

ISBN 978-966-8063-97-14

ISSN 2307-6070

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
UKRAINIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES

НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ

*(культура, освіта – антропоцентричні парадигми
і сучасний світ)*

ФІЛОСОФІЯ • ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ЕКОНОМІКА

2016
ВИПУСК 7
(ТОМ 9)

Київ – Буча
Видавництво «МІЛЕНІУМ»

УДК 001(09):[1(09)+80+37+33]
ББК 72.3
Н 34

Наукове видання зареєстровано в Міжнародній наукометричній базі даних РИНЦ (RSCI – Russian Science Citation Index). Ліцензійний договір № 201-04/2015. Входить до аналітичного інструментарію Science Index. Розміщення – Научная электронная библиотека ELIBRARY.RU.

НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія • Філологія • Педагогіка • Економіка. – Випуск 7 (Том 9) / Редколегія: Р.В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. – К.: МІЛЕНІУМ, 2016. – Вип. 7 (Том 9). – XIII с.+ 513 с.

Статті «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)» друкуються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність як за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, так і за дотримання нормативних вимог щодо авторських прав юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, заборонених до публікації у відкритому друці.

Наукова концепція редакційної колегії може не збігатися з концептуальними поглядами деяких авторів «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)». Редакція залишає за собою право на скорочення і корегування матеріалів, поданих до друку.

Передрук матеріалів «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)» (фрагментів наукових публікацій, концептуальних ідей, статистичних даних, композиційних рішень структури цього видання) допускається лише за письмового погодження редакційної колегії. При використанні матеріалів, опублікованих в «Наукових студіях–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)», обов'язкове посилання на це наукове видання.

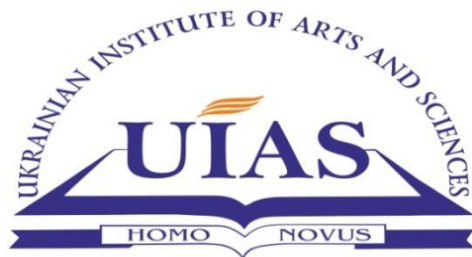
**НАУКОВЕ ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ РІШЕННЯМ ВЧЕНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ (ПРОТОКОЛ № 2 від 16.12.2016 р.)**

Адреса редколегії
Україна, 08292, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21196 – 10996 Р

ISBN 978-966-8063-97-14
ISSN 2307–6070

© ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», 2016
© Автори публікацій: Акініна Н. Л. та ін., 2016
© Наукове редагування: Болдирев Р. В. та ін., 2016
© Видавництво «МІЛЕНІУМ», 2016

UKRAINIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES

SCIENTIFIC STUDIES – XXI
*(culture, education – anthropocentric paradigms and
the modern world)*

PHILOSOPHY • PHILOLOGY • PEDAGOGICS • ECONOMICS

**2016
ISSUE 7
(Vol. 9)**

**Kyiv – Bucha
Publishing House «MILLENIUM»**

УДК 001(09):[1(09)+80+37+33]
ББК 72.3
Н 34

This scientific publication is registered in the international scientometric database RSCI (Russian Science Citation Index, ELIBRARY.RU), included in the Science Citation Index. License agreement number is 201-04/2015.

SCIENTIFIC STUDIES – XXI (culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world). Philosophy • Philology • Pedagogics • Economics. – Issue 7 (Vol. 9) / Editors: R.V. Boldyrev (Editor-in-Chief) et al. – Kyiv: Publishing House «MILLENIUM», 2016. – Issue 7 (Vol. 9). – XIII p. + 513 p.

All the articles in "Scientific studies-XXI (culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world)" are published in author's edition. Authors take personal responsibility for the accuracy of information, credibility of facts and authenticity of research results described in their manuscripts as well as for complying with regulations regarding copyright materials and data prohibited for publication in open press.

Scientific approach of the editorial board may not coincide with conceptual views of some of the authors of "Scientific studies-XXI (culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world)." Editorial board retains the right to reduce and adjust materials submitted for publication.

All rights for this issue reserved. Not part of it may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the copyright owner.

**This scientific edition is recommended for publication by the decision of academic council of Ukrainian Institute of Arts and Sciences
(№ 2, 16.12.2016)**

**Address:
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
14 Institutska str., Bucha, Kyiv region, Ukraine, 08292**

State registration certificate number is KB № 21196 – 10996 P

ISBN 978-966-8063-97-14
ISSN 2307–6070

© Ukrainian Institute of Arts and Sciences, 2016
© Authors of publications: Akinina N. L. et al., 2016
© Scientific editing: Boldyrev R. V. et al., 2016
© Publishing House «MILLENIUM», 2016

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор, голова редколегії

Болдирев Р.В., академік Академії наук вищої школи України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (Україна)

Заступники головного редактора, заступники голови редколегії

Георгінова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Тараненко Л.І., доктор філологічних наук (Україна)

Штанько Л.О., кандидат економічних наук, доцент (Україна)

Члени редколегії

Бойченко М.І., доктор філософських наук, доцент (Україна)

Богачевська І.В., доктор філософських наук, професор (Україна)

Гусейнов С., доктор філософських наук (Азербайджанська Республіка)

Дегтярьов Є.В., академік Міжнародної академії наук екології

та безпеки життєдіяльності, доктор філософських наук (Російська Федерація)

Жаловага А.С., кандидат філософських наук, доцент (Україна, Республіка Польща)

Зінченко В.В., доктор філософських наук (Україна)

Корсак К.В., доктор філософських наук (Україна)

Костюк В.В., Рада Засновників Українського гуманітарного інституту (Україна)

Шевчук А.В., Рада Засновників Українського гуманітарного інституту (Україна)

Магсумов Т.А., академік Міжнародної академії соціальних технологій (Російська Федерація)

Рибачук М.Ф., академік Української академії політичних наук, доктор філософських наук, професор (Україна)

Самчук З.Ф., доктор філософських наук (Україна)

Стадник М.М., доктор філософських наук, професор (Україна)

Ткачук В.І., почесний доктор (PhD) (Україна, Російська Федерація)

Филипович Л.О., доктор філософських наук (Україна)

Яковлев Д., кандидат філософських наук, доцент (Російська Федерація)

Бацевич Ф.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Бріцин В.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Виноградов В.О., доктор філологічних наук, професор (Російська Федерація)

Гнатюк Л.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Голубовська І.О., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Гриценко П.Ю., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Данилич В.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Денисова С.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Єрмоленко С.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Жайворонок В.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Зацний Ю.А., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Іщенко Н.Г., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Кагановська О.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Калита А.А., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Корольова А.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Кочерган М.П., академік Академії наук вищої освіти України,
доктор філологічних наук, професор (Україна)
Манакін В.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Мацюк Г.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Мосенкіс Ю.Л., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Мойсієнко А.К., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Нечитайло І.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Німчук В.В., член-кореспондент Національної академії наук України,
доктор філологічних наук, професор (Україна)
Сенів М.Г., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Слухай Н.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Снитко О.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Швачко С.О., академік Академії наук вищої школи України,
доктор філологічних наук, професор (Україна)
Шевченко І.С., академік Академії наук вищої школи України,
доктор філологічних наук, професор (Україна)
Шинкарук В.Д., академік Академії наук вищої освіти України,
доктор філологічних наук, професор (Україна)
Черниш Т.О., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Майборода В.К., академік Академії наук вищої школи України,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ніколаєва С.Ю., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Олійник В.В., академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Онкович Г.В., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Таланова Ж.В., доктор педагогічних наук (Україна)
Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор (Україна)
Власов В.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
Гонта О.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
Кутаєв Ш.К., доктор економічних наук, професор (Російська Федерація)
Петухова О.М., доктор економічних наук (Україна)
Попова О.В., доктор політичних наук, професор (Російська Федерація)
Старостенко Г.Г., доктор економічних наук, професор (Україна)
Чижевська Л.В., академік Академії економічних наук України,
доктор економічних наук, професор (Україна)

РЕДАКТОРИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ СЕКРЕТАРІ НАУКОВИХ СЕРІЙ

• ФІЛОСОФІЯ

РЕДАКТОРИ

Зінченко В.В., доктор філософських наук (Україна)
Ятченко А.Д., кандидат філософських наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Ношин Я.І., кандидат філософських наук
(Україна)

• **ФІЛОЛОГІЯ**

РЕДАКТОРИ

Поліна Г.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
Деркач Н.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Гладка М.А. (Україна)

• **ПЕДАГОГІКА**

РЕДАКТОР

Акініна Н.Л., кандидат педагогічних наук (Україна)
Відповідальний секретар – Мичак Н.Г. (Україна)

• **ЕКОНОМІКА**

РЕДАКТОР

Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Патраш Л.А (Україна)

З М І С Т

РОЗДІЛ I ФІЛОСОФІЯ

VALUABLES FUNCTIONALISM AS A TREND OF MODERN SOCIAL COGNITION	
Boychenko M. I.	1
ECCLESIA REFORMATA IN MATT 1:1-17 – A BIBLICAL PARADIGM	
Papaioannou K.	10

РОЗДІЛ II ФІЛОЛОГІЯ

ВОСТОЧНАЯ СЛАВИЯ И ЛЕКСИЧЕСКИЕ ГРЕЦИЗМЫ	
Закупра Ж. А.	26
УКРАЇНСЬКА ПЕРІОДИКА ЯК ФЕНОМЕН ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ І СУЧАСНИЙ МОВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РИНОК: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	
Кобинець А. В.	40
КОРЕЙСЬКІ ДИТЯЧІ ЖУРНАЛИ ПЕРІОДУ ЯПОНСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ (1910–1945 РОКІВ)	
Могилко Ю. О.	47
ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМА І МОДЕЛЮВАННЯ ДЕРИВАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ	
Пирогов В. Л.	55
МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ	
Тараненко Л. І.	86
СТАТУС УЩІЛЬНЕННЯ У МОДУСАХ МОВИ, МОВЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ	
Швачко С. О., Анохіна Т. О.	113

РОЗДІЛ III ПЕДАГОГІКА

ДУХОВНОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ МУЗЫКИ КАК АСПЕКТ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ К ИСКУССТВУ	
Лозовская Н. В.	138
АНАЛІЗ МЕДІАТЕКСТУ: ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ	
Палієнко А. М.	144

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ» І ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ Романчук С. М.	153
ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА У СТУДЕНТОВ МУЗЫКАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ Рудой Е. Л.	159

РОЗДІЛ IV ЕКОНОМІКА

МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ СТАНДАРТИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ Ганечко І. Г., Гімаєва Н. С.	164
ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА Колісник О. П.	172
ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО»: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД Мустафіна Д. В.	180

РЕЦЕНЗІЇ. АНОТАЦІЇ. НАРИСИ

ЧАСТИНА I

РЕЦЕНЗІЇ

ТИПОЛОГІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПАРАДИГМ

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І КОНТРАСТИВНА АКСІОЛОГІЯ: ТИПОЛОГІЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ Тищенко О. В.	188
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ФЕНОМЕНІВ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ Богуцький В. М.	196

ЧАСТИНА II

НАРИСИ

ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ. 2. ВОСТОЧНАЯ СЛАВИЯ: МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ КОНТАКТЫ В ПРОСТРАНСТВЕ И ВРЕМЕНИ (ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ, БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ОЧЕРКИ) Болдырев Р. В.	199

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

Болдирев Р. В. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМІОТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЕВРИСТИЧНИХ ПАРАДИГМ І ЛІНГВІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ.....	227
Соболевский А. И. ГРЕКО-СЛАВЯНСКИЕ ЭТЮДЫ (Отдельный оттиск из «Русского филологического вестника» [Варшава, 1883] с приложением и примечаниями от Редаклегии «Scientific Studies – XXI»).....	233
Шпехт Ф. «ИНДОЕВРОПЕЙСКОЕ» ЯЗЫКОЗНАНИЕ ОТ МЛАДОГРАММАТИКОВ ДО ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (Перевод Б. В. Горнунга в книге «Общее и индоевропейское языкознание»: Обзор литературы / Редакция и предисловие В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956)	281
Пизани В. ОБЩЕЕ И ИНДОЕВРОПЕЙСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ (Перевод Б. В. Горнунга в книге «Общее и индоевропейское языкознание»: Обзор литературы / Редакция и предисловие В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956) [Часть I].....	317

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА І

ПРОГРАМА МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «LINGUISTICS BEYOND AND WITHIN 2016: CONTROVERSY IN LINGUISTICS AND LANGUAGE STUDIES» (Люблінський католицький університет Яна Павла ІІ, Республіка Польща, 2016 р.).....	337
ПРОГРАМА МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНИХ ЗМІ В КООРДИНАТАХ ВИКЛИКІВ ДОБИ» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Український гуманітарний інститут, Україна, 2016 р.).....	347

ЧАСТИНА II

РЕФЕРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ «НАУКОВИХ СТУДІЙ» (ВИП. 1, А; ВИП. 1, В, 2012), «НАУКОВИХ СТУДІЙ– ХХІ» (ВИП. 2, А; ВИП. 2, В, 2013), «НАУКОВИХ СТУДІЙ– ХХІ» (ВИП. 3 (том 5), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (ВИП. 4 (том 6), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (ВИП. 5 (том 7), 2015) ТА «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХ» (ВИП. 6 (том 8), 2015)	353

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ «НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ (<i>культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ</i>). ФІЛОСОФІЯ • ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ЕКОНОМІКА»	498

СПИСОК АВТОРІВ, ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ, РЕДАКТОРІВ, РЕЦЕНЗЕНТІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ СЕКРЕТАРІВ НАУКОВИХ СЕРІЙ «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ (<i>культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ</i>). ФІЛОСОФІЯ • ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ЕКОНОМІКА», Вип. 7 (Том 9), 2016	505

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

УДК: 1 (316.752)

VALUABLES FUNCTIONALISM AS A TREND OF MODERN SOCIAL COGNITION

Mykhailo I. Boychenko
Ukraine, Kyiv

The valuables functionalism appears as a strategy of achieving the interaction between social sciences and humanities, and thus becomes a paradigmatic value: in addition to developing its own epistemological perspective it offers a methodology and philosophy which enable a new institutional perspective to develop a new type of united socio-humanitarian knowledge.

Keywords: valuables functionalism, values, social functions, framework conditions, communicative communities, categories.

Ціннісний функціоналізм постає як стратегія досягнення взаємодії між соціальними і гуманітарними наукам, і, таким чином, набуває парадигматичного значення: на додаток до розробки власної епістемологічної проблематики пропонує методологію і філософію, яка дозволить з нової інституціональної точки зору розробити новий тип єдиного соціально-гуманітарного знання.

Ключові слова: ціннісний функціоналізм, цінності, соціальні функції, рамкові умови, комунікативні спільноти, категорії.

Ценностный функционализм предстает как стратегия достижения взаимодействия между социальными и гуманитарными науками, и, таким образом, приобретает парадигматическое значение: в дополнение к разработке собственной эпистемологической проблематики предлагает методологию и философию, которая позволит с новой институциональной точки зрения разработать новый тип единого социально-гуманитарного знания.

Ключевые слова: ценностный функционализм, ценности, социальные функции, рамочные условия, коммуникативные сообщества, категории.

Introduction. Valuables functionalism is a cognitive position and the strategy of actions, which assert the values with the help of their functional interpretation and implementation in certain behavior. Obviously, in such a

role valuable functionalism concerns the humanities and social sciences, rather than natural or even technical sciences. Accordingly, a social philosophy should in the most proper way substantiate valuable functionalism. However, in order to assess the theoretical premises of valuable functionalism and its importance for philosophical knowledge in general we should pay attention to the historical dynamics of philosophical thought, which can be seen in the paradigm shift in philosophy.

Research Significance. The main idea of valuable functionalism in social philosophy had been thoroughly analyzed in a special monograph devoted to a systematic approach in social cognition [1]. Previously we have also drawn attention to the problem of defining paradigms in social cognition, and distinguished substantial, functionalist and axiological paradigms as historically succeeding one another [2]. If we talk about the dynamics of philosophical knowledge in a broader context and restrict ourselves to the development of modern European philosophy, we are witnessing the almost identical picture which can be seen simplistically as the historical change of base pairs of categories in philosophical thinking.

Analytical Investigation, Comparison and Discussion of Results. First, as inherited from the religious philosophy of the Middle Ages, we can see the domination of ontological issues in the European philosophy of new times: even epistemological debate between rationalists and empirics revolve around a pair of metaphysics categories as the categories of ontology: substance and accident. Indeed, only one of two – either mind or experience – is primary, substantial, and the other one turns derivative, dependent, accidental. According to empiric position an experience is substantial – this was most logically demonstrated by David Hume, who makes deconstruction of all traditional substances, taking them from experience. For the rationalists a mind is substantial – after all, it is the mind that certifies substantiality of any experience but the latter can only illustrate, but not confirm the idea of its substantiality. However, substantiality of the experience is somewhat exotic from the standpoint of classical metaphysics, because it cannot be reduced to substantiality of the human body, as Étienne Bonnot de Condillac tried not to do in his project of sensationalism. In fact, it is mostly the dispute over theological character who is real substance – God or man. For rationalists eventually it is always God, and for empirics, for all warnings and precautions, all the same human beings (from Francis Bacon to Hume human remains the creator of his own world).

German classical philosophy marks the final transition from ontology to epistemology and replacement of a pair of categories of "substance-

accidence" to a couple of "essence-phenomenon", where phenomenon is some kind of hidden function (not simply derivation), manifestations of essence. A latter pair could be found much earlier, but just in German classical philosophy not the ontology defines the essence in substantial way, but the essence (active subject) defines ontology in a hidden functional way. Emmanuel Kant's *Critiques* takes the transcendental subject as the origin of future functionalization of cognition. Especially Johann Gottlieb Fichte's *Science of Knowledge* clearly and consistently demonstrates this and Georg Wilhelm Friedrich Hegel's *Science of Logic* deploys such epistemological constructivist ontology. Even criticism of classical German philosophy for a long time did not go beyond this couple of basic categories and tried, unlike Hegel, to interpret it from the different position that pan-logicism could offer or even more, that the philosophy of consciousness could offer. However, in our opinion, to surpass the philosophy of Hegel on the following principles was too problematic. First, Martin Heidegger reaches clear conscience of the illusory nature of all such attempts in his fundamental study *Nietzsche* [8].

Inevitably philosophy that focused on the dominance of cognitive strategies suffers crushing blows from pragmatically oriented philosophy of non-metaphysical art. The first of such attempts we can meet in the project of the philosophy of positivism, and the most influential representatives of this functionalist trends in philosophy develop different versions of general theories for the special science or knowledge areas. As a striking example can serve the so-called "social theories" from Karl Marx to Talcott Parsons [4; 5]. Their credo is a straightforward functionalism, which takes a pragmatic justification. Obviously, not for every science, but in any case for each branch of knowledge functionalism received proper justification, in which the function is one of the essential paired categories (as subordinated to one of the several others). The relation of subordination is characteristic to the axiology. Thus, in a social theory there begins to dominate a couple of categories of "value-function", although this rule has such a large number of variations of its implementation that its installation requires a certain hermeneutic effort. For K. Marx such a dominant pair of categories is "material social production – social structures", for E. Durkheim – "social solidarity – social institutions", for G. Simmel – "social content – social form", for M. Weber – "material rationality - formal rationality", for G. Herbert Mead "I – me", for T. Parsons "system – subsystem". In any case, it is clearly not the substance and accidence, not so much like essence and its manifestations, but the functional relationships between categories within each pair. However, as critics find these social

theories, each of them defines the basic category based on value rather than on functional reasons.

Thus, K. Marx understood material production ultimately as evolution of a human self, and this determines the self-evolution through overcoming alienation – apparently a value category. E. Durkheim's social solidarity has a normative-values character, which does not require any specific explanation. G. Simmel's social content as something that encourages a social interaction, includes not only values, but also a much wider range of motivational factors, they are all so far as to be understandable, have their value expression. M. Weber's material rationality is not just content, but it is also rational values as opposed to intellectually calculated formal rationality. Mead's "I" as an actor-subject appears the creator or at least a creatively transformative principle for changes of "me" as actor-object that provides a value-motivational significance of social roles. Finally T. Parsons' system is the absolute purpose and value to their subsystems, although in this case T. Parsons' appraisal of a system as an action (or rather – "action as a system") distants away values from the real actors. That made T. Parsons come back to the themes ("Social structure and personality"), which indicates the importance for his theoretical position of a personal understanding and inclusion of actor into the functioning of social systems.

It should be noted that social theories emerged as theories of social actions that we have also analyzed before [1-5]. So in this perspective a pair of categories "value – function" should be analyzed mainly on the basis of a conceptual scheme "purpose – means" that was convincingly demonstrated in N. Luhmann's paper [10]. However, in the same paper he outlines the transition to the next paradigm of socio-philosophical knowledge – a systemic one. The pair of categories "purpose – means", which has clearly an anthropological nature, is replaced by a new pair of categories: "society as a system of social systems – separate social system" [9]. We should explore closer its values basis, since there is no doubt in saturation of social systems theory by social functional problems, because this theory in social cognition occurs primarily on the basis of the methodology of structural functionalism.

Indeed, every social system, according to N. Luhmann, is most orderly and rational, also transparent to the human mind – in the sense of M. Weber's formal rationality and M. Horkheimer's instrumental reason. There is clearly a dominant functional principle that captured N. Luhmann, and later made him look deeper into such functionalism – first into the theory of autopoiesis, and then addressing to the theme of self-observing special thanks to the inclusion of communication participants' consciousness. The latter, in our opinion, creates

the very basis for understanding the values foundations of society as the construction of social systems. However, as N. Luhmann could not even suggest the possibility of the presence of some common values for the whole society, he appeals to the values of the scientist who studies these systems – in fact his self-observance is the most consistent expression of the society self-observance. However, N. Luhmann tries to save the communicative basis of any observations as any action within social systems. But, in our opinion, this communicative basis looks more like an open possibility, which still needs its theoretical explication. In our view, communicative communities research opens the possibility for this. After all, the very scientist that observes the society as a system of systems does that not as self-sufficient individual, but as a representative of the community of scientists.

One should pay a particular attention to the ratio of value and functional characteristics in a pair of "values-functions" as a landmark for the modern social theories. For a long time these properties were investigated not only from the objective position, but also at a certain evaluation point of view, which is especially clearly manifested in attempts to carry out systematic philosophical analysis of society. In applying of the systemic approach is not always considered as valuable so functional aspects of this application: a long time certain "technocratic" tendencies were apparent in contradiction with the liberal-humanist tendencies. These first gave sufficient reasons for accusations in excessive functionalism with little consideration of values issues, and the second – for an utopian complaints, insufficient scientific character, Romanticism, nearly myth-making. Criticism of "technocracy" primarily was carried out by Frankfurt School for Social Researches (Max Horkheimer's critique of instrumental reason, Theodor Adorno's and Jürgen Habermas' critique of repressive rationality, etc.), existentialist philosophy was close to humanistic psychology, while criticism of pseudo-humanism was launched by Martin Heidegger and developed by the so-called conservative trend in social studies, post-positivists (Karl Popper), representatives of social systems theory (Niklas Luhmann) and the theory of elites. Somewhat arbitrarily and incorrectly humanistic trend began to appeal mainly to the interpretive methods of study and technocratic – mainly to explanatory: in fact, most superficial researchers on this basis tend to oppose the same methodology of humanities and social sciences. At a glance, it seems paradoxical, but every trend both in positive and in a critical part of their research was largely the one that reflects real social processes, and therefore had a valid claim to the truth. Another thing is that each of these theoretical tendencies are focused on its own vision of the future without taking into

account different perspectives, and seek to enhance the differences, not common origins and common opportunities for development.

For the analysis of our problem this means a partial, and, therefore, not philosophical, but rather a political approach to the subject – as values become functional. As a result, it was developed not only as incomplete, but also as an inadequate approach, i.e. it does not disclose the true nature of values or functions. Our position is that analyzing the development of society one should consider values with their functional influences, and take into account that the most socially significant functions acquire such significance not only because of their indispensability and inevitability, but rather because of understanding of their indispensability and inevitability from value positions.

The question is whether we are talking here about classical Stoic epistemology of relation between freedom and necessity, which Seneca vividly described by offering an analogy with a dog tied to a cart - freedom, they say, is only in order to run along a cart, and lack of freedom expects only those stubborn that try to ignore the cart path, ie fate. In such a case, the real social study would be natural cognition, and social sciences and humanities were engaged in a sort of meditation and psycho-pedagogical consultations, the essence of which would have differed little from the philosophy of Camus: if the world does not obey our whims, so it were absurd and deserves only on resistance – albeit resistance is doomed to failure [7]. In our view, such a position as other variation of epistemological nihilism in socio-humanitarian knowledge does not have its logical justification. If humanity just followed around the natural need, then it would have evolved not far away from the rest of social beings in the nature. Another thing is that in its development the humanity occasionally suffers periods of slowing its evolution, caused by the decline of certain cultures and even civilizations. These periods can be catastrophic for these civilizations mentioned, but for humanity as a whole is only a short-lived state of decadence, of a partial disruption as a symptom of new social and organizational forms. Decadence has its aesthetic justification and even magic, but it does not indicate any prospects of social development. However, if we consider the natural laws only as external framework conditions of social development, which are not relevant to its essence [6], then following these laws loses semantic connection with the problem of freedom, as with any other social values. Feedback is possible - ie social values may grant conditional, additional meaning to laws of nature, without specifying their nature, but specifying the range of their perceptions in society. However, this addition to the natural laws does not add anything to their nature, and especially not change it.

Freedom that really motivates social development as a powerful motivator of human behavior has its own social and personal determination that is possible to understand by means of exploring social values, including the value of freedom. How the latter depends mutually from the other values – defined for each society, each community and each person, even in a special way, although there are certain internal determinations to society and to the individual. Such own social and personal determinations, in our opinion, are possible to be tracked by identifying their specific social and functional manifestations – in the functioning of social systems, social institutions, social organizations. This is the essence of valuables functionalism.

Summary and Conclusions. Obviously, this approach is still not dominant in social cognition, although in social and philosophical knowledge one can come across it more and more often. In social sciences technocratism still dominates with its emphasis on the study of functional relationships as self-sufficient without the appeal to social values, but vice versa – with the explanation of its value as an epiphenomenon. In humanities values are not given a proper consideration: here one could meet almost miraculously combined technical functionalism when considering some empirical problems with the overall romanticism as a value background for such a consideration – in determining the substantive and methodological principles of research, devoid of any functional specificity. Thus, the valuables functionalism appears as a strategy of achieving the working interaction between social sciences and humanities, and thus becomes a paradigmatic value: in addition to developing its own epistemological perspective it offers a methodology and philosophy which enable a new institutional perspective to develop a new type of single socio-humanitarian knowledge.

This perspective means among other things reconciliation of the theory of social action and the theory of social communication (e.g., creating a new version of the theory of social systems [3]) through their mutual limitations. Social action takes values from the perspective of social communication and social communication becomes functionally justified if the definition of framework conditions for realization of social action moves to determine the functional feasibility of specific types of behavior. In our studies we tried to identify the perspective of the mutual understanding of the institutional balance of social action and social communication. This perspective unfolds due to coordination between functions and values in institutional behavior, namely coordination between the values of sustainable communicative communities and communication functions defined by the social systems. This option of the valuables functionalism obviously can and must be

supplemented by others, including those that will better clarify the relationship between the problems of value identity and a self-organization system of the individual, between institutional structures of societies and their symbolic systems, between the social structure as a whole and a plurality of communicative communities that are always partly coincide with it, between the so-called social culture and cultural identity. One can continue the list of subjects that should be developed in social philosophy and social sciences. There certainly seems to be the need to take into account the value of functional aspects of a systematic approach in social cognition, which was proposed by us as a philosophical reflection of paradigmatic shift processes in modern socio-humanitarian knowledge.

REFERENCES

1. Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісний і функціональний аспекти: монографія / М.І.Бойченко. – К.: Вид-во «Промінь», 2011 (Boychenko M. I. Systemnyy pidkhyd u sotsial'nomu piznanni: tsinnisnyy i funktsional'nyy aspekty: monohrafiya / M.I.Boychenko. – K.: Vyd-vo «Promin'», 2011).
2. Бойченко М. І. Соціальна філософія / М. І. Бойченко // Філософія: підручник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Вид-во «Либідь», 2001 (Boychenko M. I. Sotsial'na filosofiya / M. I. Boychenko // Filosofiya: pidruchnyk dlya studentiv vyshchychkh zakladiv osvity. – K.: Vyd-vo «Lybid'», 2001).
3. Бойченко М. І. Теорія дії та теорія комунікації як граничне обґрунтування системного підходу у соціальному пізнанні / М. І. Бойченко // Практична філософія. – К. – 2010. – № 1 (35). – С. 11-16 (Boychenko M. I. Teoriya diyi ta teoriya komunikatsiyi yak hranychne obgruntuvannya systemnoho pidkходу u sotsial'nomu piznanni / M. I. Boychenko // Praktychna filosofiya. – K. – 2010. – № 1 (35). – S. 11-16).
4. Бойченко М. І. (2001) Універсальна соціальна теорія: так і ні / М. І. Бойченко // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. – Вип. 34. – К.: Видавничий центр “Київський університет”. – С. 5-10 (Boychenko M. I. (2001) Universal'na sotsial'na teoriya: tak i ni / M. I. Boychenko // Visnyk Kyivsk'oho universytetu. Seriya: Filosofiya. Politolohiya. – Vyp. 34. – K. : Vydavnychiy tsentr “Kyivsk'yy universytet”. – S. 5-10).
5. Бойченко М. І. Формування засад сучасної теорії соціальної дії / М. І. Бойченко // Філософсько-антропологічні студії 2000. Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. – Істина. Правда. Життя. (до 70-річчя Мирослава Поповича). – К.: Стилос, 2000. – С. 261-273 (Boychenko M. I. Formuvannya zasad suchasnoyi teoriyi sotsial'noyi diyi / M. I. Boychenko // Filosofs'ko-antropolohichni studiyi 2000. Yevropeys'kyy vektor ta osnovni tsinnosti ukrayins'koyi humanistyky. – Istyna. Pravda. Zhyttya. (do 70-richchya Myroslava Popovycha). – K.: Stylos, 2000. – S. 261-273).
6. Boychenko M. Framework conditions of social evolution / M. Boychenko // Materialy VIII mezinarodni vedecko-prakticka conference “Predni

vedecke novinky – 2012”. – Díl 7. Filologické vedy. Filosofie. – Praha: Publishing House “Education and Science”. – P. 53-58.

7. Camus A. The Myth of Sisyphus / A. Camus; [transl. from French by Justin O'Brien]. – Harmondsworth: Penguin Books, 2000.

8. Heidegger M. Nietzsche / M. Heidegger; [transl. by David Farrell Krell]: in 2 vols. – San Francisco: Harper, 1991. – V. 2.

9. Luhmann N. Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie / N. Luhmann. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1984.

10. Luhmann N. Zweckbegriff und Systemrationalität: über die Funktion von Zwecken in sozialen Systemen / N. Luhmann. – 6. Aufl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1999.

ECCLESIA REFORMATA IN MATT 1:1-17 – A BIBLICAL PARADIGM

Papaioannou Kim
Greece, Athens

The article is focused on the essence of church reformation viewed through a Biblical paradigm. The author by means of analyzing different stages in the church reformation and its organizational readjustment advances the idea that the challenges of a rapidly changing world require that the church should adapt to the challenges it faces.

Kyewords: church reformation, Bible, Matthew's gospel, changes.

Статтю присвячено розгляду сутності реформації церкви, представленої з позицій біблійної парадигми. Шляхом аналізу різних етапів у реформуванні та реорганізації церкви автор доходить висновку, що виклики сьогодення вимагають відповідних змін у церковному устрої, які полегшили б вирішення проблем, з якими стикається церква.

Ключові слова: реформування церкви, Біблія, Євангеліє від Матвія, зміни.

Статья посвящена рассмотрению сущности реформации церкви, представленной с позиций библейской парадигмы. Путем анализа различных этапов в реформировании и реорганизации церкви автор приходит к выводу, что вызовы настоящего требуют соответствующих изменений в церковном устройстве, которые облегчили бы решение проблем, с которыми сталкивается церковь.

Ключевые слова: реформирование церкви, Библия, Евангелие от Матфея, изменения.

Introduction. *Ecclesia reformata semper reformanda*, “the church reformed ever reforming,” is a motto of obscure origins [3, p. XXIX-XXX], popularised in the 20th century by individuals like Karl Barth [21, p. 67-68], that encapsulates the idea that the church should never become stale and static but should always be characterized by the vigour of its search for God's ideal. As such the concept is thoroughly biblical. But Matt 1:1-17, the genealogy of Jesus, might seem like an unlikely source for a reformation paradigm. And perhaps it is if we understand a reformation to be something akin to the Protestant Reformation of the 16th century, fiery theologians leading a reform movement against ecclesiastical abuses of the time. Not that in the genealogy of Jesus there is an absence of fiery men of God. The list includes the names of great persons like Abraham, Isaac, Jacob, David, Solomon, and Zerubbabel, whose example still inspires believers. Their work shaped to a large extent the history of God's people in OT times. But few Christians today would consider these individuals as “reformers” in the sense of the later Christian reformers. Their times and work were different. Neither is any type of “reform” work by these individuals outlined in Matt 1:1-17.

Nonetheless, if we give the word “reformation” a broader understanding, then Matt 1:1-17 might have important insights to offer. Etymologically, “reformation” means to re-form, or re-shape something [24]. In a spiritual sense, it describes the reshaping of the forms and shape of the people of God. In the 16th century this happened as a result of the work of the reformers and the reshaping involved a radical re-adjustment of church hierarchy, administration, liturgy, and theology.

In Matt 1:1-17 three major stages are outlined in the history of Israel, the patriarchal, the age of the Davidic kingdom, and the time after the exile into Babylon: “So all the generations from Abraham to David were fourteen generations, and from David to the deportation to Babylon fourteen generations, and from the deportation to Babylon to the Christ fourteen generations” (Matt 1:17) [9]. Each transition involves a major reshaping of the organizational structures and shape of the people of God, a “re-formation” so to speak [10].¹ The way this reshaping takes place and is described might offer insights into the ongoing desire of the body of Christ to be a reforming body.

The Patriarchal Age. Matthew begins the genealogy of Jesus with Abraham, the father of Israel (Matt 1:1-2), in contrast to Luke who begins his with Adam, the father of all humankind (Luke 3:38). This difference reflects the different focus of the two authors. Matthew, writing most likely to Jews or Jewish Christians, begins the genealogy with the father of Israel [see 11, p. 13; 18, p. xi-xiii, 2]. Luke, writing most likely to a Gentile or Gentile Christian, Theophilus [25, p. 26-27; 2, p. 498; 1, p. 187-199; 20, p. 33-36], and being himself of Gentile background,² takes a more universal outlook and traces the genealogy of Jesus all the way back to Adam and God.³

Abraham belongs to the patriarchal age. The main unit of organization is the extended family, the household. Abraham (initially Abram) leaves Ur of the Chaldeans together with his wife Sarai (later Sarah), Terah his father, and Lot his nephew, and their respective families and travels to Haran. After

¹ R. T. France [10, p. 29] calls Matthew’s genealogy “in effect a survey of the history of the people of God from its very beginning with Abraham, the ancestor of Israel, to the coming of the Messiah, the ‘son of David’.”

² See Col 4:14 where Paul lists Luke separately from Aristarchus, Mark, and Justus, who are “of the circumcision” (4:11). But see Edwards J. R. [7, p. 9-10] who argues that Paul’s lists of names elsewhere show no interest in ethnicity. The point is valid in general but mute here since Paul’s listing in Col 4:10-14 does seem to group individuals based on their religious background, Jewish or Gentile.

³ MacArthur [18, p. 3] notes that Luke’s genealogy probably traces Jesus’ physical ancestry through Mary, and Matthew’s royal lineage through Joseph.

Terah dies, God instructs Abraham to move on to Canaan which seems to have been the original destination before the stop at Haran (Gen 11:31).

Abraham's household numbers probably over a thousand persons. When he pitches his tent between Bethel and Ai, his and Lot's livestock is so large that the respective herdsmen end up quarrelling over the use of pasture land. When they decide to part ways and Lot is later captured in a raid by four Mesopotamian kings, Abraham arms 318 of his servants (Gen 14:14) and in a lightning raid defeats the kings, rescues Lot and the other prisoners, and captures abundant booty, which he nonetheless returns to its original owners (Gen 14:22-24). Given that only adult males were expected to go into battle, it seems that Abraham's servants including women, children and elderly must have numbered about four times the number of armed men, an indication of his wealth and power [16, p. 147]. Isaac likewise had a large enough entourage that the Philistines began to fear him (Gen 26:14).

The patriarchal faith experience was centred on altars dedicated to God. Abraham built altars at Shechem (Gen 12:6-7), east of Bethel (Gen 12:8), in Hebron (Gen 13:18), on Mount Moriah (Gen 22:9). At times he revisited altars he had built earlier (Gen 13:4). Isaac built an altar in Beer-Sheba (Gen 26:25). Jacob built altars in Shechem, and in Bethel (Gen 35:1,7).

The patriarchal faith had an evangelistic dimension. Of Abraham it is said: "For I have chosen him, that he may command his children and his household after him to keep the way of the LORD by doing righteousness and justice, so that the LORD may bring to Abraham what he has promised him" (Gen 18:19). It is unclear if the "household" here refers primarily to Abraham's physical descendants, or to all persons living under his protection. The expressions "his children" and "after him" implies a diachronic application so Abraham's descendants are in view. However, it is not limited to them. The word תַּיִב, "household," can refer not only to the immediate family but to anyone, including servants, associated with the head of the family [13]. For example, to God's promise of future greatness Abraham objects noting, "behold, you have given me no offspring, and a member of my household will be my heir" (Gen 15:3). The member of the "household" here is Abraham's trusted servant Eliezer of Damascus (Gen 15:2).⁴ It is evident therefore that the "household" which Abraham would command to keep the way of the Lord

⁴ For a discussion of Eliezer and the tradition of adopted servants inheriting their master see [23, p. 183-184], who points to examples from the Nuzi tablets.

included not only blood relatives and descendants, but everyone associated with his home.⁵

There is evidence that Abraham indeed instructed his extended household. The eldest servant in his household whom Abraham entrusted with finding a wife for Isaac was clearly a believer since he took an oath “by the Lord” (Gen 24:3), prayed to God (Gen 24:12), and throughout this incident exemplified the behavior of a devout follower of God [19, p. 330-331]. There is a question as to whether this senior servant is to be identified with the somewhat obscure figure of Eliezer of Damascus [ibid, p.164-165] who was in line to inherit Abraham before the birth of Isaac and Ishmael. The fact that the servant entrusted with finding a wife for Isaac is called the “oldest” and Eliezer appears as the most important, could suggest that the two are one and the same individual [26, p. 177-178]. But even if different, it is unlikely that Abraham would have left his fortune to a heathen servant and not to a blood relative like Lot. Eliezer must therefore be seen also as a believer.

What about other servants? The Bible does not spell out their attitude towards God. That fact that Abraham was able to arm 318 of his servants without fear of a servant rebellion indicates that his relation with his servants went far beyond the relationship of master to servant. A common faith would be a solid bond to tie these men to Abraham to the point of risking their lives for him and foregoing the opportunity for freedom and easy profit from the spoils of war. It seems therefore that Abraham was both busy and effective in sharing his faith with the persons around him and that his household was a large and increasing community of faith.

After the captivity in Egypt and the Exodus Israel ceased to be an extended household and became a fairly large nation.⁶ But the tribe and family remained key administrative components. Moses held the leadership role for the whole nation. But fairly quickly he realized that he could not govern on his own, and on the advice of Jethro appointed rulers over thousands, hundreds, fifties, and tens (Exod 18:14-27). Israel camped in the wilderness according to her tribal divisions (Num 2:1-34), and offerings to God at the inauguration of the sanctuary were offered by heads of tribes and

⁵ Victor P. Hamilton [12, p. 18] describes the scope of the blessing envisaged as, “an enormous nation and the means of blessing to the world.”

⁶ On the numbers of the nation of Israel at the Exodus see [4, p. 78-82]. According to Num 1:46 and 26:51 the men of war numbered 603,560 at the beginning of the sojourn in the wilderness, and 601,730 near the end. These would require a total population of more than 2 million and perhaps 3 or more. Cole discusses a number of possible solutions that are beyond the scope of this study to critically examine. It seems however, that the very numbering of the people is an indication that God has blessed Israel and she had become a populous nation.

families (Num 7:1-3). The census was taken to the “clans, by their fathers' houses” (Num 1:20). And it was likewise by tribe and family that the land of Canaan was divided among them (Josh 14:1-17:18).

Once in Canaan, and during the time of the judges, Israel was organized on a tribal basis. Judges ruled over different tribes in different parts of the country often with limited interaction between them (Judg 5:23). When a Levite's concubine is grossly abused and killed in Gibeah, a town of Benjamin, he voices his complaint not to a centralized authority, but to each of the tribes separately (Judg 19:29-30). This is perhaps the only instance when the whole nation, putting aside tribal differences comes together “as one man” (Judg 20:1)⁷ to resolve the problem leading eventually to the near extinction of the tribe of Benjamin. The time of the judges was a time of no centralized authority or rule of law, and every sub-unit of Israel managed its own affairs.

The Age of the Davidic Kingdom. The first major re-formation or organizational readjustment comes with the establishment of the kingdom which brings with it a centralization of authority: “So all the generations from Abraham to David were fourteen generations” (Matt 1:17). According to the biblical record, the first king of Israel was Saul and his appointment was in response to the clamors of Israel to have a king “like all the nations” (1 Sam 8:5). This request not only displeased Samuel who was judge at the time, but was understood as a rejection of the leadership of God (1 Sam 8:7) [27, p. 251-252]. Matthew somehow overlooks the kingship of Saul and places the transition from one era to the next with the kingship of David (Matt 1:17).

Matthew was clearly not ignorant of the history of Israel. There are a number of reasons why he marks the dividing line with David. First, Matthew is interested in the genealogy of Jesus, and Saul was not one of Jesus' ancestors. David was the first royal ancestor. So it is natural to mention David but not Saul. But perhaps there is more to it.

In Deut 17:14-20 there was already provision for the transformation of Israel from a patriarchal/tribal society to a nation with a king, and rules were set as to what a king should and should not do.⁸ Moreover, the author of the book of Judges saw the absence of a king as a reason for much of the evils that befell Israel during the time of the judges (Judg 17:6; 18:1; 19:1; 21:25).⁹

⁷ Webb observes that “ironically, this is a greater response than any of the judges had achieved, as far as we know” [29, p. 473].

⁸ For a discussion of the Deuteronomic kingship pericope and whether it is anticipated positively or as a concession see [17, p. 538-543].

⁹ Webb [29, p. 427-427] calls the phrase “the Refrain” because of its recurrence. Webb lists four main reasons for the occurrence of this refrain. The first three relate to

The fact that many messianic prophecies use royal language and that king David was understood as a model of the coming Messiah,¹⁰ probably indicates that a king would have been appointed over Israel sooner or later. Perhaps the problem with the kingship of Saul was not that Israel was going to have a king, but the fact that the request for a king was fuelled by a desire to be like the other nations, as well as by the fact that Saul proved an unworthy candidate. The fact that Matthew numbers the generations from Abraham to David, and then from David to the Exile perhaps indicates that David was the first true king of Israel in the eyes of God.

The transition from a patriarchal/tribal form of organization entailed a number of important changes both sociologically and spiritually. Beginning with Saul, Israel now has a standing, professional army. The catalyst is Saul's first battle as king against the Ammonites (1 Sam 11:10). After the defeat of the Ammonites, Saul's detractors are silenced (1 Sam 11:12-13), Samuel renews the kingship of Saul (1 Sam 11:14-15), and 3,000 of the men who took part in the battle are chosen to remain as a standing army, 2,000 at Michmash under the direct command of Saul, and 1,000 in Gibeah under the leadership of Jonathan, Saul's son (1 Sam 13:2).

The small standing army of Saul becomes a powerful war machine under David and Solomon. David has a large personal bodyguard of Philistine mercenaries (Cherethites and Pelethites) (2 Sam 8:18),¹¹ garrisons in cities he has captured (e.g. 2 Sam 8:6,14), and a standing army overseen by family members (2 Sam 8:16), as well as a civil administration (2 Sam 8:16). Solomon expands the centralized government substantially, building garrison towns with horse stables (1 Kings 4:26; 2 Chron 9:25). He has 12,000 horsemen (1 Kings 4:26). He divides his empire into twelve districts, each with its own administrator and specific responsibilities (1 Kings 4:7-19). Under David, Israel acquires a capital city, Jerusalem, which remains until its destruction by Nebuchadnezzar in 586 B.C.

internal coherence and unity, but the fourth reason he lists is that "it hints at the next major development to take place in Israel's development as a nation – the emergence of kingship – and in effect offers an apology for it."

¹⁰ Cf for example the royal psalms (e.g. Psalms 2; 18; 20; 21; 45; 72; 101; 110; 132; 144) often understood to refer to the Messiah.

¹¹ For a discussion on the identity of the Cherethites and Pelethites, their origin and connection to the Philistines, see [8, p. 37-41]. Ehrlich express an uncertainty about the exact identity of the Cherethites and more so of the Pelethites, perhaps given the lack of abundant historical information, but admits that on the basis of the Scriptural record, "it would appear that an ethnic relation relationship between the two [Philistines and Cherethites] was assumed in at least part of the ancient world" [8, p. 39].

More important for our purposes is the centralization of Israel's spiritual life. Until the kingdom of David, Israel's faith was centered on the mobile sanctuary which moved from place to place, as the need required. The sanctuary, though beautifully adorned, was a simple structure, an elaborate tent, befitting perhaps the concept of a God who wants to dwell close and similarly to His people who also lived in tents at the time when the sanctuary was built. Simplicity, proximity, intimacy were perhaps some of the concepts exemplified by it.

With the establishment of a strong kingdom, David feels that a sanctuary for the God of Israel should be established befitting the new status of the nation, as a local superpower (2 Sam 7:2). It is not at all clear if David's thoughts reflected the divine outlook. When David tells the prophet Nathan his plans, the prophet eagerly agrees (2 Sam 7:3). But in a vision of the night God has other thoughts. He promises to build a house for David, a promise understood to refer to the Messiah that was to come¹² instead of David building a "house," a temple for God. But God does accede to David's desire but on the caveat that it will be David's son Solomon who will build the temple, rather than David himself, since David has shed a lot of blood.

The temple that is eventually built by Solomon is a glorious building and becomes the central focus of Israel's faith. When the nation splits into two parts with Jerusalem and the temple within the realm of the kingdom of Judah, Jeroboam is so worried by the appeal the Jerusalem temple might have on his own subjects, that he constructs two rival temples, one close to the border of Judah in Bethel and the other on the very north of the country, right in the opposite end (1 Kings 12:26-30). The strategy is fairly clear. For those who will think to travel south to the Jerusalem temple for the annual feasts, Jeroboam hopes that the temple in the south will serve as a good alternative, and the pilgrims will stop there rather than continue the arduous journey further south. Conversely, the temple in the north aims to direct people's minds away from the Jerusalem temple in the south and provide an alternative cultic focus. Israel's religion is therefore temple focused, with Jerusalem for the kingdom of Judah, and Dan and Bethel for the kingdom of Israel.

The importance of the temple is evidenced in the attitudes of the leaders of Jerusalem shortly before the destruction of the city by

¹² Genealogies were important to Jews for a number of reasons, including Davidic ancestry for the Messiah. So to begin the gospel of Jesus the Messiah with a genealogy is not unusual. Mac Arthur makes that interesting observation that since the destruction of the Jerusalem temple in AD 70, there are no longer genealogical records. Jews living subsequently to that date would not be able to trace their lineage. Any Davidic ancestry claims therefore by any subsequent prospective Messiah would hang in the balance [18, p. 2-3].

Nebuchadnezzar When Jeremiah warns of impending doom, the leaders of Jerusalem think that since the temple of God remains in their midst, they have nothing to fear (Jer 7:4). Indeed the very suggestion that Jerusalem and the temple could be destroyed was considered high treason.

Concurrent with the establishment of the temple, though perhaps unrelated to it, is the growth of the prophetic ministry. Prophets, to be sure, were known before. Abraham is called a “prophet” (Gen 20:7); so is Moses (Deut 18:15; 34:10), and Aaron (Exod 7:1); and there are extended discussions of the prophetic ministry in Deut 13:1-11 and 18:15-22.¹³ But with the exception of Samuel, few other prophets are mentioned. The picture changes with the establishment of the monarchy. Now every king has a prophet or groups of prophets around him that serve as advisors.

The initial personal evangelistic ministry and witness to God of the patriarchs is now replaced by more formal relations with the pagan peoples surrounding Israel, as would befit a powerful nation with a powerful king. David has diplomatic interactions with the Ammonites which, nonetheless, turn sour and lead to war (2 Sam 10:1-14); as well as with Hiram, king of Tyre, who provides David with material to build a palace (2 Sam 5:9-10). Solomon continues and expands this friendship; he receives material to build the temple and his palace and in turns gives the king of Tyre 20 cities in Galilee (1 Kings 5:1-18; 9:11-14). Solomon also makes a treaty with Pharaoh and marries his daughter (1 Kings 3:1). He eventually takes 700 wives and 300 concubines, no doubt many of them as a result of treaties (1 Kings 11:3). But instead of Solomon being a witness to them, they turn his heart away from God (1 Kings 11:3).

More famous and benevolent are his interactions with the Queen of Sheba who comes from afar to hear Solomon’s wisdom. After their prolonged discussion (1 Kings 10:3 and having seen the temple and Solomon’s palace (1 Kings 10:4), and their manner of operations, she declares, “blessed by the Lord your God” (1 Kings 10:9), an admission of the sovereign deity of the God of Israel.

¹³ See [17, p. 555-557]. There is some debate whether Deut 18:15-22 anticipates an ongoing prophetic office or prophets arising as the need requires on command from the Lord. The contrast of the prophetic ministry with the false divinations and omens of necromancers, mediums, and wizards could suggest that just as these abominable forms were ongoing (Deut 18:10-14), likewise the true voice of God would shine through the prophetic gift on an ongoing basis. Conversely, there is no succession of prophets mentioned at this stage. Godly leadership could be exercised through other appointed individuals, like Joshua or the judges later, and moreover, from Moses’ time onwards the prophetic voice could be heard through the writings of prophets.

Beyond high polity, Israel's ministry to the surrounding peoples also takes place at a more personal through the ministry of prophets. Elisha's interactions with Naaman and his healing from leprosy (2 Kings 5:1-19) do not have direct parallels in the rest of the accounts of the kingdoms of Israel and Judah, but should not be seen as unique. Jonah ministers to Ninevah reluctantly, but with great success. Indeed, the writings of several of the prophets of the monarchy are at least partly addressed to the nations.¹⁴ When Samaria, capital of the northern kingdom of Israel, falls to the Assyrians, and its inhabitants are carried away into captivity and replaced by heathens, those heathens are eventually brought within the sphere of monotheism and fringe Judaism.¹⁵

From Exile to Jesus. The third stage in Israel's history as recounted in Matt 1:1-17 is "from the deportation to Babylon to the Christ" (Matt 1:17). Unlike the transition from the patriarchal/tribal age to the monarchy, the transition now is neither peaceful nor the result of popular demand. The Babylonians capture Jerusalem in 597 BC and eventually destroy it and the temple in 586 B.C.,¹⁶ take the king and a large part of the population captive to Babylon, and leave Judah devastated, poor, and depopulated. This destruction of Jerusalem was probably Israel's greatest catastrophe until its destruction at the hands of the Romans in AD 70.

The destruction is not permanent. In 539 BC Cyrus king of Persia captures Babylon and gives permission to exiled Jews to return to their homeland and rebuild the temple. The new building is smaller and much more humble than Solomon's (Ezra 3:12), though with a promise it would be more glorious (Haggai 2:1-9), because "the desire of all nations" (Haggai 2:7 KJV) would come. Subsequent enlargements and beautifications, especially by Herod, make it eventually an impressive building.

In 457 BC, Artaxerxes of Persia gives the command for Jerusalem to be rebuilt. In the years of relative peace and prosperity of the Persian and early Hellenistic eras (5th to early 2nd century BC) and the corresponding rise of its population, the city becomes again an important civic centre. But mishaps abound. In 168 BC, Antiochus Epiphanes takes control of Jerusalem and desecrates the temple, leading to a brief spell of persecution against the

¹⁴ Cf for example, Joel 3:1-16; Amos 1:3-2:5; Obad 1:8-21; Jonah 1:1-4:10; Nahum 1:1-3:19; Zeph 2:4-15; as well as the ministries of prophets like Elijah and Elisha.

¹⁵ For a discussion of the different views on the origins of the Samaritans see [22, p. 2-3; 6, p. 1-2].

¹⁶ Jerusalem was destroyed in 586 BC when king was Zedekiah. But Zedekiah was not a direct ancestor of Jesus (2 Kings 24:17) and therefore his nephew Jehoniah/Jehoiachin is mentioned as the king who went into exile, as indeed happened in 597 BC (2 Kings 24:15-17), nine years before the final destruction of the city.

Jewish faith. Pompey likewise captures the city in 63 BC, but though he enters the Most Holy place in the temple, he refrains from any further suppression of Israel's faith.

Throughout this period Israel is subservient, first to Babylon (605-539 BC), then to Persia (539-331 BC), then to Alexander the Great and then the Greek rulers of Antioch or Egypt (331-148 BC), and eventually to Rome (70 BC onwards), with a brief spell of marginal independence in between (148-63 BC). For the most part, ruling powers are content to allow Jews to practise their faith in freedom.

Israel is no longer the only centre of Jewish life. Of the thousands deported to Babylon, many choose to remain behind and form the nucleus of a vibrant Jewish community. It is not the only one outside the borders of the land of Israel. Overpopulation, poverty, and the ease of travel that went hand-in-hand with the creation of large, unified empires, means that many Jews settle abroad in search of a better future. In addition to Babylon, Egypt, then Cyrene also receive large numbers of immigrants. Towards the north and west they settle in Damascus, Antioch, Cyprus, Asia Minor, Greece, Rome, and even beyond. A Jewish diaspora develops with some of the communities formed still extant today.

The temple remains the central focus of Israel's spiritual life. This explains why king Herod, an Idumean convert of convenience to Judaism, but still pagan at heart, spends lavish amounts to enlarge and beautify it. He wants to be popular. The temple is the focus of pilgrimages for Jewish believers from all over the diaspora. Acts 2:9-11 names 15 different countries and regions from which pilgrims have arrived in Jerusalem.

While the temple remains a centralised focus and a place of pilgrimage, spiritual life revolves more around the local synagogue. The history of the synagogue is shrouded in mystery. It is often traced to the Babylonian exile but this view is by no means certain or at anywhere near a consensus.¹⁷ Its roots certainly date to a much earlier time. A Sabbath convocation was a part of the life of Israel at least since Lev 23:3 and given that Jerusalem was distant for weekly travel even for those living but a short distance away from it, it is almost

¹⁷ For a discussion of possible origins see [28, p. xx-xxv]. The predominant view until fairly recently was that synagogues originated about the time of the Babylonian exile. The first modern proponent of this view was 16th century Italian humanist Carolus Sigonius, though Urman and Flesher, xxi, suggest an earlier rabbinic origin of the theory, though they cite no supportive evidence. From the 1970's this theory was challenged with alternative geographical origins given as Egypt or Palestine. It should be noted that the dominant view in ancient Judaism as well as the NT was that the synagogue originate with Moses (e.g. LXX Exod 12:47; Lev 4:13; Deut 33:4; Acts 15:21; 14).

certain that some form of local places of worship must have existed from a very early time. Indeed, the word συναγωγή appears in the LXX as early as Genesis, albeit in different contexts, highlighting perhaps the Jewish belief of the ancient origin of at least the concept, even if not of the specific form.

Missionary activity is no longer the domain of prophets or kings. Every synagogue becomes a centre of faith much like local churches today. By the time of the Hellenistic and Roman eras, they begin to attract considerable numbers of converts. These can be either full converts, προσυλητοι, or individuals who perhaps do not want to experience a painful circumcision required for full conversion, or the derision of fellow pagans, and remain attendees, God fearers. Proselytes are mentioned four times in the NT,¹⁸ but God fearers twelve times,¹⁹ indicating both the impact of the Jewish faith on surrounding pagans through the synagogue, and perhaps the balance of numbers of God fearers versus full proselytes.

Spiritual leadership once held by the king, the priesthood, and prophets, not always in unison, now spreads to a broader basis. Apart from the short period of Jewish independence under the Maccabbes, there no longer is an independent king. There might be governors like Zerubabel, or there might be client kings, like those of the dynasty of Herod, but ultimate political authority rests with pagans. So the king/governor as the trendsetter in spiritual matters, as was the case in the monarchy, fades in the background.

After a flare of the gift of prophecy during the early years of the return of the exiles, with individuals like Zephaniah, Haggai, Zechariah, and Malachi, the gift of prophecy ceases at least in a canonical way.²⁰

The priesthood in the temple continues to play a dominant role. But after the compromises of the Hellenistic period with the High Priesthood being sold to the highest bidder, and then the usurpation of the office by persons who are not from a priestly line, as well as the wealth and worldliness often associated with the holders of the office, confidence in that ancient institution disintegrates. Priests still wield some religious and even civil authority, but

¹⁸ Matt 23:15; Acts 2:11, 6:5, 13:43.

¹⁹ They are called φοβούμενοι and derivatives 7 times (Acts 10:2,22,35; 13:16,26; Rev 11:18; 19:5; and σεβομένοι and derivatives 5 times (Acts 13:50; 16:44; 17:4,17; 18:7).

²⁰ On the question of the cessation of prophecy see [5], where L.C. Cook discusses the various approaches from the traditional approach that prophecy ceased with Malachi in the Persian period, to the view that some of the canonical prophets are antedate Malachi and the Persian period (the so called third Isaiah, Daniel, and perhaps Jonah), to the view that prophecy continued even if it did not take canonical form. It seems, however, that even within 2nd temple Jewish sources, the view that prophecy had indeed ceased predominated.

groups of dissenters like the Essenes spring up. The corruption of the priesthood is a recurring theme in extra biblical Jewish writings of the era.

Perhaps the single most important spiritual development of this epoch are the reforms of Ezra. Ezra, a priest and scribe who returns to Israel from Babylon with the express goal of reforming the faith of Israel, begins a work rebuilding the nation on a more sound basis. He brings Levites to function as teachers of Scripture, arranges for the development of a Scriptural canon, makes arrangements for copies of the Scriptures to be made, and organizes public readings. Scriptural knowledge is therefore disseminated on a wider scale than ever before, with a corresponding spread of spiritual leadership. The result is a spiritual revival similar to or exceeding in scope that of Josiah.

Ezra's work of disseminating Scripture and the later struggles against the Hellenists eventually lead to the development of the Pharisees who become the major force in spiritual matters in Israel and the absolutely dominant one after the destruction of the second temple and the priesthood in AD 70. The Jewish faith of the Middle Ages and beyond was shaped to a large extent by the traditions and sayings of Pharisaic rabbis as recorded in the Mishnah and Talmud as well as other rabbinic collections. Much maligned in the gospels because of their attachment to form over substance as well as their opposition to Jesus, they nonetheless provided a stabilising influence during their earlier history.

Pharisees provided much of the leadership in local synagogues, which were, as noted above, a key component in the life of Israel. But they were not the only ones. Any man of respect in a local community, could lead out in synagogue services which consisted mainly of a public reading of Scripture, short expositions, hymns, and prayer.

Observations on "Reformation" in Matt 1:1-17. A number of observations can be drawn from the history of Israel discussed above as divided by Matthew in three distinct periods. On the human side, it is evident that Israel's history exemplifies the simple rule of cause and effect. Israel's history is awash with spiritual triumphs and equally so with spiritual disasters. Behind each stand righteous or corrupt individuals, or righteous individuals who made wrong choices.

But beyond the human element, there is a higher vantage point from which to understand the events. Four conclusions lend themselves to us from Matthew's genealogy. The first is that there appears to be an overriding sense of divine sovereign authority that supersedes the human element. Matthew explains that "all the generations from Abraham to David were fourteen generations, and from David to the deportation to Babylon fourteen

generations, and from the deportation to Babylon to the Christ fourteen generations” (Matt 1:17). The fact that all three periods outlined by Matthew are presented as lasting fourteen generations suggests some kind of divine plan.²¹ This divine plan has already been assumed in the opening phrase “the book of the genealogy,” which indicates both a sense of fulfillment and a sense of a new creation [10, p. 29].²²

The number fourteen is double the number 7 [10, p. 31-32],²³ which in turn is a symbol of God’s perfection. Imperfect, indeed horrible, though human history might be, there is a Sovereign who is above it and in control of it. This control is not arbitrary and does not reflect a divine predestination. As Israel’s history unfolds, human actions have consequences both for good and for evil. The reforms of Josiah bring a great revival, while the obstinacy and complacency of Israel’s leadership a generation later lead to the utter destruction and desolation of Jerusalem for 70 years. God does not limit human freedom, neither does He manipulate it. But in His all knowledgeable and almighty oversight of human affairs, He knows how to call the right people at the right time, and through such exercise His plan for the salvation of humanity. Perhaps then, the triple reference to fourteen generations is an assurance that despite human failings, God is still in control of history.

A second lesson, congruent to the first, is that God not only has the ultimate control of history, but directs history towards a specific goal. Matthew opens his gospel with the words: “The book of the genealogy of Jesus Christ, the son of David, the son of Abraham” (Matt 1:1). This opening line not only

²¹ Matthew’s list appears to draw from 1 Chron 1-3 but with the names appearing in reverse order (see Gundry, 14-20 for a detailed discussion. Gundry observes that Matthew omits a number of names to arrive at the number 14. France, 29, writes that “the fact that it is only with difficulty that the actual history can be made to fit into this pattern indicates that for the author this is not so much a statistical observation as a theological reflection on the working out of God’s purpose for his people.” A comparison also with Luke’s genealogy would also indicate an intentional grouping by Matthew into lists of 14. Craig S. Keener [15, p. 75], notes that omitting names in a genealogy was “common enough” in ancient genealogies.

²² For R.T. France the opening phrase to the Jewish mind would be comparable to John’s opening phrase, “in the beginning,” signaling both the beginning of a new creation and the fulfillment of Scripture regarding it. MacArthur, 9, calls the genealogy of Jesus, “a beautiful testimony to God’s grace.”

²³ sees the primary function of 14 as being the double of 7. R.T. France feels that Matthew draws from the days of creation and from the division of history into seven periods in some sources and cites Gen 1:3-7, 26-30; Dan 9:24-27. Three 14s equals six 7s in which case the coming of Christ would signal the seventh glorious period of human history. This is however, fairly speculative, and the two passages cited do not quite divide world history into seven periods. France himself admits that “if this is what Matthew meant, he has not said it explicitly” [10, p. 32]. We keep therefore 14 as a double of 7, but put aside France’s remaining speculative approach.

informs the reader of the ancestors of Jesus, but seems to imply a sense of movement from Abraham, to David, to Jesus who is the Christ [11, p. 13].²⁴ There is a sense of purpose and direction. The number fourteen is not only the double of seven, but was also a number reflecting deliverance²⁵ – on the 14th of Nisan Israel celebrated her exodus from Egypt, the single most important commemoration in Israel's history.²⁶ The connection of the person of Jesus and deliverance is stated almost immediately in Matthew's gospel: "She will bear a son, and you shall call his name Jesus, for he will save his people from their sins" (Matt 1:21). This end goal of deliverance probably seemed very distant during some of the darker hours of Israel's history – during the centuries of slavery in Egypt; during the decades of rule of wicked kings like Ahab or Manasseh; during the long trip to exile in Babylon with the images of a smoldering temple fresh in the minds of the exiles. And yet, these darkest moments cannot overrule or derail the certain movement of history towards God's mighty act of deliverance. The darker the darkness may appear, the brighter God's deliverance will shine at the appropriate moment.

A third, and more practical, and perhaps harder reality for us to grasp and accept, is that in this divinely sovereign historical movement towards redemption, forms and structures are of secondary importance. Times of transition are painful. There is a sense of loss when Israel's privileged position in Egypt turns to prejudice and then to slavery when a king "who did not know Joseph" (Exod 1:8) begins to reign. There is a deep sense of pain when Samuel's leadership is challenged and Israel asks for a king. The exile is perhaps the most difficult of Israel's challenges in the period outlined, a song of lament, Lamentations, being written by Jeremiah specifically for it. And yet, back from the exile Israel returns more vibrant and without some of the sins that plagued her during her earlier years.

²⁴ Gundry [11] notes this movement and writes: "Matthew's 'a record of the origin'... reflects OT phraseology, such as that in Gen 2:4; 5:1 LXX... In Genesis the first entry gives a genealogy its name. But Matthew names its first and final entry, Jesus Christ. This reversal and the borrowing of the OT phrase make the genealogy portray Jesus as the goal and fulfillment of the OT."

²⁵ For other possible, but unlikely meanings of the number 14, see [15, p. 74].

²⁶ A number of scholars [11, p. 18-19; 15, p. 74], place importance on the fact that the letters of the name David also equal 14. David is the 14th name on the list of names and, as noted already, the genealogy of Jesus is divided into three lists of 14 names each. As such, some see a connection between David, the number 14, and Jesus. In that sense, Jesus is the promised Davidic King who will free Israel and establish her in security and power, though, of course the deliverance and power envisaged are not temporal and violent, but rather those of the kingdom of God. Such an approach may sound attractive. However, the fact that Matthew is writing in Greek to Greek speakers, means that the numerical value of David's name would be lost on the readers. More importantly, there is little evidence of such a hermeneutical tool utilized by Bible writers.

Forms and structures, buildings and organizational arrangements, appear important and are indeed important. They serve a purpose while they are there, some in better ways and others not that well. It is the responsibility of insightful leaders to develop, sharpen, utilise these for the benefits of God's people. But in the bigger scheme of things they are transient. When all has been said and done, they are useful only so long as they serve their intended purpose.

Fourth, people want counts. It is perhaps important that in his presentation of the genealogy of Jesus, Matthew does mention the position of David, king, or an event of major proportions in relation to the structures and forms of Israel, the exile, but apart from these he only focuses on individuals. This might seem natural since, after all, he is giving a genealogy, and genealogies are all about persons. However, the fact that Matthew has chosen to structure the genealogy of Jesus around three pivotal events and transition points in the history, means that he has the broader framework in mind. And yet in this broader framework, it is persons more than events or organizational structures that mark the movement of God's purpose through the centuries towards its climax, the deliverance embedded in the person of Jesus Christ. Structures and events come and God, but God's people continue in history.

Conclusions. The Adventist church is standing on the climax of history. On the one hand, the expectation of an imminent 2nd coming means that any thought of re-formation appears redundant. Time is too short to need one. On the other hand, the challenges of a rapidly changing world require that the church adapts to meet the challenges it faces.

Change is difficult and painful; non-change can be equally so. Finding the right balance between change and continuity often seems impossible. But human failures cannot derail the plan of God. His will will triumph and His redemption will soon be manifested, in the second appearing of Jesus the Christ. God's people, while serving as wise stewards, have nothing to fear of the future.

REFERENCES

1. Alexander L. The Preface to Luke's Gospel. – Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1993.
2. Bock D. Gospel of Luke. Dictionary of Jesus and the Gospels / Ed. by J. B. Green and S. McKnight. – Downers Grove, IL: Intervarsity, 1992.
3. Case-Winters A. Ecclesia Reformata Semper Reformanda: Reformed and Always to be Reformed // Presbyterians Being Reformed: Reflections on What the Church Needs Today / Ed. by Robert H. Bullock Jr. – Louisville, KY: Geneva Press, 2006.
4. Cole R. D. Numbers: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture (The New American Commentary). – Holman Reference, 2000. – 590 p.
5. Cook L. S. On the Question of the "Cessation of Prophecy" in Ancient Judaism. – Tübingen, Germany: Mohr, 2011.

6. Crown A. D. The Samaritans. – Tübingen, Germany: Mohr, 1989.
7. Edwards J. R. The Gospel According to Luke. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2015.
8. Ehlich C. S. The Philistines in Transition: A History from ca. 1000-730 B.C.E. – Leiden, New York, Köln: E.J. Brill, 1996.
9. English Standard Version (ESV) of the Bible [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://www.biblegateway.com/versions/English-Standard-Version-ESV-Bible/>.
10. France R. T. The gospel of Matthew. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2007.
11. Gundry R. H. Matthew: A Commentary on His Handbook for a Mixed Church Under Persecution. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1994.
12. Hamilton V. P. The Book of Genesis Chapters 18-50. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1995.
13. Harris L. R. Theological Wordbook of the Old Testament. – Vol 1. – Chicago, IL: Moody Press, 1980.
14. Josephus, Against Apion 2:17, Philo, Vita Moses, II.
15. Keener C. S. A Commentary on the Gospel of Matthew. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1999.
16. Kenneth A. Matthews, Genesis 11:27-50:26: an Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture. – Nashville, TN: Holman Reference, 2005.
17. Lundbom J. R. Euteronomy: A Commentary. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2013.
18. MacArthur J. F. The MacArthur New Testament Commentary: Matthew 1-7. – Chicago, IL: Moody Bible Institute, 1985.
19. Matthews K. A. Genesis 11:27-50:26: an Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture. – Nashville, TN: Holman Reference, 2005.
20. Newman W. C. Luke, John, and Acts: Background, Outline and Commentary.
21. Plasger G. The Dynamics of the Reformed Reformation: German Reformed Church Orders in the 16th Century // Calvinism and the Making of the European Mind / Ed. by Gijbert Van Den Brink and Harro M. Höpfl. – Leiden, Netherlands: Brill Academic, 2014.
22. Pummer R. The Samaritans. – Leiden, Netherlands: Brill, 1987.
23. Rad G. Von. Genesis a Commentary.
24. Soanes C. Stevenson A. eds. Oxford Dictionary of English, 2nd ed. – Oxford, UK: Oxford University Press, 2010.
25. Stein R. H. Luke. – Nashville, TN: B & H Publishing, 1992.
26. Teugels L. M. Bible and Midrash: The Story of "The Wooing of Rebekah" (Gen. 24). – Leuven, Netherlands: Peeters, 2004.
27. Tsumura D. T. The First Book of Samuel. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2007.
28. Urman D., McCracken Flesher P. V. A Reader's Guide // Ancient Synagogues: Historical Analysis and Archeological Discovery / Ed. by Dan Urman and Paul Virgil McCracken Flesher. – Leiden, Netherlands: Brill, 1994.
29. Webb B. G. The Book of Judges. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2012.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811.161.1; 8137.45

ВОСТОЧНАЯ СЛАВИЯ И ЛЕКСИЧЕСКИЕ ГРЕЦИЗМЫ*

Закупра Ж. А.

Украина, г. Киев

В статье рассматривается заимствованная лексика русского языка. В центре внимания автора – греческие заимствования, активно используемые в области религии, в названиях наук, в области литературы и в общеупотребительной лексике¹.

Ключевые слова: классическая античность, творческая фантазия, лексический фонд.

* См. в разделе «Наукова антологія» данного издания «Scientific studies – XXI» (2016, №7, Т. 9, с. 234–275) одно из первых в филологической славистике исследований о лексических грецизмах – в древнейших памятниках славянской письменности – академика Соболевского А. И. «Греко-славянские этюды», опубликованное в «Русском филологическом вестнике» (Варшава, 1883) (см. также: Соболевский А. И. Заимствованные слова в русском языке (литографированный курс лекций). – СПб. (приблизительно 1901); Соболевский А. И. Русские заимствованные слова – СПб., 1891; Соболевский А. И. Особенности русских переводов домонгольского периода // Труды IX Археологического съезда в Вильне. – Т. 2. – М., 1897). Публикация статьи А. И. Соболевского «Греко-славянские этюды» в «Scientific studies – XXI» (2016, №7, Т. 9) завершается составленными Редколлегией «Scientific studies – XXI» Приложением «Древние славянские кириллические рукописные памятники по спискам X – XVII вв.: библиографические очерки» и Примечаниями: 1) «Указатель авторских сокращений названий научной литературы» и 2) «Указатель авторских сокращений названий рукописных древних славянских источников с редакторскими библиографическими очерками-комментариями». – Прим. Редколлегии «Scientific studies – XXI».

¹ В статье «Восточная Славия и лексические грецизмы» основным информационно-справочным источником для интерпретации проблемы лексических заимствований греческого происхождения в современном русском литературном языке были историко-этимологические материалы *Большого словаря иностранных слов* (М.: ООО «Дом славянской книги», 2012. – 992 с.), а также *Словаря иностранных слов* / Под ред. И. В. Лёхина, Ф. Н. Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей. – Прим. Редколлегии «Scientific studies – XXI».

У статті розглядається запозичена лексика російської мови. У центрі уваги автора – грецькі запозичення, які активно вживаються у галузі літератури та в загальноповсякденній лексиці.

Ключові слова: класична античність, творча фантазія, лексичний фонд.

This article is concerned with the borrowed lexis of the Russian language. The focus of the author is directed at Greek borrowings actively applied in the field of religion, names of sciences, in scientific and political spheres, in the field of literature as well as in common lexis.

Keywords: classical antiquity, binary nomenclature, creative imagination, lexical pool.

Постановка проблеми. Лексический фонд восточнославянских языков, как и всех других славянских языков, формировался в результате сложного развития, протекающего в течение многих веков.

Так, в современном русском литературном языке представлена различная по времени возникновения и различная по источникам и видам происхождения заимствованная лексика.

По данным современных исследований основным пластом словарного состава русского языка на всех исторических этапах его развития преимущественно считается собственно восточнославянская по своей генетической природе русская лексика.

Что касается заимствованной лексики, то в ней наблюдается многочисленная группа старославянизмов, получивших широкое распространение с X века, когда господствующей религией на Руси было признано христианство. Показательными являются такие слова, как *град, врата, ладьа, невежда, освящение, хождение, вождение* и др.

В те далёкие времена на старославянском языке совершались церковные службы, с греческого на старославянский переводилась духовная и светская литература, которая в известной степени стала источником для греческих заимствований через церковнославянское посредничество в древнейшие славянские памятники глаголического и кириллического письма.

Понятно, что общение способствовало появлению заимствований из греческого языка, к которым историческая лексикология относит общеизвестные бытовые слова: *котёл, кровать, хлеб* (печеный), *блюдо* и др. Заметный след оставили грецизмы, пришедшие в древнерусский язык после Балканских войн VI века и в связи с участием Византии в христианизации славянских государств в середине IX века. По времени проникновения эти заимствования совпадают с процессом формирования древнерусского (восточнославянского) языка, а затем

они уже воспринимались собственно русским языком в период его обособления².

² Языковая ситуация в Киевской Руси по-разному интерпретируется в многочисленных филологических студиях со времен Позднего Средневековья вплоть до XX в. В терминах и масштабах восточнославянской проблематики современный русский литературный язык XIX в. и до 30-х годов XX в. характеризуется преимущественно как «перенесенный на русскую почву церковнославянский (по происхождению своему древнеболгарский) язык, в течение веков сближавшийся с народным языком и постепенно утративший и утрачивающий своё иноземное обличие» [Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного языка / С вводной статьей С. И. Бернштейна и Приложением А. А. Шахматова («Русский язык и его особенности. Вопросы об образовании наречий. Очерк основных моментов развития литературного языка»). – М.: Учпедгиз, 1941, с. 60, 70–94, 234–236].

Развитие сходных идей, связанных с определением генетической природы древнерусского литературного языка и литературного русского языка, представлено, в частности, в изысканиях И. А. Бодуэна де Куртенэ, Л. А. Булаховского, С. К. Булича, Н. Н. Дурново, В. М. Истрина, Е. Ф. Карского, Б. М. Ляпунова, А. И. Соболевского, Л. В. Щербы и др. Против этой традиционной точки зрения (в соответствии с которой связывается и «зарождение древнерусской письменности, и возникновение русского литературного языка с культурным влиянием Болгарии» [Виноградов В. В. Проф. Л. П. Якубинский как лингвист и его «История древнерусского языка» // Якубинский Л. П. История древнерусского языка. – М. Учпедгиз, 1953, с. 5–6]) вслед за В. И. Ламанским и Н. К. Никольским выступает наряду с С. П. Обнорским в своих работах Л. П. Якубинский, развивая концепцию изначальной генетической самобытности природы и развития древнерусского литературного языка, функционирующего в XI – XIV в.в. как особый живой народный (разговорный и письменный) язык, отличный от церковнославянского литературного языка [Обнорский С. П. Очерки по истории русского литературного языка старшего периода. – М.: Л., 1946, с. 4, 30; Якубинский Л. П. Указ. соч., с. 94, 98–99, 299; Филин Ф. П. Истоки и судьбы русского литературного языка. – Изд-во «Наука», 1981, с. 12–16, 223; Русанівський В. М., Німчук В. В. Співвідношення функцій давньоруської і старослов'янської мов у Київській Русі (XI–XII ст.) // IX Міжнародний з'їзд славістів. Слов'янське мовознавство. Доповіді / Відп. редактор О. С. Мельничук. Рецензенти: М. П. Пещак, Г. М. Миронова. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1983, с. 196–199, 208–209; Цейтлин Р. М. Лексика старославянського мови: Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. – М., 1977, с. 27 и др; Горшков А. И. Отечественные филологи о старославянском языке // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому / Редколлегия: В. П. Вомперский, А. И. Горшков, Л. П. Жуковская, (отв. редактор). Рецензенты: Е. М. Верещагин, В. В. Иванов. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 28–29].

Изучение языковой ситуации в Киевской Руси домонгольского и постмонгольского периодов относится к числу важнейших задач современных славистических исследований. «Церковнославянский язык не может отождествляться с древнерусским литературным языком. Однако церковнославянский язык был известен на Руси и употреблялся в текстах не только в церквях и монастырях, но и в семьях грамотных людей. Поэтому он должен быть принят во внимание при определении языковой ситуации Древней Руси. В этом ограниченном смысле можно говорить о церковнославянском – древнерусском двуязычии» [Горшков А. И. Указ. соч. 1987, с. 28; см. также: IX Международный съезд

Изложение основного материала. К греческим заимствованиям из области религии относятся слова: *ангел* [греч. *aggelos* – «(Гомер, Софокл, Геродот) вестник, посланец, гонец; (Полибий) весть, известие, сообщение; (Новый Завет, *Novum Testamentum*) ангел»]; *апостол* [греч. *apostolos* – «(Геродот) посол; (Лисий, Демосфен, Плутарх, Лукиан) снаряженный флот, морская экспедиция; (Новый Завет, *Novum Testamentum*) апостол; посланник»] [1, с. 54]; *библия* [греч. *biblia* – «собрание книг»] – [1, с. 103]; *лампада* [греч. *lampas* (*lampados*)] [1, с. 441]; *митрополит* [греч. *Mētopolis* (*mētopolitēs*) – «родоначальник, основатель»] – [1, с. 510]; *епископ* [греч. *episkopos* – *epi* «поверх, «над» + *skopeo* «смотрю, наблюдаю»] – [1, с. 280]; *евангелие* [греч. *Euaggelion* – «(букв.) благая весть»] [1, с. 280] и др.

Как показывает исследуемый материал, заимствования происходят в различных сферах жизнедеятельности контактным и опосредованным путём³, напр., *аптека* [греч. *apothēke* – «склад, кладовая»] – учреждение

славистов (Киев, 1983). Материалы дискуссии. Языкознание / Редакционная коллегия книги: В. М. Коломиец, Т. Г. Линник, А. С. Мельничук, В. М. Русановский. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1986, с. 50. – и др.]. В характеристике языковой ситуации в Киевской Руси X–XIII веков чаще всего отмечается в письменно-литературной сфере параллельное функционирование церковнославянского литературного языка и древнерусского языка. В связи с этими давними по сути билингвистическими процессами важно учитывать и то, что «анализ языка памятников древнерусской литературы не только подтверждает неоднократно высказывавшуюся мысль, что в народно-литературном типе языка осуществлялась литературная обработка «восточнославянской народно-поэтической и историко-мемуарной речевой традиции», но и позволяет поставить вопрос о том, что книжно-славянский тип древнерусского литературного языка отнюдь не был лишь «сколком» со старославянских образцов (тем более не был лишь результатом некоторого «обрусения» старославянского языка), но также, как и народно-литературный тип языка, представлял собой сферу литературного употребления и обработки богатейших структурных и функциональных ресурсов древнерусского языка с «этикетным» использованием ряда формальных признаков старославянского языка, которые выступали, однако, не как признаки «чужого» языка, а как признаки языка подчеркнуто книжного» [Горшков А. И. Указ. соч. 1987, с. 28; см. также: Виноградов В. В. Избранные труды. История русского литературного языка. – М., 1978, с. 18; Филин Ф. П. Истоки и судьбы русского литературного языка. – М.: Изд-во «Наука», 1981, с. 4, 223, 259; Цейтлин Р. М. Лексика старославянского языка: Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. – М.: Изд-во «Наука», 1977, с. 12, 27; Малкова О. В. О связи церковнославянского языка древнерусской редакции со старославянским языком // Вопросы языкознания. – 1981. – №4, с. 83].

³ Важной составной частью генетического, типологического и ареального изучения лексики славянских языков, связанного с историко-этимологической характеристикой грамматической, словообразовательной и функционально-семантической структуры слов иноязычного происхождения, является анализ разных видов изустных и книжных (прямых и косвенных, древних и позднейших) иноязычных

здоровоохранения, обеспечивающее лекарствами [1, с. 56]; *аметист* [греч. amethystos – «трезвый»] – минерал, прозрачный кварц синего или фиолетового цвета, драгоценный камень [1, с. 37], *бром* [нем. Brom – греч. bromos – «зловоние»] – хим. элемент из группы галогенов с резким неприятным запахом [1, с. 124], *гелий* [греч. helios – «солнце»] – хим. элемент, входящий в группу инертных газов, его применяют в медицине

влияний на формирование лексического фонда языков Славии. Так, грецизмы в лексике преимущественно восточных славян рассматриваются в исследованиях А. И. Соболевского и А. А. Шахматова, А. А. Потебни и В. А. Богородицкого, М. Фасмера и Л. А. Булаховского, Н. Н. Дурново и В. В. Виноградова, П. Я. Черных и О. Н. Трубочёва, А. И. Ефимова и Е. М. Галкиной-Федорук, Л. П. Жуковской и Р. М. Цейтлин, В. В. Нимчука и А. М. Булыки, Л. П. Крысина и А. А. Бурячка, Лукиной Г. Н. и Вялкиной Л. В., А. Д. Пономарива и Ю. А. Романеева, А. М. Камчатнова и Б. Пейчева, И. Г. Добродомова и Л. А. Владимировой, Г. С. Баранковой и Е. И. Державиной и др. [Буслаев Ф. И. О преподавании отечественного языка // Буслаев Ф. И. Преподавание отечественного языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 1992, с. 340–354 (Раздел «Стихии чужеземные» [Грецизмы в церковном языке. Время. Науки и искусства. Алфавиты и др.]) (Изд. 1–е, 1844); Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. 1–3. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1893–1912 (Переиздано фотоспособом – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958); Соболевский А. И. Статьи по славяно-русскому языку: Греко-славянские этюды // Русский филологический вестник (отдельный оттиск). – Варшава: Типография М. Земкевича и В. Ноановского, 1883, с. 24–47; Шахматов А. А. Указ. соч., 1941, с. 93, 234, 235 и др.; Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики (из университетских чтений). – Изд. 5-е, переработанное. – М.; Л.: Соцэкгиз (редактор издательства Р. Шор), 1935, с. 235–330; Фасмер М. Р. Греко-славянские этюды // Известия Отделения русского языка и словесности. – Т. XI, кн. 2. – 1906, с. 396; Фасмер М. Греко-славянские этюды. – СПб., 1909, с. 25–52 и др. (Сборник Отделения русского языка и словесности. – Т. 86, №1. – 1909); Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубочёва. Под редакцией и с предисловием Б. А. Ларина. – Т. I–IV. – М.: Изд-во «Прогресс», 1964–1973; Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. – Изд. 4-е, исправленное и дополненное. – Т. II: Исторический комментарий. – Киев: Изд-во «Рад. школа» 1953, с. 20–47, 52–58; Л. А. Булаховський Питання походження української мови / Відп. редактор Ф. Т. Жилко. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1956; Дурново Н. Н. Очерк истории русского языка. – М.; Л.: Государственное издательство, 1924, с. 25–26; Черных П. Я. Историко-этимологический словарь русского языка: В 2-х томах. – 3-е изд., стереотип. / Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. Предисловие Ж. Ж. Варбот. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999; Мейе А. Общеславянский язык / Пер. со 2-го франц. издания, просмотр. и доп. в сотрудничестве с А. Вайаном. Перевод и примечания П. С. Кузнецова. Под редакцией С. Б. Бернштейна. Предисловие Р. И. Аванесова и П. С. Кузнецова. – М.: Изд-во иностр. литературы, 1950, с. 32, 37, 38, 47, 64, 410, 411; Ефимов А. И. История русского литературного языка / Редактор издательства Н. М. Шанский. – М.: Учпедгиз, 1955, с. 49–52, 73–74, 96–97; Жуковская Л. П. Грецизация и архаизация русского письма 2-й половины XV – 1-й пол. XVI вв. (Об ошибочности понятия «второе южнославянское влияние») // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому / Редколлегия: В. П. Вомперский, А. И. Горшков,

и металлургии [1, с. 172], *галактика* [греч. galaktikos – «млечный»] – огромная звёздная система [1, с. 157], комета [греч. kometes (aster) – «волосатая (звезда)»] – небесное тело, состоящее из туманного пятна

Л. П. Жуковская (отв. редактор). Рецензенты: Е. М. Верещагин, В. В. Иванов. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 144–175; *Цейтлин Р. М.* О старославянских словах, которых нет в рукописях старославянского языка // *Этимология*. 1975 / Редакционная коллегия: Ж. Ж. Варбот (отв. секретарь), Л. А. Гиндин, Г. А. Климов, В. А. Меркулова, В. Н. Топоров, О. Н. Трубачёв (отв. редактор). – М.: Изд-во «Наука», 1977, с. 68–76; *Німчук В. В.* Лексика Київських глаголичних листків на фоні словникового складу найдавніших слов'янських пам'яток // *X Міжнародний з'їзд славістів* (Софія, 1988 р.): *Слов'янське мовознавство. Доповіді* / Відп. редактор В. М. Русанівський. Рецензенти: І. Г. Матвіяс, Л. І. Мацько. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1988, с. 185–213; *Гриценко П. Ю., Стоянов І. А.* Українсько-інослов'янські лексико-семантичні міжзональні паралелі // *X Міжнародний з'їзд славістів* (Софія, 1988 р.): *Слов'янське мовознавство. Доповіді* / Відп. редактор В. М. Русанівський. Рецензенти: І. Г. Матвіяс, Л. І. Мацько. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1988, с. 109–115; *Словарь русского языка XI-XVII вв.* / Главный редактор С. Г. Бархударов. Редакторы: Г. А. Богатова, В. Б. Крысько. – Вып. 1–28. – М.: Изд-во «Наука», 1975–2008; *Словарь древнерусского языка* (XI-XIV вв.): В 10 т. / Главный редактор Р. И. Аванесов. Авторы словарных статей: И. В. Андрианова и др. Рецензенты: А. И. Журавский, А. Н. Булыко, Л. Л. Гумецкая, Р. М. Цейтлин. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988–1991; *Старославянский словарь* (по рукописям X-XI веков) / Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Авторы: Э. Благова и др. Рецензенты: Н. И. Толстой, А. Е. Супрун, Г. А. Хабургаев. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999; *Словарь старославянского языка* восточнославянской редакции XI-XII вв.: *Перспектив* / Арполенко Г. А. и др. Отв. редакторы: В. Л. Карпова, В. В. Нимчук. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1987; *Словник староукраїнської мови* (XIV-XV ст.) / Редакційна колегія: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький. Укладачі: Д. Г. Гринчишин та ін. Консультували: М. О. Баскаков (тюркізми), Д. П. Богдан (грамоти молдавських канцелярій), А. П. Ванагас (литуанізми). – Т. 1-2. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1977–1978; *Словник української мови* XVI-першої половини XVII ст.: [у 28 вип. / Редколегія: Д. Гринчишин (відп. редактор) та ін.]; НАН України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича. – Вип. 1-13. – Львів, 1994–2006; *Тимченко Є.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст.: [у 2 кн.]. Підготували: В. В. Німчук, Г. І. Лиса; НАН України, Українська Вільна Академія наук у США. – [кн.] 1-2. – К.: Літопис ХХ; Нью-Йорк: [б.в.], 2002–2003; *Етимологічний словник української мови*: У семи томах / Головний редактор О. С. Мельничук. Члени редколегії: І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирєв та ін. – Т. 1–5. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1982–2006; *Німчук В. В.* Давньоруська спадщина в лексиці української мови. – К.: «Наукова думка», 1992; *Пономарів О. Д.* Специфічна українська лексика грецького походження // *Мовознавство*. – 1973. – №5; *Пономарів О. Д.* Грецизм // *Українська мова: Енциклопедія*. – К.: Вид-во «Українська Енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2000 (Вид. 2-е, 2004); *Історія української мови: Лексика і фразеологія* / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.]. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1983; *Гнатюк Л. П.* Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції / Відп. редактор С. Я. Єрмоленко. Рецензенти: В. В. Німчук, А. К. Мойсієнко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010; *Огієнко І.* Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополіт Іларіон; за редакцією Ю. Мулика-Луцика. – Вінніпег:

со светящимся ядром и хвостом в виде серебристой полосы света [1, с. 395], клиника [греч. klinike – «уход за лежащим больным»] – лечебное учреждение, стационар [1, с. 385], металл [нем. Metall < лат. metallum < греч. metallon – «шахта, рудник»] – химически простое тело (или сплав) [1, с. 491], магнит [нем. Magnet < греч. (lithos) Magnētis – «магнетический (камень)» < Magnēsia – «древний город в Малой Азии»] – кусок стали

Накладом т-ва «Волинь», 1979-1995; *Словник Біблійного богослов'я* [Пер. з франц.]. Ред.: К. Деон-Дюфуа [та ін.]. Пер. за загальною редакцією Владики Софрона Мудрого. – Львів: Вид-во «Місіонер», 1996; Кузеля З. Словар чужих слів: 12000 слів чужого походження в українській мові / Зібрали З. Кузеля, М. Чайковський. Зредагував З. Кузеля. – Чернівці: з друк. товариства «Рус. рада» під зарядом У. Захарка, 1910 (2-е вид. – К. – Лейпциг, 1918); *Словник іншомовних слів* / За редакцією О. С. Мельничука. – К.; 1974 (вид. 2-е, виправлене і доповнене, 1986; бл. 25000 слів); *Білецький А. О.* До питання про словники іншомовних слів // *Лексикографічний бюлетень*. – Вип. 2. – К., 1952; *Бірыла Л. Я.* Да питання аб паходжанні і развіцці беларускай мовы // *Працы Ін-та мовознаўства АН БССР*. – Вип. 2.–954, с. 25–51; *Булыка А. М.* Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII ст. / Рэдактар А. І. Жураўскі. Рэцэнзенты: І. С. Козыраў, А. І. Падлужны. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1980, с. 14–16, 23, 24, 28, 32, 34, 45, 56, 57–60, 75, 86, 99, 109, 105, 111, 128, 129, 138–145, 147–150, 152, 153, 159–166, 170–179, 181, 183, 191, 195; *Журавский А. И.* Экзотическая лексика и иноязычные вкрапления в старобелорусской письменности // *Вопросы исторической лексикологии и лексикографии восточнославянских языков: К 80-летию С. Г. Бархударова* / Редакционная коллегия: Ф. П. Филин (отв. редактор), Р. И. Аванесов, Г. А. Богатова, О. В. Малкова (отв. секретарь). – М.: Изд-во «Наука», 1974, с. 138–143; *Нарысы па гісторыі беларускай мовы* / Аўтарскы калектыў: А. Я. Бірыла і інш. Ред. калегія: П. Ф. Глебка, М. Г. Булахаў, М. А. Жыдовіч. – Мінск: Дзяржаўнае вучэбна – педагагічнае выдавецтва Міністэрства асветы БССР, 1957, с. 5–29; *Этамалагічны слоўнік беларускай мовы* / Рэдактары В. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун. – Т. 1–11. – Мінск: Акадэмія навук БССР; Выд-ва «Навука і тэхніка», «Беларуская навука», 1978–2006; *Бурячок А. А.* Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / Відп. редактор Л. С. Паламарчук. Рецензенты: С. П. Бевзенко, М. М. Пещак. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1983; *Дубровина В. Ф.* Следы греческих конструкций в сочинении древнерусского автора // *История русского языка и лингвистическое источниковедение* / Отв. редакторы: В. В. Иванов, А. И. Сумкина. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 88–98; *Николаев Г. А.* Формы именного словообразования в языке XII в. // *Древнерусский язык домонгольской поры* / Отв. редактор В. В. Колесов. Рецензенты З. К. Тарланов, Ф. П. Сорокалетов. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1991, с. 159–161; *Вялкина Л. В.* Лексико-семантическое варьирование при передаче на русский греческих слов и словосочетаний // *История русского языка и лингвистическое источниковедение* / Отв. редакторы: В. В. Иванов, А. И. Сумкина. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 52–57; *Добродомов И. Г.* О некоторых русских словах, заимствованных из греческого языка через тюркское посредство // *Лексикология и словообразование древнерусского языка* / Отв. редактор Р. И. Аванесов. – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 255–262; *Лукина Г. Н.* Грецизмы с начальными *о/а* в языке древнерусских памятников XI–XIV вв. // *Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка* / Редакционная коллегия: Аванесов Р. И. (отв. редактор), Л. В. Вялкина, Н. В. Чурмаева. – М.: Изд-во «Наука», 1969, с. 187–193; *Верещагин Е. М.* Из истории возникновения первого литературного языка славян. – М., 1972, с. 65; *Вялкина Л. В.*

или железной руды, который обладает свойством притягивать тела... [1, с. 467], *наркотики* [нем. Narkoticum, франц. narcotique < греч. нарκαῶ – «цепенею, коченею»] – сильнодействующие вещества растительного происхождения, оказывающие болеутоляющее и снотворное действия. Привыкание к наркотикам возможно уже после двух трёх приёмов [1, с. 531], *полимер* [греч. polymeres – «состоящий из многих частей, многообразный»] – высокомолекулярные хим. соединения, используемые при изготовлении пластмасс, резины и т.п. [1, с. 622], *теорема* [греч. theōrēma, theōreō «рассматриваю, обдумываю»] – в математике: такое положение, которое нуждается в доказательстве... [1, с. 810], *техника* [нем. Technik < франц. technique < греч. technē – «искусство, мастерство»] – совокупность средств труда, знаний и деятельности, служащих для создания материальных ценностей, а также машины, механические устройства [1, с. 816].

Наименования многих наук греческого происхождения. Приведём некоторые из них: *агробиология* [греч. agros поле + bios – «жизнь» + logos – «наука, учение»] [1, с. 17], *аллергология* [фр. allergie < греч. allos – «иной, другой» + ergon – «действие» + logos – «наука, учение»] – раздел медицины, изучающий механизм развития и лечения аллергических заболеваний [1, с. 30], *арифметика* [греч. arithmetike < arithmos – «число»] – учение о числах, выражаемых цифрами [1, с. 58], *ботаника* [нем. botanik < греч. botanike < botane – «трава, растение»] – наука о растениях [1, с. 118], *грамматика* [греч. grammatike] – один из разделов языкознания, который изучает строй слова или предложения... [1, с. 213], *геология* [греч. gē «земля» + logos «наука, учение»] – наука о земной коре [1, с. 181], *морфология* [нем. Morphologie < греч. morphe + logos – «наука, учение»] – в лингвистике «отдел языкознания, изучающий формы слов» [1, с. 521], *лексика* [нем. Lexeme < греч. lexis – «слово, выражение, оборот речи»] – словарный состав языка [1, с. 447], *синтаксис* [греч. syntaxis – «составление»] –

Словообразовательная структура сложных слов в древнерусском языке XI–XIV вв. // Вопросы словообразования и лексикологии древнерусского языка. – М.: Изд-во «Наука», 1974, с. 164–165; Колесов В. В. О русизмах в составе древнерусских текстов // Древнерусский язык домонгольской поры / Отв. редактор В. В. Колесов. Рецензенты: З. К. Тарланов, Ф. П. Сорокалетов. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1991, с. 123–133; Жуковская Л. П. Указ. соч. 1987, с. 45–61; Камчатнов А. М. Философская терминология Изборника Святослава 1073 года и её перевод // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому / Редколлегия: В. П. Вомперский, А. И. Горшков, Л. П. Жуковская (отв. редактор). Рецензенты: Е. М. Верещагин, В. В. Иванов. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 67–72]. – Прим. Редколлегии «Scientific studies – XXI».

правила строения предложений и словосочетаний [1, с. 739], *топография* [греч. *topos* – «место, местность» + *grapho* – «пишу, черчу»] – раздел геодезии, занимающийся измерением земной поверхности... [1, с. 822], *тонометрия* [гр. *tonos* – «напряжение» + *metreo* – «измеряю»] – измерение внутриглазного давления [1, с. 821–822], *физика* [греч. *physike* < *physis* – «природа»] – наука о существующих типах материи и её строении [1, с. 869], *физиология* [греч. *physis* – «природа» + *logos* – «понятие, мысль, разум»] – наука о жизнедеятельности организмов [1, с. 869], *педагогика* [греч. *paedagogike* < *paidagogos* < *paes* (*paidos*) – «дитя» + *ago* – «веду, воспитываю»] – наука о методах воспитания и обучения [1, с. 593], *эвристика* [греч. *heuriskō* – «нахожу»] – система обучения в Др. Греции... [1, с. 943].

Одним из самых значительных явлений древнегреческой культуры является театр. В его основе народные песни и пляски, происходившие во время празднования покровителя сельского хозяйства бога Диониса. Исполнители обрядовых песен-дифирамбов в честь Диониса были одеты в козлиные шкуры. Отсюда и происходит слово «трагедия», т.е. «песнь козлов» («трагос» – козёл, «оде» – песня)⁴. Из дифирамбов и

⁴ При современной интерпретации семантики и происхождения терминов культуры целесообразным представляется учитывать их широкий историко-этимологический контекст. Так, русск. *трагедия* (см. также: белор. *трагедыя*, укр. *трагедія*, польск. *tragedia*, чешск. *tragédie*, словацк. *tragédia*, верхнелуж. *tragedija*, болг. *трагедия*, макед. *тpагeдиja*, серб. *тpагeдиja*, словен. *tragédija*) считается заимствованием (с начала XVIII в.) из западноевропейских языков; франц. *tragédie* (с XIV в.), нем. *Tragödie* (с XV в.), англ. *tragedy* через посредничество латин. *tragoedia* «трагедия; (мн. ч.) высокопарная речь, патетические слова (M. Tullius Cicero); (мн. ч.) смятение, потрясение (M. Tullius Cicero)» (ср. ещё: *tragoedus* «трагический актер (T. Maccus Plautus, M. Tullius Cicero, Q. Horatius Flaccus, M. Fabius Quintilianus)», *Tragoedus* «эпитет Юпитера (G. Suetonius Tranquillus, Sextus Rufus Festus)») сводятся к древнегреч. *τράγῳδία* «трагедия (Аристотель, Аристофан, Платон); трагический или героический эпос (Гомер, Платон); трагический рассказ (Полибий, Диодор Сицилийский, Лукиан); трагедийный стиль, подражание трагедии (Плутарх); (перен.) трагедия, трагичность (Платон)» (первоначально «дифирамбы, торжественные хоровые песни, исполняемые – в честь бога вина, виноделия и плодородия Диониса – актёрами, одетыми в козы шкуры», буквально «песнь о козле»), образованного из основ существительных: 1) *τράγος* «козёл (Гомер, Пиндар, Геродот, Палатинская Антология)», связанного с глаголами *τράγειν* (*infinitivus aoristus* к *τρώω* «грызть, есть, вкушать [Гомер, Геродот, Аристофан, Демокрит, Феокрит]; есть в сыром виде [Геродот]; жить»), родственным с тохар. А, тохар. В *trāsk* – «жевать, грызть», и 2) *ἴδῃ* (дорич. *ἴδέα*) «песня (Гомеровские гимны, Аристофан, Софокл, Эврипид); лирическая песня (Платон); пение (Плутарх, Лукиан); пение птиц (Аристотель)» [Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. – Т. IV. – М.: Изд-во «Прогресс», 1973, с. 92; Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А. С. Азикович. Консультанты: Ж. Ж. Варбот,

возникла греческая трагедия. Ряд песен в честь Диониса носил озорной весёлый характер. Из них возникла комедия [2, с. 108]. Эти песни исполнял хор во главе с корифеем (запевалой), который вёл диалог с хором о Дионисе и пел. При этом корифей и первый артист стояли на возвышении (деревянном помосте), а зрители сидели на скамьях, расположенных амфитеатром. Таким образом проводились первые театральные представления. Греческий театр был всегда под открытым небом и вмещал до 20–25 тысяч зрителей [2, с. 109]. Исполнителями женских ролей были только мужчины. Для каждой роли использовались особые маски. Театральные представления в Древней Греции считали священнодействием. Гражданам Афин со времён Перикла из казны

Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. –Т. 2. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 255–256; *Цыганенко Г. П.* Этимологический словарь русского языка. – К.: Изд-во «Рад. школа», 1970, с. 484–485; *Булыка А. М.* Лексичныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII ст. ст. / Рэдактар А. І. Жураўскі. Рэцэнзенты І. С. Козыраў, А. І. Падлужны. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1980; *Kopaliński W.* Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. – Warszawa: PW «Wiedza Powszechna», 1975, s. 988–989; *Holub J., Lyer S.* Stručný etymologický slovník jazyka českého. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 485; *Милев А., Братков Й., Николов Б.* Речник на чуждите думи в българския език / С предговор от В. Георгиев. – София: Изд-во «Наука и изкуство», 1958, с. 622; *Етимологічний словник української мови: у семи томах.* – Т. 5 (Р–Т) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 2006, с. 615; *Словник іношомовних слів* / За редакцією О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974 (1975), С. 475, 673, 226; *Kluge F. Mitzka W.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 20. Aufl. Bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967, S. 785; *Pfeifer W.* Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999, S. 1446; *Webster's New Encyclopedic dictionary.* – All New 1994 edition (Second Printing, 1994). – Cologne [Köln], Germany: Könneman Verlags GmbH. – P. 1100; *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. II. – Heidelberg: C. Winter Universitätsverlag, 1969, S. 917, 915, 916, 938–939; *Дворецкий И. Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С. И. Соболевского. – Т. II. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958, с. 1638–1639, 1803 (Т. I. – 1958, С. 404); *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Русский язык», 1976, с. 1020–1021; *«Larousse»* французько-український словник. Українсько-французький словник: два в одному томі: 420000 одиниць перекладу / Головний редактор В. Бусел. Редакційна група: В. Бусел, Г. Воронка, О. Ігнатюк, Н. Назарова. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2011 ([Т. I]: *«Ларусс французько-українській словник»*, с. 939; [Т. II]: *«Словник українсько-французький»*, с. 414; *Гиленсон Б. А.* История античной литературы: Древняя Греция. – Кн. 1. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Флинта». Изд-во «Наука», 2002, с. 170–175, 179; *Мифы народов мира* / Главный редактор С. А. Токарев. Члены редколлегии: И. С. Брагинский, И. М. Дьяконов, В. В. Иванов, Р. В. Кинжалов, А. Ф. Лосев, В. М. Макаревич (отв. секретарь), Е. М. Мелетинский (заместитель главного редактора), Д. А. Ольдерогге, Б. Л. Рифтин, Е. М. Штаерман. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1991, с. 380–382]. – *Прим. Редколлегии «Scientific studies – XXI».*

выдавались деньги на посещение театра. В пьесах рассматривались самые существенные проблемы морали, политики и идеологии. Театр был школой воспитания греческого населения [2, с. 109].

В VI–V вв. до н.э. в Афинах жили и создавали свои произведения греческие поэты-драматурги (Эсхил, Софокл, Еврипид). Так, всем известна дошедшая до нас знаменитая трагедия Эсхила (525–456 гг. до н.э.) «Прикованный Прометей», в основу которой положен греческий миф о страданиях Прометея, давшего огонь людям. В этой трагедии показан протест против тирании, свергнутой в Афинах в конце VI в. до н.э. [2, с. 109–110].

Замечательным поэтом-драматургом периода расцвета Афин является Софокл (496–406 гг. до н.э.), воспевающий творческий труд. Он обращается к идее судьбы человека, нити которой согласно греческой мифологии ткнут три слепые Мойры – богини судьбы. В трагедии Софокла «Царь Эдип» прослеживается идея бессилия человека перед предназначенной судьбой [2, с. 110].

Трагедии великого поэта-драматурга Еврипида (480–406 гг. до н.э.) посвящены анализу чувств. Он не разделяет точку зрения Софокла о слепой судьбе, считает, что не рок управляет действиями людей, а сами люди. Из его трагедий наиболее известна «Медея», которая посвящена страданиям и мести оскорблённой женщины [2, с. 110].

Классиком греческой комедии является поэт-комедтограф Аристофан (450–388 гг. до н.э.). Он был сторонником мира, отражал интересы населения, страдавшего во время Пелопоннесской войны. В его комедиях показаны все слои общества: известные политические деятели, полководцы, ремесленники, крестьяне и рабы. Особую известность приобрели его комедии «Мир», «Женщины в народном собрании» и др. Комедии Аристофана носили остро политический характер. В них нашли отражение события этой эпохи в мировой истории. Так, в комедии «Мир» (421 г.) жесточайшим образом осмеяна военная партия, вовлекшая Афины в Пелопоннесскую войну и разрушившая их благосостояние. Идея мира проводится также и в комедии «Лисистрата» [2, с. 312–313].

К многочисленным заимствованиям из греческого языка в области литературы и искусства относятся следующие: *комедия* [греч. komodia – «песня весёлых поселян»] – театральное действо в Древней Греции, посвящённое богу Дионису; драматическое произведение юмористической или сатирической направленности [1, с. 394], *троп* [франц. trope < лат. tropus < греч. tropos] – слово или оборот речи в

переносном иносказательном значении с целью достижения бóльшей выразительности [1, с. 836], *метонимия* [нем. Metonymie, франц. métonymie, греч. meta – «изменение, перемена» + onoma – «имя, название»] – это *троп*, оборот речи, в котором вместо названия предмета даётся по ассоциации (смежности) название другого предмета [1, с. 494], *драма* [греч. drama – «действие»] – род литературных произведений, предназначенных к сценическому исполнению; несчастье, тяжёлые события [1, с. 274], *эстетика* [нем. Ästhetik < греч. aistōtikos – «относящийся к чувственному восприятию»] – философское учение о сущности и формах прекрасного в художественном творчестве, искусстве, природе и жизни [1, с. 982], *панорама* [греч. pan – «всё» + греч. horama – «вид, зрелище»] [1, с. 581] и др.

Ежедневно в своей речи мы употребляем грецизмы, даже не задумываясь над их происхождением и первичным значением, настолько органично они вошли в нашу жизнь. Примером могут послужить бытовые наименования: *баня, лохань, скамья, канат, тетрадь, фонарь* и др.; названия растений: *василёк, вишня, герань, ирис, кедр, кипарис, лавр, рододендрон, елей, левкой, свёкла* и др.; названия животных: *буйвол, ехидна, коза, кит, крокодил, единорог* и др.

Грецизмы широко применяются и в идеолого-культурной сфере и в общественно-политической жизни Средневековой Европы: *демократия* [греч. demokratia ← demos – «народ» + kratos – «власть»] – форма правления, при которой власть осуществляется самим народом... [1, с. 234], *идеология* [греч. idea – «понятие, представление» + logos – «учение»] – мировоззрение и философское направление... [1, с. 290], *иерархия* [греч. hierarchia ← hieros – «священный» + archē – «сначала, искони; начальство; власть, область, царство, сатрапия, государство»] – порядок подчинения чинов... [1, с. 292], *космополитизм* [греч. kosmopolites – «гражданин мира...»] [1, с. 419], *политология* [греч. politike – «искусство управлять государством» + logos – «наука»] – наука, изучающая политическую жизнь общества [1, с. 624–625] и др.

Греческий язык нашёл отражение и в именах: *Александр, Андрей, Дмитрий, София, Фёдор* и др.

Ряд современных слов был издавна известен грекам, но с другими значениями, напр.: *космодром* [греч. kosmos «Вселенная» + dromos – «место для бега»], а в настоящее время – это территория, предназначенная для предварительной подготовки и запуска ракет [1,

с. 419], *фазтон* [греч. *phaeton* < *phao* – «сиять, сверкать»] – в древнегреческой мифологии – сын Гелиоса, бога Солнца, который выпросил у отца огненную колесницу, но не умел управлять ею, в результате чего едва не устроил всемирный пожар, за что был поражен молнией Зевса [1, с. 585]. В дальнейшем это слово расширило своё значение и стало обозначать не только лёгкий экипаж, но и кузов автомобиля с лёгким открытым верхом, а также планету в Солнечной системе и др., то же наблюдается и с лексемой *фантастика* [греч. *phantastike* – «способность к воображению»] – представления, мысли, образы, которые создаются воображением человека; литературные произведения, сюжеты, персонажи которых на самом деле не существовали; нечто нереальное, несбыточное, мифическое [1, с. 852–853].

Мифы у греков были первой попыткой осмыслить окружающую действительность, расширить жизненный опыт и дать выход творческой фантазии. «Только понимание мифологии как разновидности конкретного жизненного мышления превращают её в то подлинное достояние человечества, в котором оно жизненно нуждалось в известные периоды своего развития» [3, с. 12].

Из древних мифов составлялись сказания о возникновении мира, о деяниях богов и героев и т.п. Греческие мифы дошли до нас не в форме сказок, а в своеобразном художественно-философском оформлении. То, что принято называть греческой мифологией, представляет собой собрание рассказов, извлечённых из эпических и мифологических произведений поэтов, философов и историков. В мифах находили отражения и религиозные чувства древних греков, однако нельзя отождествлять греческую религию с мифологией, поскольку многие её составляющие фундаментальные идеи, образы и знаковые символы не нашли своего выражения в мифах, о них повествуют памятники материальной культуры изобразительного искусства, обряды, данные этнографии и фольклора.

Древние греки жили на перекрёстке важнейших международных путей, в результате чего они имели возможность вести не только экономические и торговые отношения между странами, но и одновременно пропагандировать свой язык, культуру, которую принято называть культурой классической античности, и популяризировать просвещение.

Выводы. Наука, культура, искусство Древней Греции в масштабах Древнего мира достигли высочайшего уровня. Элементы философии,

техники и науки, различные формы изобразительного искусства, литература стали неотъемлемой частью той основы, на которой успешно развивалась и совершенствовалась мировая культура.

Вековые контакты греков с многими народами, в том числе и со славянами, создали благодатную почву для проникновения грецизмов во все сферы жизнедеятельности славян, а, следовательно, и в лексический фонд русского языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой словарь иностранных слов. – М.: ООО «Дом славянской книги», 2012. – 992 с. (Bol'shoy slovar' inostrannykh slov. – М.: ООО «Dom slavyanskoy knigi», 2012. – 992 s.).
2. История древнего мира. – Ч. II Греция и Рим: Учебное пособие / Бокщанин А.Г., Дворецкая И.А., Крушкол Ю.С. и др. / Под ред. А.Г. Бокщанина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 431 с. (Istoriya drevnego mira. – Ch. II Gretsya i Rim: Ucheb. posobie / Bokshchanin A.G., Dvoretskaya I.A., Krushkol Yu.S. i dr. / Pod red. A.G. Bokshchanina. – 2-e izd., ispr. i dop. – М.: Prosveshchenie, 1981. – 431 s.).
3. Лосев А.Ф. Античная литература: Учебное пособие / А.Ф. Лосев, Г.А. Сонкина, А.А. Тахо-Годи, Н.А. Тимофеева, Н.М. Черёмухина / Под ред. А.А. Тахо-Годи. – 4-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1986. – 464 с. (Losev A.F. Antichnaya literatura: Ucheb. posobie / A.F. Losev, G.A. Sonkina, A.A. Takho-Godi, N.A. Timofeeva, N.M. Cheremukhina / Pod red. A.A. Takho-Godi. – 4-e izd., dorab. – М.: Prosveshchenie, 1986. – 464 s.).
4. Словарь иностранных слов / Под ред И.В. Лёхина и проф. Ф.Н. Петрова. – М.: Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1949. – 805 с. (Slovar' inostrannykh slov / Pod red I.V. Lekhina i prof. F.N. Petrova. – М.: Gosudarstvennoje izd-vo inostrannykh i natsional'nukh slovarej, 1949. – 805 s.).

УКРАЇНЬСЬКА ПЕРІОДИКА ЯК ФЕНОМЕН ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ І СУЧАСНИЙ МОВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РИНОК: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Кобинець А. В.
Україна, м. Київ

У статті розглянуто основні сегменти інформаційного ринку України, а також регіональні друковані періодичні видання та їхні функції. Увагу приділено ролі та місцю інформації в медіа-проектах. Проаналізовано загальні напрями діяльності газет у світлі сучасних вимог та особливостей інформаційного ринку країни, а також окреслено майбутні шляхи розвитку друкованої періодики.

Ключові слова: інформаційний ринок, періодика, газета, медійний сегмент ринку, інформація, інформаційний ресурс, Інтернет-видання.

В статье рассмотрены основные сегменты информационного рынка Украины, а также региональные печатные периодические издания и их функции. Внимание уделено роли и месту информации в медиа-проектах. Проанализированы общие направления деятельности газет в свете современных требований и особенностей информационного рынка страны, а также обозначены будущие пути развития печатной периодики.

Ключевые слова: информационный рынок, периодика, газета, медийный сегмент рынка, информация, информационный ресурс, интернет-издания.

The article describes main segments of the Ukrainian media market, types of regional printed periodicals and their functions. Attention is given to the role and place of information in media projects. The paper also analyzes general tendencies of newspapers' activities in the light of present day requirements and characteristics of the information market as well as outlines the prospects of printed periodicals' development.

Keywords: information market, periodicals, newspaper, media segment, information, informational resource, online publications.

Постановка проблеми. Газета нині продовжує залишатися одним із провідних продуктів сучасного інформаційного ринку, незважаючи на низку проблем, пов'язаних з появою нових електронних медіа. Так, новітні засоби масової комунікації, головним чином Інтернет, з кожним днем розширюють аудиторію читачів, які є споживачами медійної продукції. З огляду на це, перед газетою стоїть немало завдань, головними серед яких є втриматися на ринку, завоювати нових читачів та транслювати новий і цікавий зміст. Це можливо за умов не лише добре налагодженого фінансування, що відіграє в життєдіяльності газети одну з головних ролей, але й залучення нових підходів, які б могли забезпечити надходження якісної інформації та коштів від реалізації друкованого продукту, реклами й інвестицій.

Дослідженням питань розбудови періодичних друкованих видань присвячено праці А. З. Москаленка, В. Й. Здоровеги, О. М. Гриценко,

С. М. Гуревича, М. М. Кіма, В. Ф. Іванова, О. К. Мелещенка, М. І. Недопитанського, Є. В. Ромата, Л. М. Федотової та ін.

Виклад основного матеріалу. Продукт інформаційного ринку – інформація, що одержують журналісти і реалізують як журналістський твір. Журналіст збирає інформацію і готує її до публікації. Інформаційний ринок формується залежно від потреб населення, що займає певну територію. Незаперечним фактом є те, що інформаційні потреби в регіонах із високорозвиненою економікою та інфраструктурою більші, а отже, інформаційний ринок у таких регіонах більш насичений та структурований. Доповнює картину інформаційного ринку такого регіону мережа регіональних Інтернет-видань.

Основними регуляторними важелями ринку традиційно вважаються *попит* і *пропозиція*. Так, із розвитком інформаційних потреб, нових категорій населення, соціальних угруповань, політичних об'єднань, рухів, партій тощо спостерігається зростання попиту на різноманітну інформацію, поширювану у ЗМІ. Рівень інформації, її достовірність і вагомість має впливати на формування друкованих видань за типологічними ознаками, їхню насиченість та зацікавленість серед читачів.

Відомо, що в сучасному суспільстві зростання кількості ЗМІ спостерігається в період виборчих кампаній як місцевих, так і центральних органів влади: багато видань створюються саме на час виборів.

В останнє десятиріччя в Україні спостерігається зростання кількісного складу друкованої періодики як у центрі, так і в регіонах. При цьому кількість газет збільшується у районних центрах, селищах і містах обласного підпорядкування.

Ознакою інформаційного ринку є його надзвичайна рухомість. Так, наприклад, падіння попиту на інформацію, що друкувала певна газета, може призвести до відсутності потреби в такій газеті. Потреба в новій інформації спонукає до створення нових видань: одні зникають, інші – створюються.

Ринок ЗМІ в мегаполісах та великих містах відрізняється від ринку в райцентрах та малих містах: у першому випадку, він досить потужний і структурований, в іншому – невеликий, на ньому зазвичай представлені одна-дві районні газети, газети оголошень, телепрограм.

Розгляд структури інформаційного ринку України засвідчив, що до нього входять *ринок інформаційних джерел, ринок преси* (газети, журнали), *аудіовізуальні та електронні ЗМІ* (радіо, телебачення,

Інтернет-видання), *реklamний ринок* (реklamні агенції, reklamісти, PR-агенції), *поліграфічно-видавничий ринок*, *матеріально-технічний ринок*, *ринок праці* (журналісти та технічні працівники, reklamісти, маркетингологи, менеджери, бухгалтери, дистриб'ютори та ін.), *ринок читачів*.

Важливу роль у структурі інформаційного ринку відіграє *ринок праці*. Тому при доборі кадрів роботодавці мають свою увагу зосереджувати на таких характеристиках претендентів на ту чи іншу посаду, як, зокрема, *досвідченість*, *професійність*, *уміння спілкуватися* з людьми тощо.

Ринок матеріально-технічних засобів тепер досить розвинений і саме він визначає зовнішній вигляд періодики. Вимоги аудиторії та рекламодавців щодо повнокольорового вирішення, зростання кількості шпальт, специфічна верстка та фотоілюстрації кардинально змінили уявлення про усталені поліграфічні стандарти, а папір залишається чи не основним чинником успіху видання.

Ринок матеріально-технічних засобів відкриває широкі можливості не лише для фізичної особи, а й юридичної: оргтехніка різних поколінь та потужностей може зробити редакції газети добру послугу в організації праці.

Щоб виробляти інформаційний продукт, ЗМІ потребують багато джерел інформації або інформаційних ресурсів, які охоплюють інформаційні ресурси різного ґатунку: соціального, політичного, ідеологічного, виробничого, статистичного, науково-технічного, міжнародного, кримінального тощо.

Щодо складових надзвичайно важливого сегменту сучасного інформаційного ринку – сегменту інформації – доцільним видається відзначити, зокрема, те, що *інформації ніколи не буває достатньо*: редакції друкованих та електронних ЗМІ весь час перебувають у пошуку свіжих новин, цікавих тем для висвітлення та ідей щодо поліпшення свого видання. Тому в цьому випадку попит значно перевищує пропозицію. Винятком може бути спортивна, кримінальна та політична інформація.

Специфічний сегмент ринку ЗМІ – рекламна інформація, тому життя та стабільність ЗМІ значною мірою пов'язані з такими чинниками, що формують кон'юнктуру ринку реклами. Нові проекти, ідеї, підходи до створення друкованого періодичного видання також залежать від інформаційно-реklamного поля.

Ринок періодики України продовжує невпинно зростати. Зростає кількість теле- та радіокомпаній, що свідчить про те, що журналістика перетворилася на потужну інституцію.

Сучасний ринок ЗМІ в нашій країні формує періодична друкована преса (газети, журнали, тижневики, інформаційні бюлетені, різноманітні вісники тощо), *радіо, телебачення та Інтернет-видання*. Серед періодичних друкованих видань існує поділ за територіальним принципом: місцеві, регіональні й обласні газети та всеукраїнські видання. Місцевий, регіональний (обласний) та всеукраїнський інформаційний ринки тісно пов'язані між собою.

Звичайно, найпотужнішим і найбільш насиченим вважається всеукраїнський інформаційний ринок. Він перебуває у стані постійного розвитку: з'являються нові видання, закриваються старі, відбувається ребрендинг деяких видань тощо. При цьому інформаційний ринок України залишається переважно двомовним.

У період формування та структуризації інформаційного ринку в Україні сформувався також і ринок поширення періодики серед читачів.

Покупець (споживач, читач) – кінцева ланка всього циклу друкованого видання. Суттєвим є й те, що ринок покупців орієнтується на різні соціальні групи з різними соціально-політичними й освітніми вподобаннями. Найвища концентрація ЗМІ спостерігається в густонаселених регіонах. Зростає кількість регіональних ЗМІ рекламно-розважального та комерційного характеру.

Серед вітчизняних ЗМІ вирізняються певні групи комунальної преси, галузевої, відомчої, засновниками якої є державні органи та органи місцевого самоврядування, міністерства, відомства, профспілки та ін. На ринку ЗМІ в Україні присутній також іноземний капітал. Українські ЗМІ співпрацюють з багатьма міжнародними зарубіжними агенціями, купуючи в них продукцію у вигляді оперативної інформації, фоторепортажів тощо. *Інформаційне різноманіття є вагомим фактором стабільного існування періодичних видань.*

Перспективу газети доцільно розглядати з урахуванням стану актуальності змісту інформаційного контексту, який і має забезпечувати періодичне видання. Орієнтуючись на позитивний прогноз, однією з версій майбутнього газети – цілком виправданою і суспільно прийнятною – можна вважати, зокрема, таку: у широкому медійному сегменті ринку періодичні видання, забезпечуючи надходження широко доступної інформації (для різних верств населення – фінансових, майнових, вікових, освітніх тощо), є надійним джерелом

соціально-інтелектуальної інформації, що забезпечує стабільну її популярність серед читачів.

Прибутковість періодичних видань спрогнозувати, звичайно, завжди складно. Прибуткові друковані ЗМІ привертають увагу свого читача, зокрема, завдяки вдалим маркетинговим акціям, інвестиціям, зростанню реклами тощо.

Глобалізація світового простору, розвиток та інтеграція світової економіки, поглиблення науково-технічного прогресу, поява нових технологічних процесів, що несуть оптимізацію і вдосконалення виробничих циклів, не можуть не позначитися на газеті – її вагомості в суспільному житті країни. *Інтерес читача завжди розширюється з огляду на необхідність отримання більш глобальної інформації.*

Центральна преса, ймовірно, і на далі більше тяжітиме до аналітичних публікацій, а на регіональних ринках може з'явитися значна кількість видань, які обслуговуватимуть певні соціальні групи населення в межах області, міста, району, а також селища і навіть села.

Завдяки застосуванню новітніх технологій у процесі створення газети – від збору інформації, підготовки матеріалу, верстки, випуску газети і продажу її в роздрібній торгівлі та реалізації через дистриб'юторів – видавець може забезпечити своєчасну реалізацію правдивої інформації різного соціально-вмотивованого напрямку.

Щодо майбутнього забезпечення редакції газет та їхніх власних або орендованих видавничих центрів потужними сучасними матеріально-технічними засобами й новітніми технологіями, то тут прогнози, найвірогідніше, будуть оптимістичними. В умовах подальшої розбудови технічного рівня суспільства економіка газет може зміцнюватися саме через те, що поряд з існуючими соціальними групами читачів можуть з'являтися нові майбутні читачі – фахівці для зростаючих економік, що певним чином сприятиме забезпеченню стабільної діяльності структур, основним завданням яких є гарантування суспільно-ефективного функціонування періодичних видань.

Висновки. Газетний бізнес, який приносить прибуток, дасть змогу редакціям друкованих періодичних видань втілювати в життя різні проекти, вирішуючи соціальні проблеми, вкладаючи кошти у розвиток і впровадження новітніх технологій в економіку країни. Вітчизняна періодика, зокрема, її різноманітний багаторівневий, високопрофесійний, мобільний (державницько-свідомо орієнтований) газетний корпус у своїй суспільно-вагомій професійній місії зобов'язаний орієнтуватися на високі імперативи духовного буття своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головкин Б. Информационный менеджмент массовой коммуникации / Борисэль Головкин. – М.: Трикста. – 2005. – 284 с. (Golovko B. Informatsionniy menedzhment massovoy kommunikatsii / Boriel Golovko. – М.: Triksta. – 2005. – 284 s.).
2. Гуревич С. М. Газета : Вчера, сегодня, завтра / С. М. Гуревич. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 288 с. (Gurevich S. M. Gazeta: Vchera, segodnya, zavtra / S. M. Gurevich. – М.: Aspekt Press, 2004. – 288 s.).
3. Гуревич С. М. Экономика отечественных СМИ: Учебное пособие / С. М. Гуревич. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 288 с. (Gurevich S. M. Ekonomika otechestvennyih SMI: Uchebnoje posobie / S. M. Gurevich. – 3-e izd., pererab. i dop. – М.: Aspekt Press, 2004. – 288 s.).
4. Дурняк Б. В. Видавничо-поліграфічна галузь України: стан, проблеми, тенденції, статистично-графічний огляд / Б. В. Дурняк, А. М. Штангрет, О. В. Мельников. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2006. – 274 с. (Durnyak B. V. Vydavnycho-polihrafichna haluz' Ukrayiny: stan, problemy, tendentsiyi, statystychno-hrafichnyy ohlyad / B. V. Durnyak, A. M. Shtanhret, O. V. Mel'nykov. – L'viv : Ukr. akad. drukarstva, 2006. – 274 s.).
5. Ковба Ж. М. Ассортимент друкованої продукції: Навч.-метод. посібник / Ж. М. Ковба, Т. В. Олянишен, О. В. Мельников; М-во освіти і науки України; рец.: Я. В. Котляревський, А. М. Штангрет. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. – 100 с. (Kovba Zh. M. Asortyment drukovanoj produktsiyi: Navch.-metod. posibnyk / Zh. M. Kovba, T. V. Olyanyshen, O. V. Mel'nykov; M-vo osvity i nauky Ukrayiny; rets.: Ya. V. Kotlyarevs'kyu, A. M. Shtanhret. – L'viv: Ukr. akad. drukarstva, 2009. – 100 s.).
6. Мелешченко О. К. Проблеми формування національного інформаційного простору України / О. К. Мелешченко // Українська журналістика – 98: 36. наук. пр. – К.: ЦВП, 1998. – С. 99–101. (Meleshchenko O. K. Problemy formuvannya natsional'noho informatsiynoho prostoru Ukrayiny / O. K. Meleshchenko // Ukrayins'ka zhurnalistyka – 98 : Zb. nauk. pr. – К.: TsVP, 1998. – С. 99–101.).
7. Москаленко А. З. Інформаційні проблеми сучасності / А. З. Москаленко // Роль засобів масової інформації в суспільно-культурному процесі в Україні. – К., 1995. – С. 3–9. (Moskalenko A. Z. Informatsiyni problemy suchasnosti / A. Z. Moskalenko // Rol' zasobiv masovoyi informatsiyi v suspil'no-kul'turnomu protsesi v Ukrayini. – К., 1995. – С. 3 – 9.).
8. Недопитанський М.І. Випробування інформацією: Лекції / М.І. Недопитанський. – К.: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 116 с. (Nedopytans'kyu M.I. Vyprobuвання informatsiyeyu: Lektsiyi / M.I. Nedopytans'kyu. – К.: Instytut zhurnalistyky KNU im. T. Shevchenka, 2003. – 116 s.).
9. Справочник для журналистов стран Центральной и Восточной Европы / Пер. с англ. – М.: Права человека, 1998. – 152 с. (Spravochnik dlya zhurnalistov stran Tsentralnoy i Vostochnoy Evropyi / Per. s angl. – М.: Prava cheloveka, 1998. – 152 s.).
10. Сучасна українська журналістика: поняттєвий апарат / За ред. А. З. Москаленка. – К., 1997. – 54 с. (Suchasna ukrayins'ka zhurnalistyka : ponyattyevyy aparat / Za red. A. Z. Moskalenko. – К., 1997. – 54 s.).
11. Панкратов В. Ф. Рекламная деятельность: Учеб. для студентов высших учебных заведений / В.Ф. Панкратов, Ю.К. Баженов, Т. К. Серегина, В. Г. Шакурин и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2001. – 364 с. (Pankratov V. F. Reklamnaya deyatel'nost: Ucheb. dlya studentov vysshih uchebnyih zavedeniy / V.F. Pankratov, Yu.K. Bazhenov, T. K. SerEGINA, V. G. SHAKURIN and others. – 3-e izd., pererab. i dop. – М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2001. – 364 s.).

Seregina, V. G. Shakurin i dr. – 3-e izd., pererab. i dop. – M.: Informatsionno-vnedrencheskiy tsentr «Marketing», 2001. – 364 s.).

12. Поліграфія та видавнича справа: рос.-укр. тлумачний словник / Укладачі: Б. В. Дурняк, О. В. Мельников, О. М. Васишин та ін. – Львів: Афіша, 2002. – 456 с. (Polihrafiya ta vydavnycha sprava : ros.-ukr. tlumachnyy slovnyk / Uklad. : B. V. Durnyak, O. V. Mel'nykov, O. M. Vasylyshyn ta in. – L'viv: Afisha, 2002. – 456 s.).

13. Ромат Є. В. Основи реклами / Є. В. Ромат. – К.: Студцентр, 2006. – 288 с. (Romat Ye. V. Osnovy reklamy / Ye.V.Romat. – K.: Studtsentr, 2006. – 288 s.).

14. Українська журналістика в контексті світової : Зб. наук. пр. / Інститут журналістики. – К.: Задруга, 2006. – Вип. 2. – 156 с. (Ukrayins'ka zhurnalistyka v konteksti svitovoyi: Zb. nauk. pr. / Instytut zhurnalistyky. – K.: Zadruha, 2006. – Vyp. 2. – 156 s.).

15. Федотова Л. Н. Массовая информация: стратегия производства и тактика потребления / Л. Н. Федотова. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 232 с. (Fedotova L. N. Massovaya informatsiya: strategiya proizvodstva i taktika potrebleniya / L. N. Fedotova. – M.: Izd-vo MGU, 1996. – 232 s.).

16. Швайка Л. А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : монографія / Л. А. Швайка. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2005. – 432 с. (Shvayka L. A. Rozvytok i rehulyuvannya vydavnychoho pidpryyemnytstva: monohrafiya / L. A. Shvayka. – L'viv : Ukr. akad. drukarstva, 2005. – 432 s.).

17. <http://www.tviybiznes.com>.

18. <http://www.telekritika.ua>.

КОРЕЙСЬКІ ДИТЯЧІ ЖУРНАЛИ ПЕРІОДУ ЯПОНСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ (1910-1945 РОКІВ)

Могилко Ю. О.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена вивченню малодослідженого, як в самій Кореї, так за її межами, питання тематики періодичних дитячих видань ХХ століття. У ній розглянуто структуру та проблематику корейських дитячих журналів періоду Японської колонізації 1910-1945 рр.

Ключові слова: Японська анексія, дитяча література, сіджо, чханка, шінчхеші, формальний жанр.

Статья посвящена изучению недостаточно исследованного, как в самой Корее, так и за ее пределами, вопроса тематики детских периодических изданий XX века. В ней рассматривается структура и проблематика корейских детских журналов периода Японской колонизации 1910-1945 гг.

Ключевые слова: Японская анексия, детская литература, сиджо, чханка, шинчхешу, формальный жанр.

The article deals with the Korean juveniles magazines in the 20th century. It represents the main juvenile magazines during the Japanese colonization of 1910-1945. Very little empirical research has been carried out on this topic in Korea and abroad.

Key words: Japanese invasion, children's literature, Sijo, chanka, sinchesi, formal genre.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена підвищенням інтересом до проблеми дитячої літератури. Корейська література для дітей завжди розвилась паралельно з дорослою, висвітлюючи подібні теми, сюжети, проблеми та ідеї.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ століття в Кореї почалася Японська колонізація. Саме тоді в корейській літературі того часу починають з'являтися нові жанри літератури і виникає нове поняття 신문학¹.

У жовтні 1910 р. були розпущені організації руху гомон, заборонені різні газети і журнали. Замість них починає виходити газета генерал-губернаторства «매일신문» («Щоденна газета») та газета для японців

¹ 신문학 – нова література, серед відомих авторів цієї течії були Лі Інджік («Криваві сльози» 1906 р.), Лі Хеджо («Дзвін свободи» 1910 р.), Чхве Чханшік («Колір осіннього місяця» 1912 р.) та ін.

«Столична щоденна газета». Період 1910 р. для корейської дитячої літератури можна назвати критичним періодом.

Чхве Нам Сон (1890-1957) – відомий сучасний корейський історик, поет-новатор, провідний член корейського руху за незалежність. Після навчання в Японії він повернувся до Кореї і став активним учасником руху *Вітчизняного Просвітництва*, який прагнув до модернізації Кореї. У 1908 р. під керівництвом Чхве Нам Сон з'являється перший щомісячний журнал для юнацтва «소년» («Юність»), який мав у доступній формі донести до молоді сучасні знання про світ. Чхве є автором модернованої поеми «Океан до молоді» (1908 р.), в якій він намагається провести нові, прогресивні ідеї в сучасну корейську поезію. Чхве Нам Сон прагнув створити новий стиль у художній літературі, який був би більш доступним для звичайних людей. Водночас він, пишаючись корейською класичною літературою, засновує у 1910 р. Асоціацію Славетної літератури в Кореї, заохочуючи простих людей читати класиків корейської літератури. Журнал «Юність» призначався для популяризації Західних ідей про науку і техніку. Коли у 1910 р. Корея була анексована Японією, Чхве звертається до історичних витоків корейського народу для того, щоб підтримати його у важкий час. Для своїх творів новеліст бере за основу традиційні жанри 찬가² та 시조³ і створює новий стиль вільної форми вірша. У стилі 신체시⁴ був написаний його вірш «Хлопчику від моря (해에게서 소년에게)» 1908 р. В 20-х роках ХХ ст. корейська дитяча література виступає як формальний жанр⁵ сучасної корейської літератури.

Інший дитячий журнал «어린이», який заснував Панг Джонг Хван (1899-1931), багато в чому відрізнявся від журналу «Юність». Для

²찬가 – похвальна пісня або урочиста пісня, яка вихваляє та прославляє кого-небудь або що-небудь.

³시조 – жанр корейської ліричної поезії, яка дослівно перекладається – «коротка пісня». Сіджо споріднений до японського хокку. Кожний рядок сіджо має 14-16 ієрогліфів, всього 44-46 в трьох рядках. В середині кожного рядка робиться пауза, тому при перекладі віршів сіджо часто використовується шість рядків, а не три.

⁴신체시 – вірші нового стилю, нового напрямку.

⁵Літературний жанр – тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, класифікує літературні твори за типами їх поетичної структури. Категорією вищого порядку (формального) при тричленному поділі літератури є літературний рід (загальне) – епос, лірика, драма. Категорією середнього порядку – літературний вид (особливе) – роман, повість, новела в епосі. Категорією нижчого порядку (окреме) – різновид (жанр).

виховання у корейських дітей почуття культурної та національної приналежності він засновує щомісячний дитячий журнал у 1913 р. Видання цього журналу відбувалося за підтримки Токійського відділення молодіжної організації 천도교, і продовжувалося протягом дванадцяти років, до 1934 р. Панг по-іншому вбачав дитину, бо згідно тогочасних ідей дитина вважалась незначною істотою, не людиною. Він наполягав на тому, що дітей потрібно розглядати як повноцінних особистостей, з певним інтелектуальним та емоційним потенціалом. Панг Джонг Хван був першим, хто ввів термін «дитячий» стосовно літератури корейських творів. Панг започаткував День захисту дітей, який святкується 5 травня, але через переслідування поліцією в Кореї він змушений був переїхати до Японії і продовжити своє навчання. Він вивчав дитячу літературу та психологію в Токійському університеті. Під час свого перебування в Японії очолював Токійське відділення молодіжної організації 천도교 і був кореспондентом журналу «Кьобок», який випускала організація. Знаходячись в Токіо, Панг почав цікавитися справами дітей, здебільшого положенням корейських дітей під час японського колоніального правління.

Він прагнув відкрити дітям світ іноземних книжок. Письменник публікує книгу «Подарунок кохання» (사랑의선물) у 1920 р. Це була збірка казок – Андерсена, братів Грімм, Оскара Уайльда, яку Панг адаптував для корейських дітей, переклавши з японської мови. Панг присвятив своє життя дитячій літературі, бо вважав, що іноземні дитячі книжки допоможуть розвинути їхній світогляд.

Більша частина історій, які були написанні протягом Японської колонізації, частіше видавалися серійно в дитячих журналах або в щоденних газетах, аніж в книжках, особливо в період між 1920 та 1940 рр. Більше десяти журналів, включаючи журнали «Юність» (1923-1934 рр.), «Новий хлопчик» (1923-1933 рр.), публікувалися в період з 1920-х років та 1930-х років. Всі вони так чи інакше відчували на собі вплив Руху за незалежність⁶ у 1919 р. Метою цього руху було звільнення від

⁶ Національний Визвольний рух 1 березня – у самій Кореї керівництво Визвольним рухом взяли на себе релігійні організації. Користуючись приводом похорону імператора Гочжона, 1 березня 1919 р. Тридцять три представники чхондогьо (천도교), християн та буддистів підписали Декларацію незалежності Кореї (독립선언서) і надіслали її генерал-губернатору, після чого їх заарештували. Проте в парку Тхапголь (태평공원), де того ж дня зібралися численні жителі столиці, Декларацію було зачитано привселюдно. Демонстранти пройшли вулицями на знак

Японського панування. У відповідь на це японський уряд змінив свою політику щодо Кореї, зокрема в культурній політиці. Деякі журнали, включаючи дитячі журнали, припинили свою діяльність в 1920-х роках. Поодиноким виданням вдалося продовжити своє існування на досить тривалий час, але їхні накладі були незначними. Авторами статей дитячих журналів були, переважно, журналісти, політики та люди, які належали до певних релігійних груп, наприклад, *чхондокьо*, *християни та інші* соціальні й культурні організації. Згодом журнали, такі як *신소년* та *새벗*, змінили свою політичну орієнтацію у т. зв. «лівому напрямку», фокусуючи свою ідеологічну тематику на сюжетах, пов'язаних зі специфікою класової свідомості певних верств населення. В період між 1923 та 1940 роками було опубліковано приблизно двадцять дитячих журналів. Всі вони були поділені на дві ідеологічні групи: на *лівих* (*신소년, 별나라*) та на *правих*: (*소년, 어린이*).

Журнали сприяли заохоченню корейських поетів до створення дитячих віршів, підтримуючи в такий спосіб прогресивні ідеї, пов'язані з розширенням аспектів і видавничих форм популяризації дитячої літератури в цілому. Багато дитячих письменників, зокрема Ян Кьок Йонг (1903-1988 рр.), Юн Сок Джунг, Пак Мок Воль (1916-1978 рр.) та ін., починали свою літературну діяльність у журналі «*어린이*». Головною темою їхніх творів були смуток та печаль, спричинені трагедією втрати власної країни. Їхні поеми привертали увагу дитячих літераторів-початківців, які вважали дитячу художню літературу одним з основних фундаментальних чинників у збереженні високих чеснот національної корейської свідомості.

Інший, не менш важливий, аспект культурного життя Кореї того часу – створення літературних творів для дітей та юнацтва, темою яких стають стосунки в традиційній корейській родині, стосунки між поколіннями батьків та дітей. Наприклад, Ма Хе Сонг, вважався першим письменником, який використовував сучасну оповідну систему та структуру казки-розповіді для корейської дитячої літератури. Ма цікавився національними особливостями корейської родини, особливостями побудови стосунків між батьками та дітьми на початку ХХ ст. Як письменник і дослідник Ма цікавився вічними соціальними

підтримки Декларації, виголосивши: «Хай живе Незалежність!». Ці події називають Рухом 1-го березня (*삼일운동, 3.1 운동*)

проблемами, спираючись на власний наліз корейського національного досвіду, зокрема серії драматичних фактів на підтвердження соціальної нерівності між різними верствами сучасного суспільства. Він брав участь у розробці прав дитини в Кореї. Наприклад, його казка «Лілі та зіркове дитя» з'явилась в журналі 새별 в 1926 р. Зміст цього казкового сюжету базується на реальних подіях з життя письменника – маленькому читачеві розповідається сумна історія Бавінарі – дитини, яка була свідком феодальних суспільних відносин. Оповідь сповнена картинами любові та дружби між батьками та дитиною. Ма Хе Сонг в своїх літературних та публіцистичних творах вдало використовував *символіку* класичної корейської літератури та *метафори* традиційних образів. У його художніх творах перед юним читачем постають у сатиричних вимірах картини звичайного тогочасного соціального буття. Недарма Ма Хе Сонг і досі залишається найшановнішим дитячим письменником.

Неможливо зрозуміти зростання популярності корейських дитячих журналів в 1920-х роках без уявлення про видавничу політику та цензуру Уряду Японії. Зростання комерційної (серійної) преси після Руху 1-го березня 1919 р., як зазначає Міхаель Робінсон (1984 р.), – це був результат японського тиску, який «запроваджував фінансове стимулювання для співробітництва». Це насправді мало на меті «тимчасову затримку, захоплення, або навіть тюремне ув'язнення тих письменників, які не полишали спроб і продовжували національну боротьбу». Японська цензура користувалася, як зазначає М. Робінсон, «подвійними стандартами», бо знаходилася під впливом розвитку національної ідеології шляхом тотального пригнічення радикальних та соціально-революційних думок. Прикладами цього є дитячі журнали, які обстоювали «ліві» погляди: 별나라 та 신소년. Вони виходили друком у період з 1923 р. по 1934 рік. За час свого існування було видано 67 накладів, і ці журнали були закриті у зв'язку з порушеннями, які викрила цензура. До того часу, коли 별나라 не почала прямо співпрацювати з організацією KAPF (Корейською художньою пролетарською федерацією – «The Korea Artista Proletaria Federato»), в ньому публікувалися видатні письменники, які виражали «ліві» погляди. Це – Им Хва і Пак Сейонг та багато інших. Вперше 별나라 побачив світ у червні 1926 р. і проіснував майже 10 років. Це видання припинило своє існування у зв'язку з тим, що японська цензура побачила небезпеку в

пропагуванні просвітницьких ідей в молодіжній освіті з позиції «лівої» ідеології.

Пролетарський журнал «Молодіжний прапор боротьби» був заснований у 1929 р. Іно Йошімотцу та був єдиним виданням в Японії, який був доступним для дитячих соціальних організацій. У ньому наголошувалось на необхідності уважно-дбайливого ставлення до дітей в Кореї. Цей журнал виступав «містком» між корейськими дітьми, які жили в Кореї, та тими, хто жив в Японії. Лист, який був опублікований в журналі від корейського читача, наголошував на тому, що: **«єдиний шлях поставити Чосон на ноги – це об'єднати руки японських працівників та фермерів, і боротися разом»**. Японські журнали та корейські журнали були схожими за темами, що їх висвітлювали автори. Наприклад, у листі, опублікованому в «Молодіжному прапорі боротьби» в червні 1930 р., писалося:

«У цей День дітей, давайте кричати та виступати проти капіталістичного землевласника:

Майбутнє – наше.

Не експлуатуйте дітей.

Не вводьте плату за навчання в школах.

Роздайте школам безкоштовні приналежності.

Не примушуйте дітей до небезпечних занять.

Припиніть нічні зміни на роботі.

Діти-робітники, слабкі діти світу – єднайтесь!»

Цей журнал є зразком тісного зв'язку між соціальними рухами в Японії та Кореї, а також зразком моделі впливу на свідомість молодого покоління через друковане слово.

Корейська художня пролетарська федерація (далі – KAPF) була заснована в Кореї в 1925 р. та розпущена колоніальною владою в 1935 р. Письменники-представники KAPF зверталися до реалістичних жанрів літератури з метою показати справжнє життя простої людини в літературі. Їхні праці давали поштовх соціальним конфліктам, через те, що в цих творах відображалися страждання робітничого класу. Це мало на меті – прискорення соціальних реформ. Кім Сон Джін (2004 р.) зазначав, що письменники KAPF зверталися не до емоцій молодих людей, не до сентиментів, а до внутрішньої агресії, озлоблення з метою виховання у молодого покоління незламного бажання досягти соціальних змін будь-якою ціною. Політичні та аполітичні письменники розглядали художню літературу як важливий засіб формування у

читачів певної суспільної думки. Як японські, так і корейські пролетарські письменники відіграли важливу роль у розвитку «реалістичної» літератури, яка мала на меті правдиво зобразити соціальний стан дітей періоду Японської колонізації (1910-1945).

Висновки. Основними журналами дитячої художньої літератури періоду Японської колонізації були журнали: «소년», «어린이» та ін.

Головною метою журналу «소년» було ідеолого-художнє сприяння перетворенню покоління нових корейських дітей на освічених, думаючих, розумних особистостей, які зможуть легше перенести важкі випробування, що випали на їхню долю. «소년» був першим журналом, який знайомив юних читачів з поезією, казками, мандрівними творами, перекладною художньою літературою, історичними та науковими есе.

Дитячий журнал «어린이» заохочував своїх читачів до пізнання оточуючого їх соціального середовища з його складними, часом важкими драматичними обставинами.

Журнал «어린이», як і інші корейські журнали дитячої художньої літератури, усвідомлюючи вагомість і авторитет друкованого слова в ідейно-політичному та культурному житті країни, свою просвітницьку діяльність спрямовували на виховання і збереження у юних читачів традицій, пов'язаних з гуманітарним пафосом імперативів національної корейської свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой энциклопедический словарь школьника. – М.: Изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1999. – 983 с. (Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' shkol'nika. – M.: Izd-vo «Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija», 1999. – 983 s.)
2. Теория литературы: Учеб. пособие / Н. А. Гуляев. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1977. – 278 с. (Teorija literatury: Ucheb. / N. A. Guljaev. – M.: Izd-vo «Vysshaja shkola», 1977. – 278 s.)
3. Теория литературы / В. Е. Хализев. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1999. – 110 с. (Teorija literatury / V. E. Halizev. – M.: Izd-vo «Vysshaja shkola», 1999. – 110 s.)
4. Теория литературы / Г. Н. Поспелов. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1978. – 351 с. (Teorija literatury / G. N. Pospelov. – M.: Izd-vo «Vysshaja shkola», 1978. – 351 s.)
5. Література для дітей середнього шкільного віку / Автори-упорядники О. К. Васильєва, Ю. С. Пернат'єв; худож.-оформлювачі Б. П. Бублик, С. В. Правдюк. – Харків: Вид-во «Фоліо», 2004. – 318 с. (Literatura dlja ditej seredn'ogo shkil'nogo viku / Avtory-uporjadnyky O. K. Vasylijeva, Ju. S. Pernat'jev; hudozh.-oformljuvachi B. P. Bublyk, S. V. Pravdjuk. – Harkiv: Vyd-vo «Folio», 2004. – 318 s.)

6. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 752 с. (Literaturoznavchyj slovnyk-dovidnyk / Za red. R. T. Grom'jaka, Ju. I. Kovaliva, V. I. Teremka. – K.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2007. – 752 s.)
7. Children's Literature: A Guide to Information Sources (Reference Sources in the Humanities), 1998. – 161 p.
8. Literature for Children: A Short Introduction / David L. Russell, 2011. – 360 p.
9. Lippman W. Public Opinion / Walter Lippman. – New York; L.: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Collier Macmillan Publishers, 1949. – 268 p.
10. The Encyclopedia of Fantasy / John Grant, John Clute. – L.: Palgrave Macmillan, 1997. – 1100 p.
11. 국어 1-1/ 김훈범 (서울 구암 중학교), 2008. – 126 p.
12. 국어 1-2/ 김훈범 (서울 구암 중학교), 2000. – 102 p.
13. 국어 2-1/ 김훈범 (서울 구암 중학교), 2007. – 94 p.
14. 국어 2-2/ 김훈범 (서울 구암 중학교), 2008. – 102 p.
15. 국어 3-1/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2008. – 98 p.
16. 국어 3-2/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2009. – 94 p.
17. 국어 4-1/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2008. – 144 p.
18. 국어 4-2/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2009. – 132 p.
19. 국어 5-1/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2010. – 156 p.
20. 국어 5-2/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2009. – 154 p.
21. 국어 6-1/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2008. – 146 p.
22. 국어 6-2/ 김영진 (서울 구암 중학교), 2008. – 156 p.
23. 소중한 우리 것 재미난 우리 얘기. 관혼상제, 재미있는 옛날 풍습/ 우리누리, 1997. – 283 p.
24. 중학교 국어 3-1/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2010. – 282 p.
25. 중학교 국어 3-2/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2010. – 249 p.
26. 중학교 도덕 1/서울 대학교 사범 대학 국정 도서 편찬 위원회, 2008. – 304 p.
27. 중학교 도덕 2/서울 대학교 사범 대학 국정 도서 편찬 위원회, 2008. – 304 p.
28. 중학교 생활 국어 1-1/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2009. – 179 p.
29. 중학교 생활 국어 1-2/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2009. – 143 p.
30. 중학교 생활 국어 2-1/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2008. – 161 p.
31. 중학교 생활 국어 2-2/ 한국 교원 대학교 * 고려 대학교 국정 도서 편찬 위원회, 2008. – 157 p.
32. 초등 만화 맞춤법/ 남호연, 박인애. –국립국어연구원, 2005. – 184 p.

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМА І МОДЕЛЮВАННЯ ДЕРИВАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ

Пирогов В. Л.
Україна, м. Київ

У статті зроблена спроба дослідити умови зародження і подальшої дериватизації базової словотвірної моделі «свій-чужий» в японській мові на тлі історичної динаміки форм японського письма.

Ключові слова: японська мова, історія японської мови, японська писемність, китайська ієрогліфіка, китайська мова, модель «свій-чужий», словотвірні моделі, онне читання, кунне читання, йодзідзюкуго, гайрайго, васейейго, консюго.

В статье предпринята попытка исследовать условия зарождения и последующей дериватизации базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке на фоне исторической динамики форм японского письма.

Ключевые слова: японский язык, история японского языка, японская письменность, китайская иероглифика, китайский язык, модель "свой-чужой", словообразовательные модели, онное чтение, кунное чтение, йодзидзюкуго, гайрайго, васейейго, консюго.

The paper is aimed at exploring the conditions of origin and subsequent derivatization of the key word-formation model "own – alien" in the Japanese language against the background of the Japanese writing system historical dynamics.

Keywords: Japanese language, the history of the Japanese language, Japanese writing, Chinese characters, Chinese language, "own-alien" word-formation model, on-yomi, kun-yomi, yojijukugo, gairaigo, waseieigo, konshugo.

Постановка проблеми. Японська культура внаслідок різних історичних і географічних причин є надзвичайно самобутньою [2, с. 13]. Японії неодноразово доводилося стикатися із зовнішнім впливом, сприймати і засвоювати норми і стереотипи чужих культур і мов, при цьому зберігаючи свою національну ідентичність, розвиваючи свою власну мову і культуру [5, с. 177–178].

Виклад основного матеріалу. Що стосується японської мови, то вона в процесі історичного розвитку неодноразово зазнавала зовнішнього впливу, при цьому завжди зберігаючи свою автентичність і відокремленість від інших, в наслідок чого, врешті-решт, сформувалася надзвичайно своєрідна і унікальна мова, яку можна охарактеризувати як

синкретичну – японо-китайську – з домішками, на сучасному етапі, лексики європейських мов, переважно англійської.

Доцільним видається у розбудові філологічних студій, пов'язаних з дослідженням специфіки структури японської мови на різних етапах її розвитку, серед іншого, звернути увагу, зокрема, на евристичну перспективність і потужну теоретичну вагомість послідовного урахування особливостей ієрогліфічного характеру японської писемності [11, с. 103].

Зазначена проблема може бути методологічно коректно інтерпретована лише за умови врахування дихотомії «ієрогліфічне – буквено-фонетичне» письмо і, більш конкретно, з точки зору дихотомічних відмінностей між японською і китайською мовами, з одного боку, на момент їх історичного зіткнення (приблизно IV–VII стст.), а також в процесі подальшого синкретичного розвитку японської мови і писемності протягом більше десяти століть – до початку епохи Мейдзі (明治, 1886 – 1912 рр.), а, з іншого боку, на зламі другого і третього тисячоліть в період широкої інтернаціоналізації японської мови і культури в умовах глобалізації.

Слід підкреслити, що без послідовної диференціації письмового та усного аспектів, при абсолютній перевазі першого, на ранньому етапі взаємодії цих мов розібратися в тих особливих процесах, які мали місце в японській мові в період зародження її писемності надзвичайно складно. Тут ідеться не просто про відмінності письмового та усного аспектів при порівнянні мов, а про фундаментальні відмінності способу репрезентації плану змісту.

Важливо зауважити, що китайська ієрогліфічна писемність відрізняється від інших буквено-фонетичних тим, що відображає змістовний аспект мови [13, с. 157]. Оскільки ієрогліф – це завжди слово, японцям довелося пристосувати ієрогліфи не лише для читання відповідних їм слів по-китайськи, з урахуванням семантики, яку вони мали в китайській мові, а й паралельно присвоювати їм читання по-японськи, які відповідали лексемам рідної мови. Так сформувалися *онні* (китайські) і *кунні* (японські) «читання» ієрогліфів, по суті паралельні двомовні лексеми в одній і тій самій мові. При цьому форма слів і моделі, за якими вони утворювалися, також змінювалися. *Онні* і *кунні* лексичні елементи японської мови, репрезентовані прикріпленими до них ієрогліфами, що виконували функцію графо-семантичних ідентифікаторів (детермінативів), вступали у взаємодію, породжуючи нові структурно-граматико-семіотичні форми у системі словотвору. З певним загальномовознавчим універсалізуючим застереженням ці форми можна

розглядати як деривативні, або як неологізми. Синкретизм «ваго-канго» (поєднання деяких граматичних засобів японської і китайської мов), проникнення в мовну практику японців нових різнопланових реалій зі сфери релігії, науки, техніки, літератури, права тощо призвели до утворення словотвірної моделі типу «свій-чужий»: *онний-кунний*, китайський-японський, офіційний (китайський, *онний*) – розмовний (японський, *кунний*), ввічливий (китайський, *онний*) – просторічний (японський, *кунний*), тощо.

Слід зазначити, що китайська ієрогліфічна писемність була для японців не лише засобом письмової фіксації мови, важливим ключем для розширення можливостей доступу до духовних скарбів стародавньої китайської цивілізації, але й ефективним засобом комплексної структурної видозміни своєї власної мови. Одним з основних результатів запозичення китайської ієрогліфіки в японську змішану ідеографічно-силабічну систему письма для запису текстів японською мовою є синкретичне гармонійне поєднання китайської і японської мов та (яп. 緩和調和对, *kanwa-choowatai*) [9, с. 181].

У загальній періодизації історії еволюції системи японського писемності переважно виокремлюють такі етапи, як:

1) Раннє Середньовіччя (古代, V–X стст.): початок процесу формування японської писемності на основі китайської ієрогліфіки з утворенням способів розмежування письмових засобів вираження і змісту; запис японських слів китайськими ієрогліфами, читання по-японськи, паралельне перегруповування граматичного порядку в реченні завдяки використанню особливих графічних позначок *окототен* (オコト点 / 乎呼止点); виникнення двох систем запису японських текстів: *камбун*^{*1} (яп. 漢文) і *вабун*^{**2} (яп. 和文), а згодом –

¹ «Камбун» (яп. 漢文, «китайский язык») – один из письменных языков средневековой Японии, основанный на классическом литературном китайском языке. Иероглифические тексты на камбуне были снабжены специальными значками *каэритэн* (яп. 返り点), указывающими на изменение порядка иероглифов в предложении в соответствии с японским синтаксисом (напр., в китайском языке дополнение следует после сказуемого, а в японском сказуемое идёт в конце предложения; рядом с соответствующими иероглифами ставились знаки, указывающие на перестановку). Грамматические показатели (аналоги которых отсутствовали в китайском) отображались посредством т.н. *окуриганы* (яп. 送り仮名) – буквенной (на основе слоговой азбуки «хирагана») записи изменяющихся частей слов. Для указания на произношение иероглифов обычно использовали способ транскрибирования, называемый «*фуригана*» (яп. 振り仮名, сопровождающая *хирагана*), или иногда *ёмикана* (яп. 読仮名, *хирагана* для чтения), которую при

бунго^{***3} (яп. 文語体); кодифікація японських лексем за допомогою китайських ієрогліфів; виникнення таких похідних форм, як *хентайгана* (яп. 変体仮名), *атедзі* (яп. 当て字), *дзюкудзікун* (яп. 熟字訓) тощо; утворення т. зв. абетки *манйогана* (яп. 万葉仮名) на основі застосування китайських ієрогліфів без урахування їхньої семантики; утворення складових абеток *катакана* (яп. 片仮名) і *хірагана* (яп. 平仮名).

2) Середньовіччя (中世, X-XVI ст.): виникнення системи міжнародного спілкування на основі мови *вен'янь** (кит. 文言), яка широко застосовувалася в усьому східноазіатському регіоні до початку XX ст., і в значній мірі вплинула на процес дериватизації словотвірних моделей в японській мові; остаточне завершення процесу формування системи змішаного японського письма *кандзіканамадзірібун*, а також поширення *йодзідзюкуго* – японських чотириморфемних фреймів, побудованих на основі китайської словотвірної моделі, яка стала однією з форм реалізації категорії «свій-чужий» в японській мові.

3) Новий етап (近世, XVI-XIX ст.): активне утворення *васейкандзі* (和紙漢字) – японських національних ієрогліфів (国字) в період Едо (江戸時代, 1603-1868); поява *ромадзі* (яп. ローマ字, латинізованої абетки) – практичної системи транслітерації японських текстів для навчання іноземців, розробленої в XVI ст.; розширення сфери практичного застосування складової абетки *катакана* у зв'язку з масовим припливом іншомовних, в основному англомовних, слів і термінів в Японію, починаючи з 1868 р. унаслідок Реставрації Мейдзі (明治維新).

4) Новітній етап (近代, 1868–1945 рр.): активна взаємодія компонентів змішаної системи письма *кандзіканамадзірібун* з переважанням ієрогліфіва, але при активному проникненні в повсякденну мовну практику японців лексики *гайрайго**⁴ (外来語).

горизонтальною записи тексту розпорядилися над ієрогліфами, а при вертикальній – справа від них.

² «Вабун» (яп. 和文, вабун, «японський мовний»), японські тексти, повністю або частково записані складовою азбукою *хірагана*, або *катакана*, в яких переобладали істинні японські слова *ваго* (яп. 和語) при незначительному використанні запозиченої китайської лексики.

³ «Бунго» – літературний японський мовний, заснований на класическому японському мовному епоху Хейан (IX-XII вв.). До Реставрації Мейдзі (1868 г.) *бунго* панував у всіх областях письмовості, крім самих високих, які писалися на *канбуне*.

⁴ «Гайрайго» (яп. 外来語, букв. «сторонні слова») – пласт лексики в японській мові, що містить слова, запозичені з інших мов, за винятком китайської, для яких існує інший термін – *канго* (яп. 漢語).

Поступова відмова від ієрогліфічного запису запозичених іншомовних слів.

5) Сучасний етап (1945–1980 рр.): подальше активне впровадження *гайрайго* в японську мову, повна відмова від застосування ієрогліфів для запису іноземних слів, структурні трансформації запозиченої лексики (поява скорочень, усічень тощо, наприклад, マイク, ホーム, パソコン тощо)

6) Поточний етап (1990-й р.–по т.ч.). Тотальне поширення *гайрайго* і поява їх лексичних дериватів *васейейго* (яп. 和製英語) і *консюго* (яп. 混種語).

Як пише К. Черевко, спочатку японська письмова мова в очах японців не відрізнялася від китайської, оскільки китайські ієрогліфи представлялися їм єдиною можливою системою письма. Згодом положення поступово змінювалося в результаті переходу від «чисто китайського стилю письма» (純粹漢文, *дзюнсі камбун*) до «видозміненого китайського стилю» (変体の漢文, *хентай камбун*), хоча аж до VIII ст. чіткої диференціації між ними ще не було [16, с. 106].

На думку В. Д. Косарева, є підстави вважати, що до запозичення китайської ієрогліфіки японці вже мали свою власну писемність, т. зв. «знаки ери Богів» (神用の文字, *каміё-но модзі*). Дискусії з цього приводу тривають вже багато років. Зокрема, В. Д. Косарев зазначає, що «писати сінограмами китайською мовою, мислячи по-японськи, настільки складно для написання, читання і розуміння записаного, що пропадає будь-який сенс такої інновації. Це твердження <...> слугує непрямым підтвердженням наявності письмової культури на японських островах до появи китайського письма» [4].

У зв'язку з цим, В. Д. Косарев, зокрема, також пише: «Панує думка, що більш рання, ніж абетка *хірагана* і *катакана*, система *манйогана* (万葉仮名) і була саме першим засобом адаптації сінограм до *ямато котоба* (大和言葉, мова Ямато, тобто японська мова). Але тут ясності також не багато. Перш за все, уподібнювати манйогану *хірагані* й *катакані*, як це часто роблять, невірно: останні є чіткими складовими системами, а *манйогана* – це не абетка. Спочатку вона була лише засобом своєрідної підказки стосовно того, як треба розуміти даний ієрогліф не за змістом, а фонетично. Пізніше *манйогана* стала способом запису японських слів схожими за звучанням ієрогліфами.

Разом з тим, слід зробити зауваження стосовно того, що, знаки *манйогани* подекуди підбиралися з урахуванням їхнього стилістичного реєстру.

Як зазначає Є. М. Пінус, «... спосіб запису первинного тексту *норіто* (祝詞, синтоїстських молитов. – Прим. наша), наприклад, відмінний від способу, яким записаний первісний текст «Ніхонгі» (日本記, Записи про діяння давнини, 712 р.), а той, у свою чергу, не такий, як у «Кодзікі» (古事記, Аннали Японії, 720 р.) або «Фудокі» (風土記, Опис звичаїв земель, VIII ст.)» [8, с. 75].

Б. Х. Чемберлен у вступі до свого перекладу «Кодзікі», запис і прочитання «Ніхонгі» китайськими ієрогліфами у частково їх фонетичному значенні без виразного розмежування символів *он* і *кун* призвело до двох результатів: ні японець, ні китаєць ясно все це прочитати не могли; до того ж, виник гібрид Sinico-Japanese, який страшенно засмітив споконвічну мову японців; цей гібрид і є «класичною японською мовою» [19, с. VI–VII]. На думку В. Д. Косарева, у цей «гібрид», «класичний Sinico-Japanese», увійшла маса посмертних імен правителів Японії, титулів, епох та їх девізів, багато термінів з давніх-давен мали споконвічні еквіваленти, в тому числі назви синтоїстських свят, назви місяців тощо. Навіть саме іменування автохтонної релігії *Kami-no michi* (Шлях богів), записане ієрогліфами 神道 (кит. Shen tao), які мають щось подібне у китайців, стало звучати як Shin-to (сінто). У цих незручних, громіздких інноваціях не було нічого дивного, тому що їх творцями були *торайдзіни* (渡来人, «люди, які прийшли з-за моря») – китайські та корейські книжники, чужаки, які мало розумілися на мові і культурі Ямато. Проте вони цілком володіли китайською класичною спадщиною, історією і доктринами Китаю і Кореї [4].

У процесі адаптації китайських ієрогліфів до структурних норм японської мови формуються різні способи запису китайських текстів по-японськи, що існували у період до створення складових абеток *катакана* і *хірагана*. Зокрема, К. Черевко пропонує виокремлювати шість наступних мовних способів запису тексту японською мовою [15, с. 107–108], пор.:

1) Гетерографічний спосіб запису тексту по-японськи японським передписьмом з одночасним вивченням його напам'ять. Мандрівні розповідачі *катарібе* читали китайські тексти, виспівуючи їх по-японськи, тобто, фактично інтерпретуючи, або перекладаючи їх з китайської мови на японську [14, с. 4]. Перекладна модель була також двомовною, тому в ній крилася опозиція «свій-чужий» або «чужий-свій». Для закріплення

відповідностей між китайськими і японськими читаннями широко використовувався метод вивчення текстів напам'ять (暗誦主義, *ансёсюгі*). Цей спосіб запису можна вважати японським передписом.

2) Спосіб запису тексту по-японськи на морфемно-логографічному рівні. Закріплення відмінностей між різними формами японських слів у важких випадках читання. Цей спосіб був заснований на використанні приміток стосовно фонетичної форми морфеми або слів за допомогою ієрогліфів, які використовувалися як фонетичні знаки, наприклад, слово 天 позначали двома ієрогліфами 阿麻 (*ама*, «небо»), слово 風 також позначали двома ієрогліфами 加邪 (*кадзе*, «вітер»), які самі по собі свідчать про те, що читання ієрогліфів по-японськи в багатьох звичайних випадках вже були більш-менш закріплені, і тому примітки до них не були потрібні.

3) Спосіб запису тексту по-японськи на силабемному рівні. У «Кодзікі» також використовувався спосіб запису тексту на фонологічному рівні 音仮名 (*онгана*, «озвучена кана») за допомогою ієрогліфів за їхнім японізованим китайським читанням, зокрема, в тих випадках, коли було важливо зберегти фонетичну форму слів з релігійно-магічних чи інших міркувань.

4) Комбінований спосіб запису текстів по-японськи на морфемно-словесному і силабемному рівнях. Спосіб запису, що дозволяв фіксувати одночасно більш, ніж один мовний рівень, наприклад, 荒夫琉 (*арабуру*, «буйство»), де перший ієрогліф є морфемограмою, а другий і третій – силлабемограмами. Надалі написання таких силлабемогам спрощується, перетворюючись на своєрідні діакритичні позначки – крапки і риски, що, як уже зазначено, отримали назву *окототен*.

5) Спосіб запису тексту по-японськи на синтаксичному рівні синтетичними синтагмограмами. На ранньому етапі оволодіння мистецтвом інтерпретації китайських текстів при переході до їх читання по-японськи (訓読, *кун-доку*) іноді мало місце збереження китайського порядку слів. Однак до періоду Нара (710–794 рр.) японці вже знайшли спосіб переосмислення китайського синтаксису, наближаючи його під час запису до японського. Для цього вони застосовували китайський видозмінений спосіб запису читання одного невідомого ієрогліфа двома відомими (反切, *фаньце*, досл. «розрізання складу»). Наприклад, ієрогліф 舌 *ше* («язик») за допомогою двох інших відомих ієрогліфів, наприклад, 食 *ши* («їсти») і 列 *ле* («розміщувати»), причому брали ініціали

(консонантні частини) першого слова та фіналі (вокальні частини) другого слова, а проміжні звуки викидали.

6) Спосіб запису тексту по-японськи на синтаксичному рівні аналітичними синтагмограмами. Для усунення структурних відмінностей між китайським порядком розташування ієрогліфів і японським порядком їх читання були винайдені особливі позначки, що вказували на японський порядок читання присудка і доповнення, які мали вигляд розташованих в певному порядку точок і рисок. За допомогою них визначалися відмінності типологічного характеру між японською і китайською мовами. Самі ці позначки і раніше використовувалися для вказування на один з варіантів, або точніше, один з етапів, скороченого позначення формантів як своєрідного умовного числового шифру, розташованого по краях ієрогліфа зверху вниз в напрямі читання тексту. Тепер вони були перенесені з протояпонських текстів (順 日 本 文, *дзюнніхонбун*), в тексти, записані без позначок по-китайськи, але читалися по-японськи (純 粹 漢 文, *дзюнсуйканбун*) і передавали вже не умовний, а реальний порядок розташування знаків при читанні. Ці знаки поєднували в собі як синтаксичні, так і морфологічні функції слів. Однак, якщо у протояпонських текстах на першому плані була морфологічна функція позначок, то тепер її місце посіла синтаксична функція.

Порівняння двох варіантів поетичного тексту в стилі *вака** (和歌, жанр японської середньовічної поезії), взятих відповідно з найдавніших японських літописів «Кодзікі» і «Ніхонсьокі», а також їхнє сучасне написання, латинська транскрипція та переклад деякими європейськими мовами, представляють, зокрема, такі мовні серії:

Текст з «Кодзікі»:

夜久毛多都 伊豆毛夜幣賀岐 都麻碁微爾 夜幣賀岐都久流
やくもたつ いづもやへ がき つま ごみに やへ がきつくる
曾能夜幣賀岐衷.
そのやへ が きを.

Текст з «Ніхонсьокі»:

夜句茂多菟 伊弩毛夜霸餓岐 菟磨語味爾 夜霸餓枳都俱盧
やくもたつ いづもやへ がき つまごみに やへ がきつくる
贈廼夜霸餓岐廻.
そ の や へ が き を .

Сучасний текст:

八雲立つ出雲八重垣妻籠に八雲垣作るその八重垣を

やくもたつ いづもや へがき つまごみにや へがき つくるそ の や へ
がきを.

Латинська транскрипція:

Yakumotatsu izumoyaegaki tsumagomini yaegakitsukuru sono yaegaki

wo.

Переклад:

Англ.: The many-fenced palace of Idumo # Of the many clouds rising –
To dwell there with my spouse ## Do I build a many-fenced palace: # Ah,
that many-fenced palace! [17, с. 57].

Укр.: В Ідзумо, де вісьмома пасмами хмари встають, покої у вісім
огорож, щоб дружину вкрити, покої у вісім огорож спорудив, так, ті покої у
вісім огорож! (Переклад В. Л. Пирогова).

Рос.: В Идзумо, где в восемь гряд облака встают, покои в восемь
оград, чтобы укрыть жену, покои в восемь оград воздвиг, да, те покои в
восемь оград! (Переклад Н. І. Фельдман).

Далі порівнюються ієрогліфи, застосовані для запису одного і того
самого поетичного тексту в різних варіантах, відповідно – «Кодзікі» і
«Ніхонсьокі»:

夜久毛多都 伊豆毛夜幣賀岐 都麻碁微爾 夜幣賀岐都久流曾
能夜幣賀岐衷. («Кодзікі»).

夜句茂多菟 伊弩毛夜霸餓岐 菟磨語味爾 夜霸餓枳都俱盧贈
廻夜霸餓岐廻. («Кодзікі»).

2-й і 3-й ієрогліфи 久毛 в «Кодзікі» змінено на ієрогліфи 句茂 в
«Ніхонсьокі».

5-й ієрогліф 都 в «Кодзікі» змінено на ієрогліф 菟 в «Ніхонсьокі».

7-й ієрогліф 豆 в «Кодзікі» змінено на ієрогліф 弩 в «Ніхонсьокі».

11-й ієрогліф 賀 в «Кодзікі» змінено на ієрогліф 餓 в «Ніхонсьокі».

13-й ієрогліф 都 в «Кодзікі» змінено на ієрогліф 菟 в «Ніхонсьокі».

15–16-й ієрогліфи 碁微 в «Кодзікі» змінено на ієрогліфи 語味 в
«Ніхонсьокі».

19–21-й ієрогліфи 幣賀岐 в «Кодзікі» змінено на ієрогліфи 霸餓枳 в
«Ніхонсьокі».

23–26-й ієрогліфи 久流曾能 в «Кодзікі» змінено на ієрогліфи 俱盧贈
廻 в «Ніхонсьокі».

28–29-й ієрогліфи 幣賀 в «Кодзікі» змінено на ієрогліфи 霸餓 в
«Ніхонсьокі».

30-й ієрогліф 衷 в «Кодзікі» змінено на ієрогліф 廻 у «Ніхонсьокі».

Оскільки на тому історичному етапі головним провідником взаємодії між двома різноструктурними мовами – китайською та японською, була китайська ієрогліфіка, її ідеографічний і логографічний характер зумовив можливість запозичення разом з системою китайського письма значну частину не лише лексичного корпусу, а й багатьох китайських словотвірних моделей та моделей фразових структур, що ґрунтувалися на базовій моделі «свій-чужий». Ця модель зберігає дотепер свою важливу мовно-граматичну функцію.

Завдяки дворівневій структурі лексичного корпусу японської мови, що складається з графо-семантичних і фонетичних одиниць, які співвідносяться як дві відносно незалежні системи, можна говорити про існування дворівневої словотвірної моделі в японській мові. В її основі є опозиція «форма-зміст», у якій форма (ієрогліфічні знаки) є специфічно структурованою і семантично вмотивованою [7, с. 11–13].

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, можна сказати, що на ранньому етапі проникнення китайських ієрогліфів в комунікативну мовну практику японців з'явилися дві основні взаємопов'язані і разом з тим внутрішньо опозиційні словотвірні моделі. Зокрема, це *інтерпретаційна словотвірна модель*, згідно з якою ієрогліфи читалися по-китайськи, але інтерпретувалися по-японськи, і *опозиційна словотвірна модель*, за якою ієрогліфи отримали паралельні, чітко диференційовані за ознакою «свій-чужий» фонетичні значення, внаслідок чого, з одного боку, виникла внутрішня фонетична опозиція «он-кун», а з іншого, з'явилася семантична інтерференція, що була зумовлена впливом міжмовних конотацій. Разом з тим, варто звернути увагу на те, що до лексичного складу японської мови потрапляли не всі компоненти лексико-семантичної парадигми китайських ієрогліфів, що ілюструється на прикладі, зокрема, ієрогліфа 道:

1) Лексико-семантична парадигма цього ієрогліфа 道 в структурі японської словотвірної моделі «свій – чужий»:

Читання онне: Doo – район, провінція, префектура; дорога; шлях.

Читання кунне: Michi – дорога; шлях; стежка; провулок; автомагістраль, шосе; обов'язок мораль, моральна доктрина; вчення; спеціальність; мистецтво; справедливість [14, с. 590].

2) Лексико-семантична парадигма ієрогліфа 道 в китайській мові:

Читання: Dào – І. ім.: 1) шлях дорога, тракт; 2) шлях, маршрут, тракт; *астрон.* шлях тіла небесного; орбіта; 3) шлях, відстань, дистанція, напрям руху; 4) шляхи, напрям діяльності; спосіб, метод, підхід; засіб, правило; звичай; 5) техніка, мистецтво; виверт; трюк, хитрість; 6) ідея,

думка; вчення, доктрина; догмат; 7) рація, сенс, підстава; законність; правда, істина; 8) *філос.* Дао, істинний шлях, вищий принцип, досконалість; *А. даос.* Дао, істинно суший Шлях; *Б. конф.* вищий істинний шлях; те, що є істинно правдивим та його віддзеркалення в людині; висока принциповість, досконала поведінка; високі етичні норми, висока мораль; *В. будд.* а) (санскр. *Mārga*) Шлях Бодхісатви; шлях до порятунку, подвижництво для звільнення від перероджень; б) нирвана; в) буддійське вчення; 9) даосизм, вчення даосів; даоський монах, даос; 10) секта, релігійний союз, релігійне тайне товариство; 11) *іст.* Дао (одиниця адміністративного поділу: провінція (*дин. Тан*); округ (*дин. Мін–Цін*); 12) *стар. даотай*, голова округу, окружний цензор; 13) гід, провідник;

II. *лічильне слово*: 1) доріжка; смуга; лінія; *лічильне слово* для довгих предметів; 2) *лічильне слово* для воріт, стін, застав (на дорозі); 3) *лічильне слово* для офіційних паперів, наказів, завдань; 4) раз; *лічильне слово* для дій;

III. *дієсл.*: 1) говорити, мовити; розповідати, трактувати; 2) висловлювати (напр. *бажання*); приносити (напр., *вибачення*); 3) виникати від; спиратися на; 4) *середньокит.* знати, відчувати, думати, розраховувати; 5) *середньокит.* слід, мати (модальне дієсл.); 6) прямувати з, виїжджати з; 7) вести за собою; правити, керувати; 8) текти по руслу; проходити; 9) *рит.* приносити жертву духу дороги;

IV. *власн.*: 1) *геогр. іст.* Дао (князівство епохи Чуньцю на території нинішньої провінції Хенань); Дао (прізвище);

V. *слово – і формоутвор.*: 1) у *середньо- і новокит. мові* дієсл. суфікс (замість 得), який додається до основ дієслів, що позначають почуття, враження тощо; 2) *середньокит. суфікс* (замість 到), вказує на досягнення мети дії; у *середньокит. мові* слугував родовою морфемою для слів, що позначали частини тіла [1, с. 96].

Таким чином, присвоєння одному і тому самому ієрогліфічному знаку двох фонетично диференційованих значень можна розглядати не лише як внутрішню фонетичну опозицію, але й як семантичну дериватизацію графо-лексеми. Принцип фонетичної і семантичної диференціації лексичних одиниць став основою продуктивної словотвірної моделі в японській мові незалежно від того, з якими іноземними мовами він історично взаємодіяв, починаючи з ієрогліфічної китайської, і закінчуючи буквено-фонетичною англійською тощо.

В одному і тому самому слові, що має ієрогліфічний прототип, присутні два компоненти – фонетичний (*кунний* або *онний*, наприклад, «яма – сан»), і графо-семантичний або ієрогліфічний (山, гора). При

цьому, співвідношення між фонетичними компонентами має характер внутрішньої опозиції «свій – чужий». Що ж стосується графо-семантичного компонента, то він є спільним для перших двох, виконуючи роль своєрідного графо-семантичного ідентифікатора або детермінатива, що має подвійну фонетичну і лексико-семантичну актуалізацію в кожному окремому випадку.

Спочатку завдяки своїй картинності і символічності ієрогліфи сприймалися як готові словоформи, піддаючись радше не прочитанню, а й інтерпретації. При цьому, коли оповідачі *катарібе* (語り部) читали їх, виспівуючи по-китайськи, вони пристосовували своє читання до фонетичної норми японської мови. Таким чином, тут відбувалася певна фонетична адаптація китайських ієрогліфів до нормативів японської мови, що слугувала не стільки письмовим засобом озвучування слів, скільки їх графо-семантичним кодом. Оскільки спочатку в умовах двомовності, зокрема, паралельного використання китайської та японської мов, не можна було нехтувати китайськомовною складовою ієрогліфічних текстів, слова вимовлялися по-китайськи на японський лад за нормами японської фонетики і одночасно інтерпретувалися японською мовою з використанням лексем, семантика яких відповідала значенням слів, що відображалися ієрогліфами. В результаті за кожним ієрогліфом закріпилися подвійні читання: чужі, пристосовані, китайські і власні, японські. Перші отримали назву *он-доку*, або *он-йомі*, а другі – *кун-доку*, або *кун-йомі*.

Читання он-йомі, або он-доку, китайське, *онне* читання ієрогліфів (音読み) називають також сіно-японським, або японським варіантом китайського озвученого слова, записаного ієрогліфом. Слід зауважити, що в залежності від часу і місця запозичення ієрогліфа розрізняють чотири типи онов, які відповідають чотирьом історичним періодам:

- Го-он 呉音 (царство У періоду V–VI стст.);
- Кан-он 漢音 (династія Тан періоду VII–IX стст.)
- То-он 唐音 (династії Сун і Мін (в Японії – це період Едо), 1603–1868 рр.);
- Кан'є-он 慣用音 (пізніший період).

Отже, один і той самий ієрогліф може мати декілька *онних* читань, якщо він був запозичений неодноразово з різних джерел або регіонів і в різні історичні епохи. Якщо ієрогліф не має *она*, це радше свідчить про те, що він японського походження (和製漢字, васей кандзі), тобто є національним японським ієрогліфом – *кокудзі* (国字).

Формально кожен ієрогліф має три *онних* читання, однак найбільш поширеними є *кан-они*, які частіше за інших використовуються в словотворі. *Го-они* застосовуються в основному для озвучування буддійської лексики і термінології. Читання *то-он* зустрічаються рідко. Особливий статус мають японські імена і прізвища, які читаються переважно *по-кунах* або мають нестандартне читання.

Слід також зазначити, що при запозиченні китайських ієрогліфів часто виникали труднощі з передачею тонального наголосу, а також з відтворенням китайських складів, які в більшості випадків закінчувалися приголосними. Тому при адаптації до японської мови *онні* читання доповнювалися другим складом, або морфемою, оскільки китайські слова, що позначалися ієрогліфами, були в основному короткими. Зокрема, додавалася подовжена голосна першої морфemi, або один з наступних складів: く («ку»), き («кі»), つ («цу»), ち («ті»), або ん («н») в якості складу, що імітують середньокитайські кінцеві голосні.

Читання кун-йомі, або кун-доку, японське, або кунне читання ієрогліфів (訓 読 み) відповідає власне японській фонетичній нормі читання слів, які відображаються ієрогліфами. Іншими словами, це читання китайських ієрогліфів на японський лад. *Куні*, як правило, є багатоскладовими. Ієрогліфи, що відображають іменники і прикметники складаються з 2-3, а дієслова з 1-2 складів. Залежно від конкретної ситуації одне і те ж слово, що озвучується *по-куну*, може відображатися однаковими за змістом, але різними за формою ієрогліфами, що, мабуть, з одного боку, є відлунням практики застосування т. зв. ієрогліфічної абетки *манйогани*, а з другого, способом вирішення проблеми омофонів. Так, наприклад, слово «наосу» в запису ієрогліфом 治 означає «лікувати», а в запису ієрогліфом 直 – «ремонтувати». Слово «мото», що має широку семантичну парадигму, може бути записано кількома ієрогліфами 元, 基, 本, 下, 素 тощо. Оскільки відтінки смислу того чи іншого слова можуть варіюватися, в сумнівних випадках, щоб уникнути помилкового використання ієрогліфа його пишуть складовою абеткою.

Читання дзю-бако (重 箱, складні коробочки) і *юто* (湯 桶, ємність для води або саке) є комбінованими читаннями, коли в одному й тому ж слові ієрогліфи в порушення правила «они – до онів, куні – до кунів» одні компоненти слова читаються *по-ону*, а інші – *по-куну*. Наприклад, 金色 кін'іро (он + кун), «золотистий колір»; 空手道 карате (кун + кун + он), «мистецтво карате» [7, с. 11–13].

Одне і те саме слово може читатися подвійно *по-онах* і *по-кунах*.

Опозиція «свій-чужий» також виявляється у подвійному читанні одних і тих же словосполучень, які можуть озвучуватися по-різному залежно від стилістичних особливостей тексту. Наприклад, сполучення 老若男女 має, як *онне* читання «ро:-няку-нан-ньо», так і *кунне* – «оі мо, вакі мо, отоко мо, онна мо». Перший варіант відповідає книжному, офіційному стилю мови, і має значення «люди різного віку і статі», а другий – нейтральному, або розмовному, що означає «і старі, і молоді, і жінки, і чоловіки». Чотириморфемний фрейм 春夏秋冬 може читатися як «shunkanshuto», так і «haru-natsu-aki-fuyu». Перший варіант відповідає слову «цілорічний», або «чотири пори року», і має офіційний відтінок, а другий є розмовним і означає «весна, літо, осінь, зима», або «весною, літом, осінню, зимою». Сполучення 縦横 *по-ону* читається «дзю:-о:» і означає «в усіх напрямках», «всебічно», а *по-куну* «тате-йоко», і означає «вільно», «як завгодно». В останньому випадку змінюється стилістична забарвлення і лексико-семантична характеристика слова або словосполучення (див., зокрема, також Табл. 1 [читання дзю-бако], Табл. 2 [читання *юто*], Табл. 3 [читання *гікун*]).

Таблиця 1.

Приклади читання дзю-бако (重箱)

Японське слово	Читання	Український відповідник
工場(он+кун)	ко-ба	завод, фабрика
役場(он+кун)	яку-ба	міська управа, ратуша
台所(он+кун)	дай-докоро	Кухня
団子(он+кун)	дан-го	рисові колобки
番組(он+кун)	бан-гумі	програма (телевізійна)
本棚(он+кун)	хон-дана	книжкова полиця
残高(он+кун)	дзбан-дака	Сальдо
金星(он+кун)	кін-босі, мегасіре	нагорода (сумоїсту нижчого рангу) за перемогу над екодзуна (чемпіона сумо)
反物(он+кун)	тан-моно	тканини (для виготовлення кімоно)
雑木(он+кун)	дзоку	Лісоматеріали
音読み (он+кун)	он'йомі	онне (китайське) читання

Таблиця 2.

Приклади читань *юто* (湯 桶)

Японське слово	Читання	Український відповідник
湯 桶 (кун+он)	<i>юто</i>	ємність для води або саке
合 図 (кун+он)	<i>аі-дзу</i>	сигнал, вказівний знак
合 気 道 (кун+он+он)	<i>ай-кідо</i>	вид національної боротьби
野 宿 (кун+он)	<i>но-дзюку</i>	кемпінг, ніч під відкритим небом
大 勢 (кун+он)	<i>оо-дзеї</i>	багатолюдний, великий натовп, компанія
朝 晩 (кун+он)	<i>аса-бан</i>	зранку до вечора
雨 具 (кун+он)	<i>ама-гу</i>	плащ-дощовик
甘 食 (кун+он)	<i>ама-сьйоку</i>	солодка булочка
粗 熱 (кун+он)	<i>ара-нецу</i>	жар щойно приготовленої їжі
粗 利 (кун+он)	<i>ара-ри</i>	валовий прибуток
薄 化粧 (кун+он)	<i>усу-гесьо</i>	легкий макіяж
大 騒 動 (кун+он)	<i>оо-со:до:</i>	велика проблема, великі неприємності
大 舞 台 (кун+он+он)	<i>оо-бутаї</i>	велика сцена
遅 番 (кун+он)	<i>осо-бан</i>	друга зміна
親 機, 子 機 (кун+он+кун+он)	<i>оякі, кокі</i>	мобільний телефон в комплекті
返 り 点 (кун+он)	<i>каері-тен</i>	(позначки, що вказують на порядок читання ієрогліфів у камбуні)
株 券 (кун+он)	<i>кабу-кен</i>	акція; цінні папери
切 土 (кун+он)	<i>кірі-до, морідо</i>	земляні роботи
小 兵 (он+кун)	<i>кохьо</i>	борець сумо нижчого рангу
白 菊 (кун+он)	<i>сіра-гіку</i>	біла хризантема
敷 金 (кун+он)	<i>сікі-кін</i>	завдаток; депозит
高 台 (кун+он)	<i>така-дай</i>	пагорб, піднесення
薪 能 (кун+он)	<i>такігі-ноо</i>	Такігіно (п'єси театру Но)
血 肉 (он+кун)	<i>ті-ніку</i>	кров і плоть
手 数 (кун+он)	<i>те-суу</i>	клопоти, неспокій

手帳 (кун+он)	<i>т-етьоо</i>	блокнот, записна книжка
手料理 (кун+он)	<i>те-рьо:рі</i>	страва власного приготування
鶏肉 (кун+кун)	<i>торініку</i>	курятину
野宿 (он+кун)	<i>нодзюку</i>	кемпінг
豚肉 (кун+он)	<i>бутаніку</i>	свинина
太字 / 細字(кун+он)	<i>футодзі / хосодзі</i>	жирний шрифт / тонкий шрифт
冬景色 / 冬化粧 (кун+он)	<i>фую-гесікі / фую-гесьо:</i>	зимовий пейзаж / зимовий макіяж
見本 (кун+он)	<i>Міхон</i>	Зразок
目線 (кун+он)	<i>Месен</i>	лінія очей
闇市場 (кун+он+он)	<i>мія-сідзьо:</i>	чорний ринок
雪景色 / 雪化粧 (кун+он+он)	<i>юкі-гесікі / юкі-гесьо:</i>	сніговий пейзаж / макіяж для сніжної погоди
夕刊 (кун+он)	<i>ю:кан</i>	вечірня газета

Читання нанорі (名 乗 り) використовується в іменах власних і топонімах. Так, наприклад, ієрогліф 三 (оннне читання – «сан», кунное – «міцу») часто читається в іменах як *дзо*, хоча таке його читання не зафіксовано в жодному сучасному японському словнику. Часто ієрогліфи 安 і 良, що використовуються в іменах власних, читаються відповідно як *а* і *ра* і фіксуються в словниках як такі, що мають читання *нанорі* [3, с. 523].

Читання гікун (儀 訓) не має прямого відношення ні до *кунів*, ні до *онів* окремих ієрогліфів, а передає зміст усього сполучення в цілому (Табл. 3). Наприклад, сполучення 一寸 можна прочитати як *іссун* (тобто, «один сун (дюйм)»), однак насправді відповідає одному слову *тётто* («трохи»). Крім того, читання *гікун* часто зустрічається, поряд з *нанорі*, в японських іменах.

Таблиця 3.

Приклади слів, що мають читання *гікун*

Японське слово	Читання	Український відповідник
土 竜	<i>Могура</i> (он: торю / кун: цутітацу)	кріт
紙 魚	<i>сімі</i> (он: сігьо / кун: сімі)	комаха-шкідник, моль

泥炭	<i>Дейтан</i> (он: дейтан / кун:сукумо)	торф
獅子 女	<i>Суфуінкусу</i> (он: сісіонна / кун:)	сфінкс
掏摸	<i>Сурі</i> (он: томо / кун:сумаку)	кишеньковий злодій
海象	<i>Сейуті</i> (он: кайдзо: / кун: умикадо)	морж; морський слон
煙草	<i>Табако</i> (он: ендзо: / кун: кемурігуса)	тютюн; сигарети
蒲公英	<i>Танбобо</i> (он: хогоей / кун: камаооякеханабуса)	кульбаба
土 筆	<i>Цукусі</i> (он: тохіцу / кун: цутіфуде)	пагони польового хвоща; зола для написання напису картини
美人 局	<i>Цуцумотасе</i> (он: мідзінкьоку/кун:уцукухітоцубоне)	любовний шантаж
海 月	<i>Кураге</i> (он :кайгацу / кун:уміцукі)	медуза

Читання атедзі (当 て 字) актуалізується завдяки використанню ієрогліфів за фонетичною або семантичною ознакою, виходячи зі звучання і значення слова в цілому без урахування етимологічного зв'язку ієрогліфа з даної лексичної одиницею. Атедзі використовуються для передачі назв держав, іноземних імен, іноземних слів, різних японських слів, зміст яких важко точно передати. Цей спосіб запису продовжує традицію *манйогани*. Специфічною особливістю *атедзі* є те, що при такому способі запису слів одна морфема може бути передана декількома ієрогліфами. Своїм корінням традиція *атедзі* сягає часів Едо (1603–1868 рр.), коли ієрогліфічне письмо все більш входило в моду повсякденної мовної практики японців.

Приклади використання атедзі за категоріями:

Запозичені географічні назви, імена власні, антропонімів: 印度 *Індо* (India / Індія /), 仏 蘭西 *Фурансу* (France / Франція /), 伊 太 利 亜 *Ітарія* (Italy / Італія /), 亜 米 利 加 *Амеріка* (America / Америка /), 独 逸 ド イ ツ *Доіцу* (Deutcland / Німеччина), 氷 州 *Айсурандо* (Iceland / Ісландія /), 愛 蘭 *Айрурандо* (Ireland / Ірландія /) тощо.

Іноземні слова: 歌留多 карута (karta / карта /), 珈琲 ко:хі: (coffee / кава/), 加加阿 какао (coco / какао), 乾酪 чі:дзу चीーズ (cheese / сир /) 牛酪 бата: (butter / масло /) 麵麴 пан (pan / хліб), 扁桃 а:мондо (almond / мигдаль / тощо).

Японські слова: 石蓴 аоса (морський салат); 緑鳩 аобато (білогрудий зелений голуб); 馬酔木 асебі, асібі (чагарник японська / рід вічнозелених низькорослих чагарників /); 覆盆子 іміго (полуниця), 裨褸 утікаке (весільна сукня зі спідницею), 蟒蛇 увабамі (удав), 虎魚 окодзе (піранья), 天ぷら・天麩羅・天婦羅 темпура (темпура, риба, овочі, приготовлені в клярі) тощо.

Японські слова, що не мають ієрогліфічного написання, для яких ієрогліфи були підібрані фонетично: 素敵 стекі (чудовий, прекрасний), 出来留 декіру (могти, бути здатним) тощо.

Японські слова, що не мають ієрогліфічного написання, для яких ієрогліфи були підібрані за змістом: 大人 отона («дорослий»), 今年 котоші («у цьому році»), 田舎 ініка («село») тощо.

Лексика останньої категорії, що утворює досить велику групу в японській мові, отримала назву дзюкудзікун (熟字訓), характеризується (Табл. 4) тим, що читання ієрогліфів присвоюється всьому поєднанню, і не можна визначити, яка частина слова відповідає якому ієрогліфу, при цьому ієрогліфи, якими записується слово, не мають з ним безпосереднього етимологічного зв'язку, але збігаються за змістом, наприклад, 麦酒 бі:ру (beer / пиво /), 土産 міяге (сувенір), 台詞 серіфу (текст ролі).

Таблиця 4.

Приклади дзюкудзікун та їх онні відповідники

Японське слово	Читання	Український відповідник
一昨昨日	сакіототой =іссакудзіцу	позапозавчора
昨日	кіно:=сакідзіцу	Вчора
今日	кьо:=конніті	Сьогодні
一日	цуйтачі=імініті / імідзіцу	перше число місяця
二十日	хацука=нідзю:ніті	двадцяте число місяця
下手	хета=сімате / сімоте	невмілий, невдалий
二十歳	хататі=нідзюсай	двадцять років

女将	<i>окамі=дзьосьо:</i>	господиня готелю
海女	<i>ама</i>	пірнальниця за перлами
梅雨	<i>цую</i>	сезон дощів в кінці весни
紅葉	<i>момідзі</i>	червоне листя клену
山葵	<i>васабі</i>	Васабі
百合	<i>юрі</i>	Лілія
海老	<i>ебі</i>	креветка
果物	<i>кудамоно</i>	фрукти
竹刀	<i>сінай</i>	бамбуковий меч
団扇	<i>утіва</i>	традиційне японське віяло
浴衣	<i>юката</i>	літнє кімоно
大和	<i>ямато</i>	Ямато (давня назва Японії)
神楽	<i>кагура</i>	ритуальний синтоїстський танок
詞	<i>Норіто</i>	Норіто (синтоїстська молитва)
相撲	<i>сумо</i>	Сумо
為替	<i>кавасе</i>	грошовий переказ

Таким чином, в японській мові народжувалася базова словотвірна модель «свій-чужий». Ця модель існує вже майже дві тисячі років, продовжуючи слугувати основою процесу слово- і фразотвору в японській мові.

Одним з перших лінгвістичних винаходів японців, що знадобився для адаптації їхньої мови до запозиченої у китайців писемності, була *манйогана* (万葉仮名, тимчасові знаки, застосовані в поетичній антології «Манйосю») – своєрідна система письма, в якій кожен склад давньояпонської мови записувався будь-яким з цілого ряду ієрогліфів, що мали аналогічне з ним читання. *Манйогана* була надзвичайно складною і невпорядкованою системою запису японської мови за допомогою китайських ієрогліфів, звучання яких приблизно відповідало звучанню японських слів і морфем (Табл. 5). Слід зазначити, що ієрогліфічні знаки, які використовуються в *манйогані* підбиралися не лише за принципом фонетичної відповідності морфемам японської мови, а також і з урахуванням семантики.

Манйогана
(Фрагмент зведеної таблиці ключових знаків)

Звук	Латинізована транскрипція	Ієрогліфи
あ	a	阿、安、英、足
い	i	伊、怡、以、異、已、移、射、五 8
う	u	宇、羽、于、有、卯、烏、得
え	e	衣、依、愛、榎 4
お	o	意、憶、於、應 4
か	ka	可、何、加、架、香、蚊、迦
き	ki(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ki(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
く	ku	久、九、口、丘、苦、鳩、
け	ke(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ke(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
こ	ko(1)	古、姑、枯、故、侯、孤、児、粉
	ko(2)	己、巨、去、居、忌、許、虛、興、木
さ	sa	左、佐、沙、作、者、柴、紗、草、散
し	si	子、之、芝、水、四、司、詞、斯、志、思、 信、僊、寺、侍、時 15 歌、詩、師、紫、 新、旨、指、次、此、死、事、准、磯、為
す	su	寸、須、周、酒、州、洲、珠、数、酢、栖、 渚
せ	se	世、西、齊、勢、施、背、脊、迫、瀬
そ	so(1)	宗、祖、素、蘇、十
	so(2)	所、則、曾、僧、増、憎、衣、背、苑

Як бачимо з фрагментарного прикладу Табл. 5, *манйогану* навряд чи можна назвати писемністю в повному розумінні цього слова. Будь-яка писемність характеризується певним набором властивостей і характеристик, серед яких основними є відповідність фонологічній будові мови і зручність користування. Манйогана не відповідає ні першому, ні другому критеріям. Що ж таке манйогана, азбука або довільний набір складних графо-семантичних знаків, що поєднують в собі одночасно і

семантичний, і фонетичний компоненти? Під визначення азбуки маньогана явно не підходить, але в той самий час на ранньому етапі формування японської писемності вона застосовувалася як практична система фонетичного відображення смислових і службових одиниць японської мови. Маньогана складається з 583 ієрогліфів, що використовувалися в ній як т.зв. білі (白字, байцзі) фонетичні знаки, або – як фонетичні знаки, умовно позбавлені лексичної семантики, що мають позначати виключно відповідні звуки. Таке використання ієрогліфів суперечить їх структурно-семантичним властивостям і характеристикам, оскільки ієрогліфи призначені відображати мову головним чином в плані змісту, на відміну від букв, призначених передавати відповідні звуки, з яких складаються слова. У таблиці ключових знаків, що є графо-семіотичною матрицею, яка віддзеркалювала мовну картину світу стародавніх китайців і слугувала систематизації, пошуку і відтворення всього масиву ієрогліфічних знаків, використовуваних в китайській мові, було 540 детермінативів (а в сучасній таблиці – 214).

Йодзідзюкуго (四字熟語) – особлива форма японських фразеологізмів китайського походження, які мають форму ієрогліфічних фреймів, що складаються з чотирьох морфем. Ці фразеологізми є універсальними мовними одиницями, що поєднують у собі властивості, як звичайних словоформ, так і особливих фразеологічних структур, семантика яких може бути інтерпретована винятково з точки зору ієрогліфічного характеру мови, в якій вони застосовуються. У фразеологізмах *йодзідзюкуго* думка актуалізуються в координатах композиційного простору графо-семантично вмотивованих одиниць – ієрогліфів, граматичні та синтаксичні зв'язки між якими актуалізуються в основному завдяки взаємному розташуванню.

Лінгвістична специфіка *йодзідзюкуго* визначається, в першу чергу, синкретичним за своєю суттю явищем *ваго-канго*, що виникло внаслідок функціонального семантико-граматично вмотивованого поєднання японської та китайської мов в період раннього японського середньовіччя. Структурно-семантичний простір *чен'юй-йодзідзюкуго* обмежений чотирма ієрогліфами, кожен з яких є графо-семантичною одиницею, має структуру, близьку за формою і змістом поняттю семантичного, точніше, фразеологічного, примітиву [20]. Велика кількість *йодзідзюкуго* є прямими еквівалентами *чен'юй* – найбільш уживаної форми словотвору в мові стародавніх китайців. Їх застосовано в таких відомих класичних творах Китаю, як І Цзін (易經, «Канон змін»), Дао Де Цзін (道德經, «Канон

шляху і благодаті»), Луньюй (論語, «Бесіди і судження»), Шицзін (詩經, «Книга пісень»), Цяньцзивень(千字文, «Тисячослів») та ін.

Чен'юй / йодзідзюкуго є прикладом того, що в ієрогліфічних, або морфологічно слабо детермінованих мовах, сама природа речення може бути іншою, ніж в мовах з розвиненою морфологічною системою. *Чен'юй / йодзідзюкуго* є, певною мірою, структурними лексико-граматичними архаїзмами, генетично пов'язаними зі структурними особливостями давньокитайської мови, зокрема мови *вен'янь*, що сформувалася під безпосереднім впливом ієрогліфіки. Через моносилабічний характер давньокитайської мови і особливий статус ієрогліфів як внутрішньо вмотивованих графо-семантичних знаків, на цьому ранньому етапі еволюції китайської мови відбулося закріплення ієрогліфа як начертального графо-семантичного знаку з відповідним озвученням словом, в результаті чого ієрогліф став по суті його заміником, пов'язаним з базовою семантикою цього слова. Структура ієрогліфічних фреймів *чен'юй / йодзідзюкуго* представляє власне специфічні способи словотвору і моделювання фраз, в основі яких були не озвучені слова, а начертальні знаки-ієрогліфи. Головна відмінність ідіоматичних, графо-семантичних фреймів *чен'юй / йодзідзюкуго* від семантично розгорнутих, граматично завершених синтаксичних структур, полягає в тому, що вони графічно кодують певну мовну ситуацію, функціонуючи як універсальні графо-семантичні маркери.

У зв'язку з цим, варто звернути також увагу на те, що в японській мові існують дублети «*йодзідзюкуго* – граматично й синтаксично розгорнуті фразеологізми», що є майже абсолютними синонімами за винятком того, що перші мають марковану стилістику, властиву китайським моделям, а другі є цілком автентичними і відповідають японським фразотвірним моделям.

Отже, японські *йозідзюкуго* як специфічний лінгвальний феномен свідчать про те, що пласт *канго* в японській мові формувався не лише на рівні запозичення лексичних одиниць, але, що особливо важливо, – на рівні запозичення граматичних моделей. Зокрема, була засвоєна граматична модель побудови *ченьюй*, яка функціонує в японській мові в формі *сейго* дотепер, на що вказує наявність у корпусі сучасної японської мови великої кількості «національних» чотирикомпонентних фразеологічних одиниць, які не мають еквівалентів у китайській мові. Це свідчить про те, що в ході історичних трансформацій японської мови (зокрема запозичення як окремих китайських словоформ, так і в цілому графічної системи китайської мови, яка тут виступала як своєрідний

інваріант відносно японської мови) були створені передумови для засвоєння японським культурно-мовним середовищем китайських за формою і змістом фразеологізмів, а також підготовлений ґрунт для їхньої поступової видозміни в *йодзідзюкуго*, які з часом набули суттєвих конотаційних відмінностей від своїх китайських прототипів, що згодом стало основою для формування національних *йодзідзюкуго*, побудованих за моделлю китайських *чен'юй* (Табл. 6).

Таблиця 6.

Приклади *йодзідзюкуго* японського походження

<i>Йодзідзюкуго</i>	<i>Читання</i>	<i>Український відповідник</i>
海千山千	умі-сен-яма-сен	старий хитрий лис: про дуже розумну і проникливу людину
色恋沙汰	ірокоі-дзата	любовний зв'язок, роман
傍目八目	окаме-хатімоку	з боку видніше
手前味噌	темае-місо	хвалити самого себе, хизуватися
二股膏藥	футамата-гьо:яку	двuruшник; двuruшництво

Слід зауважити, що, хоча для японців, на відміну від китайців, *йодзідзюкуго* не є основною фразотвірною моделлю, вони здійснили значний вплив на розвиток словотвору в сучасній японській мові. Свідченням цього є національні японські фразеологізми *йодзідзюкуго*. Відмінність *чен'юй* і *йодзідзюкуго* полягає, насамперед, у тому, що для китайців це автентичні мовні одиниці, а для японців – іншомовні і тому мають паралельно існуючі в обмеженій кількості японізовані еквіваленти. Спостерігається також лексико-семантична інтерференція, внаслідок якої попри графічну ідентичність вони мають суттєві семантичні розбіжності (Табл. 7).

Таблиця 7.

Семантичні трансформації японських йодзідзюкуго

№ п/п	Японський фразеологіч- ний неологізм	Значення	Традиційний фразеологізм	Значення
1.	三味一鯛 Sanmi-ittai	Окунь з трьома смаками: порізаний шматочками та обсмажений окунь, якого подають з овочевим асорті, просоченим у <i>sake</i> .	三位一体	Свята Трійця.
2.	伝家宝丁 Tenka-no hōchō	Рецепти приготування страв, що передаються від покоління до покоління.	伝家宝刀	Меч, який зберігається у родині як реліквія.
3.	犬康保険 Kenkō-hoken	Система заходів, спрямована на компенсацію збитків, обумовлених нещасними випадками, що виникають через собак.	健康保険	Страховання на випадок хвороби.
4.	好言礼食 Kōgen-reishoku	Сімейна етика прийняття їжі, коли взаємна повага досягається бесідою на улюблені теми.	巧言令色	Красномовство й лицемірство.
5.	一賭両得 Itto-ryōtoku	Спокій і витримка в азартній грі – запорука виграшу.	一挙両得	Убити двох птахів одним каменем.
6.	観光相殺 Kankō-sōsai	Тяжка повсякденна праця пересічної японської родини компенсується туризмом під час канікул.	冠婚葬祭	Сімейна церемонія.
7.	馬餌豆腐 Uma-ke-tōfu	Головним компонентом корму для коней є <i>тофу</i> (соєвий сир), який підвищує їхню силу і працездатність.	馬耳東風	Східний вітер у вуха коня (пуста справа).

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що багато японських *йодзідзюкуго* поєднують у собі іншомовні (китайські) графічні елементи і національно специфічну семантику.

Гайрайго (外来語) – наступний історичний етап сприйняття японцями чужої мови і чужої культури, пов'язаний із запозиченнями з європейських мов, що, як і слова китайської мови, мали свою письмову форму запису, що кардинально відрізняється від китайської. Зокрема, це – система буквено-фонетичного запису слів на основі складової абетки *катакана*. Запозичені у європейців лексичні одиниці стали записуватися в японській мові складовою абеткою *катакана*, стаючи функціонально відокремленими від іншої абетки – *хірагани*, призначеної в основному для відображення граматичних змін слів. Тут варто зазначити і те, що протягом тривалого періоду в Японії користувалися ієрогліфами для запису іноземних слів (напр., *атедзі*, *дзюкудзікун* тощо). Таким чином, вони оперували іноземними лексемами за допомогою власних письмових засобів, призначених для відображення реалій своєї мови. При цьому так само, як у випадку застосування китайської ієрогліфіки для запису слів рідної мови, при використанні *катакани* їм довелося пристосовувати своє письмо для фіксації іншомовних лексем, що мали структуру, невластиву японській мові.

Слід зауважити, що *гайрайго* являє собою специфічний лексичний пласт, який має статус автономної буквено-фонетичної підсистеми в мові змішаного силабо-логографічного типу, якою є японська.

Гайрайго виникли в японській мові спочатку як лексичні вкраплення з іноземних мов, носіями яких були переважно місіонери-єзуїти і торговці з Португалії і Голландії, тобто носії «фонетичних» мов з буквено-фонетичною писемністю.

Кандзіканамадзірібун – система змішаного японського письма спиралася на ієрогліфіку як фундамент для узгодження суперечностей, спричинених співіснуванням дихотомічно полярних компонентів письма в японській мові. Об'єднання логографічного і буквено-фонетичного способів письмової актуалізації мови, стратифікованої за ознакою приналежності до різних форм фонетичного, графічного і семантичного вираження, створювали неминучі проблеми (до речі, на той період усі запозичені іншомовні слова записувалися ієрогліфами), для вирішення яких були потрібні якісно нові засоби вираження [14, с. 22–23 та ін.].

Васейейго (яп. 和製英語) – це унікальне явище японської мови, що виникло в епоху глобалізації в умовах масового запозичення іноземних, головним чином англійських слів *гайрайго*. *Васейейго* – японські

псевдоангліцизми, тобто такі лексичні конструкції, які не існують в англійській мові, але використовуються в японській як кальки з англійської. Більш загальним терміном є «васей-гайрайго», що позначає слова, запозичені з будь-якої європейської мови, переважно англійської (Табл. 8).

Таблиця 8.

Приклади васейейго

<i>Васей-ейго</i>	<i>Структура</i>	<i>Англійський відповідник</i>	<i>Український відповідник</i>
アルバイト	нім. arbeit		підробіток
オフィス レディー-OL	англ. office lady	female office worker	жінка-службовець
コンセントー	англ. consent	electrical outlet (амер.) / power point (брит.)	електророзетка
インコース	англ. incourse	inside	в середині
サイドブレーキ	англ. side-break	hand brake	ручне гальмо
ジーパン	англ. jeans+pants	jeans	джинси
短パン	яп. たん・みじかい(короткий)+パンツ (штани)	shorts	шорти
アフターサービス	англ. after+service	after sales service	післяпродажне обслуговування
ウインカー	англ. winker	blinker	сигнальний вогник
オーダーメイド	англ. Order+Made	custom-made	виготовлений на замовлення
オートバイ	англ. auto+bike	motorcycle	мотоцикл
オープンカー	англ. open+car	convertible car	кабриолет

ガードマン	англ. guard+man	bodyguard (guardman англ.= національний гвардієць guardsman (амер.=гвардієць) охоронець імператора (Мейдзі)	охоронець, особиста охорона
ガソリンスタンド	англ. gasoline+stand	gas station (амер.) / petroleum station (брит.)	заправка
ガッツポーズ	англ. guts+pose	victory pose	поза переможця
キャッチボール	англ. catch+ball	game of catch	гра в м'яч
キャンピングカー	англ. camping+car	camper, motor home, house trailer, Motorized caravan (брит.)	автобудинок, будинок на колесах, житловий трейлер
グループサウンズ	англ. group+sounds	rock group, rock band	рок-група
グレードアップ、バージョンアップ	англ. grade+up 、 version+up	updating a software versionj, version upgrade	оновити програмне забезпечення
ゲームセンタ /скор.ゲーセン	англ. game+center	penny arcade (брит.), amusement arcade (амер.)	центр ігрових автоматів
コインランドリー	англ. coin+laundry	(брит.) self-service laundry, coin wash; launderette (launderette), (амер.) laundromat	пральня самообслугову- вання, пральня- автомат

Диференціація лексичного складу японської мови спочатку на *они* і *куні*, так само як тепер на *гайрайго* і *ваго* або *канго*, була і є своєрідним захисним засобом від поглинання її чужорідними мовами, зокрема, у давнину – китайською, на сучасному етапі – англійською. Те саме можна сказати і про *гайрайго*. Особливим мовним явищем є *васейейго*, які за свою природою і формою нагадують *васей-кандзі*, які в далеку давнину так само утворювалися за допомогою чужого, іншомовного будівного матеріалу – китайських графо-морфем.

Висновки. Узагальнюючи все вище викладене, можна вважати, що причина виникнення моделі «свій – чужий» є не лише структурні відмінності мов, але й відмінності в культурних та ментальних характерологічних ознаках. З цих теоретичних позицій дихотомію «ідеографічне – буквено-фонетичне письмо» слід розуміти не лише як графічну розбіжність, а як історично обумовлену опозицію «китайсько-орієнтована – японсько-орієнтована ментальна культура» та як опозицію «західно-орієнтована – східно-орієнтована, і більш конкретно, європейсько-американська – китайсько-японська ментальна культура».

Саме культурна і ментальна стратифікація мови японців, у якій важливу роль відіграють такі чинники, як соціальна ієрархія, доречність і етикетні норма (наприклад, *кейго* тощо), була головною причиною виникнення опозиційних пар «он-кун», зумовила необхідність створення складових абеток *катакана* і *хірагана*, призвела до виникнення *гайрайго*, а потім таких деривативних форм, як *васейейго* і *консюго*. Японська мова в процесі формування особливого історичного симбіозу з китайською, а згодом з англійською та іншими структурно протилежними мовами, не розчинилася в них, а зберегла свою автентичність завдяки створенню співіснуючих культурно вмотивованих опозицій. Зрозуміло, у цьому процесі не можна не враховувати роль чинника структурних відмінностей взаємодіючих мов: на першому етапі китайської і японської, а на наступних – європейських мов, головним чином англійської. При цьому важливо зазначити, що для японської мови чинники культурної і ментальної відокремленості у ставленні до всього чужого (зовнішнього) є не формальним і поверхневим, а винятково змістовним і генетично вмотивованим.

У результаті виникає необхідність, зокрема, пошуку виходу з цієї складної ситуації гармонійного поєднання за рядом лінгвальних параметрів китайської і японської мов, можливо, шляхом подальшого реформування існуючої системи ієрогліфічного письма, створення більш адекватної системи письмових знаків, яка б відповідала імперативам

сучасної суспільно-культурної парадигми. Разом з тим, варто було б зазначити і те, що в основі еволюції системи японського письма з цілком природних причин, пов'язаних зі змінами форм словотвору в японській мові, ключовою моделлю можна, очевидно, вважати універсальну – концептуально-філософського загальнокультурного змісту – дихотомічну модель «свій – чужий», що, скоріш за все, за сучасними когнітивними вимірами, віддзеркалює певний рівень формування і функціонування духовно-ментальної парадигми *Homo sapiens sapiens*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой китайско-русский словарь [Свыше 250 000 слов и выражений. С прил. иероглиф. ключа]: В 4 т. / [под ред. И.М. Ошанина]. – М.: Изд-во «Наука», 1983. – Т.4: иерогл. 10748 – 150505. – 1062 с. (Bol'shoj kitajsko-russkij slovar' [Svyshe 250 000 slov i vyrazhenij. S pril. ieroglif. kljucha]: V 4 t. / [pod red. I.M. Oshanina]. – M.: Izd-vo «Nauka», 1983. – T.4: ierogl. 10748 – 150505. – 1062 s.)
2. Иэнага С. История японской культуры / С. Иэнага: Пер. с яп. Б.В. Поспелова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1972. – 260 с. (Ijenaga S. Istorija japonskoj kul'tury / S. Ijenaga: Per. s jap. B.V. Pospelova. – M.: Izd-vo «Progress», 1972. – 260 s.)
3. Капул Н. П. Словарь чтений японских имен и фамилий / Н.П. Капул, В.Ф. Кириленко. – М.: Изд-во «Русский язык», 1990. – 534 с. (Kapul N. P. Slovar' chtenij japonskih imen i familij / N.P. Kapul, V.F. Kirilenko. – M.: Izd-vo «Russkij jazyk», 1990. – 534 s.)
4. Косарев В. Д. Ками ё-но модзи: *за и против* (обзорно-критическая версия) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kosarev.press.md/Jindai%20moji%20-%20for%20site.htm>. (Kosarev V. D. Kami jo-no modzi: *za i protiv* (obzorno-kriticheskaja versija) [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://kosarev.press.md/Jindai%20moji%20-%20for%20site.htm>.)
5. Левин М.Г. Этническая антропология Японии / М.Г. Левин. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1971. – С. 177–178. (Levin M.G. Jetnicheskaja antropologija Japonii / M.G. Levin. – M.: Izd-vo «Nauka (Glav. red. vostochn. lit-ry)», 1971. – S. 177–178.)
6. Маевский Е.В. Графическая стилистика японского языка / Е.В. Маевский. – М.: Изд-во «Муравей-Гайд», 2000. – 174 с. (Maevskij E.V. Graficheskaja stilistika japonskogo jazyka / E.V. Maevskij. – M.: Izd-vo «Muravej-Gajd», 2000. – 174 s.)
7. Маевский Е.В. Идеография в японском языке [Электронный ресурс] / Е.В. Маевский // Окно в Японию: Ассоциация японоведов России. – Режим доступа: http://ru-jp.org/yaponovedy_maevskiy_01r.htm. (Maevskij E.V. Ideografija v japonskom jazyke [Jelektronnyj resurs] / E.V. Maevskij // Okno v Japoniju: Asociacija japonovedov Rossii. – Rezhim dostupa: http://ru-jp.org/yaponovedy_maevskiy_01r.htm.)
8. Пинус Е. М. У истоков японской письменности / Е.М. Пинус // Кодзики – Записи о деяниях древности. Свиток 1-й. Мифы / Пер. со старояп. и коммент. Е. М. Пинус. – СПб.: Изд-во «Шар», 1994. – 320 с. –

(Литературные памятники древней Японии. I). (Pinus E. M. U istokov japonskoj pis'mennosti / E.M. Pinus // Kodziki – Zapisi o dejanijah drevnosti. Svitok 1-j. Mify / Per. so starojap. i komment. E. M. Pinus. – SPb.: Izd-vo «Shar», 1994. – 320 s. – (Literaturnye pamjatniki drevnej Japonii. I).)

9. Пирогов В.Л. Віддзеркалення особливостей філософсько-естетичного і мовного синкретизму «ваго-канго» у літературному творі середньовічної Японії «Цуредзуреґуса» / В.Л. Пирогов // Схід. світ. – К., 2008. – № 3. – С. 180–188. (Pirogov V.L. Viddzerkalennja osoblivostej filosofs'ko-estetichnogo i movnogo sinkretizmu «vago-kango» u literaturnomu tvorі seredn'ovichnoї Japonії «Curedzuregusa» / V.L. Pirogov // Shid. svit. – K., 2008. – № 3. – S. 180–188.)

10. Пирогов В.Л. Динаміка японської мови і писемності в контексті дихотомії «ієроґліф – вимовне слово»: порівняльно-історичний аспект / В.Л. Пирогов // Матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції «Передові технології у галузі навчання японської мови», 21-22 березня 2014 р. / Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – С. 76–83. (Pirogov V.L. Dinamika japons'koї movi i pisemnosti v konteksti dihotomії «ieroglif – vimovne slovo»: porivnjal'no-istorichnij aspekt / V.L. Pirogov // Materiali Shostoї mizhnarodnoї naukovo-praktichnoї konferencії «Peredovi tehnologii u galuzi navchannja japons'koї movi», 21-22 bereznja 2014 r. / Kyivs'kogo nacional'nogo univrsitetu imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2014. – S. 76–83.)

11. Пирогов В.Л. Еволюція китайської ієроґліфіки з огляду на дихотомію «логографічне – буквено-фонетичне письмо»: когнітивний та порівняльно-історичний аспекти / В.Л. Пирогов // Матеріали Міжнародної науково-практичної конф. «Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс». – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2014. – С. 103. (Pirogov V.L. Evoljucija kitajs'koї ieroglifiki z ogljadu na dihotomiju «logografichne – bukveno-fonetichne pis'mo»: kognitivnij ta porivnjal'no-istorichnij aspekti / V.L. Pirogov // Materiali Mizhnarodnoї naukovo-praktichnoї konf. «Mova – literatura – mistectvo: kognitivno-semiotichnij interfejs». – K.: Vidavnichij centr Kiivs'kogo nacional'nogo lingvistichnogo un-tu, 2014. – S. 103.)

12. Пирогов В.Л. Знаково-символічна система китайської ієроґліфіки і лексико-семантична динаміка китайської та японської мов // Наукові студії (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ) / В.Л. Пирогов; Український гуманітарний інститут. – К.; Буча: Вид-во «Міленіум», 2012. – Вип.1: Філософія, Філологія, Педагогіка, Економіка. – С. 254–271. (Pirogov V.L. Znakovo-simvolichna sistema kitajs'koї ieroglifiki i leksiko-semantichna dinamika kitajs'koї ta japons'koї mov // Naukovi studії (kul'tura, osvita – antropocentrichni paradigmi i suchasnij vit) / V.L. Pirogov; Ukrainskyj humanitarnyj instytut. – K.; Bucha: Vid-vo «Milenium», 2012. – Vip.1: Filosofija, Filologija, Pedagogika, Ekonomika. – S. 254–271.)

13. Софронов М.В. Китайский язык и китайское общество. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1979. – 312 с. (Sofronov M.V. Kitajskij jazyk i kitajskoe obshhestvo. – M.: Izd-vo «Nauka (Glav. red. vostochn. lit-ry)», 1979. – 312 s.)

14. Фельдман-Конрад Н. И. Японско-русский учебный словарь / Около 5000 иероглифов. Вступительная статья. Введение («Иероглифы в современной японской письменности»). Приложение («Иероглифические указатели»). – Изд.

2-е, переработанное и дополненное. – М.: Изд-во «Русский язык (Редкция языков Ближнего, Среднего и Дальнего Востока)», 1977. – 682 с. (N. I. Fel'dman-Konrad. Japonsko-russkij uchebnyj slovar' ieroglifov. – Izd. 2-e. – M.: Izd-vo «Russkij jazyk», 1971. – 682 s.

15. Хэдленд Д. Мифы и легенды Японии / Дэвис Хэдлен / Пер. с англ. О.Д. Сидоровой. – М.: Изд-во «ЗАО Центрполиграф», 2008. – 379 с. (Hjedlend D. Mify i legendy Japonii / Djevis Hjedlen / Per. s angl. O.D. Sidorovoj. – M.: Izd-vo «ZAO Centrpoligraf», 2008. – 379 s.)

16. Черевко К. Е. Специфика литературного двуязычия в древней Японии (К вопросу о характере чтения и записи текстов) / К.Е. Черевко // Народы Азии и Африки. – 1969. – № 2. – С. 105-113. (Cherevko K. E. Specifika literaturnogo dvujazychija v drevnej Japonii (K voprosu o haraktere chtenija i zapisi tekstov) / K.E. Cherevko // Narody Azii i Afriki. – 1969. – № 2. – S. 105-113.)

17. Kojiki / transl. with an introduction and notes by Donald L. Philippi. – [Princeton, N.J.]: Princeton University Press, 1969, – 655 p.

18. Lidiya H. Liu. Translingual Practice: Literature, National Culture, and Translated Modernity. China, 1900-1932 / Lidiya H. Liu. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1995. – 474 p.

19. The Kojiki: Records of Ancient Matters / transl. by Basil Hall Chamberlain. – 2-ed ed., with annotations by the late W.G. Aston. – Tuttle Publishing, 2005. – 592 p.

20. Wierzbicka A. Lingua mentalis: the semantics of natural language. – Sydney: Academic Press, 1980. – 367 p.

МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

Тараненко Л. І.
Україна, м. Київ

У статті на основі аналізу теоретичних положень щодо особливостей актуалізації фольклорних текстів різних жанрів та їхнього співвіднесення з текстово-емпіричними фактами узагальнено систему мовних засобів, притаманних творам духовно-ідеологічної (міфи, легенди), культурно-побутової (прислів'я, казки) та креативно-повчальної (байки, притчі, анекдоти) спрямованості. Установлено, що реалізація спільного для досліджуваних текстів дидактичного призначення досягається переважанням односпрямованої дії засобів усіх рівнів мови при провідній ролі метафори й алегорії, які здатні здійснювати сугестивний вплив на реципієнта та збуджувати когнітивну діяльність його психіки.

Ключові слова: англійські фольклорні тексти малої форми, прагматична спрямованість, дидактичне призначення, мовні засоби, взаємодія, сугестивний вплив.

В статье на основе анализа теоретических положений об особенностях актуализации фольклорных текстов разных жанров и их соотносении с текстово-эмпирическими фактами обобщено систему языковых средств, характерных для произведений духовно-идеологической (мифы, легенды), культурно-бытовой (пословицы, сказки) и креативно-обучающей (басни, притчи, анекдоты) направленности. Установлено, что реализация общего для исследуемых текстов дидактического назначения достигается преобладанием однонаправленного действия средств всех уровней языка при ведущей роли метафоры и аллегии, которые способны осуществлять суггестивное воздействие на реципиента, а также возбуждать когнитивную деятельность его психики.

Ключевые слова: английские фольклорные тексты малой формы, прагматическая направленность, дидактическое назначение, языковые средства, взаимодействие, суггестивное влияние.

In the article on the basis of the analysis of theoretical assumptions about the specificity of different folk genres' actualization as well as using the results of their correlation with empirical facts the author advances the system of language means, inherent in folk texts of spiritual-and-ideological (myths, legends), cultural-and-household (proverbs, fairy tales), creative-and-teaching (fables, parables anecdotes) pragmatic orientation. The author concludes that a complex unidirectional interaction of all language means, metaphor and allegory being the leading ones, helps realize the common for all folk texts didactic function as well as produces a subliminal influence on the recipient and provides the stimulus for his/her cognitive activities.

Keywords: English small form folk texts, pragmatic orientation, didactic function, language means, interplay, subliminal influence.

Постановка проблеми. Вивчення різноаспектних питань участі просодичних засобів в актуалізації текстів різних жанрів (див., напр., А. Й. Багмут, Л. П. Блохіна, Д. Болінджер, Ю. О. Дубовський, Р. К. Потапова, С. В. Прокопенко, А. Уеннерстром, І. Фужерон) засвідчило, що, з одного боку, у функціональній площині найвагомішою ознакою, яка впливає на варіювання параметрів інтонації фольклорних текстів малої форми, є їхнє прагматичне спрямування, з іншого – специфіка інтонаційного оформлення текстів зумовлюється закономірностями взаємодії компонентів інтонаційних підсистем із засобами інших рівнів мови.

Фольклорні жанри вирізняються тим, що в них зберігається століттями накопичений культурний досвід народу, у тому числі й мовний. У цьому зв'язку доцільно звернутися до думок Аристотеля [4, с. 652–664, 679], який зазначав, що під час аналізу тексту слід урахувати спосіб подання в ньому матеріалу (лексико-граматична і стилістична організація тексту), манеру його викладу (інтонаційне оформлення і супровід паралінгвальними засобами) та об'єкт репрезентації (певна аудиторія чи реципієнт). Це підтверджує необхідність у з'ясуванні взаємозв'язку між лексико-граматичними, синтаксичними, стилістичними засобами і прагматичними функціями елементів фольклорного твору та його просодичним оформленням.

Тому **метою** цієї праці є встановлення системи мовних засобів, які беруть участь в актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, перш за все, що різножанрові англійські прозові фольклорні тексти малої форми мають спільне дидактичне призначення і розподіляються за комунікативно-прагматичною спрямованістю на три укрупнені класи [52, с. 17–20]: духовно-ідеологічні (міфи, легенди, балади), культурно-побутові (казки, прислів'я, приказки, повір'я) і креативно-повчальні (притчі, байки, анекдоти) тексти. Застосування такого поділу творів усної народної творчості дозволяє уникнути ускладнень під час узагальнення мовних засобів їхньої актуалізації з подальшим розглядом особливостей їхнього просодичного оформлення у межах кожного класу текстів.

Продовжуючи аналіз, зупинимось на особливостях функціонування мовних засобів побудови текстів креативно-повчальної спрямованості: **притчі, байки та анекдоту**. Тут, у першу чергу, слід мати на увазі, що, абстрагуючись від стилістичних відмінностей притчі й байки, можна з'ясувати, що слово “притча” частіше застосовується на позначення

менш розгорнутого алегорично-дидактичного оповідання, іноді позбавленого сюжетної завершеності, яке часом зводиться лише до розгорнутого порівняння (пор. Євангельські притчі про сіяча, про гірчичне зерно і т.п.) [24, с. 260]. Тому під час подальшого розгляду ми будемо акцентувати увагу винятково на специфіці мовної побудови притчі, оскільки питання, що стосуються основних аспектів явища актуалізації байки, викладено нами ґрунтовно в праці [50].

Згідно з енциклопедичним визначенням [47, с. 585], притча як універсальне явище світового фольклору є малим дидактико-алегоричним літературним жанром, що подібно до байки містить у собі моральне або релігійне повчання. Інакше кажучи, притча в будь-якій культурі є алегоричною розповіддю з мораллю у формі настанови чи повчання. Її особливість полягає в тому, що вона містить приховану пораду і тому може розглядатися як недирективний вторинний мовленнєвий акт [21, с. 206].

Вплив на свідомість адресата притча здійснює завдяки непрямій мові, двоплановості, алегоричності, метафоризації, символізації, афоризації, драматизації, тавтології, а також шляхом оптимального вибору лексики (загальноживаної, абстрактної, тематичної), яка має значний семантичний потенціал [37, с. 264]. Для збудження когнітивних процесів мислення реципієнта в притчах використовується антитеза як стимулюючий засіб осмислення певних істин або здійснення інтелектуального вибору.

Досить частотним стилістичним прийомом у тексті притчі є повтор. Широко використовуючи такі види повтору, як полісиндетон, епіфора, анафора, паралельні синтаксичні конструкції, притчі сприяють збудженню у свідомості слухача відповідні алюзії, що ґрунтуються на певних історичних, міфологічних, політичних тощо фактах. Важливою особливістю повтору є його ритмотвірна функція, унаслідок якої текст притчі набуває яскраво вираженого ритмомелодичного малюнку.

Розглядаючи особливості притчі як жанру, Л. Є. Туміна показує, що їхньою головною ознакою є ідея, настановно-філософська сентенція, тезис, покликані відігравати роль повчання, та зазначає присутність у ній алегоричного начала [54, с. 32–33]. Щодо провідних властивостей притчі, то до них прийнято 25, с. 109, 111; 54, с. 33] відносити абстрагування її ідеї, інтелектуальність, глибину смислу й повноту його художнього втілення, лаконічність викладу змісту, експресивність, відсутність динаміки в зображенні подій і характерів, зосередження розповіді навколо однієї ідеї. Як типові жанрові ознаки тексту притч згадуються

також [7, с. 45] дидактизм з явною або прихованою повчальною інтонацією, метафоричність і словесна гра зі смислом, орієнтована на смислове ущільнення слова, лаконізм сюжетно-образотворчих засобів при високій концентрації змісту. При цьому наголошується, що метафоричні образи притчі створюються за рахунок використання образів-архетипів або образних мотивів [34, с. 36–37]. Особлива увага звертається на інтелектуалістичні й експресивні властивості притчі, художні можливості якої вбачаються [2, с. 21] не в повноті зображення, а в безпосередності вираження, не у струнності форм, а в проникливості інтонацій.

Зазначимо, що у межах головної – дидактичної – функції притчі реалізується одночасно з нею і низка таких підфункцій, як настановна, образотворча, етична, інтелектуальна, когнітивна та ін. Проте найважливішою є, мабуть, сугестивна підфункція тексту притчі, спрямована на навіювання певних думок, збудження когнітивно-мисленнєвої діяльності індивіда та стимулювання його до певних реакцій або дій шляхом використання дериваційних, лексичних, синонімічних повторів, однокореневих слів, повторного вживання певних конструкцій, синтаксичного паралелізму і т. ін.

Окреслена важливість пов'язана, насамперед, із подвійною семантикою тексту притчі [21, с. 205; 23, с. 520, 530–531; 40], унаслідок якої вона має бути декодована на двох рівнях [62, с. 15]. Однак слід зазначити, що ряд літературних і герменевтичних шкіл уважають притчі не лише оповідями з повсякденного життя, які ілюструють певну релігійну істину, вони радше сприймають притчу як метафору [там само, с. 21–22], яка, розгортаючись упродовж завершеної розповіді, стає алегорією [63, с. 20–21].

Під яким би кутом зору не розглядалася притча, лишається доцільним аналізувати її як гру символів, як віддзеркалення внутрішнього світу людини, як мисленнєвий шлях до глибинної непередметної реальності [40]. Тому, мабуть, не випадковою є спроба Т. В. Данилової розглядати притчу як екзистенціально-символічний феномен, межею філософування якого виступає символ, для декодування якого адресат має бути особистістю, а не лише суб'єктом культури [14, с. 64–65].

Серед мовних засобів оформлення притчі виокремлюють [54, с. 65–66] відсутність у ній власних імен дійових осіб. Для номінації персонажів у тексті притчі вживаються слова на позначення родових зв'язків (син, сестра, дітище, батько, дочка, брат і т. ін.), так звані “загальні імена” (людина, якийсь чоловік, якась дружина), реляційні імена, які вказують на

відношення до іншої особи (друг, пан, раб, суперник), функціональні імена, що можуть сигналізувати про соціальну роль людини, але здебільшого вказують на рід її занять (якийсь лікар, цар, чернець, рибалка, сіяч, виноградар, пастир, фарисей, митар і т. ін.).

У створенні узагальнення у притчі значну роль відіграють назви абстрактних понять, передусім моральних. Тому для текстів притч властивою є так звана етична лексика для найменування вад і чеснот, серед якої найчастіше використовуються антонімічні протиставлення, епітети та синоніми. Крім того, тексти притч вирізняються лаконічністю мови персонажів, а також відсутністю розгорнутих описів [там само, с. 66–68].

Хоча нами розглянуто лише основні мовні засоби організації тексту притчі, проте, яким би широким не був існуючий перелік цих засобів, можна з повними на те підставами стверджувати, що їхня взаємодія в тексті покликана виконувати роль комплексного інструментарію сугестивно-когнітивного впливу на слухача.

Звертаючись до специфіки функціонування мовних засобів у тексті **анекдоту**, доцільно, насамперед, згадати про його соціокультурну опосередкованість. З цього приводу влучною вбачається думка М. М. Бахтіна, відповідно до якої природі анекдоту як організованій на сміховому началі формі відповідає притаманне людській культурі бінарне сприйняття світу, що відбивається в потребі побудови іншого, відмінного від офіційного, світу і життя [9, с. 13–14].

Його думки поділяє також А. В. Карасик, який підкреслює, що двоплановість анекдоту будується на протиставленні дійсності і надуманого, умовного стану справ та акцентує увагу на тому, що дійсність, здебільшого, і висміюється [19, с. 50]. При цьому логіка іншого різновиду анекдотів може бути побудована таким чином, що в основу уявного або “іншого” світу закладається «псевдонорма» або стереотип, відхилення від якого й обговорюється в тексті анекдоту [53, с. 16].

Бінарна двопланова сутність побудови анекдоту покладена в основу теоретико-гіпотетичної праці В. Г. Раскіна [71]. Виходячи з чіткої настанови щодо орієнтування тексту анекдоту на два різних опозиційних плани відображення дійсності, він виокремлює такі основні типи гумористичних висловлень: висміювання, сміх над собою, загадка, каламбур, протестний гумор тощо [71, с. 25–26].

Відомо, що для розгляду процесу та механізмів виникнення тем анекдотів необхідно співвідносити їх з певними ознаками, які характеризують їхню жанрову належність. І не випадково, мабуть, що,

сфокусувавши увагу на мовній специфіці анекдоту, О. Я. і О. Д. Шмельови виокремили такі його жанрові ознаки: зображувальність як міні-вистава з використанням невербальних засобів та навмисна лаконічна зв'язність тексту, спрямована на те, щоб у певній ситуації розсмішити слухача [58, с. 24–26].

У процесі розгортання змістовно-прагматичної канви тексту анекдоту використовується прийом зміни способу комунікації, пов'язаний з необхідністю налаштування слухача на його сприйняття за допомогою метатекстового введення. При цьому механізми сміху в жанрі анекдоту визначаються грою смислів, яка виникає в результаті зіткнення в межах одного короткого тексту двох змістовних реальностей у когнітивній сфері людини [16, с. 179]. За твердженням І. Фонаджі [68, с. 64], така двоїстість змісту, що знаходиться в основі анекдоту й жарту, створюється поєднанням буквального значення речення з утворенням у контексті анекдоту ідіоматичним.

Оскільки анекдот будується на основі семантичного контрасту або елементах несумісності [61, с. 144], то вихідна суперечність на початку тексту загострюється до крайності, а потім напруга знімається, викликаючи таким чином сміхову розрядку [5, с. 212–213]. Окреслений механізм парадоксального зняття опозицій [там само] відхиляє хід розповіді у цілком непередбачуваний бік та за рахунок безлічі певних способів і засобів приводить до цілком несподіваного і вражаючого результату [70, с. 125]. Унаслідок цього, невідповідність висновку в анекдоті виявляється як пастка, в яку потрапляє один із персонажів чи адресат, або як висміювання занадто правильних логічних побудов. Тому різновидом невідповідності висновку стає, зазвичай, зниження очікувань персонажа або адресата [18, с. 150].

З когнітивного погляду, сміх виникає в результаті уявної інтерпретації слухачем навколишньої дійсності й визначається структурами, змістом, організацією репрезентацій знань і процесів, які ними керують. Звідси стає очевидним, що гра явного і прихованого смислів знаходиться в основі мовної гри, реалізація якої має принципове значення для функціонування анекдотів [16, с. 179].

Для опису двозначних ситуацій у тексті анекдотів використовуються такі лексико-семантичні прийоми і засоби, як полісемія, омонімія та суміжні з нею явища, тропи (метафора, метонімія), частково паронимазія, прагматичні аномалії, гра на рівні пропозицій або обіграванні багатозначних й іншомовних слів, прагматичних аномалій.

Семантична двоплановість анекдоту виявляється в карикатурному зображенні предметів (порушення образів), просторово-часових координат (висміювання звичних фактів), взаємних позицій персонажів, а також в обіграванні двозначності або невизначеності ключового поняття анекдоту [18, с. 150]. Його прагматична двоплановість убачається більш складною, ніж карикатурне представлення семантики тексту. Вона спирається на оцінні й умовивідні невідповідності: висміювання персонажів з пониженням їхнього статусу та глузування над стандартною логікою [там само, с. 151].

Аксіологічні орієнтири в анекдоті часто створюються засобами стилізації під певний національний акцент, вікову, професійну, жаргонну тощо мову [53, с. 18]. Різновиди стилізації охоплюють крім акценту, типові граматичні помилки, характерну інтонацію, використання певних етикетних формул і кліше, а також звукову імітацію. За рахунок цього і підкреслюється соціально-статусна ідентифікація персонажів анекдоту. Отже, найактуальнішим засобом маркування соціального статусу дійових осіб анекдотів стають їхні мовленнєві кліше. При цьому підвищенню виразності анекдоту значною мірою сприяє комплексне використання автором мовленнєвих кліше в органічній єдності з архетиповими позами, жестами, мімікою висміюваних персонажів.

Проте важливо розуміти, що потенційно найбільш значущим для співвіднесення глибинних структур двопланової семантики анекдоту на тлі інших мовних засобів було і лишається просодичне оформлення його тексту.

У царині фольклорних творів культурно-побутової спрямованості з притаманною їм поетикою особливе місце посідає **казка**, сюжет якої ґрунтується, здебільшого, на вигадці і тому оформлення її тексту потребує застосування відповідних мовних засобів.

Невипадково, що саме казки, не втрачаючи своєї актуальності, дійшли до нас через усю історію та не менш широко вживаються і в теперішній час. Особливо це характерно для дитячих казок, які, будучи дивовижними і красивими, залишаються універсальним, нестаріючим, лікувальним [73, с. 1] засобом. Зважаючи на це, слід погодитися з думками В. Я. Проппа про те, що казкар вільний у виборі мовних засобів, а сам стиль казки як унікальне явище має вивчатися ретельно й спеціально [43, с. 106].

Звернення в 60-і й 70-і роки до розгляду на основі лінгвістичного аналізу особливостей “текстури” та мовних ознак казки пов’язують з активним розвитком етнопоетики, завдяки якому вона разом із

соціолінгвістикою набула можливості з'ясувати взаємозв'язок між мовою, розповідним твором і культурою. У коло інтересів лінгвістів потрапляють у цей час структура та комунікативні функції казки, специфіка і засоби її мовного оформлення, зв'язність її тексту, структурні та семантичні закономірності побудови сюжету тощо.

Найхарактернішою ознакою казки є її висока дохідливість і здатність збуджувати когнітивну діяльність психіки слухача під час опанування закладеної в ній ідеї. Проте її простота зовсім не спрощує її принципову семантичну складність, а свідчить лише про те, що людина має відповідний механізм для її розуміння [55, с. 212]. Саме тому казку, без сумніву, можна вважати маніфестацією, яка моделює діяльність людини, а, отже, слугує цінним путівником, за допомогою якого людина на ранніх етапах свого розвитку вчиться орієнтуватися у світі [там само, с. 213].

Акцентуємо тут особливу увагу на тому, що казці як вершині фольклорної (позасвідомої й безособової) художньої творчості притаманний стиль викладу тексту, який, з одного боку, охоплює деталізацію способів і засобів виживання героя у скрутних обставинах віртуального буття [73, с. 4]. З іншого боку, завдяки міфологічному світобаченню фольклору, казка персоніфікує сили природи та бачить активні сили поза людиною, приписуючи їх духам [30, с. 13]. На цих підставах неважко зробити висновок, що казка, виконуючи роль активного соціально-виховного інструментарію, сприяє формуванню у людини підсвідомого зв'язку між світом її ідеалізованих думок та практично-побутовими навичками виживання в реальних умовах матеріального світу. Іншими словами, виконуючи загальнодидактичну функцію, казка сприяє формуванню традиційних соціальних навичок, за якими і прийнято вирізняти людину серед істот оточуючого світу.

Звідси, мабуть, і бере витоки відоме розмаїття мовних і мовленнєвих засобів побудови тексту казки. Для відчуття цього достатньо, наприклад, звернути увагу на вживані в казках просторово-часові характеристики, закладені, як правило, на її початку [31, с. 206]. Вивчаючи це питання шляхом аналізу албанських народних казок, Т. В. Цив'ян склала і проінтерпретувала словник просторових елементів, що зустрічаються в казках. Вона виокремила такі їхні тематичні групи: 1) елементи ландшафту (незв'язані з водою: на поверхні землі, під землею (отвори в землі) та пов'язані з водою), 2) соціальний поділ світу (види та елементи поселень, громадські установи), 3) будови (види будов; їхні елементи, інтер'єр), 4) орієнтири у просторі [55, с. 193–196].

Розглядаючи казку у межах концепції єдності її простору, В.Я. Пропп зазначав, що в цьому просторі відбуваються події, які характеризуються концепцією єдності часу. За його спостереженням, час у фольклорі, подібно до простору, не терпить перерв, а зупинки в дії відсутні: якщо дія героя призупиняється, її негайно переймає інший герой [41, с. 313].

У композиційній структурі казки зазвичай має місце чітке протиставлення статичного і динамічного начал, що відображається в її семантиці [57, с. 175]. Відомо [49, с. 108], що всі сюжетні рухи в ній можуть бути розподілені за двома типами, певною мірою співвіднесеними з двома типами дієслівної семантики: дієслова, що виражають стан і дію. При цьому перший з них відповідає опису казкових ситуацій: вихідних, проміжних і фінальних (або результуючих), а другий – пов'язаний з побудовою епізоду як основної динамічної ланки сюжетного розвитку.

Тексти казок містять широкий спектр смислових протиставлень. До них, насамперед, відносять [49, с. 36–37] опозиції, що характеризують взаємодію героя з його антагоністами. Але центральне місце в казці посідає опозиція «свій / чужий», яка начебто заздалегідь моделює протистояння героя з ворогами. Саме ця опозиція і була покладена Т. В. Цив'ян [55, с. 196] в основу формування тематичного словника лексичних одиниць казки, відповідно до якого матеріал його викладу було диференційовано нею на лексеми класу «свій», лексеми класу «чужий», амбівалентні лексеми, які входять в обидва класи, лексеми, що переходять із класу в клас, та лексеми, які позначають межу «свого» і «чужого» або перехід з одного світу в інший. При цьому зазначалося, що додатковими смислорозрізнявальними засобами, покликаними переводити амбівалентні лексеми з класу в клас, у казках можуть бути: 1) ситуативне (контекстне) оточення, наприклад, в експозиції або у фіналі, коли присутність героя повідомляє пов'язаним з ним просторовим елементам ознаку «свій» (а в присутності ворога – відповідно ознаку «чужий» і т. ін.), 2) повнозначні лексеми типу *чужий, близький, далекий* та ін. При вертикальному розташуванні світів і царств у якості операторів використовуються лексеми *нижній / верхній, внутрішній / зовнішній* (які можуть застосовуватися і до горизонтального членування світу), 3) позначення власників того чи іншого місця, залежно від їхньої належності до свого або чужого світу, 4) займенники і займенникові прислівники: присвійні, напр.: *«мій дім – його палац»*; вказівні: *цей / той, інший, тут / там* тощо [55, с. 197–198].

Із широко використовуваних у казках інших опозицій (добрий / злий, високий / низький, великий / маленький, сильний / слабкий, істинне / хибне, явне / таємне, живий / мертвий, цілий / нецілий, простий / вельможа, мудрий / нерозумний, лінивий / працьовитий, чистий / брудний, щедрий / скупий тощо) формуються системи аломотивів, які мають, зазвичай, національно-культурне забарвлення [49, с. 133, 136–137].

Виходячи з цього, виникає сенс поділяти думки про те, що набір семіотичних опозицій у казці виконує функцію віддзеркалення низки постійно діючих у людському соціумі базових архетипових структур колективного позасвідомого та є системою універсальних семіотичних опозицій [55, с. 210].

Мабуть, найважливіший, підкреслений Е. Фроммом, аспект казок полягає в тому, що, незважаючи на індивідуальні й місцеві відмінності їхніх текстів, вони написані мовою, універсальною для всіх культур – мовою символів і образів – мовою нашого підсвідомого, яке об'єднувало індивідуальний досвід з колективним підсвідомим людства протягом століть [31, с. 94–95]. Недивною тому є наявність у казках багатозначних символічних образів і метафор. У їхніх текстах метафори визначають ставлення до того чи іншого персонажа і місця дії, входять до складу мови героя [там само, с. 121], забезпечуючи тим самим закріплення змісту або провідної ідеї у підсвідомості реципієнта.

Не менш характерною властивістю тексту казки вважається її насиченість сталими формулами, або кліше [42, с. 225]. До цих формул відносять [41, с. 213, 254; 57, с. 63–64] вступні та завершальні кліше, ритмізовані прозові фрази, описи портретів, формульні питання-відповіді, описи місця подій, загальнофольклорні епітети тощо.

Окресливши такі особливості казки, як наявність словесного орнаменту, приказки, кінцівки, стійких формул, не можна залишити поза увагою одномірно-послідовну манеру зображення в ній подій, що вирізняється прямою, ясністю і практичністю [73, с. 8]. Ці та інші розглянуті вище елементи казки і створюють, на нашу думку, своєрідний стиль казкового епосу. З огляду на це, нагадаємо зауваження В. Я. Проппа [42, с. 226] про те, що вивчення формул недоцільно вести у відриві від вивчення казкових персонажів, для яких ці формули властиві. Так, відоме за стилем казки потроєння (три сини, три дочки, три завдання, три бої, три шляхи, у трьох зміїв по 3, 6, 12 голів і т.д.) достеменно свідчить, що вона належить до одного із древніх фольклорних жанрів, оскільки протягом тривалого часу людство вважало число три вихідною

межею того, що охоплює поняття «багато» [42, с. 226–227]. За функціональним призначенням повтор підсилює інтенсивність дії героя або виражає емоційну напругу мовця і може розглядатися як певна форма гіперболізму. Цікаво у зв'язку з цим, що специфічною особливістю категорії числа є й те, що в ній втілюється базова для формування фізичного чи духовного світу ідея упорядкування, об'єднання в ціле частин, приведення їх у стан гармонійної, пропорційної рівноваги в умовах взаємного співіснування [17, с. 262].

Звертаючись безпосередньо до англійської народної казки, зазначимо, насамперед, що її стабільні базові концепти відображаються в її лексиконі [46, с. 9]. У системі лексичних одиниць, що бере участь у формуванні мовної картини англійської народної казки, акумулюються, зазвичай, назви елементів матеріальної і духовної культури, які належать до різних етапів її розвитку. Так, в англійських казках використовується розмаїття лексико-семантичних полів, що містять номінації людини, способу життя і діяльності, а також природно-географічного середовища її існування. Крім того, ономастичний простір англійської казки виявляється в превалюванні антропонімів і топонімів, порівняно з іншими власними назвами. Зазначається також [46, с. 129] переважання іменників у текстах казок. При цьому прикметник як носій відносин атрибуції суб'єкта (вираженого, здебільшого, іменником) виступає в тексті казки словесним семантичним компонентом системи значень семантично самодостатнього іменника.

До характерних ознак англійської народної казки зазвичай зараховують відсутність імен героїв або їхнє абстрактне позначення [41, с. 317] та наявність промовистих прізвиськ героїв і їхніх соціально-маркованих імен [46, с. 134].

На фонетичному рівні підсиленню сугестивного впливу казки сприяють звукові повтори, римована організація тексту, регулярність і простота її ритмічної організації; переважання «світлого» або «темного» тембрального забарвлення голосу при озвученні мовлення позитивних чи негативних персонажів казки та приглушеного тембру для виділення її ключових сегментів [44, с. 90–91], які також можуть бути інтенсифіковані подовженням голосних, підвищенням тонального рівня й гучності та варіюванням темпу їхнього вимовляння [72, с. 228–229]. Взаємодія зазначених засобів має, здебільшого, інваріантний статус, оскільки вона спрямована на маніпулювання позасвідомим слухача й вимушена спиратися на відомі закономірності її психічного буття.

Ми бачимо тепер наскільки складними та чисельними можуть бути наслідки впливів на реципієнта розглянутих вище засобів окремих рівнів мови та їхньої чітко згармонізованої взаємодії в межах тексту казки. Цілком зрозуміло звідси, що казка з її дидактичною функцією і культурно-побутовою спрямованістю має вирізнятися певними специфічними ознаками взаємодії інтонаційних та інших засобів мови під час її усної актуалізації, доцільність експериментального дослідження якої є безсумнівною.

Вивчаючи далі питання участі мовних засобів в оформленні фольклорних текстів малої форми, зосередимося на особливостях їхнього функціонування в **прислів'ях**. Звертаючись до цієї проблеми, зазначимо, що прислів'я постають досить складними утвореннями, які мають декілька різних планів. По-перше, вони належать до мовних явищ як стійкі сполучення, багато в чому подібні до фразеологічних зворотів. По-друге, прислів'я виконують роль певних логічних одиниць, що виражають те чи інше судження. По-третє, вони є художніми мініатюрами, які в яскравій, викарбуваній формі узагальнюють, а точніше моделюють, факти самої дійсності [36, с. 13–14].

За визначенням Ф. А. де Каро, прислів'я являє собою традиційне твердження, що має чітко встановлену форму і передає певні етичні чи філософські істини або інші мудрі спостереження про життя, навколишній світ і людську природу [64, с. 184]. Тому в них знаходить своє відображення все, чим протягом століть живе і з чим стикається певний етнос: етнографічні реалії, всебічні характеристики географічного середовища з його ландшафтами, кліматом, тваринним і рослинним світом; спогади про давно минулі події та видатних історичних осіб; відлуння найдавніших релігійних поглядів і картина сучасної організації суспільства [36, с. 19]. І не дивно тому, що протягом історичного часу жанр прислів'я поступово збагачувався афористичними уламками народних казок, притч, анекдотів, бувальщин, оповідань, легенд, загадок, пісень тощо [33, с. 10], які відбивали архетипи реального життя, побуту і творчості людей.

На відміну від інших паремій, прислів'я, маючи клішовану форму, функціонують у ситуаціях як завершене речення [60, с. 119], здатне передавати сутність подій, позначати стосунки між людьми, їхнє ставлення до навколишньої дійсності тощо. Отже, вони безсумнівно належать до класу замкнених фразових паремій, які від початку і до кінця клішовані [35, с. 262].

Відповідно до академічного трактування [59, с. 578], прислів'я є афористично стислим, образним, граматично і логічно завершеним висловом із повчальним змістом, зазвичай в ритмічно організованій формі. У силу цього, в загальному плані їх можна розглядати як певною мірою потужно “стислу” форму спілкування, оскільки, будучи готовим для комунікативного вжитку твердженням, вони коротко і влучно передають суть культурно-конвенційних ідей [64, с. 185–186, 187]. За цих умов стає зрозумілою думка О. О. Потебні про те, що прислів'я можуть відігравати роль своєрідних моделей таких складних літературних жанрів, як роман і повість [39, с. 464, 518, 523].

Незважаючи на те, що прислів'я мають форму завершеного речення, їх, зазвичай, розглядають як окремий фольклорний жанр, що може вживатися самостійно, оскільки йому як тексту притаманні три чітко виражені автономні структурні плани: композиційної побудови, семіотичної структури та реалій [35, с. 250–251].

Щодо специфіки функціонування мовних засобів у прислів'ї, то вона полягає в тому, що його текст, як правило, складається з одного речення, яке часто має диподійну структуру – поєднання двох стоп, на одну з яких падає сильніший ритмічний наголос, а друга є ніби підпорядкованою їй, за рахунок чого прислів'я набуває двох збалансованих частин (напр., *The early bird catches the worm*) [60, с. 120]. Саме завдяки такій ритмічній організації та використанню поетичних прийомів, прислів'я і привертає увагу слухача [64, с. 184].

Багатьом прислів'ям властиві симетрична структура їхньої побудови за принципом синтаксичного паралелізму та пропуски поодиноких членів речення в одній із симетричних частин. Іноді ця симетрія ґрунтується на контрастах значень. При цьому з'єднання контрастних образів і створює завершеність прислів'я, частини якого часто поєднуються асоціативним зв'язком у формі психологічного паралелізму (напр., *Без сонця не можна бути, без милого не можна жити*) [33, с. 39].

Крім того, уживане в контексті, прислів'я набуває певного підтекстового значення, тобто поряд з прямим (денотативним) значенням, їм притаманні й переносні (конотативні) значення [33, с. 36–37; 59, с. 389].

Характерною властивістю прислів'їв є й те, що їхній зміст змушує реципієнта порівнювати реальну соціальну ситуацію з «вигаданою» або уявною, яка передається завдяки яскравим метафоричним образам [64, с. 185]. Саме тому у прислів'ях можуть функціонувати всі види тропів: порівняння, метафори, метонімії, гіперболи й літоти, антитези тощо [33,

с. 38]. До прийомів архітектонічної побудови прислів'їв відносять, зазвичай, контрасти понять, предметів, дій, ознак і т. ін. Для підсилення сугестивного впливу у них часто застосовуються такі фонетичні прийоми, як рима, ритм [64, с. 184] (напр., *A friend in need is as friend indeed*), асонанс та алітерація [65, с. 184] (напр., *The more, the merrier*), пролонгація голосних [15, с. 9] тощо. Специфіка зазначеного впливу зумовлюється також тим, що прислів'я функціонують як усталені автосемантичні концептуалізації і слугують певними фреймовими моделями, які репрезентують колективне знання [67, с. 63].

Засобами актуалізації асоціативно-виховного призначення прислів'я слугують риторична (переконання, доведення або підтвердження певної думки зі зверненням до мудрості століть) [64, с. 185] та моделююча (створення в уяві реципієнта вербальної або мисленнєвої моделі певної життєвої ситуації) функції [35, с. 257].

Зважаючи на окреслене вище дивовижне розмаїття форм прислів'їв, що різняться за кількістю слів, граматичною повнотою висловлення, конструктивним, синтаксичним і комунікативним типами речення, характером їхнього актуального членування та низкою інших ознак, доцільно, на наш погляд, під час здійснення експериментального пошуку очікувати встановлення певних інваріантної та варіантних моделей просодичного оформлення їхніх лапідарних текстів.

Щодо **міфу** як типового тексту духовно-ідеологічної спрямованості, то історичними дослідженнями доведено, що його слід уважати первинною формою опанування світу в онто- і філогенезі [13, с. 51] як цілком закономірне створення людського духу та природне соціальне явище [26, с. 232]. Як результат духовної діяльності людини, він набув самостійної символічної форми, придатної для уявного структурування світу та наділення його смислом як підґрунтям для формування загальнолюдської свідомості щодо колективного погляду на світ. Отже, його можна розглядати як когнітивну форму зв'язку людини зі світом, що знаходить своє вираження у вербальній і ритуальній семіотичних іпостасях [20, с. 20].

Розуміючи, що сутність міфу – це не стиль і форма розповіді, а та історія, яка в ньому міститься, К. Леві-Строс уводить у науковий ужиток термін «міфема» як мовленнєву одиницю, що відрізняє міфи від інших форм висловлення [22, с. 258]. Його послідовники вважають, що кожна міфема як частина мови є елементом більш високого порядку, який охоплює комбінацію певних зв'язків. Інформаційна структура міфу несе код (знак або символ), який взаємодіє як з раціональним началом, так і з

цариною ірраціонального, та виявляється культуротворчим чинником [20, с. 20].

Міф, на думку Р. Барта, є вторинною семіологічною системою, в якій можна виокремити позначуване, або концепт, і те, що позначає, чи форму, яка складається зі знаків мови [8, с. 76–78]. Абстрагуючись від понять «істинне» та «хибне», міф вирізняє природність, емоційність, сугестивність, що змушує сприймати його натуралізацію, тобто натуралізацію його концепту [там само, с. 83, 87–88]. Завдяки цьому, міф як вихідний літературний твір містить у собі не лише зародок майбутнього епосу, роману і трагедії [28, с. 328–329], а також слугує джерелом мотивів і сюжетів для більш пізніх розповідних формацій і застосовуваних у них зображально-поетичних засобів [32, с. 28].

Тому не випадково, що більшість дослідників називають серед суттєвих характеристик та ознак міфологічного тексту образну мову його вираження, тяжіння до абсолютного, неперифікованого, міфологічну логіку викладу, засновану на образах за принципом контрасту, традиціоналізм [12, с. 27], переплетення образно-символічної та мовної конкретності [39, с. 432–433], метафоричність [6, с. 456].

Відомі також думки Ю. М. Лотмана і Б. О. Успенського, згідно з якими метафора як така в міфі неможлива [27, с. 67]. Проте, навіть зважаючи на наведені ними формальні аргументи, важко дійти об'єктивного висновку, оскільки, формальне переміщення та уявна трансформація описуваного міфом об'єкта має неминуче відбуватися в когніції його автора та реципієнта. Оскільки тим чи іншим чином текст міфу здатен збуджувати метафорично-когнітивні акти в мисленні людини, то принаймні він має характеризуватися значним метафоричним потенціалом.

Зрозуміло, що відтворювати архетипові елементи, з яких у первісної людини складалася мовленнєво-розумова картина світу, без використання певного арсеналу образно-поетичних засобів мови було дуже складно.

Очевидним є й те, що міфологічна логіка широко оперує бінарними опозиціями чуттєвих якостей, долаючи таким чином, “безперервність” сприйняття навколишнього світу шляхом виділення дискретних “кадрів” з протилежними знаками. Ці контрасти все більше семантизуються й ідеологізуються, стаючи різними способами вираження фундаментальних антиномій типу «життя–смерть» і т. ін. Подолання цих антиномій за допомогою прогресуючого посередництва, тобто послідовного знаходження міфологічних медіаторів (героїв та об'єктів),

символічно поєднує ознаки певних концептуальних полюсів [29, с. 168–169].

Видається, що під яким би кутом зору не розглядався міф, неминучою його ознакою стає суперечлива взаємодія його неусвідомлюваної художності [1, с. 876] з побудовою жорстко орієнтованої на реальність міфологічної дійсності, створюваної на підставі безпосередніх відчуттів і фантазії [48, с. 460].

Водночас, не буде зайвим згадати думку Дж. Віко про те, що, по-перше, з розвитком раціонального мислення придатні до розумового абстрагування первісні фантастичні образи все менше насичуються уявою та емоціями і поступово редукуються до рівня “маленьких знаків”. По-друге, міфи з необхідністю перетворюються в алегорії, які містять у собі дві головні ознаки міфу – одухотворення та узагальнення речей і їхніх відношень [10, с. 87, 145].

На користь існування в міфі паростків алегорії свідчить хоча б те, що без наївного «олюднення» навколишнього природного середовища були б немислимі не лише загальна персоналізація в міфах, але й такі первісні вірування, як фетишизм, анімізм, тотемізм (які, у свою чергу, чітко відбилися в міфах, наприклад, анімізм – в образах духів-господарів, тотемізм – в образах родоначальників з двоєдиною антропоморфно-зооморфною природою і т. ін.), а також таке метафоричне зіставлення природних об’єктів і об’єктів культури, яке привело до міфологічного символізму, сприйняття космосу в зооантропоморфних термінах, ототожнення мікро- і макрокосму (зокрема, ізоморфізму просторових відносин і частин людського тіла) [29, с. 165].

Як бачимо, за відсутності широкої варіативності образно-стилістичних елементів у текстах міфів, їхні унікальні мовні властивості можна охарактеризувати, насамперед, тим, що міфи сконцентрували в собі значні архетипові метафоричний і алегоричний потенціали та паростки інших образно-поетичних засобів, наслідком історичного розвитку яких стала їхня розгорнута актуалізація в наступних фольклорних і літературних жанрах.

Легенди, маючи міфологічне походження, дидактичну функцію та соціально-виховне призначення, значною мірою відрізняються від інших фольклорних жанрів, джерелом виникнення яких також вважається міф [42, с. 29].

Особливості усної актуалізації легенд породжуються двома причинами. По-перше, у межах загальної дидактичної функції вони покликані реалізувати три головних її підфункції: духовно-ідеологічну [51,

с. 139], соціально-виховну [57, с. 47–48] та інформативну [56, с. 25]. По-друге, вони створюються на ґрунті органічного взаємозв'язку фантастичних образів та уявлень про дива з історично відомими героями, подіями, ситуаціями й наслідками. Отже, соціально запитуваним надзавданням легенди стає зведення космогонічних, релігійних, політичних та соціально-виховних уявлень для відображення минулого, теперішнього і майбутнього як єдиного історичного потоку.

Не менш важливим з погляду мовних засобів організації тексту легенди є те, що порівняно з іншими розповідними фольклорними творами, їхні художні форми є нестійкими й характеризуються малою виразністю [3, с. 20; 66, с. 98] і певною стилістичною аморфністю [57, с. 49, 72], адже саме ці обставини змушують оповідача більш широко застосовувати позамовні й інтонаційні засоби комунікації [38, с. 77] з метою досягнення бажаного сугестивного впливу на слухача.

З цього приводу влучною видається думка про те, що текст легенди має передаватися оповідачем та природно доходити до слухача, набуваючи форми певного прозового жанру [11, с. 5]. Тому у своїй більшості легенди не виокремлюються з очевидністю з творів побутової прози і не вирізняються структурною самостійністю і завершеністю [57, с. 49].

Щодо стилістичних особливостей легенд, то їм притаманні відсутність нерозривного зв'язку між формою і змістом «у тому сенсі, що художні форми в ній нестійкі й необов'язкові» [3, с. 20], переважання інформативності, засобів розмовного, а не художнього мовлення [38, с. 77] та настанова на достовірність. Насправді ж легендам властива відносно слабка розробленість стилістичних засобів і відсутність зачинів і кінцівок, які формально їх виокремлюють з мовленнєвого потоку [57, с. 49].

Оскільки, як відомо [57, с. 50], специфіка актуалізації легенди пов'язана, насамперед, з особистістю оповідача, тому під час її імпровізації він може вживати і казкові формули, типу “сказано-зроблено”, «жили-були» [45, с. 168], а також широко застосовувати жести, міміку й інтонацію [38, с. 77].

По суті, незавершеність легенди можна вважати стилістичним прийомом, який підкреслює значущість її основної ідеї. Слухачі легенди не прагнуть естетичної насолоди, а радше звертаються до зображуваної в ній загальної проблеми. Легенда може бути короткою або довгою; необов'язково, щоб її тексти були прикрашені детальним описом

ситуацій і діалогів, оскільки це значною мірою залежить від майстерності оповідача [66, с. 99].

Очевидним фактом є й те, що в тексті легенди широко використовується прийом контрасту (напр., опозиції «дитина / дорослий», «маркований персонаж (людина, що носить ім'я святого) / немаркований персонаж», «чистий / нечистий», «світський / залучений до церковного», «своє / чуже», «офіційне / неофіційне», «громадське / приватне»). Заради справедливості зауважимо, що наявність бінарних опозицій у фольклорі не належить до числа нових ідей, оскільки ще на початку XX ст. серед систематизованих у праці [69, с. 135] законів епічного жанру, був зазначений закон контрасту. Більше того, у ній А. Ольрік підкреслював, що опозиція є необхідним елементом організації епічної оповіді, у тому числі й легенди. Не варто лишати поза увагою і притаманний легендам інакомовний (алегоричний) стиль.

Не меншу значущість в актуалізації тексту легенди відіграє досить частотний [11, с. 12] прийом повтору, який, зазвичай, виявляється у трикратності дії, що, з одного боку, підсилює напругу, з іншого – заповнює тканину розповіді [69, с. 132–133].

Стосовно сюжету легенд, важливо те, що вони починаються, зазвичай, в історичному часі, у тому світі, яким ми його знаємо сьогодні. У них переважно йдеться про реальних людей та справжні місця. Однак повний діапазон асоціацій із цими людьми та місцями часто залишається невираженим прямо. Їхня особистість та історична значущість, як правило, не вказуються в легенді, але, загалом, припускається, що ця інформація відома аудиторії [70, с. 125]. При цьому показано [45, с. 170], що, на відміну від казки, для легенди сюжет не є настільки важливим, у ній змінюється та частина оповідання, яку можна співвіднести з мораллю. Отже, варіативність легенди залежить від моральної ідеї, покладеної в основу її сюжету.

Образно кажучи, в легенді відбивається небайдуже відображення дійсності, яка домальована з метою переконання слухача у правдивості розповіді. В основі своєї легенда інформує слухача про події, явища, випадки, які запам'яталися народу і відіграли певну роль в його історії, та навчає раціональним діям, застерігаючи від необачних учинків.

Зважаючи на відому думку Е. В. Померанцевої [38, с. 76], що, незалежно від того, чи має неказкова проза дидактичний, моралізуючий або патріотичний характер, пріоритет лишається за пізнавальним моментом, слід зазначити, що найважливішою для реалізації легендою її дидактичного призначення є актуальність переданої нею інформації. Не

менш значущим убачається і вдале застосування в легенді як фольклорному творі, що бере духовно-моральну тематику з канонічних джерел, повчальної інтонації [45, с. 175].

Узагальнюючи викладене, можна з достатніми на це підставами стверджувати, що незначний арсенал лінгвістичних засобів оформлення тексту легенди має суттєво доповнюватися його специфічним інтонаційним супроводом та використанням паралінгвальних засобів сугестивного впливу на слухача.

Висновки. Аналізом установлено, що в межах фольклорних текстів духовно-ідеологічної, культурно-побутової та креативно-повчальної спрямованості прослідковується стійка закономірність їхньої супідрядності не лише за обсягом самого тексту, а й за ступенем ускладнення мовних засобів їхнього створення. До найчастотніших мовних засобів реалізації спільної для фольклорних текстів малої форми дидактичної функції слід віднести, насамперед, метафору та алегорію, які здатні збуджувати когнітивну діяльність психіки реципієнта.

Незалежно від розмаїття мовних засобів актуалізації фольклорних текстів малої форми, які відрізняються за обсягом, граматичною повнотою висловлення, структурними, синтаксичними і комунікативними властивостями, їхня чітко згармонізована функціональна взаємодія завжди покликана виконувати роль комплексного інструментарію сугестивно-когнітивного впливу на реципієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. Мифы // Краткая литературная энциклопедия : [в 9 т.] / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Сов. энцикл., 1962. – Т. 4 : Лакшин – Мураново. – 1967. – Стб. 876–881 (Averincev S. S. Mify // Kratkaja literaturnaja jenciklopedija : [v 9 t.] / [gl. red. A. A. Surkov]. – М. : Sov. jencikl., 1962. – Т. 4 : Lakshin – Muranovo. – 1967. – Stb. 876–881).
2. Аверинцев С. С. Притча // Краткая литературная энциклопедия : [в 9 т.] / [гл. ред. А. А. Сурков]. – М. : Сов. энцикл., 1962. – Т. 6 : Присказка – “Советская Россия”. – 1971. – Стб. 20–21 (Averincev S. S. Pritcha // Kratkaja literaturnaja jenciklopedija : [v 9 t.] / [gl. red. A. A. Surkov]. – М. : Sov. jencikl., 1962. – Т. 6 : Priskazka – “Sovetskaja Rossija”. – 1971. – Stb. 20–21).
3. Азбелев С. Н. Отношение предания, легенды и сказки к действительности с точки зрения разграничения жанров / С. Н. Азбелев // Славянский фольклор и историческая действительность : [сб. ст. / отв. ред. А. Н. Астахова]. – М. : Наука, 1965. – С. 5–25 (Azbelev S. N. Otnoshenie predanija, legendy i skazki k dejstvitel'nosti s točki zrenija razgranichenija zhanrov / S. N. Azbelev // Slavjanskij fol'klor i istoricheskaja dejstvitel'nost' : [sb. st. / отв. ред. А. Н. Астахова]. – М. : Nauka, 1965. – С. 5–25).
4. Аристотель. Сочинения : [в 4 т.] / Аристотель ; [пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура]. – М. : Мысль, 1976. – Т. 4 : Никомахова этика.

Большая этика. Политика. Поэтика. – 1983. – 830 с. (Aristotel'. Sochinenija : [v 4 t.] / Aristotel' ; [per. s drevnegrech.; obshh. red. A. I. Dovatura]. – М. : Mysl', 1976. – Т. 4 : Nikomahova jetika. Bol'shaja jetika. Politika. Pojetika. – 1983. – 830 s.).

5. Артемова Е. А. Смеховые жанры политического дискурса / Е. А. Артемова // Человек в коммуникации : концепт, жанр, дискурс : [сб. науч. тр. / под ред. проф. Е. И. Шейгал]. – Волгоград : Парадигма, 2006. – С. 208–217 (Artemova E. A. Smehovye zhanry politicheskogo diskursa / E. A. Artemova // Chelovek v kommunikacii : koncept, zhanr, diskurs : [sb. nauch. tr. / pod red. prof. E. I. Shejgal]. – Volgograd : Paradigma, 2006. – S. 208–217).

6. Афанасьев А. Н. Происхождение мифа : статьи по фольклору, этнографии и мифологии / Александр Николаевич Афанасьев ; [сост., подготовка текста, статья, коммент. А. Л. Топоркова]. – М. : Изд-во "Индрик", 1996. – 640 с. (Afanas'ev A. N. Proishozhdenie mifa : stat'i po fol'kloru, jetnografii i mifologii / Aleksandr Nikolaevich Afanas'ev ; [sost., podgotovka teksta, stat'ja, komment. A. L. Toporkova]. – М. : Izd-vo "Indrik", 1996. – 640 s.).

7. Бальбуров Э. А. Притча в литературно-критическом и философском сознании XX – начала XXI веков / Э. А. Бальбуров, М. А. Бологова // Критика и семиотика. – 2011. – Вып. 15. – С. 43–59. (Bal'burov Je. A. Pritcha v literaturno-kriticheskom i filosofskom soznanii XX – nachala XXI vekov / Je. A. Bal'burov, M. A. Bologova // Kritika i semiotika. – 2011. – Vyp. 15. – S. 43–59).

8. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Ролан Барт ; [пер. с фр. ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с. (Bart R. Izbrannye raboty : Semiotika. Pojetika / Rolan Bart ; [per. s fr. ; sost., obshh. red. i vstup. st. G. K. Kosikova]. – М. : Progress, 1989. – 616 s.).

9. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса // Собрание сочинений : [в 7 т.] / М. М. Бахтин. – М. : Русские словари ; Языки славянских культур, 2003. – Т. 4 (2) : Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Рабле и Гоголь (Искусство слова и народная смеховая культура). – 2010. – С. 8–508 (Bahtin M. M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaja kul'tura srednevekov'ja i Renessansa // Sobranie sochinenij : [v 7 t.] / M. M. Bahtin. – М. : Russkie slovari ; Jazyki slavjanskih kul'tur, 2003. – Т. 4 (2) : Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaja kul'tura srednevekov'ja i Renessansa. Rable i Gogol' (Iskusstvo slova i narodnaja smehovaja kul'tura). – 2010. – S. 8–508).

10. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций / Вико Джамбаттиста ; [пер. с итал. и коммент. А. А. Губера]. – М. : REFL-book ; К. : Ирис, 1994. – 637 с. (Viko Dzh. Osnovaniya novoj nauki ob obshhej prirode nacij / Viko Dzhabattista ; [per. s ital. i komment. A. A. Gubera]. – М. : REFL-book ; К. : Iris, 1994. – 637 s.).

11. Вирсаладзе Е. Б. Предисловие / Е. Б. Вирсаладзе // Грузинские народные предания и легенды / [сост., пер., предисл. и прим. Е. Б. Вирсаладзе]. – М. : Наука, 1973. – 367 с. (Virsaladze E. B. Predislovie / E. B. Virsaladze // Gruzinskie narodnye predanija i legendy / [sost., per., predisl. i prim. E. B. Virsaladze]. – М. : Nauka, 1973. – 367 s.).

12. Воеводина Л. Н. Мифология и культура : [учеб. пособие] / Лариса Николаевна Воеводина. – М. : Ин-т общегуманитарных исследований, 2001. –

356 с. (Voevodina L. N. Mifologija i kul'tura : [ucheb. posobie] / Larisa Nikolaevna Voevodina. – М. : In-t obshhegumanitarnyh issledovanij, 2001. – 356 s.).

13. Галанина Е. В. Миф как феномен современной культуры / Е. В. Галанина // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 305. – С. 50–52 (Galanina E. V. Mif kak fenomen sovremennoj kul'tury / E. V. Galanina // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2007. – № 305. – S. 50–52).

14. Данилова Т. В. Архетипические корни притчи / Т. В. Данилова ; [ред. Б. А. Парахонский] // Рациональность и семиотика дискурса : [сб. науч. тр. / отв. ред. Б. А. Парахонский]. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 59–73 (Danilova T. V. Arhetipicheskie korni pritchi / T. V. Danilova ; [red. B. A. Parahonskij] // Racional'nost' i semiotika diskursa : [sb. nauch. tr. / отв. red. B. A. Parahonskij]. – К. : Naukova dumka, 1994. – S. 59–73).

15. Деркач Н. В. Просодична організація англійського прислів'я: соціопрагматичний аспект (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. В. Деркач ; Київський нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2010. – 20 с. (Derkach N. V. Prosodichna organizacija anglijs'kogo prisliv'ja: sociopragmatichnij aspekt (eksperimental'no-fonetichne doslidzhennja) : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. filol. nauk : spec. 10.02.04 “Germans'ki movi” / N. V. Derkach ; Kiïvs'kij nac. lingvist. un-t. – К., 2010. – 20 s.).

16. Евстафьева М. А. Когнитивные стратегии языковой игры (на материале русскоязычных и англоязычных анекдотов) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Евстафьева Марина Анатольевна; Федеральное агентство по образованию Российский гос. ун-т имени Иммануила Канта. – Калининград, 2006. – 199 с. (Evstaf'eva M. A. Kognitivnye strategii jazykovoï igry (na materiale russkojazychnyh i anglojazychnyh anekdotov) : dis. ... kandidata filol. nauk : 10.02.01, 10.02.19 / Evstaf'eva Marina Anatol'evna; Federal'noe agentstvo po obrazovaniju Rossijskij gos. un-t imeni Immanuila Kanta. – Kaliningrad, 2006. – 199 s.).

17. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Жаботинская Светлана Анатольевна; Московский ордена дружбы народов гос. ун-т. – М., 1992. – 336 с. (Zhabotinskaja S. A. Kognitivnye i nominativnye aspekty klassa chislitel'nyh (na materiale sovremennogo anglijskogo jazyka) : diss. ... doktora filol. nauk : 10.02.19 / Zhabotinskaja Svetlana Anatolievna ; Moskovskij ordena družhby narodov gos. un-t. – М., 1992. – 336 s.).

18. Карасик В. И. Анекдот как предмет лингвистического изучения / В. И. Карасик // Жанры речи : [межвуз. сб. науч. тр. / ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Колледж, 1997. – Вып. 1. – С. 144–153. (Karasik V. I. Anekdot kak predmet lingvisticheskogo izuchenija / V. I. Karasik // Zhanry rechi : [mezhvuz. sb. nauch. tr. / red. V. E. Gol'din]. – Saratov : Kolledzh, 1997. – Vyp. 1. – S. 144–153).

19. Карасик А. В. Лингвокультурные характеристики английского юмора : дис. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Карасик Андрей Владимирович. – Волгоград, 2001. – 193 с. (Karasik A. V. Lingvokul'turnye harakteristiki anglijskogo jumora : dis. ... kandidata filol. nauk : spec. 10.02.04 “Germanskije jazyki” / Karasik Andrej Vladimirovich. – Volgograd,

2001. – 193 s.).

20. Колесник О. С. Міфологічний простір кризь призму мови та культури : [монографія] / Олександр Сергійович Колесник. – Чернігів : Ред.-вид. відділ Чернігів. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка, 2011. – 312 с. (Kolesnik O. S. Mifologichnij prostir kriz' prizmu movi ta kul'turi : [monografija] / Oleksandr Sergijovich Kolesnik. – Chernigiv : Red.-vid. viddil Chernigiv. nac. ped. un-t imeni T. G. Shevchenka, 2011. – 312 s.).

21. Кушнарева Л. И. Притча как жанр / Л. И. Кушнарева // Язык. Этнос. Сознание : материалы Междунар. науч. конф., (Майкоп, 24–25 апр. 2003 г.) / Адыгейский гос. ун-т. – Майкоп : Адыгейский гос. ун-т. 2003. – Т. 2. – С. 204–207 (Kushnareva L. I. Pritcha kak zhanr / L. I. Kushnareva // Jazyk. Jetnos. Soznanie : materialy Mezhdunar. nauch. konf., (Majkop, 24–25 apr. 2003 g.) / Adygejskij gos. un-t. – Majkop : Adygejskij gos. un-t. 2003. – Т. 2. – S. 204–207).

22. Леви-Строс К. Путь масок / Клод Леви-Строс ; [пер. с фр., сост., вступ. ст. и примеч. А. Б. Островского]. – М. : Республика, 2000. – 399 с. (Levi-Stros K. Put' masok / Klod Levi-Stros ; [per. s fr., sost., vstup. st. i primech. A. B. Ostrovskogo]. – M. : Respublika, 2000. – 399 s.).

23. Левин Ю. И. Избранные труды : Поэтика. Семиотика / Юрий Иосифович Левин. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 824 с. (Levin Ju. I. Izbrannye trudy : Pojetika. Semiotika / Jurij Iosifovich Levin. – M. : Jazyki russkoj kul'tury, 1998. – 824 s.).

24. Литературная энциклопедия : [в 11 т.] / [гл. ред. А. В. Луначарский]. – М. : ОГИЗ РСФСР, Сов. энцикл., 1929. – Т. 9. – 1935. – 832 стб. (Literaturnaja jenciklopedija : [v 11 t.] / [gl. red. A. V. Lunacharskij]. – M. : OGIZ RSFSR, Sov. jencikl., 1929. – Т. 9. – 1935. – 832 stb.).

25. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Дмитрий Сергеевич Лихачев. – [3-е изд.]. – М. : Наука, 1979. – 360 с. (Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Дмитрий Сергеевич Лихачев. – [3-е изд.]. – М. : Наука, 1979. – 360 с.).

26. Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность / Алексей Федорович Лосев. – М. : Мысль, 1994. – 919 с. (Losev A. F. Mif. Chislo. Sushhnost' / Aleksej Fedorovich Losev. – M. : Mysl', 1994. – 919 s.).

27. Лотман Ю. М. Избранные статьи : [в 3 т.] / Юрий Михайлович Лотман. – Таллинн : Александра, 1992. – Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры. – 480 с. (Lotman Ju. M. Izbrannye stat'i : [v 3 t.] / Jurij Mihajlovich Lotman. – Tallinn : Aleksandra, 1992. – Т. 1 : Stat'i po semiotike i tipologii kul'tury. – 480 s.).

28. Малиновский Б. Избранное : Динамика культуры / Бронислав Малиновский ; [пер. с англ.]. – М. : “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – 959 с. (Malinovskij B. Izbrannoe : Dinamika kul'tury / Bronislav Malinovskij ; [per. s angl.]. – M. : “Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija” (ROSSPJen), 2004. – 959 s.).

29. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. – [3-е изд., репринтное]. – М. : Изд. фирма “Восточная литература” РАН, 2000. – 407 с. (Meletinskij E. M. Pojetika mifa / Eleazar Moiseevich Meletinskij. – [3-е izd., reprintnoe]. – M. : Izd. firma “Vostochnaja literatura” RAN, 2000. – 407 s.).

30. Мелетинский Е. М. Герой волшебной сказки. Происхождение образа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. – М.–СПб. : Академия Исследований Культуры, Традиция, 2005. – 240 с. (Meletinskij E. M. Geroj volshebnoj skazki. Proishozhdenie obraza / Eleazar Moiseevich Meletinskij. – М.–SPb. : Akademija Issledovanij Kul'tury, Tradicija, 2005. – 240 s.).
31. Наговицын А. Е. Атлас сказочного мира / А. Е. Наговицын, В. И. Пономарева. – М. : Генезис, 2011. – 320 с. (Nagovicyn A. E. Atlas skazochного mira / A. E. Nagovicyn, V. I. Ponomareva. – М. : Genezis, 2011. – 320 s.).
32. Неклюдов С. Ю. Структура и функция мифа / С. Ю. Неклюдов // Мифы и мифология в современной России / [под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюкова]. – М. : АИРО-XX, 2000. – С. 17–38. (Nekljudov S. Ju. Struktura i funkcija mifa / S. Ju. Nekljudov // Mify i mifologija v sovremennoj Rossii / [pod red. K. Ajmermahera, F. Bomsdorfa, G. Bordjukova]. – М. : AIRO-XX, 2000. – S. 17–38).
33. Пазяк М. М. Перлини народної мудрості / М. М. Пазяк // Прислів'я та приказки : Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР ; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського ; упоряд. М. М. Пазяк. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 9–44 (Pazjak M. M. Perlini narodnoї mudrosti / M. M. Pazjak // Prisliv'ja ta prikazki : Priroda. Gospodars'ka dijal'nist' ljudini / AN URSSR ; In-t mistectvoznnavstva, fol'kloru ta etnografії ім. М. Т. Ril's'kogo ; uporjad. M. M. Pazjak. – К. : Naukova dumka, 1989. – S. 9–44).
34. Панченко А. М. Метафорические архетипы в русской средневековой словесности и поэзии начала XX века / А. М. Панченко, И. П. Смирнов // Труды Отдела древнерусской литературы / [отв. ред. Д. С. Лихачев]. – Л. : Наука, Ленинградское отделение. 1934. – Т. 26 : Древнерусская литература и русская культура XVIII–XX вв. – 1971. – С. 33–49 (Panchenko A. M. Metaforicheskie arhetipy v russkoj srednevekovoj slovesnosti i poezii nachala HH veka / A. M. Panchenko, I. P. Smirnov // Trudy Otdela drevnerusskoj literatury / [otv. red. D. S. Lihachev]. – L. : Nauka, Leningradskoe otделение. 1934. – T. 26 : Drevnerusskaja literatura i russkaja kul'tura XVIII–XX vv. – 1971. – S. 33–49).
35. Пермяков Г. Л. К вопросу о структуре паремиологического фонда / Г. Л. Пермяков // Типологические исследования по фольклору : сб. ст. памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895–1970) / [сост. Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов]. – М. : Наука, 1975. – С. 247–274 (Permjakov G. L. K voprosu o strukture paremiologicheskogo fonda / G. L. Permjakov // Tipologicheskie issledovanija po fol'kloru : sb. st. pamjati Vladimira Jakovlevicha Proppa (1895–1970) / [sost. E. M. Meletinskij, S. Ju. Nekljudov]. – М. : Nauka, 1975. – S. 247–274).
36. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии / Григорий Львович Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 235 с. (Permjakov G. L. Osnovy strukturnoj paremiologii / Grigorij L'vovich Permjakov. – М. : Nauka, 1988. – 235 s.).
37. Пихтовникова Л. С. Тексты и методы : лингвостилистическая характеристика и интерпретации немецкой притчи как типа текста и как жанра / Л. С. Пихтовникова // Проблемы семантики слова, речення та тексту : [зб. наук. пр. / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2002. – Вип. 8. – С. 259–265. (Pihtovnikova L. S. Teksty i metody : lingvostilisticheskaja harakteristika i interpretacii nemeckoj pritchi kak tipa teksta i kak zhanra / L. S.

Pihtovnikova // Problemi semantiki slova, rechennja ta tekstu : [zb. nauk. pr. / vidp. red. N. M. Korbozerova]. – K. : Vid. centr KDLU, 2002. – Vip. 8. – S. 259–265.)

38. Померанцева Э. В. Соотношение эстетической и информационной функции в разных жанрах устной прозы / Э. В. Померанцева // Проблемы фольклора : [сб. ст. / отв. ред. Н. И. Кравцов]. – М. : Наука, 1975. – С. 75–81 (Pomeranceva Je. V. Sootnoshenie jesteticheskoy i informacionnoj funkcii v raznyh zhanrah ustnoj prozy / Je. V. Pomeranceva // Problemy fol'klora : [sb. st. / отв. red. N. I. Kravcov]. – М. : Nauka, 1975. – S. 75–81).

39. Потебня А. А. Из лекций по теории словесности // Эстетика и поэтика / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Искусство, 1976. – С. 464–560 (Potebnja A. A. Iz lekcij po teorii slovesnosti // Jestetika i pojetika / Aleksandr Afanas'evich Potebnja. – М. : Iskusstvo, 1976. – S. 464–560).

40. Притчи человечества [Электронный ресурс] / [сост. В. В. Лавский]. – М. : Феникс, 2012. – 576 с. – Режим доступа : http://royallib.ru/read/lavskiy_viktor/pritchi_chelovechestva.html#0 (Pritchi chelovechestva [Jelektronnyj resurs] / [sost. V. V. Lavskij]. – М. : Feniks, 2012. – 576 s. – Rezhim dostupa : http://royallib.ru/read/lavskiy_viktor/pritchi_chelovechestva.html#0).

41. Пропп В. Я. Поэтика фольклора : собрание трудов В. Я. Проппа / Владимир Яковлевич Пропп ; [сост., предисл. и коммент. А. Н. Мартыновой]. – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с. (Propp V. Ja. Pojetika fol'klora : sobranie trudov V. Ja. Proppa / Vladimir Jakovlevich Propp ; [sost., predisl. i komment. A. N. Martynovoj]. – М. : Labirint, 1998. – 352 s.).

42. Пропп В. Я. Русская сказка : собрание трудов В. Я. Проппа / Владимир Яковлевич Пропп ; [научная ред., коммент. Ю. С. Рассказова]. – М. : Лабиринт, 2000. – 416 с. (Propp V. Ja. Russkaja skazka : sobranie trudov V. Ja. Proppa / Vladimir Jakovlevich Propp ; [nauchnaja red., komment. Ju. S. Rasskazova]. – М. : Labirint, 2000. – 416 s.).

43. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пропп ; [науч. ред. И. В. Пешкова]. – М. : Лабиринт, 2001. – 192 с. (Propp V. Ja. Morfologija volshebnoj skazki / Vladimir Jakovlevich Propp ; [nauch. red. I. V. Peshkova]. – М. : Labirint, 2001. – 192 s.).

44. Саенко Т. И. Прагматика английской волшебной сказки и ее интонационная реализация / Т. И. Саенко // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста : [сб. науч. тр.]. – К. : КГПИИЯ, 1986. – С. 89–96. (Saenko T. I. Pragmatika anglijskoj volshebnoj skazki i ee intonacionnaja realizacija / T. I. Saenko // Vzaimodejstvie segmentnogo sostava i prosodii teksta : [sb. nauch. tr.]. – К. : KGPiIJa, 1986. – S. 89–96).

45. Селиванова С. В. Народная русская легенда: истоки и трансформации / С. В. Селиванова // Русский Фольклор : материалы и исследования. – 1999. – Т. 30. – С. 164–175 (Selivanova S. V. Narodnaja russkaja legenda: istoki i transformacii / S. V. Selivanova // Russkij Fol'klor : materialy i issledovanija. – 1999. – T. 30. – S. 164–175).

46. Смирнов А. В. Языковая картина мира английской народной сказки : [монография] / Алексей Владимирович Смирнов. – СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2007. – 100 с. (Smirnov A. V. Jazykovaja kartina mira anglijskoj narodnoj skazki : [monografija] / Aleksej Vladimirovich Smirnov. – SPb. : LGU im. A. S. Pushkina, 2007. – 100 s.).

47. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – [4-е изд.]. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 1599 с. (Sovetskij jenciklopedicheskij slovar' / [gl. red. A. M. Prohorov]. – [4-e izd.]. – М. : Sovetskaja jenciklopedija, 1987. – 1599 s.).
48. Столяров М. Миф / М. Столяров // Литературная энциклопедия : Словарь литературных терминов : [в 2 т.] / [под ред. Н. Бродского и др.]. – М.; Л. : Изд-во Л. Д. Френкель, 1925. – Т. 1 : А-П. – С. 452–459 (Stoljarov M. Mif / M. Stoljarov // Literaturnaja jenciklopedija : Slovar' literaturnyh terminov : [v 2 t.] / [pod red. N. Brodskogo i dr.]. – М.; Л. : Izd-vo L. D. Frenkel', 1925. – Т. 1 : А-Р. – С. 452–459).
49. Структура волшебной сказки / Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов, Е. С. Новик, Д. М. Сегал ; [отв. ред. С. Ю. Неклюдов]. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – 234 с. (Struktura volshebnoj skazki / E. M. Meletinskij, S. Ju. Nekljudov, E. S. Novik, D. M. Segal ; [otv. red. S. Ju. Nekljudov]. – М. : Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, 2001. – 234 s.).
50. Тараненко Л. І. Просодична зв'язність англійської прозової байки : [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : ТОВ “Агентство “Україна”, 2008. – 204 с. (Taranenko L. I. Prosodychna zv'jaznist' anglijs'koj' prozovoї bajky : [monografija] / Larysa Ivanivna Taranenko. – К. : TOV “Agentstvo “Ukrai'na”, 2008. – 204 s.).
51. Тараненко Л. І. Структурні особливості та ознаки фольклорних текстів малої форми / Л. І. Тараненко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 5 ч.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75 (3). – С. 137–143. (Taranenko L. I. Strukturni osoblyvosti ta oznaky fol'klornyh tekstiv maloi' formy / L. I. Taranenko // Naukovi zapysky. Serija : Filologichni nauky (movoznavstvo) : [u 5 ch.]. – Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2008. – Vyp. 75 (3). – S. 137–143).
52. Тараненко Л. І. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми: Монографія / Лариса Іванівна Тараненко. – К.: Кафедра, 2014. – 288 с. (Taranenko L. I. Aktualizacija anglijs'kyh prozovyh fol'klornyh tekstiv maloi' formy: Monografija / Larysa Ivanivna Taranenko. – К.: Kafedra, 2014. – 288 s.).
53. Тубалова И. В. Текстовые модели народной аксиологии в анекдоте и частушке : к проблеме трансформации смеховой культуры / И. В. Тубалова // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 298. – С. 13–18 (Tubalova I. V. Tekstovye modeli narodnoj aksiologii v anekdote i chastushke : k probleme transformacii smehovoj kul'tury / I. V. Tubalova // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2007. – № 298. – S. 13–18).
54. Тумина Л. Е. Притча как школа красноречия : [учеб. пособие] / Любовь Егоровна Тумина. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 368 с. (Tumina L. E. Pritcha kak shkola krasnorechija : [ucheb. posobie] / Ljubov' Egorovna Tumina. – М. : Izd-vo LKI, 2008. – 368 s.).
55. Цивьян Т. В. К семантике пространственных элементов в волшебной сказке (на материале албанской сказки) / Т. В. Цивьян // Типологические исследования по фольклору : сб. ст. памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895–1970) / [сост. Е. М. Мелетинский, С. Ю. Неклюдов]. – М. : Наука, 1975. – С. 191–213 (Civ'jan T. V. K semantike prostranstvennyh jelementov v volshebnoj skazke

(na materiale albanskoj skazki) / T. V. Civ'jan // Tipologicheskie issledovanija po fol'kloru : sb. st. pamjati Vladimira Jakovlevicha Proppa (1895–1970) / [sost. E. M. Meletinskij, S. Ju. Nekljudov]. – M. : Nauka, 1975. – S. 191–213).

56. Чистов К. В. Прозаические жанры в системе фольклора / К. В. Чистов // Прозаические жанры в системе фольклора народов СССР : тезы докл. на Всесоюз. науч. конф., (Минск, 21–23 мая 1974 г.). – Минск, 1974. – 223 с. (Chistov K. V. Prozaicheskie zhanry v sisteme fol'klora / K. V. Chistov // Prozaicheskie zhanry v sisteme fol'klora narodov SSSR : tezy dokl. na Vsesojuz. nauch. konf., (Minsk, 21–23 maja 1974 g.). – Minsk, 1974. – 223 s.).

57. Чистов К. В. Фольклор. Текст. Традиция : [сб. ст.] / Кирилл Васильевич Чистов ; [Рос. гос. гуманитар. ун-т, Ин-т высш. гуманитар. исслед., Центр типологии и семиотики фольклора]. – М. : ОГИ, 2005. – 272 с. (Chistov K. V. Fol'klor. Tekst. Tradicija : [sb. st.] / Kirill Vasil'evich Chistov ; [Ros. gos. humanit. un-t, In-t vyssh. humanit. issled., Centr tipologii i semiotiki fol'klora]. – M. : OGI, 2005. – 272 s.).

58. Шмелева Е. Я. Русский анекдот. Текст и речевой жанр / Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 250 с. (Shmeleva E. Ja. Russkij anekdot. Tekst i rechevoj zhanr / E. Ja. Shmeleva, A. D. Shmelev. – M. : Jazyki slavjanskoj kul'tury, 2002. – 250 s.).

59. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с. (Jazykoznanie. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' / [gl. red. V. N. Jarceva]. – [2-e izd.]. – M. : Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija, 1998. – 685 s.).

60. Abrahams R. D. A. Proverbs and Proverbial Expressions / R. D. Abrahams // Folklore and Folklife : An Introduction / [ed. by Richard M. Dorson]. – Chicago, L. : The University of Chicago Press, 1982. – P. 117–128.

61. Attardo S. Linguistic Theory of Humor/ Salvatore Attardo / [eds. V. Raskin, M. Apte]. – Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 426 p.

62. Blomberg C. L. Interpreting the Parables / Craig L. Blomberg. – Downers Grove, Illinois : Inter-Varsity Press, 1990. – 334 p.

63. Boucher M. The Parables / Madeleine Boucher. – Wilmington : Glazier; Dublin : Veritas, 1981. – 159 p.

64. Caro de F. A. Riddles and Proverbs / F. A. de Caro // Folk Groups and Folklore Genres : An introduction / [ed. by Elliot Oring]. – Logan : Utah State University Press, 1986. – P. 175–197

65. Crystal D. The English Language / David Crystal. – [2nd ed.]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 499 p.

66. Dégh L. Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre / Linda Dégh. – Bloomington and Indianapolis : Indiana University Press, 2001. – 498 p.

67. Deppermann A. Bericht über die AG 9 “Bedeutungskonstitution” auf der 22. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft (DGfS) in Marburg (1–3 März 2000) [Electronic Resource] / A. Deppermann // Gesprächsforschung : Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion. – 2000. – Ausgabe 1. – S. 62–66. – Access Mode : <http://www.gespraechsforschung-ozs.de/fileadmin/dateien/heft2000/tb-dgfs2000-ag9.pdf>.

68. Fónagy I. He is Only Joking : Joke, Metaphor and Language Development / I. Fónagy // Hungarian Linguistics / [ed. by Ferenc Keifer]. – Amsterdam : Benjamins, 1982. – P. 31–108.

69. Olrik A. Epic Laws of Folk Narrative / A. Olrik // The Study of Folklore / [ed. by Alan Dundes]. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc., 1965. – P. 129–141.
70. Oring E. Folk Narratives / E. Oring // Folk Groups and Folklore Genres : An Introduction / [ed. by E. Oring]. – Logan : Utah State University Press, 1986. – P. 121–145.
71. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor / Victor Raskin. – Dordrecht : Reidel, 1985. – 284 p.
72. Wennerstrom A. The Music of Everyday Speech. Prosody and Discourse Analysis / Ann Wennerstrom. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 317 p.
73. Zipes J. Fairy Tales and the Art of Subversion : The Classical Genre for Children and the Process of Civilization / Jack Zipes. – [2nd ed.]. – N.Y., L. : Routledge, 2006. – 254 p.

СТАТУС УЩІЛЬНЕННЯ У МОДУСАХ МОВИ, МОВЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ

Швачко С. О., Анохіна Т. О.
Україна, м. Суми

У статті на підставі теоретичного огляду процесів концептуалізації та категоризації, а також аналізу текстів прислів'їв, афоризмів й загадок обгрунтовано лінгвістичний статус явища ущільнення як родового поняття парадигми метазнаків.

Ключові слова: *ущільнення, мова, мовлення, мовленнєва поведінка, тексти малого жанру, аттрактор, репелер.*

В статье на основании теоретического обзора процессов концептуализации и категоризации, а также анализа текстов пословиц, афоризмов и загадок обосновано лингвистический статус явления уплотнения как родового понятия парадигмы метазнаков.

Ключевые слова: *уплотнение, язык, речь, речевое поведение, тексты малого жанра, аттрактор, репелер.*

In the article on the basis of a theoretical overview of the notions of conceptualization and categorization as well as a result of the analysis of proverbs, riddles and aphorisms the authors substantiate the linguistic status of the phenomenon of consolidation viewed as a generic concept of the metasigns paradigm.

Key words: *consolidation, language, speech, speech behavior, small genre texts, attractor, repeler.*

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження є статус ущільнення, предметом – його об'єктивація у модусах англійської мови, мовлення та мовленнєвої поведінки. **Актуальність** теми зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики до вивчення живого мовлення [2; 5; 18; 32], інтеграції вербальних та невербальних засобів комунікації [4; 6; 20; 24], осмислення процесів концептуалізації та категоризації, а також – інтересом учених до системно-функціональної сутності вторинних (похідних) конструювань, з одного боку, та – малодослідженістю заявленої теми, з іншого. У роботі емпатується увага на ідентифікації ущільнення на матеріалі номінативних одиниць (НО) та комунікативних одиниць (КО) англійської мови, зокрема, на денумеративах, синтаксичних нумеральних конструюваннях, частиномовних модифікаціях, а також – текстах малого жанру (прислів'ях, афоризмах та загадках). Новим у роботі є осмислення статусу жанрових чинників – аттракторів та репелерів. Методи та прийоми дослідження

детермінуються онтологією референтів та комплексним підходом до поставлених завдань. Домінантним прийомом у роботі представлена онтогносеологічна синкрета.

Виклад основного матеріалу. Ущільнення як базова одиниця дослідження є родовим терміном об'ємної парадигми метазнаків: *абревіатура, скорочення, бленд, анаколуф, анакопа (усічення), позбавлення, асиндетон, аморфні одиниці, лігатура (буква з двох елементів), еліптичне речення, нульова морфема, редукований елемент, відсутня форма, синкопа (скорочення всередині слова), ідіоматичні одиниці, зрощення, звуження, фузія*. Чинними термінами у науковій картині є метазнаки *атрактор* та *репелер* [26].

До адгерентних тяжіють аспекти одомашнення та очуження в ендозоні лінгвокультурології. Культуреми представлені артефактами та феноменами. Артефакти вибудовуються за схемою ментафактів або план-образів. Поліпричинні людські дії та поступки корелюють з культурною мікроевристикою. Феномени тяжіють до відприродних явищ, це – не артефакти, але вони також відкриті до змін та еволюції. Вчені вважають [16; 28], що дефінітувати мову важливо у контексті постійних модифікацій та девіацій. Культура – це адаптивно адаптуючий механізм, що змінюється сам і змінює адгерентні феномени, це самоорганізуюча та стимулююча сила зміни оточуючого середовища, це – симбіоз натури, що творить, та того, що утворюється – будує та добудовується. Культура – це те, що суспільство робить і думає, а мова – це те, як суспільство думає. Лакунізований характер інформації «чужої культури» віддзеркалює відмінності двох світів, утруднюючи їх розуміння. Міжкультурні ситуації потребують тлумачення чужих схем, використання допоміжних психічних ресурсів та адекватного ословлення. Ущільнення контактуючих одиниць генерує явище лакуарності, яке позначається відповідним метазнаком *лакуна*. Зазначимо при цьому, що *лакуна* трактується як складна семантична одиниця, що імплікується співвідношенням порівнюваних елементів різних рівнів, ендозон та модусів мови. Лакуни асоціюють із явищем семантичної скважини та одиницями міжмовного / внутрішньомовного, міжкультурного / внутрішньокультурного просторів. Чинниками внутрішньої іманентності є атрактори та репелери, які забезпечують життєдіяльність та різнобарв'я мовних ендозон – їх системність, спроможність категоризації та концептуалізації, еволюційного поліфункціонального буття. Ущільнення та лакуарність є вельми вагомою діадою у науковій картині світу, прозорою в онтогносеологічній синкреті до осмислення явищ хаотичності

та порядку. Лакуни (мімікрія) мають атрибути динамічності, активності, агентивності, темпоральної локалізованості, перцептивності, контрольованості, наявності ознак лінеарності та ризоматичності.

Об'єктивація процесу ущільнення на матеріалі різних модусів мовної системи охоплює словотвір, номінативні та комунікативні зміни – самоорганізацію, самодобудову та самоконтроль. Ущільнення як один із етапів динамічної еволюції поділяється на вторинні, третинні та наступні сукцесивні етапи добудови. Справедливими вважаємо слова О. О. Потебні стосовно того, що ми не будуємо мову, а добудовуємо. Ущільнення передбачає наявність матеріалу та механізму його порівняння, методів дослідження, а також – виходу з хаосу та наведення порядку шляхом ідентифікації рис схожості, відмінностей, розбіжності референтів. Ословлені сигніфікати та денотати не ототожнюються з предметами номінації. О. І. Смирницький влучно зауважив, що, якби слова ототожнювалися з предметами, ми би смакували не масло, а його назви. Слова – це семантичні знаки з притаманними їм значеннями, прагматикою та композицією. Інтерація слів різних мов, їх трансформації верифікуються рисами їх семіотичної адекватності. Семантика та прагматика порівнюваних слів є базою їх відповідності, в той час як поверхнева структура знаків об'єктивує специфічний дизайн кожного конструювання. Ідіоматичність лексики спричиняє непорозуміння, невідповідність (*horrowhows*) на інтервекторних просторах, а це потребує значних зусиль для порозуміння комунікантів.

Патерни словотвору слугують канонізованою моделлю граматичної системи кожної мови. Моделі побудови сучасних англійських слів об'єктивують аналітичний лад зазначеної макросистеми. Композиція представлена ущільнено в афіксованих варіантах типу *beautiful*, у спрощених формах типу *death*, *gift*. Ущільнення (компресія) представлено синкретично, мультиплікативно енергіями семантичних та формальних складників ($a + b$). Поєднання цих складників діє не за адитивним принципом, а за мультиплікативним ($a b$). Діада позицій ($a + b$) генерує появу нової сили, тенденції, які резонують минулі чинники, але в новому частиномовному статусі. Пор. : корелюючи за конверсією слова:

an ape / мавпа :: to ape / передражнювати

a collar / комір :: to collar / вишвирунути.

Семантика дієслів, утворених від іменників, спрацьовує у дивергенції – поява лакуни предметності та дієслівної семи. Ущільнення є полярним по відношенню до пролонгації. Феномен складних слів (секондарних) спрацьовує у процесах редуплікації, лексикалізації. Пор.

англ.: *time-table, forget-me-not, tip-top, don't-touch-me look*. Протиставлення на просторах словотвору утворюють дихотомії поверхневих та глибинних структур: прості::ускладненні конструювання, конкретні::абстрактні значення, позитивні::негативні оцінки, первинні::вторинні утворення. Омніпотентними є закони релевантності та полярності, синергетичної опозиції, контамінації матерії та методу, змісту та осмислення. Розібратися у хаотичній репрезентації допомагають результати порівняння у виході на синонімію, антонімію, предметну та резонуючу фрактальність. Порядок та системність спрацьовують у лінгвальній ніші лінійно та ризоматично.

Не завжди нависла хмара проливається дощем. Так і думка – не завжди ословлюється або повністю вербалізується. Непрямий дискурс, що корелює з невираженим, прихованим, але відчутним смислом [5, с. 278], як ментально-комунікативний феномен конструюється адресантом та адресатом у текстах за допомогою вербальних та невербальних засобів. На часі чимала кількість термінів вживається на позначення прихованого смислу поміж рядками та за їх межами. Пор. *підтекст, затекст, імплікація, пресупозиція, алюзія, апосіопеза, парафраз, небуквальний смисл, індирективне інформування, силенціальний ефект* [1; 2; 5; 6; 20; 24; 29]. Якщо експліцитний смисл розпізнається у нейтральному контексті, то імпліцитний ґрунтується на широкому контексті, фонових знаннях, тезаурусі комунікантів. Імпліцитний смисл представлений, зокрема, моделями еліпсису: *ellipsis or ellipse – the omission from a sentence of a word or words that would be required for complete clarity but which can usually be understood from the context*.

The sequence of three dots [...] employed to indicate the omission of the same matter in a text is also known as ellipsis [35].

Еліпсис, як різновид компресії [15], згортання вихідних позицій, притаманний не лише синтаксичним, але й також морфологічним, секундарним дериватам – словам.

Пор. англ.:

<i>fence < defence,</i>	<i>profs < professional politicians,</i>
<i>Mr < master,</i>	<i>weekly < weekly paper,</i>
<i>story < history,</i>	<i>also < all so,</i>
<i>alone < all but one,</i>	<i>good-bye < God be with you,</i>
<i>alarm < all at arms,</i>	<i>taxi < taxi-meter,</i>
<i>O.K. < all correct,</i>	<i>comfy < comfortably</i> [18].

Як і номінативні одиниці (НО), комунікативні одиниці (КО) позначені білатеральним формально-семантичним буттям. Поверхневі структури НО та КО модифікуються у процесах згортання (компресії), розширення, трансформації та лакунарності.

Процеси	Номінативні одиниці	Комунікативні одиниці
Аугментація (розширення)	<i>Million – millionarism</i>	<i>All day round service, but now</i>
Згортання (компресія)	<i>History – story</i> <i>Defense – fence</i>	<i>Better late(than never)</i>
Субституція (заміна)	<i>Ann – she</i> <i>John – he</i>	<i>John agrees with you – so he does</i>
Семантичні зсуви (зрушення)	<i>a game₁ – «птиця»</i> <i>a game₂ - «гра»</i>	<i>A devil is not so black as he is painted – A woman is not so young as she is painted</i>
Трансформації	<i>Don't – touch him – look</i>	<i>Don't touch him!</i>

Пропуски [13; 15] в синтаксичних конструкціях легко реконструюються з огляду на близьке оточення. Еліпсис надає живому мовленню динамічності та комфортності. Розбіжності у домені скорочень має іманентний характер. Так, в українській та російській мовах зворотне утворення репродукує в основному іменники, в англійській мові – дієслова. Пор. англ. *enthuse* < *enthusiasm*, *compete* < *competition*; укр. *синь* < *синій*, *блакить* < *блакитний*; рос. *серь* < *серый*. Усічення слів корелює з морфологічними процесами, а еліпсис – з синтаксичними модифікаціями. У функціональному (комунікативному) синтаксисі [27] висловлювання утворюються за законами мови, вони детермінуються дією дискурсу – прагматичних, соціокультурних, психологічних, екстралінгвальних та лінгвальних чинників [5; 32]. Висловлювання корелюють із ситуаціями, занурюючись у життя. Метазнаки *речення* :: *висловлювання* асоціюють з опозицією *мова* :: *мовлення* [27]. Комунікативні одиниці позначені інтеграцією вербальних і невербальних знаків. Нормативне моделювання речень уступає варіативній представленості висловлювань. Антропоцентризм висловлювань корелює з їх комунікативною спрямованістю та суб'єктивною аксіологією. Глобальні структури висловлювань інтегрують з відкритим та прихованим змістом КО [16].

Притаманними комунікативному синтаксису є формальні та семантичні лакуни, діада мовця та слухача, наявність диктума (фактичного змісту) та модуса (оцінки). Лінійна реалізація висловлювання препарує візуалізацію механізму заміників пропусків, які є вагомими для осмислення глобальних структур. Прочитанню лакун сприяють паралінгвістичні та невербальні знаки (пор. оформлення прямої мови, пауз, умовчань, еліптованих конструкцій, тощо). НО мають тенденцію до модифікації «в оселі комунікативних одиниць» ситуацій, в яких семантичні девіації породжуються за принципом тріади – Чому? Що? Як? здійснюються зрушення та зміни. Нові смисли (прямі та непрямі) продукуються адресантами, що з часом прочитуються, розкриваються, екстеріоризуються адресатами. Заплановані та незаплановані нові смисли є похідними в інтеракції діалогічного спілкування. Серед імплікативно-іллокутивних конструкцій виокремлюються загадки, у яких інформація-підказка подається як рематичний блок (тематичний блок є предметом постійного пошуку) [18]. Імпліцитні смисли загадок – це дискурсивно семантичні лакуни, що створюються на векторі інтендування, наміру (з боку адресанта) та інферування, виведення (з боку адресата) [5].

Сага про загадки [18] та прислів'я буде неповною, без посилання на їх витоки, паспортизацію та «околиці». Щодо канонізації їх буття доречним є посилання на працю В. Даля «Пословицы русского языка», на титульному листі якої автор помістив підзаголовок «Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, прибауток, загадок, поверий и пр. В. Даля» [9]. Зазначена група текстів має право на інтегроване представлення з огляду на їх обсяг, народний колорит, мудрість, словесний закодований досвід [12]. Слово *riddle* походить від англ. *read*. У словосполученні *to read one's mind* відгукується етимологічне, минуле значення *to read* – *здогадуватися*. Загадкам та прислів'ям притаманні спільні риси : художній дискурс, римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, посилання на минулий досвід, етнічний шарм, це – вторинна деривація. Розбіжності згаданих текстів об'єктивують їх автономність та аутентичність. За структурою загадки тяжіють до мікродіалогів, в яких адресант та адресат зосереджуються на ідентифікації референта. Наявність спільного досвіду препарує результативність пошуку. Загадки, як засіб стимулювання уяви в когнітивному процесі, зберігають дидактичну функцію, змінюють свої форми буття та зосереджуються на блоках «Що? Де? Коли?» Дескрипції референтів позначені образністю,

конкретністю, а це препарує адекватні відгадки [12; 18]. Нарочите ускладнення референта здійснюється шляхом використання омонімів, що загострюють креативну увагу пошукача відповіді. Пор.: *Від чого качка пливе? (Від берега); Від чого ворона чорна? (Від хвоста до дзьоба); За чим у козака шабля? (За паском).*

Відгадування енігматичних вкраплень – своєрідний поєдинок у ментальному бутті комунікантів. Загадки виникають у різних доменах, мають характер гри. Пор.: *Яка річка складається з префікса і числівника? (При-п'ять); Який півострів скаржиться на свою величину? (Я-мал) Яке місто літає? (Орел); Я з переду і ззаду, посередині – порода коня, разом буде назва країни. (Я-поні-я) [12].*

Синтаксичні лакуни запобігають монотонності, тавтології, слугують засобами економії фізичних зусиль та специфічного «скоропису». Оточення лакун розкриває їх імплікацію, слугує ключем до семантичного наповнення. Феномен лакун має знаковий характер. Ми живемо у світі знаків. Знаковою системою є мова [17, с. 168-183]. «Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який виступає в процесі пізнання і спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета і використовується для одержання, зберігання, перетворення і передачі інформації» [17, с. 169]. Замінниками, субститутами виступають умовні поліфункціональні знаки. Пор.: буква як $Зн_2$ є субститутом фонемі, формула – субституту моделі речення. Знаки ословлюють думки, позначають емоційний стан людини, мають поверхневу та глибинну структури, їм притаманні адаптивність та системність [11]. $Зн_2$ (як замітники $Зн_1$) утворюють вторинні системи – мови типу есперанто, наукову символіку, метамову та перекодування. Семантика $Зн_1$ віддзеркалює екстралінгвальне буття. $Зн_2$ свідчать про дієвість когнітивного процесу. Первинні та вторинні знаки – глибинні за значенням, багатоярусні за структурою, поліфункціональні за призначенням. $Зн_2$ мають статус експліцитних (коментуючих, надлишкових) та імпліцитних знаків. $Зн_2$ реалізуються у повторях, синонімії, переліку та конкретизації. $Зн_2$ актуалізуються у згорнутих, еліптованих конструкціях анафорично. Пор.: укр.

Два кольори (1) мої два кольори (2):

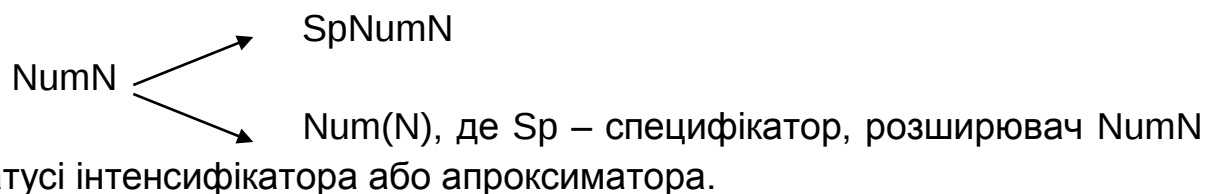
Червоне (3) то любов, а чорне (4) то журба (Д. Павличко).

Словосполучення (1) розширюється компонентами (2), а потім згортається до позицій (3), (4). Еліптовані одиниці (3), (4) аугментуються абстрактним значенням, але при цьому імплікують відсутній компонент *колір*. Ця синтаксична лакуна є прозорою з огляду на попередні блоки (1)

і (2); блоки (3), (4) позбавлені компонентів (1), (2) – *два мої кольори*, але близький контекст не дає можливості забути експліцитну даність antecedentів. Варіанти (3), (4) за змістом є синкретичними, бо імплікують кількісно-якісне предметне значення попередніх блоків. *Два кольори* – нумеральне словосполучення (NumN), в якому семантичним центром є іменник – *кольори*. Num(N) є результатом згортання вихідного (NumN) структурного варіанта, в якому атрибутивний компонент Num зберігає семантичне навантаження вихідної конструкції. Пор. укр.:

*Я зараз бачу: з-за ріки –
Дві кручі, наче маяки;
Одна зелена, чорна друга,
Чи літнє сонце, чи зав'юга,
Вони стоять собі в віки (А. Малишко).*

Нумеральним словосполученням NumN притаманні зокрема процеси розширення та згортання :

З варіантом Num(N) корелює феномен синтаксичної лакуни. Незмінним елементом зазначених моделей є Num. Пор.: NumN, SpNumN, Num(N). Наприклад: англ.. *six months, about four miles, two (o'clock)*; укр. *два зошити, приблизно чотири години. О другій (годині)*; рос. *два студента, около шести часов, три (часа)*. Модель Num(N) свідчить про дієвість законів економії, детермінації дискурсивними факторами. У Num(N) відсутня кореляція між формою і значенням, між поверхневою і глибинною структурами. Імпліцитність (N) розкривається шляхом занурення в контекст. У синтаксичних конструкціях Num(N) увага фокусується на залишку від вихідної конструкції – числівника, який нагадує про відсутній компонент та виступає його імплікатором. Пор.: англ. *He is coming at 4.30 but he's to catch a train back at 6.20 (Galsworthy). I could buy for ten thousand. That would only be four hundred a year (Galsworthy)*. Таким чином, два компонента ком пресуються в одну позицію (NumN → Num(N)), в якій семантична цілісність превалює над дискретністю. Усічені словосполучення ілюструють семантичну тотожність частини цілому. Асиметрія Num(N) об'єктивує наявність небуквального позначення квантитативного чинника [32].

Комунікація може бути прямою і непрямою, вербальною і невербальною, здійснюваною експліцитними та імпліцитними засобами.

Імпліцитними конвенціонально незалежними є жести, вітання, прощання, знизування плечима. Залежна неконвенціональна імпліцитність детермінується фактором дискурсу. Історична первинність прямого смислу верифікує дериваційний імпліцитний смисл. Непряма комунікація (НК) може бути запланованою і непланованою – інтендентною та неінтендентною, конвенціональною та неконвенціональною. Запланована НК має мовні засоби позначення, які відсутні для непланованої. Пор.: три типи НК – непряме повідомлення (евфемізми, тропи), непряме спілкування (фатична функція), непрямий вплив (маніпулювання та непрямі директиви) [5].

Слова та висловлювання підвладні процесам деривації, вторинного конструювання, постійно діючому вічному двигуну [8]. Пор.: поліфункціональність графічних знаків (ГЗ), які збагатилися семантичною функцією у прикладах типу:

англ. *There is a man with a wooden leg, outside, Mr. Smith.*

What is the name of the other leg?

рос. *Казнить, нельзя помиловать.*

Казнить нельзя, помиловать.

Імпліцитні смисли семантизуються, інферуються (виводяться) в ситуаціях, в яких діють закони обізнаності та кооперації комунікантів [5]. Імпліцитність маркується змістовими, соціальними, психологічними, естетичними, етнокультурними чинниками. Зазначені смисли конструюються комунікантами у процесі інтеракції. Гідним уваги є лінгвістичний аналіз епідигматичної парадигми з елементом *імлі-*.

Імплікація – когнітивний процес конструювання імпліцитно виражених смислів; *імпліцитний* – виражений небуквально, приховано у непрямий спосіб; *імпліцитність* – властивість висловлювань, які містять імпліцитно виражені смисли [5, с. 11]. Слова *імпліцитний* та *експліцитний* утворюють дихотомію, спільним для якої є наявність відповідно скритих, небуквальних, невиражених, непрямих смислів, з одного боку, та нескритих, буквальних, виражених, з іншого боку.

Ментально-комунікативне буття дискурсивного мовчання конструюється на векторі адресант – адресат, або автор – читач. Імпліцитні процеси семантизують девіацію від буквального до небуквального, від позитивного до негативного (або навпаки), від невираженого до вираженого, від скритого до явного, від невидимого до видимого, і т.д. При цьому поверхнева структура є стартовим фокусом для розпізнання лінгвокогнітивного буття прямого та непрямого смислів [1].

Адгерентність (суміжність) еліптичних та апосіопезних конструювань прослідковується у наявності згорнутих поверхневих структур, синтаксичних лакун та ситуативної орієнтації [5, с. 279]. Фігура умовчання (апосіопеза) – це незакінчена думка, результат семантичного дефіциту, маркер схвильованості або пошуків засобів позначення. Пор.: *Aposiopesis – a rhetorical device in which the speaker suddenly breaks off in the middle of the sentence, leaving the sense unfinished. The device usually suggests strong emotion that makes the speaker unwilling or unable to continue.*

The common threat ‘get out, or else’ is an example [34, с. 15].

Anacolothon – a grammatical term for a change of construction in a sentence that leaves the initial construction unfinished: ‘Either you go – but we’ll see’ [ibid].

Лакуни у мовленні зумовлені різними чинниками – психічними, фізичними (екстралінгвальними), законами мовної економії. Неомовлені семантичні пустоти у писемному тексті позначаються графічними засобами, а в усному – паузами, лексичними екстеріоризаторами та ситуативними маркерами, що матеріалізуються у близькому або дистантному оточенні. Імплікація лакун (прихований, невиражений зміст) корелює із глибинними структурами. Як стверджує Л. Р. Безугла імпліцитними можна назвати лише смисли, але не значення [5, с. 22]. Приховані смисли як «висловлювання у квадраті» постійно привертають увагу науковців. Мова не видає таємниць, її «мовчання» – це наполегливий заклик розгадати, що невидимо написано поміж рядків.

Відомо, що пустоти не вимірюються [6]. Але це не стосується лакун, які екстеріоризуються за допомогою семіотичних знаків, які мають різні канали. У писемному мовленні вельми значущим є текст, в усному мовленні – інтонація, міміка, жест. Валоративним є мовчання: людина мовчить, а інформація поступає. Найсильніший крик у мовчанні [17, с.181-183]. Пор.

Не жартуй наді мною , будь-ласка,

І говорячи не мовчи,

Нащо правді словесна маска?

Ти мовчанням мені кричи (В.Симоненко).

Мовчання – це дуалістичне явище, що вбирає в себе просодичні та смислові характеристики: план вираження – пауза, план змісту – силенціальний ефект (СЕ) [1; 6]. Мовчання позначене нульовим денотатом, корелює з графічними знаками (на письмі) та номінаціями – екстеріоризаторами (в усному та писемному мовленні). «Графіка

мовчання» включає тире, три крапки, крапку в еліптичному реченні («рубленому» синтаксисі), редуплікацію знаків оклику, питання та крапки. ГЗ мовчання комплементуються словами, словосполученнями та суперзнаками – висловлюваннями. Скриті смисли розкриваються шляхом дискурсивного аналізу [34] – осмислення середовища, режиму та маркування СЕ. Лакуни, позначені ГЗ, імплікують пропуски між словами, заміну нульових денотатів. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків. Семантичні лакуни імплікують силенціальний ефект, невербальний акт комунікативного мовчання. Ситуація інтеріоризує витоки та джерела останнього. Варіативність ГЗ детермінується іманентністю мов. Пор.: облігаторну актуалізацію предикативного тире в російській та українській мовах, на відміну від англійської мови. Спільною для зазначених мовних систем є біфункціональність пунктуаційних знаків, а саме: оформлююча (граматична) та смислова (семантична) функції [1].

Мовчання як силенціальний ефект є психологічно релевантним, семантично навантаженим та прагматично-комунікативним. Мовчання – це перерив у вербальній поведінці, субститут просодичних, паузальних компонентів, що позначається ГЗ, прямими та дескриптивними вербалізаторами. Мовчання не вирішує конфліктів, але воно корелює з конфліктністю [6]. Стилістична фігура мовчання апосіопеза тяжіє до табування (замовчування) шокуючих, вульгарних елементів. Як засіб криптивності апосіопеза позначена структурною та інтонаційною незакінченістю. Це – прерогатива адресанта, який розраховує на кмітливість адресата, його лінгвістичну та соціальну компетентність. Серед графічних маркерів апосіопези виокремлюються поодинокі літери (замінники когнітивного дефіциту) та пунктуаційні знаки. Апосіопеза наближається до еліптованих конструкцій. Еліпсис у статусі синтаксичних пустот є адгерентним до силенціального ефекту. Він є варіативною девіацією конструкцій, що запобігають тавтології. Формальні скорочення (еліпсис) не викликають труднощі порозуміння, апосіопеза потребує вдумливого прочитання. Парадигма метазнаків мовчання свідчить про складний, поліаспектний характер СЕ. Пор.: *хезитативні, тентативні, психологічні паузи, когнітивний дефіцит, нульовий денотат, силенціальний компонент, невербалізована дія, комунікативне умовчання, моностичне мовчання, секулярне мовчання, мовчання природи* [5]. Адгерентними до комунікативного мовчання є поняття імплікації, підтексту, еліпсису та алюзії, що верифікуються на дискурсивних просторах. Слід зазначити, що модифікація поверхневих

структур породжує феномени абревіації та контамінації. Серед літературознавчих термінів виокремлюється метазнак *Езопове мовчання* (манера недомовок, хезитації, вагання). Якщо джерелом імплікації є емоційний стан мовця, реалізація морально-етичних стандартів, уникнення прямої відповіді, то розбіжностям між імплікацією та комунікативним мовчанням залишається мало місця [13].

Неадекватне сприйняття повідомлення адресатом спричиняє порушення комунікативних стратегій, тактик, що номінується комунікативними невдачами (КН) [15]. КН створюють непорозуміння, труднощі у спілкуванні як такі, що потребують превентивних мір, подолання семантичних лакун, прочитання непрямих смислів. Деякі із КН (stumbling blocks) закладені у самій мові. Це – широка семантика слів, асиметрія знаків, омонімія, стилістичні засоби типу гра слів, зевгма, оксиморон, гіпербола, літота, анаколұф, апосіопеза. Маркери, сигнали КН нагадують адресату про контекстуальні труднощі. Пор.: англ. *that is, i.e., so to say, in a nutshell, in other words, otherwise*; укр. *тобто, так сказати, іншими словами*. У школі навчають долати КН, учать стандартам «що та як сказати». Дидактичними мірами слугують завдання контролю та самоконтролю, які стосуються нестандартного бачення дійсності, помилкової референції, ономасіологічної квазі віднесеності, запобігання lapsus lingua (лат.) «промах», «невірний крок», «помилка» [31]. Помилки та вигадки притаманні комунікативній діяльності: помиляються всі люди (Errare humanum est). Заплановані, запрограмовані помилки, вигадки скривають креативні наміри адресанта. Витвори потребують уваги непересічного адресата. Тотожність синтаксичних структур не сприяє лексичній тотожності і може породжувати вельми енігматичні структури «нездорового глузду». Пор.: англ. *She lost her heart and the necklace*; укр. *любив козак дівчину і з сиром пироги*.

Заплановані помилки змушують адресата задуматися над витоками НО, його реальним та етимологічним буттям. Пор.: англ. *Smiles* – «*the longest word*»; укр. *муму* – «*корова-заїка*», *посол* – «*людина, яку послали*»; рос. *начальник* – «*человек с начальным образованием*» [31].

Проблема словотвору, його мотиваційних механізмів на вербальних просторах вихідних та похідних одиниць розглядається в роботі на векторах реалізації їх поверхневих та глибинних структур [25, с. 89] номінативних одиниць (у нашому випадку – DeNum), аналіз мотивації яких передбачає когнітивну проекцію на структуру об'єкта, його формальне та семантичне представлення.

Мовне тлумачення є «вікном у знання», можливістю осмислення досліджуваних одиниць. Лінгвісти-когнітивісти одержують цінну інформацію про мовні знаки – їх самих та про те, що скривається за ними [19]. Поняття «мотивація» виникло на теренах словотвору, яке тлумачиться у ручищі формальної та семантичної кореляції вихідних та похідних одиниць. Мотиваційній ідентифікації сприяє осмислення етимологічних витоків слів, їх еволюційних процесів та функціонування [25, с. 95]. З огляду на це комплексний підхід є вельми цінним для розпізнання лінгвістичного ущільнення, явищ самоорганізації та самодобування [26].

Роль мови у соціумі оцінюється дуже високо, як надбання *homo sapiens*, умова і засіб виділення людини із світу природи, це – формування свідомості з опертям на слово та мову в цілому, які є підґрунтям мислення, засобом соціалізації, спілкування та відбудови міжлюдських стосунків; це – оселя людського буття і духу. Ні одна фундаментальна проблема людського буття не може бути ані поставлена, ані вирішена без мови, без урахування її ролі в житті людини і суспільства [3, с. 38].

Труднощі вербалізації результатів пізнавальної людської діяльності, а саме: багатозначність слів, невідповідність граматичних та логічних структур, тісний зв'язок з психологічними асоціаціями [3, с. 39], зумовлюють пошук шляхів відображення та вибору мовних одиниць. Універсальним шляхом поповнення лексикону є 1) словотвір (вербокреація), 2) семантичний зсув та 3) запозичення. Запозичення в англійському лексиконі представлене численним корпусом біля 70% одиниць у зареєстрованих лексикографічних джерелах. У дискурсі (мовленні) запозичення представляють скромну частку. З огляду на частотність уживання запозичень та їх асиміляційні процеси вельми вагомими є автохтонні одиниці англійської мови (30%). Так, у наступному вірші запозичення представлені 3 одиницями, автохтонна (корінна) лексика – 20 одиницями, гібриди – 2 одиницями.

SYMPHONY IN YELLOW

An omnibus across the bridge	Запозичення:	англ.
Crawls like a yellow butterfly,	<i>symphony, crawl, omnibus.</i>	
And here and there a passer-by	Гібриди:	англ. <i>across,</i>
Shows like a little restless midge.	<i>butterfly.</i>	

O. Wilde

Аналітичність англійської мови є очевидною з огляду на структуру слів. Із 25 слів похідними дериватами представлені *omnibus, butterfly,*

passer-by i restless (4 слова). До службових слів відносяться *in, an, across, the, a, and, and, a, a* – 9 одиниць, 16 – повнозначних номінацій. Аналітизм спрацьовує у цій текстовій ситуації. Вторинні утворення визначаються природою вихідних одиниць – їх формально-семантичним буттям. У слов'янських мовах 70-80% усіх слів – похідні одиниці, осмислення яких є цінним: це – 1) готові одиниці номінації, 2) інтеграція схем знань, 3) механізм моделювання, 4) стратегія вилучення семантичних компонентів, 5) зразок «поведінки» цілої парадигми слів, 6) засіб збагачення лексичного корпусу [19].

Словотвір, як ендозонна система, має притаманні їй категорії, патерни, рівневий статус, функціональне навантаження, синтагматичне та парадигматичне представлення, дистрибутивний дизайн та специфічне омовлення [19]. Актуальними для осмислення словотвірних традицій залишаються проблеми систематизації емпіричного матеріалу, теоретичне обґрунтування результатів лінгвістичного пошуку, адекватне використання методологічних засад сьогодення, виокремлення модельованих та немодельованих патернів зазначеної зони. При цьому правомірним є осмислення співвідношень словотвір :: синтаксис, словотвір :: текст, словотвір :: прагматика; а також – когнітивних векторів трансформації лексичного значення в граматичне, конкретного значення – в абстрактне, процесу еволюції – в інволюцію [8; 10; 11; 22]. Відкритими залишаються проблеми частиномовних меж слів, явище дихотомії – полісемія :: омонімія. Кореляція вихідних та похідних одиниць – аналізується на векторах їх граматичного, семантичного та епідигматичного буття, експлікуються у метазнаках *деривація, дериват, дериватологія*, що свідчить про наявність у мовній картині світу вторинних утворень як таких, що мають вихідні знаки певного системного ґатунку [21; 22]. Мотивуючими є вихідні одиниці, словоутворюючі форманти, інтеграція яких призводить до появи ДК. Денумеративи появляються шляхом транспозиції, переходу одного класу знаків в інший, в якому новоутворені одиниці, зберігаючи ознаки вихідних конструювань, збагачують свою семантику, модернізують формальні показники за діючими моделями мовної системи.

Кількісні характеристики оточуючого світу є основою для формування філософських, логічних і мовних категорій кількості, заповнення яких обумовлюється поступовим пізнанням від простого до складного, від конкретного до абстрактного [30]. Результати пізнання знаходять своє відображення у семантичних структурах квантитативних одиниць, які утворюють специфічну мовну підсистему з притаманною їй

субстанцією, структурою та функціями – матерією, інформацією та енергією [26]. У сучасній англійській мові виокремлюється цілий комплекс квантитативних одиниць – лексико-семантичне поле кількості (ЛСПК), інтегрованих домінантними та периферійними семами кількості. Центральне місце в ЛСПК займають числівники, які семантизують число як одного із позначень хронотопу. Унікальність числівників полягає в реалізації базової неускладненої семи числа, у включенні їх в систему протиставлень числівники:: денумеративи, числівники:: лічильні слова, числівники :: мезуративи. Дихотомія числівники :: денумеративи позначена властивим для неї складом спільних та відмінних ознак. Загальним для них є те, що числівники і денумеративи реалізують загально-категоріальну сему числа. Відмінними рисами числівників є їх високочастотність, не ускладненість опорної семи числа, специфічні валентнісні характеристики. ДК притаманні ускладнена форма та семантика. ДК перебувають у субординаційній залежності від числівників, формальним центром лексичного ряду є корінь, а значеннєвим – сема числа [11].

Вербокреація нових лексичних одиниць відбувається за словотвірними моделями, які історично склалися у мовній системі. Сучасна англійська мова має у своєму розпорядженні декілька способів утворення нових слів, серед продуктивних виокремлюються словоскладання, афіксація, конверсія та компресія. Питома вага кожного з них представлена не однаково, що детермінується факторами аналітичного ладу мови, а також – жанру, дискурсу та креативним хистом мовців [23].

Процес саморегулювання лексичної системи вказує на подолання суперечності між станом системи і вимогами ситуацій [26]. Мовець – той, хто розмовляє – вибирає із існуючих слів ті, які можуть адекватно ословити його думки та почуття. Не знаходячи їм позначень, мовець створює нові одиниці за діючими модельованими, а інколи немодельованими схемами. Потреба в нових словах забезпечується при цьому наявним матеріалом, канонізованим узусом, законами та нормами мовної системи, які знаходяться в постійній динаміці та відкриті модифікаціям. Серед ресурсів, що використовуються при створенні нових одиниць, виокремлюються і нумеральні слова (числівники) як такі, що позначені високою комбінаторикою у механізмі вербокреації. Корпус квантитативної лексики розростається за рахунок денумеративів, які, зберігаючи сему числа, відкриті до формальної та семантичної девіації. Перебуваючи в постійному

русі, мова безперервно розвивається, вдосконалюється, має своє сьогодення, минуле та майбутнє [3; 19; 21; 30].

Слова, як білатеральні знаки, представлені в аспектах їх формальної та змістової суті. Теоретичне обґрунтування їх статусу передбачає осмислення емпіричної бази, яке препарує низку положень про їх становлення і функціонування. Категоризація слів включає комплексний аналіз їх онтологічної (семантичної), граматичної (морфологічної та синтаксичної), епідигматичної (словотвірної) природи [21; 23]. Лексичні одиниці – повнозначні та службові – представлені у науковій картині відкритими та закритими списками новоутворень. Повнозначні слова (іменники, дієслова, прикметники, числівники, прислівники) належать до парадигми відкритих списків як таких, що позначені номінативною функцією та відображають факти об'єктивної дійсності. Закритий список слів (прийменники, сполучники, вигуки, частки) обслуговують клас повнозначних одиниць (представників мовної дійсності) та являють собою будівний матеріал для синтаксичного конструювання висловлень. Це малочисельна, але комунікативно вагома група. Пор. ефект малих слів: англ. *all day round service* **but** *now*; укр. *збільшити на 2, збільшити у 2 рази* ($4+2=6$; $4 \times 2=8$). Спільним для повнозначних слів є те, що вони не лише належать до лексичного корпусу, але й творять нові одиниці, збільшують словниковий та словотвірний корпус. Про це красномовно свідчить історія етимологічних витоків афіксів. Граматикалізація є прозорою у словах типу англ.: *beautiful, hopeless, friendlike* (<friendly), *hundreds* та у скритих морфемах, які імплікують минуле буття повнозначних слів (англ. *skated* (-ed < did), *fourteen* (-teen < ten), *fourty* (-ty < ten), *alone* (<all but one), *once* (one- + -ce «time»). Зворотній процес – лексикалізація – спостерігається у появі нових слів, слів із новим значенням та небуквальним змістом. Пор.: англ. *White House, four corners of the world*. Внутрішньослівна деривація похідних слів об'єктивується зовнішньою валентністю вихідних одиниць, у нашому випадку – DeNum. Пор.: англ. *a snake with two heads* > *two-headed snake, a building of four storeys* > *a four-storeyed building*.

Лексикалізовані граматичні форми свідчать про дієвість «вічного двигуна», про наявність процесів еволюції та інволюції. Граматичні форми мають у цьому випадку лексичні витоки, про що свідчить їх «діахронічна пам'ять». Відомо, що семантика слів обумовлює їх синтаксичний статус у реченні. Це правило спрацьовує і в ендозоні DeNum. Так, вихідні слова із семою числа слугують стартом для похідних

одиниць DeNum. Формальні та семантичні прирощення дериватів експлікуються лінгвістичним буттям вихідних одиниць.

У нашому дослідженні 5 200 денумеративів з різною частиномовною представленістю зустрілися продуктивні способи англійського словотвору. Не зареєстровані при цьому DeNum, які утворені непродуктивними способами (перенос наголосу, звуконаслідування, зворотні утворення). Частотними модельованими паттернами є приклади типу англ. *thousands, hundreds* (конверсія), *thirtysome, tenfold* (складання), *once, twice* (афіксація), *ten-year old boy* (компресія). Ці моделі є спільними і для інших ендозон (підсистем) англійської мови. Їх відмінність полягає в тому, що серед DeNum рідко вживаються конвертовані дієслова. Специфічним є те, що числівник *ten* граматикалізувався в етимологічні суфіксальні дублети, які стали словотвірними формантами цілої низки похідних числівників типу *thirty, thirteen*. Формант *-teen*, у свою чергу, є базою лексикалізації. Пор. англ. *in her teens, early teens, teeny*. Назви великих чисел при цьому зберігають вихідний етимон «багато» та залишки афіксального творення.

Відмінності між числівниками та DeNum спостерігаються на словотвірних векторах. Числівники утворюють різночастиномовні одиниці, в основному, повнозначні типу англ. *tenner, fiver, sixful, thrice*. Числівники є вихідною базою, їх деривативи – похідними одиницями. Серед денумеративів виокремлюються службові слова, які, в свою чергу, також слугують базою для новоутворень. Пор.: англ. *once* – *oncer, once* (*Adverb*) → *once* (*Conj*), *only* (*Adj*) → *only* (*Adv*), *only* (*Adv*) → *only* (*Conj*). Ступенева сукцесивність (послідовність) є канонізованою нормою мови. Так, конверсія є діючою в парадигмі денумеральних іменників типу англ. *thousands, the two, twenties*. Традиційною є реалізація явища синкретизму на векторі числівникових та відчислівникових утворень, у процесах бісемії предметність + нумеральність, якість + кількість. Відчислівникові дієслівні денумеративи не є фреквентивними, тому що числівникам притаманна субстантивна референція, це – слова дії. Денумеративи реалізують кількісну ознаку шляхом розрізнення ідеї числової представленості в новоутворених словах. Пор. англ. *four-cornered room, three-coloured banner*. Як і числівники, DeNum, в основному, актуалізують функцію означення та предикатива (у руслі повнозначних слів). DeNum виступають інтенсифікаторами, сполучними словами, частками у парадигмі службових слів. Осмислення статусу останніх свідчить про процес інволюції, граматикалізації, становлення слів-конекторів синтаксичного призначення. Різновиди результатів

інволюції представлені фактами інтер'єктивізації (англ. *Interjection* «вигук») та кон'юктивізації (англ. *Conjunction* «сполучник»). Поява згаданих слів не закриває вербокреацію, а, навпаки, вказує на колообіг повнозначних та службових слів. Службові слова «згадують» своє минуле в немодельованих паттернах, появі оказіоналізмів, не передбачених нормою. Пор. англ. *Don't only your speech* – у цьому контексті наголошується на зловживанні слова *only*.

З появою Інтернет-мови денумеративи розширюють свою царину, актуалізують своє функціонування у нетипових моделях. Спрацьовує у цьому випадку принцип підбору омонімічних відповідників, фонетично тотожних одиниць типу англ. *to you – 2 you, for you – 4 you*. Спрацьовують також графічні трансформації та креолізація, коли в нових формах частини слів представлені словами і цифрами. Пор. англ. *Any 1 – anyone, some 1 – someone*. Для таких утворень робочим є термін *омо-фоно-графо-акроніми* [26] та *літеро-цифрові* комбінації [14].

Акрокреалізація як немодельований паттерн словотвору ословлюються денумеративами типу *4 WD – four-wheeled drive, 2 L 8 – too late, Bye for Now – B4N, BBL8R – be back later, NE1 – Anyone, W8 – wait* тощо.

Динаміка денумеральних конструювань, їх функціонування у живому мовленні розкриваються за межами лексикографічних дефініцій – у текстах різних дискурсів, у контексті яких прозорою є взаємодія між лінгвальними та екстралінгвальними чинниками (середовище, режим та омовлення). Вочевидь проявляється взаємозалежність семантичних та граматичних чинників, лінгвальної «поведінки» корелюючих парадигм, їх еволюційно-інволюційної діасинхронічної суті.

Мета подальшого пошуку полягає в розпізнанні онтогносеологічної синкрети малих текстів, в: осмисленні структурно-семантичних параметрів англійських прислів'їв на етапах їх становлення та функціонування; верифікації методологічного обслуговування та робочих термінів; моделюванні розбіжностей приказок і прислів'їв; формалізації статусу опозицій прислів'я :: загадки, прислів'я :: афоризми.

Прислів'я як компарабельні одиниці включають елементи порівняння, метою роз'яснення яких є дидактичні настанови, рекомендації, моральні норми, культурні досягнення тощо. Ведучими у прислів'ях є антропокомпоненти – адресант, адресат (перформатор) та представлені у тексті образи. Перформатор не є маркованим, але він є основним об'єктом впливу. Прислів'я атракують тріаду адресант – текст –

адресат. Адресант – це колективний автор ословленого твору. Адресат фізично відсутній у прислів'ях, але при цьому він атракує появу прислів'їв. Відповідальними за цей процес виступають атрактори та репелери, які є дизайнерами поверхневих та глибинних структур, стоять на сторожі останніх, коригують їх еволюцію, функціонування та модифікацію. Прислів'я потребують порядку параметризації [26], наукової ідентифікації адгерентних понять, верифікації дій вербальних та невербальних засобів [1]. Прислів'я позначені ущільненістю, образністю, високим антропоцентризмом, дидактичною валоративністю, предикативністю суджень, побутовою топікальністю та розмовним стилем. Вихідними джерелами прислів'їв є ситуації, красномовне оформлення яких генерувало породження відповідної парадигми. Спрацьовує кругообіг семантичного дизайну: від ситуації – до прислів'я, і знову – до прислів'я із інгеретною ситуацією. Прислів'я потребують відповідного лінгвокогнітивного осмислення. Рухливість прислів'їв простежується, зокрема, в трансформаціях приказка ↔ прислів'я. Конструювання *cry for the moon* / *неможливо* приймається за приказку, номінативну одиницю (НО), яка позбавлена вербальної настанови. Розширення приказки відповідними словами створює ефект емердженту закінченої думки. Пор. *Don't cry for the moon, only fools cry for the moon* / *Дурні думкою багатіють*. Маємо тут синкрету інформації та дидактичного застереження, а це об'єктивує статус прислів'я як комунікативної одиниці (КО) [33]. Джерелами прислів'їв вважають людський досвід, його реєстрацію у народних піснях, казках, байках, анекдотах, малих текстах. Прислів'я відрізняються від приказок. Останні асоціюються з НО, перші – з КО. Прислів'ям притаманний статус закінчених речень та прагматичної настанови. Спільними ознаками є художня образність та взаємна трансформація. Пор.: *A stitch in time / вчасно :: A stitch in time saves nine / Роби все вчасно!; When two Sundays / ніколи :: When two Sundays come together / коли рак свисне, цього ніколи не трапиться*.

Межі між приказками та прислів'ями не завжди є прозорими. Їх розмежування виявляється у домінантних функціях: номінативної – у приказках, комунікативної – у прислів'ях. Без останньої прислів'я позбавляються статусу КО. Прислів'я позначені ускладненою семантичною структурою як такою, що матеріалізує повчальний вплив на читача, а також – інформацію в ущільнених формах. Приказки позбавлені статусу комунікативно-ситуативного судження, присуду. Це – образи слів, прислів'я. Прислів'я та приказки відкриті процесам становлення та

модифікації, самостановленню та самоорганізації, включаючи інволюцію (рух назад). На часі актуальним є осмислення нелінійного, ризоматичного вектора, відмінного від канонізованих лінійних патернів [26]. Основним маркером приказок є синтаксична незакінченість. Приказка називає предмет, явище, факт. Прислів'я емпатує висловлення закінченої думки, обґрунтовану оцінку, присуд та зауваження. Їх ілокутивна сила має характер впливу на перформативне рішення читача (адресата). Образність прислів'їв та приказок слугує художньому модусу порівнюваних одиниць в комунікативній (а) та номінативній (б) функціях. Пор.:

a) One swallow doesn't make summer;

He that sows the wind will reap the storm;

Practice makes perfect;

Better late than never.

б) as slippery as an eel;

as black as coal;

as blue as the sky;

as strong as an oak

Малі тексти (прислів'я, афоризми, загадки) мають спільні та розходж ознаки [17]. До перших ознак атракує чинник об'єму. Афоризми мають також невеликий обсяг. Пор.: *A rich man is nothing but a poor man with money* (G. Mencken); *Discontent is the first step in the progress in a man or nations* (O. Wilde); *When it is not necessary to change it is not necessary to change* (West); *We can't make you rich but we guarantee to keep you well heeled* (unauthorized). *Nothing is worth doing except when the world says it is impossible* (O. Wilde).

Загадки – також тексти малої форми. Вони відкриті процесам верифікації формальних і змістовних структур, модифікації вихідних позицій вторинного конструювання, реалізації чинників винахідливості, розваги, оцінки, регулювання когнітивного процесу. Специфіка загадок полягає в реверсії блоків теми (шуканої величини) і реми (ословленого референта). Загадки можуть бути представлені у формі розповідних речень, які семантизують мовленнєвий акт квесетиву. Осмислення наукового статусу квесетивів потребує верифікації їх структурно-семантичного ладу, анігіляції енігматики. Пор.: *To be or not to be – that is a question?*; *No enemies you say?*; *Will you walk into my parlour? Said the spider to the fly*; *What will Mrs Grundy say?*

Різними є функції: у прислів'їв – дидактична (директивна, регулятивна, виховна, настановча), у загадок – контролююча (пошуки тематичного референта), у афоризмів – лінгво-креативна. Різняться ці

тексти авторством: колективне – у прислів'ях та загадках, індивідуальне – в афоризмах. Стильовий декор представлений також неоднаково: розмовний – у прислів'ях та загадках, високий – в афоризмах. Формалізація семантичної дистанції об'єктивує різні жанри малих текстів (див. табл. 1). Семантична дистанція між останніми об'єктивується за формулою: $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A + B}$, в якій q позначає спільне значення, а $(A+B)$ – сумарні значення зазначених слів [7].

Таблиця 1.

Семантична дистанція прислів'їв, афоризмів, загадок

Критерії параметризації	Прислів'я	Афоризми	Загадки	Семантична дистанція
1.Об'єм	малий +	малий +	малий +	прислів'я::афоризми – 0,75 прислів'я::загадки – 0,25 загадки::афоризми – 0,75
2. Авторство	колективне +	індивідуальне	колективне +	
3. Стиль	розмовний +	високий	розмовний +	
4.Функція	дидактична (виховна)	лінгво-креативна (інноваційна)	контролююча (пошукова)	

Семантична дистанція D представлена таким чином: прислів'я::афоризми $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{4 + 4} = 1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$ або 0,75; прислів'я::загадки $D = 1 - \frac{2 \cdot 3}{4 + 4} = 1 - \frac{3}{4} = \frac{1}{4}$ або 0,25; загадки::афоризми $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{4 + 4} = 1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$ або 0,75.

Афоризми за семантичним дизайном нагадують прислів'я. Їх розмежування експлікуються у ситуаціях, які свідчать про креативність думки або настанови [17]. Такі висловлення є лакунарним маркером [1] для прислів'їв та атрактивним для афоризмів (високий стиль, індивідуальне авторство). Вирішальною силою їх розходження є фактор функцій. Розуміємо, чому прислів'я та афоризми часом експлікуються подібно. Чинним при цьому є модус лінгво-креативної та дидактичної функцій. Невербалізована настановча функція залишає за собою право на статус дидактичної функції (для прислів'їв), дефінітної (для афоризмів). У текстах малого жанру актуалізуються діади дане :: нове, відоме :: невідоме, типове :: нетипове, тривіальне :: нетривіальне, важливе :: неважливе. Малі тексти – це не лише донори творчого шарму,

відлуння минулого, це – енігматичне явище, об'єкт наукових розвідок, пошук прихованих іманентних тенденцій Мови – Мовлення – Мовленнєвої діяльності.

Висновки. У роботі новим є підхід до проблеми адгерентності концептів імплікації та мовчання, їх лінгвокогнітивного буття у діалогічному дискурсі. До методологічної бази залучається комплексний підхід – осмислення середовища, режиму та стилю імплікованого непрямого смислу. Вагомими є реконструювання, експлікація, контекстуальне моделювання об'єкту, його дедуктивний та індуктивний аналізи.

Маркери семантичної модифікації верифікуються в:

- наявності процесів лексикалізації та граматикалізації;
- відкритості онтогносеологічному підходу;
- понятійній динаміці змін, в їх ословленні на векторах еволюції, інволюції за дією внутрішньомовних атракторів та репелерів;
- інтеракції (синкреті) процесів будови та добудови у модусах мови, мовлення та мовленнєвої поведінки.

Перспективними в контексті проблеми ущільнення вважаємо питання взаємодії мови та мовлення, експліцитного й імпліцитного буття смислів, комплементарності семіотичних систем невербаліки та вербаліки, адгерентність суміжних понять досліджуваної категорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохіна Т.О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі / Т. О. Анохіна : монографія. – Вінниця : Вид-во «Нова Книга», 2008. – 160 с. (Anokhina T.O. Semantyzatsiya katehoriyi movchannya v anhlomovnomu khudozhn'omu dyskursi / Т. О. Anokhina : monohrafiya. – Vinnytsya : Vyd-vo «Nova Knyha», 2008. – 160 s.).
2. Арутюнова Н.Д. Феномен молчания // Язык о языке / Под. ред. Арутюновой Н.Д. – М. : Языки русской культуры, 2006. – С. 416-436 (Arutyunova N.D. Fenomen molchaniya // Yazyk o yazyke / Pod. red. Arutyunovoy N.D. – M. : Yazyki russkoy kul'tury, 2006. – S. 416-436.).
3. Бацевич О. Ф. Філософська критика природної мови: чому і за що? / О. Ф. Бацевич // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. Кочергана : [зб. наук. ст. / від. ред. О. О. Тараненко]. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2006. – С. 38–45 (Batsevych O. F. Filosofs'ka krytyka pryrodnoyi movy: chomu i za shcho? / O. F. Batsevych // Mova. Lyudyna. Svit. Do 70-richchya profesora M. Kocherhana : [zb. nauk. st. / vid. red. O. O. Taranenko]. – K. : Vyd. Tsentru KNLU, 2006. – S. 38–45).
4. Бацевич Ф.С. Проблеми сучасної лінгвістичної генеалогії: спроба аналітичного огляду // Зб. Од слова путь верстаючи й до слова... / Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 1012 с. (Batsevych F.S. Problemy suchasnoyi linhvistychnoyi henealohiyi: sproba analitychnoho ohlyadu // Zb. Od slova put' verstayuchy y do slova... / L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 2008. – 1012 s.).

5. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с. (Bezuhla L.R. Verbalizatsiya implitsytnykh smysliv u nimets'komovnomu dialohichnomu dyskursi : monohrafiya. – Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina, 2007. – 332 s.).
6. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Київ.нац.ун-т ім.Тараса Шевченка, 1997. – 307 с. (Belova A.D. Lingvisticheskie aspekty argumentatsii. – K.: Kii.v.nats.un-t im.Tarasa Shevchenka, 1997. – 307 s.).
7. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишнев : ШТИИНЦА, 1979. – 372 с. (Berezhn S. G. Semanticheskaya ekvivalentnost' leksicheskikh edinit' / S. G. Berezhn. – Kishenev : ShTIINTsA, 1979. – 372 s.).
8. Вихованець І.Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – К. : Радянська школа, 1980. – 284 с. (Vykhovanets' I.R. Tayina slova / I. R. Vykhovanets'. – K. : Radyans'ka shkola, 1980. – 284 s.).
9. Даль В. Пословицы русского языка / Сборник. – М. : Госиздательство ХЛ, 1957. – 991 с. (Dal' V. Poslovitsy russkogo yazyka / Sbornik. – M. : Gosizdatel'stvo KhL, 1957. – 991 s.).
10. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1958. – 331 с. (Espersen O. Filosofiya grammatiki / O. Espersen. – M. : Izd-vo inostr. lit-ry, 1958. – 331 s.).
11. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматика української та англійської мови / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Рад. школа, 1962. – 160 с. (Zhluktenko Yu. O. Porivnyal'na hramatyka ukrayins'koyi ta anhliys'koyi movy / Yu. O. Zhluktenko. – K. : Rad. shkola, 1962. – 160 s.).
12. Загадки / Упорядкування, вступна стаття та примітки кандидата філологічних наук І.П.Березовського. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – 511 с. (Zahadky / Uporyadkuvannya, vstupna stattya ta prymitky kandydata filolohichnykh nauk I.P.Berezovskoho. – K. : Vyd-vo AN URSS, 1962. – 511 s.).
13. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. (Zahnitko A.P. Teoretychna hramatyka ukrayins'koyi movy. Syntaksys. – Donets'k: DonNU, 2001. – 662 s.).
14. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті-90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. А. Зацний. – К., 1999. – 32 с. (Zatsnyy Yu. A. Rozvytok slovnykovoho skladu anhliys'koyi movy v 80-ti-90-ti roky XX stolittya : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermans'ki movy» / Yu. A. Zatsnyy. – K., 1999. – 32 s.).
15. Камінський Ю.І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Вісник СумДУ. Серія Філологія. – Суми – 1'2007. Т.2. – С.109-112 (Kamins'kyu Yu.I. Komplementarna yednist' kompresiyi ta dekompresiyi v mezhakh zakonu movnoyi ekonomiyi / Visnyk SumDU. Seriya Filolohiya. – Sumy – 1'2007. T.2. – S.109-112).
16. Келлер Р. Языковые изменения. О невидимой руке в языке. – Самара, 1997. – 307 с. (Keller R. Yazykovye izmeneniya. O nevidimoy ruke v yazyke. – Samara, 1997. – 307 s.).
17. Кобякова І.К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі / І.К. Кобякова : монографія. – Вінниця : Нова книга,

2007. – 128 с. (Kobyakova I.K. Kreatyvne konstruyuvannya vtorynnykh utvoren' v anhlomovnomu dyskursi / I.K. Kobyakova : monohrafiya. – Vinnytsya : Nova knyha, 2007. – 128 s.).

18. Кочерган М.П. Основы зiставного мовознавства : пiдручник. – К. : Академiя, 2006. – 424 с. (Kocherhan M.P. Osnovy zistavnoho movoznavstva : pidruchnyk. – K. : Akademiya, 2006. – 424 s.).

19. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова // Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура) (Kubryakova E. S. Yazyk i znanie: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochkі zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira / E. S. Kubryakova // Ros. akademiya nauk. In-t yazykoznaniiya. – M. : Yazyki slavyanskoy kul'tury, 2004. – 560 s. – (Yazyk. Semiotika. Kul'tura)).

20. Мамедова А.И. Немецкая народная загадка как мультидисциплинарный феномен // Нова філологія. Зб.наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – №1(21) – С.82-88 (Mamedova A.I. Nemetskaya narodnaya zagadka kak mul'tidistsiplinarnyy fenomen // Nova filologiya. Zb.naukovikh prats'. – Zaporizhzhya: ZNU, 2005. – №1(21) – S.82-88).

21. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. — 326 с. (Manakin V. N. Sopostavitel'naya leksikologiya / V. N. Manakin. – K. : Znannya, 2004. — 326 s.).

22. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке / Л. Ф. Омельченко. – К. : Вища школа, 1981. – 143 с. (Omel'chenko L. F. Produktivnye tipy slozhnykh slov v sovremenном angliyskom yazyke / L. F. Omel'chenko. – K. : Vishcha shkola, 1981. – 143 s.).

23. Пименова М. В. Языковая картина мира : [учеб. пособ.] / М. В. Пименова. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Кемерово : КемГУКИ, 2011. – Вып. 7. – 106 с. (Серия «Славянский мир») (Pimenova M. V. Yazykovaya kartina mira : [ucheb. posob.] / M. V. Pimenova. – [2-e izd., ispr. i dop.]. – Kemerovo : KemGUKI, 2011. – Vyp. 7. – 106 s. (Seriya «Slavyanskiy mir»)).

24. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : монография. – Х. : ХНУ им. В.Н.Каразина, 2008. – 356 с. (Samokhina V.A. Sovremennaya angloyazychnaya shutka : monografiya. – Kh. : KhNU im. V.N.Karazina, 2008. – 356 s.).

25. Селиванова Е. А. Мотивация номинативных единиц как результат концептуализации / Е. А. Селиванова // Когнитивная лингвистика: новые парадигмы и новые решения : [сб. ст. / отв. ред. М. В. Пименова]. – М. : ИЯ РАН, 2011. – С. 89–108 (Selivanova E. A. Motivatsiya nominativnykh edinitz kak rezul'tat kontseptualizatsii / E. A. Selivanova // Kognitivnaya lingvistika: novye paradigmы i novye resheniya : [sb. st. / отв. red. M. V. Pimenova]. – M. : IYa RAN, 2011. – S. 89–108).

26. Синергетика в филологических исследованиях : монография / Т.И. Домброван, С.М. Еникеева, Л.С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л.С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – 340 с. (Sinergetika v filologicheskikh issledovaniyakh : monografiya / T.I. Dombrovan, S.M. Enikeeva, L.S. Pikhtovnikova i dr.; pod obshch. red. prof. L.S. Pikhtovnikovoy. – Kh. : KhNU im. V. N. Karazina, 2015. – 340 s.).

27. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : монографія. – Х. : Константа, 2006. – 300 с. (Soloshchuk L.V. Verbal'ni i neverbal'ni komponenty komunikatsiyi v anhlomovnomu dyskursi : monohrafiya. – Kh. : Konstanta, 2006. – 300 s.).
28. Степанов Ю.С. Протей. Очерки хаотической эволюции. – М., 1997. – 284 с. (Stepanov Yu.S. Protey. Ocherki khaoticheskoy evolyutsii. – M., 1997. – 284 s.).
29. Худяков А.А. Теоретическая грамматика английского языка: учеб.пособия. – М. : Академия, 2005. – 256 с. (Khudyakov A.A. Teoreticheskaya grammatika angliyskogo yazyka: ucheb.posobiya. – M. : Akademiya, 2005. – 256 s.).
30. Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоевропейської прамови) / В. Г. Таранець. – Одеса : ОДУ, 1998. – 307 с. (Taranets' V. H. Pokhodzhennya ponyattya chysla i yoho movnoyi realizatsiyi (do vyтокiv indoyevropeys'koyi pramovy) / V. H. Taranets'. – Odesa : ODU, 1998. – 307 s.).
31. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К. : Либідь, 2007. – 248 с. (Cherednychenko O.I. Pro movu i pereklad. – K. : Lybid', 2007. – 248 s.).
32. Швачко С.О. Навчити вчитися! Посібник. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 136 с. (Shvachko S.O. Navchyty vchytysya! Posibnyk. – Vinnytsya : Nova knyha, 2006. – 136 s.).
33. Швачко С.О. У царині номінативних та комунікативних одиниць / Світлана Олексіївна Швачко. – Суми : СумДУ, 2010. – 168 с. (Збірник наукових праць) (Shvachko S.O. U tsaryni nominatyvnykh ta komunikatyvnykh odynyts' / Svitlana Oleksiyivna Shvachko. – Sumy : SumDU, 2010. – 168 s. (Zbirnyk naukovykh prats')).
34. Шевченко И.С. Основы теории языковой коммуникации : учеб. пособие. – Х. : Изд-во НАУ, 2008. – 168 с. (Shevchenko I.S. Osnovy teorii yazykovoy kommunikatsii : ucheb.posobie. – Kh. : Izd-vo NAU, 2008. – 168 s.).
35. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms / Chris Baldick. – Oxford. – New York: Oxford University Press, 1996. – 246 p.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.048

ДУХОВНОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ МУЗЫКИ КАК АСПЕКТ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ К ИСКУССТВУ

Лозовская Н. В.
Российская Федерация, п. Заокский

В представленной статье рассмотрены вопросы, связанные с проблемами художественно-эстетического образования, в частности музыкального вкуса учащихся. На основе авторских разработок описываются основные типы учебных занятий, базовая методическая направленность которых ориентируется прежде всего на формирование специальных навыков к расширению музыкального восприятия музыкальных произведений различных жанров.

Ключевые слова: музыка, искусство, педагогика, культура, эмоционально-ценностное отношение, художественно-педагогические сверхзадачи, концептуальное содержание музыки.

У представленній статті розглянуто питання, пов'язані з проблемами формування художньо-естетичної освіти, зокрема музичного смаку серед школярів. На основі авторських розробок описано основні типи навчальних занять, методичний вектор яких спрямовано на розвиток належного рівня сприйняття музичних творів різних жанрів.

Ключові слова: музика, мистецтво, педагогіка, культура, емоційно-ціннісне ставлення, художньо-педагогічні надзавдання, концептуальний зміст музики.

The presented article deals with the issues related to the problems of artistic and aesthetic education, in particular of the students' musical taste. On the basis of author's works, the paper describes the main types of practical classes, having the methodical orientation at the formation of special skills of perception of various musical works.

Key words: music, art, education, culture, emotional attitude, aesthetic pedagogical tasks, conceptual content of music.

Постановка проблемы. В разработке методических и дидактических аспектов учебной дисциплины «Музыка» особо

обращается внимание на эмоционально-ценностные характеристики музыкальных произведений. Изучение курса «Музыка» в школьной программе представляется как процесс превращения учебных занятий в пространство увлекательного духовного роста учащихся, ознакомление с которым направлено на постижение значения нравственных высот современного цивилизационного сообщества, чтобы вызвать у учащихся желание стать нравственно чище и духовно богаче. Учитель призван сделать урок музыки временем духовного погружения в музыкальное произведение, чтобы через встречу с прекрасным у учащихся возникла потребность восхититься тем светом, который сияет в каждом истинном произведении искусства. Таким образом, духовное осмысление музыки можно сделать смысловым центром урока, важной темой взаимодействия педагога с учащимися, своеобразной «художественно-педагогической сверхзадачей».

Изложение основного материала. Духовное осмысление музыкальных произведений нацелено, прежде всего, на выявление этического содержания музыки, оно подразумевает обращение к источнику духовности – Богу и интерпретацию произведений искусства с позиции христианских ценностей. В этой связи В. Медушевский в Концепции духовно-нравственного воспитания средствами искусства, подчёркивает: «Религиозные интерпретации культуры, являясь её квинтэссенцией, раскрывают её свет, высвобождают его и помогают его восприятию в обществе. *Они – её самосознание...* Без самосознания как без головы. Бессознательная культура – уже не культура» [5, с. 16].

Вечные темы искусства были продиктованы этикой христианства, в которой образ Иисуса Христа, пострадавшего за человечество, «в течение многих веков развития музыкального искусства был явным или скрытым «прототипом» для интонаций ламенто в мессах, кантатах, ораториях, операх, различных инструментальных жанрах западной музыки. Этос сострадания, любви красной нитью прошёл сквозь века истории русской музыки до сегодняшних дней» [9, с. 11].

Созвучны высказываниям В. Холоповой и мысли американского педагога Л. Райкена: «Искусство по своей природе пропитано духовными ценностями. Оно воплощает и отражает человеческие ценности. Сами моменты человеческой жизни, которые художники, композиторы и писатели выбирают для того, чтобы отразить их средствами искусства, говорят о том, что значимо и привлекает к себе внимание. Выбирая эти сюжеты, они непременно отражают своё отношение к ним» [7, с. 225].

Каждое настоящее произведение искусства можно назвать молитвой. Об этом пишет И. Ильин: «...Ломоносов, Державин, Жуковский, Пушкин, Лермонтов, Тютчев – молятся почти в каждом своём стихотворении... Вослед за Жуковским все крупные русские поэты знали, что «поэзия есть религии небесной – сестра земная». Но знали это и русские зодчие, строившие православные храмы, из коих каждый есть новая особая молитва, завещанная веками; знали и русские живописцы, умевшие молиться каждым своим пейзажем, и русские музыканты, изливавшие в своих сонатах, симфониях, и с виду светских, операх своё молящееся сердце. Гениальное искусство всегда возносится к Богу» [4, с. 351].

Всё вышесказанное позволяет интерпретировать каждое духовно-значительное музыкальное произведение концептуально, – по сути с мировоззренческих позиций. «Концептуальное содержание музыки – это позитивное, «гармонизирующее» отношение к человеку в наиболее важных точках его взаимодействия с миром и с самим собой», – [9, с. 23]. Концептуальное содержание музыки – это также взаимодействие человека с Богом, это важный духовно-нравственный аспект, который необходим для формирования эмоционально-ценностного отношения учащихся к искусству. Поэтому в каждой теме урока, кроме когнитивных целей, определяется и цель духовно-нравственного, воспитывающего обучения, именно она становится смысловым центром, художественно-педагогической сверхзадачей.

Исходя из темы урока и предлагаемого музыкального материала, выделяются такие художественно-педагогические сверхзадачи как: *восхищение, самосознание и благоговение*. Для каждой сверхзадачи выбирается определённый тип урока, а также стиль общения с учащимися.

I. **Восхищение.** Тип урока – *открытие*, это эмоционально наполненный урок. Сердцевиной такого урока является музыкальный шедевр, а основной идеей становится восхищение тем божественным светом, который сияет в этом шедевре. Главный акцент ставится на вечно-прекрасном, на красоте музыки. Произведение искусства рассматривается с позиции критериев высочайшего качества, высочайшей эстетичности. Общеизвестно, что ни один гений не приписывал способность создавать красоту себе, но относил её к Всевышнему. Содержание шедевра неисчерпаемо, ибо в его сути лежит неисчерпаемость мысли Божией. Поэтому соприкосновение с шедевром нацелено на то, чтобы заострить внимание учащихся и на эстетической, и на этической составляющих

данного произведения. «Ценность произведения искусства в том, что это результат творчества, а творчество ценно потому, что Бог есть Творец» – говорит Ф. Шеффер [11, с. 30].

II. Самосознание. Тип урока – *постижение*, здесь используется эвристический метод, название которого восходит к древнегреческому эврика εὕρηκα (давньогреческ. «я нашел [Нашел!] – буквальный возглас-высказывание, приписываемое Архимеду, который открыл основной закон гидростатики») (В Священном Писании встречается известное словосочетание фразеологического уровня «ищите и найдёте», – говорит Иисус Христос [Мф. 7:7; Лк. 11:9]). Цель урока – постараться ответить на вопрос: Что автор хочет сказать лично мне в данном произведении, чему Бог через данный шедевр хочет научить лично меня? *Урок-постижение* наполнен вопросами и поиском истины, при соприкосновении с произведением искусства. Главный акцент на уроке делается на христианских ценностях, таких как любовь, мир, долготерпение, радость, вера. Сверхзадача такого урока носит ярко выраженный познавательно-творческий характер. В ходе уроков, построенных на этой смысловой доминанте, происходит не только освоение, но и личностное переосмысление произведений искусства и тех культурно-исторических условий, благодаря (или вопреки) которым они были созданы. Такие уроки чрезвычайно важны для становления и развития мировоззрения учащегося. «Человек всегда оценивает, не может не оценивать ... Оценка же и есть откровение последних оснований жизнепонимания. Либо их подмена. Откровения и подлоги возникают соответственно из веры и зловерия. Оценка невольно обнаруживает истину или циничную ложь сердца, чрезвычайно заразительную и смертельно опасную. Оценка даёт пищу лучшей части в каждом человеке – или поганой», – пишет В. Медушевский [5, с. 18].

III. Благоговение. Тип урока – *урок-подражание* нравственным поступкам композитора или исполнителя. Целью данного урока становится акцент на духовных качествах композитора, его биографии. Многие композиторы ощущали присутствие Божьего водительства в своём творчестве, и в своих творениях они выражали благоговение перед Создателем. Вера и творчество – вот основная тема размышления на таких уроках. Е. И. Чигарёва, размышляя над понятиями «вера и творчество» подмечает следующее: «По разному композиторы приходят к религиозной теме – так же, как по-разному люди приходят в храм. Для одних это воскрешение национальной традиции, для других – итог мучительных поисков, а для кого-то – просто дань моде (есть и такое). Но если это настоящее, выстраданное, композитор, так или иначе, оказывается перед проблемой (подчас дилеммой) – вера и творчество» [10, с. 51].

Вера и творчество: между этими двумя понятиями есть много общего, ибо и вера и творчество – это дар Божий, непостижимая тайна. Ф. Шеффер весьма точно указывает: «Являясь образом Творца, мы призваны к творчеству. В сущности, творческий дар – это часть образа Божьего» [11, с. 30].

«Но ведь вера, – пишет Медушевский, – это сокровенное предчувствие дивного призвания человека, заложенное в нём основание в самый корень души. Призвание наше вера слышит как голос нашего сокровенного «я» – и в то же время как тайную музыку чего-то высшего в нас: как голос Творца в творении» [6, с. 163].

В истории музыки немало композиторов, которые с верой и молитвой создавали свои музыкальные произведения. Й. Гайдн на коленях испрашивал творческого вдохновения у Бога. И. С. Бах в начале своих сочинений писал: «Господи, помоги», а в конце партитур прославлял Творца словами: «Слава одному Богу». Даже произведения, которые были написаны им с целью развития тех или иных музыкальных навыков, композитор предварял словами: «Во имя Иисуса». Молитвенно подходили к сочинению своих духовных произведений Ф. Мендельсон и Д. Бортнянский, Ф. Лист и Й. Брамс. Благодаря вере и творчеству были созданы великолепные шедевры: «Высокая месса» Баха, симфонии В. Моцарта и Л. Бетховена, хоровые концерты М. Березовского, «Всенощное бдение» С. Рахманинова.

Все три сверхзадачи нацелены на то, чтобы обратить внимание учащихся на духовное содержание, высокий духовный контекст музыки, который способствует возникновению эффекта, как встреча с прекрасным, возникновению *духовного сопереживания*. «Вот почему, – точно подмечает Л. С. Выготский, – и восприятие искусства требует творчества, потому что и для восприятия искусства недостаточно просто искренне пережить то чувство, которое владело автором, недостаточно разобраться и в структуре самого произведения – необходимо ещё творчески преодолеть своё собственное чувство, найти его катарсис, и только тогда действие искусства скажется сполна» [3, с. 313].

Выводы. С этих, обозначенных выше, теоретико-дидактических позиций чрезвычайно важной представляется роль педагога в эмоционально-ценностном построении и содержательно значимой разработке системы учебных занятий, тематически и концептуально связанных с фундаментальными особенностями на всех духовно-интеллектуальных этапах осмысления высокого духовного содержания музыкальных произведений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Булатова О. С. Арт-педагогический подход в образовании. – Тюмень, 2004 (Bulatova O. S. Art-pedagogicheskii podkhod v obrazovanii. – Tyumen', 2004).
2. Булатова О. С. Педагогическая интеграция рациональной и эмоциональной сторон процесса школьного обучения: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / О. С. Булатова. – Тюмень, 2005 (Bulatova O.S. Pedagogicheskaya integratsiya ratsional'noy i emotsional'noy storon protsessa shkol'nogo obucheniya: avtoref. diss. ... d-ra ped. nauk / O.S. Bulatova. – Tyumen', 2005).
3. Выготский Л. С. Психология искусства. – М., 1986 (Vygotskiy L. S. Psikhologiya iskusstva. – M., 1986).
4. Ильин И.А. Аксиомы религиозного опыта: исследование. – Т. I–II. – М.: ТОО «Рарог», 1993 (Il'in I.A. Aksiomy religioznogo opyta: issledovanie. – T. I–II – M.: TOO «Rarog», 1993).
5. Медушевский В. Концепция духовно-нравственного воспитания средствами искусства (для общеобразовательных учебных заведений). – М., 2001 (Medushevskiy V. Kontseptsiya dukhovno-nravstvennogo vospitaniya sredstvami iskusstva (dlya obshcheobrazovatel'nykh uchebnykh zavedeniy). – M., 2001).
6. Медушевский В. Внемлите ангельскому пению. – Минск, 2000 (Medushevskiy V. Vnemlite angel'skomu pen'yu. – Minsk, 2000).
7. Райкен Л. Мыслить по-христиански об искусстве //Божий мир в школьных предметах: Сборник статей. – Ч. – 1. – К., 2008 (Rayken L. Myslit' po-khristianski ob iskusstve //Bozhiy mir v shkol'nykh predmetakh: Sbornik statey. – Ch. 1. – K., 2008).
8. Сергеева Г.П., Критская Е.Д., Шмагина Т.С. Музыка: Программы общеобразовательных учреждений (5–7 классы). – М.: Изд-во «Просвещение», 2007 (Sergeeva G.P., Kritskaya E.D., Shmagina T.S. Muzyka: Programmy obshcheobrazovatel'nykh uchrezhdeniy (1–7 klassy). – M.: Izd-vo "Prosveshchenie", 2007).
9. Холопова В. Музыка как вид искусства. – М.: Изд-во «Лань», 2000 (Kholopova V. Muzyka kak vid iskusstva. – M.: Izd-vo "Lan", 2000).
10. Чigareва Е. На пути к вере. – М., 2010 (Chigareva E. Na puti k vere. – M., 2010).
11. Шеффер Френсис А. Искусство и Библия. – СПб., 1998 (Sheffer Frensis A. Iskusstvo i Bibliya. – SPb., 1998).

АНАЛІЗ МЕДІАТЕКСТУ: ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Палієнко А. М.
Україна, м. Черкаси

У статті представлено певні види аналізу медіатексту як основи для формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів. Розглянуто фундаментальні положення семіотичного, концептуального, герменевтичного й культурологічного видів аналізу. Уточнено цілі, завдання і специфіку їхньої реалізації. Запропоновано базову методику діалогічної інтерпретації як передумови аналітичних процедур з медіатекстом.

Ключові слова: *медіатекст, медіакомпетентність, методика діалогічної інтерпретації, семіотичний, концептуальний, герменевтичний і культурологічний аналіз медіатексту.*

В статье представлены некоторые виды анализа медиатекста как основы для формирования иноязычной медиакомпетентности будущих журналистов. Рассмотрены фундаментальные положения семиотического, концептуального, герменевтического и культурологического видов анализа. Уточнены цели, задачи и специфика их реализации. Разработана базовая методика диалогической интерпретации как предпосылки для аналитических процедур с медиатекстом.

Ключевые слова: *медиатекст, медиакомпетентность, методика диалогической интерпретации, семиотический, концептуальный, герменевтический и культурологический виды анализа медиатекста.*

The article studies basic types of media text analysis as a foundation for acquiring media competence by future journalists. In the focus of attention there are various dimensions of understanding an alien media text. Text understanding is defined as a cognitive process based on special mental operations aimed at decoding author's intentions, reconstructing the meaning of a media text and reflecting its main ideas. It is emphasized that a problem of understanding is a problem of interpretation. To better understand a media text and introduce a reader to its context the text should be studied within semiotic, conceptual, hermeneutic and cultural frameworks. In its turn the suggested frameworks offer concrete strategies of interpretation of a media text. These strategies are characterized by their own targets, tasks and specificity of realization. It is hypothesized that applying different types of analysis to a media text allows a reader to examine its linguistic, cognitive, originative, and situational aspects.

Keywords: *media text, media competence, methodology of dialogical interpretation, semiotic, conceptual, hermeneutic and cultural analyses of a media text.*

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному просторі важлива роль відводиться ЗМІ і їхнім головним продуктам – медіатекстам. **Медіатекст** як міждисциплінарне явище розглядається у

роботі як специфічний, відкритий, полікодовий, інтер- і гіпертекстуальний, ретіальний, соціально орієнтований мовленнєвий медіапродукт, спрямований не лише на інформування, а й на здійснення впливу на гіпотетичну або реальну аудиторію [11, с. 105].

Нині медіатекст набув статусу базової категорії в медіалінгвістиці, медіастилістиці, медіапсихології, медіапедагогіці, медіакультурі, медіаосвіті – нових наукових напрямів (див., наприклад, праці Т.Г. Добросклонської, Ф.У. Жаббарової, Л.М. Землянової, М.Ю. Казак, Н.Б. Кирилової, В.В. Лєдєнєвої, Г.С. Мельник, Б.Я. Місонжнікова, Г.Я. Солганіка, О.І. Таюпової, О.В. Федорова, Є.С. Щелкунової та ін.). Цими та іншими науковцями акцентується ідея, що для всебічного розуміння медіатексту необхідний його різнобічний аналіз, що позитивно позначиться на рівні сформованості іншомовної **медіакомпетентності майбутніх журналістів** – інтегративної якості як сукупності здатностей, знань, навичок, умінь і відповідного досвіду, які формують готовність індивіда до адекватного сприйняття, критичного опрацювання, структурування, генерування й передавання медіаінформації в різних формах, видах і жанрах [16, с. 137; 11, с. 106].

Виклад основного матеріалу. Аналіз медіатексту передбачає всебічне опрацювання інформації, що міститься в ньому, тобто інтерпретацію, та, відповідно, й апперцепцію і рефлексію, комунікативно-когнітивні маніпуляції з матеріалом медіатвору й наступне конструювання власних медіапродуктів.

Для аналізу й інтерпретації тексту доречним видається застосування **методики діалогічної інтерпретації** – сукупності процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації й інтегрувального принципу діалогічності. Діалогічність розглядається як мережа взаємодії складників ситуації породження й розуміння тексту [13, с. 533]. Діалогічність передбачає врахування таких **аспектів**, як: гносеологічний, мовний, культурно-історичний, комунікативний, текстовий і когнітивний. Такий погляд на діалогічність передбачає ментальну взаємодію структур свідомості автора медіатексту та його адресата та їхніх картин світу, що допомагає адресату «проникнути в концептуальний світ автора та досягнути ідеї, закодовані в медіатворі» [13, с. 533; 3, с. 336].

Опрацювання медіатексту охоплює роботу з [3, с. 337] автором тексту; самим текстом (його головною ідеєю, структурою, функціями, стилістикою, способами викладу, концептом, в якому сконденсований

основний зміст твору і підтексту); реципієнтом тексту. У медіатексті продуцент і реципієнт, «оперуючи» в різних площинах, реалізують притаманні їм характеристики: етнографічну, соціально-психологічну, культурно-антропологічну, філософсько-світоглядну, лінгвістичну, ситуативну, комунікативну, когнітивну тощо. Ці характеристики створюють «внутрішнє середовище людини» [15, с. 33, с. 89] і в різних співвідношеннях виявляються у змісті тексту. Організація мовленнєвої діяльності продуцента відповідає формі «зміст – текст», у той час як для реципієнта діє послідовність «текст – зміст», що створює певні складнощі для декодування тексту. Проте їхня когнітивна основа має бути наближеною одна до одної, тоді адресат зможе декодувати текст, зрозуміти задум адресанта і створити власний концепт тексту [3, с. 338].

Когнітивною основою моделі опрацювання медіатексту є ситуація, котра реалізується як «певний фрагмент світу», адже адресат розуміє медіатекст у тому випадку, якщо йому зрозуміла ситуація, про яку йдеться. Когнітивний корелят такої ситуації, тобто те, що відбувається у свідомості людини, коли вона стикається з певною ситуацією, становить модель ситуації як типу репрезентації знань. Така модель містить не абстрактну інформацію про стереотипні події – як у ментальних моделях, фреймах чи сценаріях – а «особистісне знання», яке знаходиться в розпорядженні індивіда відносно певної ситуації, а це знання є результатом попереднього досвіду, накопиченого в результаті взаємодії з подібними ситуаціями [4, с. 69]. Відтак, розуміння тексту й інференційні знання, виведені з тексту у процесі його аналітичного опрацювання, також будуть мати особистісний характер.

Інтерпретація медіатексту відбувається на двох рівнях: комунікативному й когнітивному; вона сприяє розумінню глибинних смислів, закладених у тексті, й результується виведенням нового знання, тобто когніцією. Саме когніція як сукупність ментальних процесів сприйняття, категоризації, мислення, мовлення тощо забезпечує опрацювання інформації, яка надходить до свідомості індивіда різними чуттєво-перцептивними каналами. При цьому збагачується його концептуальна система, де переробляються результати зорового, слухового, моторного тощо сприйняття поряд із мовним освоєнням цього досвіду й утворюються когнітивні структури, які інтерпретують сприймані висловлювання й ініціюють продуковані висловлювання [7, с. 81, с. 94]. У свою чергу, когнітивні структури зберігають засвоєні знання, згортаючись у ментальні пакети, концепти, ментальні репрезентації, що відбивають знання й досвід суб'єктів пізнання. Це можуть бути схеми, фрейми,

скрипти, когнітивні мапи, семантичні мережі тощо [3, с. 339]. Тому важливо навчити студентів – майбутніх журналістів – структурувати інформацію й ментально репрезентувати її у свідомості, що позитивно вплине на рівень сформованості їхньої медіакомпетентності.

Аналіз тексту передбачає багатоаспектний опис і характеристику мовленнєвого медіапродукту з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних та інших детермінантів. Підходи до дослідження медіатексту залежать як від розуміння цього поняття, так і дослідницької домінанти, а також обраної теорії, з позицій якої проводиться аналіз. Серед основних видів аналізу медійного твору релевантними для формування медіакомпетентності майбутніх журналістів вважаються, зокрема, *семіотичний, концептуальний, герменевтичний і культурологічний*.

Семіотичний аналіз. В аспекті означеного аналізу людина розглядається як творець і інтерпретатор знака, що втілюється в антропоцентризмі – методологічному принципі, який застосовується при дослідженні мови як продукту людської діяльності, призначеного для потреб людини як посередника спілкування, засобу зберігання її досвіду, знань, культури тощо: «мова існує в людині для людини й реалізується через людину» [13, с. 32].

У межах семіотичного аналізу виокремлюють три основні аспекти: 1) синтактику (внутрішні, структурні властивості знакових систем, правильність будови знаків); 2) семантику (відношення знаків до позначуваного, тобто зміст знаків); 3) прагматику (корисність, цінність знака з позиції користувача – інтерпретатора знаку).

Завданням сучасної семіотики є «розглянути природу знаків, якими розум людини користується для розуміння речей чи для передавання свого знання іншим» [8, с. 8]. Визначене завдання реалізує створену Ч.С. Пірсом трикомпонентну модель семіозису (*знаковий засіб – позначений об'єкт – інтерпретант*), або семіотичний трикутник, який представляє зв'язок форми, змісту знака й позначеного [12, с. 71].

Семіотичний аналіз медіатексту спирається на семіотичну теорію медіаосвіти, основним змістом якої стають коди і «граматика» медіатексту, тобто мова медіа, а педагогічною стратегією – навчання прийомів і алгоритму декодування медіатексту, опису його змісту, асоціацій, синтаксичної будови, стилістичних особливостей мови тощо.

Концептуальний аналіз. Опрацювання, або осмислення вхідної інформації відбувається через активацію ментальних структур, які зберігають уже засвоєні знання в різних формах. Результатом такого

процесу є розгорненість певного ментального простору, в якому будується ментальна репрезентація нової інформації, зберігання якої відбувається за рахунок згорненості ментальної репрезентації в концепт. Концептуальний аналіз досліджує структуру самого вербалізованого концепту, й має на меті з'ясування того, як він був сформований, чим він відрізняється від інших концептів, як він структурований та які системні зв'язки йому притаманні. Концептуальний аналіз охоплює сферу співвідношення світу речей (реальну картину світу), світу мови (вербальну картину світу) та світу ідей (концептуальну картину світу) [7, с. 157].

Предметом наукового пошуку в концептуальному аналізі часто є концепти, найістотніші для побудови всієї концептуальної системи: ті, які організують самий концептуальний простір і виступають як головні рубрики його членування. Концептуальна система виступає як система думок і знань про світ, що відбиває пізнавальний досвід людини як на довербальному, так і на вербальному рівнях. На думку Р. Павіленіса, ще до знайомства з мовою людина певною мірою знайомиться зі світом, пізнає його; завдяки каналам чуттєвого сприйняття вона розташовує певну інформацію про світ, розрізняє й ототожнює об'єкти свого пізнання. Засвоєння будь-якої нової інформації про світ здійснюється кожним індивідом на ґрунті тієї, якою він оперує. Створена таким чином система інформації про світ і є сконструйованою людиною концептуальною системою, тобто системою уявлень людини про світ [10, с. 19]. Концептуальна система має розглядатись у термінах ментальних репрезентацій, а саме: *схем, фреймів, семантичних мереж, пропозиційних мереж* та ін.

Герменевтичний аналіз. Опрацювання тексту передбачає, насамперед, його адекватне розуміння, тобто проникнення у глибинні смисли тексту, а одтак і в задум автора. Із герменевтичних позицій розуміння тексту передбачає розкриття його смислів, не виражених експліцитно, та рух від розуміння частин до прогнозування змісту цілого й навпаки – від розуміння цілого до усвідомлення змісту частин. Таким чином, метою сприйняття медіатексту є входження в герменевтичне коло твору й розуміння смислу цілого тексту на основі аналізу частин, що витікає з передбачення смислу цілого. Аналіз герменевтичного кола передбачає когнітивну процедуру, яка використовує невербалізоване попереднє знання й досвід читача та вимагає від нього здійснення певних розумових операцій, які забезпечують розуміння тексту і проникнення в концептуальний світ автора. Можна припустити, що

аналітична процедура, пов'язана з герменевтичним колом медіа тексту, передбачає такі етапи:

- *«перед розуміння»*, або створення попереднього смислу медіатвору;
- *інтерпретацію* ключових ідей медіатексту;
- *власне розуміння* як кінцевий результат, що передбачає глибоке проникнення в задум і світ автора медіатвору [6, с. 240].

Входження в герменевтичне коло передбачає застосування певної моделі, яку умовно можна вважати й моделлю розуміння медіатексту. За цією моделлю найменшою значущою одиницею тексту є слово. Проте слово неможливо правильно зрозуміти (інтерпретувати), не розуміючи смислу речення. У свою чергу, речення не буде цілком зрозумілим, якщо незрозуміле значення хоч одного з його значущих слів. У цьому випадку речення є цілим, а слово – його частиною. Розуміння, вочевидь, відбувається в межах герменевтичного кола. Однак речення не є кінцевим цілим (текстом), а лише його частиною. Фактично, розуміння тексту відбувається впродовж декількох рівнів [5, с. 38–41].

Культурологічний аналіз. В аспекті означеного аналізу медіатекст розглядається як універсальний засіб зберігання, передавання та трансформування національних цінностей, представлених взаємодію та взаємодоповненням ланцюжка «час – простір – особистість» і комунікації в сучасному просторі: діалог автора із самим собою, з історією, із повсякденням, близький і дальній контекст буття медіатексту; суб'єктно-об'єктні стосунки автора й культури та тієї ролі, яку відіграє творча індивідуальність автора в локальному соціокультурному просторі [14, с. 28].

Дослідження людських стосунків, нових ідей, своєї і чужої культури, занурення в діалог культур і в діалог свідомостей починається з осмислення медіатексту [9, с. 73]. У тексті відбивається форма спілкування, форма самосвідомості культури і форма спілкування культур [14, с. 29]. Діалог культур відбувається на рівні спілкування особистостей і їхніх свідомостей як носіїв певної культури. За В.С. Біблером, спілкування культур є спілкуванням індивідів як особистостей: відсторонюючи себе від творів культури, індивід (продуцент, реципієнт – кожен по-своєму) *винаходить* своє особливе буття – свідомість – розум – буття особистості, відділеної від індивіда, самотуттєво існуючої і нерозривно насущної у свідомості та внутрішньому мовленні індивіда [2, с. 297]. Продуцент і реципієнт взаємозв'язані на рівні свідомості й мислення, і їхнє *співбуття* із самого

початку закладені у медіатворі. Причому, якщо автор є постійним, то читач завжди різний, внаслідок чого й діалог розвивається по-різному. Кожний різний читач по-своєму стає *співавтором* твору. Діалог особистостей, як і діалог культур, певним чином визначає функціонування медіатвору [14, с. 29].

Кожна культура здатна формувати і змінювати семантику свого поля, актуалізувати його сенс. У свідомості особистості «діалог культур» може здійснюватись лише у формі діалогу образів культури, «у формі перипетій людського буття, що втілені в ці образи й формують живий предмет нерозв'язної і постійної суперечки культур, що постійно переосмислюється» [2, с. 56]. Критерієм діалогічного спілкування особистості з культурою стає естетична самосвідомість: чим краще особистість обізнана про культурні явища, факти, реалії, тим напруженіше, гостріше й ясніше протікає діалог [14, с. 30].

Культурологічний аналіз медіатексту передбачає розгляд його як культурного феномену, що функціонує не лише як окремий твір одного автора, а й як текстову парадигму, що розгортається в певному культурному просторі впродовж певного часу. Культурологічним аналізом медіатексту можна вважати не площинний розгляд медіатвору як суми деяких прийомів, а аналіз «за вертикаллю», коли медіатекст розглядається в контексті всього культурного простору як його невід'ємна частина, що має всі його ознаки і є змінною категорією за алгоритмом змін культурного простору [1, с. 125].

Висновки. Проникнення в глибинні смисли медіатвору передбачає здійснення його різнобічного аналізу, насамперед, семіотичного, концептуального, герменевтичного й культурологічного. Будучи взаємозв'язаними, вони характеризуються специфічними цілями, завданнями й особливостями. Представлена стаття не вичерпує усіх аспектів проблеми формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів. Як перспектива подальшого дослідження може розглядатись можливість застосування контент-аналізу для вивчення не лише якісних, але й кількісних характеристик медіатексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблема текста. Опыт философского анализа / М.М. Бахтин // Вопросы литературы. – 1976. – № 10. – С. 122–151. (Bakhtin M. M. Problema teksta. Opyt filosofskogo analiza / M.M. Bakhtin // Voprosy literatury. – 1976. – № 10. – S. 122–151).
2. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В.С. Библер. – М.: Изд-во «Дом науки», 1991. – 225 с. (Bibler V.S. Ot naukouchenia – k logike kul'tury: Dva

filosofskikh vvedeniia v dvadtsat' pervyi vek / V.S. Bibler. – M.: Izd-vo "Dom nauki", 1991. – 225 s.).

3. Вовк О. І. Комунікативно-когнітивна компетентність студентів-філологів: нова освітня парадигма / О. І. Вовк. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. – 500 с. (Vovk O.I. Komunikatyvno-kohnityvna kompetentnist' studentiv-filolohiv: nova osvithnia paradyhma / O.I Vovk. – Cherkasy: Vydavets' Chabanenko Yu. A., 2013. – 500 s.).

4. Дейк Ван Т. А. Язык, познание, коммуникация : [Пер. с англ.] / Т. А. Ван Дейк. – М.: Изд-во «Прогресс», 1989. – 312 с. (Deyk Van T.A. Yazyk, poznanie, kommunikatsia : [Per. s angl.] / T.A. Deyk Van. – M.: Izd-vo «Progress», 1989. – 312 s.).

5. Зверева Я. В. Реализация модели герменевтического круга в интерпретации текстов / Я. В. Зверева // Вестник Челябинского государственного университета: Филология. Искусствоведение. – 2009. – № 17 (155). – Вып. 32. – С. 38–41. (Zvereva Ya. V. Realizatsyia modeli germenevticheskogo kruga v interpretatsii tekstov / Ya.V. Zvereva // Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta: Filologia. Iskusstvovedenie. – 2009. – № 17 (155). – Vyp. 32. – S. 38–41.).

6. История философии: Энциклопедия / [Составитель и главный редактор А.А. Грицанов]. – Минск: Изд-во «Интерпрессервис; Книжный Дом», 2002. – 1376 с. (Istoria filosofii: Entsyklopedia / [Sost. i glavnyi redaktor A.A. Gritsanov]. – Minsk: Izd-vo «Interpresservis; Knizhnyi Dom», 2002. – 1376 s.).

7. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; [Под ред. Е.С. Кубряковой]. – М. : Изд-во филол. фак-та МГУ, 1997. – 245 с. (Kratkiy slovar' kognitivnykh terminov / E. S. Kubriakova, V.Z. Demyankov, Yu.G. Pankrats, L. G. Luzina; [Pod red. E. S.Kubriakovoy]. – M.: Izd-vo fylol. fak-ta MGU, 1997. – 245 s.).

8. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю.М. Лотман. – СПб. : Изд-во «Искусство-СПб.», 2010. – 378 с. (Lotman Yu.M. Semiosfera / Yu.M. Lotman. – SPb.: Izd-vo «Iskusstvo-SPb.», 2010. – 378 s.).

9. Новикова А.А. Анализ медиатекстов – основа американской медиаобразовательной стратегии / А.А. Новикова // Информатизация образования. – 2009. – № 4. – С. 72–95. (Novikova A.A. Analiz mediatekstov – osnova amerikanskoй mediaobrazovatel'noy strategii / A.A. Novikova // Informatizatsia obrazovania. – 2009. – № 4. – S. 72–95.).

10. Павиленис Р. И. Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М.: Изд-во «Наука», 1986. – 286 с. (Pavilenis R.I. Problema smysla logiko-filosofskiy analiz yazyka / R.I. Pavilenis. – M.: Izd-vo «Nauka», 1986. – 286 s.).

11. Палієнко А. М. Медіатекст як засіб формування медіа-картини світу / А. М. Палієнко // Історія та сучасний стан педагогічних і психологічних наук: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. – Ч. 1. – С. 105–108. (Palienko A.M. Mediatekst yak zasib formuvannia media-kartyny svitu / A.M. Palienko // Istoria ta suchasnyi stan pedahohichnykh i psykhologichnykh nauk : Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. – K.: HO "Kyivs'ka naukova organizatsia pedahohiky ta psykhohihiy", 2014. – Ч. 1. – S. 105–108.).

12. Пирс Ч.С. Начала прагматизма / Ч.С. Пирс. – Т. 2. Логические основания теории знаков / пер. с англ. В.В. Кирющенко, М. В. Колопотина. – СПб. : Изд-во лаборатории метафизических исследований философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета; Алетейя, 2000. – 352 с. (Pirs Ch.S. Nachala pragmatizma / Ch. S. Pirs. – T. 2. Logicheskie osnovania teorii znakov / Per. S angl. V.V. Kiriushchenko, M. V. Kolopotina. SPb.: Laboratoria metafizicheskikh issledovaniy filosofskogo fakul'teta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta; Aleteya, 2000. – 352 s.).
13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О Селіванова. – Полтава: Вид-во «Довкілля», 2006. – 718 с. (Selivanova O.O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopedia / O.O. Selivanova. – Poltava: Vyd-vo “Dovkillia”, 2006. – 718 s.).
14. Симбирцева Н.А. Бытие литературно-художественного произведения: культурологический аспект / Н.А. Симбирцева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2007. – № 14. – С. 28–34. (Simbirsteva N.A. Bytie literaturno-khudozhestvennogo proizvedeniya: kul'turologicheskiy aspekt / N.A. Simbirtseva // Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2007. – № 14. – С. 28–34.).
15. Теория текста: [Учебное пособие] / Ю.Н. Земская, И.Ю. Качесова, Л.М. Комиссарова, Н.В. Панченко, А.А. Чувакин. – М.: Изд-во «Флинта», Изд-во «Наука», 2010. – 132 с. (Teoria teksta: [Uchebnoe posobie] / Yu.N. Zemskaya, I.Yu.Kachesova, L.M. Komissarova, N.V.Panchenko, A.A.Chuvakin. – M.: Izd-vo “Flinta”, Izd-vo “Nauka”, 2010. – 132 s.).
16. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогических вузов. – М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 222 с. (Fedorov A.V. Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshlenia snudentov pedagogicheskikh vuzov. – M.: Izd-vo MOO VPP UNESCO “Informatsia dlia vsekhn”, 2007. – 222 s.).

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ» І ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Романчук С. М.
Україна, м. Київ

У статті обґрунтовано потребу викладання спеціального курсу «Культура наукової мови» у вищих навчальних закладах освіти. Закцентовано увагу на розвиток комунікативних навичок професійного мовлення студентів на заняттях з «Культури наукової мови», визначено екстра- та інтралінгвальні чинники, що впливають на формування у студентів наукового мовлення.

Ключові слова: *культура наукової мови, викладання, мовна особистість.*

В статье обосновано необходимость преподавания специального курса «Культура научной речи» в высших образовательных учебных заведениях. Акцентировано внимание на развитие коммуникативных навыков профессиональной речи студентов на занятиях по «Культуре научной речи», определены экстра- и интралингвальные факторы, влияющие на формирование у студентов научной речи.

Ключевые слова: *культура научного языка, преподавание, языковая личность.*

The article substantiates the necessity of teaching the subject «Culture of scientific speech» in higher educational establishments. The author pays attention to the development of students' professional communicative skills in classes of «Culture of scientific speech» as well as defines extra- and intralingual factors that influence the formation of students' skills of scientific speech.

Keywords: *culture of scientific speech, teaching, linguistic personality.*

Постановка проблеми. Підготовка висококваліфікованого фахівця потребує правильної організації та проведення навчально-методичної і наукової діяльності у вищих навчальних закладах освіти (далі – ВНЗ). Першочерговим завданням у цій площині є формування у студентів комунікативних навичок, які в подальшому й сприятимуть вирішенню ними різних ділових проблем. Науковий та офіційно-діловий стилі є одними з визначальних у формуванні мовної особистості майбутнього спеціаліста.

Проблемами наукового дискурсу займалися серед інших європейських науковців такі вітчизняні та російські вчені, як: Н.Д. Бабиц, І.К. Білодід, Л.А. Булаховський, А.А. Бурячок, В.О. Винник, В.В. Виноградов, М.А. Жовтобрюх, С.Я. Єрмоленко, Л.О. Кадомцева, А.П. Коваль, І.І. Ковалик, Г.М. Колесник, В. Коптілов, Л.Т. Масенко,

Л.І. Мацько, А.К. Мойсієнко, А.С. Морозов, Г.В. Онкович, Г.С. Онуфрієнко, Л.С. Паламарчук, М.М. Пилинський, М.Я. Плющ, М. Погрібний, О.Д. Пономарів, В. Різун, В.М. Русанівський, О.А. Сербенська, О.О. Тараненко, Т.К. Черторизька, Л.І. Шевченко та ін. У працях славістів нової і новітньої генерації розглядалися (на значному за обсягом й часом утворення лексичному матеріалі) з-поміж інших й складні проблеми, пов'язані з аналізом особливостей формування терміносистем як важливих складових наукової мови, й визначалися актуальні питання культури мови в синхронії та діяхронії.

Безперечно, що основою культури наукової мови є літературна мова, тому процес викладання цього спеціального курсу має свою лінгвостилістичну специфіку. Це і зумовлює необхідність удосконалення лінгводидактичних параметрів, зокрема таких навчальних дисциплін, як «Українська мова» та «Українська мова за професійним спрямуванням». Знання мови, як відомо, *охоплює уміння* використовувати мовні засоби залежно від сфери, мети й ситуації спілкування, *володіння належною* мовною культурою та культурою професійної мови, яка забезпечує мовну компетентність особистості у її професійній діяльності. Саме життя ставить перед вищою школою завдання – давати вітчизняній науці й виробництву фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, високоінтелектуальних, духовно багатих, з належним рівнем мовної культури. Це завдання, які без глибокого знання державної мови не можуть бути вирішені. Саме тому проблема вивчення й української мови, й культури наукової мови у вищих навчальних закладах України у наш час є винятково актуальною.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності введення в навчальний процес вищої школи спеціального курсу «Культура наукової мови», представленого тут на основі досвіду його викладання в Національному університеті Державної податкової служби України (м. Ірпінь Київської області, Україна).

Виклад основного матеріалу. Професійно спрямоване навчання пов'язане з науковим стилем мови – мовною системою, спеціально пристосованою для оптимального спілкування людей в науковій діяльності. Мовна якість наукової продукції суттєво впливає на її теоретичну і практичну цінність. Наукові тексти часто перенасичуються малозрозумілими термінами, необґрунтованим використанням авторських ключових понять, стилістичними, орфографічними, пунктуаційними помилками. Саме тому вважаємо необхідним вивчення майбутніми фахівцями курсу «Культура наукової мови».

Предметом спеціального курсу «Культура наукової мови» є вивчення лексико-синтаксичних засобів і жанрових різновидів наукового стилю української літературної мови та структурної організації наукового тексту.

Метою цього курсу є засвоєння наукового стилю як функціонального різновиду національної літературної мови, а також сучасної термінології як динамічної та інформативної частини лексичного корпусу наукової мови, формування навичок і вмінь у написанні наукових праць.

Завдання курсу професійно спрямовані переважно, зокрема, на те, щоб:

- *поглибити* знання студентів про науковий стиль української мови;
- *розширити* уявлення про українську наукову мову, мовні засоби наукового тексту;
- *опанувати* технологією роботи з сучасним українським науковим текстом;
- *розвивати* професійну комунікативну, термінологічну та дослідницьку компетенції студентів;
- *формувати* навички мовного оформлення і композиційно-сислової побудови наукового твору.

Передбачається, що після вивчення курсу «Культура наукової мови» студенти повинні знати: базові категорії культури наукової мови; ознаки культури наукової мови; жанрові різновиди наукового стилю української літературної мови; правила побудови наукового тексту; архітектоніку наукового тексту; мовні засоби організації наукової інформації в науковому тексті; вимоги до оформлення цитат, списку використаних джерел у науковій роботі; поняття наукового дискурсу та принципи його моделювання; структурну організацію наукового тексту (тему й підтему); риси синтаксичної композиції різножанрових наукових текстів. Студенти також повинні набути такі уміння: працювати з навчальною, навчально-методичною, науковою та довідниковою літературою; читати і сприймати науковий текст, що належить до різних жанрів, виділяти головну і другорядну інформацію; аналізувати лексичні, фразеологічні та синтаксичні засоби наукового тексту; створювати наукові тексти (стаття, тези, план, курсова робота, реферат, анотація, рецензія).

Зрозуміло, що у цій програмі передовсім подано спільні для всіх сфер професійного спілкування рекомендації, радше визначена загальна спрямованість курсу та обов'язковий обсяг знань, якими повинні оволодіти студенти. На основі програми викладач самостійно визначає теоретичний та практичний матеріал, враховуючи майбутній фах студента.

За програмою вивчення курсу навчальний матеріал охоплює 2 змістові модулі:

Змістовий модуль 1: Лексико-синтаксичні засоби творення наукового тексту;

Змістовий модуль 2: Жанри наукового дискурсу.

Враховуючи те, що кожна держава прагне до зміцнення інтелекту своїх громадян, а також через те, що наукова мова є важливою динамічною складовою національної літературної мови, якою передаються у світовий інформаційний простір національні досягнення з різних галузей знань, принципово доцільним і безперечно важливим є викладання у вищій школі курсу «Культура наукової мови» студентам усіх напрямів підготовки фахівців як гуманітарного, так і природничого профілю.

Серед аргументів щодо перспективності цієї пропозиції можна вважати, зокрема, наступні міркування.

По-перше, майбутнім фахівцям при написанні наукових текстів варто знати, що для стилістики наукової мови властиве вживання своєрідного граматичного засобу: авторського «ми» (*на наш погляд, на наше переконання, ми вважаємо* та ін.). У викладі думок слід розмежовувати власне бачення проблеми й бачення інших авторів, тобто те, що запозичене з наукових праць. Тому потрібно користуватись такими висловами, як: *«на нашу думку», «як показує аналіз», «погоджуючись з міркуванням...»*. Не слід подавати виклад роботи від першої особи однини чи множини *«я вважаю», «мені здається», «ми виявили»*, доцільніше використати звороти типу *«встановлюємо», «маємо на увазі»*. Проте і ними не варто захоплюватися. Найчастіше у науковій комунікації переважає використання безособових форм (*досліджено, розглянуто, проаналізовано*).

По-друге, молодим ученим слід урахувати і той факт, що в науковій мові існує ціла низка мовних засобів, які відображають структурні компоненти тексту. Подані нижче зразки можна розглядати як норму і для усного і писемного наукового дискурсу. Наприклад, для вираження *впевненості* використовують такі лексико-граматичні засоби: *у(в)певнений (упевнена) у(в) тому, що...; є впевненість у тому, що...; є переконання у тому, що...; безумовно, що...; не можна не зважати на те, що...; доведено, що...; загальновідомо, що...; ці факти переконують у (чому?)...; автор переконливо доводить, що... .*

Для вираження *критики* (непогодження, спростування) бажано, зокрема, вживати такі лексико-граматичні засоби, як: *доцільно (доречно) викрити (азначити) недоліки; не можна не заперечити...; не можна*

погодитися; автор, на наш погляд, помиляється щодо; є серйозні розбіжності в поглядах на; можна спростувати наведену думку; автор припускається певних неточностей.

Поширену стилістичну формулу *припущення* у науковій доповіді прийнятніше висловлювати, користуючись такими лексико-граматичними конструкціями: *припустімо, що..; допустімо, що..; можна висловити припущення..; домовимось, що..; маємо припустити, що...* [3, с. 126].

По-третє, наукова мова (науковий дискурс) – це, передусім, один з важливих функціонально-стильових різновидів національної літературної мови зі своїм корпусом наукової термінології і вітчизняними традиціями зваженого, логічно аргументованого наукового викладу.

Тут надзвичайно важливим є опанування фаховою науковою термінологією саме через те, що термінологія є одним із визначальних динамічних компонентів наукового стилю у системі національної літературної мови. Принагідно варто також підкреслити, що надмірне захоплення термінологічними новелами різного походження і різного стилістичного пафосу не додає науковості будь-якій статті чи доповіді, лише ускладнюючи по суті перебіг і одержання очікуваного від наукового спілкування позитивного результату.

На розвиток комунікативних навичок професійного мовлення студентів безперечно впливають як інтралінгвальні, так і екстралінгвальні чинники. Сьогодні до професійних навичок, знань і умінь майбутніх спеціалістів сучасне суспільство ставить нові вимоги, зокрема, до коректного володіння у фаховому спілкуванні системою мовних засобів сучасного наукового стилю (від обов'язкових етикетних формул – до коректної аргументації певного, іноді дискусійного рівня наукового рішення).

Висновки. Саме на заняттях зі спеціального курсу «Культура наукової мови» майбутні спеціалісти нової генерації матимуть змогу розширити можливості одержання комунікативних навичок професійного мовлення, навчитися не лише працювати з науковим текстом, а й самим створювати його. Останнє є досить важливим для підготовки висококваліфікованого фахівця, здатного не лише констатувати явища, факти, події, але й самостійно аналізувати їх, користуючись потужним потенціалом духовних скарбів мови і культури своєї Країни в її успішному поступі до інтелектуальних висот сучасної Цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 232 с. (Babych N.D. Osnovy kul'tury movlennya / N.D. Babych. – L'viv: Svit, 1990. – 232 s.).
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень / О.В. Крушельницька: навч. посіб. – К.: Вид-во МАУП, 2003. – 116 с. (Krushel'nyts'ka O.V. Metodolohiya ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen' / O.V. Krushel'nyts'ka: navch. posib. – K.: Vid-vo MAUP, 2003. – 116 s.).
3. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови / Г.С.Онуфрієнко: навч. посіб. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 312 с. (Onufriyenko H.S. Naukovyy styl' ukrayins'koyi movy / H.S.Onufriyenko: navch. posib. – K.: Tsentri navch. literatury, 2006. – 312 s.).

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА У СТУДЕНТОВ МУЗЫКАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Рудой Е. Л.
Российская Федерация

В статье рассматриваются основные факторы, влияющие на креативное развитие студентов-музыкантов педагогических факультетов. Анализируются этапы обучения, необходимые для творческого развития личности студентов. Представлены аспекты создания условий, содействующих формированию в студенческом коллективе атмосферы принятия и доверия. Особое внимание уделяется анализу проблем, возникающих в процессе творческой самореализации.

Ключевые слова: *креативность, творческое развитие, студенческий коллектив, творческая самореализация.*

У статті розглядаються основні фактори, що впливають на креативний розвиток студентів-музикантів педагогічних факультетів. Аналізуються етапи навчання, необхідні для творчого розвитку особистості студентів. Представлено аспекти створення умов, сприятливих для формування в студентському колективі атмосфери прийняття і довіри. Особлива увага приділяється аналізу проблем, що виникають в процесі творчої самореалізації.

Ключові слова: *креативність, творчий розвиток, студентський колектив, творча самореалізація.*

The article examines the main factors affecting the creative development of music students at pedagogical faculties. It also analyzes training stages required for the creative development of students' personality and outlines conditions necessary to form in the students' team the atmosphere of acceptance and trust. Particular attention is paid to the analysis of the problems encountered in the process of creative self-realization.

Keywords: *creativity, creative development, student body, creative self-realization.*

Постановка проблемы. Развитие креативности у студентов – будущих педагогов-музыкантов – наиболее тесно связано с формированием их способности к творческому самовыражению. Наибольшая вероятность формирования креативных качеств будущих учителей музыки может быть стимулирована в условиях, позволяющих личности переосмысливать педагогическую ситуацию и получать возможность понимания и поддержки. Данный факт является наиболее значимым для формирования креативности у студентов, даже когда студенческий коллектив не является сплоченным или имеет нескольких лидеров.

Изложение основного материала. Особая роль в *творческом развитии* отводится студенческому периоду жизни. Студенческий возраст, как известно, это время интенсивного развития нравственных и эстетических чувств, становления характера и овладения полным набором социальных ролей взрослого человека: гражданских, профессионально-трудовых и др. Значимым для профессионального самоопределения будущего педагога является понимание того, как организуется, функционирует и развивается творческая художественная деятельность, в основе которой заложена идея креативности [4].

Иногда креативность и творческий подход могут проявляться в стрессовых ситуациях. Стрессовая ситуация – это ситуация, которая становится для человека, переживающего или воспринимающего ее, причиной стресса или тревоги. М. Аргайл приводит, в частности, следующее определение: «Данная ситуация заставляет вас чувствовать тревогу или дискомфорт либо потому, что вы не знаете, как поступить, либо потому, что она заставляет вас испытать чувства страха, смущения или неловкости» [1].

Интересно отметить, что именно стрессовые ситуации часто открывают доступ личности к ранее неизведанным ресурсам, что позволяет человеку совершать действия и поступки, ранее казавшиеся ему невозможными. Подобные ситуации могут производить эффект положительной мотивации, что стимулировало их использование на занятиях, ставящих своей целью развитие творческой активности личности. Возможно и негативное следствие использования такого рода технологий: замкнутость, творческая пассивность. В силу перечисленных выше факторов, технологии быстрого изменения (стрессовые ситуации) *не могут* быть рекомендованы к использованию на занятиях в учебных заведениях [3].

Формирование креативности у студентов-музыкантов связано с прохождением ими ряда этапов, каждый из которых является необходимым для того, чтобы развитие личности происходило гармонично:

1. *Создание условий, необходимых для реализации творческого потенциала.*
2. *Активизация творческого потенциала.*
3. *Проработка ограничений.*
4. *Закрепление полученных навыков и использование этих навыков в дальнейшей профессиональной деятельности.*

Каждый из обозначенных этапов включает ряд последовательных действий, которые позволяют пройти каждый этап с минимальным количеством затруднений.

Создание условий, необходимых для реализации творческого потенциала. Создание данных условий предполагает наличие в группе атмосферы принятия и доверия. Такие условия могут быть созданы за несколько первых встреч с группой. Количество таких встреч зависит от степени доверия в группе, используемых технологий и вовлеченности участников в групповой процесс [2]. Известно только, что в случае наличия в группе доверительных отношений, процесс самораскрытия идет легче, что в свою очередь облегчает процесс творческого самовыражения.

Целесообразно с самого начала четко следить за выполнением всеми обучающимися правил групповой деятельности. Правила обозначаются преподавателем на стадии знакомства. Желательно, чтобы необходимость их соблюдения была четко обоснована преподавателем. Лучше всего предложить несколько основных правил (конфиденциальность, безоценочность, очередность, добровольность, правдивость) и вводить их по мере необходимости в процессе обучения [3].

На этом этапе рекомендуется использование технологий, направленных на групповое взаимодействие. Данные технологии при умелом их применении позволяют в достаточно короткий срок проанализировать и спокойно обсудить основные опасения, возникшие в учащих в связи со страхом самовыражения и самопрезентации в группе.

Активизация творческого потенциала. Работа на данном этапе предполагает наличие определенного уровня базового доверия участников группы друг другу и ведущему. В случае, если предыдущий этап работы был проведен успешно, уровень доверия формируется автоматически.

Компонент творческого самовыражения в процессе обучения связан с уникальностью и самобытностью каждого обучающегося. Рассматриваемый в этом аспекте, творческий компонент становится путем развития без страха сделать ошибку в творческом процессе. Процесс творчества становится также путем самопознания и расширения контакта с окружающими и с самим собой, следствием чего является постепенное расширение степени свободы применения приобретенных на занятиях практических навыков.

Следует обратить особое внимание на то, что в ситуации обучения творчество является добровольным действием, направленным в первую очередь на самопознание и самораскрытие, и требует от преподавателя создания в группе доброжелательной атмосферы, которая включает в себя «безоценочность» и принятие каждого обучающегося в группе таким, какой он есть.

В данном случае самым важным компонентом становится свобода самовыражения и творчества, вытекающие из ощущения «безоценочного» принятия происходящего. Свобода предусматривает возможность продвижения в любом направлении из начальной точки и по мере необходимости не исключает возможность возвращения к началу и поиск нового пути. Следует обратить внимание, что предоставление такой свободы не нужно путать с попустительским отношением, которое наоборот расхолаживает обучающихся, и не приносит пользы при изучении любой темы дисциплины.

Проработка ограничений. Этот этап производится с использованием рисуночных технологий и техник ролевого моделирования. Данные технологии позволяют работать с обучающимися в мягкой и ненавязчивой форме.

В большинстве случаев, появления блокировок или ограничений можно избежать, в ситуациях, когда в группе существует атмосфера доброжелательности. В работе со студентами рекомендуется на первом занятии, посвященном знакомству и выявлению ожиданий дать им понять, что программа обучения будет строиться с учетом их запросов. Такая программа должна стимулировать их к дальнейшему профессиональному росту.

Закрепление полученных навыков. Данную работу целесообразно проводить во время семинаров-практикумов с использованием техники «разбора полетов». Эта техника заключается в открытом совместном обсуждении волнующих тем и проблем, их анализу и путей решения, что позволяет проектировать полученные в процессе обучения навыки, с целью их плодотворного использования в будущем. Необходимо учитывать, что после каждого практического занятия должно проводиться обсуждение, с целью осмысления и анализа [5].

Выводы. Педагогическая практика убеждает, что развитие творческой активности учащихся происходит более эффективно, если оно опирается на *саморазвитие личности*. Характерными особенностями творческой активности являются *познавательная самостоятельность и овладение различными способами*

деятельности. Открытость новому опыту позволяет творческим людям наиболее полно использовать имеющуюся в их распоряжении информацию, постоянно расширяя области поиска новых решений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аргайл М, Фурнхэм А., Грэхэм Дж. А. Социальные ситуации. Гл. 12. Стрессовые ситуации // Межличностное общение: Хрестоматия. – СПб., 2001. – 220 с. (Argayl M, Furnkhem A., Grekhem Dzh. A. Sotsial'nye situatsii. Gl. 12. Stressovye situatsii / Mezhlichnostnoe obshchenie: Khrestomatiya. – SPb., 2001. – 220 с.).
2. Проблемы и перспективы социокультурной адаптации детей и юношества средствами художественного творчества: Сборник науч. трудов – М.: Изд-во «Спутник», 2006 (Problemy i perspektivy sotsiokul'turnoy adaptatsii detey i yunoshestva sredstvami khudozhestvennogo tvorchestva: Sbornik nauch. trudov – М.: Izd-vo «Sputnik», 2006).
3. Педагогика музыкального образования: Проблемы и перспективы развития: III Международная научно-практ. очно-заочная конференция / Под ред. Э.Б. Абдуллина. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2011. – 283 с. (Pedagogika muzykal'nogo obrazovaniya: Problemy i perspektivy razvitiya: III Mezhdunarodnaya nauchno-prakt. ochno-zaochnaya konferentsiya / Pod red. E.B. Abdullina. – Nizhnevartovsk: Izd-vo Nizhnevart. humanit. un-ta, 2011. – 283 s.).
4. Рудой Е.Л. Культурно-просветительская деятельность как фундамент профессионального образования педагога-музыканта [Электронный ресурс] // Педагогика искусства: сетевой электронный научный журнал. – 2015. – №1. – Режим доступа: <http://www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-1-2015/rudoy.pdf> (Rudoy E.L. Kul'turno-prosvetitel'skaya deyatel'nost' kak fundament professional'nogo obrazovaniya pedagoga-muzykanta [Elektronnyy resurs] / Pedagogika iskusstva: setevoy elektronnyy nauchnyy zhurnal. – 2015. – №1. – Rezhim dostupa: <http://www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-1-2015/rudoy.pdf>).
5. Современные исследования эстетического воспитания и художественного образования в контексте Буровской научной школы: Сборник науч. трудов. – М.: РАО ИХО, 2009. – 334 с. (Sovremennye issledovaniya esteticheskogo vospitaniya i khudozhestvennogo obrazovaniya v kontekste Burovskoy nauchnoy shkoly: Sbornik nauch. trudov. – М.: RAO IKhO, 2009. – 334 s.)

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 658.14

МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ СТАНДАРТИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ

Ганечко І.Г., Гімаєва Н.С.
Україна, м. Київ

У статті проаналізовано світові тенденції розвитку проектного фінансування, в тому числі галузеву структуру ринку. Визначено, що як ефективний метод концентрації та використання фінансових ресурсів, проектне фінансування набуло досить широкого поширення в міжнародній практиці. Розглянуто роль проектного фінансування в забезпеченні основних галузей економіки. Проаналізовано проблеми використання механізму проектного фінансування в Україні та обґрунтовано необхідність його застосування в традиційних та нетрадиційних сферах діяльності.

Ключові слова: проектне фінансування, ринок проектного фінансування, інвестиційний проект, інвестиції.

В статье проанализированы мировые тенденции развития проектного финансирования, в том числе отраслевую структуру рынка. Определено, что как эффективный метод концентрации и использования финансовых ресурсов, проектное финансирование получило довольно широкое распространение в международной практике. Рассмотрена роль проектного финансирования в обеспечении основных отраслей экономики. Проанализированы проблемы использования механизма проектного финансирования в Украине и обоснована необходимость его использования в традиционных и нетрадиционных сферах деятельности.

Ключевые слова: проектное финансирование, рынок проектного финансирования, инвестиционный проект, инвестиции.

This article analyses global trends in the project finance development, including the branch structure of the market. It is defined that the project finance being an effective method of concentration and use of financial resources, has gained popularity in the international practice. The author also considers the role of project finance in the provision of basic branches of economy. The article summarizes the problems connected with the use of the project finance mechanism in Ukraine as well as substantiates the necessity of its application in traditional and nontraditional spheres of human activities.

Keywords: *project finance, market project finance, investment project, investment.*

Постановка проблеми. Проектне фінансування набуло досить широкого поширення в міжнародній практиці здійснення проектної діяльності. Як показує зарубіжний досвід – це ефективний метод концентрації й використання фінансових ресурсів, що передбачає оптимальне фінансове структурування проекту, наявність контролю за використанням коштів, раціональний розподіл ризиків, що дозволяє учасникам проекту досягти поставлених цілей. Для більшості розвинутих країн світу проектне фінансування є важливим інструментом забезпечення економічного розвитку.

Проведені фахівцями економетричні розрахунки показують, що за умови зміни обсягів фінансування реалізації інвестиційних проектів з використанням механізмів проектного фінансування на 1% обсяг світового ВВП може збільшуватися в середньому на 0,14% з урахуванням мультиплікативного впливу інвестицій на економіку через зміну внутрішнього попиту [1].

Проектне фінансування є добре відпрацьованою в міжнародній практиці технологією фінансового забезпечення крупних капіталомістких проектів, які реалізуються в традиційних сферах і галузях реального сектора економіки. Необхідність застосування міжнародного досвіду реалізації інвестиційних проектів з використанням схем проектного фінансування в Україні є безперечною.

Традиційно (Г. Бардиш, Г. Вінтер, С. Воробйов, Б. Есті, В. Жуков, Е. Йескомб, В. Катасонов, Т. Куриленко, Т. Майорова, В. Меггінсон, Д. Морозов, П. Невіт, І. Ніконова, А. Пересада, А. Смірнов, Л. Фаррелл, В. Фаузер, Дж. Фіннерті та ін.) проектне фінансування розглядається як спосіб залучення довгострокового позикового фінансування для крупних проектів, які реалізуються в традиційних галузях економіки.

Водночас, структура ринку проектного фінансування постійно змінюється. Окремі технології проектного фінансування в сучасних умовах можуть використовуватися не лише в традиційних сферах діяльності, а й для фінансування венчурних проектів, розвиток яких залежить від приватного капіталу. Для України, де венчурний ринок характеризується дефіцитом венчурного капіталу, використання таких технологій могло б сприяти розвитку інноваційної діяльності.

Метою статті є дослідження світових і вітчизняних тенденцій розвитку проектного фінансування на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток проектного фінансування має достатньо довгу історію, проте активізацію даного методу організації інвестиційних проектів пов'язують із нафтовою кризою 1973 р. та міжнародною кризою 1982 р. За цей час накопичений значний світовий досвід реалізації проектів в різних галузях економіки. Обсяги проектного фінансування в Україні, порівняно з іншими країнами світу є незначними, незважаючи на ряд переваг його застосування.

Світові тенденції розвитку проектного фінансування визначаються конкуренцією між крупними транснаціональними банками та потребами інвесторів в капіталовкладеннях, при цьому, в економічно розвинутих країнах використовується досить широкий спектр джерел фінансування, основними серед яких залишається банківське кредитування (більше 80%) та випуск боргових цінних паперів.

На основі проектного фінансування в світі реалізується велика кількість проектів. Найбільший обсяг угод з використанням проектного фінансування, за даними міжнародного журналу Project Finance and Infrastructure Finance та Агентства Thomson Reuters, було укладено в 2008 р. – 251,2 млрд. дол. США, який зріс у 2,2 рази в порівнянні з 2000 р.

Глобальна фінансово-економічна криза 2009 р. негативно вплинула на кількість угод, які скоротилися на 45% в порівнянні з попереднім роком, що склало 140,2 млрд. дол., але починаючи з 2010 р., обсяг коштів, вкладених в проекти з використанням проектного фінансування почав активно зростати. Так, у 2014 р. обсяг угод склав 252,5 млрд. дол. США [2].

За даними, наведеними на Рис. 1, у 2016 р. відбулося скорочення суми глобального обсягу угод з використанням проектного фінансування до 168,9 млрд. дол., тобто на 15,6 % від попереднього періоду, що є найнижчим результатом з 2013 р. Знизилися також обсяги угод в регіоні Південної та Північної Америки у перші дев'ять місяців 2016 р. – на 47,3% в порівнянні з попереднім роком.

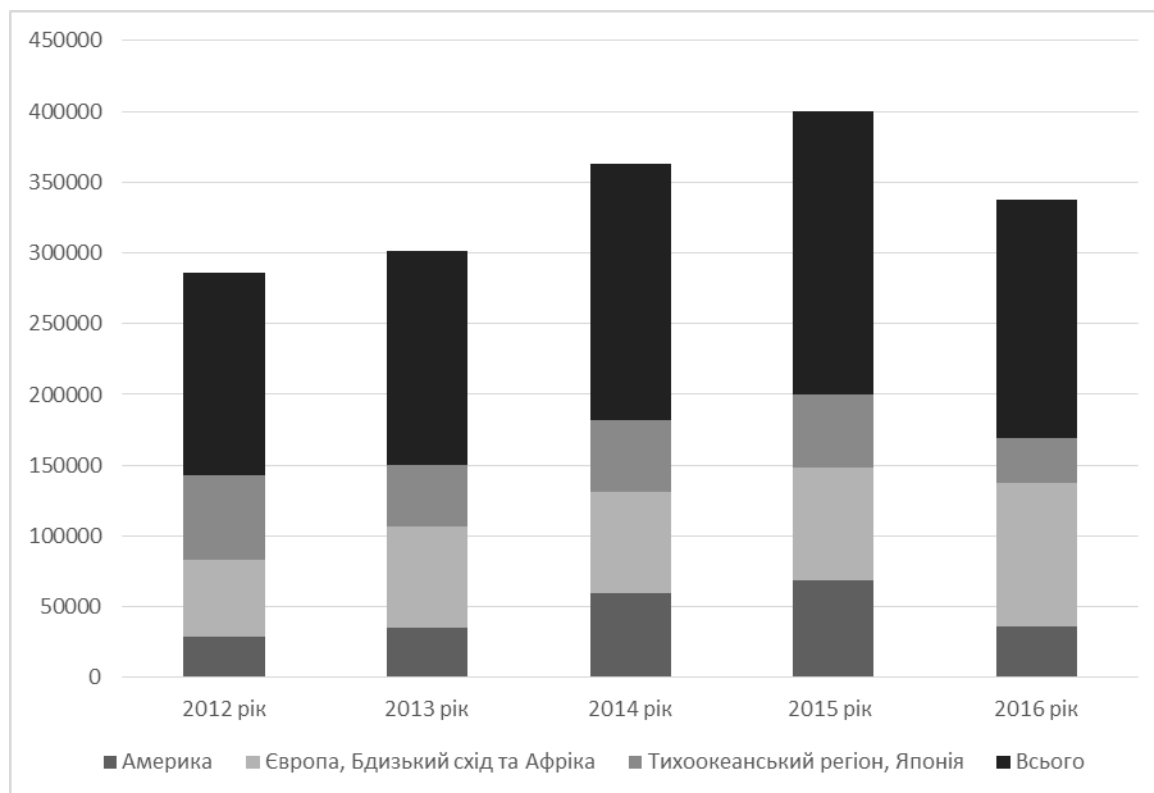

Рис. 1. Глобальний обсяг угод із застосуванням проектного фінансування з розбивкою по регіонах (дані за 9 місяців кожного року, у доларах США) [2].

Енергетичний сектор захопив 60,4% активності на ринку проектного фінансування цього регіону (\$ 21,9 млрд. – 102 угоди). Найбільшою угодою підписаною у третьому кварталі є Dakota Access, яка склала \$ 2,5 млрд. США [2].

Можемо припустити, що скорочення обсягів фінансування в поточному році пов'язане активізацією досліджень в області альтернативних джерел енергії та очікуваному переходу до їх використання. Прогнозні дані свідчать про те, що собівартість видобутку нафти та газу в цілому до 2040 р. зросте, оскільки ефект зростання вартості через виснаження запасів перекриє ефект зниження вартості за рахунок застосування нових технологій [3].

Аналіз галузевої структури ринку проектного фінансування на сучасному етапі показав, що проектне фінансування у регіоні Європи, Близького Сходу та Африки склало \$100,5 млрд. (256 угод) за перші дев'ять місяців 2016 р., що призвело до зростання на 26,1% в порівнянні з попереднім періодом. Енергетичний сектор в цьому регіоні збільшився на 22,1% в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. Найбільшою та

найпотужнішою є Шведська угода у сфері електрики (Borealis Swedish Electricity transaction), яка складає 36,5 млрд. дол. США [3].

Галузева структура угод проектного фінансування відображена на Рис. 2.

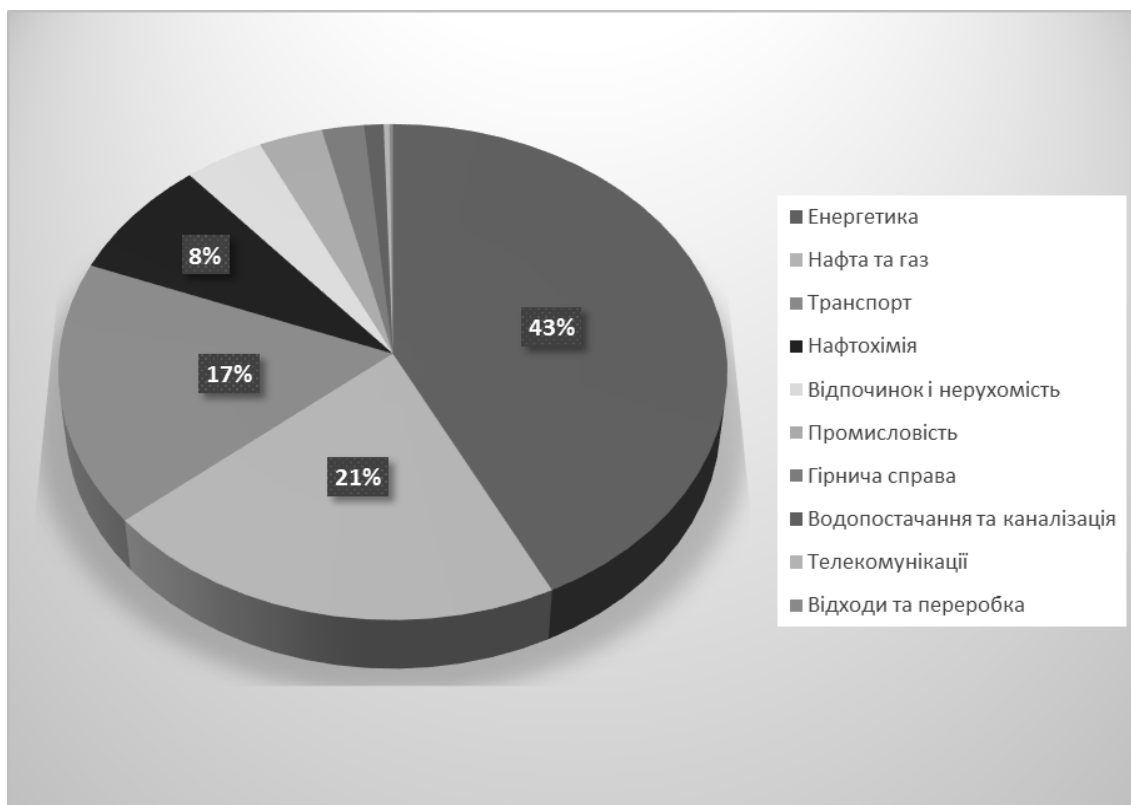

Рис. 2. Галузева структура угод проектного фінансування [3].

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні обсяг угод проектного фінансування знизився на 38,1%, всього укладено 107 угод. Найкрупнішим став японський проект Fukushima, який займає 42,8% частки енергетичного сектору регіону. За підсумками 9 місяців 2016 р. найбільшу частку на ринку проектного фінансування займає регіон ЕМЕА (Європа, Близький Схід, Африка).

Серед секторів економіки, які використовують проектне фінансування, лідиром є енергетика. Частка даного сектора економіки складає 72% обсягу глобального ринку проектного фінансування (що на 40% більше ніж у попередньому році). Друге місце займають проекти, які пов'язані з видобутком нафти та газу – 21%. Частка транспортних проектів становить 17%.

Україна відіграє важливу роль як у європейському, так і в світовому паливно-енергетичному ринках. Завдання, які стоять на порядку денному перед вітчизняним енергетичним сектором, полягають у необхідності

переходу від видобувних до відновлювальних джерел енергії, формуванні нової моделі функціонування ринку електричної енергії, посиленні виробництва та розподілі енергії, управлінні допуском до новітніх технологій через проектне фінансування «розумних технологій» [5].

Проте за останні п'ять років відбувалося зменшення обсягів фінансування й кількості проектів в Україні, особливо ситуація погіршилася в останні три роки. Динаміку обсягів фінансування та кількості проектів в Україні в період з 2005 по 2016 рр. представлено на Рис. 3.

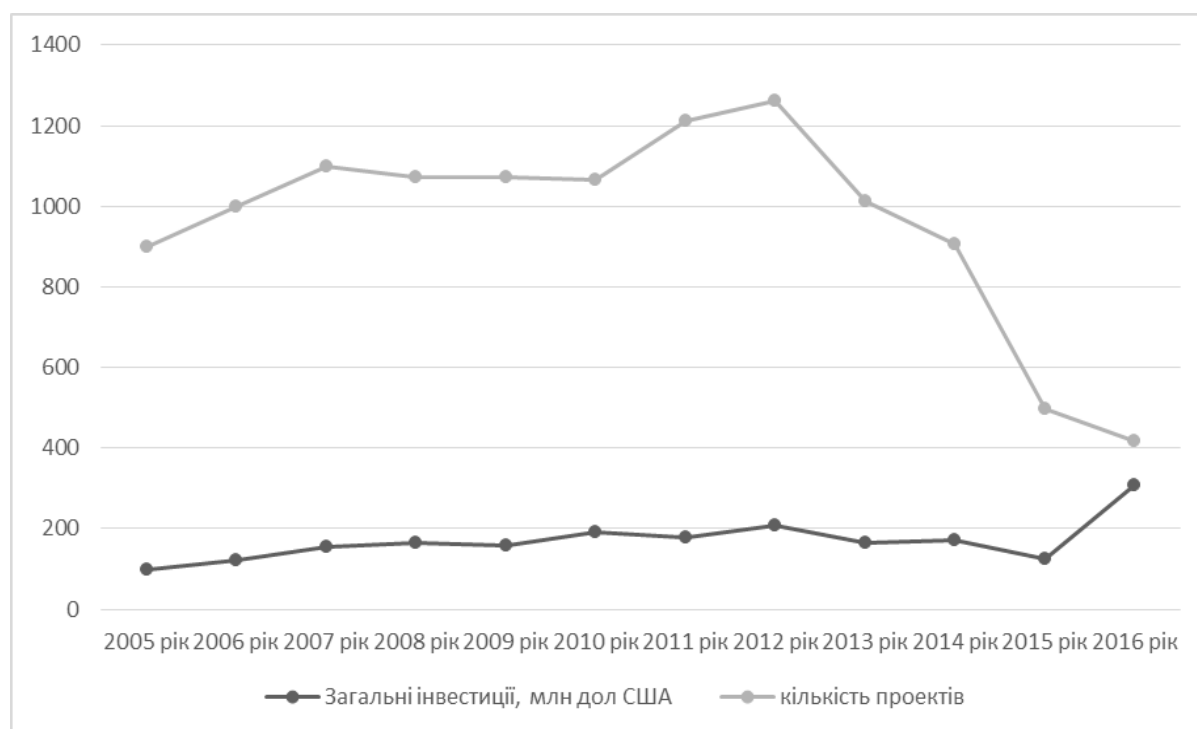

Рис. 3. Обсяги фінансування та кількість проектів в Україні (за усіма видами фінансового забезпечення) в період з 2005 по 2016 рр. [4].

У порівнянні з розвинутими країнами світу ринок проектного фінансування в Україні досить обмежений, кількість активних проектів інтенсивно скорочується, значною є частка інвестицій у збиткові проекти.

Особливістю вітчизняного ринку є відсутність ініціативи з боку бізнесу. Проблеми, що виникають при реалізації проектів за схемами проектного фінансування, обумовлені складністю економічних та правових відносин між учасниками проекту, чутливістю до змін навколишнього економічного, політичного та правового середовища.

За даними Групи Світового Банку за період з 1990 по 2015 рр. в Україні було профінансовано 7132 проекти на загальну суму 2 585 214 млрд. доларів США.

На відміну від світових тенденцій розвитку, в Україні сектором з найвищими інвестиціями є інформаційні та комунікаційні технології. Найбільшу кількість проектів було зафіксовано у 2012 р. – 1056, після чого розпочався спад. За 9 місяців 2016 р. було профінансовано 108 проектів, що складає 10,3% від кількості проектів 2012 р. [4].

Зазначимо, що проектне фінансування ефективно використовується багатьма державами для покращення та розширення інфраструктури як одного з ключових пріоритетів в умовах економічного зростання та збільшення населення. Такі проекти мають бути спрямовані на залучення приватних інвестицій з боку держави на умовах концесії. На сьогоднішній день система платних автомагістралей успішно вводиться на всій території Європи, Азії, США, Канади, Австралії, країн Південної та Північної Америки та Північної Африки. Україна ж не має концесійних автодоріг, не дивлячись на потенційну зацікавленість в співпраці окремих крупних європейських інвесторів та з боку Китаю.

Існують загальні проблеми, які виникають при реалізації проектів за схемами проектного фінансування і вони обумовлені значною кількістю ризиків, пов'язаних із впливом зовнішніх чинників (економічних, політичних, правових тощо), а також внутрішніх: використанням високого фінансового важеля, задіяністю значної кількості учасників в реалізації проекту, кожен з яких є потенційним носієм ризику, довготривалістю та іншими факторами. З іншого боку, фінансування реальних інвестицій з використанням проектного фінансування дає можливість знизити ризики на основі застосування тих методів і технологій, які напрацьовані за останні десятиліття в ході практичної реалізації інвестиційних проектів в зарубіжних країнах [6].

Для України проектне фінансування могло б стати компромісним варіантом фінансового забезпечення найбільш важливих проектів, оскільки можливості банківського кредитування та залучення іноземних інвестицій на даному етапі економічного розвитку та нестабільності фінансової системи досить обмежені.

Висновки. Проектне фінансування досить активно використовується у світовій практиці реалізації проектів у різних секторах економіки. Серед галузей економіки, які використовують таке фінансування, в світі лідиром є енергетика. Частка цього сектору економіки складає більше 70% обсягу глобального ринку проектного фінансування.

В Україні ж у цілому обсяги інвестицій суттєво скоротилися за останні три роки, незважаючи на необхідність реалізації крупних проектів в сфері

інфраструктури, енергетики та інших галузях. Особливу увагу видається вартим звернути на необхідність задоволення високого попиту на фінансування проектів енергозбереження з використанням методів проектного фінансування, оскільки відновлювальні джерела енергії в Україні мають значний потенціал, що використовується досить обмежено.

У зв'язку з прискоренням розвитку технологій, проектне фінансування останнім часом розглядають як спосіб залучення коштів у нові сфери діяльності, в створювані венчурні проекти. Активізація цього процесу може створити нову хвилю розвитку проектного фінансування. В Україні, де фінансування будь-якого бізнесу є непростим питанням через негативний вплив ряду існуючих зовнішніх чинників (економічних, політичних, соціальних, правових тощо), з розвитком неформального ринку венчурного капіталу актуальність застосування переваг проектного фінансування все більше зростає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никонова И.А. Проектное финансирование в России. Проблемы и направления развития / И.А. Никонова, А.Л. Смирнов. – М.: Изд-во «Консалтбанкир», 2016. – 216 с. (Nikonova I.A. Proektnoe finansirovanie v Rossii. Problemyi i napravleniya razvitiya / I.A. Nikonova, A.L. Smirnov. – M.: Izd-vo «Konsaltbankir», 2016. – 216 s.)
2. Project Finance International. Global Project Finance Review [Electronic resource]. – Access Mode: <http://www.pfie.com/Journals/2016/10/13/f/o/o/PFI-Financial-League-Tables-Q3-2016-.pdf>.
3. XXII век. Наука, техника, технологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://22century.ru/popular-science-publications/world_energy_2 (XXII vek. Nauka, tehnika, tehnologii. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: http://22century.ru/popular-science-publications/world_energy_2).
4. World Bank. Private Participation in Infrastructure Database [Electronic resource]. – Access Mode: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/country/ukraine>.
5. Олійник Д. Фінансування інновацій та модернізації енергетичного сектору: європейський досвід // Незалежний аудитор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1374?view=material. (Ollynik D. Flansuvannya Innovatsly ta modernlzatslyi energetichnogo sektoru: Evropeyskiy dosvld // Nezalezhniy auditor [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1374?view=material.)
6. Фінансове забезпечення розвитку підприємств: монографія / І.О. Бланк, Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва та ін. / За ред.: І.О. Бланк. – К.: Вид-во Київського національного торговельно-економічного університету, 2011. – 343 с. (Flansove zabezpechennya rozvitku pldpriemstv: monograflya / I.O. Blank, L.O. Ligonenko, N.M. Gulyaeva ta In. / Za red.: I.O. Blank. – K: Vyd-vo Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu, 2011. – 343 s.)

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Колісник О.П.
Україна, м. Ірпінь

Процес формування облікової політики підприємства є достатньо складним і водночас важливим в обліковій діяльності суб'єкта господарювання в межах правового поля. Складові організації процесу формування облікової політики повинні враховувати принципи побудови і функціонування обліку та управління підприємством в цілому, а також включати етапи, на кожному з яких чітко визначити послідовність дій і видів робіт.

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова політика підприємства, аспекти облікової політики, етапи облікової політики, суб'єкти облікової політики.

Процесс формирования учетной политики предприятия является достаточно сложным и одновременно важным в учетной деятельности предприятия в рамках правового поля. Составляющие организации процесса формирования учетной политики должны учитывать принципы построения и функционирования учета и управления предприятием в целом, а также включать этапы, на каждом из которых четко определить последовательность действий и видов работ.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, учетная политика предприятия, аспекты учетной политики, этапы учетной политики, субъекты учетной политики.

The process of formation of enterprise accounting policies is rather difficult and at the same time is important for accounting activities of a business entity in the legal field. In order to organize the process, it is necessary to take into account the principles of building up and operation of accounting and business management in general as well as to include steps, each of which should clearly define a sequence of activities and types of work.

Kywords: accounting, accounting policy of the company, accounting policy stages, subjects of the accounting policy.

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є основним інформаційним джерелом для управління підприємством та зовнішніх користувачів. При побудові бухгалтерського обліку необхідно враховувати ті функції, які він виконує в управлінні підприємством, а саме, інформаційну, контрольну, оціночну та аналітичну. Найважливішою із зазначених вважається контрольна функція, яка надає можливість здійснювати за даними бухгалтерського обліку перевірку прийнятих управлінських рішень господарського характеру, їх виконання.

Одним із напрямів забезпечення контрольної функції обліку є формування облікової політики підприємства та чітке її дотримання суб'єктами господарювання. Проте досить проблемним залишається питання розробки моделі облікової політики підприємства відповідно до міжнародних стандартів як невід'ємної складової фінансової звітності, що забезпечує взаємозв'язок вимог чинних нормативних документів і практики їх застосування та включення комплексного рішення нерозроблених в міжнародних стандартах методичних аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань процесу формування облікової політики підприємства виявив значну кількість напрацювань багатьма вітчизняними науковцями (Т. В. Барановською, Ю. А. Веригою, С. Ф. Головим, П. Є. Житним, М. С. Пушкарем, Т. М. Сторожук, М. Т. Щирбою та ін.). Разом з тим, враховуючи цінність результатів названих досліджень, слід констатувати, що створення цілісного підходу до організації процесу формування облікової політики дотепер не завершено. Потребують удосконалення теоретичні та організаційні засади щодо процесу формування облікової політики підприємства та визначення кількості її етапів.

Виклад основного матеріалу. Термін «облікова політика» є відносно новим поняттям як для вітчизняної науки, так і для практики ведення бухгалтерського обліку. Проте, незважаючи на велику кількість напрацювань, присвячених проблемам формування облікової політики, залишаються недостатньо уточненими деякі теоретичні положення та організаційні аспекти, зокрема ті, які пов'язані з трактуванням її сутності, змісту та порядком формування.

Так, за ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і п. 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (далі – НП(С)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», облікова політика визначена як «сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності» [1; 2].

У трактуванні облікової політики Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» підкреслено, що *облікові політики* – це «конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності» [3].

Порівнюючи наведені визначення у нормативних і рекомендаційних документах, можна стверджувати, що трактування облікової політики є

майже ідентичним, за виключенням такої складової, як «домовленість». Проте вітчизняне законодавство все ж таки містить норму, яка дозволяє самостійно формувати облікову політику, виходячи з конкретних умов діяльності та практики ведення обліку.

Особливістю формування облікової політики є потреба у ґрунтовних знаннях з бухгалтерського обліку і одночасно практичних облікових навичок. На допомогу у формуванні облікової політики розроблені Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, які трактують, що у розпорядчому документі про облікову політику наводяться принципи, методи і процедури, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш ніж один їх варіант, а також попередні оцінки, які використовуються підприємством з метою розподілу витрат між відповідними звітними періодами [4]. Виходячи з цього, кожен суб'єкт господарювання повинен обирати методику обліку, властиву для його діяльності і уточнити лише йому притаманні особливості обліку, використання активів чи утворення резервів.

У наукових працях деяких вітчизняних фахівців розглядаються – щодо української практики ведення бухгалтерського обліку та підготовки фінансової звітності – питання формування облікової політики за міжнародними стандартами. Саме тому удосконалення нормативної бази, яка регулює порядок формування і застосування облікової політики підприємств підприємницької сфери в частині ймовірного стандарту бухгалтерського обліку «Облікова політика підприємства» сприятиме наближенню національних стандартів з загальноприйнятими стандартами фінансової звітності на законодавчому рівні.

Результати теоретичних напрацювань представляють собою практичний інструмент, яким можуть керуватися фахівці підприємств при розробці облікової політики з метою підготовки фінансової звітності згідно Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ), з максимальною ефективністю використовуючи інформацію, систематизовану та згруповану за вітчизняними правилами бухгалтерського обліку.

Усе це дозволить зменшити затрати пов'язані з підготовкою фінансової звітності за МСФЗ, а зниження трудомісткості зазначеного процесу в кінцевому результаті підвищить її якість і достовірність і як наслідок забезпечить інвестиційну привабливість підприємства.

Методологічне обґрунтування розробки облікової політики за міжнародними стандартами значно полегшить вітчизняним підприємствам процес здійснення аудиту міжнародними аудиторськими компаніями та дозволить впевнено відстоювати власну точку зору, а найголовніше розвивати практику застосування професійного судження.

При формуванні облікової політики підприємства необхідно чітко усвідомлювати наслідки, які відбиваються у звітності і на що саме буде впливати вибір конкретних способів бухгалтерського обліку. Аналогічним має бути підхід і при аналізі фінансової звітності де враховується не лише професійне судження бухгалтера, а й також те, що він може недостовірно відображати у фінансовій звітності деякі факти господарської діяльності.

Підсумком всього вище зазначеного є те, що за допомогою дієвої облікової політики, підприємство може впливати на формування показників фінансової звітності таким чином, щоб її користувачі отримували об'єктивну інформацію про його фінансовий стан. Унаслідок цього, наказ (положення) про облікову політику не повинен мати формальний характер і дублювати інші внутрішні регламенти підприємства. Проте у фінансовій звітності вітчизняних підприємств дуже рідко розкривається інформація щодо облікової політики попри те, що таке розкриття інформації вимагається НП(С)БО.

На практиці формування облікової політики підприємства здійснюється поетапно, до того ж цей процес трудомісткий та потребує відповідального й професійного підходу. Аналіз сучасного стану практики формування та застосування облікової політики підприємств дозволив встановити, що процесу її формування приділяється недостатня увага як з боку фахівців бухгалтерської служби, так і з боку власників та адміністрації підприємства.

У спеціалізованій літературі представлено різні підходи і погляди на процес формування облікової політики. Так, Т.В. Барановська пропонує схему формування облікової політики підприємства з урахуванням конкретних етапів, виокремлюючи *підготовчий* та *заключний* етапи [4, с. 13-14]. Аналогічним є погляд П. Є. Житного, який трактує цей процес як етапи формування облікової політики, при цьому не конкретизуючи характер робіт на *організаційному*, *підготовчому* чи *заключному* етапах [5, с. 7]. У свою чергу, М.С. Пушкар та М.Т. Щирба під етапами розуміють перелік взаємопов'язаних дій щодо формування облікової політики з обов'язковою умовою першочергового визначення мети та завдань [6,

с.185]. Т. М. Сторожук визначає процес формування облікової політики як алгоритм з переліком конкретних та послідовних дій [7, с. 55].

Узагальнення існуючих підходів до процесу формування облікової політики підприємства та визначення кількості її етапів представлено у Табл. 1.

Таблиця 1.

Підходи до процесу формування облікової політики підприємства та визначення кількості її етапів*

Автор, джерело	Алгоритм (та етапи) процесу формування облікової політики підприємства
Барановська Т.В. [4, с. 13-14]	1. Підготовчий етап. 2. Визначення об'єктів облікової політики. 3. Вибір елементів облікової політики за об'єктами, визначеними на попередньому етапі. 4. Документальне оформлення. 5. Заключний етап.
Житний П. Є. [5, с. 7]	1. Організаційний етап. 2. Підготовчий етап. 3. Визначення зовнішніх умов, явищ і процесів, які впливають на розробку облікової політики. 4. Формування чинників внутрішнього середовища, які визначають облікову політику. 5. Вибір елементів облікової політики за об'єктами, визначеними на попередніх етапах. 6. Інформаційне забезпечення процесу формування облікової політики. 7. Заключний етап.
Пушкар М.С., Щирба М. Т. [6, с. 185]	1. Формулювання мети та визначення завдань облікової політики. 2. Вибір суб'єкта формування облікової політики. 3. Дослідження складу і характеру впливу факторів на формування облікової політики. 4. Вибір і обґрунтування вихідних положень (принципів) побудови облікової політики. 5. Визначення об'єктів облікової політики. 6. Вибір і розробка елементів за об'єктами облікової політики. 7. Дослідження впливу варіантів облікової політики на показники фінансово-господарської діяльності підприємства.

	8. Документальне оформлення і затвердження облікової політики: – розкриття сформованої облікової політики; – внесення змін до облікової політики та її документальне оформлення.
	9. Впровадження обраної облікової політики та контроль за її виконанням.
Сторожук Т. М. [7, с. 55]	1. Прийняття рішення про формування облікової політики підприємства. 2. Визначення способу та створення комісії для формування облікової політики. 3. Формування облікової політики: – вибір конкретного способу ведення бухгалтерського обліку із декількох загальновизнаних стандартів; – розробка індивідуальних способів, виходячи із загальновизнаних. 4. Оформлення документа про облікову політику підприємства з додатками та доповненнями. 5. Затвердження документа про облікову політику підприємства з додатками та доповненнями. 6. Ознайомлення з документом про облікову політику підприємства осіб – виконавців. 7. Використання способів та методів облікової політики на практиці.

Ураховуючи теоретичні напрацювання та практичний досвід процесу формування облікової політики, можна запропонувати таку послідовність її розробки за трьома основними етапами, дотримання яких є необхідною умовою, оскільки кожен попередній етап повинен забезпечити здійснення наступного (див. Рис. 1, побудований за джерелами [4-7]).

Чітко встановлений перелік етапів надає можливість зрозуміти не лише сутність та зміст облікової політики, а й здійснити розмежування робіт при її розробці, що в свою чергу забезпечить виконання однієї з головних вимог, які пред'являються до облікової політики підприємства, її ефективності. Такий підхід забезпечить раціональну організацію процесу формування облікової політики на підприємстві та надасть можливість керівництву не лише ініціювати її розробку, а й координувати дії фахівців, які її формують.

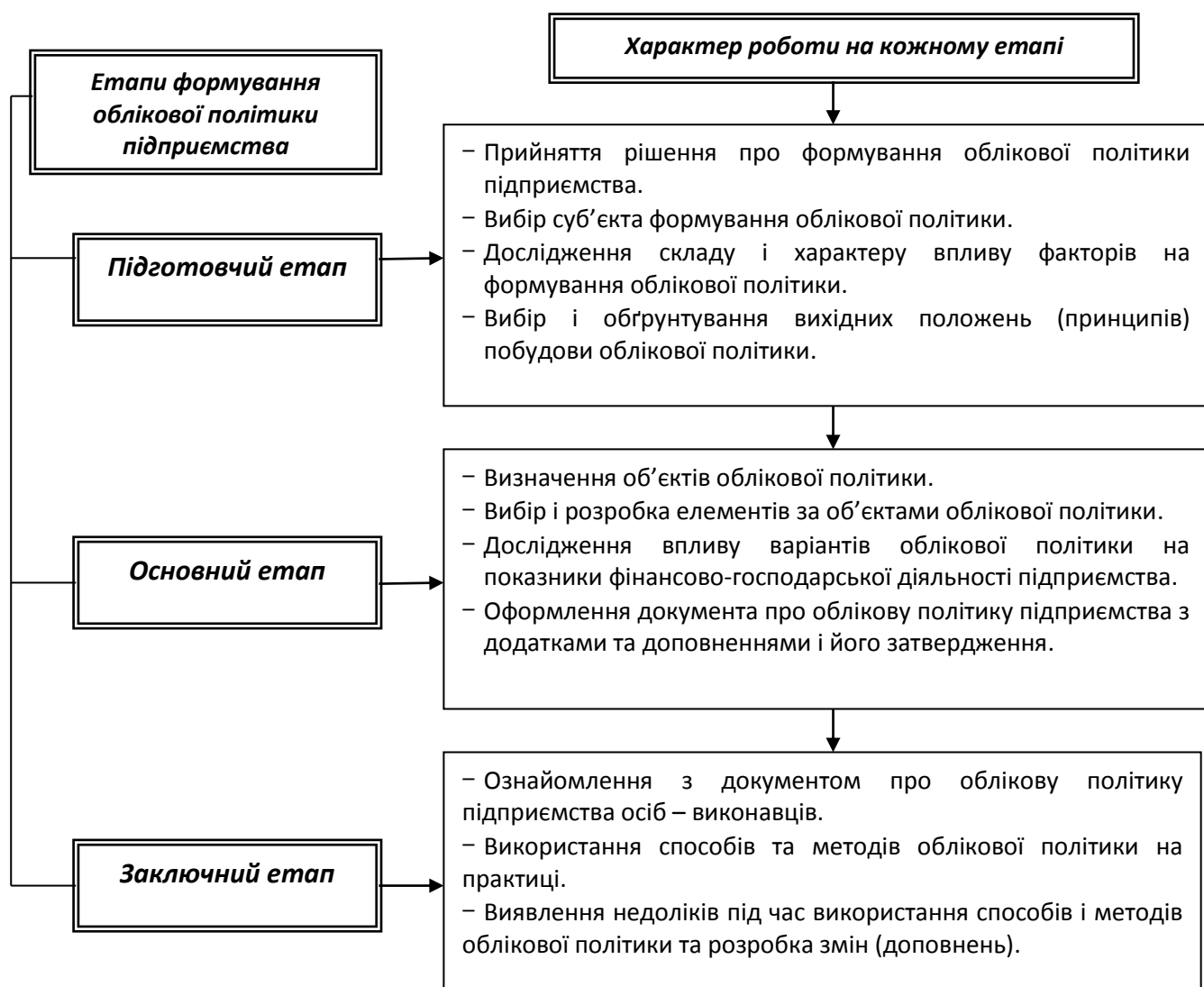

Рис. 1. Етапи формування облікової політики підприємства

Висновки. Облікова політика підприємства може впливати на формування показників фінансової звітності таким чином, щоб її користувачі отримували об'єктивну інформацію про його фінансовий стан. Внаслідок цього, наказ (положення) про облікову політику не повинен мати формальний характер і дублювати інші внутрішні регламенти підприємства.

Подальші наукові дослідження – щодо удосконалення формування облікової політики підприємства – сприятимуть створенню цілісного підходу до раціональної організації процесу формування облікової політики сучасних підприємств в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

rada.gov.ua (Pro bukhhalters'kyu oblik ta finansovu zvitnist': Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 # 996-XIV [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : www.rada.gov.ua).

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua (Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 1 «Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti» : nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 r. # 73 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.rada.gov.ua).

3. МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua> (MSBO 8 «Oblikovi polityky, zminy v oblikovykh otsinkakh ta pomylky» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.minfin.gov.ua>).

4. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: Теорія і практика: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Т.В. Барановська – К., 2005 – 23 с. (Baranovs'ka T.V. Oblikova polityka pidpryyemstv v Ukraini: Teoriya i praktyka: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk / T.V. Baranovs'ka – K., 2005 – 23 s.).

5. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3 – С. 3-10 (Zhytnyy P. Orhanizatsiyno-metodolohichni zasady formuvannya oblikovoyi polityky pidpryyemstva / P. Zhytnyy // Bukhhalters'kyu oblik i audyt. – 2006. – №3. – S. 3-10).

6. Пушкар М. С. Теорія і практика формування облікової політики: монографія / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. – Тернопіль : Вид-во «Карт-бланш», 2010 – 260 с. (Pushkar M. S. Teoriya i praktyka formuvannya oblikovoyi polityky: monohrafiya / M. S. Pushkar, M. T. Shchyrba. – Ternopil' : Vyd-vo "Kart-blansh", 2010 – 260 s.).

7. Сторожук Т. М. Теоретико-методологічні аспекти формування облікової політики підприємств : монографія / Т. М. Сторожук. – Ірпінь: Вид-во Національного університету ДПС України, 2011. – 460 с. (Storozhuk T. M. Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannya oblikovoyi polityky pidpryyemstv : monohrafiya / T. M. Storozhuk. – Irpin': Vyd-vo Natsional'noho universytete DPS Ukrainy, 2011. – 460 s.).

ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО»: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Мустафіна Д.В.
Україна, м. Умань

У статті здійснено аналіз понять і характеристик державно-приватного партнерства на основі визначень вітчизняних та західних вчених. Систематизовано міжнародний досвід у підходах до визначення поняття державно-приватного партнерства.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, державний сектор, приватний сектор, міжнародні вчені, глобалізація.

В статье осуществлён анализ понятий и характеристик государственно-частного партнёрства на основе определений отечественных и западных учёных. Систематизирован международный опыт в подходах к определению понятия государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: государственно-частное партнёрство, государственный сектор, частный сектор, международные учёные, глобализация.

The article presents the analysis of the nature and characteristics of public-private partnership based on its definitions by Western scholars. It also systematizes international experience of public-private partnership definitions.

Key words: public-private partnership, public sector, private sector, Western scholars, globalization.

Постановка проблеми. Ефективна взаємодія органів державного управління, наукових установ та бізнесових структур є суттєвим чинником розвитку економіки та створення науково-технологічних переваг країни в умовах глобалізації. Накопичений світовий досвід дозволяє визнати одним з основних механізмів розширення ресурсної бази й мобілізації невикористаних резервів для економічного розвитку державно-приватне партнерство (далі – ДПП). Дослідження поняття ДПП викликає значний науковий інтерес у зв'язку з багатогранністю категорії "державно-приватне партнерство", широким діапазоном визначень і змістовних понять. Наявність різноманітних точок зору й відсутність чіткості в розуміння категорії ДПП як на міжнародному рівні, так і в країнах, де активно розвивається ця форма взаємодії держави й бізнесу, свідчить про необхідність подальшого розвитку теоретичних та емпіричних досліджень в даній сфері, окреслення чітких меж концепції ДПП, виходячи із міжнародної практики.

Становлення та розвиток ДПП в іноземних країнах висвітлено в працях багатьох вчених. Основні положення теорії господарського

партнерства держави і приватного сектора розглянуті в працях таких зарубіжних учених, як А. Акинтоє, М. Бек, Р. Бекетт, Б. Вайс, Ф. М. Вела, М. Геддс, М.Готтре, Д.Грімсі, К.Грив, Дж. Делмон, М.Джеррард, Е.Р.Ескомба, Е.-Г.Кляйн, Ю. Копеньян, Л.Леон, А.Н. Лінка, М. Льюїс, К. Магаріньос, Ф. Марті, Ф. Оладеїнде, Г.Паолетто, Г. Петерс, Дж. Піл, А.Рейд, Е.Савас, С. Троза, В.Хам, Ф.Харвіч, К. Хардкасл, Г.А.Ходж та ін. Систематизація численних визначень і узагальнення існуючих підходів до визначення ДПП складуть основу для подальшого розвитку концепції партнерської взаємодії держави та приватного сектору.

Виклад основного матеріалу. Аналіз визначень ДПП у розумінні світових вчених трактується у двох аспектах:

- *по-перше*, як система відносин держави й бізнесу, що широко використовується як інструмент економічного й соціального розвитку на міжнародних, національних, регіональних, місцевих рівнях;
- *по-друге*, як конкретні проекти, реалізовані спільно державними органами й приватними компаніями на базі об'єктів державної й муніципальної власності.

Дуалістичне трактування ДПП знайшло відображення в різноманітних визначеннях останнього як в широкому, так і вузькому розумінні. У Табл. 1 наведено трактування поняття партнерської взаємодії держави і бізнесу західними вченими.

Таблиця 1.

Поняття та характеристики ДПП визначені західними вченими

Автор	Поняття та його характеристика
А. Акинтоє, М. Бек, К. Хардкасл	Програми ДПП пропонують довготерміновий, сталий підхід до покращення соціальної інфраструктури, підвищення вартості державних активів та покращення використання грошей платників податків [1, с. 23]. ДПП – це довгостроковий контракт між державним органом і приватним сектором, в якому ресурси і ризики розподіляються для цілей розвитку суспільної інфраструктури [2, с. 61].
А. Регинато	ДПП визначає як співробітництво між державним і приватним секторами, в рамках якого обидві сторони надають ресурси для реалізації і управління громадськими роботами та інфраструктурою, а також надають певні послуги, пов'язані з загальними благами, поділяючи ризики і прибуток [3, с. 87].
Б. Вайс	ДПП — це укладання різних угод, за якими значно зростатиме участь приватних компаній у фінансуванні,

	проектуванні, будівництві, володінні та експлуатації державних підприємств [4, с. 17].
Г. Петерс	Визначає <i>п'ять</i> загальних рис ДПП: • партнерство з двох або більше учасників, принаймні один з яких є державним, інші — з сектору приватного бізнесу; • в ДПП кожен учасник є головним і зокрема має право вести бізнес від свого імені, а не звертатись до інших джерел повноважень; • учасники ДПП створюють стабільні відносини між партнерами; • кожен учасник додає щось до партнерства щодо використання матеріальних і нематеріальних цінностей; • ДПП передбачає відповідальність кожного партнера за результати своєї діяльності. Часто партнерства є окремими організаційними структурами, а не договірними відносинами, що були встановлені між різними незалежними організаціями [1, с. 23-25].
Г. Ходж, К. Грив	ДПП – інституційна угода між державним та приватним секторами з метою співробітництва, яке реалізується через створення нової організаційної одиниці [19, с. 61]. Під ДПП розуміють фінансові моделі, які дозволяють державному сектору залучати та використовувати капітал приватного сектору для поліпшення можливостей діяльності, як регіонального уряду, так і приватних компаній, які залучені у проект [2, с. 62; 3, с. 85].
Д. Грімсі, М. Льюїс	ДПП – відносини, в рамках яких відбувається розподіл ризиків і які ґрунтуються на розподілі державою і одним або декількома партнерами з боку приватного сектора, метою є надання узгодженого державою результату та/або державної послуги [2, с. 62].
Дж. Делмон	ДПП вживається в найбільш широкому значенні і означає будь-які контрактні або юридичні відносини між державними і приватними структурами з метою поліпшення та/або розширення інфраструктурних послуг, виключаючи контракти за державним замовленням (державні закупівлі) [3, с. 13].
Дж. Піл	ДПП визначає як спільне підприємство між державним та приватним сектором з інвестиціями, що часто приходить з приватного сектора та ризиком,

	розподіленим між двома секторами [1, с. 25].
Е. Савас	ДПП – будь-яка угода, в якій державний і приватний сектори об'єднуються для: – <i>виробництва і надання</i> товарів та послуг; – <i>складних, багатосторонніх інфраструктурних проектів</i>; – <i>формальної співпраці</i> між бізнесом, громадянським суспільством і місцевими органами влади в цілях розвитку територій та покращення умов життя населення, в рамках якого традиційні ролі держави і приватного сектора перерозподіляються [4, с. 14; 2, с. 59-60].
Е.-Г. Кляйн, Г. Тесман	ДПП можна визначити як тривалу взаємодію державного і приватного секторів, в яких розробляються спільний продукт та / або послуги і ризики, витрати й прибутки поділяються між партнерами [4, с. 17; 2, с. 60; 3, с. 85]. ДПП можна визначити як спробу скомбінувати додану вартість від державного втручання з якостями ринково-орієнтованих учасників, де ДПП є організаційним оформленням цієї ідеї [1, с. 23].
Е.Р. Ескомба	ДПП характеризується довгостроковим контрактом, в якому приватний сектор займається питаннями: – <i>проектування, будівництва, фінансування та експлуатації інфраструктури</i>; – <i>виплатами</i> державою приватному партнеру за таку участь, які виникають протягом усього терміну дії контракту про державно-приватне партнерство, при тому що держава залишається власником об'єкта [5, с. 13-14].
М. Геддс	Термін ДПП характеризується наступним: це виключно середньострокові або довгострокові правовідносини; дані правовідносини засновані на загальних прагненнях; вони можуть задіяти ряд партнерів; державно-приватне партнерство обов'язково включає в себе розподіл ризиків, доходів і витрат з боку всіх партнерів; метою такої співпраці є надання результатів і послуг в публічних інтересах на постійно вдосконалюваній основі [5, с. 14].
М.Б.Джеррард	ДПП дозволяє використовувати капітал приватного сектора, іноді з залученням державного фінансування для поліпшення якості державних послуг або управління активами державного сектора. ДТП дозволяє державі <i>фокусуватися на результаті</i> – на державних послугах (встановлюючи вимоги на

	"вихід"), а не на процесі їх надання. Алгоритм діяльності ДПП дозволяє державі використовувати вдосконалений і менш витратний підхід до управління ризиками проекту, ніж у випадку з традиційним здійсненням проекту державою (при якому встановлюються вимоги на "вхід") [4, с. 17; 2, с. 60].
П.В. Розенау	ДПП – це юридична форма кооперації, яка може елімінувати "провали" як ринку, так і держави, і поєднати кращі якості обох сторін таким чином, щоб отримати позитивний синергетичний ефект [2, с. 18]. Відмінні риси ДПП: ДПП – як <i>реформа</i> менеджменту. В цьому випадку партнерство просувається як інноваційний інструмент, який змінить стиль функціонування уряду, головним чином за рахунок привнесення ринкової дисципліни. ДПП – як <i>проблемна конверсія</i> (партнерство розглядається з цієї точки зору не як інструмент зміни управлінської практики, а радше як універсальний засіб розв'язання більшості проблем пов'язаних з постачанням державних послуг). ДПП – як <i>моральна регенерація</i> (йдеться про ефект, яке партнерство спрямовує на людей, залучених до цього процесу). ДПП – як <i>усунення ризиків</i> (тут партнерство виступає як засіб відповіді на фіскальну строгість з боку уряду). ДПП – як <i>реструктуризація</i> державних послуг [1, с. 27].
Ф. М. Вела	ДПП в галузі фінансування інфраструктури є механізмом, який дозволяє державним організаціям контролювати витрати по відстроченню платежів, в результаті чого контролювати дефіцит бюджету та збільшувати можливості інвестування в соціальні проекти. Таке співробітництво можливе шляхом укладення концесійних договорів між державою і приватним сектором. Зазначені договори ґрунтуються на праві експлуатації об'єктів інфраструктури приватним сектором в обмін на їх будівництво або фінансування будівництва [3, с. 84].
Ф. Марті, А. Вуазэн, С. Троза	ДПП охоплює всі форми об'єднання державного сектора з приватним для забезпечення всього обсягу або частини публічних служб. Такі правовідносини є видом довгострокових контрактів, відмінною їх

	особливістю в цьому випадку є залучення приватного сектору та субпідрядні роботи. Необхідні для надання послуг інвестиції в інфраструктуру, обладнання, програмне забезпечення повністю або частково фінансуються за рахунок приватного сектора. Платежі, що надаються споживачами або державними органами, покривають амортизацію зазначених інвестицій та їх експлуатацію [3, с. 80-81].
Ф. Оладеінде	ДПП визначає як договірну угоду (партнерство) між державним і приватним секторами з чіткими погодженнями спільних цілей для реалізації проекту чи надання послуг, які, в іншому випадку, були б отримані через традиційний механізм урядових поставок [1, с. 22].
Х. Б. Асерете	Під ДПП розуміють особливу форму відносин між державою і приватними особами для фінансування та управління інфраструктурою й надання публічних послуг, що вимагає особливого обліку, який відповідає їх особливостям й відображає у фінансовій звітності державних і приватних операторів створювані активи, зобов'язання, права і відповідальність [3, с. 85].
Х. Ван Хам, Ю. Копеньян	ДПП визначають як довгострокове співробітництво державного та приватного секторів, у якому вони: • спільно <i>розробляють продукт</i> або послугу, • розподіляють ризики, витрати та ресурси, пов'язані з їх виробництвом. ДПП має на меті не лише розробити спільний інноваційний продукт з нестандартними рішеннями, але також передбачає інституційне оновлення: оновлення методів роботи, процедур, угод та інститутів [1, с. 25; 2, с. 61; 3, с. 88].

У широкому розумінні вчених державно-приватним партнерством вважають різноманітні взаємовідносини між державним та приватним секторами. Таке розуміння простежується у працях Б. Вайса, Дж. Делмона, Е. Саваса, Ф. Марті, А. Вуазена, С. Троза. Даний підхід є досить загальним і не розкриває сутність поняття, особливості державно-приватного партнерства як окремої економічної категорії, не вказує чим саме ДПП відрізняється від інших видів взаємодії між державою і бізнесом.

Водночас деякі економісти конкретизують, до яких форм взаємодії держави і приватного сектору не відноситься ДПП. Наприклад,

Дж. Делмон виключає з різноманіття форм взаємодії держави і бізнесу контракти за державним замовленням. Французькі вчені Ф. Марті, А. Вуазен, С. Троза зазначають, що відмінною особливістю довгострокових контрактів є залучення приватного сектору та субпідрядні роботи. За визначенням М. Джерарда та Ф. Оладеїнде, ДПП є альтернативою державним закупівлям.

Однак тут у широкому розумінні визначення ДПП поступово відбувається змістовне доповнення даної категорії, оскільки спеціалісти в своїх дослідженнях для характеристики ДПП стали більше деталізувати особливості, притаманні саме ДПП, розкривати інституційні основи взаємовідносин держави і бізнесу, розподіл функцій, прав, обов'язків, відповідальності, ризиків, результатів. Свідченням цього є значно вужчі і деталізовані визначення поняття ДПП А. Акинтоє, М. Бека, К. Хардкасла, А. Регинато, Г. Петерса, М. Геддса, Х. Ван Хама, Ю. Копеньяна, Е.-Г. Кляйна, Г. Тесмана.

У вузькому розумінні під ДПП розуміють форми взаємодії держави і бізнесу, які передбачають партнерські взаємовідносини держави і приватного сектору для реалізації проекту з властивими йому особливостями. Особливості ДПП, на основі проведеного дослідження, розкриваються в організаційних та фінансових аспектах. Організаційні аспекти стосуються інституційної основи взаємовідносин держави та приватного сектору. Ряд дослідників (Г. Петерс, Г. Ходж, К. Грив, Е.-Г. Кляйн, Г. Тесман), при аналізі поняття ДПП акцентують увагу на тому, що співпраця держави і бізнесу реалізується через створення нової організаційної структури. Фінансові аспекти у визначенні поняття ДПП розкриваються у передачі фінансових зобов'язань приватному партнеру або в моделі залучення приватних фінансових ресурсів у проект. При цьому, важливим фінансовим аспектом діяльності між державним та приватним партнерами, на думку Х.Б. Асерете, є відображення результатів, зобов'язань, прав і відповідальностей у фінансовій звітності державних і приватних операторів. Що, у свою чергу, вимагає особливого обліку для державно-приватного партнерства [6, с. 93]. Більшість економістів при визначенні поняття ДПП також акцентують увагу на розподілі ризиків, ураховуючи, зокрема, рівноправність партнерів.

Висновки. Незважаючи на різноманітність точок зору щодо сутності та змісту ДПП, беззаперечним є те, що наведені визначення взаємно доповнюють одне одного та створюють підґрунтя для механізмів ефективної реалізації проектів ДПП з урахуванням локальної

специфіки та потужних державних і приватних чинників, пов'язаних з процесами глобалізації у прискоренні створення універсалізуючих умов для формування сприятливого середовища міжнародному бізнесовому партнерству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шилепницький П.І. Державно-приватне партнерство: теорія і практика: Монографія / П.І. Шилепницький. Інститут регіональних досліджень НАН України. – Чернівці, 2011. – 455 с. (Shilepnic'kij P.I. Derzhavno-privatne partnerstvo: teoriya i praktika: Monografija / P.I. Shilepnic'kij. Institut regional'nih doslidzhen' NAN Ukraïni. – Chernivci, 2011. – 455 s.)
2. Резниченко Н.В. Модели государственно-частного партнерства [Электронный ресурс] / Н.В.Резниченко // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Менеджмент». – 2010. – Вып.4. – С. 58-83. – Режим доступа: <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru/archive/pdf/486.pdf> (Reznichenko N.V. Modeli gosudarstvenno-chastnogo partnerstva [Jelektronnyj resurs] / N.V.Reznichenko // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Seriya «Menedzhment». – 2010. – Vyp.4. – S. 58-83. – Rezhim dostupa: <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru/archive/pdf/486.pdf>)
3. Сазонов В.Е. Государственно-частное партнерство: гражданско-правовые, административно-правовые и финансово-правовые аспекты: Монография [Электронный ресурс] / В.Е. Сазонов. – М., 2012. – 492 с. – Режим доступа: <http://lib2.znate.ru/download/docs-294457/294457.doc>. (Sazonov V.E. Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: grazhdansko-pravovye, administrativno-pravovye i finansovo-pravovye aspekty: Monografija [Jelektronnyj resurs] / V.E. Sazonov. – M., 2012. – 492 s. – Rezhim dostupa: <http://lib2.znate.ru/download/docs-294457/294457.doc>.)
4. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: мировой опыт и перспективы России / Р.М. Нижегородцев [и др.]. Под редакцией Р.М. Нижегородцева, С.М. Никитенко, Е.В. Гоосен. – Кемерово: ООО «Сибирская издательская группа», 2012. – 482 с. (Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v innovacionnoj sfere: mirovoj opyt i perspektivy Rossii / R.M. Nizhegorodcev [i dr.]. Pod redaktsiyey. R.M. Nizhegorodceva, S.M. Nikitenko, E.V. Goosen. – Kemerovo: ООО «Sibirskaja izdatel'skaja gruppa», 2012. – 482 s.)
5. Сазонов В.Е. Обзор существующих определений понятия государственно-частного партнерства / В.Е. Сазонов // Нравственные императивы в праве. – 2011. – № 5. – С. 12-20. (Sazonov V.E. Obzor sushhestvujushhih opredelenij ponjatija gosudarstvenno-chastnogo partnerstva / V.E. Sazonov // Nravstvennye imperativy v prave. – 2011. – № 5. – S. 12-20.)
6. Петрова І.П. Поняття державно-приватного партнерства: оцінка зарубіжних і вітчизняних визначень // Вісник економічної науки України. – 2014. – №3. – С. 88-99. (Petrova I.P. Ponjattja derzhavno-pryvatnogo partnerstva: ocinka zarubizhnyh i vitchyznjanyh vyznachen' // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrai'ny. – 2014. – №3. – S. 88-99.)

РЕЦЕНЗІЇ. АНОТАЦІЇ. НАРИСИ

ТИПОЛОГІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПАРАДИГМ

Черненко Н.А.

Вербалізація концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ у європейських лінгвокультурах (на матеріалі латинської, французької, англійської та української мов): дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 15 / Н. А. Черненко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 2016)

I

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І КОНТРАСТИВНА АКСІОЛОГІЯ: ТИПОЛОГІЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ

Рецензована праця є актуальною з огляду на реконструкцію найдавніших семантичних пластів аксіологічно маркованої лексики у неблизько споріднених мовах, визначення зіставно-типологічних параметрів і закономірностей морально-етичної концептуалізації концепту VIRTUS та його зв'язок з фактами народної культури, народного менталітету, етнопсихології, філософії тощо. Побутові аналоги філософських й етичних термінів «утворюють широку ділянку лексики природних мов, які відбивають практичну філософію людини, що становить результат взаємодії багатьох чинників, таких як національна традиція і фольклор, релігія й ідеологія, життєвий досвід, почуття й цінності» (Н. Арутюнова). Такий підхід, як відомо, став домінантою міжмовних типологічних студій антропоцентричного спрямування унаслідок докорінної «переорієнтації лінгвістичних парадигм» з виходом у когнітивну лінгвістику, прагматику, дискурсологію та етносеміотику.

Інтерес до світоглядних, філософських й етичних понять не згасає, адже синергетична зарядженість таких концептуальних утворень, пронизаних глибинними крос-культурними та архетипними смислами, не викликає жодного сумніву, про що свідчать фундаментальні розробки в сфері лінгвоаксіології М. Алефіренка, Т. Вендіної, С. Толстої, Я. Пузиніної, А. Приходька, Т. Радзієвської, Є. Бартмінського, З. Коцюби та ін. Цілий том відомого польського журналу «Етнолінгвістика» присвячений описові ціннісних категорій у міжмовному дискурсі (рос. *честь* і пол. *honor*, *честь* і *гостинність*, *честь* і *свобода* тощо (Lublin,

UMCS, 2013). Аксіологічні одиниці демонструють зміну соціальних оцінок і пріоритетів, позаяк «цінності еволюціонують, змінюються разом із суспільним та ідеологічним контекстом епохи» (див.: *J. Bartmiński Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. – Lublin, 2014).

«Wartości stanowią, – зазначає відомий польський етнолінгвіст Є. Бартмінський – rdzeń każdej kultury, wyznaczają kierunek ludzkich dążeń, budzą emocje, zachęcają do działania. Wartości, ich pojmowanie i rola w życiu zmieniają się. Sądzi się dość powszechnie, że żyjemy w czasach głębokiego kryzysu i wręcz upadku wartości, że rozpad systemu komunistycznego w środkowej i wschodniej Europie, odzyskanie prawa do wolnego wyboru wartości i głoszenia swoich przekonań przyniosły zanik wartości tradycyjnych, przez długie lata przyjmowanych jako obowiązujące w komunikacji publicznej i w sferze zachowań osobistych» (Bartmiński 2006: s. 8). Współcześnie ważnym zadaniem jest zbadanie zmian zachodzących w semantyce nazw wartości (antywartości), takich jak *godność i honor, tolerancja, wolność, liberalizm, praca, strajk i bezrobocie, kariera i sukces, solidarność, sprawiedliwość i konkurencja, społeczeństwo i naród, władza, państwo, urząd, region i regionalizm, ojczyzna, patriotyzm, suwerenność, europejskość, globalizacja* (Bartmiński J. *Miejsce wartości w językowym obrazie świata // Język w kręgu wartości: Studia semantyczne* / Red. J. Bartmiński. – Lublin: UMCS, 2003, s. 59–65).

Н. А. Черненко знайшла свою нішу у цьому складному аксіологічному розмаїтті підходів і концепцій та звернулася до специфіки вербального вираження ідеї доброчесності в чотирьох мовах на типологічному і лексико-семантичному тлі телеономних концептів.

Послідовно і в цілому коректно, з урахуванням процедури концептуального аналізу (в якому органічно поєднуються і прийоми опису ціннісних лексем за словниковими дефініціями, семантичними компонентами, внутрішньою формою й культурними етимонами) у праці представлено комплексний ретроспективний лінгвокультурологічний аналіз семантичного наповнення субконцептів VIRTUS, VIRTUE, VERTU, виявлено їхні генетичні зв'язки з латинською класичною філософською і культурною традицією, простежено напрямки зрушення вихідних прототипів. При цьому чітко прописано як універсальні, типологічно спільні, так і ідіоетнічні риси вербалізації зазначених концептосфер з огляду на ядерну і периферійну зону їх функціонування.

Н. А. Черненко здійснила широке етнокультурне осмислення нагромадженого фактажу, що дає підстави стверджувати, що перед нами новаторська праця, в якій проведено цілісну реконструкцію відповідного фрагмента аксіосфери словника, представлено засадничі морально-етичні основи функціонування номінативних одиниць в різних

лінгвокультурних й семіотичних вимірах і дискурсах, виявлено глибинні механізми когнітивного конструювання ідеї ДОБРОЧЕСНОСТІ на тлі інших європейських цінностей, починаючи з Античності і завершуючи системою «сучасних профанно-побутових знань та оцінок». Часто, можливо, і досить суб'єктивних, стереотипних. Цей вихідний пункт дослідження заслуговує на увагу і підтримку і має хороші перспективи для свого подальшого опрацювання.

Емпіричний матеріал дослідження охоплює 4546 лексичних одиниць-вербалізаторів концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ (латинська мова – 1100 одиниць, англійська мова – 2128 одиниць, французька мова – 918 одиниць, українська мова – 400 одиниць), проаналізований за методом словникових дефініцій та почасти опозитивною методикою (тлумачні, історичні, синонімічні словники, дані корпусів досліджуваних мов), суттєво доповнені матеріалами із художніх текстів, творів морально-філософської тематики, релігійного, морально-етичного змісту, залучено деонтичний дискурс, провідні твори філософів-моралістів (Цицерона, Сенеки, М. де Монтеня, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юма, А. Сміта, Г. Сковороди).

Варто наголосити, що семантичний простір постульованих морально-етичних чеснот моделюється у субфрейми, а ті, в свою чергу, у слоти і субконцепти, що, як доводить дисертантка, виявляються наскрізними, універсальними, зі складною архітектонікою внутрішніх зв'язків, відображаючих ієрархію етичних цінностей в різних часових періодах і культурно-семіотичних кодах. Останні визначаються ідіоетнічними рисами в кожній із зіставляваних лінгвокультур, а деякі з них мають спільні типологічні спектри семантичного розвитку, як рос. *добродетель*, подібно до лат. *virtus*, що характеризуються внутрішньою полісемією.

На одному полюсі розбудованої Черненко Н. А. фреймової моделі перебуває набір чеснот, які були притаманні давнім римлянам, воїнам чи громадянам Риму, їхніх взаємних стосунків та оцінки соціумом, на другому – система ідеологічних настанов, прескрипцій і заборон, властивих давнім британцям, з їх своєрідним духом протестантизму, впливом католицької церкви та своєрідним ставленням до ЦНОТЛИВОСТІ, яка визначається семантичною амбівалентністю. Водночас в українській лінгвокультурі ідея доброчесності позначена впливом релігійного світогляду та православного світовідчуття, що відображено в домінуванні сфери сакрального (національній самотності релігійного світобачення, специфічних обрядодіях, на що свого часу звертали увагу І. Огієнко, М. Іларіон, Г. Сковорода, І. Нечуй-Левицький), у наскрізній етнопсихологічній ідеї українського етносу. Водночас в Англії та Франції осмислення ідеї доброчесності не обмежувалося виключно релігійною сферою, а позначилося на

профанних, побутових уявленнях мовної особистості.

Зауважимо при цьому, що висновки дисертантки про глибше і повніше осмислення і наповнення ідеї доброчесності англіїцями аніж французами (с. 180) є надто категоричними, позаяк, на нашу думку, англ. *virtue* є запозиченим із старофранцузької мови. В період формування англійської мови в Середні віки після норманського завоювання воно так і не стало широко вживаним в народній культурі. Це відбулось ще й тому, що *virtue* явно належить до лексикону аристократії, правлячої еліти. Мабуть, варто було б залучити до аналізу його більш уживані синоніми (наприклад, *goodness, purity, merit*, див. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english-thesaurus/virtue> або інші словники синонімів, напр., *P. R. Wilkinson*. – London; New York: Routledge, 1993. – 490 p.; *Sommer E. Metaphor dictionary* / E. Sommer, D. Wess. – Detroit: Visible Ink Press, 2001. – 612 p.) Це дало б можливість розглянути концепт в ширшому культурно-семіотичному вимірі, реконструювати його зв'язок із традиційною народною культурою, віруваннями, а не обмежуватись енциклопедичними і дефінітивними характеристиками й ознаками чеснот.

У першому розділі «*Теоретико-методологічні основи дослідження концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ*» Н. А. Черненко зупиняється на висвітленні основних дослідницьких орієнтирів аксіологічної лінгвістики й почасти лінгвоконцептології, що, як відомо, мають кілька різноманітних методологічних спектрів аналізу. Дисертантка звертається до філософських здобутків попередників – від Платона, Аристотеля, Цицерона, філософії стоїків – і на цьому тлі представляє онтологічні і категоріальні ознаки аналізованих концептів (і як показала далі, не одного, а цілої низки синонімічно замінних корелятивів, які утворюють цілісну аксіосферу), вибудовану навколо відповідних фреймів. У розділі творчо переосмислюється інструментарій лінгвокогнітивних досліджень (теорія профілювання і категоризації мовного образу світу Є. Бартмінського, фреймова семантика Ч. Філлмора, М. Мінського, теорія прототипів Е. Рош, теорія когнітивних метафоричних моделей Дж. Лакоффа, сценаріїв Р. Шенка і Р. Абельсона). Ключовою у цьому аналітичному огляді слід визнати постульований дисертанткою принцип обов'язкової аксіологічної маркованості слів-концептів, обґрунтований свого часу дослідниками як ціннісний пласт концепту (С. Г. Воркачов), його валоративна складова (А. М. Приходько). При цьому вона звертається до усталених і апробованих методик аналізу концептів М. Піменової, В. Карасика, В. Маслової та ін., категоризації фреймів А. Бабушкіна і т.д. Приймаючи фрейм як засадничу категорію свого концептуального апарату, вона розглядає його не ізольовано, а як когнітивну одиницю, навколо якої організовуються концепти,

розгортається їхній зміст, з'ясовуються епідигматичні, синтагматичні, асоціативно-образне зв'язки ціннісних номенів (М. Болдирєв, Т. ван Дейк, О. Огнева). При цьому вона спирається на різні, часто суперечливі погляди когнітивістів – від ототожнення фрейму й концепту до їх розрізнення і потрактування як онтологічно різних категорій (В. Красних, А. Плєшакова, І. Тарасова та ін.).

Дозволимо собі зауважити таке: незважаючи на те, що авторка неодноразово підкреслює про необхідність інтерпретативного аналізу ціннісних і метафоричних пластів концепту, його ідеографічної складової (прислів'їв, афоризмів, цитат, метафор), сама при цьому під час опису нагромадженого фактажу оминає аналіз словників-тезаурусів, обмежуючись в основному їх «сухою лексикографічною дефініцією», а подекуди енциклопедичною і загальнофілософською інформацією про концепт VIRTUS як про загальне поняття, про що ще скажемо ще далі.

Зрозуміло, що такий полівалентний і широкий у плані синонімічних варіантів гіперконцепт, яким є ДОБРОЧЕСНІСТЬ, є дуже складним образно-асоціативним утворенням, з перехресними зв'язками з іншими концептами й цілими концептосферами – *заздрістю, успіхом, честю, чесністю* тощо. До речі, такі міжконцептні зв'язки можуть стати перспективою для подальшого поглиблення заявленої теми. Ось лише декілька паремійних контекстів, взятих мною із Національного центру текстових та лексичних ресурсів французької мови (CNRTL): *L'envie suit la vertu comme l'ombre suit le corps* – заздрість слідує за чеснотою, як тінь за тілом; *L'efficace de vertu est de resister a vice* – дієвість чесноти полягає у протистоянні вадам, *Vertu sormonte fortune* – добродієвість має більшу вагу ніж успіх; *La vertu n'irait pas si lion, si la vanite ne lui tenait pas compagnie* – Чеснота не зайшла б так далеко, якби честолюбство не супроводжувало її. Деякі усталені сполучення слів засвідчують, що добродієвість можна розглядати за ознакою субстанції чи умістища, яке може збільшуватися, пов'язуватися з ростом, зокрема й з емоціями, коханням: *Amour, triomphe de la vertu*. *Любов – триумф добродієвості; aimer, pratiquer la vertu* – *любим, жити в добродієвості; croitre, grandir en vertu* – *збільшуватися, рости в добродієвості* (Bonald, *Legisl. primit.*, t. 1, 1802, p. 255). Подібні вислови та їхня фіксація в різних лінгвокультурах та реєстрах можуть надати даному дослідженню ширшого ракурсу концептуалізації морально-етичних чеснот, зокрема й розробки нових аспектів контрастивної аксіології та моделювання складників «ціннісної картини світу».

Другий розділ «Історія становлення та формування концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ як лінгвокультурного феномену» цілком підпорядкований меті й поставленим завданням і присвячений описові

історико-культурного та онтологічного підґрунтя концепту, що сягає греко-римської античної традиції, філософії стоїків, канонів християнської ідеології та ідей Просвітництва. Дисертантка згадує зокрема про центральну ідею «αρετή», яка засвідчила ідею доброчесності специфічно грецького античного зразка, що первісно розглядалася не лише як моральна категорія, але й як позитивна риса об'єктів живої та неживої природи і як конструкт полісної моралі (Платон, софісти), згодом вона знайшла своє втілення у філософській концепції В. фон Гумбольдта, а в наш час – представників американської політичної філософії. Такий хід дослідження дав змогу послідовно підійти до мовної репрезентації аналізованої категорії, її дистинктивних ознак, до яких Н. А. Черненко відносить *асиметрію її лінгвоментальної і світоглядної репрезентованості*, констатуючи, що вербалізація концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ постає у нерозривному зв'язку із системою двоїстих аксіологічних ознак на шкалі доброго і поганого.

У третьому розділі *«Семантичний простір концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ та етноспецифічні риси його вербалізації в латинській, французькій, англійській та українській лінгвокультурах»*, який став своєрідним узагальненням мовної категоризації розглянутих концептів, їх комплексної реконструкції і моделювання в межах фреймово-слотової організації імен концептів VIRTUS з їхніми гіпонімічними, гіперонімічними, антонімічними, партитивними кореляціями, дисертантка доводить, що субфрейми разом зі слотами і гіпоконцептами творять, так би мовити, «сув'язь концептуальних протиставлень та оцінок», часто-густо двоїстих, амбівалентних.

Як слушно стверджується у рецензованому дослідженні, семантична архітектоніка чеснот давніх британців і французів зумовлюється генетичними взаємопроникненнями і нашаруваннями ціннісних ознак імен, що утворюють ядро концептуальної категорії VIRTUS. Н. А. Черненко детально зупиняється на таких субфреймах, як *«Взаємостосунки громадян Риму»*, *«Наслідки правильного виконання обов'язків» тощо*. Водночас центральна ділянка англійського субконцепту VIRTUE виразно позначена ідеями шотландського Просвітництва (Д. Юм та А. Сміт), про що свідчать сконструйовані субфрейми на кшталт *«Позитивні морально заангажовані риси характеру британця»*, *«Громадянські чесноти підданого Британської імперії»* і т.ін. Якщо англійський субконцепт *virtue* осмислюється як такий, що має слугувати на користь суспільства чи вербально втілює його класове розшарування, тендерні ознаки, то специфіка мовної об'єктивації категорії доброчесності в українській НМКС маніфестує ціннісно-релігійні настанови через вербалізацію ідеї ДОБРА, яка детально прописана в

підрозділі 3.6. У подібний спосіб моделюється лексика і при вербалізації концепту у французькій лінгвокультурі (п. 3.4), при цьому увага звертається на відмінні особливості концептуалізації на тлі спільних архетипів та світоглядних уявлень. При цьому стверджується, що семантика *virtue* розвивається переважно зі значенням «сила», «міць», «достойнство», слугуючи вже для характеристики надприродних явищ – таких, як «Божественна сила», «Благодать».

Попри докладність аналізу та результативність отриманих висновків у межах поставлених завдань дослідження Черненко Н. А. містить окремі дискусивні моменти, звернемо увагу між іншим на такі.

1. Робота переобтяжена філософсько-культурологічними та історичними коментарями, розлогими цитатами, які іноді домінують над мовним аналізом. Натомість варто було б в основній частині зосередитися на власне семантичному, фразеологічному та ідеографічному наповненні концепту VIRTUS, використавши для цього вже згадувані тезауруси, щоб чіткіше представити образну основу порівнянь, метафор, афоризмів з копонентом VIRTUS і його синонімами. Навіть в латинській мові, сентенціях таких контекстів є чимало. Саме в такий спосіб розглянуто телеономні концепти у працях С. Воркачова (ЩАСТЯ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПРАВДА), С. Потапчук (концепт ЧИСТИЙ) та ін.

2. Як видається, не до кінця прорефлектованими, узагальненими опинилися метафоричні смисли, зокрема й концептуально-метафоричні моделі, до яких можна звести метафоричну і паремійну складову, що, як вже зазначалося, так і опинилися «білою плямою» на тлі запропонованого ґрунтового опису. Висновки дисертантки про онтологічну природу концептів, їхні етимони та зв'язані з ними семантичні зрушення просто-таки розпорошені у великому масиві філософсько-культурологічної інформації, їх треба було чіткіше випнути і пов'язати з поставленими задачами. Не зовсім вдалим слід визнати і твердження про «комплексний зіставний синхронно-діахронний аналіз вербалізацій концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ» (с. 7), бо йдеться передусім про культурно-семантичну ретроспекцію.

3. Можливо, слід було зазначити коли вперше було вжито лексичну одиницю *virtue* в англ. мові та простежити її семантичний розвиток, адже за даними сучасних етимологічних словників англійської мови, лексична одиниця *virtue* походить від латинського слова *vir* (чоловік). На с. 125 йдеться про те, що у філософському дискурсі латин. *virtus* включає низку інших моральних понять: *prudentia*, *temperantia*, *iustitia*. Доречним було б прокоментувати, що ці моральні чесноти в подальшому стали обов'язковими складовими ієрархії християнських чеснот в

латинськомовному богословському дискурсі. Для цього можна було б використати хоча б фрагментарно тексти проповідей в усіх мовах, де заявлені чесноти актуалізовані найповніше.

4. Аналізуючи морально-етичну концепцію Д. Юма, дисертант відносить поняття *pride* до ядерної зони семантики «virtue», з чим не можна беззастережно погодитися, оскільки англ. *pride* містить в своїй семантиці потужний негативний компонент «гординя» і, нашу думку, навряд чи може бути віднесене до переліку чеснот, це, швидше, антицінність. І навпаки, англ. *humility*, яке в першу чергу є об'єктивацією християнських чеснот – смирення та покірності – навряд чи має негативну аксіологічну маркованість з точки зору християнської ідеології та норм.

5. На с. 175 стверджується, що суфікс *-ness* є «маркером «наповненості», «всеохопності», «широти», «розлогості», «більшого ступеня вияву» певної семантичної ознаки», внаслідок чого дисертантка робить висновок про «неабияку значимість моральних характеристик для носіїв англійської лінгвокультури». Між тим, цей суфікс є в першу чергу суфіксом абстрактних іменників, і тому цілком природно, що він є формантом в абстрактних поняттях.

Попри висловлені застереження праця Н. А. Черненко може бути кваліфікована як ґрунтовне і достойне дослідження з контрастивної лінгвоаксіології, теоретична цінність якого полягає у привнесенні у вивчення національно-мовних і концептуальних картин світу нових ціннісно зорієнтованих параметрів дослідження. Ця робота є гідним продовженням наукових розшуків у царині лінгвокультурології, лінгвоконцептології на тлі найдавніших світоглядних й аксіологічних констант та з'ясування національно-мовних особливостей лексико-семантичних систем і картин світу, започаткованих у працях І. Голубовської, О. Снитко, Н. В. Слухай та ін. дослідників.

Робота є важливою з позицій вивчення крос-культурної семантики ціннісних смислів і концептів та їх типології, є внеском у когнітивну семантику і міжкультурну комунікацію у напрямку морально-етичної параметризації і типологізації феноменів духовного суспільного Буття.

О. В. Тищенко
(м. Львів, Україна)

II

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ФЕНОМЕНІВ У ПАРАМЕТРАХ ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЇ

Пріоритетним аспектом зіставної лінгвокультурології є вивчення вербалізації етнокультурних феноменів в аспекті зв'язку із системою вартостей певного соціуму, його когнітивними і ментальними моделями. Зокрема лінгвістичний антропологізм, визначальною особливістю якого є переміщення людини і усього людського до фокусу уваги мовознавців, виявився у формуванні та становленні таких нових ділянок лінгвістичного знання, якими є когнітивна лінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвістична аксіологія і концептологія.

Сутність мови та її існування і розвиток неможливі без культури, оскільки одне не може існувати окремо від іншого. Через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу і різнобарв'я того, що ми пізнали в ньому.

Елемент культури входить у структуру слова будь-якої мови як компонент його семантики. Це забезпечує нам розкриття національних особливостей в мові, що виражає лексика історико-культурного та етнографічного характеру, в якій віддзеркалюються певним чином фрагменти духовного і соціального досвіду народу.

Наукова праця Н. А. Черненко виконана у форматі сучасного підходу до аналізу вербалізацій концептів з огляду на історико-культурні та філософські чинники їх формування. Дисертант зосереджує увагу на виявленні дистинктивних ознак і місця гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ у системі моральних поглядів, представлених у латинській, французькій, англійській, українській лінгвокультурах та його детальному розгляді. Оскільки цей концепт є показовим для виявлення неповторних рис ментальності носіїв мов, що належать певним лінгвокультурам, окреслення дистинктивних рис концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ становить неабияку культурологічну цінність.

У латинському матеріалі проаналізовано 1100 лексичних одиниць-вербалізаторів концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ, в англійському – 2128 одиниць, у французькому – 918 одиниць, в українському – 400 одиниць, що були вилучені на основі суцільної вибірки з тлумачних, історичних, синонімічних словників, а також корпусів досліджуваних мов; з творів морально-філософської тематики найвизначніших філософів-моралістів (Цицерона, Сенеки, М. де Монтеня, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юма, А. Сміта, Г. Сковороди), творів художньої літератури тощо.

Серед найвагоміших результатів рецензованої праці слід

відзначити: встановлення особливостей національно-культурного прояву гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ в межах досліджуваних мов у контексті теорії мовних картин світу; розроблення та зіставлення фреймових структур гіпоконцептів у латинській, французькій, англійській та українській мовах; виявлення специфічних рис етичної свідомості носіїв відповідних лінгвокультур, що має безпосередній дотик до особливостей етнічної ментальності.

У першому розділі дослідження *«Теоретико-методологічні основи дослідження концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ»* проведено критичний аналіз наукових джерел про основні характеристики новітньої антропоцентричної парадигми у гуманітарних науках, а також розкриває виклад основ дослідження лінгвокультурологічних особливостей гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ.

Другий розділ *«Історія становлення та формування концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ як лінгвокультурного феномену»* знайомить з особливостями розвитку морально-філософської категорії доброчесності від античності до епохи Просвітництва, що дозволяє розглянути специфіку концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ як об'єкта лінгвокультурологічного дослідження.

У третьому розділі *«Семантичний простір концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ та етноспецифічні риси його вербалізації в латинській, французькій, англійській та українській лінгвокультурах»* описано гіперконцепт ДОБРОЧЕСНІСТЬ в обраних лінгвокультурах за допомогою фреймо-слотового моделювання його структури. Наповнення кожної із фреймових структур здійснювалося за допомогою методу компонентного аналізу, що призвело до виокремлення лексико-семантичних груп першого порядку (вершина фрейму), котрі становлять ядерну складову концепту, а також лексико-семантичних груп другого порядку, члени яких виступають вербалізаторами периферійної семантики концепту на рівні субфреймів і слотів.

Як і кожне дослідження, рецензована праця беззастережно має перспективи щодо розширення окресленого напрямку в межах лінгвокогнітивно та лінгвокультурологічно орієнтованих розвідок та дає змогу висловити деякі зауваження з приводу результатів наукового пошуку.

По-перше, як видається, результати здійсненого психолінгвістичного експерименту на українському ґрунті потребують розлогішого коментаря, особливо з огляду на їх цінність для окреслення етноспецифіки моральної концептуалізації дійсності українців.

По-друге, положення про ретроспективний характер мовної експлікації концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ варто було б підтвердити відповідними статистичними даними, як це було зроблено у III розділі щодо матеріалу французької мови.

По-третьє, при аналізі особливостей моральної концепції патристів та ієрархії чеснот у їх творах, доцільніше було б зацентуватися на тому, що увага зосереджена саме на доробку представників західної латинської патристики.

По-четверте, у III розділі при аналізі вербалізації французького гіпоконцепту VERTU де йдеться про поділ чеснот на теологічні та моральні (головні), не зайвим було б наголосити, що така ієрархія чеснот є спільною для всіх країн західної Європи.

По-п'яте, міркування щодо значимості моральної складової філософського доробку Г. Сковороди доречніше було б розташувати не у підрозділі 2.5., а у попередньому – 2.4.

По-шосте, не зайвим було б окреме схематичне зображення фрейму ДОБРОЧЕСНІСТЬ на матеріалі аналізу філософських творів Г. Сковороди.

Висловлені зауваження, міркування та пропозиції мають дискусійний характер. Вони аж ніяк не знижують загальної позитивної оцінки рецензованого дослідження, присвяченого вербалізації концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ у європейських лінгвокультурах на матеріалі латинської, французької, англійської та української мов.

Завершуючи рецензійний огляд теоретичних і прагматичних здобутків когнітивно-культурологічних студій Н. А. Черненко, слід також віддзначити увагу поважного автора до системно-аналітичних аспектів інтерпретації корпусу семіотично позитивно навантажених концептів, які віддзеркалюють духовне життя Європи.

В. М. Богуцький
(м. Київ, Україна)

ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ. 2. ВОСТОЧНАЯ СЛАВИЯ: МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ КОНТАКТЫ В ПРОСТРАНСТВЕ И ВРЕМЕНИ (ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ, БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ОЧЕРКИ)

Болдырев Р. В.
Украина, г. Киев

В статье рассматривались проблемы историко-этимологической интерпретации фрагментов разных культурно-генетических пластов в структуре древних и современных языков Славии. Сравнительно-исторические исследования лексических и грамматических систем славянских языков в координатах праиндоевропейской и славянской этимологии расширяет возможности воспроизведения важных эпизодов формирования праславянского языка, как и более поздних рефлексов его доисторической и раннеисторической эпох.

Ключевые слова: *этномиграционные процессы, изоглоссы, реконструкция Палеославия, Славия.*

У статті розглядалися проблеми історико-етимологічної інтерпретації фрагментів різних культурно-генетичних пластів у структурі давніх і сучасних мов Славії. Порівняльно-історичне дослідження лексичних та граматичних систем слов'янських мов у координатах праіндоевропейської та слов'янської етимології розширює можливості відтворення важливих епізодів формування праслов'янської мови, як і пізніших рефлексів її доісторичної та ранньоісторичної доби.

Ключові слова: *етноміграційні процеси, ізоглоси, реконструкція Палеославія, Славія.*

The article focuses on the problems of historical and etymological interpretation of fragments of different cultural-genetic strata in the structure of the Slavic protolanguage as well as ancient and modern Slavic languages. The comparative-historical investigation of the Slavic lexical and grammatical systems in co-ordinates Indo-European and Slavic etymology broadens horizons that can reproduce significant series of episodes of a prehistoric formation of the Proto-Slavic vocabulary and grammar as well as their later prehistoric and early-historical reflexes.

Keywords: *ethno-lingual-migratory processes, isoglosses, reconstruction of Paleoslavia, Slavia.*

I

Изучение древних и современных славянских языков в контексте индоевропейской и неиндоевропейской компаративистики представляет собой одно из важнейших направлений теоретической лингвистики. В проблематике славистических исследований XIX–XXI вв. обращается

внимание на расширение аспектов интерпретации разных уровней грамматического, лексического и фонетического строя славянских языков в синхронии и диахронии, на сложные евразийские этноязыковые процессы XXV в. до н.э. – XX в. н.э., на раннеисторические языковые связи славян с Балканским этноязыковым ареалом, на проблемы лингвистического этногенеза славян, на дискретность и подвижность древнего славянского ареала, на типологию генетики и диахроники Балто-славянского и Балканского языковых союзов и этноязыковых контактов, на принципы, задачи и возможности составления этнолингвистического словаря славянских древностей, на проблемы и задачи сопоставительной славянской аспектологии и семиотики.

К вопросам, связанным с проблемой лингвоэтногенеза славян – собственно с проблемой лингвистических аспектов славянского этногенеза, относятся, в частности:

- вопрос о реконструкции и изначальности диалектного членения праславянского языка (Востоков А. Х., Буслаев Ф. И., Фортунатов Ф. Ф., Лескин А., Ягич И. В., Потебня А. А., Лоренц Ф., Соболевский А. И., Шахматов А. А., Белич А., Миккола И. Ю., Кульбакин С. М., Ильинский Г. А., Зубатый Й., Вондрак В., Гуйер О., Поржезинский В. К., Мейе А., Розвадовский Я. М. И., Булаховский Л. А., Ван-Вейк Н., Трубецкой Н. С., Pisani V., Solta G., Polák V., Popowska–Taborska H., Трубачев О. Н.);
- вопрос о подвижности праславянского ареала (Hensel W., Udolph J., Фасмер М., Мейе А., Rokorny J., Никонов В.А., Мартынов В.В., Иванов В.В., Топоров В.Н., Трубачев О.Н. и др.);
- вопрос об истоках славянской письменности (Срезневский И. И., Бодянский О. М., Григорович В. И., Истрин В. А., Карский Е. Ф., Селищев А. М., Лавров П. А., Щепкин В. Н., Львов А. С., Лоукотка Ч., Георгиев Е., Лихачев Д. С.);
- вопрос об образовании первого литературного языка Славии – старославянского языка и местных разновидностей (редакций или изводов) церковнославянского языка;
- вопрос об определении характеристик иноязычных заимствований в лексике уже отдельных славянских языков, сформировавшихся на основе различных диалектов праславянского языка, в частности, вопрос о лексических грецизмах разных по времени происхождения и первичному языковому источнику.

Памятники старославянской письменности IX в. до нашего времени в оригиналах не сохранились. Старославянские памятники X–XI вв. писались в разных регионах – в Великой Моравии, Паннонии, Болгарии.

«Самым древним датированным старославянским документом является Добружинская кирилловская надпись 943 г., найденная в 1950 г. в с. Мирча-Водэ Констанцского уезда в Румынии. Эта и другие более поздние надписи X в. слишком кратки, чтобы можно было судить о системе старославянского языка хотя бы X в. ... В X в. старославянский язык приходит из Болгарии на территорию Румынии, где проживали славяне... Для румын, принявших православие, старославянский богослужебный язык стал традицией, продолжавшейся до середины XVII в. ... Можно не сомневаться, что устный и письменный язык Кирилла и Мефодия был в своей основе солунско-македонским диалектом древнеболгарского языка, но ведь этот язык испытал известное воздействие со стороны языка Великой Моравии, а затем и языков, и диалектов других славянских территорий. Древнеболгарский язык в IX в. входил в состав уже оформившейся южнославянской группы, а древнечешский – язык западнославянской группы... Теперь ни у кого не возникает сомнения о том, что письменность в древней Руси получала свое распространение не только из Болгарии, но и из Чехии, и из других славянских стран... Генетически старославянский язык восходит к солунско-македонскому диалекту древнеболгарского языка ... Не случайно даже термин «старославянский»... исследователи обычно применяют к памятникам кирилло-мефодиевской традиции X–XI вв. и к близким к ним памятникам более позднего времени (старославянский язык в широком понимании этого наименования), а когда речь заходит о церковно-книжной письменности в древней Руси, говорят о церковнославянском языке русской редакции и о церковнославянизмах (иногда *старославянизмах*, *славянизмах*, что одно и то же) в составе русского языка... Имея древнеболгарскую этническую основу, к которой уже в IX в. прибавились инославянские элементы, старославянский язык с самого начала стал серьезно отличаться от разговорной славянской речи, уже хотя бы потому, что письмо, тем более представленное значительными по объему текстами, требовало иной организации языковых средств. Но это была не просто письменная фиксация разговорной речи, а перевод греческих книг, излагавших иную религию, иное мировоззрение, несравненно более высокую по сравнению с бесписьменным язычеством культуру. Греческое воздействие прежде всего сказалось на лексике, выражении иной системы понятий с очень сложной и разветвленной символикой и переносными значениями, на синтаксисе. ... Но кроме собственно лексических грецизмов имелись еще и сложные лексико-семантические связи греческого (и больше – *средиземноморского*) происхождения, всякого рода переносные значения, символика, которые переходили в старославянский язык. Многие грецизмы из старославянского языка перешли в древнерусские

тексты. Древнерусский письменный язык пополнялся новыми грецизмами... Интеллектуализация старославянского языка несомненно произошла в первых же переводах [с греческого языка богослужебных текстов Святого Письма славянскими первоучителями, жившими в Византии, впоследствии преимущественно – в Великой Моравии и Паннонии. – *Редколлегия «Scientific studies – XXI»*], происходила она и в дальнейшем ... Переводческое мастерство Кирилла и Мефодия и оригиналы, с которых делались переводы, не могли не отдалить язык переводов от устной повседневной речи славян... Рукописей IX в. не сохранилось, и от вопроса реконструкции первичных славянских текстов не уйти... Сами греческие оригиналы, с которых переводили Кирилл и Мефодий, тоже не сохранились... Старославянский язык, возникший на древнеболгарской основе и вобравший в себя древнечешские и другие инославянские элементы был отшлифован греческим (византийским) воздействием, вобрал в себя сложную лексико-фразеологическую семантику и символику, связанную с христианской религией и богатейшими традициями средиземноморской культуры» [*Филин Ф. П. Истоки и судьбы русского литературного языка. – М.: Изд-во «Наука», 1981, с. 206, 207, 209, 210, 211, 214, 215; см. также: Курц Й. Роль церковнославянского языка как международного (культурного) языка славян // IV Международный съезд славистов. Материалы и дискуссии. – Т. II: Проблемы славянского языкознания. – М., 1962, с. 134; Цейтлин Р. М. Лексика старославянского языка: Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. – М.: Изд-во «Наука», 1977, с. 4–6, 27; Львов А. С. Изучение праславянского слоя старославянской лексики // Проблемы славянской исторической лексикологии и лексикографии. – Вып. 2. – М.: Изд-во «Наука», 1975, с. 31; Леков И. Умеренная степень архаичности и инноваций староболгарского (старославянского) языка согласно качественным и количественным критериям // Проблемы современной филологии. – М.: Изд-во «Наука», 1965, с. 192, 195; Дубровина В. Ф. К изучению слов греческого происхождения в сочинениях древнерусских авторов // Памятники русского языка: Вопросы и исследования. – М., 1974, с. 69; Дубровина В. Ф. О лексических грецизмах в оригинальных и переводных житийных текстах // Памятники древнерусской письменности: язык и текстология. – М., 1968, с. 117 и др.]*

II

В разных ареалах Славии – в зависимости от региона, где старославянский язык функционировал как язык церкви и литературный язык, – формируются разновидности (изводы) старославянского языка:

кирилло-мефодиевский (тексты кирилло-мефодиевской редакции), *чехо-моравский* (Киевский Миссал – конец X в. или начало XI в., и более поздние Пражские листки), *древнемакедонский*, *древнеболгарский* и *русский* (Остромирово евангелие 1056–1057 гг., Изборник Святослава 1073 г., Чудовская псалтирь XI в., Пандекты Священного Писания Антиоха Иерусалимского в церковнославянском списке XI в. русской редакции и др.).

В корпусе письменных памятников на пергамене старославянского языка принято выделять такие локальные типы, как:

1) *моравский локальный тип* (Киевский Миссал или Киевские листки – конец X в. или начало XI в.);

2) (*охридский*) *локальный тип* (западномакедонский) (Зографское евангелие, Мариинское евангелие, Ассеманиево евангелие, Сборник Клоца, Синайская псалтирь – XI в.);

3) *преславский* (восточноболгарский) *локальный тип* (Саввина книга, Супрасльская рукопись, Енинский апостол) [Фортунатов Ф. Ф. Лекции по фонетике старославянского (церковнославянского) языка – Петроград, 1919 (см. также: Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды. – Т. 2. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 5–15); Лавров П. А. Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности // Труды славянской комиссии. – Т. 1. – Ленинград: Изд-во Академии наук СССР, 1930; Соболевский А. И. Очерки из истории русского языка. – К., 1883–1884, с. 24–37; Кульбакин С. М. Древнецерковнославянский язык. – Изд. 3-е, с изменениями и дополнениями. – Харьков: Типография и Литография М. Зильберберг и С-овья, 1917, с. 1–48 [Изд. 1-е, 1911–1912]; Вайан А. Руководство по старославянскому языку / Пер. с франц. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием В. Н. Сидорова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952, с. 14–20; Ван-Вейк Н. История старославянского языка / Пер. с нем. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием Н. А. Кондрашова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957, с. 17–63; Лескин А. Грамматика старославянского языка / Перевод с немец. (с дополнением по языку Остромирова евангелия А. А. Шахматова и В. Н. Щепкина). – М., 1890 (Изд. 1-е: Leskin A. Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache: Grammatik. Texte. Glossar. – 1871; Изд. 6-е: Heidelberg, 1922; Изд. 8-е: Heidelberg: C. Winter, 1962); Vondrák W. Altkirchenslavische Grammatik. – Berlin, 1912 (Изд. 1-е. – Berlin, 1900); Diels P. Altkirchenslavische Grammatik mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch. – Bd. I–II. – Heidelberg: C. Winter, 1932–1934; Грунський М. К. Вступ до слов'янського мовознавства. Старослов'янська мова. – Вид. 2-е. – Київ; Львів, 1946; Грунский Н. К. Памятники и вопросы древнеславянской письменности. – Т. 1. – Вып. 1–3: Киевские глаголические листки. – Вып. 4: Пражские

глаголические отрывки и из истории хорватской глаголицы. – Юрьев, 1904; Одесса, 1906; *Селищев А. М.* Старославянский язык. – Часть I: Введение. Фонетика. – М.: Учпедгиз, 1951, с. 7–33, 35–67; – Часть II: Тексты. Словарь. Очерки морфологии. – М.: Учпедгиз, 1952; *Горшков А. И.* Старославянский язык. – Изд. 2-е. – М., 1974, с. 5, 8, 35–36, 69–71; *Иванова Т. И.* Старославянский язык. – М., 1977; *Цейтлин Р. М.* Лексика старославянского языка: Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. – М., 1977, с. 27, 136–161; *Станівський М. Ф.* Старослов'янська мова. – К., 1983; *Хабургаев Г. А.* Старославянский язык. – М.: Изд-во «Просвещение», 1974, с. 5–10, 20–21, 26–53 (Изд. 2-е. – М., 1986); *Камчатнов А. М.* Старославянский язык: Курс лекций / Рецензенты: В. Д. Бондалетов, В. А. Маслова. – М.: Изд-во «Флинта», Изд-во «Наука», 2000, с. 5–23; *Младенов С., Атанасов Т., Василев С. П.* Учебник по старобългарски език. – Пловдив, 1926; *Мирчев К.* Историческа граматика на българския език. – 2-е изд. – София: Изд-во «Наука и изкуство», 1963; *Хабургаев Г. А.* Первые столетия славянской письменной культуры. – М., 1994; *Slovník jazyka staroslověnského* (Lexicon linguae palaeoslovenicae). / Redakce slovníku: J. Kurz (Hlavní redaktor), A. Dostál a M. Štěrbová (jednatelé redakce), B. Havránek, K. Horálek, F. V. Mareš, A. Mátl, J. Vašica. – Sešit 2: Úvod (Prolegomena). – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1959, s. VII–XIII, XXIX–XLIV, LXII–LXXVIII (*Slovník jazyka staroslověnského* / Ped.: J. Kurza a Z. Hauptová. – T. I–IV. – Praha: Academia, 1966–1997); *Старославянский словарь* (по рукописям X–XI веков) / Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Авторы: Э. Благова и др. Рецензенты: Н. И. Толстой, А. Е. Супрун, Г. А. Хабургаев. – 2-е изд. Стереотип. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999; *Словарь старославянского языка восточнославянской редакции XI–XII вв.*: Проспект. [Авторы:] Арполенко Г. А. и др. Отв. редакторы: В. Л. Карпова, В. В. Нимчук. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1987; *Стоянов Ст., Янакиев М.* Старобългарски език: Текстове и речник. – Пето издание. – София: Изд-во «Наука изкуство», 1976; *Толстой Н. И.* Старославянский язык // Лингвистический энциклопедический словарь / Главный редактор В. Н. Ярцева. – М.: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2002, с. 491–492; *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* / Hl. red.: A. Erhart, E. Havlová. – T. I–XIII. – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1989–2006].

III

Состав редакций (изводов) церковнославянского литературного языка как древнеславянского (общеславянского) литературного языка по разному определяется в исследованиях XIX–XX вв. С. М. Кульбакин, характеризуя известные древнейшие памятники древнецерковнославянского языка конца X–XI вв., указывает также на «более поздние списки с древних церковнославянских оригиналов, возникших на болгарской, сербской и русской почве, как-то: среднеболгарские тексты..., сербские тексты..., русские», которые «помимо общей древнецерковнославянской основы, отражают явления различных старославянских говоров конца X и начала XI века. В этом отношении между ними можно различать несколько отдельных языковых типов» [Кульбакин С. М. Грамматика церковнославянского языка по древнейшим памятникам // Энциклопедия славянской филологии / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук под редакцией И. В. Ягича. – Вып. 10. – Петроград: Типография Императорской Академии наук, 1915, с. 10, 11; см. также: Кульбакин С. М. Древний церковнославянский язык. – Изд. 3-е, с изменениями и дополнениями. – Харьков: Типография и Литография М. Зильберберг и С-вья, 1917, с. 11–17]. В рукописях древнейших церковнославянских памятников XI–XIII вв. и памятников «дальнейшего времени, переписанных в Болгарии, Сербии и на Руси, замечаются отличия, которые заставляют различать», – по мнению Н. К. Грунского, – «так называемые изводы, или редакции – болгарскую, сербскую, русскую» [Грунский Н. К. Лекции по древнецерковнославянскому языку. – Изд. 2-е (конспективное) со снимками и текстами. – Юрьев: Типография К. Маттисена, 1914, с. 22 и др.]. Русский, моравский и болгарский изводы выделяет Н. С. Трубецкой. На чешский, сербохорватский, словенский, среднеболгарский и русский изводы указывает А. М. Селищев. Р. Diels предлагает отличать основные типы изводов (среднеболгарский, сербский и русский) от неосновных (хорватский, чешско-моравский и словенский). Х. Г. Лант (H. Gr. Lunt) рассматривает три церковнославянских извода – болгарский, сербский и русский. А. Вайан (A. Vaillant) называет моравский церковнославянский язык древнейшим церковнославянским языком, сформировавшимся первоначально в Богемии и Великой Моравии (Моравии и Словакии), затем распространившимся во всей Паннонии, «включая словенские, хорватские и сербские районы», допуская впоследствии (с образованием собственно хорватского церковнославянского и сербского церковнославянского языка в XII в.) существование западного хорвато-моравского церковнославянского

языка. Появление русского церковнославянского языка А. Вайан относит к XI в, среднеболгарского церковнославянского языка – к XII в. [Вайан А. Указ. Соч., 1952, с. 17, 18,19]. М. Вейнгарт (M. Weingart) предлагает различать чешский (чешско-моравский), хорватско-глаголический, среднеболгарский, сербский, русский, украинский и румынский (в румынских княжествах – Валахии, Молдавии и Трансильвании) типы общеславянского литературного языка.

Н. Ван-Вейк в своих работах, посвящённых истории звукового и грамматического строя старославянского языка как древнейшего литературного языка большей части Славии, уделяет особое внимание критике текста старославянских памятников, рассматривает проблемы моравских и паннонских элементов в составе старославянского языка (*мораво-паннонский период*), характеризует *болгарский период* старославянского языка, подчёркивая, что в первые годы этого периода «центр древнеболгарской письменности находился *на западе*, главным образом в *Македонии*; эти традиции сохранялись там и позже: многие древнеболгарские кодексы, написанные в XI в. глаголицей, имеют западноболгарские черты, как и весьма многочисленные среднеболгарские кириллические памятники. Около 900 г., в царствование Симеона, *на востоке* образовался новый центр; ...в *Преславле*, в царской резиденции и в центре тогдашней болгарской культуры, возникла новая литературная школа, имевшая резко выраженные особенности. Однако нельзя противопоставлять *восток* и *запад* друг другу, так как между ними было много взаимоотношений и взаимовлияний, а между отдельными говорами не существовало резких границ. О некоторых текстах нельзя сказать, какого они происхождения: западного или восточного» [Ван-Вейк Н. Указ. соч., 1957, с. 31]. В позднейший период истории старославянского языка «наряду с *болгаро-церковнославянскими* (среднеболгарскими), существуют тексты *русско-церковнославянские*, *сербско-церковнославянские*, и *хорватско-церковнославянские*» [Ван-Вейк Н. Указ. соч., 1957, с. 19]. Анализируя факты влияния церковнославянской традиции в чехословацкой, словенской и хорватской областях, Н. Ван-Вейк отмечает, что «Распространение как в Хорватии, так и в Болгарии (а затем и в России) Жития св. Вацлова – церковнославянского памятника, возникшего на чешской почве в X в., свидетельствует о непосредственной связи Богемии с югом и косвенно о существовании сторонников церковнославянской традиции в этих областях ... кирилло-мефодиевский характер древнейших частей хорватской глаголической церковной литературы свидетельствует о северном происхождении этой глаголицы. Связи с югом, находившимся под влиянием Македонии, которые выявляются из отрывков Гршковичева и Михановичева

апостола (XII в.), являются более поздними, чем связи с севером, о которых свидетельствуют Венские листки (XII в.), содержащие отрывки литургических текстов такого же рода, что и Киевские листки... Точные исторические данные о более ранней хорватской глаголице отсутствуют; возможно, что глаголица эта восходит к периоду пребывания славянских первоучителей у Коцела и в Венеции, но ни в коем случае нельзя сомневаться в непосредственной связи её с моравской и паннонской деятельностью Кирилла и Мефодия... Киевские листки, отрывки Миссала по римскому обряду, с *палеографической точки зрения* являются, может быть, древнейшим старославянским памятником (самое позднее – начало XI в.). В *грамматическом отношении* этот памятник сохранил очень древние черты старославянского языка, но в нём регулярно встречаются некоторые *чехизмы* (ц, з < t_i, kt, d_i ; шѣ < st_i, и палатального -sk-; твор. п. ед. ч. – ѣмь), а также лексические *моравизмы*. На основании этого можно говорить о *моравской редакции старославянского языка*. Пражские отрывки, состоящие из отрывков церковной службы по восточному обряду, содержат многочисленные, но менее последовательно проявляющиеся *чехизмы*... Некоторые церковнославянские тексты, включенные в более поздние, в грамматическом отношении уже не *старославянские памятники*, как свидетельствует их лексический состав, возникли на чехословацкой почве. Яснее всего это проявляется в Житии св. Вацлава, представленном в русских и хорватско-глаголических кодексах... Ягич, однако, указывает на невозможность отграничения (из числа *моравских текстов*) текстов, возникших на чехословацкой почве, от *текстов словенских и хорватских*.

Несомненно, более правильно включать тексты с так наз. «северо-западными» словами и выражениями в *чехо-словацко-словенско-хорватскую группу* и быть очень осторожными при определении их родины. Даже относительно Киевских листов можно предположить, что они только были переписаны на территории Чехословакии, но содержать текст *южного происхождения*.

Наличие *чехо-словацко-словенско-хорватской группы* подтверждает тот факт, что после 885 г. славянский церковный язык не прекратил своего существования в Богемии» [Ван-Вейк Н. Указ. соч., 1957, с. 24–26; см. также: *Соболевский А. И.* Церковнославянские тексты моравского происхождения // Русский филологический вестник. – Т. XLIII. – №1. – Варшава, 1900, с. 150–217; *Грунский Н. К.* Пражские глаголические отрывки и из истории хорватской глаголицы // *Грунский Н.* Памятники и вопросы древнеславянской письменности. – Т. 1, Вып. 4. – Одесса, 1906; *Срезневский И. И.* Древние глаголические памятники

сравнительно с памятниками кириллицы. – СПб., 1866, с. 33–55 («Пражские листки» – отрывки литургии по греческому обряду)].

IV

В обсуждении вопроса об изводах (редакциях, вариантах) церковно-славянского языка и вопроса о соотношении функций древнерусского извода церковнославянского языка и функций древнерусского языка подчеркивается не только культурное значение переводов с греческого языка византийских писателей (житийная литература, повести, хроники, уставы) и других писателей, сделанных в Киевской Руси XI–XIII вв., но и стремление древнерусских книжников создать свой собственно восточнославянский языковой узус [см.: *Німчук В. В.* Староукраїнська лексикографія у її зв'язках з російською і білоруською. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1980, с. 16–18 и др.]

«Давньоруська редакція (варіант) старослов'янської мови формувалася не тільки шляхом уведення живомовних елементів у старослов'янські тексти. Важливу роль у виробленні східнослов'янського узусу відігравала творчість давньоруських церковних письменників... Окремі твори такою мірою насичені давньоруськими елементами, що мову їх можна трактувати як *давньоруську літературну з сильним церковнослов'янським впливом*... Хоча старослов'янська мова у перші століття після прийняття християнства справді проникала у всі сфери духовного життя феодальної Русі, однак на зламі XI–XII ст. вона дедалі більше відтіснялася в сферу конфесійної літератури. Після навали Батия вона вживається переважно як мова церкви, решту функцій бере на себе давньоруська літературна мова, що швидко поповнювалася з народномовного джерела і у зв'язку з цим розпадалася на ряд варіантів... Немає сумніву, що в Київській Русі співіснували, активно й плідно взаємодіяли *дві літературні мови: церковнослов'янська, яка обслуговувала потреби православної релігії (літургія, обряди проповіді, житія та ін.), та давньоруська, що функціонувала в світських сферах життя (юридичні акти, літописи, художня література)*» [*Русанівський В. М., Німчук В. В.* Співвідношення функцій давньоруської і старослов'янської мов у Київській Русі (XI–XIII ст.) // *IX Міжнародний з'їзд славістів: Слов'янське мовознавство: Доповіді / Відп. редактор О. С. Мельничук. Рецензенти: М. М. Пещак, Г. М. Миронова.* – К.: Вид-во «Наукова думка», 1983, с. 208, 209; см. також: *Филин Ф. П.* Языковая ситуация в Древней и Московской Руси // *Филин Ф. П.* Истоки и судьбы русского литературного языка / Рецензенты: Ю. А. Бельчиков, А. И. Горшков. – М.: Изд-во «Наука», 1981, с. 3–6, 191–292;

IX Международный съезд славистов (Киев, 1983): Материалы дискуссии. Языкознание / Редакционная коллегия материалов IX Международного съезда славистов: П. Т. Тронько (председатель), А. Н. Робинсон, В. М. Русановский (зам. председателя), Г. В. Степанов (зам. председателя), М. Р. Судник, В. П. Гребенюк (отв. секретарь), В. Т. Коломиец, Л. Г. Федосеева, В. А. Юзвенко. Редакционная коллегия книги: В. Т. Коломиец, Т. Г. Линник, А. С. Мельничук, В. М. Русановский. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1986, с. 52–80; *Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому* // Редколлегия: В. П. Вомперский, А. И. Горшков, Л. П. Жуковская (отв. редактор). Рецензенты: Е. М. Верацагин, В. В. Иванов. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 3–29, 45–176, 209–211].

При анализе литературного языка восточных славян XI в. н.э. и ближайших столетий важно учитывать и то, что «рядом с восточнославянской основой письменности, главным образом – деловой, обращавшейся на территории феодальной Руси, очень влиятельную роль осуществлял с последней четверти X в. в жанрах, так или иначе связанных с церковностью, обнаруживавший сильную тенденцию подчинять себе и другие виды письменности (напр., летопись) славянский книжный язык, занесенный на Русь извне. И исторические свидетельства, и данные самого языка по памятникам не оставляют сомнения в том, что язык этот по своему происхождению *литературный болгарский XI в.*, построенный на основе македонского наречия Солуни, что и овладение им, и пользование были возможны в тех чертах, которые отражены в памятниках, только при очень сильном влиянии школы с учителями-болгарами» [Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. – Т. II: Исторический комментарий. – 4-е изд., исправл. и доп. – К.: Изд-во «Рад. школа», 1953, с. 11–12; см. ещё: Буслаев Ф. И. Опыт исторической грамматики русского языка. – М., 1858, с. 14–15; Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды. – Т. 2. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 5–9; Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики (Из университетских чтений). – Изд. 5-е, переработанное. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935, с. 294–296, 305, 306, 307, 324–330; Михальчук К. П. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. – Т. VII, 1877, с. 453–454; Шахматов А. А. Очерк древнейшего периода истории русского языка. – Петроград, 1915 (*Энциклопедия славянской филологии* / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук под редакцией Ягича И. В. – Вып. 11); Шахматов А. А. Русский язык, его особенности. Вопрос об образовании наречий. Очерк основных моментов развития литературного языка //

Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного языка / С ввводной статьёй С. И. Бернштейна. – Приложение I. – М.: Учпедгиз, 1941, с. 223–244; *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов* / За редакцією О. С. Мельничука. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1966; *Horálek K. Úvod do studia slovanských jazyků.* – Praha, 1955 (2-е изд. 1962); *Бернштейн С. Б.* Очерк сравнительной грамматики славянских языков. – М.: Изд-во АН СССР, 1961; *Бернштейн С. Б.* Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Чередования. Именные основы. – М.: Изд-во «Наука» 1974; *Филин Ф. П.* Образование языка восточных славян. – М.; Л.: Изд-во «Наука», 1962, с. 205–290; *Филин Ф. П.* Некоторые проблемы славянского этно– и глоттогенеза // *Вопросы языкознания.* – 1967. – №3. – С. 28–41; *Кузнецов П. С.* Очерки по морфологии праславянского языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1961; *Трубачёв О. Н.* Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики // *Славянское языкознание. IX Международный съезд славистов /* Редакционная коллегия: С. Б. Бернштейн (отв. редактор), В. И. Борковский, Н. И. Толстой, О. Н. Трубачёв. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 231–270; *Филин Ф. П.* Проблемы исторической лексикологии русского языка (древний период) // *Славянское языкознание. IX Международный съезд славистов* (Редакционная коллегия: С. Б. Бернштейн (отв. редактор), В. И. Борковский, Н. И. Толстой, О. Н. Трубачёв. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 271–287; *IX Международный съезд славистов* (Киев, 1983): Материалы дискуссии. Языкознание. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1986, с. 14–325 (Л. П. Жуковская, С. В. Семчинский, С. Рот, И. С. Улукханов, Мажюлис В., А. В. Десницкая, Ю. В. Откупщиков, Н. Дуриданов, О. Н. Трубачев, С. Б. Бернштейн, П. Е. Гриценко, О. Б. Ткаченко, Ф. Д. Климчук, А. И. Горшков, В. В. Нимчук, В. В. Колесов, Р. М. Цейтлин, Т. Б. Лукинова, А. П. Критенко, А. С. Мельничук, И. Тот, К. И. Ходова, Л. С. Ковтун, А. Е. Супрун, М. М. Пещак, С. Я. Ермоленко, Л. С. Паламарчук, В. Г. Скляренко, В. М. Брицын, М. А. Брицын, В. Н. Туркин, Н. Н. Пилинский, Г. П. Ижакевич, Н. Г. Озерова, К. К. Трофимович, Ю. А. Карпенко, О. А. Князевская, В. В. Мартынов, В. В. Журавлев, А. А. Зализняк Р. М. Цейтлин, Г. А. Цыхун, В. А. Винник, С. С. Ермоленко, А. И. Багмут, В. И. Кононенко, И. Ф. Андерш, В. В. Чумак, И. А. Стоянов, Е. И. Демина, В. В. Аниченко, Ж. Ж. Варбот, В. Д. Бондалетов, П. П. Чучка, В. А. Никонов, В. И. Кодухов, Д. Г. Гринчишин, Бл. Конески, Ал. Младенович, В. Ю. Франчук, Р. В. Болдырев и др.); *Бирнбаум Х.* Праславянский язык: Достижения и проблемы его реконструкции / Пер. с англ. С. Л. Николаева. Вступ. статья В. А. Дыбо. Общая редакция В. А. Дыбо и В. К. Журавлёва. Приложение В. К. Журавлёва. Комментарии В. А. Дыбо. – М.: Изд-во

«Прогресс», 1986, с. 17–68, 232–258; *Георгиев В. И.* Три периода развития праславянского языка // *Славянская филология. Доклады и статьи за VII Международный конгресс на славистике.* – Т. 72: *Езикознание* / Ред. В. И. Георгиев и др. – София: БАН, 1973, с. 5–16; *Журавлёв В. К.* Наука о праславянском языке: эволюция идей, понятий и методов // *Бирнбаум Х.* Праславянский язык: Достижения и проблемы его реконструкции / Пер. с англ. Вступ. статья В. А. Дыбо. Общая редакция В. А. Дыбо и В. К. Журавлёва. Приложение В. К. Журавлёва. Комментарии В. А. Дыбо. Рецензенты: А. А. Зализняк, Н. И. Толстой. – М.: Изд-во «Прогресс», 1987, с. 453–493].

V

В проблематике общих вопросов, связанных с изучением процессов формирования лексики восточнославянских языков, аналитический вектор историко-этимологических интерпретаций представляют исследования Ф. И. Буслаева и А. А. Потебни, П. И. Житецкого и Ф. Ф. Фортунатова, В. А. Богородицкого и Е. Ф. Карского, А. А. Шахматова и А. И. Соболевского, Г. А. Ильинского и С. П. Обнорского, Л. А. Булаховского и Л. П. Якубинского, А. Г. Преображенского и М. Фасмера, В. В. Виноградова и Ф. П. Филина, П. Я. Черных и А. Н. Булыко, А. С. Мельничука и О. Б. Ткаченко, В. В. Мартынова и А. С. Львова, А. Е. Супруна и О. Н. Трубачёва, В. Н. Топорова и В. В. Иванова, В. В. Нимчука и А. И. Журавского, Н. М. Шанского и В. В. Иванова, Б. А. Ларина и И. Ф. Протченко и др.

В историко-этимологической характеристике лексического состава восточнославянских языков выделяются на разных этапах их развития различные генетические пласты, древнейшие фрагменты которых восходят к диалектам праславянского языка и далее, возможно, в свою очередь (преимущественно для лексем, не являющихся праславянским новообразованием), возводимым к диалектам индоевропейского праязыка. Вместе с тем, в частности, «весьма значительную и неотъемлемую часть слов современного русского языка составляют слова *заимствованные*; ввиду этого исследование таких слов является существенно необходимым, ибо иначе изучение русского языка было бы далеко неполным» [*Богородицкий В. А.* Общий курс русской грамматики (из университетских чтений). – Изд. 5-е, переработанное. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935, с. 322; см. также: *Буслаев Ф. И.* Преподавание отечественного языка / Составители: И. Ф. Протченко, Л. А. Худякова. Вступительная статья И. Ф. Протченко, комментарии Л. А. Худяковой. – М.: Изд-во «Просвещение», 1992, с. 340–354; *Шахматов А. А.* Очерк современного русского литературного языка / С ввводной статьёй

С. И. Бернштейна. – Изд. 4-е. – М.: Учпедгиз, 1941, с. 89–94, 225–226; Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. – Т. I. – Изд. 5-е, переработанное. – К.: Изд-во «Рад. школа», 1952, с. 86–95; Т. II: Исторический комментарий. – Изд. 4-е, исправленное и дополненное. – К.: Изд-во «Рад. школа», 1953, с. 28–36].

Основными в русском литературном языке являются собственно восточнославянские народные элементы, восходящие к древнерусскому литературному языку, который «возник в процессе социально и функционально обусловленного преобразования древнерусского разговорного языка. В лингвистическом плане этот процесс можно определить, как возникновение – наряду со спонтанно-диалогическим (разговорным) употреблением древнерусского языка – целенаправленно развиваемого и закрепляемого на письме преднамеренно-монологического (литературного) употребления... На фоне теорий литературного двуязычия Древней Руси и «сложной» природы древнерусского литературного языка выдвигается на первый план концепция Виноградова, пафос, который не в признании той или иной «основы», но в наглядном показе структурного богатства древнерусского литературного языка, открывавшего возможности разнообразного функционального применения.

Выявленные исследователями главные черты языка светских и религиозных древнерусских литературных памятников подтверждают концепцию единства древнерусского литературного языка в двух его главных разновидностях, которые вслед за Виноградовым можно назвать *народно-литературным* и *книжно-славянским типами*. Они связаны соответственно со светской и религиозной литературой, но между ними нет резкой границы (как нет её и между светской и религиозной литературой Древней Руси)» [Горшков А И. Отечественные филологи о старославянском и древнерусском литературном языке // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому / Отв. редактор Л. П. Жуковская. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 27–29].

К разряду иноязычных инфильтраций в истории русского языка относятся, в частности, лексические грецизмы, влияние которых шло «в первые века русской письменности почти исключительно через южнославянское посредство... Грецизмы этой поры носят на себе выразительные следы языка византийского периода. Большею частью это всё понятия, относящиеся к *церкви*: *евангелие*, *икона*, *амвон*, *панихида*, *литургия*, *иерей* и под. В разное время, частью изустно, частью книжным же путем, попадали в русский язык из греческого различные названия бытовых предметов. Сюда относятся, напр., такие слова, как *лохань* (засвидетельствовано в XII в.), *лента*, *оладья*, *каторга* (первоначально, род судна), *парус*, *фонарь* и др. Совершенно

другой характер имеют греческие элементы, ставшие достоянием русского языка как элементы *общеευропейской культуры*, корнями уходящей в античную. Вместе с латинскими они вливаются в язык русской науки и техники, причем пути их иногда лежат через промежуточные инстанции – немецкую и французскую. Ср.: *оптика, патология, склероз, тактика, период, теорема, математика, фонетика, театр, оркестр* и т. д.» [Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. – Т. I. – Киев: Изд-во «Ряд. школа», 1952, с. 89; см. также: Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики (Из университетских чтений. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935, с. 325–330; Виноградов В. В. Очерки по истории русского литературного языка XVII–XIX веков / Научные редакторы: В. П. Вомперский, Н. И. Толстой. Автор предисловия Н. И. Толстой. Автор послесловия В. П. Вомперский. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1982, с. 10–24; Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного языка / С вводной статьей С. И. Бернштейна. – М. Учпедгиз, 1941, с. 234, 235].

Древнейшие изустные лексические заимствования греческого происхождения относятся к эпохе до принятия христианства в разных регионах Древней Славии. Так, древнерусск. *кипарисъ* (ср. еще: болг. русск. *кипарѝс*, белор. *кіпары́с*, укр. *кипарѝс*, польск. *супрыс*, старопольск. *супрес*, чешск. *сурѣш*, словацк. *супрус*, устар. *сурѣш*, верхнелуж. *супреса*, нижнелуж. *супресса*, макед. *кипарис*, серб. *кѝпарис*, *ћѝпарис*, *чѣмпрес*, словен. *сіргѣса*, русско.-церковнослав. *кѣпарисѣ*, старославян. *кѣпарисѣ*, *кѣпарисѣ*) восходит к греческ. *κυπάρισσος*, которое считается ранним общесредиземноморским словом, как и древнеевр. *gérpher* «дерево, из которого сделан библейский ковчег» [Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. – Т. II. – М.: Изд-во «Прогресс», 1967, с. 235; Фасмер М. Греко-славянские этюды, с. 88; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – Т. 1. – М., 1958, с. 1209, 1420; Этимологический словарь русского языка / Под руководством и редакцией Н. М. Шанского. Редакционная коллегия: В. В. Виноградов, О. С. Ахманова, Р. А. Будагов, Н. С. Чемоданов, Н. М. Шанский. Авторы-составители: Н. С. Арапова и др. – II, Вып. 8. – М.: Изд-во Московского университета, 1982, с. 133–134; Черных П. Я. Историко-этимологический словарь русского языка: / Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. Рецензенты: О. Н. Трубачев, А. С. Айзикович. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 396; *Български етимологичен речник* / Съставили:

В. И. Георгиев и др. Редактор: В. И. Георгиев. – Т. II. – София: Изд-во на Българската Академия на науките, 1979, с. 374; Младенов С. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. – София: Книгоиздателство Христо Г. Дановъ, 1941, с. 238, 276; *Етимологічний словник української мови*. – Т. 2: (Д-Копці) / Редколегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1985, с. 434; Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Knj. 2. – Zagreb: JAZU, 1972, s. 85; Holub J., Lye S. Stručný etymologický slovník jazyka českého. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, S. 116; Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. – 2. Aufl. – Bd. 1-2. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuch, 1924, S. 506; Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. – Wien: Wilhelm Braumuller, 1886, S. 98; Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – Heidelberg; Paris, 1923, p. 535 (2-e éd.) (3-e éd. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksieck, 1938); Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1969, S. 50; Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language. – Vol. 1-2. – Amsterdam; London; New York: Elsevier Publishing Company, 1966–1967, p. 393; *Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту з мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* / Переклад проф. І. Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002, с. 15, 954, 775; *Библейская энциклопедия*. – Репринтное издание. – М.: Изд. центр «Терра-Терра», 1991, с. 393 (Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия / Труд и издание Архимандрита Никифора. – М.: Типография А. Н. Снегирёвой, 1891)].

VI

При характеристиці походження лексики з особливо високим рівнем розповсюдження і глибини ідеолого-культурної семиотики цілесобразним було б уживати дані сучасних історико-етимологічних досліджень. Так, руск. *Біблія* «збірка в одному томі різних – по часу написання, мові і специфіці ідеологічної спрямованості – книг «Ветхого Завета» і «Нового Завета», перекладених з грецької мови на старослов'янський і церковнослов'янський мови і вважаних священними у віруючих», староруск. *библея* (XVI в.), *библейный* (XVII в.) (ср.: белор. *біблія*, старобелор. (кінець XV–XVII вв.) *біблія*, *библия*, *библея*, *бивлия*, *бівлия*, *быблея*, *быблия*, *біблія*, укр. *біблія*, діал. *біблея*, староукр. *бівлѣя* (XVII

ст.), русско-церковнослав. **библиа** (конец XV в.), польск. словац. *bíblja*, старопольск. *biblija* (XVI в.), чешск. *bible*, верхнелуж. нижнелуж. *biblija*, болг. *би́блия*, макед. *библија*, серб. *би́блија*, хорв. *biblija*, словен. *biblija*) считаются, возможно частично также через латинское посредничество (среднелатин. *biblia* «книга; Библия – книга *Ветхого Завета* и *Нового Завета*»; ср. также: латин. *biblos*, *biblus* «египетский папирус [из которого приготавливалась бумага]; бумага»), сравнительно поздним заимствованием из греческого языка – от греческ. βιβλία «книга», связанного с βιβλίον «книга, сочинение; лист, листок, письмо; свиток» и βίβλος «кора, преимущественно папируса; книга, сочинение; книга, раздел, глава; родословная (книга)», далее – с более давней формой βύβλος «египетский папирус, библос; волокна папируса; писчая бумага из папируса; книга (Эсхил, Геродот, Плутарх); египетское растение в болотах и озерах Нильской Дельты (*Syperus papyrus* Linn.), из коры или лыка которого приготавливали канаты, паруса, рогожи и бумагу (Дворецкий И. Х., Вейсман А. Д., Поспишиль А. О.)», которая сближается с греческ. βύβλος «Библос (*город в Финикии с культом Адониса* [Лукиан, Плутарх]; город в Египте – в Нильской Дельте [Эсхил])», финикийским заимствованием, образованным от названия древнего финикийского портового города на восточном побережье Средиземного моря G^ebal (Gubla, *Гебал*) «Библ», откуда кора (лыко) папируса вывозилась в Древнюю Грецию [*Фасмер М. Этимологический словарь русского языка* / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. Под редакцией и с предисловием Б. А. Ларина. – Т. I. – М.: Изд-во «Прогресс», 1964, с. 164; *Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка* / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А. С. Айзикович. Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. – Т. 1. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 88–89; *Этимологический словарь русского языка* / Под руководством и редакцией Н. М. Шанского. Редакционная коллегия: В. В. Виноградов, О. С. Ахманова, Р. А. Будагов, Н. С. Чесноков, Н. М. Шанский. – Т. I. – вып. 2. – М.: Изд-во Московского университета, 1965, с. 116; *Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка*. – Т. I. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1959, с. 25; *Словарь русского языка XI – XVII вв.* – Вып. 1 (А–Б) / Главный редактор С. Г. Бархударов. Редактор Г. А. Богатова. Составители: Н. Б. Бахилина и др. Рецензенты: коллектив «Словаря староукраинского языка XIV–XV вв.» (главный редактор Л. Л. Гумецкая), коллектив Сектора феодализма Ин-та истории СССР АН СССР (зав. сектором Л. В. Черепнин). – М.: Изд-во «Наука», 1975, с. 184; *Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам* / Издание Отделения русского языка

и словесности Императорской Академии наук. – Дополнения: **А–га**. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1912, с. 4 (Переиздано фотоспособом: – Т.3. – М., 1958); *Етимологічний словник української мови*: У семи томах: – Т. 1 (А–Г) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирєв та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1982, с. 190; *Історичний словник українського язика* / Під редакцією Є. К. Тимченка. Укладачі: Є. К. Тимченко та ін. – Т. 1 (А–Ж). – Харків; Київ: Українська радянська енциклопедія, 1930–1932, с. 88; *Словник іншомовних слів* / За редакцією О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ Академії наук УРСР, 1975, с. 96; *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*. – Т. 1 (А–Б) / Рэдактар В. У. Мартынаў. Аўтары: Р. У. Краўчук і інш. – Мінск: Вид-ва «Навука і тэхніка», 1978, с. 347; *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*. – Вып.1 (А–Биенье) / Галоўны рэдактар А. І Жураўскі. Рэдактар выпуска А. М. Булыка. Складальнікі: Т. І. Блізнюк і інш. Рэцэнзенты: Л. М. Шакун, І. Я. Яшкін. – Мінск: Вид-ва «Навука і тэхніка», 1982, с. 293–294; *Булыка А. М.* Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII ст. / Рэдактар А. І. Жураўскі. Рэцэнзенты: І. С. Козыраў, А. І. Падлужны. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1980, с. 177; *Франциск Скорина* – белорусский гуманист, просветитель, первопечатник: Сборник научных трудов. / Редколлегия: М. Б. Ботвинник (ответственный редактор), А. И. Журавский, В. М. Конон, А. П. Грицкевич. Автор предисловия В. М. Конон. Рецензенты: Я. Д. Исаевич, В. В. Чепко, А. Ф. Коршунов. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1989, с. 91–124, 127–156; *Kopaliński W.* Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. – Warszawa: «Wiedza Powszechna», 1975, s. 124–125; *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. – 2-e vyd. – Praha: Academia, 1968, s. 53; *Български етимологичен речник* / Редактор Вл. Георгиев. Съставили: Вл. Георгиев и др. – Свезка I (а–бронз). – София: Издателство на Българската Академия на науките, 1962, с. 45; *Милев А., Братков Й., Николов Б.* Речник на чуждите думи в българския език / С предговор от акад. Вл. Георгиев. – София: Издателство «Наука и изкуство», 1958, с. 83; *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého a slovenského / Věd. redak. V. Šmileauer. Rec. Fr. Kopečný. – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1957, s. 31; *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. – 2-e vyd. – Praha: Academia, 1968, s. 53; *Holub J., Lys S.* Stručný etymologický slovník jazyka českého (se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím). – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 97; *Вуяклуба И.* Лексикон страних речи и изрази. – Београд, [1954]; *Klein E.* A comprehensive etymological dictionary of the English language. – Vol. 1–2. – Amsterdam; London; New-

York: Elsevier Publisher Company, 1966–1967; *Kluge F.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 20. Aufl. Bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967, S. 73; *Pfeifer W.* Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999, S. 131; *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Русский язык», 1976, с. 190; *Дворецкий И. Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С.И. Соболевского. – Т. 1. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958, с. 310, 295; *Вейсман А. Д.* Греческо-русский словарь. – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1991, с. 250, 260 (Репринт V-го издания. – СПб., 1899); *Греческий язык Нового Завета.* – Одесса [Одесская Богословская семинария], 1994, с. 167; *Греческо-русский словарь*, изданный Киевским отделением Общества классической филологии и педагогики. – Изд. 3-е, исправленное и дополненное, обработал как редактор и соавтор Поспишиль А. О. – Киев: Лито-Типография Товарищества И. Н. Кушнерев и К°, 1901, с. 172, 181 (Приложение 1. – Указатель греческих слов [более - 3000], вошедших в состав русского языка. 2. – Указатель русских слов [около–500], находящихся в этимологической связи с греческими [и латинскими]); *Греческо-русский словарь* Нового Завета (Перевод «Краткого греческо-английского словаря Нового Завета» Баркли М. Ньюмана) / Русский перевод и редактирование В. Н. Кузнецовой при участии Е. Б. Смагиной и И. С. Козырева. – М.: Российское Библийское Общество, 1997, с. 46; *Библийская энциклопедия.* – М.: Изд. Центр «ТЕРРА – TERRA», 1991, с. 53, 156 [Репринтное издание Иллюстрированной полной Библийской энциклопедии Архимандрита Никифора. – М.: Типография А. И. Снегирёвой, 1891]; *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd.1. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1954, s. 235; *Шифман И. Ш.* Финикийский язык. – М., 1963; *Дьяконов И. М.* Языки древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967, с. 352, 358, 361–369, 371, 373, 382, 384].

VII

Сравнительно-историческая и этимологическая кодификация «культурного» словаря Славии по древнейшим памятникам славянской письменности расширяет интерпретационные ресурсы филологической лингвистической экспертизы не только архаичных лексических сегментов древней исторической Славии, но и значительных – по разному сформировавшихся – пластов иноязычной лексики. Иноземные влияния на развитие и функционирование, в частности, древнерусского языка XI–XIII вв. и впоследствии отдельных языков Восточной Славии

вплоть до XVI–XIX столетий по-разному сказались на их исторических судьбах.

Так, для древнерусского языка и ранних этапов формирования русского языка фиксируются «иноземные струи, проникавшие в литературный язык до XVI в., – двух родов: *одни (грецизмы)* вошли уже как важный фонд новой культуры в лексику и синтаксис самого перенесенного на Русь старославянского языка; *другие*, проникавшие изустным путём и относящиеся только к лексике (*скандинавизмы, туркизмы*), в общем не носили на себе печати стилистической отобранности и входили главным образом в жанры деловые или так или иначе связанные с бытом. К тому скандинавское влияние было и неглубоким и преходящим, и ко времени выделения московского письменного языка от него остались в письменном (и, вероятно, в устном употреблении очень немногие слова: *кну́т, крюк, ларь, ла́рец, ябеда, ябедничество* (см. Судебн. 1497 и 1550 гг.), вероятно, *костер* (др.-русс. значение «куча») и *кле́ймо* (кле́йно: «А на дне кле́йно с финифтом золочоно» (Духовн. кн. Дм. Ив., 1509 г.): «Печати ... золоты с царевым кле́ймом своим» (Ист. об Азовск. сид., 6)...

Изустным же путём попадали в древнерусский язык некоторые *грецизмы*; впрочем, число последних, если иметь в виду только слова, получившие широкое распространение, нельзя считать большим» [Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка. – Т. II: Исторический комментарий. – Изд. 4-е, исправленное и дополненное. – Киев: Учпедгиз «Рад. школа», 1953, с. 28–29, 30; см. также: Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. – Т. I. – Изд. 5-е, переработанное. – Киев: Учпедгиз «Ред. школа», 1952, с. 86–89; Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики (Из университетских чтений). – М.; П.: Соцэкгиз, 1935, с. 324–331; Ларин Б. А. Лекции по истории русского литературного языка (X – середина XVIII в.). – М., 1975; Якубинский Л.П. История древнерусского языка. – М.: Учпедгиз, 1953; Ляпунов Б.М. Этимологические исследования в области древнерусского языка // Русский филологический вестник. – 1916. – №4; Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1992; Булыка А. М. Лексичныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. / Рэдактар А.І. Жураўскі. Рэцэнзенты: І. С. Козыраў, А. І. Падлужны. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1980, с. 161–162, 165, 167, 170]. Доисторический и раннеисторический периоды языковых связей восточных славян с Балканским лингвистическим ареалом характеризуется непосредственными в изовьях Дуная сношениями древних русичей с греками и болгарами. «Сношения поддерживались купеческими караванами и непрерывным передвижением населения с северных берегов Дуная на южные и обратно» [Тихомиров М. Н. Исторические связи русского Народа с южными славянами // Славянский сборник. – 1947, с. 163]. В многоязычном Балканском ареале ассимилируются в сознании сложного

полиэтнического сообщества материальное и духовное наследие греческой и римской культур, сформировавшихся на высоких гуманистических ценностях средиземноморских цивилизаций II–IV тысячелетий до н.э. Здесь во второй половине I-го и в начале II-го тысячелетия н.э. на протяжении многих столетий в непосредственном соседстве с Византийской империей постепенно вырабатываются в процессе «сложения культурных и языковых общностей...основные черты лингвистического и культурного своеобразия, характерного для этого ареала» [Десницкая А. В. К вопросу о ранне-исторических языковых связях восточных славян с Балканским лингвистическим ареалом // IX Международный съезд славистов. Славянское языкознание: Доклады / Редакционная коллегия: С. Б. Бернштейн (отв. редактор), В. И. Борковский, Н. И. Толстой, О. Н. Трубачев. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 78].

Этноязыковые процессы в судьбах Юго-Восточной Европы I–II веков н.э. в значительной мере активизируются военными предприятиями Римской империи (завоевания Фракии при Тиберии, захват Тиры в устье Днестра при Клавдии, покорение обширных районов Дакии при Трояне), расширением влияния Рима в Ольвийском регионе Понта, появлением римских легионов при Нероне в Крыму и, возможно, в Ольвии, что фактически расширило «границы империи вплотную к восточным славянам» Поднепровья и славянам хлеботорговых областей Приднепровской лесостепи [Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М. – 1981, с. 220 и др.; Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси / Рецензенты: В. П. Даркевич, С. А. Плетнёва. – М.: Изд-во «Наука», 1988, с. 18–50; Пиоро И. С. Крымская Готия: Очерки этнической истории населения Крыма в позднеимперский период и раннее средневековье / Редактор С. А. Васильченко. – Киев: Изд-во «Льбидь», 1990, с. 5–42; Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії: У пошуках Русі / Відп. редактор О. Б. Ткаченко. Редактор видавництва Н. С. Редичук. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1991, с. 3–27; Менгес К. Г. Очерк ранней истории славян // Менгес К. Г. Восточные элементы в «Слове о полку Игореве» / Пер. с англ. А. А. Алексеева. Отв. редактор А. Н. Кононов. Предисловие Р. О. Якобсона к первому изданию. Предисловие от редактора книги А. Н. Кононова. Приложения: 1) Добродомов И. Г., Романова Г. Я. Библиография основной отечественной литературы по изучению ориентализмов в восточнославянских языках; 2) Списки сокращений; 3) Индекс слов (Составил Чареков С. Л.). – Л.: Изд-во «Наука» (Ленинградское отделение), 1974, с. 20–58]. «На юге, на побережье... (Чёрного) и Азовского морей восточнославянские поселения уже в первые столетия нашей эры смыкались с населением греческих колонистов. Уже в ту эпоху некоторые греческие по происхождению слова могли быть усвоены восточными славянами. В годы военных походов на Византию и особенно после крещения Руси, когда Рюриковичам, наконец, удалось наладить нормальные, мирные

отношения с Византией, не только в литературном, но и в народном языке древней Руси появилось и получило распространение *немало* заимствованных греческих слов (позднего) византийского времени. Это были не только слова церковного ритуального жанра..., попавшие к нам через посредство старославянского языка: *евангелие, монастырь, диакон, игумен, ангел, диавол, ересь* и пр., но также и другие слова, в частности, имеющие отношение к древнему быту: *грамота, хартия, тетрадь, философ, терем, палата, известь, фонарь, кровать, па́полома* (покрывало; напр. в «Слове о полку Игореве»: «одѣвахуть мя чрьною *паполомою* на кровати тисовѣ»), *аксамит* (дорогая шёлковая ткань; например, в том же «Слове»: драгия *оксамиты*), *лентие* (откуда наша *лента*) и др. Многие из греческих слов, обычных в литературном языке древней Руси, со временем вышли из обращения. Преимущественно это такие слова, как *аэр* – воздух, *анагност* – чтец и т.п., выражавшие понятия, для обозначения которых у восточных славян имелись свои слова в русском языке (но не в других славянских) употребляются латино-греческие названия месяцев *январь, февраль* и пр. вместо древнерусских (*січень* – январь, *лютий* – февраль и т.д.).

Из *Византии* было заимствовано также много (Курсив наш. – Редколлегия «Scientific Studies – XXI») личных мужских и женских имён: *Елена, Евдокия, Мария, Андрей, Василий, Фёдор, Филлип, Агафон* (откуда на украинской почве *Гапон*), *Феофан* (откуда нарицательное *Фофан* – простофиля) и пр.; название стран: *Египет, Сирь* и др., народов: *грек* (< *грѣкъ*), *еврей, мюрин-мавр* и т.д.

Разумеется, в данном случае речь идет о греческих (иногда позднегреческих византийского периода) словах, заимствованных в историческое время и только восточными и южными славянами, но кроме этих сравнительно поздних слов ... во всех славянских языках употребляются греческие слова, сохраняющиеся с общеславянской эпохи... Как показали в своё время исследования *Фасмера*, греческих слов в общеславянском языке было больше, чем принято думать... Но с другой стороны, нет нужды преувеличивать количество грецизмов в общеславянском языке... вызывает серьёзное сомнения, например, очень распространённое мнение, что общеславянское *корабль* может быть только греческого происхождения» [Черных П. Я. Очерк русской исторической лексикологии: Древнерусский период. – [М.]: Издательство Московского университета, 1956, с. 150–151].

Так, прослав. **korabjъ* / **korabъ* / **korabъ* / (диал.) *karabjъ* «судно, корабль; большая лодка» (ср. его позднейшие рефлексy: старослав. *кораблѣ* «корабль», *корабъ*, болг. *кóраб* «корабль, судно; большое деревянное корыто (чан), в котором перевозят и давят виноград», уст. *корабл* «корабль», *корабъл*, диал. *кóръб, кóрап* «повозка для перевозки винограда», *кóрап* «жёлоб на водяной мельнице, лесопилке и т.п.», макед. *кораб* «корабль, судно», серб. *кòраб*, уст. *кòрабаљ*, др.-серб. *korabъ*, хорв. *kòrābal* «большое судно, корабль», *kòrāb* (муж. р.), *korab*

(жен. р.) (с XV в.), словен. редк. *korábelj*, польск. уст. *korab* «судно, корабль; старинная колымага», др. – польск. *korab* «корабль, судно; ковчег (Ноев)», диал. *korab* «корабль», чешск. уст. *koráb* «корабль», диал. *koráb* «дуплистый ствол, дерево с дуплом; полая колода, применяемая вместо колодезного сруба; сухая кора, снятая с пня; зуб с дуплом», *korár* «дерево с дуплом», словацк. *диал. koráb* «корабль» (только в библейском значении); сухой ствол; гнилой зуб с дуплом; ограда, в которой откармливаются гуси», *koraba* «долбленный ствол дерева (для плавания по Вагу); верхний слой коры», нижнелуж. *korabje* «остов (корабельный); скелет, костяк», *korabja* «хребет вместе с рёбрами; ребро», древнерусск. *корабль* (*корабь, карабль*) «корабль; судно, большая лодка; ковчег (*арса*)» (с XI в.), русск. – церковнослав. *корабль* «гребное или парусное судно, корабль (Изборник Святослава 1076 г., Остромирово Евангелие, Патерик Синайский XI в.)», русск. *корáбль* «крупное морское судно; (диал.) парусник; гора, сопка; свадебное угощение; старинная вышивка», диал. *корáб* «корабль», *корáбь* «корабль; высокая гора», *корабель* «высокая гора», *кара́п*, укр. *корабель* «морское судно», диал. *кара́б, корáб* «корабль; судно», староукр. *корáб* «корабль» (XV ст.), белорусск. *кара́бель*, старобелорусск. *корабль*» (Скарына I, 277) корабль») *считается праславянским неологизмом* (иногда – лексическим палеобалканизмом в структуре праславянского языка позднего периода), морфологическая, фонетическая (в том числе интонационно – акцентуационная) и семиотическая парадигмы которого и наиболее вероятные этимологические сближения и генетические связи, «незважаючи на тривалі численні спроби, остаточно не з'ясовані; здебільшого тлумачиться як давнє (з огляду на наявність **Б** на місці грецьк. **β** та ненаголошеного **о** замість ненаголошеного грецьк. **α**) усне запозичення з грецької мови; грецьк. *καράβιον* «корабельний човен, шлюпка» (пор. середньогрецьк. новогрецьк. розм. *кара́βι* «корабель; судно») *вважається* характерним для елліністичного койне і видозміненим семантично вже у праслов'янський період демінутивним утворенням на – *ιον* від *κάραβος* «тс.; вид легкого судна», звідки також походять араб. *qārib* «човен, бот, шлюпка» та народнолатин. *cārabus* «легкий плетений човен, обтягнений шкірою» (до якого зводяться португал. ст. *cáravo* «судно» [з семантично видозміненим зменшувальним *caravela* «каравела»], іспан. *sáraβα* «вид човна» [з похідним *carabela* «каравела»] та італ. *caravella* «тс.», букв. «маленьке судно», від яких виводяться й укр. *караві́а, каравелі́ла*, рос. *караве́лла*, білорус. *караве́ла*, болг. заст. *каравела, караве́лла*, серб. *каравела*]), пов'язаного з давньогрецьким природознавчим терміном *κάραβος* (*кара́βος*) «жук-рогач або краб, морський рак, лангуста (Аристотель, Аристофан)» (можливо, через те, що у стародавніх греків вантажні судна [«*круглі кораблі*»] – на відміну від швидкохідних військових «*довгих кораблів*» – мали майже сферичну

форму, подібну до форми *краба*), середземноморським словом невідомого походження; висловлюються недостатньо аргументовані думки про запозичення з грецької мови в слов'янські через фракійське [Romanski // *Revue des études slaves*. – Т. II. – Paris, 1922, p. 52–54; Brückner A. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957, s. 256] або тюркське посередництво [Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В. *Краткий этимологический словарь русского языка*. – Изд. 3-е. – М., 1975, с. 211; Zajaczkowski A. *Związki językowe połowiesko – słowiańskie*. – Wrocław, 1949, s. 15]; іноді з огляду на труднощі деяких фонетичних, семантичних і хронологічних співвідношень грецьких і слов'янських форм (зміна дзвінкого проривного **Ь** у дзвінкій спірант **V** на ґрунті грецької мови відбувається вже з I-го століття н.е., найдавніші засвідчення пам'ятками слов'янські утворення з пом'якшенням **Ь** датуються X ст.; значення «вид легкого судна» у грецьких формах фіксується лише з VII ст. н.е., а у стародавніх греків вони представлені тільки із значенням «краб; жук-рогач, морський рак»; поширення у слов'янських мовах, на відміну від грецької, форм із значенням «видовбане дерево») *припускаються* не зовсім переконливі (через нез'ясованість походження кінцевих формантів-сполук типу –**bljь**, –**bjь**, –**byь**) *твердження про власне слов'янське походження* й генетичний зв'язок з праіндосвроп. *(s)ker –/*(s)kēr – / *(s)kor – «різати, рубати; відділяти, відтинати», російськ. *ко́ра, ко́рыто* [Preveden F. R. *Church Slavonic korabъ and Greek κάραβος* // *Language*. – VI. – 1930, p. 279–296; Romanski // *Revue des études slaves*. – Т. II. – Paris, 1922. p. 47–54; Rudnicki M. // *Slavia Occidentalis*. – Т. 14. – Poznań, s. 232; Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. – Bd. I. – Bern; München: Francke Verlag. 1959. – S. 943–944], *про спорідненість* із болгар. *коруба*» порожнисте дуплисте дерево; дупло», пов'язаним з праслов. *(s)karuba «шкаралупа; кора» (Sławski Fr. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. – Т. II.- Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1963, s. 473], до яких зводяться також укр. діал. *кару́ба* «скриня для перевезення чого-небудь», *закору́блій* «зашкарублій, твердий», *ко́ра; мало обґрунтованим* видається також зближення праслов. *korabjь, із праслов. *korabyj «луб'яна або плетена посудина», польськ. *krobia*, праслов. *korby / *korba, давньоруськ. *коробъ*, східно-слов. *korby, пов'язаними чергуванням голосних із праслов. *kʰr̥banъ/*kʰr̥banjь «коробка; посудина; дзбан; скриня;» й, найімовірніше, спорідненими з латин. *corbis* «корзина, кошик» і литов. *kaĩbija* «кошик; короб, козуб», *kaĩbas* «тс.», латиськ. *kaĩba* «маленька скринька», *kārbā* (*kārbē, karba*) «козуб з кори вільхи чи з бересту, кошичок, коробка, рибальський човен», прусськ. *carbīo* «млиновий кіш; ящик» [*Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*. – Вып. 11 (*копьсь – котъна(ја)) / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – М.: Изд-во «Наука», 1984, с 45–49, 52–54, 55–56; Топоров В. Н. *Прусский язык: Словарь* / Отв. редактор В.В.

Иванов. – Т. III (I–K). – М.: Изд-во «Наука», 1980, с. 217–218; *Fraenkel E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck-Ruprecht, 1962 – S. 220]; *висловлюється* також припущення [Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики // IX Международный съезд славистов. Славянское языкознание / Редакционная коллегия: С. Б. Бернштейн (отв. редактор), В. И. Борковский, Н. И. Толстой О Н. Трубачёв. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 259) про вірогідність розвитку специфічного несправжнього повноголосся («псевдоповноголосся») *kor-a-bjъ <*korb-jo- «кошиковий, корзинний» як фонетичного й словотвірної-семантичної явища праслов'янської доби, з часом давно – до метатези плавних – лексикалізованого [Черных П. Я. Очерк русской исторической лексикологии: Древнерусский период. – [М.]: Изд-во Московского университета, 1956, с. 133–136; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958, с. 1283–1285; Черных П. Я. Историко-этимологический словарь русского языка / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А. С. Айзикович. Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. – Изд. 3-е, стереотип. – Т. I. – М.: Изд. – во «Русский язык», 1999, с. 428; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Перевод с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. – Т. II (Е–Муж). – М.: Изд-во «Прогресс», 1967, с. 321–322; *Етимологічний словник* беларускої мови. – Т. 4 (К–Каята) / Редактор В. У. Мартынаў. Укладальнікі: В. Дз. Лабко і інш. – Мінск: Выд.-ва “Навука і тэхніка”, 1988, с. 261–262; *Етимологічний словник української мови: У семи томах.* – Т. 3 (Кора–М) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирєв та ін. Рецензенти: О. М. Трубачов і М. М. Пещак. – К.: Вид – во «Наукова думка», 1989, с. 9–11, 12, 93; Кривенко П. П. Лексика // Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За редакцією О. С. Мельничука. – К.: Вид – во «Наукова думка», 1966, с. 531; *Sławski F.* Słownik etymologiczny języka polskiego. – Т. 2, zesz. 5. – Kraków, 1965, s. 472–473; *Moszyńska D.* Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1975, s. 190-191, 164, 145, 166, 192; *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha, 1957, s. 220–221; *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. – Praha, 1968, s. 276; *Holub J., Lyer S.* Etymologický slovník jazyka českého. – Praha, 1967, s. 261; *Български* етимологичен речник. – Т. 2 (И–КРЕПЯ) / Редактор В. И. Георгиев. Съставили: В. И. Георгиев и др. – София, 1979, с. 626–627; *Младенов Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен речник. – София. – [1941], с. 251; *Skok P.* Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Kn. 2 – Zagreb, 1972, s 152, 177; *Rudnicki M.* Praszłowań szczyzna – Lechia – Polska. – Cz. 2. – Poznań, 1961, s. 70–71;

Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – 2-e éd. – Heidelberg; Paris, 1923, p. 411, 458; *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch, – Bd. 1. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck – Ruprecht, 1962. – S. 785; *Chantraine P.* Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – Vol. 1–2. – Paris: Klincksieck, 1968, pp. 496–497].

VIII

Сравнительно – историческое изучение славянских языков представляет одно из важнейших направлений современной лингвистической компаративистики. Палеославия и праславянский язык «протягом своєї майже трьохтисячолітньої історії (XXV ст. до н.е. – VI ст. н.е.) створюють надзвичайно складну, часом суперечливу картину контактів із своїми індоєвропейськими і неіндоєвропейськими сусідами. Просторово – часова стратифікація промови слов'ян й розвитку окремих слов'янських мов є фундаментальним завданням філологічної словістики. Давні етномовні процеси Євразійського регіону, давні слов'яни за даними етимології і ономастики, проблеми лінгвоетногенезу слов'ян і формування слов'янських мов досліджуються у студіях А. Брюкнера і А. Мейє, Й. Розвадовського і М. Фасмера, Л. Нідерле і А. Стендер-Патерсена, Т. Лер-Сплавінського і М. Рудницького, В. Кіпарського і К. Мошинського, В. І. Георгієва і П. Скока, С. Младенова і Ф. Безлая, Д. Чижевського і Є. Куриловича, Ф. Копечного і В. Махека, Ф. Славського і К. Полянського, Л. А. Булаховського і П. Я. Черних, О. М. Трубачова і О. С. Мельничука, В. М. Топорова і А. Є. Супруна, В. В. Мартинова і О. Б. Ткаченка, А. П. Критенка і Р. В. Кравчука, В. Бориса і Ж. Ж. Варбот, В. В. Іванова і Д. Брозовича, Б. В. Горнунга і Ю. Удольфа, В. Т. Коломієць і Т. Б. Лукінової, В. Г. Скляренка і Г. П. Півторака, Р. В. Болдирєва і О. Д. Пономаріва та ін.» [Болдирєв Р. В. Італіко-Германіка і Палеославія у координатах індоєвропейського лінгвоетногенезу // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. – Вип. 1 – К.: Видавничий центр Київського державного лінгвістичного університету, 2000, с.227].

Интерпретация и реконструкция важных фрагментов внешней языковой и этнической истории Палеославии и Восточной Славии предполагают, в частности, анализ происхождения древнего лексикона славян и Древних ареалов их обитания, миграций и межъязыковых контактов. С учётом изученности вопросов, связанных как с проблемами определения масштабов *подвижности* и *дискретности* древнего индоевропейского ареала, так и с проблемами *ареально-хронологической дифференциации* – на уровне лексических изоглосс – праиндоевропейского языка IV–V тыс. до н.э.

«Тут визначення параметрів ареальної структури праіндоєвропейської мови, зокрема на лексичному рівні, спирається

передусім на встановлення в межах діалектних груп праіндоєвропейської спільноти переважно трьох найархаїчніших серій лексичних ізоглос.... *Перша серія* лексичних ізоглос демонструє найбільш давній етап диференціації праіндоєвропейської мови пізнього періоду її існування на два ареали:

1) ареал, який став основою для подальшого виокремлення германо-балто-слов'янських та аріо-греко-вірменських діалектів;

2) ареал, який став основою для подальшого виокремлення анатолійських, тохарських та італійсько-кельто-іллійських діалектів.

Друга серія лексичних ізоглос віддзеркалює хронологічно ще більш пізню діалектну взаємодію в межах, що об'єднують тохарський ареал з діалектами греко-вірменського і балто-слов'яно-кельто-германського ареалів.

Третя серія лексичних ізоглос представляє хронологічно ще більш пізній дериваційний простір історичних контактів тохаро-арійського, кельто-італійського та германо-балто-слов'янського діалектних ареалів, серед яких найбільш поширеною була сфера взаємодії балто-слов'яно-германського та італійсько-кельтського ареалів [Гамкрелідзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко – типологический анализ праязыка протокультуры. – Ч. 2. – Тбилиси: Изд.-во Тбилисского ун.-та, 1984, с. 418, 412–423, 484, 585–589, 492, 493, 871–878; Дьяконов И. М. «О прародине носителей древних индоевропейских диалектов» // Вестник Древней истории. – №3. – 1982, с. 3–30].

Тут різні пласти, зокрема, праслов'янської лексики – *західноєвропейський пласт* (ізолекси праслов'янської, протобалтійської, прагерманської, італійських, кельтських та іллійських мов, а також венетської мови), як і *східноєвропейський пласт* (ізолекси праслов'янської, давньоіндійської, давньоіранських і тохарських мов) та *південноєвропейський пласт* (ізолекси праслов'янської, анатолійських мов, давньогрецької, фракійської, фрігійської та провірменської мов), по-різному віддзеркалюють праіндоєвропейський лексикон пізньопраіндоєвропейського і раннього постпраіндоєвропейського періодів розвитку мов давніх індоєвропейців. Певним чином це зумовлюється різною хронологічною і різною географічною стратифікацією названих давніх пластів індоєвропейського лексичного фонду різних діалектів індоєвропейської прамови й діалектів постпраіндоєвропейського мовного простору, що стали базою для формування за доісторичної доби *окремих давніх етномовних індоєвропейських ареалів та окремих давніх індоєвропейських мов*» [Болдирев Р. В. Італіко-германіка і Палеославія у координатах індоєвропейського етногенезу // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. – Вип. 1. – К.: Видавничий центр Київського державного лінгвістичного університету, 2000, с. 227–237; Болдирев Р. В. Ареально-хронологічна стратифікація

праіндоєвропейської мови та індоєвропейська етимологія // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. Кочергана. Збірник наукових статей / Відп. редактор Тараненко О. О. – К.: Вид. центр Київського національного лінгвістичного університету, 2006, с. 60, 62–63; див. також: *Болдирєв Р. В.* Міграційна термінологія й індоєвропейська та неіндоєвропейська етимологія // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: Збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження // Редакційна колегія: О. Б. Ткаченко (голова), С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012, с. 43-58].

В современном теоретическом языкознании фундаментальный эвристический вектор ведущих лингвистических концепций второй половины XIX–XX столетий фокусируется в значительной степени на последовательно комплексном изучении парадигмальных формально-семантических и функционально-коммуникативно-когнитивных характеристиках языковых процессов с учётом расширения исследовательских аспектов сравнительно-исторической и этнокультурно-фоновой интерпритации фактов языка, что объективно увеличивает потенциал реконструкции определённых тематических мотивированных серий эпизодов доисторического и раннего исторического этнолингвомиграционного прошлого древних индоевропейцев.

К важнейшим задачам филологической индоевропеистики, в частности лингвистической славистики, относится ареально-хронологическая стратификация и этимологическая кодификация серий сегментов архаических лексических пластов Палеославии и Восточной Славии в координатах формирования этноязыкового ландшафта Древней Европы, Передней и Малой Азии на разных этапах перехода от праиндоевропейского языкового состояния до активизации дифференциации (и впоследствии, вполне вероятностной, интеграции) праиндоевропейских диалектов и последующего на их основе развития отдельных индоевропейских ареалов и древнейших индоевропейских языков Евразии в масштабах индоевропейско-неиндоевропейского контекста Средиземноморских цивилизаций.

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМІОТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЕВРИСТИЧНИХ ПАРАДИГМ І ЛІНГВІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

Ключовий принцип самосвідомості культури прийдешнього – це передусім узагальнення вистражданої тисячоліттями *«шкали духовних цінностей»*, сформованої як наслідок перемоги – часом у драматичних змаганнях – світлої віри та шляхетних сподівань щодо етичних імперативів цивілізаційних спільнот.

«На крутих зламах соціальної історії суспільство раз по раз звертається до світоглядних філософських концепцій своїх видатних ідеологічних попередників. Так І. Кант, визначаючи сутність цивілізації людини, підкреслює, що вона «може стати людиною лише шляхом виховання, ... що людина може бути вихована людиною – людьми, які так само одержали виховання» [Кант І. Трактати и письма. – М.: Изд-во «Наука», 1980, с. 445]. Актуалізуючи проблеми формування вільної особистості Г. В. Ф. Гегель у своїй незавершеній праці «Релігія і християнство» (1792–1795)» цілком слушно звертає увагу на те, що природою (Богом і батьками) кожна людина наділена паростком «більш тонких почуттів, зумовлених моральністю; що ... вона вклала в неї почуття моральності, більш віддалених цілей порівняно з чистою чуттєвістю; що ці прекрасні паростки не придушені, що з них виросла дійсна сприйнятливність моральних ідей почуттів» [Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет: В 2-х томах. Т. 1. – М.: Изд-во «Мысль», 1972, с. 53]; (пор. також: П. Тейяр де Шарден. Феномен человека: преджизнь, жизнь, мысль, сверхжизнь. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 220].

Антропоцентрична парадигма сучасної філософії освіти інтегрує в дослідницькому міждисциплінарному просторі на єдиній методологічній основі такі важливі дослідницькі напрямки гуманітарних наук, як: *лінгвогносеологія, лінгвосоціологія, лінгвобіхевіорологія, лінгвокультурологія, лінгвоетнологія, лінгвопалеонтологія та когніція й когнітивна лінгвістика* [Кремін В. Г. Антропоцентрична парадигма сучасної філософії освіти // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету [ЛІНГВОПАКС–VIII]:

Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах /
Головні редактори: Артемчук Г. І., Болдирев Р. В. Заступник головного
редактора – Чернуха А. М. Відповідальні секретарі – Нечитайло І. М.,
Чумак О. Г. Члени Редколегії: Висоцька Н. О., Воробйова О. П.,
Корбозерова Н. М., Кочерган М. П., Омельченко Л. Ф., Почепцов Г. Г.,
Наливайко Д. С., Фесенко В. І., Дворжецька М. П., Калита А. А.,
Іщенко Н. Г., Назаров С. М., Студенець Г. І., Євтух М. Б.,
Галузинський В. М., Левченко Т. І., Ніколаєва С. Ю., Плахотник В. М.,
Соловей М. І., Бондаренко О. Ф., Казміренко В. П., Фомічова Л. І.,
Чепелєва Н. В. Рецензенти: Майборода В. К., Міхельов О. Д.,
Жайворонок В. В., Помірко Р. С., Халимоненко Г. І. – Т. III А. – К.:
Видавничий центр Київського державного лінгвістичного університету
2000, с. LXI–LXII].

Цивілізаційний поступ як один із фундаментальних феноменів
еволюції є об'єктом наукових студій в координатах синхронії і діячності
різного ідеологічного спрямування і різного культурного змісту впродовж
багатьох тисячоліть доісторичної та історичної доби. Тут заслуговують на
увагу, зокрема, чисельні дослідження у масштабах *Людина і Світ*,
Духовне і Суспільне Буття.

Еволюція лінгвістичних ідей XIX–XXI століть відзначається,
зокрема, тим, що вектор теоретичних досліджень тут все частіше
характеризується – (переважно з огляду на авторитетність лінгвістичної
експертизи) своєю спрямованістю *на виявлення системних*
опосередкованих зв'язків між фактами мови та позамовним світом, на
розширення аспектів типологічної стратифікації системних і асистемних
кореляцій у фоноетносеміотичному й граматичному просторах
споріднених і неспоріднених мов, *на визначення* когнітивно-
прагматичних парадигм актуалізації віртуальних понять, *на поглиблення*
студій, пов'язаних з декодуванням, і по-різному на різних рівнях
вмотивованою транспозицією феноменів мовних протокультур і
міфологічних уявлень щодо духовних скарбів давніх Афроєвроазійських
цивілізаційних світів.

Саме з таких фундаментальних позицій на матеріалі давніх і
сучасних індоєвропейських і неіндоєвропейських мов Афроєвразії
аналізуються комунікативно-функціональні, когнітивно-семіотичні,
структурно-типологічні парадигми мовних явищ у дослідженнях
О. О. Потебні, К. Бругмана, Ф. де Соссюра, О. О. Шахматова, А. Сеше,
А. Мейє, Г. Пауля, Ж. Вандрієса, Ш. Баллі, Е. Бенвеніста, І. О. Бодуена
де Куртене, І. Л. Блумфільда, Л. Єльмслева, І. О. Єсперсена, Г. Курціуса,

А. Мартіне, М. М. Дурново, О. І. Смирницького, В. В. Виноградова, Л. А. Булаховського, Л. В. Щерби, Р. Якобсона, Є. Куриловича, С. Д. Кацнельсона, М. Докуліла, О. В. Ісаченка, Ч. Філмора, Л. Теньєра, І. І. Мещанінова, Ю. С. Маслова, В. С. Храковського, О. В. Бондарка, П. Хартмана, Т. Г. Гамкрелідзе, Вяч. Вс. Іванова, О. М. Трубачова, В. М. Топорова, О. С. Мельничука, О. Б. Ткаченка, М. І. Толстого, В. М. Іліч-Світича, І. М. Дьяконова, С. А. Старостіна, В. В. Мартинова, О. М. Баскакова, А. Греймаса, Ж. Одрі, Б. О. Серебренникова, С. Ульмана, К. В. Ламтатидзе, В. І. Абасва та ін.

«Лингвистическая теория всегда охватывала как содержательно-функциональные, так и формально-структурные стороны языковых явлений. Однако в истории лингвистики хорошо известны направления, характеризующиеся акцентом либо на функциональной, либо на формальной стороне (понимание обоих аспектов, естественно менялось)... Современная теория языкознания с особым интересом обращается к семантическим и функциональным концепциям XIX века. Как известно, в течение некоторого времени в направлениях дескриптивной лингвистики и генеративной грамматики (а также в направлениях, находившихся под их влиянием) были распространены антименталистские тенденции. Несмотря на это, однако *традиция развития фундаментальных идей мыслительной и языковой категоризации, теории значения, и функций в грамматике, содержательной и формальной системности в целом никогда не прерывалась* (Курсив наш. – Редколегія «Scientific studies – XXI»)... К сожалению объективная преемственность не всегда осознается. В современных теориях значения нередко не проводится четкое разграничение между уже известным и действительно новым, отсутствует дóлжная упорядоченность в «пространстве идей». В этих условиях особенно актуальным становится *раскрытие* связей между концепциями прошлого и настоящего, *выявление* динамики развития теоретической мысли» [Грамматические концепции в языкознании XIX века / Редколлегия: А. В. Бондарко, А. В. Десницкая, С. Д. Кацнельсон (ответственный редактор), Е. А. Реферовская, С. А. Шубик. Рецензенты: В. М. Павлов, Л. Г. Герценберг. – Л.: Изд-во «Наука», 1985, с. 3; см. также: *Вандриес Ж. Язык: лингвистическое введение в историю.* – М.: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2002; *Актуальные вопросы сравнительного языкознания* / Ответственный редактор А. В. Десницкая. Рецензенты: Е. А. Реферовская, А. П. Володин. – Л.: Изд-во «Наука», 1989, с. 3–35, 70–81, 132–181; *Будагов Р. А. Человек и*

его язык / Рецензенты: Г. В. Степанов, И. Р. Гальперин. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1976, с. 9–425; *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Перевод с франц. Ю. Н. Караулова, В. П. Мурат, И. В. Барышевой, И. Н. Мельниковой. Под редакцией, с вступительной статьей «Э. Бенвенист. Лингвистика на пути преобразований» и комментарием [к главам I–XXXI] Ю. С. Степанова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1974, с. 5–16, 407–445; *Вайнрайх У.* Языковые контакты: состояние проблемы исследования / Перевод с англ. и комментарии Ю. А. Жлуктенко. Вступительная статья В. Н. Ярцевой (Теория взаимодействия языков и работа У. Вайнрайха «Языковые контакты»). Предисловие А. Мартине. – К.: Изд-во «Вища школа», 1979, с. 22–245; *Вопросы методики сравнительно–исторического изучения индоевропейских языков* / Составители: В. И. Абаев, Б. В. Горнунг, М. М. Гухман, П. С. Кузнецов. Ответственные редакторы: А. В. Десницкая, Б. А. Серебренников. – М.: Изд-во АН СССР, 1956, с. 5–307; *Десницкая А. В.* Сравнительное языкознание и история языков. – Л.: Изд-во «Наука», 1984; *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної девіалогії. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000; *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства. – К.: Вид-во «Академія», 2006; *Лайонз Дж.* Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978; *Лайонз Дж.* Лингвистическая семантика. Введение. – М.: Изд-во «Языки славянской культуры», 2009; *Макаев Э. А.* Общая теория сравнительного языкознания. – М.: Изд-во «Наука», 1977, с. 10–180; *Мова. Людина. Світ: До 70-ти річчя професора М. П. Кочергана* / Відповідальний редактор О. О. Тараненко. – К.: Вид. центр Київського національного лінгвістичного університету, 2006, с. 38–349; *Историко-филологические исследования* / Сборник статей к 70-ти летию академика Н. И. Конрада. Редакция: М. Б. Храпченко, В. И. Борковский, И. С. Брагинский, В. М. Константинов, А. Н. Робинсон, И. Ф. Вардуль. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967, с. 30–504; *Академік О. С. Мельничук і теоретичне мовознавство (збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження)* / Редакційна колегія: О. Б. Ткаченко (голова), С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012, с. 9–278; *Потебня А. А.* Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993 (издание 5-е. – Харьков, 1926); *Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття* / Редакційна колегія: Р. С. Помірко (відповідальний редактор), Ф. С. Бацевіч, Т. А. Космеда, І. В. Ковальська. – Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка, 1996, с. 4–286; *Поливанов Е. Д.* Труды по

восточному и общему языкознанию / Составление, послесловие, комментарии и указатели Л. Р. Концевича. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1991, с. 10–621; *Снитко Е. С.* Внутренняя форма номинативных единиц. – Изд-во «Світ», 1990; *Таранець В. Г.* Діахронія мови: Збірник статей [Заг. ред. Л. М. Голубенко]. – Одеса. Друкарський дім, 2008; *Соссюр Ф. де.* Труды по языкознанию / Перевод с франц. под редакцией А. А. Холодовича. Редактор М. А. Оборина. – М.: Изд-во «Прогресс», 1977, с. 9–671; *Теньер Л.* Основы структурного синтаксиса / Перевод с франц. И. М. Богуславского, Л. И. Лухт, Б. П. Нарумова, С. Л. Сахно. Вступительная статья и общая редакция В. Г. Гака. – М.: Изд-во «Прогресс», 1988, с. 5–622; *Чейф У. Л.* Значение и структура языка / Перевод с англ. Г. С. Щура. Послесловие С. Д. Кацнельсона. – М.: Изд-во «Прогресс» 1975; *Щерба Л. В.* Языковая система и языковая деятельность / Редакторы: Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич. – Л.: Изд-во «Наука (Ленинградское отделение)», 1974, с. 5–404; *Шухардт Г.* Избранные статьи по языкознанию / Перевод с немецк. А. С. Бобовича. Редакция, предисловие и примечания Р. А. Будагова. – М.: Изд-во Иностранной литературы, 1950; *Хомський Н.* Роздуми про мову / Переклад з англ. Львів: Вид-во «Ініціатива», 2000; *Левицкий В. В.* Звуковой символизм: мифы и реальность. – Черновцы: Изд-во Черновицкого национального университета, 2009; *Кацнельсон С. Д.* Общее и типологическое языкознание. – Л.: Изд-во «Наука (Ленинградское отделение)», 1986; *Сущность, развитие и функции языка* / Ответственный редактор Г. В. Степанов. Рецензенты: М. И. Исаев, В. П. Нерознак. – М.: Изд-во «Наука», 1987; *Эволюция. Язык. Познание.* – М.: 2000; *Пизани В.* Этимология: История – проблемы – метод / Перевод с итал. Д.Э. Резенталя. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2001, с. 7-174; *Языки мира: проблемы языковой вариативности* / Редколлегия: В. Н. Ярцева (председатель), В. П. Нерознак, А. И. Домашнев, А. С. Мельничук, С. Д. Кацнельсон, В. П. Калыгин. – М.: Изд-во «Наука», 1990; *Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира* / Ответственный редактор Б. А. Серебренников. – М.: Изд-во «Наука», 1998, с. 9; *Козлова Т. О.* Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови / Рецензенти: В. І. Кушнерик, А. М. Приходько, В. Г. Таранець. – Запоріжжя: Вид-во «Кругозір», 2015, с. 23–439; *Мацумото Д.* Психология и культура. – СПб.: Изд-во «Прайм-Еврознак», 2002; *Манакин В. Н.* Сопоставительная лексикология. – К.: Изд-во «Знання», 2004; *Мартынов В. В.* Язык в

пространстве и времени: К проблеме глоттогенеза славян. – М.: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2004; *Лотман Ю. М.* Семиосфера. – СПб.: Изд-во «Искусство СПб», 2000; *Левицкий В. В.* Семасиология. – Винница: Изд-во «Нова книга», 2006; *Андреев Н. Д.* Раннеиндоевропейский праязык. Л.: Изд-во «Наука», 1986; *Иванов В. В., Топоров В. Н.* Славянские языковые моделирующие семиотические системы (древний период). – М.: Изд-во «Наука», 1965; *Климов Г. А.* Основы лингвистической компаративистики / Ответственный редактор Н. З. Гаджиева. – М.: «Книжный дом ЛИБРОКОМ», 2009; *Старостин С. А.* Труды по языкознанию. – М.: Изд-во «Языки славянских культур», 2007; *Мельничук А. С.* Вопросы реконструкции лексического состава праязыков // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей: Лексическая реконструкция. Реконструкция исчезнувших языков / Редколлегия: А. С. Мельничук, Л. А. Гиндин, И. А. Калужская и др. – М.: Изд-во «Наука», 1991; *Хомский Н.* О природе и языке / Перевод с англ. – М.: USSR, 2005; *Десницкая А. В.* Вопросы изучения родства Индоевропейских языков / Ответственный редактор П. С. Кузнецов. – М; Л.: Изд-во АН СССР, 1955, с. 9–330.

Дослідження формування етномовних ландшафтів як результату етномовноміграційних процесів на теренах, зокрема, давньої і сучасної Афросвразії, поглиблюючи когнітивно-евристичний ресурс інтерпретації у координатах простору і часу, розширює можливості декодування у семіотичних масштабах духовного буття сучасної цивілізації.

Міжнародний науковий журнал «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка (Scientific studies – XXI)» представляє у спеціальному розділі «Наукова антологія» серію публікацій, пов'язаних з «Лінгвістичною спадщиною XIX–XX століть».

Болдирев Р. В.
(м. Київ, Україна)

СОБОЛЕВСКИЙ А. И.

ГРЕКО-СЛАВЯНСКИЕ ЭТЮДЫ

(Греко-славянские этюды // Соболевский А. И. Статьи по славяно-русскому языку [Отдельный оттиск из «Русского филологического вестника». – Варшава: В типографии М. Земкевича и В. Ноаковского, 1883, с. 24–37; (Разделы-этюды: 1–12); Приложения от Редколлегии «Scientific Studies – XXI»: 1) *Вступительная статья*–комментарий «Древние славянские кириллические рукописные памятники по спискам X–XVII веков»; 2) *Примечания с Указателями* сокращений названий литературы и рукописных источников с библиографическими комментариями])

I

РАЗДЕЛЫ-ЭТЮДЫ ТЕКСТА СТАТЬИ СОБОЛЕВСКОГО А. И. (обозначены – как названия – первой строкой раздела-этюда)

Введение. «При изучении...».....	С. 235
1. «Среднегреческий язык, между прочими отличиями от древнегреческого, имел то, что γ в нем переходила часто в j (явление обычное в древнегреческом яз.)...».....	С. 235–236
2. «В церковнославянских и древнерусских памятниках мы находим несколько греческих слов с вставкою неорганического г...».....	С. 236–237
3. «Уже в I веке по Р. Х. древнегреч. слова на ιος и ιου...».....	С. 237–238
4. «Вместо современных Николай, Ермолай в памятниках древнерусского языка...».....	С. 238–239
5. «Греческое <i>μοναστήριον</i> церковнослав. Супрасльской рукописи...».....	С. 239–240
6. «Вместе с греческими словами церковнослав. язык заимствовал от Греков букву Θ...».....	С. 240–241
7. «В Четые 1489 года Церковно-археологического Музея при Киевской Духовной Академии мы встретили слово дафина = δάφνη...».....	С. 242–242
8. «В древнерусских рукописях попадают также написания, как септямбрь...».....	С. 242–243
9. «Некоторые греч. слова, начинающиеся с з (ζ, σ), в русском яз. перед этим з иногда имеют еще и...».....	С. 243–244
10. «На месте др.-греч. εο в словах, заимствованных из греч., мы находим иногда о...».....	С. 245
11. «Едва ли можно сомневаться в том, что в греческом яз. византийской эпохи, как и во всяком другом яз. ...».....	С. 245–247
12. «Из числа слов, вошедших в церк.-славянский, русский, сербский, болгарский яз., некоторые могут быть признаваемы за латинские...».....	С. 247–248

II

ПРИЛОЖЕНИЯ

(*Om Редколлегии «Scientific Studies – XXI»*)

II.1

Вступительная статья-комментарий
«Древние славянские кириллические рукописные
памятники по спискам X–XVII веков»
(библиографический очерк)

II.2

Примечания
(*Указатели*)

II.2.1. *Указатель* сокращений названий научной литературы в тексте статьи Соболевского А. И. «Греко-славянские этюды» (Отдельный оттиск из «Русского филологического вестника» [Варшава: В Типографии М. Земкевича и В. Ноаковского, 1883]).

II.2.2. *Указатель* сокращений названий древних славянских рукописных источников в тексте статьи Соболевского А. И. «Греко-славянские этюды» и библиографические комментарии Редколлегии «Scientific Studies – XXI» с учётом данных современных названий в области Филологической Славии и Палеославии (проблемы исторической лексикологии славянских языков: ареально-типологический, функционально-сопоставительный и сравнительно-этимологический аспекты)*.

* В филологической славистике, особенно в палеославистике, лингвистические опыты А. И. Соболевского – важнейший этап исторических изысканий в области интерпретации истоков и судеб славянских языков, см. например: Общеславянские изменения звуков (Русский филологический вестник. – 1889, №3, с. 1–49), Звуки церковнославянского языка (Русский филологический вестник. – 1888, №3–4, с. 241–274), Церковнославянские тексты моравского происхождения (Отдельный оттиск Русского филологического вестника. – 1900, №1, с. 68), Древний церковнославянский язык: Фонетика (М., 1891), К истории древнейшей церковнославянской письменности (Русский филологический вестник. – 1902, №3), Славяно-скифские этюды. I–VIII (Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – 1928, Т. 1, кн. 2, с. 376–390), Славяно-русская палеография. С 20-ю палеографическими таблицами (Изд. 2-е. – СПб., 1906), Заметки по славянским древностям (Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – 1926, Т. 31). – *Прим. Редколлегии «Scientific Studies – XXI».*

Греко-славянскіе этюды.

При изученіи греческихъ словъ, вошедшихъ въ письменность древнихъ Болгаръ, Сербовъ и Русскихъ, необходимо прежде всего имѣть въ виду то, что Славяне-переводчики передавали ихъ на своемъ языкѣ не всегда такъ, какъ они писались погречески, а часто такъ, какъ они произносились въ современной имъ живой греческой рѣчи. Такъ, въ церковно-славянскихъ памятникахъ мы находимъ написанія *ангелъ, фарисей, икона*, передающія не правописание Грековъ византійскаго періода ἄγγελος, φαρισαῖος, εἰκὼν, а ихъ произношеніе ángelos, fariséos, ikón. Точно такъ же въ церковно-слав. памятникахъ мы находимъ написанія *амбонъ, змюрна, презвютеръ*, передающія опять таки не средне-греч. правописание ἄμβων, σμύρνα, πρεσβύτερος, а средне-греч. произношеніе ámbon, zmýrna, prezvúteros. Вслѣдствіе этого фонетику греческихъ словъ, вошедшихъ въ древнюю славянскую письменность, часто слѣдуетъ объяснять при помощи фонетики средне-греческаго языка, насколько она намъ извѣстна по памятникамъ и насколько мы можемъ о ней судить по даннымъ современныхъ новогреческихъ говоровъ. Мы не имѣемъ намѣренія говорить о фонетикѣ этихъ словъ вообще, а имѣемъ въ виду коснуться лишь немногихъ частныхъ вопросовъ.

1.

Средне-греческій языкъ, между прочими отличіями отъ древне-греческаго ¹⁾, имѣлъ то, что γ въ немъ переходила часто въ j (явленіе обычное въ ново-греческомъ яз.) и, на

¹⁾ Ср. G. Meyer, Griechische Grammatik, § 220.

оборотъ, *j* иногда переходилъ въ мягкую *γ*. Оба эти явленія отразились въ славянскихъ памятникахъ. Первому изъ нихъ обязаны отсутствіемъ *z* слова: др.-русск. *Ювнтъ*, *Ююптъ* Αἴγυπτος (Святослав. Изборникъ 1073 г., Сборникъ XIII в. Имп. Публ. Б. Q. I. 18, л. 28, Лаврентьевскій списокъ лѣтописи подъ 986 г. и друг.), *Юории* Γεώργιος (Слова Григорія Богослова XIV в., Описание Синодалън. Б., 2, II, 86), *Юории*, *Юории*, *Юоръ* id., современн. русск. *ирмолой* εἰρμολόγιον, *налой* ἀναλόγιον. Второму явленію обязаны своимъ *z* и *h* слова: ц.-слав. и др.-русск. *зенварь*, *зенъварь* ἰανουάριος, *алилуги*, *алилугия* ἀλλήλοῦϊα, ср.-болг. и др.-рус. *гета* ἰῶτα (изъ *ѣта*, какъ *Иерданъ* изъ **Ијорданъ*, *Иесифъ* изъ *Ијосифъ*; Дечанское Ев., Срезневскій, Пам. юс. п., 385; Галицкое Ев. 1143 г., л. 9; Ев. Моск. Типогр. Б. XII в. N 1, л. 8 об.; Холмское Ев. XIII в. М. Румянц. Муз., л. 159 об.), др.-сербск. *ѣюстина* Ἰουστίνη Justina (изъ **Гюстина*; ср. *ѣмонъ* изъ *гемонъ* ἡγεμών; Ев. XII в., Срезневскій, Свѣд. и Зам. XLVI).

2.

Въ церковно-славянскихъ и древне-русскихъ памятникахъ мы находимъ нѣсколько греческихъ словъ съ вставкою неорганическаго *z*: *Евга* Εῶα, *Левги* Λεῶι, *левгитъ* λεῶιτης *Ниневити* Νινεῶι, *Севиръ* Σεῶρος Severus, *параскеви* παρασκευή, *алиги* ἀλόγι ¹⁾. Обыкновенно думаютъ, что *z* этихъ словъ явилось на славянской почвѣ, но такое мнѣніе совершенно безосновательно. Не смотря на то, что въ новогреческомъ языкѣ древняя *γ* очень часто (передъ *i* и *e* постоянно) звучитъ какъ *j* или совсѣмъ не произносится, въ этомъ языкѣ сохранились еще слѣды неорганической *γ*: *vγάλλο* изъ *ἐκβγάλλω = ἐκβάλλω ²⁾ и т. п. Ихъ особенно

¹⁾ Къ этимъ словамъ, можно, кажется, присоединить также ново-болг. *мариаз* μαριασμός (Dozon, Българск. нар. п., 30).

²⁾ Существуетъ мнѣніе, что *vγάλλο* образовалось изъ ἐκβάλλω черезъ отпаденіе начальнаго *ε* и перестановку *κ* и *β*

много въ кипрскомъ говорѣ ново-греческаго яз., въ которомъ γ нерѣдко замѣняется черезъ χ (γεόργιον вмѣсто γεώργιον, κεφαλαλά изъ κεφαλαλάγ(α)), вслѣдствіе чего древняя неорганическая γ является въ немъ въ видѣ δεμάτιον = δεμάτιον, διέτης = διέτης, διακλύζω = διακλύζω, δόντιον = δδόντιον и друг. (Kuhn's Zeitschrift, XV, 182 слѣд.). Въ средне-греческомъ яз. вставка неорганической γ была, вѣроятно, довольно обычнымъ явленіемъ и ей-то обязано своимъ происхожденіемъ ѣ въ слав. *Ева* и друг.

3.

Уже въ I вѣкѣ по Р. Х. древне-греч. слова на ιος и ιου въ произношеніи Грековъ имѣли стяженные окончанія, звучавшія ις и ιν (Curtius' Studien, III, 169 слѣд.). Славяне передавали ихъ черезъ ѣ и ѣ (сравни передачу окончанія ης черезъ ѣ: *Іоаннѣ* Ἰωάννης, *Діомидѣ* Διομήδης), вслѣдствіе чего въ церковно-слав. и древне-русск. памятникахъ мы находимъ: *генварь* ἰανουάριος, *февраль* φεβρουάριος, *мартъ* μάρτιος, *априль* ἀπρίλιος, *іюнь* ἰούνιος, *іюль* ἰούλιος, *сентябрь* σепτέμβριος, *ноябрь* νοέμβριος, *декабрь* δεκέμβριος, *нономарь* παραμονάριος, *Августъ*, *Евгустъ* Εὐτόχιος, (Саввина Кн., Остромир. Ев.), *Григоръ*, *Григоръ* Γρηγόριος (Савв. Кн., Супрасл. рук., Ассеман. Ев., Остромир. Ев.), *Антонъ* Ἀντώνιος, *Зиновъ* Ζηνοβίος (Ассеман. Ев.), *Евлампіъ* Εὐλάμπιος, *Дометъ* Δομέτιος, *Димитръ* Δημήτριος, *Порфѣръ* Πορφύρειος (Остромир. Ев.), *Анастасъ* Ἀναστάσιος (Архангельск. Ев., Стихирарь 1157 г.) и друг.; *монастырь* μοναστήριον, *исалтырь* ψαλτήριον ¹⁾, *тропарь*, *трепарь* τροπάριον, *кондакъ* κοντάκιον, *кондакаръ* κοντακάριον, *триодъ* τριώδιον, *ѵпетрахиль* ἐπιτραχήλιον, *потиръ*, *потиръ* ποτήριον и друг.

(Curtius' Studien, IV, 239), но съ нимъ нельзя согласиться уже въ виду того, что черезъ перестановку χ и β должно получиться не νῆαλλο, а νῆαλλο.

¹⁾ Окончаніе *ырь*, вмѣсто *иръ*, *иръ*, явилось подѣ вліяніемъ слав. словъ на *ырь*: *пузырь*, *пустырь*, *пластырь*.

Рядомъ со словами на *ъ, ъ*, передающими средне-греческое произношеніе, мы очень часто встрѣчаемъ слова на *и, еи, іе, ые*: *Григоріи, Григореи, лентии* λέντιον (Супрасл. рук.), *евангеліе, евангелыѣ* εὐαγγέλιον; эти послѣднія передаютъ средне-греческое правописаніе.

Греческія слова на *οιον*, вслѣдствіе произношенія *γ* какъ *й*, въ русскихъ памятникахъ передаются съ окончаніемъ *ой*: *ирмолой* εἰρμολόγιον, *налой* ἀναλόγιον и друг. Сравни ново-греч. *logói* = *ὄρολόγιον* (Curtius' Studien, V, 366).

4.

Вмѣсто современныхъ *Николай, Ермолай* въ памятникахъ древне-русскаго языка мы находимъ постоянно *Никола* ¹⁾ и часто *Ермола*: сѣго *Юрмолы* (Ев. 1358 г. М. Синод. Б. N 69, л. 208), оца *Юрмолы* (Ев. XIV в. Срезневскій, Св. и Зам. LXXIX, 556), мѣк *Юрмолы* (Псалтырь XIV в. М. Синод. Б. N 325, л. 189), *Ермола* Тимоѣевъ, брату своему *Ермолъ* Микифорову (Юрилич. акты XIV в., Буслаевъ, Ист. Хрест., 558, 559) и друг. *Никола* встрѣчается постоянно въ церковно-славянскихъ, средне-болгарскихъ и древне-сербскихъ памятникахъ (между прочимъ въ Саввиной Книгѣ и Ассеман. Ев.); оно остается въ употребленіи и въ современныхъ русскомъ, сербскомъ и болгарскомъ языкахъ. *Ермола* (откуда фамилія *Ермолинъ*) употребляется теперь только въ русскомъ яз., и то очень рѣдко. Оба эти имени произошли не прямо изъ *Νικόλαος*, *Ερμόλαος*, а черезъ посредство средне-греческихъ сокращен-

¹⁾ Исключая зват. п., который всегда пишется *Николаѣ*. Употребительная въ нынѣшнихъ церковныхъ книгахъ форма *Николай* явилась впервые при патріархѣ Никонѣ и вызвала протестъ со стороны извѣстнаго протопопа Аввакума, который писалъ: „Николѣ чудотворцу дали имя нѣмецкое: Николай. Въ Нѣмцахъ нѣмчинъ былъ Николай, а при апостолѣхъ еретикъ былъ Николай; а во святыхъ нѣтъ нигдѣ Николая“. Матеріалы для исторіи раскола за первое время его существованія, V, 293.

ныхъ Νικόλας, Ἑρμόλας; сравни съ одной стороны др.-греч. Σθενέλας при Σθενέλαος, Λαδάμας при Λαοδάμας (G. Meyer, Griech. Gramm. § 131), съ другой—слав. Андрея Ἀνδρέας, Θοма Θωμάς и т. п.

5.

Греческое μοναστήριον въ церковно-слав. Супрасльской рукописи и древне-русскихъ памятникахъ передается постоянно не черезъ монастырь, какъ бы слѣдовало ожидать, а черезъ манастирь. Къ этой послѣдней формѣ восходятъ сѣв.-в.-русск. манастирь (Гильфердингъ, Онежск. Был., 292, 303 и др.), малорусск. манастирь, манастирь, ново-болг. манастир, мѣнастир, сербск. намастир. Греческое μοναρχος въ новгородской Кормчей XIII вѣка передается черезъ манамахъ (Извѣстія Ак. Н., X, 628, bis); въ болѣе позднихъ памятникахъ, кромѣ мономахъ, оно передается также черезъ манамахъ (Дубенскій Сборникъ XVI в., Срезневскій, Св. и Зам., LVII, 319), маноммахъ (Хронографъ XVII в.; Поповъ, Обзоръ хронографовъ, II, 252). Очевидно, что Славяне не замѣняли въ этихъ словахъ греческаго о своимъ а (они, какъ извѣстно, очень часто поступали на оборотъ и замѣняли греч. а своимъ о), а перенесли ихъ въ свой языкъ въ томъ видѣ, въ какомъ нашли ихъ въ произношеніи Грековъ византійскаго періода, и что нѣкоторая часть этихъ послѣднихъ, вмѣсто μόνος, говорила μάνος ¹⁾. Наше заключеніе подтверждается тѣмъ

¹⁾ Съ а въ монастырь, манамахъ и предполагаемомъ ср.-греч. μάνος сравни а въ др.-русскихъ словахъ: Соломанъ Σολομῶν (Минея XIII—XIV в. М. Публич. М. N 1205, л. 10 об.; Лаврент. сп. лѣтоп., passim), араматы, арамафы ἀράματα (Добрилово Ев., л. 14; Ев. Георгія сына попа Лотыша, л. 8 об.; Ев. XIII в. Имп. Публ. Б. Ф. I. 6, л. 9 об., и др.), сукомарія συχομαρία (Ев. XIII—XIV в. М. Румянц. М. N 107, л. 63; Ев. XIV в. того же М. N 109, л. 92), арианъ ὀργανον (Минея XIII—XIV в. М. Публ. М. N 1205, л. 14; Параклитъ 1369 г. М. Синод. Б., л. 36), а также а въ ново-болг. мари морѣ (при море морѣ).

обстоятельствомъ, что Ново-греки, живущіе на островѣ Кипрѣ, вмѣсто *μοναχός*, обыкновенно говорятъ *μανηχός* (Kuhn's Z., XV, 180) ¹⁾.

6.

Вмѣстѣ съ греческими словами церковно-слав. языкъ заимствовалъ отъ Грековъ букву *ϑ*. Въ ц.-слав. памятникахъ эта буква иногда замѣняется буквою *т* (Ассеманіево Ев.: *Τιρσε* *Θύρσος*, *Теофилъ* *Θεόφιλος* и т. п.), точно такъ же, какъ и въ памятникахъ средне-болгарскихъ и сербскихъ, а изрѣдка, въ отдѣльныхъ случаяхъ, и въ др.-русскихъ: Изборникъ Святославовъ 1073 г. (лл. 30 об., 36 и др.), Минея XI в. Имп. Публ. Библ. (Ф. I. 36, л. 12): *тъмъянъ* *θουμάνα*, Юрьевское Ев. (л. 226): *тъмъанъ* и др. Такого рода замѣна имѣетъ причинною, конечно, то, что у Грековъ византийскаго періода *ϑ* произносилась близко къ слав. *т*, а иногда и совсѣмъ какъ *т* (сравни ново-греч. *οχτρός* = *ἐχθρός*). Рядомъ съ этою замѣною существуетъ другая, замѣна *ϑ* черезъ *ϕ* и на оборотъ. Она рѣдка въ памятникахъ ц.-славянскихъ: Зографское Ев.: *Виѳанія* *Βηθανία* ²⁾; менѣе рѣдка въ средне-болгарскихъ: кпрчловское дополненіе къ Зографскому Ев.: *Евстафий* *Εὐστάθιος*, *Фирсе* *Θύρσος*, *Аѳѳонинъ* *Ἀφθόνιος* (Срезневскій, Свѣд. и Зам., XVI), Зографскій Трефолой: *Елевферий* *Ἐλευθέριος*, *Феофистъ* *Θεόπιστος*. (ib. LXVIII), Македонскій Апостолъ:

¹⁾ Кипрское *μανηχός* наводитъ насъ на мысль, что ц.-слав., др.-русс. и др.-сербск. *мнихъ* вовсе не происходитъ отъ др.-в.-нѣм. *munich*, какъ обыкновенно предполагаютъ, а восходитъ къ средне-греч. **μανηχός*, **μανηχός*, произносившемуся иногда съ выпускомъ гласнаго послѣ *μ* (сравни др.-русс. *пармия* *παροιμία* въ Уставѣ церк. XII в. М. Синод. Б., лл. 24, 25, 32 об. и др., *сноксарь* *συναξάριον* въ томъ же памятникѣ, лл. 48 об., 66 об. и др., а также Curtius' Studien, IV, 272). Слова *монахъ* и производныхъ отъ него не встрѣчается въ памятникахъ ни церковно-славянскихъ, ни древне-русскихъ.

²⁾ Надо впрочемъ имѣть въ виду, что глаголическій знакъ, означающій *ϕ*, по всей вѣроятности ведетъ свое начало отъ греческой *ϑ*.

Θιλιππὸς Φίλιππος, Πανθουλὸς Πάμφιλος, Θιλονιδὸς Φιλονίδης (ib. LXXII), и вполне обыкновенна въ памятникахъ русскихъ, начиная съ Изборника Святославова 1073 г., гдѣ мы читаемъ: *анѳракъсѣ ѿνδραξѣ, санѳиурѣ σάπφειρος* и друг. ¹⁾. Обыкновенно думаютъ, что Русскіе потому стали употреблять *ѳ* вмѣсто *ѹ* и наоборотъ, что не имѣя въ своемъ языкѣ звуковъ, соотвѣствующихъ этимъ буквамъ, не были въ состояніи различать ихъ, но съ этимъ нельзя согласиться въ виду существованія такого же употребленія *ѹ* и *ѳ* у Болгаръ; нѣтъ сомнѣнія, что замѣна *ѹ* черезъ *ѳ* и наоборотъ получила свое начало не на русской почвѣ. Весьма возможно, что она началась и не на славянской почвѣ, а на греческой, и была не особенно рѣдка въ нѣкоторыхъ средне-греческихъ діалектахъ Балканскаго полуострова. По крайней мѣрѣ на это указываетъ *f* на мѣстѣ древне-греч. *θ* въ словахъ, заимствованныхъ албанскимъ и румынскимъ яз. изъ греческаго безъ посредства славянскаго: алб. *fron* = греч. *θρόνος*, рум. *fridi-le* = греч. *θριδίλιον* (Miklosich, Lautlehre d. rumunischen Dialecte. Consonantismus, II, 89, 90); на это же указываетъ встрѣчающаяся иногда въ ново-греческихъ діалектахъ замѣна древней *θ* черезъ *φ* и на оборотъ: *φικάρι* = др. греч. **θηκάριον* (отъ *θήκη*), *ἄξαθινου* = *ἐξαίφνης*, *uθi* = *ὄφис* (Curtius' Studien z. gr. u. lat. Gr., III, 351).

7.

Въ Четвѣ 1489 года Церковно-археологическаго Музея при Кіевской Духовной Академіи мы встрѣтили слово *даѳина* = *δάφνη* (по¹ дрѣвомъ *даѳиною*, л. 15). Это слово

¹⁾ Какъ извѣстно, *ѹ* въ древней кирилловской письменности означаетъ число 9; *ѳ*, обыкновенно употребляющійся для означенія 500, иногда замѣняетъ *ѹ* и въ этомъ значеніи: средне-болг. Македонскій Апостолъ: въ .Ѳ. година *ѹ*рау *ѹ*нѣтъ (Срезневскій, Свѣд. и Зам., LXXII), русскій Прологъ 1383 г. Моск. Типограф. Библ.: мѣца того^ж въ .Ѳ. (л. 106 об.). Въ глаголическихъ памятникахъ *ѹ* не имѣетъ особаго числоваго значенія, и употребляется, вмѣстѣ съ *ѳ*, для означенія 500.

мы нахотимъ также въ языкахъ ново-болгарскомъ (*дафина*) и сербскомъ (ст. сербск. *дафина*, соврем. *давина*). У Грековъ, или у Славянъ явилось въ этомъ словѣ и послѣ *fi*? Для рѣшенія этого вопроса представляетъ нѣкоторыя данныя латинскій языкъ. Въ немъ мы находимъ *Daphne* = *Δάφνη*, *mina* = *μινᾶ*, *gymnasium* = *γυμνάσιον* и т. п. (Ritschl, *Opuscula philologica*, II, 483 sq.) Вставку гласнаго въ приведенныхъ латинскихъ словахъ и имъ подобныхъ обыкновенно относятъ на счетъ латинской фонетики, но едва ли не безъ основанія: въ виду совпаденія слав. *дафина* и лат. *Daphne*, кажется, вѣрнѣе думать, что вставка гласнаго въ этомъ словѣ и въ другихъ подобныхъ произошла на греческой почвѣ (сравни др.-греч. *σχάριφος* при *σχάρφιν*).

Такъ же можно объяснить и въ ст.-сербск. *аспалитъ* *ἄσφαλιτος*, *пунитъскъ*, *пунитъскъ* *πόντιος* (Miklosich, *Lex.*, h. v.), др.-русск. *киисъ* *κῆυσος* census, *киисыиъ* и т. п.

8.

Въ древне-русскихъ рукописяхъ попадаются такія написанія, какъ *сентябрь* (Архангел. Ев., л. 132 об., 155), *октябрь* (Стихирарь 1157 г., л. 19), *ноябрь* (Арх. Ев., л. 155 об., Стихирарь, л. 31 об., 105 об.), *декабрь* (Арх. Ев., л. 155, Стих., л. 106), *пянтикостия* *πεντηκστή* (Арх. Ев., л. 24 об., 155), *Климентъ* *Κλήμης* Clemens (Ев. Типогр. Б. XII—XIII в. N 6, л. 201 об.), *Костянтинъ* *Κωνσταντῖνος* (Арх. Ев., л. 113, Стихир., л. 127, Лаврентьевск. сп. лѣтописи *passim*)¹⁾, *Пантелеймонъ* *Παντελεήμων* (Стих. л. 161 об., запись въ Синодальномъ Апостолѣ 1307 г.) и др. Подобныя написанія встрѣчаются также въ ц.-славянскихъ, ср.-болг. и др.-сербскихъ памятникахъ: въ ц.-слав. Супрасельской рук. *декъмбръ*, въ ср.-болг. Тернов-

¹⁾ Изъ *Костянтинъ* образовалось др.-рус. *Кѣснѣтинъ*, *Кѣснѣтинъ* (Святосл. Изборникъ 1073 г., л. 95 об.: въ *Кѣснѣтинѣ* градѣ; л. 168: *Кѣснѣтинѣ* града), *Кѣснѣцько* (Кормчая XIII в., Бусл., Пет. Хр., 393). Сравни ц.-слав. и др.-р. *кѣсьнъ*, *кѣсьнѣти*.

скомъ Ев. 1273 г. *ножмбрь*, въ сербск. Шинатованкомъ Ап. *ноємбрь* и др. Очевидно, что носовой согласный получилъ свое начало на церк.-слав. почвѣ. Происхожденіе его объясняется слѣдующимъ. Въ средне-греч. языкѣ или еще совсѣмъ не было носовыхъ гласныхъ, подобныхъ ц.-слав. юсамъ, или—что вѣрнѣе—они были, но не въ тѣхъ говорахъ, съ которыми были знакомы Славяне. Привыкнувъ къ носовымъ гласнымъ и не зная употребленія группы гласный + носовой согласный + согласный, Славяне передѣляли согласно съ своимъ произношеніемъ нѣкоторыя греч. слова, и такимъ обр. въ ц.-сл. памяти, рядомъ съ написаніями въ родѣ *Александръ*, *Кондратъ*, передававшими греч. произношеніе и правописаніе, явились написанія *сентябрь*, *сѣбота*, *Ажмъ* и т. п. Такъ какъ эти послѣдніе неполнѣ соответствовали по звукамъ своимъ греч. первообразамъ, то съ теченіемъ времени у слав. грамматиковъ явилось стремленіе сблизить тѣ и другіе между собою. Результатомъ его были тѣ написанія, которыя передавали одновременно и привычный для Славянъ носовой гласный, и греч. носовой согласный¹⁾ и которыхъ примѣры мы привели выше.

9.

Нѣкоторыя греч. слова, начинающіяся съ з (ζ, σ), въ русскомъ яз. передъ этимъ з иногда имѣютъ еще и. Таковы: ζωγράφος—др.-р. *изографъ*, *изуграфъ*, σμάραγδος—др.-р. *измараидъ*, σμύρνα—др.-р. смѣшенные *измюрнои* (Ев. 1358 г. М. Синод. Б. N 69, л. 189 об.), Σμύρνα—др.-р. во *Измюрну* (Толк. Апокалипсисъ XIV в. М. Румянц. М. N 8, л. 9), Ζωστράς—др.-р. *Изосима*, *Изосимъ* (Тихомировъ, Пам. отреч. р. литер., II¹, 78 сл.; Буслевъ, Ист. Хр., 941, и др.), Ζαχαρίας—др.-р. ѿ пророчества *Изахарина*

¹⁾ Въ др.-русскихъ рукописяхъ въ словѣ *сентябрь* и др. м иногда ставилось надъ строкою въ титулѣ такимъ образомъ: *сен-тябрь* (Уставъ Церк. М. Синод. Б. XII в. N 330, л. 281 об.). При неправильномъ чтеніи такого написанія получилось *семптябрь* (Уставъ, л. 67), откуда *сентябрь* (Лѣт. по Шп. сп. 124)

(Паремейникъ XIII в. М. Типогр. Б. N 157, л. 9), Ζωτι-
ζός — соврем. р. *Изотъ* ¹⁾).

Въ памятникахъ средне-болгарскихъ словъ, подобныхъ
вышеприведеннымъ, намъ не встрѣчалось; въ ново-болг.
сборникѣ XVIII в. мы нашли слово *измирна* (Качановскій,
Памятники болг. народн. творчества, 49); то же слово
употребляется въ памятникахъ сербскихъ (Miklosich, Lex.).

Ни въ древне-русскомъ яз., ни въ южно-слав. нарѣ-
чїяхъ въ словахъ не греческаго происхожденія не суще-
ствуетъ приставки къ начальному з неорганическаго и ²⁾.
Не должно ли это и считать принадлежавшимъ одному
изъ средне-греч. говоровъ и изъ него перешедшимъ въ
славянскій яз? Въ ново-греч. яз. словъ съ неорганиче-
скимъ и передъ начальнымъ з, сколько намъ извѣстно,
нѣтъ, но это не можетъ препятствовать намъ дать на нашъ
вопросъ положительный отвѣтъ: 1) въ ново-греч. яз. на-
чальный неударяемый гласный очень часто анокопируется
и 2) передъ нѣкоторыми другими согласными неорганиче-
ское и встрѣчается (ἰδρύ=δρύς, ἰσχιος=σχιᾶ).

¹⁾ Къ этимъ словамъ можно присоединить соврем. рус.
известъ, извѣстка (сравни Miklosich, Lex., v. *извистъ*, и Буслевъ,
Ист. Хр., 652) = др.-греч. ἄσβεστος, ново-греч. ἀσβεστης, σβεστης.

²⁾ Въ Святослав. Изборникѣ 1073 г. и другихъ др.-рус.
памятникахъ встрѣчается слово *изькръ* (въ Изб.: *вирудионъ*
изькръ убо *ѣсть*), которое иногда пишется и *зькръ*. Такъ какъ
этимологія этого слова неясна, то объ и передъ з мы не мо-
жемъ сказать ничего опредѣленнаго. Быть можетъ, *изькръ* есть
не что иное, какъ *из + зькръ*.

10.

На мѣстѣ др.-греч. *eo* въ словахъ, заимствованныхъ изъ греч., мы находимъ иногда *o*: ср.-болг. *Θοδορѣ* (надпись 1230 года; Срезневскій, Св. и Зам. LXXXI, 10), *Тодорѣ* (грам. до 1278 г.; *ib.*, 15), ново-болг. и сербск. *Тодор*, *Тодора* *Θεόδωρος*, *Θεοδώρα*, малорусск. *Ходорѣ* (въ припискѣ XIV вѣка къ такъ наз. Галицкому Ев. 1143 г., л. 111 об.: *Ходора*; въ галицкихъ грамотахъ: 1371 года: *Ходорѣ*, 1400 г.: *Ходоро*), др. русск. *Фофилактѣ* (въ Указателѣ еванг. чтеній XIII—XIV в. при такъ наз. Галицк. Еванг. 1143 г., л. 251), *Фованѣ* (*ib.*), соврем. великорусск. *Фованѣ* *Θεοφάνης*. Это *o* вмѣсто *eo* явилось на греческой почвѣ: сравни новогреч. *Θόδωρος*, — и при томъ довольно рано. Въ одной мегарской надписи мы читаемъ: *Θόγγυτος* = *Θεόγγυτος* (Foey, Lautsystem d. griech. Vulgärsprache, 128). По всей вѣроятности, на греческой же почвѣ и также очень рано развилось и то *y* вмѣсто *eo*, которое мы находимъ въ средне-болг. и др.-русск. *Тудорѣ* *Θεόδωρος* (Срезневскій, Свѣд. и Зам., LXXXI, 17, Лѣтопись по Ипатск. сп., 229) и въ русск. *Юрій*, *Юрь*, *Юрій* *Γεώργιος*; сравни др.-греч. *Θουροδίδης* изъ *Θεox-*, визант. *Θουρόδοιος* и др.

11.

Едва ли можно сомнѣваться въ томъ, что въ греческомъ яз. византийской эпохи, какъ и во всякомъ другомъ яз., одни слова оказывали вліяніе на другія. Само собою разумѣется, что словами вліявшими были тѣ, которыя употреблялись часто и были греческаго происхожденія, а словами, подвергшимися вліянію, — слова, вошедшія въ греч. яз. изъ латинскаго, еврейскаго, сирійскаго яз., и тѣ изъ

греческихъ, которыя были мало употребительны. Слѣды этого вліянія однихъ словъ на другія въ греч. памятникахъ замѣтны очень мало, такъ какъ греч. писцы здѣсь, какъ и въ другихъ случаяхъ, придерживались установившагося правописанія; но они видны въ рукописяхъ славянскихъ, въ которыя слав. переводчики и переписчики внесли слова, взятые у Грековъ въ томъ видѣ, какъ Греки ихъ произносили. Къ числу ихъ (мы укажемъ лишь на немногія) можно отнести: ст.-сербск. *Анѣини*, *Антинъ* 'Ανθῆναι; здѣсь и возникло на греч. почвѣ благодаря вліянію словъ ἄνθος и производныхъ; сравни ново-греч. македонское 'Ανθῆνα (Foy, Lautsystem d. griech. Vulgärspr., 130); др.-русск. и ст.-сербск. *Андріанъ* 'Αδριανός Hardianus; здѣсь и возникло вслѣдствіе вліянія словъ ἀνήρ — ἀνδρός, ἀνδρεῖος и др.; др.-русск. *деместикъ* (между прочимъ въ Житіи Осодосія Печ. по сп. XII вѣка) δομέστικος, domesticus; здѣсь е явилось благодаря вліянію словъ въ родѣ δέμας; др.-русск., ср.-болг. и ст.-сербск. *ендиктъ* indictio; здѣсь е обязано своимъ происхожденіемъ словамъ съ префиксомъ ἐν-; ст.-серб. *Юнорин* 'Ονώριος Honorius; здѣсь е явилось изъ словъ въ родѣ ἐνORIA; др.-русск. *Перфурин*, *Перфурин*, соврем. русск. *Перфилий*, *Перфилъ*, *Перхуръ* (Минея XI в. Типогр. Библ. N 214, л. 3: *Перѳуріе*) Πορφύρειος; здѣсь е явилось изъ словъ, начинающихся съ περ-, περι-; др.-русск. *Селунъ* Σαλονίκη; здѣсь е возникло подъ вліяніемъ словъ σέλας, σελήνη и др.; др.-русск. *трепарь* (Уставъ Церк. XI—XII в. Типогр. Б. N 285, passim) τροπάριον; здѣсь е явилось изъ трéπω и производныхъ; др.-русск. *Фема*, *Фема* (Мстислав. Ев. 1125 г., Добринлово Ев. 1164 г., Праздники XII—XIII в. Тип. Б. N 331 и др.) Θωμᾶς; здѣсь е явилось изъ словъ въ родѣ θέμα, θεμέλιον.

Подобно приведеннымъ словамъ, кажется, надобно объяснять и слово *тряпеза* τράπεζα, встрѣчающееся очень часто въ древне-русскихъ рукописяхъ, начиная съ Свято-славова Изборника 1073 г.: подъ *тряпезоѡ*, л. 102, *тряпезу*, лл. 120, 155 об., 185 об. Рядомъ съ нимъ встрѣчается изрѣдка также *трениза*, *трынеза*: вкушааху *тренизѡ*,

Свят. Изб., л. 168 об., *тряпезу*, л. 114 об., *-зъ*, л. 182¹. Позволительно думать, что слово *τράπεζα* у Грековъ подчинилось вліянію словъ, начинающихся съ *τρία-* (*τριακόσιοι*, *τριαντάφυλλον* и т. п.), и стало произноситься *τράπεζα*, т. е. *тряпеза* или *тряпеза*, что затѣмъ изъ этой послѣдней формы развѣлась форма *τρέπεζα* (сравни ново-греч. *γενάρης*, т. е. *jénaris*, изъ *ἰανουάριος*, ново-болг. *трендафилъ* *τριαντάφυλλον*) и что др.-русскія формы обязаны своимъ происхожденіемъ этому двоякому произношенію слова *τράπεζα*.

12.

Изъ числа словъ, вошедшихъ въ церк.-славянскій, русскій, сербскій, болгарскій яз., нѣкоторыя могутъ быть признаваемы за латинскія. Таковы въ церк.-слав. языкѣ слова: *крыжъ* *сгнх* (греч. *σταυρός*), *олтарь* *altare* (греч. *θυσιαστήριον*), *црѣкы* *circus* (?), *цѣсарь*, *цесарь*, *цѣсарь* *caesar*, *поганъ* *paganus*, *оцѣтъ* *acetum*, *оли* *oleum*, *костелъ* *castellum*, *колада* *calendae*; таковы же слова старо-сербск. *костанъ* *castanea*, соврем. сербск. и ново-болг. *клицура* *clausura*, *муле* *mulus*, *нуле* *pullus*, ново-болг. *цер* (родъ дуба) *cerrus*, *бакълъ* *rosulum*, *хурка*, *фурка* *furca*. Обыкновенно думаютъ, что эти и подобныя имъ слова заимствованы Славянами у потомковъ тѣхъ римскихъ колонистовъ, которые поселились когда-то на Балканскомъ полуостровѣ (Дриновъ, Заселеніе Балк. полуострова Славянами, 140—141). Мы ничего не имѣемъ противъ этого мнѣнія и полагаемъ, что нѣкоторыя изъ приведенныхъ словъ дѣйствительно могли войти въ слав. яз. непосредственно изъ латинск.; но намъ кажется болѣе вѣроятнымъ, что многія изъ нихъ вошли въ него инымъ путемъ. Официальнымъ языкомъ восточной римской имперіи долгое время, по крайней мѣрѣ до Юстиніана Вел., былъ языкъ латинскій; на

¹⁾ *Тряпеза* часто встрѣчается также въ церк.-слав. Зографск. Ев. и Супрасльской рук.; въ Клоцовомъ Глаголитѣ мы читаемъ: *трьпѣза*, = *тряпеза*?

томъ же языкѣ, вѣроятно, говорилъ высшій классъ византійскаго общества; въ византійскихъ литературныхъ памятникахъ (особенно юридическихъ) мы встрѣчаемъ цѣлый рядъ латинскихъ словъ. Многія латинскія слова вошли въ народный греч. языкъ византійской эпохи; нѣкоторыя изъ нихъ сохранили при этомъ латинское произношеніе ¹⁾. Одни изъ этихъ словъ (какъ слово *πάγανος* *paganus*, встрѣчающееся у Анны Комниной) съ теченіемъ времени исчезли изъ греч. яз.; другія же остаются въ немъ и до сихъ поръ; таковы ново-греч. *κοὺρσας* *cursor*, *ταβερνάρις* *tabernarius*, *καστέλι* *castellum*, *κάστανον* *castanea*, *κλισούρα* *clausura*. Если мы сравнимъ приведенныя ново-греч. слова съ тѣми, которые считаются вошедшими въ слав. яз. изъ лат., то увидимъ, что есть полное основаніе признавать слова *поганъ*, *костелъ*, *костанъ*, *кисура* за заимствованныя Славянами у Грековъ. Вслѣдствіе этого представляется возможность допустить, что и другія слова: *оцѣтъ*, *цѣсарь*, *олтарь*, *колѣда* и т. п. ²⁾, перешли къ Славянамъ также чрезъ посредство Грековъ.

¹⁾ Латинское произношеніе сохранилось у Грековъ также въ нѣкоторыхъ латинскихъ собственныхъ именахъ; поэтому въ нашихъ древнихъ рукописяхъ лат. *Benedictus* = греч. *Βενέδικτος* передается иногда не черезъ *Венедиктъ*, какъ слѣдовало бы ожидать, а черезъ *Бенедиктъ* (наприм., въ Указат. еванг. чт. XIII—XIV в. при Ев. 1143 г., л. 251 об., въ Псалтыри XIV в. М. Синод. Библ. N 325, л. 189 об.).

²⁾ Слав. *оцѣтъ* можетъ происходить только изъ *acetum* (такъ Греки должны были передѣлать лат. *acētum*), такъ какъ удаляемое греч. *e* въ слав. всегда передается также черезъ *e*. Съ *колѣда* сравни ср.-греч. *καλάνδα*.

ПРИЛОЖЕНИЕ

I

От Педколлегии
«Scientific Studies – XXI».

«ДРЕВНИЕ СЛАВЯНСКИЕ КИРИЛЛИЧЕСКИЕ РУКОПИСНЫЕ ПАМЯТНИКИ ПО СПИСКАМ X – XVII ВВ.: БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ОЧЕРКИ»

В сравнительно-исторических исследованиях в области славянского языкознания XIX–XX вв. особенно большое внимание уделяется изысканиям, связанным с вопросами генетического, ареального, конфронтационного и типологического изучения формирования и функционирования языков Древней и Современной Славии. Так, И. В. Ягич, оценивая филологический уровень характеристики древних славянских памятников XI–XIV вв. в работах И. И. Срезневского, П. А. Лавровского, Ф. И. Буслаева, М. А. Колосова, А. А. Потебни и др., подчёркивал, исходя из состояния истории рассмотрения этих вопросов в начале семидесятых годов XIX в., что «Дальнейшие исследования в этой области должны были двигаться не в одном только направлении: желательно было не только прибавление новых материалов (*издание текстов, разборов отдельных памятников*) (Курсив наш – «Scientific Studies – XXI»), но также более обдуманное применение их к стоящим на очереди вопросам. Истории русского языка предстояла задача с *подобающею осторожностью* *вникнуть глубже в вопрос об отношении языка письменных памятников к языку живому народу своего времени* (Курсив наш. – «Scientific Studies – XXI»), с точным по возможности определением той области русской земли, из которой тот или другой памятник, та или другая группа их вышла, и тех черт или особенностей, которые, судя по памятникам, каждой отдельной области свойственны.

Эта нелёгкая задача выпала на долю новейших исследований, в ряду которых видное место занимают труды профессора А. И. Соболевского» [Ягич И. В. Критические заметки по истории русского языка // Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – Том XLVI, №4. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1889, с. 8–9].

В дальнейшем И. В. Ягич, развивая в связи с этим свои суждения о научно оправданной целесообразности исследовательского расширения сферы собственно филологических задач выявления особенностей языка памятников древней славянской письменности, языка протографов, специфики этноязыковой принадлежности переводчиков и

писцов, палеографических и графико-орфографических примет, лексико-грамматических и стилистических этикетных формул.

Уже первый труд Соболевского А. И. («Исследования в области русской грамматики» // Русский Филологический вестник. – Варшава: Типография М. Земкевича и В. Ноаковского, 1881 г., 94 с.) (в будущем – его магистерская диссертация «Исследования в области русской грамматики», защищённая в 1882 г.) «отличался некоторыми достоинствами, которые сразу обратили на него внимание критики: обширное знакомство с памятниками древнерусской письменности, богатая сообразительность, хотя в то же время и некоторая смелость в попытках объяснения разных сторон русской грамматики, которых нельзя всегда назвать удачными, – смелость извинительная усердием или увлечением молодости. Хотя далеко не со всем можно было согласиться, что тут предложено автором – от иных объяснений, должно быть, он и сам уже отказался, – некоторые части труда *явились действительно новым вкладом, внесённым в будущую историческую грамматику русского языка* (Курсив наш. – «Scientific Studies – XXI»). Напр. разбор окончания род. пад. един. ч. ж. рода на **ѣ**, и таких же окончаний имен. и вин. падежей мн. ч., если и не может иметь притязания на окончательное решение этого вопроса, всё же впервые вывел эти окончания из тьмы забвения.

Гораздо важнее был следующий труд А. И. Соболевского: «Очерки из истории русского языка» (Киев, 1884). Я позволю себе на этом сочинении несколько подробнее остановиться, отчасти потому, что *считаю его главным трудом автора и действительным обогащением наших сведений по истории русского языка* (Курсив наш. – «Scientific Studies – XXI»)... «Очерки» А. И. Соболевского задались *похвальной целью внести в хаотическую массу памятников древнерусской письменности, описанных и неописанных, некоторый порядок, провести известную сортировку их, и на основании этого выделить несколько типов. Попытки подобного рода были уже раньше сделаны другими* (Курсив наш. – «Scientific Studies – XXI»). Как известно, тип новгородский уже определён *П. Лавровским*. Указания на тип южнорусский имеются в исследованиях *Буслаева, Потебни, Житецкого*. В особенности важную я считаю статью *А. А. Шахматова*, напечатанную в моём «Архиве» (Archiv für slavische Philologie. B. VII «Beiträge zur russischen Grammatik» von Al. Schachmatoff, стр. 57–77), где впервые затронут вопрос о применении примет древнерусских памятников к определению древнерусских наречий и об отношениях отдельных памятников к этим приметам. На одну не мало важную примету, переход окончания **ть** в **ти**, здесь даже впервые указано как на признак южного происхождения памятника. Итак желание осмыслить различные данные древнерусских рукописей, привязав их к почве русских наречий, заметно уже раньше появления «Очерков». Несмотря на всё то, сочинение профессора *Соболевского* сделало *значительный*

шаг вперёд, оно расширило рамку наблюдений, внесло новые приметы в характеристику древнерусских памятников, осветило исторический фон удачным сопоставлением древнерусского употребления буквы **ѣ** с некоторыми звуковыми особенностями нынешнего малорусского наречия. Изучив около пятнадцати рукописей, отчасти доселе мало известных, сопоставив их и открыв в них много общего в приёмах правописания по отношению к звукам и формам, автор построил на этом основании тип «галицко-волынського» наречия XII–XIV веков. Вот результат добытый им в первой части «Очерков». Но я считаю только часть этого результата не подлежащею возражениям. Только там, где рядом с особенным употреблением буквы **ѣ** в м. е, ... имеются ещё другие замечательные особенности, как напр. замена начального **вѣ** через **у** и наоборот, замена сочетания **жд** через **жч**, переход окончания **ть** перед **и** в **ти** – в эаком случае нет повидимому причины сомневаться в том, что те памятники действительно принадлежат не только к одной и той же группе, а так же стояли под влиянием одного и того же древнерусского наречия. Придерживаясь начала *a potiori fit denominatio*, можно согласиться с автором и в выбранном им названии для этого наречия: пусть оно будет «галицко-волынское», так как иные рукописи этой группы несомненно указывают на пределы Галиции и Волыни как на место их происхождения. Но где нет всех вышеприведенных примет, а есть только одно особенное употребление **ѣ** вместо **е** (как напр. в Добриловом евангелии или в Хутынском служебнике), там принадлежность памятника к галицко-волынської области подлежит для меня ещё большому сомнению. Не хочу утверждать, что эти памятники северные – отсутствие в них главнейшей новгородской приметы, смещения **ц** и **ч**, рядом с одною положительною чертою, отзывающеюся чем-то южнорусским, не допускает считать их новгородскими – но в то же время не могу согласиться с мнением, что все эти памятники и *знающие* не только **ѣ** в м. е, но также еще **в** в м. **у**, **жч** в м. **жд**, **ти** в м. **ть**, и не знающие последних замен, представляют один и тот же тип «галицко-волынський». Мне кажется необходимым в этой постановке сделать маленькую поправку. Надо будет или заменить название «галицко-волынський тип» более широким термином «южнорусський тип», или же из «галицко-волынського типа» некоторые памятники выделить и постановить для них особую группу... Надо ведь допустить, что признаки народных наречий в иных памятниках случайно совсем отсутствуют, в других же их очень мало присущих, в третьих довольно много. О каждом отдельном памятнике, надо бы, так сказать, предварительно решить вопрос, к какому разряду он принадлежит: к разряду ли памятников строго сохраняющих книжное предание или же к памятникам по отношению к церковному языку невнимательным, уступающим много места влиянию живого народного наречия. От этого общего характера памятника существенно зависит сила аргументов, почерпаемых из него» [Ягич И. В. Критические заметки, с. 9, 10, 11–12; см. также: Буслаев Ф. И.

О влиянии христианства на славянский язык по Остромирову Евангелию. – М., 1848, с. 147–147 и др.; *Булаховський Л. А.* Питання походження української мови / Відп. редактор Ф. Т. Жилко. – Вид-во Академії наук Української РСР, 1956, с. 69–70, 76–77, 99–101, 110–111, 119, 123, 124, 125; *Ляпунов Б. М.* Исследования А. И. Соболевского по истории восточнославянских языков // Известия Академии наук СССР. – VII серия, Отделение гуманитарных наук, 1930, №1, с. 31–45; *Шахматов А. А.* Очерк древнейшего периода истории русского языка. – Петроград, 1915 (Энциклопедия славянской филологии / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Под редакцией И. В. Ягича. – Вып. 11, ч. I–II); *Шахматов А. А.* Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957; *Фортунатов Ф. Ф.* Лекции по фонетике старославянского (церковно-славянского) языка. – Петроград, 1915; *Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959 (Изд. 5-е. – М., 1881); *Ягич И. В.* Памятник глаголической письменности. Мариинское четвероевангелие. – Берлин, 1883 (Переиздано в Граце в 1960 г.); *Jagić V.* Studien über altslovenisch glagolitische Zographos – Evangelium // AfsI Ph, 1876, S. 1–55; 1877, 201–269; *Ягич И. В.* Глаголическое письмо // Энциклопедия славянской филологии / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Под редакцией И. В. Ягича. – Вып. 3 (Графика у славян: I. *И. В. Ягич.* Вопрос о рунах у славян. II. *В. Гардтгаузен.* Греческое письмо IX–X столетий [с 4 таблицами] и III. *И. В. Ягич.* Глаголическое письмо [с 36 таблицами]). – СПб., 1912; *Головацкий Я. Ф.* Памятники дипломатического и судебноделового языка в древнем Галицко-Волынском княжестве и в смежных русских областях со второй половины XIV в. – Львов, 1867; *Лавров П. А.* Палеографическое обозрение кирилловского письма. – СПб., 1914 (Энциклопедия славянской филологии / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Под редакцией И. В. Ягича. – Вып. 4. – СПб., 1914); *Грунский Н. К.* К Зографскому евангелию // Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – Т. 83. – №3. – СПб., 1907, с. 1–43; *Грунский Н. К.* Лекции по древнецерковнославянскому языку. – Изд. 2-е (конспективное со снимками и текстами). – Юрьев: Типография К. Маттисена, 1914; *Карский Е. Ф.* Славянская кирилловская палеография. – Ленинград, 1928; *Кульбакин С. М.* Грамматика церковнославянского языка по древнейшим памятникам. – Петроград: Типография Императорской Академии наук, 1915 (Энциклопедия славянской филологии / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Под редакцией И. В. Ягича. – Вып. 10, 1915); *Кульбакин С. М.* Древний церковнославянский язык. – Изд. 3-е с изменениями и дополнениями. – Харьков, 1917; *Лескин А.* Грамматика древнеболгарского (древнецерковнославянского) языка /

Перевод Н. Петровского. – Казань, 1915; *Калайдович К. Ф.* Памятники российской словесности XII в., изданные с объяснениями, вариантами и образцами почерков. – М., 1821; *Щепкин В. Н.* Рассуждение о языке Саввиной книги. – СПб., 1899; *Щепкин В. Н.* Саввина книга. – СПб., 1903 («Памятники старославянского языка». – Т. I, вып. 2); *Щепкин В. Н.* Русская палеография / Вступ. статья Р. И. Аванесова. – М.: Изд-во «Наука», 1967; *Срезневский И. И.* Древние глаголические памятники, сравнительно с памятниками кириллицы. – СПб., 1866; *Ильинский Г. А.* Македонский листок. Отрывок неизвестного памятника кирилловской письменности XI–XII вв. – СПб., 1906 («Памятник старославянского языка». – Т. I, вып. 5); *Ильинский Г. А.* Македонский глаголический листок. Отрывок глаголического текста Ефрема Сирина XI в. – СПб., 1909 («Памятники старославянского языка». – Т. I, вып. 6); *Ильинский Г. А.* Охридские глаголические листки. Отрывок древне-церковно-славянского евангелия XI в. – Петроград, 1915 («Памятники старославянского языка». – Т. III, вып. 2); *Кульбакин С. М.* Хиландарские листки. Отрывок кирилловской письменности XI в. – СПб., 1900; *Супрасльская рукопись.* Труд [С. Н.] Северьянова. – Т. 1. – СПб., 1904 («Памятники старославянского языка». – Т. II, вып. 1) (Переиздание полного текста с критическим аппаратом Сергея Ник. Северьянова: Грац, 1956, в двух томах); *Синайская псалтырь.* Глаголический памятник XI века [Научное издание С. Н. Северьянова. «Текст псалтыри дан кириллицей, снабжён примечаниями издателя и полным старославянско-греческим индексом слов. Фототипическое издание осуществил М. Альтбауэр: *M. Altbauer. Psalterium Sinai, Skopje, 1971*» (*Р. Вечерка.* Описание старославянских рукописей // Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков). – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 18)]. – Петроград, 1922 («Памятники старославянского языка». – Т. IV; Изд. 2-е. – Грац (Австрия), 1954); *Будилович А.* Начертания церковнославянской грамматики, применительно к общей истории русского и других родственных языков. – Варшава, 1883, с. 3–15 и др.; *Будилович А. С.* XIII слов Григория Богослова в древнеславянском переводе по рукописи Императорской Публичной библиотеки XI в. / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб., 1875; *Бузук П. А.* Замечания о Мариинском евангелии // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Т. 29. – М., 1924, с. 307–368; *Булич С. К.* Церковнославянские элементы в современном литературном и народном русском языке. – Часть 1. – СПб., 1893 (Из «Записок историко-филологического факультета Императорского Санкт-Петербургского университета». – Часть 1. – СПб., 1893); *Дурново Н. Н.* К вопросу о языке Киевских листков // *Slavia*, I, 1922–1923, с. 219–227; *М. К. Грунський.* Київські глаголичні листки та Фрейзінгенські уривки (з факсимільними знімками) // Збірник іст.-філол. відділу ВУАН, 54. – Київ, 1928; *Грунський М. К.* До вивчення старослов'янських пам'яток. 1. Київські

глаголичні листки // Мовознавство. – 1938. - №13/14. – с.24; *Багмут А. Й.* Дослідження російськими і українськими мовознавцями фонетичних і лексичних особливостей Київських листків і Празьких уривків у зв'язку з питанням про походження цих пам'яток // Слов'янське мовознавство, II. – Київ, 1958, с. 251–276; *Лукінова Т. Б.* До характеристики Київських глаголичних листків (словотвір) // Слов'янське мовознавство, IV. – Київ, 1963, с. 33–44; *Німчук В. В.* Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. – Київ, 1983, с.3-14,21,28-29,50-59,93-102; *Німчук В. В.* Лексика Київських глаголичних листків на фоні словникового складу найдавніших слов'янських пам'яток // X Міжнародний з'їзд славистів (Софія, 1988 р.): Слов'янське мовознавство. Доповіді / Відп. редактор В.М. Русанівський. Рецензенти: І.Г. Матвіяс, Л.І. Мацько. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 1988, с.185-214; *Памятники старославянского языка.* – Т. I, вып. 1. – СПб., 1900; *Вайан А.* Руководство по старославянскому языку / Пер. с франц. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием В. Н. Сидорова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952, с. 15–71; *Ван-Вейк Н.* История старославянского языка / Пер. с нем. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием Н.А. Кондрашова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957, с. 12–95 и др.].

Для славистических исследований, связанных с изучением особенностей языка памятников древней славянской письменности со второй половины XIX ст. характерно последовательное расширение аналитических аспектов их собственно лингвистической интерпретации в контексте гуманистической парадигмы *Язык–Культура–Общество* с учётом специфики формирования национальных языков разных регионов как Палеославии, так и исторической Славии. В проблематике исторической лексикологии важной составной частью являются, в частности, вопросы раннеисторических связей славян с Балканским сложным этноязыковым ареалом после переселения южных славян на Балканский полуостров в середине I-го тысячелетия н.э. и вопросы традиционных связей с конца I-го тысячелетия н.э. славян Поднепровья (живших по Бугу и Днестру) с населением северо-западной части Балканского ареала (севернобалканских земель с их восточнороманскими, албанской и греческой народностями). В Балканском языковом и этнокультурном ареале лексические заимствования греческого и латинского, иногда готского происхождения передавались не только через посредство письменности и официальное христианское богослужение, но и «путём живого устного общения в народной среде» [*Десницкая А. В.* К вопросу о раннеисторических языковых связях восточных славян с балканским лингвистическим ареалом // Славянское языкознание. IX Международный съезд

славистов (Київ, сентябрь 1983). Доклады советской делегации / Редкционная коллегия: С. Б. Бернштейн (отв. редактор), В. И. Борковский, Н. И. Толстой, О. Н. Трубачёв. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 76–95; *Буслаев Ф. И.* Преподавание отечественного языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 1992, с. 341–343; *Богородицкий В. А.* Общий курс русской грамматики (из университетских чтений). – Изд. 5-е, переработанное. – М.; Л.: Соцэкгиз, 1935, с. 323, 325–330; *Шахматов А. А.* Очерк современного русского литературного языка / С ввводной статьею С. И. Бернштейна. – М.: Учпедгиз, 1941, с. 90, 93, 234–236; *Булаховский Л. А.* Курс русского литературного языка. – Т. II: Исторический комментарий. – Изд. 4-е, исправленное и дополненное. – К.: Изд-во «Рад. школа», 1953, с. 28, 30, 35; *Болдирев Р. В.* Коляда // Етимологічний словник української мови: У семи томах. – Т. 2 (Д – Копці) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 1985, с. 518, 349, 526–527; *Болдирев Р. В.* Корабель // Етимологічний словник української мови: У семи томах. – Т. 3 (Кора – М) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 1989, с. 9–11, 16–17, 24–25, 27–28, 33; *Вялкина Л. В.* Греческие параллели сложных слов в древнерусском языке XI–XIV вв. // Лексикология и словообразование древнерусского языка / Отв. редактор Р. И. Аванесов. – И.: Изд-во «Наука», 1966, с. 154–188; *Гнатюк Л. П.* Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції / Відп. редактор С. Я. Єрмоленко. Рецензенти: В. В. Німчук, А. К. Мойсієнко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010; *Дубровина В. Ф.* Следы греческих конструкций в сочинении древнерусского автора // История русского языка и лингвистическое источниковедение / Отв. редакторы: В. В. Иванов, А. И. Сумкина. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 88–98; *Добродомов И. Г.* О некоторых русских словах, заимствованных из греческого языка через тюркское посредство // Лексикология и словообразование древнерусского языка / Отв. редактор Р. И. Аванесов. – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 255–262; *Баскаков М. О., Болдирев Р. В., Добродомов И. Г., Супрун А. Є.* Інструкція для укладання історико-етимологічних словників тюркізмів східнослов'янських мов // А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст / Редакційна колегія: І. К. Білодід, М. О. Баскаков, Р. В. Болдирев, М. А. Жовтобрюх, Г. І. Нікулін, В. М. Русанівський. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1974,

с.116-136; *Лукина Г. Н.* Грецизмы с начальным **о/а** в языке древнерусских памятников XI–XIV вв. // Исследование по словообразованию и лексикологии древнерусского языка / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов (отв. редактор), Л. В. Вяткина, Н. В. Чурмаева. – М.: Изд-во «Наука», 1969, с. 187–193; *Пономарів О. Д.* Грецизм // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2000 (Вид. 2-е, 2004); *Пономарів О. Д.* Специфічна українська лексика грецького походження // Мовознавство. – 1973. – №5].

В статье «Греко-славянские этюды» А. И. Соболевского анализируется – на материале древних церковнославянских памятников болгарского, сербского и древнерусского изводов – лексика греческого происхождения преимущественно с отдельными немногими фонетическими изменениями, которые демонстрируют в передаче славян-переводчиков часто *«не правописание греков византийского периода»*, и их реальное среднегреческое происхождение – собственно такое, « как они произносились в современной им живой греческой речи». При этом предлагается учитывать не только отличия среднегреческого языка от древнегреческого, но и данные современных новогреческих говоров.

ПРИМЕЧАНИЯ-УКАЗАТЕЛИ

II

*От Редколлегии
«Scientific Studies – XXI».*

УКАЗАТЕЛЬ 1. СОКРАЩЕНИЯ НАЗВАНИЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ СЛАВИЯ)

Буслаев, Ист. Хрест. – *Буслаев Ф. И.* Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языка. – М., 1861, с. 393, 558, 559, 652, 941.

Гильфердинг, Онежск. Был. – *Гильфердинг А. Ф.* Онежские былины. – СПб: Издание Императорской Академии наук. – Т. I-II, 1871. – Т. III, 1873.

Дринов – *Дринов Марин Стоянов.* Заселение Балканского полуострова Славянами // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1873, кн. 4 (октябрь-декабрь), отд. 1, с. 1–176 (публикация магистерской диссертации Дринова М. С., защищенной в 1873 г. в Московском университете) [*Дринов М. С.* – филолог-славист, славистическую подготовку на историко-филологическом факультете проходил под руководством О. М. Бодянского и Ф. И. Буслаева, впоследствии – Министр народного просвещения Болгарии (1878–1879 гг.), профессор славяноведения Харьковского университета, один из основателей Историко-филологического общества в Харьковском университете. – *Булахов М. Г.* Восточнославянские языковеды: биобиблиографический словарь / Рецензент: В. И. Кодухов. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета, 1976, с. 100–101].

Известия, Ак. Н. – *Известия* Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб. – Т. X, с. 628, bis.

Качановский, Памятники болг. народн. творчества – *Качановский В. В.* Памятники болгарского народного творчества. – Вып. 1. Сборник западноболгарских песен со словарем (Сборник

Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб.: Типография Императорской Академии наук. – Т. 30, №1, 1882, с. 49) [Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: Библиографический словарь / Рецензент: В. И. Кодухов. – Т. I. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета, 1976, с. 114–115].

Материалы для истории раскола за первое время его существования. – *Материалы* для истории раскола за первое время его существования / Под редакцией Н. Субботина. – Т. I–IX, 1874–1894. – М.: Изд. Братства св. Петра I Митрополита (Т. V, с. 293).

Попов, Обзор хронографов. – *Попов А.* Обзор хронографов русской редакции – Ч. II. – М., 1869, с. 252 (см. также: *Попов А.* Библиографические материалы. – Ч. I (Данные XII в. из «Торжественника Московского Успенского собора» в «Сказании о святой Агапии» – с. 42, 43, 44, 45 [*Соболевский А. И.* Исследования в области русской грамматики (Отдельный оттиск из РФВ). – Варшава: В типографии М. Земкевича и В. Новаковского, 1881, с. 3–4; *Попов А. Г.* [О материалах Успенского сборника XII в.] в комментариях Ягича И. В., см. также: *Ягич И. В.* Критические заметки по истории русского языка. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1889, с. 26; *Попов А.* Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян. – М., 1875; «*Житие* преподобного отца нашего Феодосия игумена Печерского» по списку Московского Успенского собора, в издании О. М. Бодянского и А. Попова // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских. – Кн. I. – М., 1879].

Срезневский, Летопись по Ипатск. сп. – *Срезневский И. И.* Летопись по Ипатскому списку / Изд. Археографической комиссии. – СПб., 1871, с. 229.

Срезневский, Пам. юс. п. – *Срезневский И. И.* Древние Славянские памятники юсового письма. – СПб., 1868, с. 385.

Срезневский, Свед. и Зам. – *Срезневский И. И.* Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. – Т. I (СПб., 1867), Т. II (СПб., 1876), Т. III (СПб., 1879), Т. IV (СПб., 1880), – Типография Императорской Академии Наук. – XVI; XLVI; LVII, с. 319; LXVIII; LXXII; LXXIX, с. 556.

Curtius Studien. (Curtius', Studien z. gr. u. lat. Gr.; Curtius' Studien). – *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik* hg. von G. Curtius. –

Leipzig, 1868–1878 (10 Bde) [Bd. III, S. 169, 170, 351; – Bd. IV, S. 239, 272; Bd. V, S. 366]

Dozon, Българск. – *Dozon* Българск (Български нар. пѣсни, с. 9, 32, 64, 29. – Соболевский А. Исследования в области русской грамматики // Русский филологический вестник. – Варшава, 1881: В типографии М. Земкевича и В. Новаковского [Отдельный оттиск. – с. 12–47]).

Kuhn, Zeitschrift, (Kuhn's Z.). – *Zeitschrift* für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen (des Deutschen, Griechischen und Lateinischen), begründet von A. Kuhn ("Kuhn's Zeitschrift"). – Bd. XV. – Berlin, 1866 (1867). – S. 180, 182, 183.

Miklosich, Lautlehre... – *Miklosich F.* Lautlehre d. rumunischen Dialecte. Consonantismus. – Bd. I.

Miklosich, Lex. – *Miklosich F.* Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. – Wien, 1862–1865.

Foy, Lautsystem... – *Foy.* Lautsystem d. griech. Vulgärsprache (Vulgäspr.). – S. 128, 130.

Ritschel. – *Ritschel.* Opuscula philological, II, 483 sq.

ПРИМЕЧАНИЯ-УКАЗАТЕЛИ

III

*От Редколлегии
«Scientific Studies – XXI».*

УКАЗАТЕЛЬ 2. СОКРАЩЕНИЯ НАЗВАНИЙ ИСТОЧНИКОВ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ОЧЕРКИ-КОММЕНТАРИИ

– А –

Арх. Ев., (Архангел. Ев., Архангельск. Ев., лл. 24 об., 113, 155) – Архангельское евангелие – апракос 1092 г. написано, вероятно, где-то на юге Древней Руси, впоследствии каким-то образом попало «на север и в конце концов – в Архангельск. Оттуда было привезено в Москву, где и хранится... в Публичной библиотеке..., в Рукописном отделении. Имеется образцовое фотоцинкографическое издание 1912 г., точно воспроизводящее эту рукопись в целом, включая её внешнее оформление... Над этим евангелием трудилось несколько переписчиков, главным образом двое, причем второго (лл. 77–175) звали Мичько. Дату (1092 г.) поставил третий писец» [Черных П. Я. Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – Изд. 2-е. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 28; см. также: Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 378; Дурново Н. Н. (рец.) Архангельское евангелие 1092 г. – Издание Румянцевского Музея. – М., 1912 // Известия Отделения русского языка и словесности АН. – Т. 18, кн. 2. – 1913, с. 348–352; Дурново Н. Н. Старославянские смягчённые согласные в Архангельском евангелии // Slavica. – Roč. II, sešit 4. – Praha 1924, s. 599–612; Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 21–22, 40–47; Можейко Н. С., Игнатенко А. П. Древнерусский язык / Рецензенты: кафедра белорусского и русского языка Гомельского государственного университета, д-р филол. наук, проф. А. П. Груцо. – Изд. 3-е, дополненное. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1988, с. 67; Винокур Т. Г. Древнерусский язык. – М., 1961; Самсонов Н. Г. Древнерусский язык. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1973, с. 81]. «ЕвАрх 1092 – Архангельское евангелие 1092 г., Изд. Московского Публичного и Румянцевского музеев. – М., 1912» [Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424].

Ассеман. Ев. (*Ас, Ассеманиево Ев., Ассеманиев кодекс*) – Ассеманиево (или Ватиканское) евангелие-апракос (т.е. евангельские чтения на субботу и воскресенье в календарном порядке и с календарными заметками о христианских праздниках), глаголическая рукопись XI в., обнаруженная в XVIII в. в Иерусалиме ориенталистом «Дж. Ассемани, директором Ватиканской (Папской) библиотеки... Ас было фототипически издано Й. Вайсом и Й. Курцем..., а в кириллической транскрипции (с предисловием, текстологическими примечаниями и указаниями чтений) Й. Курцем как 2-й том этого издания. ... В 1981 г. в Софии вышло факсимильное издание Ас... в виде отдельной книги: *В. Иванова-Мавродинова, А. Джурова. Ассеманиево евангелие. Старобългарски глаголически паметник от X век*» [*Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*]/Авторы: Э. Благова, Р. М. Цейтлин, С. Геродес, Л. Пацнерова, М. Бауэрова. Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой (Разделы «Описание старославянских рукописей» и «О произношении старославянских букв» подготовила Р. Вечерка; Разделы «Нормализация написания заглавного слова» и «Построение словарной статьи» подготовила Р. М. Цейтлин). Рецензенты: Н. И. Толстой, А. Е. Супрун, Г. А. Хабургаев. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 15 (автор – Р. Вечерка); см. также: *Срезневский И. И.* Ватиканское глаголическое евангелие. – 1861–1863; *Вайан А.* Руководство по старославянскому языку. – Изд-во иностранной литературы, 1952, с. 20; *Ван-Вейк Н.* История старославянского языка. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957, с. 44; *Slovník jazyka staroslověského (Lexicon linguae palaeoslovenicae)*. – Sešit 2: Úvod [Prolegomena]. – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1959, s. LXII].

– В –

Волынск. Ев. XIV в. – Волынский список евангелия XIV в., в Румянцевском музее, под №112 [*Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 589; *Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музея*, составленное А. Х. Востоковым. – СПб., 1842; *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений (*Рум.*), с. 40'. – Т. III: Дополнения к Указателям сокращений, помещённым в тт. I-м и II-м (*Ев. Рум. XIV в., №112*), с. 3. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958].

Волынская лет. XV в. – Волынская летопись по Ипатьевскому списку // Полное собрание русских летописей, изданное Археографической комиссией. – Т. II. – СПб., 1843 [*Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 589].

Ев. XII в. – Евангелие XII в. [Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 590; Срезневский И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. – Т. I. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1867; *Рукописные евангелия* [Московской] Типографской библиотеки №1, 6, XII в.; *Соболевский А. И.* Очерки по истории русского языка. – Киев, 1884 (Университетские Известия, 1883–1884); *Шахматов А. А.* Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 381, 389, 390].

ЕвГал 1144 (*Гал. ев.*, *Ев. 1144 г.*, *Четвероев. 1144*, *Галицк. сп. ев.*, *Галицкое ев. 1143 г.*, *Галицк. еванг. 1143 г.*) – Евангелие-тетр Галицкое, 1144 г. Государственный Исторический музей (Москва). Синодальное собрание, №404 [Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Відповідальний редактор Ф. Т. Жилко. – Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1956; *Можейко Н. С.*, *Игнатенко А. П.* Древнерусский язык. – Изд. 3-е, дополненное. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1988, с. 69; *Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол* / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424; *Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 43, 27; *Сводный каталог* славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI – XIII вв./ Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шаламановой. – №53: 1144 г. – М., 1984].

Ев. XIII в. – «Евангелие XIII в., Государственная библиотека им. В. И. Ленина. Собрание Румянцева Н. П., №106» [*Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 43, 27]; см. также: *Сводный каталог* славяно-русских книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв. / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шаламановой. – №337: XIII в. – М., 1984].

Ев. XIII в. – Имп. Публ. Б. Ф. I. 6, л. 9 об. – Евангелие XIII в., Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина.

Ев. XIII–XIV в. (М. Румянц. М. N 107, л. 63) – Евангелие XIII–XIV вв. Московского публичного и Румянцевского музеев [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений (*Рум.*), с. 40'; – Т. III: Дополнения к указателям сокращений, помещённые в тт. I-м и II-м, с. 3. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей 1958; *Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музеума*, составленное А. Х. Востоковым. – СПб., 1842, с. 174 и др.].

Ев. XIV в. – «Евангелие XIV в.» [*Срезневский И. И.* Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. – Т. I, 1867; – Т. II, 1876; – Т. III, 1879; – Т. IV, 1880. – СПб.: Типография Императорской Академии наук ([Т. IV] LXXIX, с.556); *Булахов М. Г.* Восточнославянские

языковеды: Библиографический словарь. – Т. I. – Минск: Изд-во Н Белорусского государственного университета, 1976, с. 224].

Ев. XIV в. (Ев. Рум. XIV в. №112). – «Евангелие XIV в. Московского публичного и Румянцевского музеев, №112. См.: *Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музея*, составленное А. Х. Востоковым. – СПб., 1842, с. 176–179» [*Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* – Т. I: Указатель сокращений, с. 40' (Рум.). – Т. III: Дополнения к Указателям сокращений, помещённым в Тт. I-м и II-м (*Ев. Рум. XIV в. №112*), с. 3. – М.: Изд-во национальных и иностранных словарей, 1958].

Ев XIV – «Евангелие толковое, XIV в., Государственный исторический музей (Москва), Собрание Чудова монастыря, №9» [Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 44].

Ев XIV – «Евангелие-апракос, XIV в., Государственный исторический музей (Москва), Музейное собрание, №3715» [Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 44].

Ев XIV – «Евангелие-апракос, конец XIV в., Государственный исторический музей (Москва). Синодальное собрание, №401» [Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 44].

Ев. 1358 г. – Книга Евангельских – Е – чтений 1358 г. Московской Синодальной библиотеки. № 24 («Описание Славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки», составл. А. В. Горским и К. И. Невоструевым. – Т. I. – М., 1855 и след.) [*Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* – Т. I: Указатель. – М.: Изд-во национальных и иностранных словарей, 1958, с. 14', 32']. «Евангелие-апракос, 1358 г., Государственный исторический музей. Синодальное собрание, №69» [Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). – Т. I, 1988, с. 44; см. также: *Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол* / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424].

Ев. Типогр. Б. XII–XIII в. N 6, л. 201 об. (Типогр. ев., М. Типогр. Б.) – «Рукописные евангелия Московской Типографской библиотеки №1, 6, 7 XII в.» [*Соболевский А. И. Очерки из истории русского языка.* – Киев, 1884 (Университетские Известия, 1883–1884 гг.); *Соболевский А. И. Лекции по истории русского языка.* – Изд. 3-е с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 5, 7, 8]. *Типографская библиотека* (Типогр. ев., Ев. Типогр. Б. [М.], Типогр. Б.). – «Библиотека Московской Синодальной Типографии» (*Вып. 1-й. Сборники; Вып. 2-й. Сборники и лексиконы; Вып. 3-й. Псалтыри*) [*Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка.* – М.: Учпедгиз, 1957, с. 389, 390; *Соболевский А. И. Очерки из истории русского языка.* – Киев, 1884; *Соболевский А. И. . Лекции по истории*

русского языка. Изд. 3-е с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 7].

«Четвероевангелие Галицкое 1144 года, сличённое с древнеславянскими рукописными евангелиями», изд. архим. Амфилохия. – Тт. I–III и Дополнение. – М., 1882-1883 [Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 380; Дурново Н. Н. Очерк истории русского языка. – М.; Л.: Государственное издательство, 1924, с. 355].

Четвероевангелие 1144 г. Московской Синодальной библиотеки, №20 [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 47'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958]. Галицкое евангелие – написано «надо думать, в Галиции, ...имеет своё название потому, что некогда хранилось в Крылосе, около Галича (южного)» [Соболевский А. И. Лекции по истории русского языка. – Изд. 3-е с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 13].

Прим.: I. В Предисловии к «Опыту исторической грамматики русского языка» (М., 1858 г.) Буслаев Ф. И. указывает «лучшие описания рукописей: а) Востокова «Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музеума», 1842 г., б) Горского и Невоструева «Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки. Отдел первый», 1855 г.

II. В «Исторической грамматике русского языка» Ф.И. Буслаева Галицкое евангелие относится к 1143 г., а не к 1144 г., как это было указано ранее в его «Исторической хрестоматии церковнославянского и древнерусского языков» и в «Описании славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки», подготовленном А. В. Горским и К. И. Невоструевым.

III. В «Греко-славянских этюдах» – как разделе исследования А. И. Соболевского «Статьи по славяно-русскому языку» (Русский филологический вестник. – Варшава, 1883 г.) – этот Галицкий список Евангелия датируется также 1143 г. Правда, в «Лекциях по истории русского языка» А. И. Соболевского (Москва, 1903 г.) Галицкое Евангелие относится к 1144 г.

IV. «Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)» (Т. I. – М., 1988, с. 27, 43) Евангелие-тетр Галицкое датирует 1144 г. со ссылкой на: 1) Синодальное собрание Государственного Исторического музея (Москва) и 2) «Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР XI–XIII вв. / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой (М., 1984 г.)».

– Д –

Дечанское Ев. – Срезневский И. И. Древние славянские памятники юсового письма с описанием их и с замечаниями об особенностях их

правописания и языка. – СПб., 1868, с. 385 [Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: Биобиблиографический словарь / Рецензент В. И. Кодухов. – Т. I. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета, 1976, с. 224].

Добрилово Ев. (*Добрилово Ев. 1164 г.; Ев. Добр. 1164*); Тип. Б. №331 – Добрилово евангелие по списку 1164 г., рукопись Румянцевского музея. «Евангелие-апракос Добрилово, 1164 г., Государственная библиотека им. В. И. Ленина (Москва). Собрание Румянцева Н. П., №103: Изд.: А. Соболевский. Очерки по истории русского языка, ч. I. – Киев, 1884, с. 1–2» [*Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*. – Т. I, 1988, с. 43; см. также: Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 590; Ягич И. В. Критические заметки по истории русского языка // Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – Т. XLVI, №4. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1889, с. 14–15; Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 381, 389 (см. там же: Соболевский А. И. Очерки из истории русского языка. – Киев, 1884 [Университетские Известия, 1883–1884 гг.]); Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 26; Самсонов Н. Г. Древнерусский язык. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1973, с. 81].

Добрилово евангелие 1164 г. «писано попом Добрилом в Галиче южном. Изд. (отрывки) и иссл. А. И. Соболевский. Очерки по истории р. яз. 1884» [Дурново Н. Н. Очерк по истории русского языка. – М.; Л.: Государственное издательство, 1924, с. 335]. Это евангелие, написанное по-видимому на юге, – «ценнейший памятник с орфографией, отражающей падение глухих гласных» [Черных П. Я. Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – Изд. 2-е, вновь отредактированное и исправленное. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 29].

Дубенский Сборник XVI в. – Срезневский И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. – Т. II. – [Вып.] LVII, с. 319. – СПб., 1876 [Шахматов А. А. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 390; Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды / Рецензент В. И. Кодухов. – Т. I. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета, 1976, с. 224].

– Ж –

Житие Феодосия Печ. по сп. XII в. (*Нест. Жит. Феод. [по Усп. сп.], Нест. Жит. Феод., Ж. Феод. Печ., Ж. Ф. Печ., ЖФП XII, Жит. Феодос., Жит. Феод.*) – Житие Феодосия Печерского («Житие преподобного отца нашего Феодосия, игумена Печерского», написанное черноризцем Нестором до 1093 г.; выписки проверены по – изданному О. М. Бодянским с исправлениями – списку XII в. Московского Успенского собора // Чтения в Императорском обществе истории и

древностей российских при Московском университете. – 1858 г., кн. III [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – Т. I (А-К): Указатель сокращений. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1893, с. 30' (Репродуцировано фотомеханическим способом в Москве в 1958 г. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей. – Т. I. – 1958); см. также:

1) «*Житие Феодосия Печерского*, по Успенскому сборнику XII в.» [Государственный исторический музей. Собрание Успенского собора, №4-п, л. 26а–67в // Сборник XII в. Московского Успенского собора. – Вып.1 / Под редакцией А. А. Шахматова и П. А. Лаврова (Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1899, кн. II, с. 40–96)];

2) «*Успенский сборник XII–XIII вв.*» [Издание подготовили О. А. Князевская, В. Г. Демьянов, М. В. Ляпон. Под редакцией С. И. Коткова. – М., 1971, с. 71–135];

3) ср. еще: *Нарысы па гісторыі беларускай мовы* / Аўтарскі калектыў: А. Я. Бірыла, М. Г. Булахаў, М. А. Жыдовіч, А. І. Жураўскі, М. І. Карнеева-Петрулан, В. Ф. Крыўчык, Б. С. Лапаў, Ю. Ф. Мацкевіч. Рэдакцыйная калегія: П. Ф. Глебка, М. Г. Булахаў, М. А. Жыдовіч. – Мінск: Дзяржаўнае вучэбна-педагагічнае выдавецтва Міністэрства асветы БССР, 1957, с. 437; *Историческая грамматика русского языка: Синтаксис. Простое предложение* / Под редакцией акад. В. И. Борковского. – М.: Изд-во «Наука», 1978, с. 164, 177, 195, 198, 325, 437; *Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол* / Под редакцией чл.-кор. АН СССР Р. И. Аванесова, докт. филол. н. В. В. Иванова. М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 193, 194, 195, 312, 431; *Булаховський Л. А.* Питання походження української мови / Відп. редактор Ф. Т. Жилко. – Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1956, с. 43, 51–52; *Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка* / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов (отв. редактор), Л. В. Вялкина, Н. В. Чурмаева. – М.: Изд-во «Наука», 1969, с. 342; *Лексикология и словообразование древнерусского языка* / Отв. редактор Р. И. Аванесов. – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 299, 308; *Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 590; *Шахматов А. А.* Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 382, 391; *Кузнецов П. С.* Историческая грамматика русского языка: Морфология / Под редакцией гл.-кор. АН СССР Р. И. Аванесова. – [М.:] Изд-во Московского университета, 1953, с. 301; *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)* / Глав. редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – Изд-во «Русский язык», 1988, с. 44].

Зографские листки (*Зогр*, *Зогр-лл*) – «Два пергаменных листа, написанные кириллицей, датируемые XI в., содержат отрывок перевода монашеских правил Василия Великого. *Зогр-лл* были найдены П. А. Лавровым в Зографском монастыре на Афоне, где и хранятся в настоящее время» [*Старославянский словарь* (по рукописям X-XI вв.), 1999, с. 25 (автор – Р. Вечерка)].

Зографский Трефолой – кириллическое дополнение к Зографскому Евангелию из Трефолоя «книги служб праздничных и служб избранным Святым из Миней месячных», отмеченное Соболевским А. И. в исследовании Срезневского И. И. «Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках» (СПб. – Тт. I–IV, 1867–1880) [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель, с. 41'. – Т. III, с. 992. – М., 1958].

Зографское Ев. (*Зогр*) – Зографское четвероевангелие, неполная глаголическая рукопись датируется концом X или началом XI века (из 304 пергаменных листов, 16 листов, написанных кириллицей [позднее основного текста *Зогр*], – *синаксарь* «месяцеслов»; 288 листов – евангельский текст). *Зогр* найден А. Михановичем в 1843 г. в Зографском монастыре на Афоне. «В 1844 г. с рукописью ознакомился русский славист В. И. Григорович.» В 1860 г. *Зогр* подарено монастырём императору Александру II, который передал *Зогр* Публичной библиотеке в Петербурге (теперь – Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина) [*Срезневский И. И.* Исследования и заметки о древних памятниках старославянской литературы. – СПб., 1856; *Вайан А.* Руководство по старославянскому языку / Пер. с фр. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием В. Н. Сидорова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952, с. 20; *Ван-Вейк Н.* История старославянского языка / Пер. с нем. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием Н. А. Кондрашова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957, с. 43–44; *Старославянский словарь* (по рукописям X–XI веков), 1999, с. 13–14 (автор – Р. Вечерка)].

Изборникъ Святославъ 1073 г. (*Изб. 1073 г.*, *Сборн. 1073 г.*, *Изб 1073*) – Изборник Святославов (рукопись 1073 г.) составлен для великого князя Святослава Ярославовича (сына Ярослава Мудрого) дьяконом Иоанном, по всей видимости, в Киеве, точнее «был списан с древнеболгарского сборника, переведенного в X в. с греческого языка для болгарского царя Симеона» [*Самсонов Н. Г.* Древнерусский язык. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1973, с. 81; *Дурново Н. Н.* Очерк истории русского языка. – М.; Л.: Государственное изд-во, 1924, с. 354]. Памятник «представляет собой сборник разнообразных статей, сведений и пр. (например, о размерах Соломонова храма, о драгоценных камнях на

одежде ветхозаветного первосвященника, о тропах и фигурах художественной речи, о том, какую пищу в каком месяце можно употреблять и т.п.)... По праву считается одной из наиболее роскошных по оформлению древнерусских книг. Издан (*не очень точно*) Обществом любителей древней письменности (ОЛДП) в 1880 г.» [Черных П. Я. Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 27–28; см. также: Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 591; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 21'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 389; Кузнецов П. С. Историческая грамматика русского языка: Морфология / Под редакцией Р. И. Аванесова. – [М.:] Изд-во Московского университета, 1953, с. 300; Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 425; Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 23–24; Межейко Н. С., Игнатенко А. П. Древнерусский язык. – Изд. 3-е, дополненное. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1988, с. 66–67]. В факсимильном издании «Изборник Святослава 1073 года» (М.: Изд-во «Книга», 1983) представлен сборник статей «Научный аппарат факсимильного издания» (научный редактор Л. П. Жуковская), в котором в статье «От редколлегии» говорится: «Изборник Святослава восходит к славянскому протографу, переведенному с греческого оригинала на славянском юге (возможно, для болгарского царя Симеона – 893–927)» [Научный аппарат факсимильного издания // Изборник Святослава 1073 года. – М.: Изд-во «Книга», 1983, с. 7]. Вопросы, связанные с изучением Изборника Святослава 1073 года как памятника древней письменности и как конкретной рукописи, сохранившейся до нашего времени, свыше ста лет являются предметом дискуссий. «Относительно времени перевода на славянский язык и этноязыковой принадлежности переводчика (переводчиков) никаких твёрдых аргументов нет, поскольку протограф славянского перевода не дошёл до наших дней. Самый древний список памятника – *древнерусский*: Изборник Святослава 1073 года. Кроме него известно ещё свыше 20 списков» [см., например: Жуковская Л. П. Загадки Записи Изборника Святослава 1073 года // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому / Редколлегия: В. П. Вомперский, А. И. Горшков, Л. П. Жуковская (отв. редактор). Рецензенты: Е. М. Верещагин, В. В. Иванов. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 45–62 и др.].

Клоцов... (*Клоц*, *Cloz*) – Клоцов сборник (*Клоц*), пергаменная глаголическая рукопись XI в., содержащая проповеди (гомилии). «От большого кодекса сохранилось 14 листов. Рукопись до конца XV в. была собственностью Ивана Франкопана, правителя о-ва Крка. В настоящее время *Клоц* разделён на две части: а) *триентскую* (12 листов), хранящуюся в городском музее в Триенте (Италия) и подаренную музею из частной библиотеки графа П. Клоца,... и б) *инсбрукскую* (2 листа), хранящуюся в музее «Ferdinandeum» в Инсбруке (Австрия)... обе части издал И. И. Срезневский (1866 г.). Критическое издание всего памятника с соответствующим греческим текстом [с *грамматико-палеографическим введением и полным глоссарием*. – Прим. Н. Ван-Вейка] предпринял В. Вондрак (*V. Vondrák. Glagolita Clozův. – Praha, 1893*); новое издание А. Достала содержит фототипическое воспроизведение *Клоц*, его кириллическую и латинскую транскрипцию с примечаниями, греческий текст, перевод на чешский язык и полный индекс слов» [*Старославянский словарь* (по рукописям X–XI веков), 1999, с. 20–21 (автор – Р.Вечерка); см. также: *Ван-Вейк Н.* История старославянского языка. – М.: Изд-во Иностранной литературы, 1957, с. 45–46; *Slovník jazyka staroslověnského* (Lexicon linguae palaeoslovenicae). – Sešit 2: Úvod (Prolegomena). – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1959, s. LXII; *Dostál A.* Clozianus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký – Praha, 1959].

Кормчая XIII в. – Новгородская Кормчая 1282 г., рукопись Синодальной библиотеки (рукопись Синодального собрания), №132, (*Новг. Кормч. 1282 г.*, *Кормчая 1282 г.*, *Кормч. 1282 г.*, *Кормч. XIII в.*) [*Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 591, 592 (Изд. 5-е. – М., 1881); *Буслаев Ф. И.* Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков. – М., 1861, с. 393; *Шахматов А. А.* Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 383; *Черных П. Я.* Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – Изд. 2-е. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 30; *Кузнецов П. С.* Историческая грамматика русского языка: Морфология / Под редакцией Р. И. Аванесова. – [М.:] Изд-во Московского университета, 1953, с. 301; *Обнорский С. П.*, *Бархударов С. Г.* Хрестоматия по истории русского языка. – Изд. 2-е. – Часть первая. – М.: Учпедгиз, 1952, с. 57; *Иванов В. В.* Историческая грамматика русского языка / Рецензент – Горшкова К. В. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 26].

– *Новг. Крм. 1280 г.* (кърмьчага книга, Номоканонъ) по списку 1280-х гг. Московской Синодальной библиотеки [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I, с. 1410. – Т. I: Указатель сокращений, с. 33'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958].

– *КН 1280* – Кормчая Новгородская, 1280 г. и сер. XIV в., Государственный Исторический музей. Синодальное собрание (Москва), №132 [*Словарь древнерусского языка (XI–XIX вв.)* / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 27, 46; *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI – XIII вв.* / Под редакцией Л.П. Жуковской, Н.Б. Тихомирова, Н.Б. Шеламановой. - №183:1280 г. и середина XI в. – М., 1984].

– Л –

Лѣтопись по Ипатск. сп. (Ипат., Ипат. лет., Ипат. сп. лет., ЛИ ок. 1425, Ип. л.) – Лѣтопись по Ипатскому списку / Издание Археографической комиссии. – СПб., 1871 (Летопись Ипатьевская, южнорусский летописный свод конца XIII в., список около 1425 г. // Полное собрание русских летописей. – Изд. 2-е. – Т. 2. – СПб., 1908 [Воспроизведение текста издания 1908 г. – М., 1962]). Ипатьевская летопись «*писана, повидимому, в Пскове, с юго-западного оригинала, найдена в Ипатьевском монастыре близ Костромы*» [Кузнецов П. С. Историческая грамматика русского языка: Морфология / Под редакцией Р. И. Аванесова. – [М.:] Изд-во Московского университета, 1953, с. 302; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 22'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 591; Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 382; Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 28; Можейко Н. С., Игнатенко А. П. Древнерусский язык. – Изд. 3-е, дополненное. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1988, с. 75, 224; Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 47–48].

Лаврентьевск. сп. Лѣтописи (Лавр., Лавр. лет., Лавр. сп. лет., Лавр. л., ЛЛ 1377, Лѣтопись по Лавр. списку 1872 г.) – Лѣтопись по Лаврентьевскому списку / Издание Археографической комиссии. – СПб., 1872 (Летопись Лаврентьевская, Владимирский летописный свод 1305 г., по списку 1377 г. // Полное собрание русских летописей. – Т. 1. Лаврентьевская летопись. – Вып. 1. Повесть временных лет. – Изд. 2-е. – Ленинград, 1926; Вып. 2. Суздальская летопись / По Лаврентьевскому списку. – Изд. 2-е. – Ленинград, 1927 [Воспроизведение текста издания 1926–1927 гг. – М., 1962]). Лаврентьевская летопись считается важнейшим источником при изучении истории Киевской Руси и Северо-Восточной Руси [Черных П. Я. Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – Изд. 2-е. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 30; Дурново Н. Н. Очерк истории русского языка. – М.; Л.: Государственное издательство, 1924, с. 357; Некрасов Н. П.

Заметки о языке «Повести временных лет» по Лаврентьевскому списку летописи» [Наблюдения над языком Лаврентьевской летописи. – СПб., 1896, №4. – См.: Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: биобиблиографический словарь. – Т. I. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета, 1976, с. 172] // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – 1896. – Кн. 4. – 1897. – Кн. 1; Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 385; Карский Е. Ф. Из синтаксических наблюдений над языком Лаврентьевского списка летописи // Сборник статей в честь академика А. И. Соболевского. – Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Т. CI. – №3. – Л., 1928, с. 39–42; Карский Е. Ф. Наблюдения в области синтаксиса Лаврентьевского списка летописи // Карский Е. Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам / Отв. редактор В. И. Борковский. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962, с. 58–112; Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 592; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 26'; Кузнецов П. С. Историческая грамматика русского языка / Под редакцией Р. И. Аванесова. – [М.:] Изд-во Московского университета, 1953, с. 301–302; Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 28; Можейко Н. С., Игнатенко А. П. Древнерусский язык / Рецензенты: кафедра белорусского и русского языка Гомельского государственного университета, А. П. Груцо. – Минск: Изд-во «Вышэйшая школа», 1988, с. 72–75; Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Наука», 1988, с. 48].

– М –

Македонский апостол – кирилловское дополнение к Зографскому Евангелию, отмеченное А. И. Соболевским в исследовании Срезневского И. И. «Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках» (СПб. – Тт. I–IV, 1867–1880) [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 41'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958].

Мстиславово Евангелие в специальной литературе датируется по-разному: 1125 г. или 1125–1130 гг., или около 1015 г., или около 1017 г. или 1017 г., или до 1017 г., см., например:

– *Мстиславово евангелие*, рукопись 1125–1130 гг., в Библиотеке Московского Успенского собора [Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 592].

– *Мстиславово евангелие* начала XII в. [Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 385, 389; Симоны П. К. Мстиславово евангелие начала XII в. в археологическом и палеографическом отношении/ Изд. Общества любителей древней письменности. – Вып. СХХIII. – СПб., 1904; Невоструев К. И. Описание евангелия, писанного для Новгородского князя Мстислава Владимировича, в начале XII в. // Известия Императорской Академии наук по Отделению русского языка и словесности. – Т. IX, с. 65–80; Билярский С. П. Состав и месяцеслов Мстиславова списка евангелия // Известия Императорской Академии наук по Отделению русского языка и словесности. – Т. X, с. 110–137; Карский Е. Ф. Особенности письма и языка Мстиславова Евангелия // Карский Е. Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам / Отв. редактор В. И. Борковский. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962, с. 11–26, 698; Дурново Н. Н. Очерк истории русского языка. – М.; Л.: Государственное издательство, 1924, с. 355].

– *Мстиславово евангелие* – «рукопись, написанная попом Алексеем около 1117 г. для [новгородского, а позже – киевского. – Прим. В. В. Иванова] Мстислава Владимировича, сына Владимира Мономаха» [Можейко Н. С., Игнатенко А. П. Древнерусский язык. – Изд. 3-е, дополненное. – Минск: Изд. «Вышэйшая школа», 1988, с. 69; Иванов В. В. Историческая грамматика русского языка. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 26; Черных П. Я. Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 29].

– *Мстиславово евангелие* (*Мст. ев. до 1117 г., Ев Мст 1117*) – «Евангелие-апракос Мстиславово, до 1117 г., Государственный исторический музей. Синодальное собрание, №1203... (Апракос Мстислава Великого / Издание подготовили Л. П. Жуковская, Л. А. Владимирова, Н. П. Панкратова. – М., 1983: XI (рубежа XI-XII) века; *Сводный каталог* славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI-XIII вв. / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой. – №51: до 1117 г. – М., 1984)» [*Словарь древнерусского языка* (XI-XIV вв.) / Главный редактор Р. И. Аванесов. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 25, 27, 43; *Историческая грамматика русского языка* / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424].

– О –

Остромир. Ев. (ЕвОстр 1056-1057, Остр. ев.)– Евангелие-апракос Остромирово, 1056-1057 гг. (Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, Ф. п. I) [*Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.) / Гл. редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М., 1988, с. 43; *Сводный каталог* славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI – XIII

вв. / Под редакцией Л.П. Жуковской, Н.Б. Тихомирова, Н.Б. Шеламановой. - №3: 1056-1057 гг. – М., 1984].

– Остромиров список евангелия, по изданию А. Х. Востокова, (СПб., 1843 г.) «с приложением греческого текста евангелия и с грамматическими объяснениями» [*Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол* / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424]. Книга евангельских чтений, написанная «для новгородского посадника Остромира (по летописи: *Стромила*) дьяконом Григорием, как полагают, киевлянином. Возможно, однако, что дьякон Григорий проделал эту работу в Новгороде, будучи специально вызван туда из Киева, и что у него были помощники. Он пользовался при этом оригиналом на старославянском языке, за исключением первых 24–25 листов... Остромирово евангелие – древнейшая из наших сохранившихся рукописных книг; оно может служить великолепным образцом древнерусского книжного искусства» [Черных П. Я. *Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк.* – М.: Учпедгиз, 1954, с. 26–27; Иванов В. В. *Историческая грамматика русского языка.* – М.: Изд-во «Просвещение», 1983, с. 21; Вайан А. *Руководство по старославянскому языку* / Пер. с франц. Под редакцией и с предисловием В. Н. Сидорова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952, с. 21; Ван-Вейк Н. *История старославянского языка* / Пер. с нем. В. В. Бородич. Под редакцией и с предисловием Н. А. Кондрашова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957, с. 54–56; Соболевский А. М. *Лекции по истории русского языка.* – Изд. 3-е с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 11–12; *Slovník jazyka staroslověnského (Lexicon linguae palaeoslovenicae)* / Hlavní redaktor J. Kurz. – Seš. 2: Úvod (Prolegomena). – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1959, s. LXII, LXXII].

– П –

Параклитъ 1369 г. (Параклитик 1369, Паракл 1369, Параклитик 1386, Паракл 1386) – «наименование Святого Духа, Параклит»; греч. παράκλητος «заступник, правозаступник, защитник [Демосфен]; ходатай, помощник; Утешитель [о Святом Духе – в Евангелии от Иоанна; о Христе – в 1-м Соборном Послании св. апостола Иоанна Богослова]; призватель или утешитель» (Праздничная служебная минея XII в.; Посл. Акинд. 1312–1315 г.; Беседы св. Григория Двоеслова на Евангелие по списку XVII в. Московской Синодальной библиотеки, №149) связано, как и формы типа древнегреч. παράκλησις «призыв, воззвание, увещание, побуждение (Эсхин, Полибий, Платон); просьба (Плутарх); призывание на помощь, просьба о помощи (Фукидид, Демосфен); утешение (Novum Testamentum «Новый Завет»), παρακληκοίς «призывающий, побуждающий (Платон)», с глаголом παρακαλέω «призывать, звать (Ксенофонт, Геродот, Демосфен, Платон); звать, приглашать

(Ксенофонт, «Новый Завет»); звать, поощрять, ободрять, побуждать, увлекать (Эврипид, «Новый Завет», Аристотель); убеждать, просить («Новый Завет»); советовать, рекомендовать (Полибий, Демосфен); звать на помощь *или* в свидетели (Лисий, Демосфен); утешать («Новый Завет»); просить, ходатайствовать (*за кого-либо*)» [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 8', 28'. – Т. II, с. 879. – Т. III, с. 1325. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; *Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.) / Главный редактор Р. И. Аванесов. Авторы словарных статей: И. В. Андрианова и др. Рецензенты: А. И. Журавский, Л. Л. Гумецкая, Р. М. Цейтлин, Я. Н. Щапов, Д. Г. Гринчишин. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 60; *Старославянский словарь* (по рукописям X – XI веков) / Авторы: Э.Благова, Р.М. Цейтлин , С.Геродес, Л.Пацнерова, М.Бауэрова. Под редакцией Р.М. Цейтлин, Р.Вечерки и Э.Благовой. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с.442; *Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь* / Под редакцией С. И. Соболевского. С приложением грамматики, составленной С. И. Соболевским. – Т. II. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958, с. 1741, 1242; *Греческо-русский словарь* Нового Завета: Перевод «Краткого греческо-английского словаря Нового Завета» Баркли М. Ньюмана (1993). Русский перевод и редактирование В. Н. Кузнецовой при участии Е. Б. Смагиной, И. С. Козырева. Приложение («Новый Завет» и его язык) Е. Б. Смагиной. – М.: Российское Библейское общество, 1997, с. 157, 158 и др.].

Паремейник XIII в. (*Пар. 1271 г., Парем 1271, Парем 1271 г.*) – «Паремейник, церковная книга, заключающая в себе паремии» как «избранные места из Священного Писания, читаемые на богослужении» [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 33'. – Т. II, с. 881. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; *Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка*. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 593; *Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка* / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 386; *Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.) / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1958, с. 60; *Сводный каталог* славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв. / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой. – №181: 1271 г. – М., 1984].

Праздники XII–XIII в. – церковное празднование, «день церковного воспоминания о святых или о священном событии», праздничная служба ([Московская] Типографская библиотека №331 и др.) [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 27'. – Т. II, с. 1363–1366 и др.].

Псалтырь XIV в. (Псалт. XIV в., Псалт XIV) – Псалтырь XIV в. Московской Синодальной библиотеки (*М. Синод. Б., М. Синод. Библ., Синодальн. Б.*) представлен в научном «Описании славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки», составленном А. В. Горским и К. И. Невоструевым, №325 (М., 1855 и след.) [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 25', 32'. – Т. II, с. 1721, 1722; *Соболевский А. И.* Лекции по истории русского языка. – Изд. 3-е, с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская Типография, 1903, с. 5–7 и др. (Изд. 1-е. – Киев, 1888; Изд. 2-е. – СПб., 1891; Изд. 4-е. – М., 1907)].

– Р –

Реймск. ев. – Реймское евангелие, по изданию [В.] Ганки, [Прага], 1846 г. [*Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 594; *Билярский П. С.* Судьбы церковного языка: Историко-филологические исследования. – Часть 2-я. О кирилловской части Реймского евангелия. – СПб., 1848; *Лавровский П. А.* О Реймском евангелии // Опыты филологических трудов студентов Главного Педагогического института 6-го выпуска. – СПб., 1852; *Срезневский И. И.* Предположения в Реймском Евангелии. Новости литератур славянских. – 1840; *Срезневский И. И.* Издания Реймского Евангелия (*Texte du sacre*). – 1846; *Жуковская Л. П.* Реймское Евангелие: История его изучения и текст. – М.: Изд-во «Наука», 1978]. Кирилловская часть Реймского евангелия (16 листов – «были написаны где-то на юге Древней Руси») относится «по особенностям письма и языка к XI в.» [*Черных П. Я.* Историческая грамматика русского языка: Краткий очерк. – Изд. 2-е. – М.: Учпедгиз, 1954, с. 28, 29].

– С –

Саввина книга (Саввина Кн., Сав) – «Кириллическая рукопись..., по всей вероятности, список с глаголического оригинала, содержит неполный текст евангелия-апракоса, датируется XI в. Происходит из северовосточной Болгарии, возможно из области к северу от Дуная. Сав была собственностью Середкинского монастыря около Пскова, затем Типографской библиотеки (при Синодальной типографии в Москве, в настоящее время в Центральном государственном архиве древних актов в Москве... Рукопись называется по имени писца – «попа Саввы»... в двух приписках к основному акту. Рукопись была открыта и впервые издана И. И. Срезневым в 1868 г. Научное полное издание Сав принадлежит В. Н. Щепкину... СПб., 1903. К тексту приложен индекс слов (переиздано в Граце в 1959 г.)»... [*Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, 1999, с. 15–16 (автор – Р.Вечерка)].

Сборник XIII в. (Сбор. XIII в., Сб. XIII в.) – Сборник XIII в., рукопись Императорской Санкт-Петербургской Публичной библиотеки, Q. I. 18, л.

28 [Лавровский П. А. Описание семи рукописей Императорской Санкт-Петербургской библиотеки // Чтения в Императорской Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – М., 1858. – Часть IV, с. 40–46; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 26', 40', 47'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 594 (Изд. 2-е, 1863; Изд. 3-е, 1868–1869; Изд. 4-е, 1875; Изд. 5-е, 1881); Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: Биобиблиографический словарь / Рецензент В. И. Кодухов. – Минск: Изд-во Белорусского государственного университета. – Т. I. – 1976, с. 142].

Слова Григория Богослова XIV в. (Гр. Наз. XIV в., Гр. Наз. с толк. Ник. Ир. XIV в., ГБ XIV) – «Григория Богослова 16 слов с толкованиями Никиты Ираклийского, XIV в.» (Государственный исторический музей. Синодальное собрание, №954). Шестнадцать «слов Григория Богослова с толкованием Никиты Ираклийского по списку XIV в. Московской Синодальной библиотеки №117» [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 8', 32'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки, составленное А. В. Горским и К. В. Невоструевым. – Т. II, 2. – М., 1858 (Изд. 2-е), с. 68–87; Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов (отв. редактор), Л. В. Вялкина, Н. В. Чурмаева. – М.: Изд-во «Наука», М., 1969, с. 189, 190, 112, 116, 127, 190, 272, 290, 339; Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 418; Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 29].

Стихирарь 1157 г. (Стихирарь, Стихир., Стих.-лл. 19, 105, 127, 161). – Стихирарь 1156–1163 гг. (Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Софийское собрание, №384);

– Стихирарь месячный, рукопись 1157 г. (Московская Синодальная библиотека, под №589) (Стихарь, XII в. [Стих. XII] – Государственный исторический музей, Синодальное собрание, №279) [Срезневский И. И. Древние памятники русского письма и языка (X–XIV веков): Общее повременное обозрение. – СПб., 1863; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 43 (Стихир. 1157 г.). – Т. III, с. 514. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Словарь древнерусского языка XI–XIV вв.: Введение, инструкция, список источников, пробные статьи / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов (председатель), А. В. Архицовский, С. Г. Бархударов, В. И. Борковский,

Н. К. Гудзий, В. Н. Лазарев, А. Н. Насонов, Т. А. Сумникова, М. Н. Тихомиров, Ф. П. Филин. – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 166; *Словарь древнерусского языка* (XI–XIV вв.): В 10 т. / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 27, 66; *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР XI–XIII вв.* / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомировой, Н. Б. Шеламановой. – №31: конец XII в. – М., 1984; *Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка.* – М.: Учпедгиз, 1957, с. 390].

Супрасл. рук. (Супр) – Супрасльская рукопись, по изданию [Ф.] Миклошича [Вена], 1851. «По своему содержанию *Супр* – мартовская Минея, т.е. сборник Житий святых и гомилий (проповедей)... *Супр* – самый большой по объёму старославянский памятник, она состоит из 285 пергаменных листов, написанных кириллицей в северо-восточной Болгарии одним писцом, и относится к середине XI в.... бóльшая часть рукописи восходит к тексту X в., к преславской школе письменности. *Супр* была открыта М. К. Бобровским в библиотеке Супрасльского монастыря (под Белостоком) в 1823 г.» [*Старославянский словарь* (по рукописям X–XI веков) / Авторы: Э. Благова, Р. М. Цейтлин, С. Геродес, Л. Пацнерова, М. Бауэрова. Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 22–24 (автор – Р. Вечерка)].

–Т–

Тихонравов (Тихонр., Тихон. Пам. отреч. рус. лит., Тих. Пам., Пам. отреч. р. литер.) – [Н. С.] *Тихонравов*, Памятники отречённой русской литературы [т. I–II], СПб.; М., 1863 [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 44'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; *Соболевский А. И.* Исследования в области русской грамматики // *Русский филологический вестник.* – Варшава, 1881, с. 34; *Буслаев Ф. И.* Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 594, 595]. *Тихонравов Н. С.* (1832–1893) – историк литературы, археограф, академик (с 1890 г.), представитель культурно-исторической школы в литературоведении, автор статей про древнюю и новую русскую литературу (творчество А. Д. Кантемира, М. В. Ломоносова, В. К. Тредиаковского, Д. И. Фонвизина, А. С. Пушкина, Н. В. Гоголя и др.) и западноевропейскую (Данте А., Шекспир У.), публикаций рукописных материалов, в частности, сербских рукописей XV в.: «Сербский громник XV века (из собрания рукописей П. И. Севастьянова)» // *Тихонравов Н. С.* Памятники отречённой русской литературы. – Т. II. – М., 1863; «Сербский календарник XV века (Собрание рукописей П. И. Севастьянова)» // *Тихонравов Н. С.* Памятники отречённой русской литературы. – Т. II. – М., 1863 [*Виноградов В. В.* Очерки по истории русского литературного языка XVIII–XIX веков / Научные редакторы: В. П. Вомперский, Н. И. Толстой. Автор предисловия («О курсе истории

русского литературного языка академика В. В. Виноградова») Н. И. Толстой. Автор послесловия и указателя В. П. Вомперский. – Изд. 3-е. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1982, с. 36, 37, 379, 381, 522; *Ломтев Т. П.* Очерки по историческому синтаксису русского языка. – Изд-во Московского университета, 1956, с. 584; *Энциклопедический словарь* / Главный редактор Б. А. Введенский. – Т. 3. – М.: Изд-во «Большая советская энциклопедия», 1955, с. 405; *Українська радянська енциклопедія* / Головний редактор, голова редколегії М. П. Бажан. – Т. 11, кн. I, 1984, с. 259; *Лермонтов М. Ю.* Собрание сочинений в четырёх томах. – I-IV: Проза. Письма. – М.; Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1962, с. 817 (Т. I, с. 608. – *Прим. Б. М. Эйхенбаума*); *Анненков П. В.* Литературные воспоминания / Вступ. статья, подготовка текста и примечания В. П. Дорофеева. – М.: Гослитиздат (Гос. изд-во художественной литературы), 1960, с. 561, 678].

Толк. Апокалипсис XIV в. (Апок XIV, Апок. по сп. XIV в., Апок XIV [2]) – «Апокалипсис с толкованиями Андрея Кесарийского Московского публичного музея. – См.: Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музеума, составленное А. Х. Востоковым. – СПб., 1842, с. 11» [*Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 2', 40'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958, с. 25]. В пробном выпуске «Словаря древнерусского языка XI–XIV вв.» (Под редакцией Р. И. Аванесова. – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 99) сокращённое название *Апок XIV (2)* характеризуется составителями как Апокалипсис XIV в. с указанием места хранения [ГБЛ – Государственная библиотека им. В. И. Ленина, фонд 256 (*Рум.*), №8, л. 104–110] и кратким объяснением содержания «Толкования на символ веры, херувимскую песнь и молитву Господню». Подобные характеристики повторяются, в частности, также: 1) в сборнике «*Исследования по словообразованию и лексикологии древнерусского языка* / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов (отв. редактор), Л. В. Вяткина, Н. В. Чурмаева». – М.: Изд-во «Наука», 1969, с. 338; 2) в «Словаре древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т./ Главный редактор Р. И. Аванесов». – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 29.

– У –

Устав церк. XII в. (М. Синод. Б.) – см.: *Устав церк. М. Синод. Б. XII в.*

Устав церк. XI–XII в. (Типографский устав XI–XII в., Уст., церк.) – Устав церковный Библиотеки Московской синодальной типографии (Типографской библиотеки или Московской Типографской библиотеки) XI–XII вв., №285 [*Булаховський Л. А.* Походження української мови / Відповідальний редактор Ф. Т. Жилко. – Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1956, с. 62, 63].

Устав церк. М. Синод. Б. XII в. (Уст. 1193 г., Уст. XII в., Уст. XII / XIII) – Устав Студийский церковный и монастырский после 1193 г. (конца XII или начала XIII века) Московской синодальной библиотеки (или Синодального собрания Государственного исторического музея), №330, 281 л. (Обозрение рукописи см.: «Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки», составл. А. В. Горским и К. И. Невоструевым. – III, 1, с. 230–270. – М.) (л. 1–196, 245 об. – 281 – «Устав церковной службы и дополнения к нему»; л. 196–245 об. – «Устав монастырского общежития») [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 45'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*: В 10 т. / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 27, 67; *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.* / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой. – №138: конец XII в. – М., 1984].

– X –

Холмское Ев. XIII в. (Ев. Холм. д. 1300 г., Ев. Рум. XIII в. №106, Ев XIII) – Холм. Евангелие XIII в. («Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музеума, составленное А. Х. Востоковым». – СПб., 1842, с. 173–174) сохраняется в Собрании графа Румянцева Н. П. Государственной библиотеки (ГБЛ, Москва), №106 [Соболевский А. И. Очерки по истории русского языка. – Ч. 1. – Киев, 1883–1884; Соболевский А. И. Лекции по истории русского языка. – Изд. 3-е, с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 14, 15; Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959; Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка / Предисловие и примечания академика С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 391; Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 14', 40'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.* / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой. – №337: XIII в. – М., 1984; *Словарь древнерусского языка (XI–XIII вв.)*: В 10 т. / Главный редактор Р. И. Аванесов. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 26, 27, 43].

Хронограф XVII в.:

– *Хроногр. XVII в.* – Хронограф XVII в. Московского Публичного музея, №456 («Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музеума, составленное А. Х. Востоковым». – СПб., 1842, с. 754–761) [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 40', 46'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958].

– *Хроногр. Серг. Кубас. XVII в.* – Хронограф Сергея Кубасова, по изданию К. Ф. Калайдовича в сборнике памятников XII–XVII вв.: «Русские достопамятности», издаваемые Императорским Обществом истории и древностей российских, учреждённым при Императорском Московском университете. – Часть I. – М.: Университетская типография, 1815 (Содержит, в частности, такие рукописи, как: «Русская правда» (по списку Синодальной библиотеки XIII в., с введением и примечаниями К. Ф. Калайдовича), «Устав Новгородского князя Святослава XII в.» (по списку Синодальной библиотеки), «Список уставных грамот Иоанна Грозного» (и сами грамоты с примечаниями, в которых толкуются непонятные и областные слова) и некоторые другие исторические памятники более позднего времени) [Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959, с. 596; Булич С. К. Очерк истории языкознания в России. – Т. I (XIII в. – 1825 г.). С приложением вместо вступления «Введения в изучение языка (Из истории и методологии сравнительного языкознания)» Б. Дельбрюка. – СПб.: Типография М. Меркушева, 1904, с. 821–822].

– Ю –

Юрьевское Ев. (Ев Юр XII, Ев Юр н. XII, Юрьевское евангелие, Юрьевск. ев. ок. 1128, Юр. ев. п. 1119 г., Оп. Юр. ев.):

– «*Ев Юр н. XII* – Евангелие-апракос Юрьевское, начало XII в., Государственный исторический музей. Синодальное собрание, №1003» [Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т. / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I. – М., 1988, с. 43; см. также: *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.* / Под редакцией Л. П. Жуковской, Н. Б. Тихомирова, Н. Б. Шеламановой. – №52: 1119–1128 гг. – М., 1984; *Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка* / Предисловие и примечания акад. С. П. Обнорского. – М.: Учпедгиз, 1957, с. 392; *Историческая грамматика русского языка: Морфология. Глагол* / Под редакцией Р. И. Аванесова, В. В. Иванова. – М.: Изд-во «Наука», 1982, с. 424].

– «*Юрьевское Евангелие* около 1120 г., написанное – вероятно в Киеве – для новгородского Юрьева монастыря» [Соболевский А. И. Лекции по истории русского языка. – Изд. 3-е, с изменениями и дополнениями. – М.: Университетская типография, 1903, с. 12–13].

– «*Юр. ев. п. 1119г.* – Юрьевское евангелие после 1119 г. – См.:... *Оп. Юр.ев.* – Арх. Амфилохий: Описание Юрьевского евангелия 1118–1128 г. М., 1877» [Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. – Т. I: Указатель сокращений, с. 47', 32'. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1958; Соболевский А. И. Исследования в области русской грамматики // Русский филологический вестник. – Варшава, 1881, с. 12].

**«ИНДОЕВРОПЕЙСКОЕ» ЯЗЫКОЗНАНИЕ ОТ
МЛАДОГРАММАТИКОВ ДО ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ¹**

(F. Specht, *Die «indogermanische» Sprachwissenschaft von den Junggrammatikern bis zum ersten Weltkriege* // Lexis. I Bd., 1948;
см. также в книге: «Общее и индоевропейское языкознание /
Перевод с немецкого Б. Горгунга. Редакция и предисловие
В. А. Звегинцева». – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956)

В 1866 году вышло в свет второе издание «Компендиума сравнительной грамматики индоевропейских языков» А. Шлейхера. Это был труд лингвиста, находившегося в продолжение всей своей жизни в теснейшем соприкосновении с естественными науками и воспитанного гегелевской философией в духе глубочайшего стремления к систематизации и порядку. Как для растений в ботаническом гербарии, так и у А. Шлейхера было старательно отыскано место для каждого языкового явления, определена для него «индоевропейская» исходная форма и включена в единое целое на основе принципа более высокого порядка. Все выглядело прочным и безусловно обоснованным, и если автор и не скрывал, что то здесь, то там обнаруживаются некоторые неясности в деталях, то читатель оставался, во всяком случае, в горделивом сознании, что основанное Ф. Боппом «индоевропейское» языкознание за немногие десятилетия успело создать прочный непоколебимый фундамент величественного здания, для завершения которого нужно лишь улучшить кое-какие детали и заполнить несколько небольших пробелов. Почти само собой разумеющимся итогом, вытекающим из всего построения в целом, явилась в 1868 г. басня о лошади и овце на «индоевропейском» праязыке².

Вскоре после этого А. Шлейхер умер (6 декабря 1868 г.). Замечательный человек, который на протяжении всей своей жизни находил чистую радость в экспериментах, пал жертвой оригинального опыта над самим собой: заболев воспалением легких, чему он был часто подвержен, он облился ледяной водой³.

¹ F. Specht, *Die «indogermanische» Sprachwissenschaft von den Junggrammatikern bis zum ersten Weltkriege*, "Lexis", I Bd., 1948.

² «Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung» hrsg. von A. Kuhn und A. Schleicher, т. 5 (18), стр. 206-208.

³ Устное сообщение А. Лескина.

Шлейхер умер с убеждением, что ему удалось довести индоевропейское языкознание до состояния известной завершенности. Однако уже в год его смерти появилась книга, которая сильно потрясла казавшееся столь прочным здание сравнительного языкознания и заставила пошатнуться некоторые из горделиво выглядевших его устоев. Это была книга «К истории немецкого языка», принадлежавшая *В. Шереру* (1841–1887)¹. Молодой исследователь мог наносить удары тем настойчивей и безжалостней, что сам не принадлежал к замкнутому кругу лингвистов. Насколько опасной показалась эта книга современникам, можно заключить из подробной рецензии *Куна* (1812–1881), в которой он пытается разделаться со смелым новатором². В первый раз была предпринята попытка объяснить развитие немецкого языка из особенностей немецкого народа. Важность этой задачи не уменьшилась оттого, что данная попытка оказалась неудачной. Сейчас от достижений этой книги осталось немного, но с состоянием покоя в науке она сразу покончила. Всюду стали возникать сомнения, сначала скрытые и сдержанные, затем прорывающиеся все с большей остротой, пока не наступила совершенно новая эпоха в языкознании.

Разногласия возникли в самой среде учеников А. Шлейхера – *И. Шмидта* (1843–1901) и *А. Лескина* (1840–1916). А. Шлейхер изложил свои взгляды на родство индоевропейских языков и миграции пранарода (в форме «родословного древа»)³. Согласно этим взглядам, германцы, балтийцы и славяне раньше других отделились от прочих «индоевропейцев». Из оставшейся «арио-греко-итало-кельтской» языковой общности выделились вскоре после этого кельты, италики и греки как особый народ, который лишь спустя много времени распался, в свою очередь, на кельто-италиков и албано-греков. Ранее отделившаяся ветвь также вскоре распалась на германцев и балто-славян, из которых последние разделились на балтийцев и славян гораздо позднее. Исходя из такой последовательности, Шлейхер сформулировал свое парадоксально звучащее ныне положение: «Чем восточнее живет сейчас индоевропейский народ, тем больше древнего сохранилось в его языке; чем западнее он живет, тем меньше древнего сохранилось в его языке и тем больше в нем новообразований»⁴.

¹ *W. Scherer, Zur Geschichte der deutschen Sprache, 1868.*

² *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 18, стр. 321-411, 1869.*

³ *A. Schleicher, Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, 2-е изд., стр. 9.*

⁴ *A. Schleicher, цит. соч., стр. 7.*

Некоторые небольшие изменения были внесены в это «родословное древо» *Лоттнером, Г. Курциусом* (1820–1885) и *Мюлленгофом* (1818–1884). В противоположность *А. Шлейхеру*, они резко противопоставляли друг другу две выделившиеся языковые общности – арийскую (азиатскую) и европейскую. Последняя, в свою очередь, распадалась у них на северную – германо-балто-славянскую и южную – кельто-итало-греческую. *А. Фик* (1833–1916) пытался затем практически провести это противопоставление в книге «Былое языковое единство индоевропейцев Европы»¹ и в нескольких изданиях своего индоевропейского словаря². *И. Шмидт* с полным основанием решительно оспаривал это. Но и генеалогическим древом своего, учителя *А. Шлейхера* он удовлетвориться не мог. В своей книге «Родственные отношения индоевропейских языков»³ Шмидт пытался показать, что славяно-балтийская ветвь имеет тесные языковые связи с германцами на западе и с индо-иранцами на востоке. Таким же образом греческий язык является промежуточным звеном между индо-иранскими и итальянскими языками. Тем самым он отвергал шлейхеровскую гипотезу родословного древа и заменял ее «образом волны, которая распространяется концентрическими кругами, становящимися все более слабыми по мере удаления от центра распространения новообразований» (указ. соч., стр. 23). Если даже и не все аргументы, приводившиеся *И. Шмидтом*, были бесспорны, то все-таки господствовавшее раньше представление о родстве индоевропейских языков было сильно поколеблено его работой. *А. Лескин* пытался примирить родословное древо с теорией волн⁴, но тем не менее противоречие оставалось все-таки очень сильным. Скоро, однако, все эти вопросы стали отодвигаться все более и более на задний план, особенно после того, как *К. Бругман* (1849–1919) в статье «К вопросу о родственных отношениях между индоевропейскими языками»⁵ выступил с отрицанием каких бы то ни было более близких родственных отношений между индоевропейскими языками, кроме более близкого

¹ *A. Fick*, Die ehemalige spracheinheit der Indogermanen Europas, 1873

² *A. Fick*, Vergleichendes Wörterbuch der indogermischen Sprachen; 4-е изд. было начато самим *Фиком* (1-й том, 1890), но продолжалось другими лицами.

³ *J. Schmidt*, Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1872.

⁴ *A. Leskin*, Die Deklination im Slavisch-Litauischen und Germanischen (1876), стр. XII.

⁵ *K. Brugmann*, Zur Frage nach den Verwandtschaftsverhältnissen der indogermanischen Sprachen (Teuchners Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaften, т. 1, 1884, стр. 226 и сл.).

родства между латинским и кельтским. Возникали совершенно новые вопросы, которые на долгие годы настолько захватили все умы, что перед ними померкло все остальное. Это был вопрос о *непреложности звуковых законов* и вопрос об *образованиях по аналогии*. Он был стимулирован учеником А. Шлейхера и его преемником по йенской кафедре А. Лескиным.

В то время как А. Шлейхер, следуя естественно-научным взглядам, думал, что *языки развиваются только в доисторический период и распадаются в период исторический*, и стремился полностью исключить образования по аналогии из ранних эпох истории языка, В. Шерер в упомянутой книге «К истории немецкого языка» (1868) удачно применил так называемую «ложную аналогию» и к объяснению древнейших языковых явлений. А. Лескин, занимавший с 1870 г. в Лейпциге первую в Германии кафедру славянской филологии, изучая живые славянские языки, признал огромную роль образований по аналогии и связал с этим положение о том, что *звуковые законы не знают исключений*, которое намечалось уже в работах самого А. Шлейхера. Позднее много спорили, насколько велика была здесь зависимость А. Лескина от А. Шлейхера. Теперь, когда этот спор давно закончен, можно прямо сказать, что сама мысль принадлежит А. Шлейхеру. Однако ни А. Шлейхер, ни его современники не проводили этого принципа с достаточной строгостью, и даже сам А. Лескин в книге «Склонение в славяно-литовских и германских языках»¹, где и было провозглашено, что звуковые законы не знают исключений, иногда противоречил собственным принципам. Лишь после закомства с работой К. Вернера (1846–1896) «Одно исключение из первого передвижения согласных»² наступило значительно более строгое обращение со звуковыми законами. Несмотря на это, за А. Лескиным остается огромная методическая заслуга, так как он, в своих лекциях и личном общении с молодыми исследователями и учениками, придал этой мысли А. Шлейхера новое содержание. Его учениками были не только компаративисты Г. Остгоф (1847–1907), К. Бругман, швейцарец Ф. де Соссюр (1857–1913), Г. Гюбшман (1848–1908) и несколько позже швед О. А. Даниэльссон (1852–1933), но и германисты Э. Зиверс (1850–1932), Г. Пауль (1846–1921) и В. Брауне (1850–1926). Придуманное

¹ A. Leskin, Die Deklination im Slavisch-Litauischen und Germanischen, 1876.

² K. Verner, Eine Ausnahme zur ersten Lautverschiebung (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 23, стр. 97 и сл.).

Царнке (1825–1891) шутливое наименование «младограмматики» было принято Бругманом и закрепилось за новым направлением¹.

Разницу между прежними и новыми принципами исследования можно иллюстрировать на одном примере. А. В. Потт (1802–1887), А. Шлейхер и Г. Курциус² без всяких колебаний связывали лат. *sapiens* с гр. σοφός. Для младограмматиков такое сопоставление было неприемлемо, так как во всех других случаях начальное греческое *s* перед гласным перешло в придыхание, ср. лат. *septem* – гр. ἑπτά. Никакой особой причины для сохранения *s* в слове σοφός указать нельзя. Кроме того, гласные *o* и *a* и согласные *φ* и *p* также не точно соответствовали друг другу. Поэтому такое сопоставление было отклонено ими, несмотря на созвучие слов и близость значения.

Стоять в самой гуще событий противоречило всему духу А. Лескина. Он отошел от работы и поручил проводить свое учение в жизнь своим молодым ученикам – Г. Остгофу и К. Бругману. Новый метод, которым они чрезвычайно гордились, едва ли бы так быстро распространился, если бы применение его не сопровождалось некоторыми решающими открытиями, которые привели к совершенно новой трактовке явления чередования гласных в индоевропейском языке. Сюда относится *установление Г. Остгофом слогового r (=r̥)*³ и *открытие К. Бругманом слоговых носовых гласных, так называемых «nasalis sonans»*⁴. См. об этом статьи «К истории склонения с чередованием гласных основы»⁵ и «К истории именных суффиксов -as, -jas и -vas»⁶. Публичным объявлением войны прежнему направлению явилось в 1878 г. предисловие к первому тому «Морфологических исследований в области индоевропейских языков»⁷. В нем авторы не только защищали отсутствие исключений из звуковых законов и более широкое использование принципа аналогии, но и углублялись в частности жизни языка, выдвигая на первый план «психическую и физическую деятельность человека при усвоении языка, наследуемого

¹ K. Brugmann, IA, т. II, стр. 132.

² Pott, Etymologische Forschungen; Schleicher, Compendium (2-е изд.), стр. 243; Curtius, Grundzüge der griechischen Etymologie (2-е изд.), стр. 408.

³ Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, т. 3, стр. 1 и сл.

⁴ K. Brugmann, Nasalis sonans (Curtius Studien, т. 9, стр. 287 и сл.).

⁵ K. Brugmann, Zur Geschichte der stammbestufenden Deklination (там же, стр. 363 и сл.).

⁶ K. Brugmann, Zur Geschichte der Nominalsuffixe –as, -jas, und -vas (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 24, стр. 1 и сл.).

⁷ K. Brugmann und H. Osthoff, Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, т. 1, 1878.

от предков». Тем не менее с их стороны было роковой ошибкой считать, что им удалось «выйти из душного круга туманных гипотез, где ковались индоевропейские праформы, на свежий воздух ощутимой реальности и современности» и тем самым объявить войну «языку на бумаге». В действительности же многообразная жизнь языка, получившая свои права еще у современников *А. Шлейхера*, в этих исследованиях захирела. Их неоспоримые и серьезные заслуги именно и заключаются в *целеустремленной односторонности метода, явно переоцененного ими*, при помощи которого они критически исследовали гигантский материал и увеличили объем этого материала. Каждое слово было детально проверено с точки зрения звуковых законов, и там, где обнаруживалось хотя бы незначительное противоречие этим законам, слово отрывалось даже от своих ближайших связей. *Злоупотребляли также систематическим привлечением принципа аналогии*, который стал почти самоцелью, но которым при чисто механическом объяснении языка нет оснований продолжать восхищаться.

В противоположность этому *И. Шмидт* всегда настойчиво подчеркивал, что мы во многих случаях должны считаться с еще неизвестными нам звуковыми законами и прибегать к объяснению по аналогии лишь тогда, когда никаких других средств у нас нет. В острой полемике с младограмматиками он в отдельных случаях бывал прав.

Однако, хотя в том или другом случае младограмматики могли бить мимо цели, как это показали позднейшие открытия, их метод в целом, так же как и борьба против их учителя *Г. Курциуса*, оказались правильными, и с течением времени другие языковедческие школы в Германии перешли на те же позиции. Это относится к *И. Шмидту* в Берлине и к кругу учеников *Т. Бенфея* в Геттингене. Сам *Т. Бенфей* был уже слишком стар для того, чтобы принять новые точки зрения, но это сделал гениальный *А. Фик* со своими учениками *А. Беценбергером* (1851–1922), *Г. Коллицем* (1855–1935), *Ф. Бехтелем* (1855–1924) и др. Отличающийся совершенно иными умонастроениями *Я. Вакернагель* (1853–1938), сознательно устранявшийся от борьбы различных школ, формально может быть отнесен сюда же, хотя он и остался учеником *Г. Курциуса*. При всем этом борьба между отдельными направлениями была острее чем когда-либо, и, несмотря на общие цели, возникали споры в чисто немецком духе, касавшиеся больше личностей, чем сути дела. Часто ограничивались использованием работ только собственного направления и проглядывали достигнутое другими. Это ясно видно из

ссылок на литературу в работах того времени. Когда однажды в Меране А. Лескин спросил А. Фика, почему тот так мало интересуется всем, что происходит за пределами геттингенской школы, последовал гордый ответ: «Я кую только из собственного железа»¹.

Однако у обозревателя, бросающего ретроспективный взгляд, этот период переворотов и брожений вызывает чувство глубокой удовлетворенности. За 1876–1890 гг. было сделано такое количество открытий и установлено такое количество новых фактов, которого с тех пор в сравнительном языкознании уже не наблюдалось. Все учение об индоевропейском вокализме было в корне пересмотрено...

Упомянутая выше статья К. Бругмана «*Nasalis sonans* в индоевропейском языке-основе» (1876) выдвинула совершенно новое представление об индоевропейском аблауте. Она послужила основанием для учения о слогаобразующих согласных и порвала со старым представлением о «подъемах гласных».

Ударные **an** или **ar** в безударном положении становятся согласными **n** или **r**. Естественным следствием этого было допущение того, что и ударяемым **ái**, **áu** должны противостоять **i**, **u**. В этом К. Бругман совпал с Г. Паулем, И. Шмидтом, А. Фиком, швейцарцем Ф. де Соссюром (1857–1913) и датчанином Г. Мёллером (1850–1927)². Древнейшим состоянием оказались не краткие гласные, как думал А. Шлейхер; первичными были признаны «полные ступени», а краткие гласные – результатом их ослабления в безударном положении. Тем самым ударению было отведено подобающее ему место. Ничего случайного не было и в появлении в это же время знаменитой статьи «Одно исключение из первого передвижения согласных»³ датчанина К. Вернера (1846–1896), отец которого переселился в Данию из верхней Саксонии в качестве ремесленника. В этом исследовании предельно ясно было установлено, что германские языки имели некогда такое же свободное ударение, как и древнеиндийский язык, и что оно до сих пор продолжает оказывать влияние на немецкий консонантизм: Ср. *ziehen* с **h** в противоположность *zog* с **g**, или *leiden* с **d** в противоположность *gelitten* с **t**, или *Hof* с **f** в противоположность *hübsch* с **b**, или *gewesen* с **s** в противоположность *war* с **r** (здесь **r** по ротацизму из **z**). То, что

¹ Устное сообщение Лескина.

² *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 24, стр. 578.

³ C. Verner, Eine Ausnahme zur ersten Lautverschiebung (*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 23, стр. 97. и сл.).

казалось произволом языка, было теперь осмыслено как закономерность.

В свое время *Ф. Бопп* (1791–1867) под влиянием *Я. Гримма* (1785–1863) рассматривал древнеиндийский вокализм как древнейший вокализм индоевропейских языков и из древнеиндийского **а** выводил для индоевропейских языков Европы три гласных – **а, е, о**. Нигде лучше не выражен этот взгляд, как в начале «Немецкого словаря» Я. Гримма, где в чисто романтическом духе говорится: «**а** – есть благороднейший и исконнейший из всех звуков, исторгаемый грудью и гортанью во всей полноте звучания, звук который первым с наибольшей легкостью воспроизводится ребенком, звук, которым с полным основанием большинство народов начинает свои алфавиты». К. Бругман пытался расшатать эти старые воззрения. Приводимое им доказательство, что древнеиндийскому **а** в открытом слоге соответствует в европейских языках **ё**, оказалось, правда, неудачным и неверным. Подлинным обоснованием древности индоевропейского вокализма явился только так называемый «закон палатализации», открытый одновременно целым рядом исследователей – *И. Тегнэром* (1843–1928), *В. Томсеном* (1842–1927), *К. Вернером*, *И. Шмидтом*, *Г. Коллицем* и *Ф. де Соссюром*¹. Опубликовал это открытие Г. Коллиц², а также и И. Шмидт в статье, которая имела решающее значение для трактовки различных явлений индоевропейского аблаута³. Из фактов славянских языков и тогда уже знали, что звук **к** перед гласными **е** и **і** «палатализуется», то есть переходит в **č**. Такой же переход был найден названными исследователями и в древнеиндийском языке, в таких словах, в которых **а** соответствует европейскому **е**. Из этого с необходимостью вытекало, что в эпоху, когда в древнеиндийском языке совершился переход **к** в **č**, следующий за согласными гласный звук был еще звуком **е**. Так было доказано существование в древнеиндийском языке древнего **е**.

Открытием влияния ударения на развитие чередования гласных, а также исконной древности гласных **а, е, о** была создана основа для совершенно нового построения индоевропейской языковой истории. В последующие годы в этом направлении была проведена большая и успешная работа. Научным органом К. Бругмана и Г. Остгофа были «Морфологические исследования»; за 1878–1880 гг. вышло три тома. После четвертого тома (1881) наступил внезапный перерыв. Г. Остгоф,

¹ См. *И. Шмидт* в *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 25, стр. 63.

² *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*, т. 3, стр. 3, 177 и сл.

³ *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 25, стр. 1 и сл.

которому в этом томе принадлежала бóльшая часть статей (указ, соч., стр. 1–406) и который, используя не всегда бесспорный материал, пытался найти в индоевропейском вокализме вторую редуцированную ступень, встал здесь на ошибочный путь. Все его рассуждения были значительным шагом назад по сравнению с книгой Ф. де Соссюра «*Mémoire sur le système primitive des voyelles dans les langues indo-européennes*» (1879). Несмотря на это, и данная работа Г. Остгофа, как и его капитальный труд «К истории индоевропейского перфекта»¹, были первоначально отмечены младограмматиками как большие события. Сейчас обе работы почти совершенно забыты. Тем не менее в 1890 г. появился пятый том «Морфологических исследований» и в 1910 г., уже после смерти Остгофа, даже шестой том. Однако начатая с такими надеждами работа полностью выполнила свои задачи в первых трех томах.

К. Бругман, значение которого более велико, чем Г. Остгофа, поставил, кроме того, перед собой две большие задачи, осуществление которых заняло всю его жизнь и исчерпало все его силы: это – разработка греческой исторической грамматики² и составление «Основ сравнительной грамматики индоевропейских языков». В первом издании «Греческой грамматики» (1885) впервые давалось изложение исторического развития греческого языка, включая развитие синтаксического строя. Лишь в 4-м издании (1912) Г. Бругман передал переработку книги своему ученику А. Тумбу (1865–1916). Несравненно важнее и обширнее был второй труд³. Здесь каждое явление отдельных индоевропейских языков было тщательно зарегистрировано, было определено его место и дано ему историческое объяснение. Это был поистине удивительный труд, который мог осилить только один К. Бругман. По сравнению с легко обозримым «Компендиумом» А. Шлейхера «Основы» К. Бругмана читаются с трудом и являются прежде всего справочным пособием. Однако именно он распространил славу немецкой науки на весь мир, и все учились по его труду. Даже книга француза А. Мейе (1866–1936) «Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков»⁴, вышедшая первым изданием в 1903 г., по своему материалу целиком зависит от К. Бругмана. Таким образом, К. Бругман с начала 80-х годов посвятил все свои силы

¹ *H. Osthoff, Zur Geschichte des Perfekts im Indogermanischen* (1884).

² *K. Brugmann, Griechische Grammatik* (1-е изд. – 1885).

³ *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*.

⁴ *A. Meillet, Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes*.

выполнению совершенно иных задач. Оставаясь исследователем, он был вместе с тем критическим собирателем материала и выдающимся систематиком.

К лейпцигской школе можно отнести и совершенно самостоятельного исследователя-швейцарца *Ф. де Соссюра*, который в 1879 г., в возрасте 22 лет, выпустил уже упоминавшуюся книгу о первоначальной системе гласных, производящую и до сих пор неизгладимое впечатление на читателя. Все остальное, написанное этим талантливым ученым за 35 последующих лет его жизни, уступает и по объему и по содержанию его первому труду. Особенностью этой книги была ее подкупающая последовательная систематичность, которой подчинялось все остальное. Как это ни странно, работа не получила сразу того признания, которого она заслуживала. Работы младограмматиков отодвинули ее в сторону, и влияние ее росло лишь постепенно. А именно этой книге мы обязаны теорией строения индоевропейского корня. Старое разделение корней у индийских грамматиков на «корни-анит» (anīṭ) и «корни-сет» (seṭ), то есть корни без *i* и корни с тем *i*, которому в греческом языке соответствовали краткие гласные **а**, **е**, **о** (ср. δαμάσαι, καλέσαι, ἄρόσαι), *Ф. де Соссюр* признал относящимися к индоевропейской эпохе. Его заслугой на долгие годы осталось открытие факта, что наряду с обычными односложными корнями существовали корни с присоединением к ним открытого им же звука **А**, в результате чего корни становились двусложными. *Ф. де Соссюр* внес ясность и в запутанные явления чередования гласных в корнях этого типа. Кроме этого, книга содержала и ряд других блестящих открытий, как, например, совпадение способа образования при помощи носового согласного в так называемых V, VII и IX классах древнеиндийских глаголов, в которых звук **п** был определен *Ф. де Соссюром* как инфикс. Это утверждение несомненно справедливо для конца существования индоевропейской языковой общности. В других вопросах, например в объяснении индоевропейских долгих гласных в корневых слогах из сочетания **е** + **А**, что отражает последовательное проведение его системы, я не могу согласиться с *Ф. де Соссюром*, хотя именно эта точка зрения нашла себе новых последователей во Франции в наши дни.

Геттингенская школа, которая медленно приближалась к методическим принципам младограмматиков, получила с 1877 г. собственный печатный орган в основанном *А. Беценбергером* журнале «Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen». *Г. Коллиц* опубликовал в нем, как уже было указано, сообщение об открытом им

важном «законе палатализации». Однако наиболее выдающимся умом геттингенской школы был А. Фик, богато одаренный фантазией, отличающийся глубиной мысли и непревзойденным чутьем языка. Тяжелые болезни, сопровождавшие его всю жизнь, к сожалению, мешали ему развить свои способности во всей полноте. Нельзя судить об этом выдающемся исследователе по его работам о древнегреческом эпосе и древнегреческой лирике: они создают неверное представление о нем. Его выдающееся значение связано прежде всего с областью этимологии, где он был мастером высшего ранга. Он обогатил исследовательскую практику многочисленными новыми сопоставлениями, ставшими теперь общим достоянием. Велико участие А. Фика и в общих успехах языкознания в конце 70-х годов. Его заслугой является также признание исконности индоевропейских долгих гласных¹, в чем он совпал с выводами Ф. де Соссюра; он же указал на результат ослабления долгих гласных в неударяемых слогах. Далее он обратил внимание на тесную связь именных и глагольных основ² и дал первое основательное изложение вопроса о способах образования индоевропейских собственных имен³. В своих обширных рецензиях в журнале «Göttingische gelehrte Anzeigen» он прокладывал дорогу тому новому пониманию индоевропейского корня, которое позже было возрождено Г. Хиртом (1866–1936). Следуя этому направлению, он рассматривал форо- и фэро- в греческих словах φόρος и φέρομεν как единый корневой элемент, названный им «базой». Эта точка зрения, несмотря на согласие с ней очень многих исследователей, безусловно, неверна, хотя совсем недавно польский лингвист Ю. Курилович положил ее в основу своей теории индоевропейского аблаута. Глава так называемой «берлинской школы» И. Шмидт в своих первых работах относился к методическим принципам младограмматиков, если не отрицательно, то, во всяком случае, сдержанно и без особого сочувствия, ... еще полностью примыкал к А. Шлейхеру в своем двухтомном труде «К истории индоевропейского вокализма»⁴, в котором он пытался объяснить несогласованности и нарушения соответствий в отношениях между индоевропейскими гласными и попутно основательнейшим образом проработал весь индоевропейский

¹ Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, т. 3, стр. 157 и сл., т. 4, стр. 167 и сл.

² Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, т. 1, стр. 1 и сл.

³ A. Fick, Die griechischen Personennamen, 1874.

⁴ J. Schmidt, Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus (1871 и 1875).

корнеслов. Таким путем он приобрел глубокие знания и необходимые навыки, в которых он превосходил всех своих современников. В многообещающем 23-м томе «журнала Куна» находятся две его статьи, еще целиком отражающие старые пути: «О метатезе носовых согласных и о склонении основ, оканчивающихся на гласный, в греческом языке»¹ и «Что означает **е** европейских языков для допущения единого европейского языка-основы?»². Однако в первой из этих статей содержится опережающее Ф. де Соссюра признание чередования гласных в двусложных корнях в греческом языке. Только потому, что он считал конечный гласный своего рода вставкой и против своего обыкновения не прослеживал этого явления за пределами греческого языка, специфический характер этого типа образований остался для него невыясненным. Но уже с 24-го тома того же журнала начинается длинный ряд его выдающихся открытий, которыми он больше чем кто-либо другой способствовал дальнейшему развитию индоевропейской фонетики и морфологии. Здесь можно назвать статьи: «Первоначальные формы спряжения опатива и основ настоящего времени на -а» (т. 24)³, «Два индоиранских звука **а** и палатальные согласные» (т. 29)⁴, «Судьба древних **āu** и **ōu** в германских языках» (т. 26)⁵, «Германские предлоги и закон конца слова» (т. 26)⁶, «Суффикс причастия перфекта действительного залога» (т. 26)⁷, «Первичный суффикс сравнительной степени» (т. 26)⁸, «Местный падеж единственного числа и греческое склонение на -i» (т. 27)⁹, «Ассимиляция соседних, но не соприкасающихся гласных в греческом языке» (т. 32)¹⁰, «Девятый класс основ настоящего времени у индийцев»¹¹, «Греческое настоящее время на -σκω» (т. 37)¹², «К истории долгих дифтонгов в

¹ Über metathesis von Nasalen und die Flexion vokalisches auslauten der Wurzeln im Griechischen.

² Was bedeutet das **e** der europäischen Sprachen für die Annahme einer einheitlichen europäischen Grundsprache?

³ Die ursprüngliche Flexion des Optativs und der auf **ā** auslautenden Präsensstämme.

⁴ Zwei arische **a**-Laute und die Palatale.

⁵ Die Vertreter von ursprünglichem **āu**, **ōu** in den germanischen Sprachen.

⁶ Die germanischen Präposition und das Auslautgesetz.

⁷ Das Suffix des Partizipiums Perfecti Activi.

⁸ Das primäre Komparativsuffix.

⁹ Der Locativus singularis und die griechische **i**-Deklination.

¹⁰ Assimilation benachbarter einander nicht berührender Vokale im Griechischen.

¹¹ Die neunte Präsensklasse der Inder ("Festgruß an Roth", стр. 179-186).

¹² Die griechischen Präsens auf -σκω.

греческом языке» (т. 38) и др.¹ и, наконец, его книгу «К критике теории сонантов» (1895)², где он, полемизируя с К. Бругманом, стремится доказать, что индоевропейцы произносили не чистое слоговое η , а согласное n с легким гласным призвуком ($\text{ә}n$). Хотя такой взгляд явно преувеличен, тем не менее и в этой книге есть важные открытия, как, например, судьба индоевропейского сочетания mn . Самой же блестящей работой И. Шмидта остается книга «Образование множественного числа у индоевропейских слов среднего рода» (1889)³. Равного этому труду, пожалуй, не найдется во всем индоевропейском языкознании. Исходя из способа выражения, обычного для греческого языка, где при подлежащем среднего рода множественного числа сказуемое стоит в единственном числе, И. Шмидт показал, что индоевропейский язык не имел множественного числа среднего рода, так как оно заменялось формой с собирательным значением. Наряду с этим книга содержит много других ценных наблюдений, объясняющих сложные явления индоевропейского словоизменения. И. Шмидт ведет свое исследование в сжатой, без единого лишнего слова форме, с полным владением материала, дает остроумные обоснования. Работы Шмидта предъявляют читателю большие требования и читаются нелегко, в противоположность, например, работам Г. Остгофа,... изобилующим подробными ссылками на литературу.

Много замечательных находок, преимущественно в области морфологии, содержит книга ученика И. Шмидта – Г. Малова (род. в 1855 г.) «Долгие **а**, **е** и **о** в европейских языках» (1879)⁴. Она должна быть упомянута наряду с современными ей публикациями, хотя принцип фонетических законов, не знающих исключений, проведен в ней недостаточно последовательно. В то время ее, однако, рассматривали как младограмматическую работу, так как, когда ее автор, идя по следам своего учителя, хотел получить доцентуру в Боннском университете, стареющий Ауфрехт (1822–1907) отверг его, ссылаясь на непонятную для него книгу⁵. Г. Малов, огорченный, отошел от языкознания, которому оно было столь обязано, и пошел своим собственным путем. Он так и не смог понять того, что каждая наука есть результат коллективного труда и что каждого, как бы он не выделялся своими способностями, необходимо сотрудничество с другим. Только этим можно объяснить

¹ Zur Geschichte der Langdiphthonge im Griechischen.

² J. Schmidt, Zur Kritik der Sonantentheorie, 1895.

³ J. Schmidt, Die Pluralbildung der indogermanischen Neutra, 1889.

⁴ G. Mahlow, Die langen Vokale AEO in den europäischen Sprachen, 1879.

⁵ Устное сообщение В. Шульце.

публикацию после почти 50 лет молчания книги «Новые пути в изучении греческого языка и греческой поэзии» (1927)¹, которая, несмотря на бесспорное остроумие автора, в целом является явно неудачной.

В то время как книга *Г. Гюбшмана* «Индоевропейская система гласных» (1885)² не означала какого-либо шага вперед, а была только обзором фактов, касающихся рядов индоевропейского аблаута, появилось несколько других работ, внесших свой вклад в дело объяснения индоевропейского вокализма. Так, объяснением чередования гласных в корнях с долгим гласным мы обязаны крупнейшему ученику И. Шмидта – *В. Шульце* (1863–1935), который написал эту работу, не достигнув еще и двадцатилетнего возраста, и опубликовал ее в 1885 году³. Он установил, что индоевропейские долгие дифтонги *āi, ēi, ōi* и *āu, ēu, ōu* могут терять второй (неслоговой) элемент и тем самым внешне совпадать с долгими гласными. Такие формы, как эол. *πώνω* и общегр. *πίνω*, восходят к архетипу **pōi-*. Важные наблюдения, хотя и не получившие общего признания во всех своих частностях, содержат работы *П. Кречмера* (род. в 1865 г.) «Этюды по изучению индоевропейского ударения и индоевропейских звуков» (1891)⁴ и книга *Ф. Бехтеля* «Основные проблемы индоевропейской фонетики со времени А. Шлейхера» (1891)⁵, в которой автор критически излагает, часто следуя за А. Фиком, историческое развитие научного исследования за эти годы.

Много разговоров возбудило открытие так называемых «трех рядов» заднеязычных согласных, сделанное почти одновременно *А. Беценбергером*⁶ и *Г. Остгофом*⁷ (1890). Я считаю, однако, это открытие чисто теоретическим домыслом. Существования всех трех рядов в каком-либо индоевропейском языке пока установить не удалось; не удалось установить этого и в албанском языке. Из работ, описывающих судьбу рядов заднеязычных согласных в отдельных языках, заслуживает упоминания прежде всего книга *Э. Цупицы* (1874–

¹ *G. Mahlow*, Neue Wege durch griechische Sprache und griechische Dichtung, 1927.

² *H. Hübschmann*, Das indogermanische Vokalsystem, 1885.

³ *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 27, стр. 420 и сл.

⁴ *P. Kretschmer*, Indogermanische Accent- und Lautstudien (*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, т. 31, стр. 325 и сл.).

⁵ *F. Bechtel*, Die Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre seit Schleicher, 1891.

⁶ *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*, т. 16, стр. 234 и сл.

⁷ *Morphologische Untersuchungen*, т. 5, стр. 63, прим.

1917) «Германские заднеязычные согласные» (1896)¹, в которой приводится множество новых сопоставлений слов.

Таким образом, полная перестройка индоевропейского языкознания потребовала приблизительно пятнадцать лет. То, что, при несколько враждебной обстановке, младограмматики провозгласили в качестве «нового метода», получило всеобщее признание, и даже те, которые вначале медлили и стремились остаться в стороне от этого направления, в своей научной практике стали единомышленниками младограмматиков. Споры же между отдельными школами оказались для развития науки только плодотворными, ибо благодаря этому принципы подвергались длительной проверке, и то, что не принималось сразу, получало с течением времени более точную формулировку. Успехи, достигнутые в течение немногих лет, поистине поразительны... Конечно, за этими небывалыми успехами не следует забывать одной вещи: все многообразие проблем языка, поднятых во времена Ф. Боппа и А. Шлейхера, было сведено *только к фонетике и морфологии*, а в этих рамках львиная доля исследований относилась *только к вокализму*, так что И. Шмидт имел право сказать в своей вступительной речи в Берлинской Академии наук в 1884 г., что «ныне вся сравнительная грамматика растворилась в изучении гласных». Вопрос о первоначальном значении словообразующих элементов, который в начальный период индоевропейского языкознания стоял на первом плане, давно уже отпал. Теперь довольствовались констатацией факта, что соответствующая форма встречалась еще там-то и там-то и, следовательно, могла быть отнесена к индоевропейскому праязыку, или же что соответствующая форма является новообразованием данного отдельного языка. В последнем случае искали объяснения, исходя из принципа образования по аналогии. Для всей постановки вопроса характерно высказывание И. Шмидта по поводу установленного им факта, что суффикс опатива звучит под ударением как *-ijē*, а в неударяемом положении – как *-ī*: «Задача индоевропейского языкознания состоит в том, чтобы указать, каковы были формы в праязыке и какими путями из них образовались формы в отдельных языках. Объяснить значение формативов, присоединяемых к так называемым «корням», мы в подавляющем большинстве случаев неспособны в той же степени и по тем же причинам, что и греческие грамматики, пытавшиеся объяснить элементы, из которых состоят греческие слова. В этом вопросе осознание непознаваемости растет из

¹ E. Zupitza, Die germanische Gutturale, 1896.

года в год, как это и должно быть в здоровой науке»¹. Лишь, позже Хирт, конечно, не без известного произвола и в большинстве случаев без должного обоснования, вновь поставил проблему происхождения словообразовательных элементов.

Так, одновременно с неоспоримым прогрессом в методике и с основополагающими открытиями в фонетике и в морфологии, происходило внушающее беспокойство сужение сферы исследования. Задача действительного постижения жизни языка подменялась задачей чисто механического объяснения. В этой связи приходит на ум объяснение, данное К. Бругманом явлению грамматического рода², представляющее большой шаг назад по сравнению с глубокомысленным толкованием Я. Гримма. Но в то время такие вещи даже не воспринимались. К. Бругман полагал, что возникновение грамматического рода можно объяснить, исходя из предположения, что окончание *-ā* было осознано как признак женского пола первоначально в немногих словах, вроде и.-е. **ma-mā* «мать» или **gʷenā* «женщина», а затем уже перенесено на такие слова, как **ekʷos* «лошадь», причем было образовано **ekʷā* «кобыла» и т. д. Таким же путем возникло позднейшее окончание женского рода *-ī*, первоначально свойственное лишь немногим словам вроде древнеиндийского *strī* «женщина», которое само по себе уже имело значение женского пола. Так, окончания *-ā* и *-ī* получили значение женского грамматического рода.

Последующие годы были годами дальнейшего развития так горячо начатого дела. Наряду с чисто историческим объяснением фактов языка никогда не упускалась из виду их физическая и психическая стороны. Первой посвящено руководство Э. Зиверса «Основы фонетики, служащие введением в изучение индоевропейских языков»³, второй – «Принципы истории языка» Г. Пауля⁴. Обе книги, как показывают их многочисленные переиздания, имели для своего времени очень большое значение и оказали соответствующее влияние на развитие научных исследований. Однако несравненно бóльшее значение имело развитие чисто исторического исследования, прежде всего основательная разработка истории отдельных языков. Никто иной как

¹ Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 24, стр. 320 и сл.

² Techmers Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft, т. 4, стр. 100 и сл.; Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, т. 15, 1890, стр. 523 и сл.

³ E. Sievers, Grundzüge der Phonetik zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen, 1876.

⁴ H. Paul, Prinzipien der Sprachgeschichte, 1880.

именно *И. Шмидт* требовал от своих учеников глубокого знания хотя бы одного индоевропейского языка с филологическим проникновением в него. Это было важно уже потому, что ввиду огромного объема исследовательской работы языковед оказывался вынужденным брать значительную часть фактов из вторых рук. Но как ни правильно было само по себе требование самостоятельно проверять факты и по возможности самостоятельно извлекать их из источников, возможности его выполнения были ограничены из-за слишком обширного материала. Но, несмотря на это, и здесь продолжалась упорная работа, и в трудоемких частных исследованиях извлекались из рудоносных жил блестящие находки. Обратной стороной этого направления исследования было, однако, то, что оно легко могло переродиться в частные филологии, теряющие связь с индоевропейским языкознанием. В индологии такое состояние фактически и наступило. Вначале обе дисциплины, индоевропейское языкознание и индийская филология, представляли собой почти единое целое, но с течением времени расширение объема индологического материала совершалось все быстрее и заставляло все чаще выходить за пределы фактов языка. История литературы, культуры и религии предъявляли свои права. Кроме того, новейшие лингвистические открытия, сократившие возраст индийского вокализма, частично лишили древнеиндийский язык того особого значения, которое он имел раньше для истории языка. Это повело к полному разрыву между индийской филологией и языкознанием и привело к тому, что лингвисты стали уделять гораздо меньше внимания изучению древнеиндийского языка. В то время как еще во времена Г. Курциуса многие филологи-классики считали своей обязанностью слушать также лекции по санскриту, теперь этому наступил конец. Уровень знания древнеиндийского языка упал и у самих лингвистов, что было безусловно во вред их собственной науке; потеряно было чувство осязания смежной и когда-то дружественной дисциплины. Славист Лескин был еще в состоянии проработать для малого петербургского словаря *Бётлинга* и *Рота* одну из редакций «Рамаяны». Славистика убереглась от судьбы, подобной судьбе индологии, только потому, что ее кафедры были основаны намного позднее. Но в известной мере отрыв от сравнительного языкознания чувствуется и там.

В общем же сильное стремление к глубокому изучению отдельных языков привело к положительным результатам и поставило сравнительную грамматику на более прочные основания. В области

иранистики здесь должен быть назван в первую очередь *Хр. Бартоломе* (1855–1925), которому мы обязаны не только созданием словаря для изучения иранских языков, но и многочисленных специальных статей по индо-иранскому и индоевропейскому языкознанию. Критическим изданием многих авестийских текстов мы обязаны индологу *К. Гельднеру* (1852–1928). *Г. Гюбшману* принадлежат в этом также немалые заслуги, первую очередь он должен быть оценен как арменист. Он не только определил армянский язык как самостоятельный индоевропейский язык¹, но и подверг тщательной проверке в своей, к сожалению незаконченной, армянской грамматике словарный фонд армянского языка, заложив тем самым краеугольный камень исторической грамматики армянского языка. Позже эти исследования были продолжены французом *А. Мейе*. После чисто описательной древнеиндийской грамматики американца *У. Д. Уитни* (1827–1894) эта отрасль языкознания перешла в руки *Я. Вакернагеля*, оставившего нам исчерпывающую и образцовую обработку грамматического материала, которая в вышедших до сих пор трех томах содержит фонетику, словосложение и именное склонение. В этом труде систематически прослеживается история каждого явления, и поэтому он является необходимым пособием для каждого, кто хочет заниматься вопросами индоевропейского языкознания и его историей. Для албанского языка важна предварительная разработка его *Г. Мейером* (1850–1900), но для сравнительного языкознания этот язык дает мало. На развитие кельтской грамматики оказали влияние труды индологов *Э. Виндиша* (1844–1918) и *Г. Циммера* (1851–1910), еще в юности написавшего ряд работ по германистике, и *Р. Турнейзена* (1857–1940), внесшего вклад и в изучение латинского языка и общей сравнительной грамматики. Взамен «*Grammatica celtica*» *Цейсса–Эбеля* появилась двухтомная «Сравнительная грамматика кельтских языков» датчанина *Х. Педерсена* (1867–1953)². Славянское языкознание успешно разрабатывалось славянскими учеными, а также *А. Лескином* в специальных исследованиях и грамматиках.

Важные предварительные работы по славянской грамматике принадлежат французам *А. Мейе*: сравнительный анализ старославянского словообразования³ и другие работы. В изучение балтийских языков большой вклад внесли *А. Беценбергер* и *А. Лескин*.

¹ Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 23, стр. 5–49.

² H. Pedersen, Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen, 1909–1913.

³ A. Meillet, Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, 1904–1905.

Последний в своем «Чередовании корневых гласных в литовском языке»¹ и в «Литовском именном словообразовании»² извлек обширный материал из литовской литературы, находившейся тогда в распоряжении исследователей. *А. Беценбергер* в своей ранней работе «Материалы для истории литовского языка»³ подверг научному анализу старолитовские тексты, а другими своими работами значительно содействовал расширению наших знаний о литовских диалектах. Языковеды черпали затем литовский материал преимущественно из этих работ. Вообще же работы по языкам балтийско-славянской ветви стояли относительно на заднем плане, хотя и не заслуживали этого. Стараниями *А. Беценбергера* были изданы в 1374–1884 гг. четыре тома старолитовских текстов, а *К. Бругманом* – богатое собрание литовских сказок⁴, но все это не привлекло должного внимания языковедов. Важным вкладом в вопрос о правильном понимании балтийского глагола была книга *О. Видемана* «Прошедшее время в литовском языке»⁵. Еще раньше *О. Видеман* в своей диссертации «Материалы по старославянскому спряжению»⁶ систематизировал формы глагола, встречающиеся в старославянских текстах. Его «Руководство по литовскому языку»⁷ на научной языковедческой основе, несмотря на обилие опечаток, оказало большую помощь изучению литовского языка. Усердный остзеец, тщетно надеявшийся на преподавательскую должность в каком-либо немецком университете, должен был много лет работать в Лейпциге в качестве переводчика и поэтому был потерян для науки. Работы по балтийским языкам чеха *И. Зубатого* (1855–1931)⁸, основанные на хорошем знании языка, к сожалению, оборвались в самом начале. В противоположность этому германистика пережила сильный подъем, связанный с именами *Э. Зиверса*, *Г. Пауля* и *В. Брауне*, которые не только основали в 1874 г. специальный журнал «Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur», но и заботились о том, чтобы разнообразнейшие германские наречия получили грамматическую обработку. Рядом с ними необходимо назвать *Ф. Клюге* (1856–1926), из работ которого были

¹ *A. Leskin*, Die Ablaut der litauischen Wurzelsilbe, 1884.

² *A. Leskin*, Die Bildung der litauischen Nomina, 1891.

³ *Bezenberger*, Beiträge für die Geschichte der litauischen Sprache, 1877.

⁴ Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen, gesammelt von A. Leskien und K. Brugmann, Strassburg, 1882.

⁵ *O. Wiedemann*, Das litauische Präteritum, 1891.

⁶ *O. Wiedemann*, Beiträge zur altbulgarischen Conjugation, 1886.

⁷ *O. Wiedemann*, Handbuch der litauischen Sprache, 1895.

⁸ Indogermanische Forschungen, т. 3 и сл.

особенно полезны (как германистам, так и индоевропеистам) его «Прагерманский язык»¹, несмотря на некоторые устаревшие точки зрения, и «Именное словообразование в древнегерманских диалектах»².

Наиболее же интенсивно разрабатывались классические языки. Я прежде всего должен назвать многочисленные работы обладавшего тонким чутьем языка *Я. Вакернагеля*, имя которого уже встречалось нам в качестве автора древнеиндийской грамматики, затем «*Quaestiones eipicae*» (1892) *В. Шульце*, написанные блестящей латынью, имеющие предметом исследования прежде всего вопросы эпического удлинения гласного, но по существу охватывающие всю историю греческого языка. Книга того же автора «К истории латинских собственных имен» (1902)³ посвящена многообразным взаимосвязям римского и этрусского принципов образования собственных имен; она проливает свет на интенсивные культурные связи между римлянами и этрусками и одним только анализом имен проясняет кое-что в запутанном вопросе об этруском языке. Далее идут «Греческие надписи на вазах» (1894) *П. Кречмера*⁴, выдающаяся книга того же автора «Введение в историю греческого языка» (1896)⁵, в которой доисторическое прошлое этого языка предстает перед нами в совершенно новом освещении с языковедческой точки зрения, работы по среднегреческому и новогреческому языку *А. Тумба* и разнообразные труды *Ф. Бехтеля* об образовании греческих собственных имен, об истории греческого языка и греческой культуры. Все они имеют большое научное значение. Вместе со своим другом *Г. Коллицем* *Ф. Бехтель* принимал участие в издании древнегреческих диалектных надписей. Нужно вспомнить здесь также о различных работах *Ф. Сольмсена* (1865–1911). Греческую грамматику издал и упомянутый выше в связи с албанским языком *Г. Мейер*, а также, как было указано, *К. Бругман*, книгу которого в ее 4-м издании подготовлял его ученик *А. Тумб*. Две книги *Ф. Штольца* (1850–1925) по латинскому языку⁶ уступали указанным работам и никак не могли заменить книгу англичанина *У. М. Линдсея* «Латинский язык»

¹ *F. Kluge*, *Urgermanisch*.

² *F. Kluge*, *Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte*.

³ *W. Schulze*, *Zur Geschichte der lateinischen Eigennamen*, 1902.

⁴ *P. Kretschmer*, *Griechische Vaseninschriften*, 1894.

⁵ *P. Kretschmer*, *Einführung in die Geschichte der griechischen Sprache*, 1896.

⁶ *F. Stolz*, *Historische Grammatik der lateinischen Sprache*, т. 1, *Einleitung, Lautlehre, Namenbildungslehre*; *F. Stolz*, *Lateinische Grammatik: Laut- und Formenlehre*.

(изданную в немецком переводе в 1897 г.)¹. Греческим диалектам посвящены и незаконченные работы *Р. Мейстера* (1848–1912) и *О. Гофмана* (1865–1940). Исчерпывающая научная обработка их принадлежит Ф. Бехтелю.

Очень углубленную разработку получили также этимологические вопросы. Наряду с нашим крупнейшим этимологом *А. Фиком* блистали иногда счастливыми находками *Ф. Фрёде* (1833–1895), все силы которого были поглощены преподаванием, норвежец *С. Бугге* (1833–1907) и позже швед *Э. Лидén* (1862–1939). С 1890 г. А. Фик, правда, уже не возобновлял работы над своим этимологическим словарем. Новой обработке подверглись только кельтская (*Стокес – Беценбергер*, 1894) и германская лексика (норвежец А. Торп, 1909). Для других языков появились образцовые изложения результатов этимологических исследований: для латинского языка – *А. Вальде* (1869–1924), для иранских – *Хр. Бартоломе* («Древнеиранский словарь»), для албанского – *Г. Мейера*, для армянского и осетинского – *Г. Гюбшмана*, для немецкого – Ф. Клюге, для норвежско-датского – норвежцев Фалька (1859–1928) и А. Торпа, для славянских языков – Э. Бернекера (1874–1937), издание словаря которого было прервано первой мировой войной. Один только греческий этимологический словарь *В. Прелльвица*² (*W. Prellwitz*) (род. в 1864 г.) и «Основы новоперсидской этимологии» *П. Хорна* (1863–1908) имели, наряду с некоторыми достоинствами, существенные недостатки. Отсутствие нового греческого этимологического словаря было восполнено в 1916 г. бельгийцем *Э. Бузаком*³. Древнеиндийский этимологический словарь голландца *К. К. Уленбека* (1896) с самого начала использовался лишь за неимением чего-либо лучшего. Таким образом, к началу первой мировой войны важнейшие руководства и этимологические словари были изданы почти исключительно на немецком языке и, как правило, написаны немцами. Сильное соревнование с заграницей наступило только во время-войны и особенно после нее.

По сравнению с фонетикой и морфологией сравнительный синтаксис занимал положение настоящего пасынка. Он требовал очень

¹ *Lindsay*, Die lateinische Sprache, übersetzt von Nohl, Leipzig, 1897. – *Прим. автора и Редакколлегии «Scientific Studies» – XXI*.

² *W. Prellwitz*. Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache. – Göttingen, 1892 (2. Aufl. – Göttingen, 1905). – *Прим. Редакколлегии «Scientific Studies – XXI»*.

³ *E Boisacq*. Dictionnaire Etymologique de la langue grecque. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksiek, 1916 (2-me ed. – 1923; 3-ed. – 1938). – *Прим. Редакколлегии «Scientific Studies – XXI»*.

разностороннего знания языка, и поэтому данная область не была столь богата успехами, как другие области: целые разделы, как, например, сложное предложение, развитие которого относится уже к периоду существования отдельных языков, выпали из поля зрения. Заполнить до некоторой степени пробел здесь могли языки с далеко уходящей вглубь времен письменной традицией; к ним относится греческий язык, в котором можно было проследить развитие синтаксического строя отдельного языка. Для науки о языке было редкой удачей, что в лице *Б. Дельбрюка* (1842–1922) нашелся человек, оказавшийся способным сделать изучение синтаксиса задачей своей жизни. Вооруженный исключительными знаниями важнейших индоевропейских языков, он владел поразительным искусством изложения и проявил себя блестящим мастером стиля. В пяти томах своих «Синтаксических исследований»¹ в которых вначале принимал участие также *Э. Виндиш*, он заложил основы греческого и особенно ведийского синтаксиса. За этим серьезным достижением последовала в 1893–1897 гг. разработка сравнительного синтаксиса в первом издании «Основ сравнительной грамматики» *К. Бругмана*, занявшая три толстых тома и сделавшая имя *Б. Дельбрюка* широко известным за пределами Германии. К этому труду примыкает изложение в многочисленных специальных статьях вопросов германского и, в частности, древнескандинавского синтаксиса. Непревзойденные успехи в той же области достигнуты также *Я. Вакернагелем* в образцовой статье «Об одном законе индоевропейского порядка слов»², в брошюрах «Этюды о греческом перфекте»³ или «О некоторых формах обращения»⁴ и др. Кроме того, его слушателями изданы в 1920 и 1924 гг. два тома записей его лекций по синтаксису, которые также являются образцовыми как по владению огромным материалом, так и по изложению.

Имя *К. Бругмана* должно быть и здесь упомянуто с уважением. Он не только предпринял сам разработку сравнительного синтаксиса для второго издания своих «Основ», где он, противоположность *Б. Дельбрюку*, изложил его не только в связи с учением о формах слов, но и отвел ему заслуженное праву место в своей греческой грамматике.

¹ *B. Delbrück*, Syntaktische Forschungen, 1871–1888.

² *J. Wackernagel*, Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung.

³ *J. Wackernagel*, Studien zum griechischen Perfekt, 1904.

⁴ *J. Wackernagel*, Über einige Anredeformen, 1912.

Наконец, посмертно был опубликован в 1925 г. его «Синтаксис индоевропейского простого предложения»¹.

После того как в продолжение немногих лет было построено новое здание индоевропейского языкознания и вслед за тем как усердными исследователями была повсюду собрана богатая жатва, дальнейший ход научного развития был в общем спокойным. Однако в начале 90-х годов в Лейпциге снова началось брожение среди молодежи, которая хотела как бы с помощью волшебной палочки разрешить *глубочайшие вопросы индоевропейского аблаута*. На благоразумное старшее поколение эта атака уже не оказала никакого воздействия. То, что оказалось пригодным, было принято, а то, что оказалось построенным на песке, – а такого было немало – было решительно отклонено. Но в руководствах и этимологических словарях это новое учение, связанное с именами *Г. Хирта*, *В. Штрайтберга* (1864–1925) и *Михельса* (1861–1929), находит до сих пор отражение в большей мере, чем оно этого заслуживает. Не раз упоминавшаяся работа *К. Вернера*, выводы из которой уже более 60 лет ждут исчерпывающего изложения, сделанного хорошо владеющим языками германистом, вновь выдвинула на первый план *вопросы индоевропейского ударения*. В том же томе журнала, где была напечатана работа К. Вернера, появилась не менее важная статья *Я. Вакернагеля* «Греческое глагольное ударение»², в которой он показал, что ударение ведийского глагола является индоевропейским, а греческое – связано с ним. Не меньшее значение при этом имеет не только место *тона*, но и *способ произношения* ударяемого слога, называемый *интонацией*, которая в греческом языке в неконечных слогах закономерно бывает «*циркумфлексовой*» или «*акутовой*». Это относится и к неударяемым слогам, но здесь внешне это труднее обнаружить. Русский ученый *Ф. Фортунатов* (1848–1914) определил³, что соссюрдовским односложным корням в литовском языке соответствует *циркумфлекс*, а в славянских языках, например в сербском, – долгий слог, в то время как *двусложным* корням в литовском языке соответствует *акут*, а в сербском – *краткий слог*. Несколько позже (в 1883 г.) *Беценбергер*⁴ установил тесную связь между греческим и литовским языками в соотношении циркумфлексовых и акутовых конечных слогов. Вскоре независимо от них то же открытие

¹ *K. Brugmann*, Syntax des einfachen Satzes im indogermanischen, 1925.

² *J. Wackernagel*, Der griechische Verbalaccent (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 23, стр. 457-470).

³ Archiv für slavische Philologie, т. 4, 1880, стр. 575 и сл.

⁴ Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, т. 7, стр. 66-68.

сделал *Ф. Ханссен*¹, будущий автор выдающейся исторической грамматики испанского языка, которого судьба рано забросила в Чили. Он присоединил сюда еще готский язык, в котором конечный слог со старой циркумфлексовой интонацией долг, а конечный слог со старой акутовой интонацией краток. Даже в индоиранских языках конечный слог, имевший когда-то циркумфлексовую интонацию, содержит долгий звук, произносимый в два слога.

С этими исследованиями и была связана диссертация *Г. Хирта* «О циркумфлексовой и акутовой интонации в индоевропейских языках»², которой многообещающе открылся новый журнал лейпцигской школы «Indogermanische Forschungen» в 1892 г. То, что *Ф. Ханссен* изложил в применении к готскому языку, *Г. Хирт* пытался доказать в применении к остальным германским языкам. Как и все работы *Г. Хирта*, эта статья обнаруживала высокий полет мысли и вместе с тем много выводов, лишенных доказательной силы. Кроме того, положение вещей в данной области складывалось для *Г. Хирта* особенно неблагоприятно, ибо важнейшим исходным пунктом оставался литовский язык, превосходивший полнотою падежных и других форм греческий язык, а литовские говоры и старые тексты были в то время почти неизвестны, и интонационные отношения литовского языка были еще недостаточно исследованы. Вследствие этого *Г. Хирт* в ряде случаев стоял на ошибочном пути в самих своих исходных позициях. Роковой для дальнейшего развития науки была одна новая теория, восходящая в своем начале к *Беценбергеру*³, согласно которой долгий дифтонг с акутовой интонацией терял свою вторую составную часть. Эта теория основывалась на ошибочном толковании литовского *šalė* «подле»⁴ и на примере такой судьбы дифтонгов под акутом на очень ограниченной территории (говоры окрестностей Рагнита). Эта теория к тому же исходила из положения, что индоевропейский акут обладал, как и в литовском языке, нисходящей интонацией, чему противоречат факты латышского, древнепрусского, славянских и греческого языков. С этим взглядом был тесно связан другой, по которому при исчезновении

¹ Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 27, стр. 612-617.

² *H. Hirt*, Vom schleifenden und gestossenen Ton in den indogermanischen Sprachen.

³ Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, т. 12, стр. 79, прим.

⁴ *И. Шмидт* (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 27, стр. 287) возводил форму *šalė* к *šalē* и объяснял последнюю как старый местный падеж основ на -i, тогда как на самом деле – это диалектный вариант формы *šalia*, происходящей из формы творительного падежа *šalimi*.

сонанта сохраняющийся гласный, при не вполне ясных условиях, удлинняется и становится циркумфлексным в результате возмещения утерянного количества мор. Этот так называемый «закон Михельса», правильность которого никогда не была доказана, послужил основой для объяснения так называемой «протяженной ступени» чередования гласных. Так как думали, что «протяжение» возникло в результате исчезновения краткого гласного в слоге, следующем за открытым ударяемым слогом, то выводили, например, древнейшие корневые основы из мнимо еще более древних основ на -o, то есть латинское *rēs* из *rēds*, а это последнее из еще более древнего **rédos*, не думая о том, что в таких случаях «протяжение» должно пониматься чисто символически как долгий звук, противопоставленный краткому в так называемом старом *casus obliquus*. Этот закон «протяжения» в результате возмещения утерянного количества мор, восходящий в своих основных чертах к *А. Фику* и *Г. Мёллеру*, был почти одновременно с Михельсом сформулирован и *П. Кречмером*¹; от него веет механистическим духом естествознания, которое в те годы накладывало сильный отпечаток на всю науку. Возникновение «протяженной ступени» было систематически изложено *В. Штрайтбергом*² в статье, подкупавшей своей ясностью. Последнее обстоятельство в значительной степени содействовало тому, что его работа многими была отмечена как большое открытие. Теперь о ней вспоминают редко.

Во всяком случае, за *Г. Хиртом* остается большая заслуга объединения в своей книге в 1895 г.³ всего того, что в то время было известно об индоевропейском ударении. Ценную помощь в области балтийско-славянского ударения ему оказал *А. Лескин*. От ударения *Г. Хирт*, естественно, должен был перейти к аблауту, и свои взгляды, высказанные им уже раньше в специальных статьях, он изложил в 1900 г. в обобщающей книге «Индоевропейский аблаут преимущественно в его отношении к ударению»⁴. Новыми его взгляды не были. Они были амальгамой учения *А. Фика* о «базах» и теории так называемого «скользящего аблаута» таких скандинавских ученых, как *Даниэльссон* и *К. Ф. Иоханссон*⁵ (1860–1926). Соссюровский

¹ Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, т. 31, стр. 358.

² Indogermanische Forschungen, т. 3, стр. 305-416.

³ H. Hirt, Der indogermanische Akzent, 1895.

⁴ H. Hirt, Der indogermanische Ablaut vornehmlich in seinem Verhältnis zur Betonung, 1900.

⁵ K. F. Johansson. Beiträge zur griechischen Sprachkunde. – Uppsala, 1891. – *Прим. Редколлегии «Scientific Studies – XXI».*

односложный корень назывался у *Г. Хирта* «легкой базой», а его же «двусложный» – «тяжелой базой». К последнему понятию он пришел посредством того, что единичные случаи, когда «двусложный» корень противопоставлен корню с долгим гласным (например, др.-инд. *rāgī-maṇ* «полнота, изобилие», *āprā-t* «он наполнял»), распространил на все двусложные корни и во всех них предположил первоначальное существование долгого конечного гласного (в приведенном примере **rele* как первичный индоевропейский корень). Эта теория получила распространение не потому, что она была правильна, а потому, что была удобна и в этимологических исследованиях, при свободном с ней обращении, обещала неожиданные возможности. Заслуживает положительной оценки книга шведа *П. Перссона* (1858–1929) «Этюды по индоевропейскому словообразованию»¹, которой недостает систематичности; она ценна своими деталями, но основные ее идеи едва ли могут быть приняты во внимание. Хиртовская теория аблаута продолжает оказывать влияние вплоть до настоящего времени, и лишь в самые последние годы, в результате успехов изучения хеттского языка, с нею вступили в соревнование иные представления об этом явлении, которым также свойственны немалые слабости.

В то время как *В. Михельс* отошел от индоевропеистики и стал германистом, *Г. Хирт* и *В. Штрайтберг* еще долгое время оказывали влияние на ее развитие. Однако у *В. Штрайтберга* организаторские наклонности одержали верх над исследовательскими. Вместе с *К. Бругманом* он основал в столетнюю годовщину рождения *Ф. Боппа* новый журнал «Indogermanische Forschungen», занявший теперь равное со своими двумя старшими собратьями положение, причем особое значение имел его «Указатель», где публиковались рецензии, библиография и короткие извещения о работах, что заполнило остро ощущавшийся пробел. Но не менее плодотворным было и другое начинание – основанная *Г. Хиртом* и *В. Штрайтбергом* «Индоевропейская библиотека» издательства *К. Винтера* в Гейдельберге, к участию в которой были привлечены многочисленные заслуженные исследователи. Множество новых руководств по самым разнообразным индоевропейским языкам было создано в относительно короткий срок, и они подвергались непрерывному улучшению при переизданиях. Долгое время они служили пособиями и для заграницы.

Оживление, поднявшееся вокруг мнимого объяснения «протяженной ступени» и хиртовской теории аблаута, с годами спало.

¹ P. Persson, Beiträge zur indogermanischen Wortforschung, 1912.

Молодое поколение скоро поняло, что больших открытий, каких было много еще в 80-е годы, ныне ожидать не следует. Даже напряженнейшая работа и собирание богатейшего материала в продолжение многих лет приводили теперь часто к результату, который выглядел очень скромно в сравнении с прошлым, когда открытия громоздились одно на другое. Все это влекло на рубеже нового столетия к новым, еще недостаточно разработанным областям. Такими областями были в первую очередь синтаксис и словообразование. Но здесь деятельность не была особенно оживленной... причина приостановки начавшихся исследований... – это встретившиеся в развитии обеих дисциплин трудности. Тот, кто стремился здесь выйти за пределы простого собирания фактов, должен был овладеть такими знаниями, которые можно было приобрести только годами напряженной работы, а быть уверенным в результатах было нельзя.

Очень содержательной была прекрасная работа *Г. Остгофа* «О супплетивизме индоевропейских языков»¹ Это было объединение тех именных и глагольных форм, которые образуются от разных основ в пределах одной парадигмы, например немецкие степени сравнения *gut – besser* или латинские глагольные формы *fero – tuli*. Отдельные случаи были давно известны и делались попытки их объяснения, но неоспоримой заслугой *Г. Остгофа* остается их систематизация и определение значения.

Если над всем этим временем и тяготел дух чистого позитивизма, то все же возникали и некоторые другие течения. Но их значимость была невелика по сравнению с обилием чисто грамматических изысканий. Исходя из высказывания *Я. Гримма* о том, что «проводимое мною исследование языка не настолько удовлетворяет меня, чтобы я не перешел от слов к вещам, я не только хочу строить дома, но и жить в них»², *Р. Мерингер* (1869–1931), который в молодости много занимался глоттогоническими вопросами, рано пришел к сознанию важности изучения вещей и опубликовал многочисленные опыты в этой области в 16-19 и 21 томах журнала «*Indogermanische Forschungen*» (1904–1907). В 1909 г., в сотрудничестве с романистом *В. Мейером-Любке*, славистом *И. Ю. Микколой*, германистом *М. Мухом* и историком славянских литератур *М. Мурко*, *Р. Мерингер* основал собственный журнал «*Wörter und Sachen*», в котором романистика занимала большое место. Можно

¹ *H. Osthoff, Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen*, 1900.

² *J. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache*, стр. XIII.

сомневаться, несмотря на возражения Мерингера¹, насколько такой журнал был необходим, ибо и до него исследования вещей никогда не упускались из виду и привлекались к делу, когда для этого представлялся случай. Не касаясь частностей, можно указать работы *Г. Остгофа* «Различные типы колдовства в этимологическом освещении» или «Этимологические мелочи»², в которых он анализирует слова по предметным группам. С другой стороны, *Р. Мерингер* бесспорно имеет большие заслуги в этой области и иногда приходит здесь к совершенно новым результатам. Но во многих случаях исследователи ограничивались рисунками вещей и их наименованиями в разных языках. Часто статьи журнала «*Wörter und Sachen*» были только вещеведением, а языковый анализ был только привеском. И у самого *Р. Мерингера*, несмотря на точное знание им вещевого материала, сопровождавший его анализ слов не всегда был убедительным, ибо такие счастливые находки, например исчерпывающее объяснение слова *Wand* «стена» как «плетень»³, были редки и не могли заполнить целого журнала.

К области изучения реалий относится и отличная книга с Дельбрюка «Индоевропейские названия родства»⁴, благодаря которой для нас стали ясны языковые и бытовые черты индоевропейской «большой семьи». Упомяну только одну ценную констатацию, что индоевропейцы имели понятие «вдовы», но не «вдовца». Совершенно особняком стояли в эти годы несколько образцовых статей В. Шульце, в которых анализ реалий и анализ слов были тесно связаны друг с другом: «Древневерхненемецкое *suâgur* «зять» (1907)⁵, проливающая яркий свет на родственные отношения у индоевропейцев; работа с ничего не говорящим заглавием «Из области этимологии» (1910)⁶, где наглядно показана важность цветов для образования понятий у индоевропейцев; статья «Смерть Камбиза» (1912)⁷, в которой прослеживается в индоевропейских языках оборот «умереть естественной смертью» и вносится ясность в соотношение противоречивых сведений о смерти Камбиза; наконец, «Материалы по истории слов и истории быта»

¹ *Wörter und Sachen*, т. 3, стр. 22 и сл.

² *H. Osthoff*, *Allerhand Zauber etymologisch beleuchtet; Etymologische Parerga*, 1901.

³ *Indogermanische Forschungen*, т. 17, стр. 132 и сл.

⁴ *B. Delbrück*, *Die indogermischen Verwandtschaftsnamen*, 1889.

⁵ *Althochdeutsch suâgur* (*W. Schulze*, *Kleine Schriften*, стр. 60).

⁶ *Etymologisches* (там же, стр. 111 - 130).

⁷ *Der Tod des Kambyses* (там же, стр. 131-143).

(1918)¹, глубоко вводящие нас в область правовых представлений и обычаев индоевропейского народа. Тончайшие наблюдения над языковыми фактами, связанные с исключительной эрудицией и ни с чем не сравнимым даром комбинирования, налагают на эти особняком стоящие работы особый отпечаток, вследствие чего они могут считаться гордостью немецкой науки. В более ранний период, до возникновения младограмматической школы, можно отметить две работы: книгу *Г. Циммера* «Древнеиндийская жизнь» (1879)², переработанную из сочинения, представленного на медаль, и книгу *Ф. Бехтеля* «Об обозначении чувственных восприятий в индоевропейских языках» (1879)³, в которой заметно сильное влияние Шерера. Однако как бы ни было велико значение этих трудов, оно теряется в множестве работ, связанных с чисто грамматическими изысканиями.

С изучением реалий тесно связана основанная *А. Куном* и развивавшаяся *В. Геном* (1813–1890) дисциплина, посвященная индоевропейским древностям и культурной истории индоевропейцев. Ею занимались и в рассматриваемый нами сейчас период, хотя ее представители, если они не занимались также грамматикой, находились в трудном положении. Вызывает глубокое сожаление, что три главнейших представителя этой дисциплины – *О. Шрадер* (1855–1919), остзеец *П. фон Брадке* (1853–1897) и несколько позже многосторонний *Г. Хирт* вели между собой самую острую борьбу. Однако *О. Шрадер*, неся двойной груз школьного и университетского преподавания, продолжая непрерывно обогащать свои знания и улучшать свою методику, неустрашимо шел своим путем, не взирая на все атаки. Он оставил науке не только 3-е издание (1906–1907) своего труда «Сравнительное языкознание и первобытная история»⁴, но и «Реальный лексикон индоевропейских древностей» (1-е издание 1901 г.)⁵, в котором можно легко найти справку по любому вопросу. В других странах до сих пор нельзя указать ничего соответствующего этим трудам. *О. Шрадер* был в большей степени искусным зодчим, умеющим образцово перерабатывать материал чужих трудов, чем самостоятельным исследователем, обладающим собственными идеями. В этом его,

¹ *W. Schulze*, Beiträge zur Wort- und Sittengeschichte, 1918.

² *H. Zimmer*, Altindisches Leben, 1879.

³ *F. Bechtel*, Über die Bezeichnung der sinnlichen Wahrnehmungen in den indogermanischen Sprachen, 1879.

⁴ *O. Schrader*, Sprachvergleichung und Urgeschichte, 1883.

⁵ *O. Schrader*, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde (2-е издание переработано *А. Нерингом*, 1923-1929).

конечно, *Г. Хирт* превосходил, и, кроме того, *Г. Хирт* владел языковым материалом совсем иначе, чем *О. Шрадер*. Если мы теперь посмотрим на их спор глазами сегодняшнего дня, то увидим, что в большинстве случаев прав был *Г. Хирт*; ему удавалось правильнее определить ступени культурного развития и хозяйственные условия жизни индоевропейцев. Свои мысли он изложил в двухтомном труде «Индоевропейцы, их распространение, прародина и культура» (1905–1907)¹ и в ряде специальных статей. Но все-таки это было только побочным занятием для этого неутомимого человека, который с легким багажом и недостаточно вооруженный шел все к новым и новым целям и с гордым самосознанием быстрыми шагами преодолевал огромные пространства. На современников его книга об индоевропейцах не оказала никакого влияния, так как им были слишком ясны ее слабые стороны и ошибки, а, кроме того, вопросы, поставленные в ней, были слишком далеки большинству лингвистов. Историки же решительно отвергли книгу *Г. Хирта*.

Г. Хирт и *О. Шрадер* были в те времена почти единственными лингвистами, которые занимались вопросами прародины индоевропейцев. Третьим, кто присоединился к ним, был не кто иной, как *И. Шмидт*. В сочинении «Прародина индоевропейцев и европейская система счисления» (1890)² он указал на два заимствованных слова, которые пришли к индоевропейцам в раннее время от семитов. На этом он построил свое очень остроумное исследование об индоевропейской системе счисления. Так как у индоевропейцев десятичная система счисления перекрещивается с двенадцатиричной и шестидесятиричной, а последняя связана с семитами, то *И. Шмидт* сделал вывод, что индоевропейцы должны были быть соседями семитов, и, следовательно, прародина индоевропейцев должна была находиться в Азии. Насколько ценным был анализ индоевропейских числительных, настолько выводы из него казались совершенно не обязательными, так как никакие факты не указывали на непосредственное соприкосновение индоевропейцев и семитов. Влияние системы счисления могло осуществляться через торговлю.

В противоположность этому *О. Шрадер* определял в качестве индоевропейской прародины южную Россию, территорию к северу от

¹ *H. Hirt*, Die Indogermanien, ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur, 1905-1907.

² *J. Schmidt*, Die Urheimat der Indogermaschem und das europäische Zahlensystem, 1890.

Черного моря. Это положение, отводя вполне обоснованные контраргументы, он защищал в продолжение всей своей жизни. По моему мнению, более правильно судил Г. Хирт, указывавший на восточнонемецкую равнину между Одером и Вислой. К этому побуждала его исключительная архаичность литовского языка, из чего он (повидимому, с известным основанием) заключал, что нынешние литовцы жили не слишком далеко от индоевропейской прародины. Если бы индоевропейское языкознание в те годы больше считалось бы с данными доисторической археологии, то с ее помощью первоначальное местожительство индоевропейцев могло бы быть определено точнее. И все-таки один из языковедов-индоевропеистов занялся детальным изучением доисторического прошлого своей провинции: это был А. Беценбергер в Кенигсберге¹. Будучи в течение долгих лет председателем общества древностей «Пруссия», он писал о бронзовом веке в Восточной Пруссии. Однако факт, что в доисторической археологии особенно подчеркивалась необходимость ограничения исследования одним районом, был причиной того, что А. Беценбергер не расширил своих изысканий до постановки проблемы индоевропейской прародины: в восточнопруссских масштабах решить ее было нельзя.

Сравнительная история религий и сравнительная мифология, которые при их основании обещали исследователям так много, вскоре, как известно, привели к жестоким разочарованиям. Именно потому в эти годы ими занимались мало. Впрочем, в статьях, опубликованных в журнале «Archiv für Religionswissenschaft», Г. Остгоф писал о Приапе², о чудовище Пélоре³ и об Ириде⁴. Эти пространные статьи не являются, как мне кажется, удачными. Более удачными были статьи Ф. Фрёде «Аполлон»⁵ и «Мифологические имена»⁶, несмотря на то, что в ряде существенных положений за ним нельзя следовать.

Автор «Арийской религии» (1914–1916) Л. фон Шрёдер (1852–1920), разумеется, шел не от языкознания, а от индологии. Еще в меньшей степени может быть отнесен к профессиональным лингвистам

¹ См. статью М. Эберта в «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung», т. 51, стр. 300 и сл.

² H. Osthoff, Priapov, Archiv für Religionswissenschaft, 7 (1904), стр. 412 и сл.

³ H. Osthoff, Péelwr (там же, т. 8, 1905, стр. 51 и сл.).

⁴ H. Osthoff, Iriv (там же, т. 11, 1908, стр. 44 и сл.).

⁵ F. Froedhe, Apéollwn (Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, т. 19, стр. 230 и сл.).

⁶ F. Froedhe, Mythologische Namen (там же, т. 21, стр. 185 и сл.).

историк права *Б. В. Лейст* (1819–1906), который своей «Греко-италийской историей права» (1884)¹ и другими работами² существенно продвинул вперед наши знания об индоевропейском праве. В исследовательской работе его очень поддерживал *Б. Дельбрюк*, но узко специальная наука, целиком поглощенная грамматическими изысканиями, почти не обратила внимания на его труды.

Изучение истории тех индоевропейских народов, язык которых дошел до нас только через косвенные свидетельства или известен из немногочисленных надписей, также не было оставлено без внимания. Но лишь немногие ученые имели тогда мужество и склонность работать в этой неустойчивой области. Народы восточного Средиземноморья занимались П. Кречмер в своей упомянутой книге «Введение в историю греческого языка» (1896) и А. Фик в книгах «Топонимика как источник для доистории Греции» (1905)³ и «Хаттиды и данайцы в Греции» (1909)⁴; эти работы создали прочную основу для дальнейших исследований. Географ и востоковед *В. Томашек* (1841–1901) занимался фракийским языком, собрав воедино рассеянный по разным источникам материал о нем. Обширным изложением вопроса о македонском языке мы обязаны *О. Гофману*, который едва ли имеет основание рассматривать этот язык как греческий диалект, близкий к фессалийскому.

Более интенсивным было изучение языков Аппенинского полуострова. Правда, «Нижнеиталийские диалекты» *Т. Момзена* (1817–1903)⁵ долго не находили себе продолжателей. Позже, однако, расшифровкой остатков этих диалектов занялись *Р. Турнейзен*, *В. Дееке* (1831–1897), норвежец *А. Торп* и еще позже итальянец *Ф. Рубеццо*. Основу изучения надписей верхней Италии заложил *К. Паули* (1839–1901), позже в их расшифровке приняли участие П. Кречмер, Г. Хирт, *Хербиг* (1868–1925) и швед Даниэльссон. Остатки оскского и умбрского языков и языков других мелких народов средней Италии нашли в ученике К. Бругмана, швейцарце *Р. фон Планта* (1863–1937) старательного исследователя. Основу для научного подхода к загадочному этрусскому языку дали в своих работах К. Паули и В. Дееке, сначала один за другим, потом вместе и, наконец, в полемике друг с другом. К. Паули принадлежит заслуга основания корпуса этрусских надписей (*Corpus inscriptionum Etruscarum*). Большие заслуги в области

¹ *B.W. Leist*, Graeco-italische Rechtsgeschichte, 1884.

² *Altarisches ius gentium*, 1889; *Altarisches ius civile* (1892-1896).

³ *A. Fick*, Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands, 1905.

⁴ *A. Fick*, Hattiden und Danubier in Griechenlands, 1909.

⁵ *Th. Mommsen*, unteritalische Dialekte, 1850.

исторической этнологии Европы имеет германист *К. Мюлленгоф*, хотя он подходил к этим вопросам совсем с другой стороны.

По сравнению с чисто грамматическими исследованиями разработка основных вопросов языкознания занимала небольшое место. Правда, учение о том, что фонетические законы не знают исключений, рано подверглось нападкам.

Нападки эти шли почти целиком со стороны специалистов по новым языкам, которые, долгие годы непосредственно соприкасаясь с живой речью, могли выработать здесь более тонкие средства наблюдения. К ним присоединился в своей ректорской речи в 1904 г. Р. Турнейзен¹. Я считаю необходимым отметить здесь также статью одного из величайших лингвистов всех времен *Г. Шухардта* (1842–1927) «Против младограмматиков в связи с вопросом о звуковых законах»², под влиянием которой понимание «звуковых законов» несколько видоизменилось. Однако одна существенная сторона вопроса оставалась незатронутой. Наряду с чисто механическим изменением звуков, которое только и имело значение для младограмматиков, в жизни языка играет *очень существенную роль аффект, могущий сильно видоизменять слово*. В зависимости от связанной со словом эмоциональной окраски оно может принимать определенную форму, но так как это формальное выражение связанной ранее со словом эмоции может повести к тому, что слово легко теряет первоначальный характер эмоции, то такое создавшееся в определенных условиях слово становится часто камнем преткновения для действия звуковых законов. В языках таких народов, как балтийские и славянские, которые относительно поздно получили письменный язык, «исключения» такого рода встречаются на каждом шагу, в то время как языки с давней письменной традицией постепенно изгоняют такие отклонения, как чужеродные тела, и сохраняют их только в специальных жаргонах, не имеющих обычно доступа в литературу. Немецкая диалектология, все более и более совершенствующая свои методы, все чаще и чаще подтверждает существование таких исключений, и в среде ее представителей вновь оживляется борьба против незыблемости звуковых законов. Но если все это приложимо к частностям, то в целом можно вполне согласиться с приводимыми Г. Шухардтом словами *Л. Блумфилда*: «если это учение о незыблемости звуковых законов и оказывается в конечном итоге ложным, то это нисколько не затрагивает

¹ R. Thurneysen, Etymologie, 1904, стр. 48 и сл.

² H. Schechardt, Über die Lautgesetze gegen die Junggrammatiker, 1885.

ценности его как методического принципа, ибо в этом его качестве за него говорят достигнутые при его помощи результаты»¹.

В плоскости психологической трактовки языка на рубеже двух столетий разгорелся спор между Г. Паулем и философом В. Вундтом (1832–1920), в котором принял участие также и Б. Дельбрюк, написав брошюру «Основные вопросы изучения языка»² Спор этот, однако, привел, насколько это было возможно, к известному сближению первоначальных точек зрения. В то время как Пауль выдвигал в развитии языка на первый план речь индивида, Вундт указывал на роль «духа народа». В противоположность этому книга А. Марти (1847–1914) «Исследования, служащие для обоснования всеобщей грамматики и философии языка» (т. I, 1908)³, дополненная позже работой О. Функе с публикацией неизданных трудов А. Марти (1925)⁴, не оказала заметного влияния на развитие языкознания в этот период.

Общее языкознание, не ограничивающее себя рамками индоевропейских языков и занимающееся также строем других языков земного шара, развивалось до 1870 г. интенсивнее, чем в позднейшее время. Переворот в науке о языке, наступивший в это время, заставил пренебречь и этими вопросами. Из старых языковедов тогда выступали еще по общим вопросам Ф. Мюллер (1834–1898)⁵ и прежде всего основоположник индоевропейской фонетики А. Ф. Потт (1802–1887). Можно назвать еще более молодого исследователя – фон дер Габеленца Х. Г. К. (1840–1893), швейцарца Ф. Мистели (1841–1903), который заново переработал в 1893 г. «Характеристику главнейших типов языкового строя» Г. Штейнталя (1823–1899)⁶, и, наконец, уже упомянутого романиста Г. Шухардта. Слишком рано умер Франц-

¹ H. Schuchardt-Brevier, hrsg. von Leo Spitzer, 1923, стр. 69 и сл.

² B. Delbrück, Grundfragen der Sprachforschung, 1901.

³ A. Marty, Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie, 1908.

⁴ O. Funke, Satz und Wort. Eine kritische Auseinandersetzung mit der üblichen grammatischen Lehre und ihren Begriffsbestimmungen aus A. Martys Nachlass herausgegeben, 1925.

⁵ F. Müller, Grundriss der Sprachwissenschaft (Wien, 1876-1888), т. 1, 1-й раздел – «Einleitung in die Sprachwissenschaft» (1876); 2-й раздел – «Die Sprachen der wollhaarigen Rassen» (1877); т. II: «Die Sprachen der schlichthaarigen Rassen» (1882) [1-й раздел – «Die Sprachen der australischen, der hyporboreischen und amerikanischen Rasse»; 2-й раздел – «Die Sprachen der malayischen und der hochasiatischen (mongolischen) Rasse»]; т. III: «Die Sprachen der lockenhaarigen Rassen» [1-й раздел – «Die Sprachen der Nuba- und der Dravida-Rasse» (1884); 2-й раздел – «Die Sprachen der mittelländischen Rasse» (1887)]; т. IV (1888): Nachträge.

⁶ H. Steinthal, Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues, 1860.

Николаус Финк (1867–1910), не осуществивший больших надежд, которые на него возлагались. В течение нескольких лет (1884–1890) органом общего языкознания был журнал «*Techmers Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft*».

Если окинуть взором весь отрезок времени от выступления младограмматиков до начала первой мировой войны, то можно заметить, что он был тесно спаян с научными воззрениями своей эпохи. Господство естественно-научных взглядов проявляет себя как в понимании звукового закона, так и в чистом позитивизме и историзме этого периода. Однако эта односторонность привела к неслыханным успехам. Ведущее положение, которое немецкая наука занимала со времени ее основания *Ф. Боппом*, сохранилось за нею и в эти годы. Основание «Индоевропейского общества» в 1913 году (немецкого по языку), пытавшегося объединить компаративистов всех стран в общей и успешной работе, падает на это же время.

Конечно, как ни велики были успехи немецкой науки в это время, все-таки сфера научного исследования сравнительно с периодом от *Ф. Боппа* до *А. Шлейхера* значительно сузилась. Хотя, как мы видели, различные стороны языка в отдельных случаях и были предметом изучения, – фонетика и морфология все время оставались на первом плане. И тем не менее развитие науки шло вполне правомерно, отвечая запросам времени. Когда обнаруживались пробелы в наших представлениях об индоевропейском вокализме, исследовательская энергия направлялась именно туда, разрушая камень за камнем здание, возведенное *А. Шлейхером*. Было твердо установлено, что оно требует полной перестройки, и поэтому все находившиеся в распоряжении науки силы были отданы постройке нового здания. Усилия были направлены сначала на одну цель – достигнуть полной ясности в вопросах вокализма. Именно поэтому многие другие стороны богатой жизни языка должны были на время отойти на задний план. Когда примерно через пятнадцать лет новый прочный фундамент был заложен, состарившиеся за это время ученые должны были обратиться к новым областям исследования. Это было не всегда легко. В тех случаях, когда они посвящали себя изучению отдельных языков, которые теперь все больше и больше выдвигались на первый план, они, как *Г. Циммер*, *Р. Турнейзен* или *Х. Бартоломе*, почти целиком уходили в изучение реалий, чуть ли не становясь специалистами по древнеирландскому или древнеиранскому праву. Когда от *К. Бругмана* потребовалось переработать его «Основы сравнительной грамматики индоевропейских языков», он взялся за это, но воспринял это как тяжелую и горькую обязанность. Лишь строгое сознание долга заставило его не

отступить раньше, чем гигантская работа, несмотря на его болезнь, была в 1916 г. завершена. Как часто говорил он перед войной и во время войны, что он стремился к работе другого рода! Больше всего занимали его тогда проблемы психологии языка. Об этом говорят обе его последние работы: «Разнообразие оформления предложения и его соответствие основным психологическим функциям в индоевропейских языках»¹ и «Выражение мнимого субъекта в германских и романских языках»². Они указывают, как он представлял себе дальнейшее развитие изучения синтаксического строя. Гораздо труднее была перестройка для более молодого поколения, чьи ученические годы совпали с периодом больших открытий в фонетике и морфологии. Когда жатва была собрана, на их долю осталось утомительное собиранье оставшихся колосьев, результаты чего были неопределенны. Попытка Г. Хирта и В. Штрайтберга совершить новый переворот не дала никаких прочных результатов, и оставался выбор – либо отдаться углубленному изучению отдельного языка, либо писать обобщающие руководства, либо же открывать неизведанные области для научной работы. Все эти возможности начали широко использоваться, примыкая к прежним исследованиям, но война прервала это здоровое развитие.

Все изложенное было достигнуто путем применения строгого метода, который за короткое время был усовершенствован в процессе научной полемики. Имея в виду одну и ту же конечную цель, преследуемую всеми научными направлениями, противники с течением времени сглаживали первоначальные противоречия и напряженные отношения. Внешне это получило например, выражение в слиянии в 1907 г. научных органов берлинской и геттингенской школ – журналов «*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*» («Kuhn's Zeitschrift») и «*Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*» («Bezzenger's Beiträge»).

Сейчас легко смеяться над узостью и односторонностью сферы исследования языкознания тех лет, но тот, кто смеется, должен сознавать, что только эта наука создала прочную основу и систематизировала безграничный материал, который будут использовать еще многие поколения ученых.

¹ K. Brugmann, *Verschiedenheit der Satzgestaltung nach Maßgabe der seelischen Grundfunktionen in den indogermanischen Sprachen* (Berichte der Sächsisch. Gesellschaft der Wissenschaften, т. 70, 1918, вып. 6).

² K. Brugmann, *Der Ausdruck des Scheinsubjekts "es" in den germanischen und romanischen Sprachen* (там же, т. 69, 1917, вып. 5).

ОБЩЕЕ И ИНДОЕВРОПЕЙСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ

(V. Pisani, Allgemeine und vergleichende Sprachwissenschaft. Indogermanistik // Wissenschaftliche Forschungsberichte. Geisteswissenschaftliche Bd. 2 – Bern, 1953. – В книге: Общее и индоевропейское языкознание: Обзор литературы / Перевод с немецкого Б. Горгунга. Редакция и предисловие В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956)

ЧАСТЬ I

**Предварительное замечание
Общее языкознание**

1. Предварительное замечание

Нижеследующее изложение охватывает факты развития общего и индоевропейского языкознания начиная с 1936 года. Как собрание материала были использованы: «Индоевропейский ежегодник»¹ до 28-го тома, охватывающий литературу 1942–1943 гг. включительно, и «Лингвистическая библиография» 1939–1947 гг., опубликованная Постоянным международным комитетом лингвистов в двух томах в 1949–1950 гг.² Материал за 1948–1950 гг. собран мною самостоятельно. Кроме того, упомянутая «Лингвистическая библиография», хотя в ней проработано огромное количество литературы и она является необходимым пособием для языковедческой работы, никоим образом не может считаться исчерпывающе полной: в частности, в ней недостает многого из того, что было опубликовано в Германии. Поэтому пусть мне простят, если я упустил что-либо важное. К тому же я должен подчеркнуть, что в соответствии с характером настоящего обзора я больше стремился показать то, что является характерным и новым для отдельных научных направлений и для отдельных проблем, чем дать более или менее исчерпывающую библиографию, и поэтому иногда небольшой статье уделяется больше внимания, чем толстой книге.

Некоторые области науки о языке были совсем оставлены в стороне отчасти потому, что я не хотел ни превышать указанного мне

¹ Indogermanisches Jahrbuch im Auftrag der Indogermanischen Gesellschaft hrsg. von A. Thumb und W. Streitberg (Berlin, W. de Gruyter, т. 1, 1914) содержит литературу за 1912 г. Заменил издававшийся ранее (с 1892 г.) в качестве приложения к журналу «Indogermanische Forschungen» библиографический указатель «Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde». Ежегодник редактировался в дальнейшем В. Штрайтбергом и А. Вальде и затем (и до настоящего времени) А. Дебруннером и В. Порцигом.

² Bibliographie linguistique des années 1939 – 1947, publiée par le Comité International Permanent des Linguistes, т. 1-2, Utrecht-Brüssel, 1949 – 1950.

объема работы, ни сокращать изложения более важных для меня тем, отчасти потому, что я меньше разбираюсь в этих областях. Так, почти полностью выпали из обзора фонетика (кроме фонологии) и теория и история письма, равным образом ономастика и топономастика, которые могли бы быть темой специального обзора. Из области изучения неиндоевропейских языков взято только то, что может представлять ценность для общего языкознания или же касается предположений о родстве индоевропейских языков с другими языковыми группами.

Что же касается индоевропейского языкознания, то я занимался только теми вопросами, которым посвящен II раздел «Индоевропейского ежегодника», то есть не затрагивал ничего такого, что ограничивается отдельными языками, в том числе хеттским и тохарским. Из области так называемых «индоевропейских древностей», составляющих содержание III раздела «Индоевропейского ежегодника», упомянуто только то, что, как мне казалось, имеет значение для исторического понимания языковых явлений¹.

В. Пизани.

Милан, 5 января 1951 г.

2. Общее языкознание

Как я писал в 1941 году в своей рецензии на «Труды» четвертого международного лингвистического конгресса 1936 г.², социологическая школа А. Мейе освещала этот конгресс лишь скудными лучами заходящего со и лица, в то время как в зените находилась фонология, которой на этом конгрессе были предоставлены одновременно и бенефис и лебединая песнь; рядом с самой фонологией наблюдалось ее универсалистское распространение – структурализм В. Брёндаля и Л. Ельмслева. Неудавшийся Брюссельский конгресс 1939 г. как будто хотел частично вернуться на старые пути, но шестой конгресс, состоявшийся в Париже в 1948 г., подтвердил мое предсказание относительно фонологии: именно после смерти Н. Трубецкого было тут же сказано все самое существенное, что это направление могло внести в языкознание, и это выдвинуло на первый план глоссематику Л. Ельмслева, которая оставила позади себя структурализм В. Брёндаля. Исходя непосредственно и исключительно из «Курса»

¹ Закончив работу над рукописью уже в конце 1950 г., я получил корректуру в гранках только в конце октября 1952 г.; хотя за это время мне стала известна и дальнейшая литература (в частности, из 29-го тома «Индоевропейского ежегодника», охватывающего литературу до 1946 г.), – тем не менее я оставил текст своей работы почти без изменений как потому, что введение нового материала не привнесло бы никаких новых черт в мое изложение, так и потому, что об этом настойчиво просило издательство. Наиболее существенное внесено в подстрочные примечания.

² Archivio glottologico italiano, т. 33, Torino, 1941, стр. 69.

Ф. де Соссюра, она отодвинула фонологию в сторону. Этим объясняется то, что я начинаю именно с этого направления, которое хочет представить себя как лингвистику вообще.

Л. Ельмслев изложил свои теории в многочисленных статьях¹ и в книге «К обоснованию теории языка», изданной в 1943 г.²

В дальнейшем я пытаюсь изложить лишь самое существенное из этих теорий³.

Глоссематика хочет быть теорией языка и создать такой метод постижения элементов каждого языка, который был бы независим от любого внеязыкового отношения к чему-либо. Язык есть только форма, и так как эта форма реализуется в двух плоскостях, – в плоскости *содержания* и в плоскости *выражения*, – то ей на первой плоскости соответствует субстанция *идей*, а на второй плоскости – субстанция *звуков* (или *букв*). Таким образом, акт речи состоит в формировании субстанции посредством языка: язык есть норма (схема), речь есть применение этой нормы. Изучение нормы должно предшествовать изучению ее применения.

¹ L. Hjelmslev, La catégorie des cas. Étude de grammaire générale, I-II (Acta Jutlandica, т. 7, вып. 1, 1935 и т. 9, вып. 2, 1937 г.); Essai d'une théorie des morphèmes («Actes du 4-me Congrès international des linguistes tenu à Copenhague, 1936», Copenhagen, 1938, стр. 140-151); La nature du pronom («Mélanges de linguistique et de philologie offerts à J. van Ginneken», Paris, 1937, стр. 51-58); Les rapports entre forme et substance linguistique (с примечаниями Л. Л. Хаммериха) («Bulletin du cercle linguistique de Copenhague», т. 4, 1939, стр. 3-4); La notion de rection (Acta linguistica, т. I, 1939, стр. 10-23); La structure morphologique (Rapports du 5-me Congrès international des Linguistes à Bruxelles, Brügge, 1939, стр. 66-93); Langue et parole («Cahiers Ferdinand de Saussure, publiés par la Société genevoise de linguistique», т. 2, 1942, стр. 29-44); Structural analysis of language (Studia linguistica, т. 1, 1947, стр. 69-78); Existe-t-il des catégories qui soient communes à l'universalité des langues humaines? («Actes du 6-me Congrès international des linguistes Paris, 1948», Paris, 1949, стр. 419-430). В сотрудничестве с Ульдаллем (H. S. Uldall) Л. Ельмслев выпустил книгу «Synopsis of an outline of glossematics» (Copenhagen, 1936).

² L. Hjelmslev, Omkring sprogteoriens grundlæggelse, Copenhagen, 1943.

³ Хороший обзор теорий Л. Ельмслева дал в 1946 г. А. Мартине [A. Martinet, Au sujet des «Fondements de la théorie linguistique» de L. Hjelmslev (Bull. de la Soc. linguist. de Paris, т. 42, вып. 1, 1946, стр. 19-42)]. Ряд статей, примыкающих к учению Ельмслева и ставящих своей целью дать «временный баланс оживленной дискуссии, находящейся еще в самом разгаре», напечатан к 50-летию со дня рождения Ельмслева (1949) в V томе «Трудов Копенгагенского лингвистического кружка», где дана и библиография работ самого Ельмслева за 1928-1948 гг. [«Recherches structurales 1949. Interventions dans le débat glossématique. Publiées à l'occasion du cinquantième de M. Louis Hjelmslev» (Travaux du cercle linguistique de Copenhague», т. 5)]. Этот сборник вызвал жестокую критику со стороны Л. Л. Хаммериха, который выступил против бессмысленного и слепого применения мыслей выдающегося ученого его последователями [L. L. Hammerich, Les glossématises danois et leurs méthodes (т. 21, 1950, стр. 1-21)]. Против Хаммериха выступил в том же журнале Дидериксен [Acta philologica Scandinavica, т. 21, вып. 2, 1952, стр. 87-104].

Так как язык есть чистая форма, то есть *структура*, то его описание исчерпывается изложением *зависимостей* или *функций*, поскольку к последним могут быть сведены отношения зависимости, являющиеся их предпосылкой. Основной функцией языковой семиологической системы является та, которая определяет *знак* как таковой, объединяя в нем выражение и содержание. Образцом познания функций какого-либо языка может служить *коммутация*, состоящая в том, что *значимости* признаются постольку, поскольку «семантические величины» ведут при их субституции к изменению выражения (например, к замене двойственного числа множественным, когда в греческом языке понятие «два» субституируется понятием «много»). При этом надо идти от выражения, так как грамматика, которая не принимает во внимание *выражения*, становится субъективной, априорной грамматикой (такой в большей своей части является грамматика, созданная греками). Наоборот, свою собственную систему Л. Ельмслев называет эмпирической, дедуктивной и объективной, которая восходит от более широких более отвлеченных и поэтому более простых категорий к категориям все более узким, менее отвлеченным и поэтому более сложным. Познание функций ведет к установлению категорий (семантем и морфем и, соответственно, более узких категорий, которые возникают из этих основных категорий, как, например, «части речи»), которые определяются их функциями внутри системы, то есть в системе знаков.

Л. Ельмслев различает далее парадигматическую и синтагматическую зависимость: основным классом первого типа зависимости, который характеризуется через противопоставление *или* – *или* и функции которого составляют отношения взаимозависимости, является *категория*, члены которой могут стоять в специфическом отношении друг к другу; основным классом второго типа зависимости, характеризуемого через соответствие *как* – *так*, является *единство*, каждый член которого принадлежит к специфической категории.

Из этих основных мыслей возникает *учение о методе*. Распространенная и сложная терминология этого учения скорее затрудняет, чем облегчает его понимание. Предлагая нам это учение, Л. Ельмслев рассматривает его лишь как некоторое начало, полагая дать нам в руки способ рассмотрения языковых явлений, обещающий обильную жатву, особенно в области *описания языка*, которое ранее обычно производилось на свой страх и риск. Сомнительно, однако, чтобы по этому пути мы могли прийти к построению *общей грамматики*; впрочем, и сам Л. Ельмслев признает гипотетичность такого рода предприятия¹. Во всяком случае, нужно настойчиво подчеркнуть, что глоссематика не исчерпывает всю науку о языке: она может быть средством к пониманию явления, называемого «языком», но она не

¹ L. Hjelmslev, Existe-t-il des catégories ... стр. 429.

может сказать нам, как совершается этот вид деятельности человека, почему языки изменяются, каково отношение языка к другим видам деятельности человека и т. д.

Л. Ельмслев не отрицает «эволюционной» точки зрения, которую он решительно отделяет от *синхронической* и которую он подразделяет на *метахроническую* (эволюция нормы) и *диахроническую* (эволюция применения). К каким последствиям может привести такой абсолютный отрыв синхронии от диахронии, показал *П. Мериджи*, который, между прочим, подчеркнул, что *Л. Ельмслева* мало заботит тот факт, что «(классический) латинский или древнегреческий язык представляют собой вовсе не *языковое состояние*, а развитие, продолжавшееся ряд столетий»¹. Я мог бы развить эту критику дальше и сказать, что система, содержащаяся в одном речевом акте какого-либо индивида, не является тождественной системе, содержащейся в другом речевом акте даже того самого индивида. *Л. Ельмслев*, однако, заранее ответил на это возражение, признав, что *норма* (т. е. «язык») есть абстракция и, следовательно, фикция («норма есть фикция... применение ее, включая речевой акт, фикцией не является»)². Мне хотелось бы высказать еще положение, что язык представляет собой ряд изоглосс, общих многим (более или менее ограниченным в пространстве и времени) речевым актам.

Глоссематике *Л. Ельмслева* предшествовал *структурализм*, главным представителем которого может считаться датчанин *В. Брёндаль*³. Он тоже шел от соссюрковского понятия «langue» «как чисто абстрактной сущности, как нормы, обязательной для индивидуумов, как совокупности сосуществующих важных типов, реализуемых в речи самыми многообразными способами»; эти типы являются одновременно родом (как в биологии) и социальным фактом или «институтом»⁴. В этом и пытается Брёндаль найти определение сущности грамматических форм, характеризуя их двумя признаками: 1) постоянным наличием родообразующего, то есть классифицирующего элемента, устанавливающего необходимые границы образования морфологического единства слова; 2) полным отсутствием какой-либо синтаксической связи внутри такого образования⁵. Впрочем, термин

¹ Indogermanische Forschungen, т. 55, стр. 66 и сл.

² *L. Hjelmslev*, *Langue et parole...* стр. 43.

³ См. об этом у *Э. Кассирера*, *Structuralism in modern linguistics*, Word, т. 1, 1945, стр. 99-120. *Я. Лундрот* в статье «Wie soll unsere Wissenschaft heiben?» (*Acta linguistica*, т. 1, 1939, стр. 78-80) предлагает заменить термин «структура» и «структурализм» терминами «система» и «системология».

⁴ *V. Bröndal*, *Linguistique structurale* (*Acta linguistica*, т. 1, 1939). Ср. его же, *Essais de linguistique générale*, Kopenhagen, 1943; *Les oppositions linguistiques* (*Journ. de psychologie*, 1938, стр. 161 и сл.).

⁵ *V. Bröndal*, *Définition de la morphologie*, «Mélanges de linguistique et de philologie offerts à J. van Ginneken», Paris, 1937, стр. 43-50.

«структурализм» часто означает только функциональную точку зрения на лингвистические факты. Так, Э. Бюиссанс¹ стремится показать, что 1) известные языковые категории плохо поддаются определению, если подходить к ним с какой-либо иной точки зрения, кроме функциональной; 2) функциональная точка зрения должна быть основой всего языкознания как науки. Речь идет здесь о том, чтобы сначала инвентаризировать синтаксические функции данного языка, а затем перейти к инвентаризации частей речи; при этом под функцией понимается нечто вроде синтаксического отношения, поэтому и каждая грамматическая категория является прежде всего функциональным фактом. Бюиссанс определяет «знак» как мельчайший элемент, в котором объединяются и противопоставляются друг другу два свойственных речи единства – единство формы и единство значения, – одновременно и тождественные друг другу и различные. «Флексия» определяется как совокупность вариантов слова, которые оно может иметь в речи соответственно своей функции. Тем самым лингвистика, по Бюиссансу, является функциональной дисциплиной, изучающей речь лишь в той степени, в какой она является деятельностью. Таким образом, между учением Л. Ельмслева и учением Э. Бюиссанса² существует ряд точек соприкосновения, но вместе с тем наблюдаются и глубокие различия: Бюиссанс в общем больше опирается на реальность речи и тем самым стремится ограничить применение своего метода отдельными языками, часто заявляя, что разные языки функционируют неодинаково³. Сходными путями идет и Э. Кошмидер, который в своей интересной статье об определении функций грамматических категорий⁴ выдвигает требование, чтобы функции в каждом языке в данный момент его развития выводились из анализа употребления форм, который один может точно установить место того, что означает грамматическая категория в системе логических категорий. В качестве примера Кошмидер приводит анализ употребления так называемого «тюркского

¹ E. Buyssens, La conception fonctionnelle des faits linguistiques, Lourn. de psychologie, 1950, стр. 37-53.

² См. также E. Buyssens, Les langages et le discours. Essai de linguistique dans fonctionnelle le cadre de sémiologie, Bruxelles, 1943.

³ См. его статью в Journal de psychologie, Paris, 1950, стр. 41. Ср. также точку зрения А. де Гроота: «Определение категории падежа, приложимое ко всем языкам, повидимому, так же невозможно, как определение категории наречия, категории рода или родительного падежа, так как в разных языках падежи являются системами разных форм, входящими в разные системы более широкого охвата» (A. W. de Groot, Les oppositions dans les systèmes de la syntaxe et des cas, «Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 120).

⁴ E. Koschmieder, Zur Bestimmung der Funktionen grammatischer Kategorien. – «Abhandl. d. Bayer. Akad. d. Wiss.», новая серия, т. 25, 1945. Ср. еще другие работы А. де Гроота: Wort und Wortstruktur (Neophilologus, т. 24, 1939, стр. 221-233); Zur Grundlegung der Morphologie und der Syntax (Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie, 1939, стр. 145-174).

аориста»; в нем он видит обозначение действия, мыслимого вне какого-либо отношения ко времени и называет его термином «экстратемпоральный».

«Структуре морфемы» посвящена также статья *Ю. Куриловича*¹, соприкасающаяся со взглядами *Л. Ельмслева*, в которой Курилович ставит в упрек фонологам неправильное описание фонетических явлений. Противоположность концепций «фонологов» и «функционалистов» выступает особенно ясно, когда дело идет о фонетических вариантах: «фонолог» видит в них реализацию идеального звука, «функционалист» – реализацию ограниченной функции, но общим для обоих остается понятие реализации идеального элемента². Структуральный закон есть отражение звукового закона на морфологической плоскости. Регулярность морфологической системы должна объясняться не посредством звуковых законов, а посредством выведенных из них структуральных законов. С исторической точки зрения на формальный вид морфемы могут влиять два фактора: 1) функциональные (т. е. семантические) изменения морфемы, 2) изменения звуковой системы. Характерным для фонетической плоскости комбинаторным изменениям звуков соответствуют на морфологической плоскости изменения в структуре морфемы. В обоих случаях речь идет о господстве одного звука, или морфемы, над соседним звуком, или соседней морфемой. Анализ структуры морфемы следует начинать, исключая сначала из сознания ее реализацию (например, *ñ* в др.-инд. *rañsa* как реализация *n* в позиции перед *s*, польск. *biore* из *bierę*) как поверхностный слой на идеальной структуре.

О понятии «знак», естественно, писалось много. Исходя из соссюрковского определения («знак – целое, образуемое объединением

¹ *Kuryłowicz*, *Struktura morfemu* (Bull. de la Soc. Polonaise de linguistique, т. 7, 1938, стр. 10-28), ср. его же, *Linguistique et théorie du signe* (Journ. de psychologie, 1948, стр. 170-180), где дано ясное изложение глоссематических учений, а также *La notation de l'isomorphisme* («Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague», т. 5, 1949, стр. 48-60). Можно назвать еще следующие работы, отражающие тот же круг идей: *A. S. Ross*, *Prolegomena to a definition of the morpheme* («Actes du 4-me Congrès international de linguistes, 1936», Copenhague, 1938, стр. 130-134); *E. A. Nida*, *The identification of morphemes* (Language, т. 24, 1948, стр. 414-441); *F. Voegelin*, *Distinctive features and meaning equivalence* (Language, т. 24, 1948, стр. 132-135); *Rosetti*, *Le mot. Esquisse d'une théorie générale* («Memoires de la Soc. Roumaine de linguistique», т. I, вып. 3, Boucares, 1943); *C. Lévi-Strauss*, *L'analyse structurale en linguistique en anthropologie* (Word, т. 1, 1945, стр. 33-54); *C. De Boer*, *Morphologie et syntaxe* («Cahiers Ferd. de Saussure, publiés par la Soc. genevoise de linguistique», т. 6, 1946-1947, стр. 5-25); *N. Trubetzkoy*, *Les rapports entre le déterminé, le déterminant et le défini* («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 75-82); *M. H. Петерсон*, *Система языка* (Известия АН СССР, Отделение литературы и языка, т. 5, 1946, стр. 149-156).

² О взаимоотношении между фонемой и морфемой см. *R. Jakobson*, *The phonemic and grammatical aspects of language* («Actes dt 6-me Congrès international de linguistes, 1948», Paris, 1949, стр. 5-18).

означающего или акустического образа и означаемого им понятия»), Э. Бенвенист¹ показывает, что знак вовсе не произволен, как думал сам женеvский ученый; точнее, языковой знак произволен по отношению к внешней действительности, но необходимо обусловлен в системе языка, так как для говорящего понятие и звуковая форма неразрывно связаны и воспринимаются его сознанием как единство. Понятие формируется в связи со своей звуковой формой, а звуковая форма никак не воспринимается сознанием, если она не соответствует никакому понятию. Языковые изменения коренятся в сдвигах в отношении знака к обозначаемому внешнему объекту, а не в изменении соотношения между обоими элементами знака. В синхронии языковой системы, постоянно угрожающей распадом и постоянно себя восстанавливающей, значения знаков сами по себе относительны, так как они противопоставлены друг другу и определяются из своего различия. Правильное понимание сосюрровского различения произвольного знака (например, *arbre*) и знака мотивированного (например, *dix-neuf*, *poir-ier*) служит для Ш. Балли², различающего мотивированность знака в самой его внешней форме (восклицание, ономотопеи, фонетический символизм) и подразумеваемую мотивированность (ассоциативное семантическое поле и т. п.) для того, чтобы выдвинуть следующий идеальный принцип: специфика полностью мотивированного знака заключается в том, что он базируется на единичной внутренне необходимой ассоциации, тогда как специфика полностью произвольного знака базируется на его связи в сознании со всеми другими знаками посредством внешних факультативных ассоциаций; жизнь языкового знака колеблется между этими двумя полюсами. Наконец, нужно отметить статью Р. Якобсона³, в которой говорится о так называемом «нулевом знаке», характеризуемом своей противопоставленностью знаку, который имеет какую-либо примету, будь она морфологической, синтаксической или стилистической (например, русск. *супруг-супруга-супругу* и т. д. или нормальный порядок слов в предложении, противопоставленный необычному порядку слов).

¹ *É. Benveniste*, Nature du signe linguistique (*Acta linguistica*, т. 1, 1939, стр. 23-29).

² *Ch. Bally*, Sur la motivation des signes linguistiques (*Bull. de la Soc. de linguistique de Paris*, т. 41, вып. 1, стр. 75-88).

³ *R. Jakobson*, Signe zéro («*Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally*», Genève, 1937, стр. 143-152). О понятии языкового знака см. также *E. Lerch*, Vom Wesen des sprachlichen Zeichens. Zeichen oder Symbol? (*Acta linguistica*, т. 1, стр. 145-161); *Ch. Bally*, Qu'est-ce qu'un signe? (*Journal de psychologie normale et pathologique*, 1939, стр. 161-174); *E. Buyssens*, La nature du signe linguistique (*Acta linguistica*, 2, 1940-1941, стр. 83-86); *V. Bröcker und L. Lohmann*, Vom Wesen des sprachlichen Zeichens, т. 1, 1948, стр. 24 и сл.).

Работы, содержащие дальнейшую аргументацию в пользу идей общей грамматики, могут быть только перечислены в примечании¹. Следует выделить лишь статью Ю. Куриловича², где он, расходясь с Л. Ельмслевым, высказывающимся в своей работе «Категория падежей» за единое рассмотрение их в локальном значении, делит падежи на грамматические и конкретные. В области индоевропейских языков Ю. Курилович считает грамматическими падежами именительный и определяющий его винительный, а также родительный, для которого (в качестве объективного или субъективного) служат основанием оба эти падежа; конкретными он считает все остальные падежи, каждый из которых противопоставлен совокупности прочих. Все падежи существуют в плоскости сообщения и лишь звательный падеж – в плоскости призыва.

Два общих вопроса трактуются Э. Швицером: 1) о вводных словах³, под которыми он подразумевает не только то, что считается вводными словами в классической стилистике, но и наречные элементы, возникающие из вводных слов (как *δοκῶ*, *puo* и т. п.); 2) о гиперхарактеризации⁴, заключающейся в повторениях (*iam iam*), удлинении (**ne/nē*), параномасии и супплетивной параномасии (*ὁδὸν ἰέναι*), нагромождении синонимов (*πάλιν αὖ, ὑπέχ*), двойном отрицании (*er tut niemand nichts*), распространении суффиксов или окончаний (*ὀφλισκ-άνω, οἶσθα-ς* и т. п.); с гиперхарактеризированием связывает Э. Швицер и происхождение артикля.

¹ B. Tranka, Peut-on poser une définition universellement valable des domaines respectifs de la morphologie et de la syntaxe? («Actes du 6-me Congrès international des linguistes, 1948», Paris, 1949, стр. 19-30); B. Terracini, Analisi del sintagma «un padre cappucino» («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 129-142). Статья посвящена вопросу взаимозависимости двух слов в свободной синтагме; A. Belić, Sur la valeur linguistique des désinences («Actes du 4-me Congrès international des linguistes, 1936». Copenhagen, 1938, стр. 134-138). R. Jakobson, Beiträge zur allgemeinen Kasuslehre («Travaux du Cercle linguistique de Prague», т. 6, 1936, стр. 248-288); L. Tesnière, Théorie structural des temps composés («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 153-183); J. Safarewicz, Sur la fonction prédicative du verbe personnel (Bulletin de la Société Polonaise de linguistique, т. 9, 1949, стр. 71-75); V. Brøndal, Praepositionernes teori. Inledning til en rationel betydningssørg, København, 1940; F. Slotty, Zur Theorie des Nebensatzes («Travaux du Cercle linguistique de Prague», т. 6, 1936, стр. 133-147); И. И. Мещанинов, Члены предложения и части речи, М.–Л., 1945; J. Kuryłowicz, Proposition et verbe (Bulletin de la Société Polonaise de linguistique, т. 9, 1949, стр. 76–79); ego же, Dérivation lexicale et dérivation syntaxique (Bulletin de la Société de linguistique de Paris, т. 37, вып. 2, 1936, стр. 79–92).

² J. Kuryłowicz, Le problème du classement des cas (Bulletin de la Société Polonaise de linguistique, т. 9, 1949, стр. 20–43)

³ E. Schwyzer, Die Parenthese im engeren und im weiteren Sinn («Abhandlungen d. Preuss. Akad. d. Wiss.», 1939, т. 6).

⁴ E. Schwyzer, Sprachliche Hypercharakterisierung («Abhandlungen d. Preuss. Akad. d. Wiss.», 1941, т. 9).

Несколько общих работ относится также к области лексикологии¹.

* * *

После обзора новейших лингвистических направлений, представленных глоссематикой и структурализмом, и вопросов, постановка которых связана с этими направлениями, можно перейти к систематическому обзору остальных разделов общего языкознания. Вводные курсы и учебные руководства разбираться нами не будут², так же как и работы по общей теории и истории письма³ и наш обзор мы начнем с работ, посвященных сущности и задачам нашей науки. Эти задачи *А. Шмидт*⁴ видит (подразумевая задачи университетского преподавания лингвистики) в объединении диахронической и

¹ *W. von Wartburg*, Betrachtungen über die Gliederung des Wortschatzes und die Gestaltung des Wörterbuchs (Zeitschr. f. roman. Philol., т. 57, 1937, стр. 296–312), ср. также стр. 96 и сл. в книге того же автора «Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft», 1943; *J. van Ginneken*, «Avoir» et «être» du point de vue de la linguistique générale («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 83–92); *P. Meriggi*, Sugli avverbi di tempo. Studio di semantica comparata («Scritti in onore di A. Trombetti», Milano, 1936, стр. 235–285).

² Из таких курсов и пособий могут быть названы в качестве примеров следующие: *L. H. Gray*, Foundations of language, New York, 1939; *W. von Wartburg*, Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft (Halle, 1943) и французский перевод этой книги (Problèmes et méthodes de la linguistique, Paris, 1946); *V. Pisani*, L'etimologia, Storia, questioni, metodo (Milano, 1947); *T. Milewski*, Zarys językoznawstwa ogólnego. I. Teorja językoznawstwa (Lublin – Kraków, 1947); *W. Porzig*, Das Wunder der Sprache. Ergebnisse, Probleme und Methoden der modernen Sprachwissenschaft (Bern, 1950); *A. Carnoy*, La science du mot. Traité de sémantique, Paris, 1937; ср. с этой книгой *J. Pos*, Les fondements de la sémantique («Actes du 4-me Congrès international des linguistes, 1936», Copenhagen, 1938, стр. 88-92).

³ Например: *D. Diringer*, L'alfabeto nella storia della civiltà (Firenze, 1937), основополагающая работа, переведенная также на английский язык («The Alphabet, a key to the history of mankind», London, 1948); *F. Blatt*, Alfabetets historia. En oversikt (Stockholm, 1945); *Bauer*, Der Ursprung des Alphabets (Leipzig, 1937); *J. Friedrich*, Schriftgeschichtliche Betrachtungen (Zeitschr. der Deutschen Morgenländ. Gesellschaft, т. 91, 1937, стр. 318-342), статья, содержащая сведения о недавно открытых древневосточных алфавитах (Рас-Шамра и др.) и параллели к ним из новых алфавитов в плане изучения техники изобретения письмен; *H. Arntz*, Zur Geschichte der Schrift (Zeitschr. der Deutschen Morgenländ. Gesellschaft, т. 97, 1943, стр. 68-88), где автор предлагает различать практическое письмо и письмо культовое, последнее с сакральным и магическим значением, выражаемым пиктографически и идеографически; *J. Sundwall*, Methodische Bemerkungen zur Entzifferung minoischer Schriftdenkmäler (Eranos, Acta philologica suecana, т. 45, 1947, стр. 1-12), *H. Arntz*, Die Runenschrift. Ihre Geschichte und ihre Denkmäler (Halle, 1938); его же, Handbuch der Runenkunde (2-е изд., Halle, 1944); *F. Altheim* und *E. Trautmann*, Vom Ursprung der Runen (Frankf. a. M., 1939), где руны возводятся к наскальным письменам в итальянской Швейцарии, а посредниками в передаче их германским племенам считаются кимвры.

⁴ *A. Schmitt*, Die Aufgaben der Sprachwissenschaft (Indogerm. Forsch., т. 54, 1936, стр. 241-261).

синхронической точек зрения¹ и в создании возможности для приложения общего языкознания к практике частных филологий, к совокупности их всех и к науке вообще, причем последнее обосновывается значением самого языка для всей духовной жизни человека в ее историческом развитии. В противоположность этому *И. Ломан*², рассматривая все языки как «диалектные разновидности единого и универсального человеческого языка», указывает как на «конкретную задачу будущего» на построение «системы систем», на «идеал универсальной абсолютной филологии». Из темного и запутанного изложения *И. Ломана* неясно, что под этим подразумевается. По *Вартбургу*³, будущее языкознания лежит на пути «объединения структурально-функционального направления с перспективами, вытекающими из историко-лингвистических исследований». Сущность проблемы в целом правильно, то есть с точки зрения исторического развития нашей науки, трактуется *Б. Террачини*⁴ в ряде его работ. Внимание этого автора обращено, однако, больше на историческое развитие проблематики, чем на результаты исследования; итоги своих исследований он излагает в книге, которая лишь по названию носит учебный характер⁵. Террачини в лице нескольких главных фигур в истории языкознания (*Боппа*, *Уитни*, *Асколи*, *Мейера-Любе*, *Жильерона*, *Шухардта*) критически освещает различные направления развития науки (сравнительный метод, общее языкознание, лингвистическую палеонтологию, лингвистическую географию, критику сравнительного метода), существование которых он в скрытом виде констатирует и для настоящего времени. В вводной главе, названной «Что такое лингвистика?», делается вывод, что основная проблема нашей науки заключается в анализе нарастающего противоречия между индивидами и языковой общностью. Это противоречие Террачини пытается разрешить (указ, соч., стр. 45) с помощью формулы, определяющей процесс речи как деятельность,

¹ См. об этом же у *Б. Коллиндера*, *Deskriptiv och historisk språkforskning. Orientering i språkvetenskap* (Stockholm, 1943, стр. 9-35).

² *J. Lohmann*, *Was ist und was will Sprachwissenschaft?* (Lexis, т. 1, 1948, стр. 128-168).

³ *W. Von Wartburg*, *Betrachtungen über das Verhältnis von historischer und deskriptiver Sprachwissenschaft* («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally, Genève, 1939, стр. 1-18).

⁴ Ср., например, его работы: *Di che cosa fanno la storia gli storici del linguaggio?* (*Archivio glottologico italiano*, т. 27, 1937, стр. 133-152); *L'heritage de la méthode comparative* (*Acta linguistica*, т. 2, 1941, стр. 1-22 и 69-82).

⁵ *B. Terracini*, *Guida allo studio della linguistica storica. I. Profilo storico-critico*, Roma, 1949. На самом деле книга является сборником статей, напечатанных в разное время; однако все эти статьи (включая два приложенных некролога) имеют единую направленность. Испанское переиздание этих статей вышло раньше в виде двух сборников: *Qué es la lingüística?* Tucumán, 1942 и *Perfiles de lingüistas, Contribución a la historia de la lingüística comparada*, Tucuman, 1946.

которая только реализуется в рамках исторической традиции действительного или предполагаемого языка. При этом, хотя имя Ф. де Соссюра часто упоминается в книге Террачини, структуралистское и фонологическое направление в ней затрагивается только косвенно. Необходимая поправка к этому была, хотя бы частично, сделана мною в статье «Август Шлейхер и некоторые направления в современной лингвистике»¹ где я указал, насколько шлейхеровское понимание языка как организма сохраняется в концепции Ф. де Соссюра и в учениях, вытекающих из нее; влияние Шлейхера на теорию и практику современного языкознания остается значительно бóльшим, чем это можно было бы думать.

Учению Ф. де Соссюра был нанесен тяжелый удар и со стороны главного представителя женевской школы А. Сеше. Уже в одной из более ранних статей этого автора² делается попытка найти различие между синхронией и диахронией в том, что причины языковых изменений, исследуемые историческим языкознанием, относятся к истории обществ, истории носителей языка, то есть находятся вне самого языка. В своей более обширной работе, посвященной «трем соссюровским лингвистикам»³, А. Сеше подвергает эту концепцию острой критике. «Три лингвистики» – это лингвистика *синхроническая* или *статическая*, лингвистика *диахроническая* или *эволюционная* (впрочем, обе эти лингвистики изучают «язык» – *langue*) и «*лингвистика речи*», предметом изучения которой служит явление, промежуточное между синхронией и диахронией, так как «речь» (*parole*), с одной стороны, связана с определенным состоянием языка, а с другой – содержит в себе в зародыше потенциальные возможности будущих языковых изменений. Поэтому, по мнению Сеше, «речь» есть нечто логически, а часто и практически *предшествующее* «языку», в то время как Ф. де Соссюр ставит ее в зависимость от языка: «язык», утверждает Сеше, рождается из «речи», «речь» же никогда не рождается из «языка», – «речь» только *организует* себя применительно к правилам «языка», которые она сама же и создает, чтобы быть яснее и действеннее. Поэтому «наука о языке» основывается на «науке о речи в собственном смысле» и, возникая из этой последней, сама делится на: 1) *статическую лингвистику*, 2) *изучение «организованной речи»* или функционирования «языка» для удовлетворения потребностей человеческой жизни, 3) *эволюционную лингвистику*.

Реальность самого понятия «состояние языка» подвергается сомнению при сопоставлении его с имеющей место в действительности

¹ V. Pisani, Augusto Schleicher e alcuni orientamenti della moderna linguistica (Paideia, Rivista letteraria di informazione bibliographica, т. 4, 1949, стр. 297-319).

² A. Sechehaye, Évolution organique et évolution contingentielle («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1938, стр. 19-29).

³ A. Sechehaye, Les trois linguistiques saussuriennes (Vox Romanica, т. 5, 1940, стр. 1-48).

путаницей языковых фактов: состояние языка в любой данный момент есть только *промежуточная ступень* между вчерашним и завтрашним его состоянием, есть преходящая и неуловимая реальность.

Принцип стабилизации не реализуется в самих фактах, – он существует только в коллективной и бессознательной воле к созданию достаточно прочной организации речи. Подлинная задача статической лингвистики заключается в *выделении из всей массы языковых фактов совокупности тех фактов, которые являются общими для всех*. Дело идет о тех общих привычках, которые и образуют в сознании всех говорящих строго определенную *систему*; «язык» есть, таким образом, принцип «систематической взаимосвязи» (*cohérence systématique*). Область статической лингвистики ограничивается, следовательно, теми пределами, внутри которых законно (т. е. возможно и целесообразно) говорить о подчинении языковых фактов логике; мелкие же частности выпадают из этого подчинения, переходя, как подчеркивает Сеше, в область «лингвистики организованной речи». К области диахронии относится только *объяснение* того, каким путем случайно возникшая форма (или звук) получает свое место среди таких, употребление которых узаконено. В противоположность Ф. де Соссюру, который размещает «организацию» и «эволюцию» языка на двух различных и непроницаемых друг для друга плоскостях и рассматривает становление языка в полном отрыве от психологии говорящего субъекта, А. Сеше переводит на временную плоскость всю психологию речи и все синхронические силы вместе с органическими факторами. Тем самым говорящий индивид, точнее его речевой акт, становится фокусом становления языка; это устанавливается в работе А. Сеше примерно на той же основе, на которой устанавливал это и я в своей миланской вступительной лекции¹.

Э. Бюиссанс² также оспаривает допускаящуюся Ф. де Соссюром реальность «языка» (*langue*) и показывает, что его диахроническая лингвистика пополняется и даже покрывается «внешней» лингвистикой, а синхроническая – «внутренней» и, таким образом, языкознание состоит из двух взаимно дополняющих друг друга «лингвистик» – функциональной и этиологической³: вторая лингвистика должна иметь целью понимание системы языка, познаваемой первой лингвистикой из самой себя, в контексте социальной действительности⁴.

¹ V. Pisani, La lingua e la sua storia (Archivio glottologico italiano, т. 31, 1939, стр. 1-12).

² E. Buyssens, Les six linguistiques de F. de Saussure (Langues vivantes, т. 7, 1942). Под «шестью лингвистиками» понимаются: лингвистика языка и лингвистика речи, синхроническая и диахроническая, внутренняя и внешняя.

³ «Этиологию» (от гр. αἰτία «причина») здесь, очевидно, следует понимать в смысле установления причинных связей. – Прим. перев.

⁴ Интересные замечания об индивидуальных новообразованиях см. у Б. Террачини, Semantica evolutiva e la persona storica dell' individuo linguistico («Actes du

О сравнении как языковедческом методе писал *Вандриес*¹, поставивший перед сравнением языков новую, уже не генеалогическую (или же историческую), а «психологическую» задачу, состоящую в том, чтобы группировать самые разнообразные языки по их общим чертам и вскрывать за языковой реальностью «дух», из которого она рождается; это, между прочим, пытались делать уже *А. Мейе* и *М. Граммон*. Большое значение имеет работа, опубликованная голландским лингвистом *Гонда*, касающаяся применения сравнительного метода, выработанного индоевропейским языкознанием, к индонезийским языкам². На основе непосредственных наблюдений над этими языками *Гонда* вскрывает ошибочные выводы, возникающие в результате применения сравнительного метода, и обращает внимание читателя на то, что многие на первый взгляд достоверные выводы индоевропейской

4-me Congrès international des linguistes, 1936», Copenhague, 1938, стр. 110-116). Проблема отношений между языком и историей плодотворно разрабатывается в статье *А. Пальяро* (*A. Pagliaro*, *Storicità delle lingue*. – Quaderni di Roma, 1948, стр. 367-380). Легко читающаяся книга *Дж. Ненчони* (*G. Nencioni*, *Idealismo e realismo nella scienza del linguaggio*) искусно излагает взгляды расцветшего главным образом в Италии (но также и у Фосслера и др.) идеалистического рассмотрения языка как *творчества*, относящегося к области эстетики; однако решение, которое дается в этой книге антиномии «язык – речь» и которое сводится к признанию за «языком» характера социального института (по аналогии с правовыми институтами), возвращает нас к старым взглядам (Уитни и др.), не затрагивая существа проблемы. Ср. также *А. Penttillä*, *Einige Bemerkungen über die Unterscheidung von Sprache und Rede* («Actes du 4-me Congrès international...», стр. 157-163); *Е. Buyssens*, *De l'abstrait et du concret dans les faits linguistiques: la parole – le discours – la langue* (*Acta linguistica*, т. 3, 1942-1943, стр. 17-23). Надо указать здесь также на статью *Лацичуса* (*J. von Laziczus*, *Das sogenannte dritte Axiom der Sprachwissenschaft*, *Acta linguistica*, т. 1, 1939, стр. 162-167); однако нельзя согласиться с отождествлением, которое, вслед за *Бюлером*, делает автор, – именно с постановкой знака равенства между гумбольдтовской антиномией ἔργον – ἐνεργεία и антиномией Ф. де Соссюра «langue–parole»; это ведет к нерасчлененности «языка» в смысле соссюрского «langage», что и сам Ф. де Соссюр считал главным тормозом лингвистических исследований. Ср., наконец, книгу *К. Эттмайера*, трактующую также и другие вопросы (*C. Ettmayer*, *Das Ganze der Sprache und seine logische Begründung*, Jena, 1938). [В русском переводе «Курса» Ф. де Соссюра (Москва, 1933) и в русской лингвистической литературе термин «langage» (в смысле совокупности «языка» и «речи») передается через словосочетание, «речевая деятельность». – *Прим. перев.*].

¹ *J. Vendryes*, *La comparaison en linguistique* (Bill. de la Soc. de Linguistique de Paris, т. 42, вып. 1, 1946, стр. 1-18).

² *J. Gonda*, *Opmerkingen over de toepassing der comparatieve methode op de indonesische talen, voornamelijk in verband met hun woordstructuur* (Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, der Haag, т. 94, вып. 4, стр. 397-466). Ср. его же, *Some remarks on onomatopoeia, sound-symbolism and word-formation à propos of the theories of C. N. Maxwell* (Tijdschrift for Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, т. 80, 1940, стр. 132-211).

компаративистики строятся только на древности языкового материала и его недоступности для непосредственного анализа¹.

*

* * *

Философию языка мы предпочитаем оставить в стороне². По общим вопросам психологии языка появился двухтомный труд и ценное «Введение» *Ф. Кайнца*³. Кайнц отправляется от известного соссюрковского различения «языка» и «речи» и отводит языковеду область «языка», а психологу – область «речи». Однако он обращается к вопросу о ценности понятия «langue» и о его мнимой реальности. А кроме того, почему лингвист не может заниматься изучением «речи»? Скорее всего успешное развитие этой области зависит от совместной работы языковедов и психологов.

В 1940 г. появилась посмертно изданная, но написанная значительно раньше работа *А. Марти* (1847–1914) «Психическая и языковая структура»⁴. Во многом Марти является предшественником нынешних структуралистов и глоссематиков, и предметом своей «философии языка» (или «всеобщей семасиологии» по его собственной терминологии) он считает то, что является всеобщим и нормативным; поэтому он резко отграничивает эту общую дисциплину от «конкретной

¹ Здесь мы опускаем абзац, посвященный объективному и в общем правильному изложению основных этапов так называемого «нового учения о языке» Н. Я. Марра и И. И. Мещанинова. Источником информации В. Пизани является в основном статья Т. Милевского (*Lingua Posnaniensis*, т. 1, 1949) и книга В. А. Миханковой «Н. Я. Марр» (М. –Л., 1948). Так как никакой критики «нового учения о языке» Пизани не дает, то мы полагаем, что для советского читателя это изложение не представляет никакого интереса. – *Прим. перев.*

² Исследованию вопросов философии языка посвящен основанный *И. Ломаном* журнал «*Lexis, Studien zur Sprachphilosophie, Sprachgeschichte und Begriffsforschung*» (Lahr in Baden, т. 1, 1948); ср. мою рецензию на этот журнал в *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* (Innsbruck – Wien), т. 5, 1952, стр. 92 и сл.; 41-й том журнала *Kantstudien* (1937) содержит «Опыт системы философии языка» *Ф. Кайнца* (*F. Kainz, Entwurf eines System der Sprachphilosophie*). Здесь надо упомянуть также статью *Э. Германа* «Язык и теория познания» (*Sprache und Erkenntnistheorie*) в *Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen* (новая серия, т. 2, вып. 4, 1940, стр. 95-113). Э. Герман пытается найти в языке основание для опровержения скептицизма и сенсуализма. Ср. далее рецензию того же автора на книгу *К. Бюлера* «*Sprachtheorie*» в «*Göttingische Gelehrte Anzeigen*» т. 198, стр. 542-553.

³ *F. Kainz, Psychologie der Sprache* (Stuttgart, 1941-1943); *его же*, *Einführung in die Sprachpsychologie*, Wien, 1946. Для ознакомления с американским бихевиоризмом в применении к изучению языка могут служить следующие работы: *S. S. Newman*, *Behavior patterns in linguistic structure: a case study* («*Essays in memory of E. Sapir*, стр. 99-106); *H. Sperber*, *Behaviorism in linguistics* (*Monatshefte für deutschen Unterricht*, т. 37, 1945, стр. 176-184); *Ch. Morris*, *Signs, language and behavior* (New York, 1946).

⁴ *A. Marty, Nachgelassene Schriften: Psyche- und Sprachstruktur*. Hrsg. von O. Funke (Bern, 1940). См. также *А. Белич*, Внутренняя и внешняя языковая форма (*Известия АН СССР. Отделение литературы и языка*, т. 5, 1946, стр. 179-182).

истории языка». В «общей семасиологии» он разграничивает *материю*, каковой в языке являются значения, и *форму*; последняя, в свою очередь, делится на *внешнюю* форму (звуковая сторона языка) и *внутреннюю*. Под внутренней языковой формой Марти подразумевает всю совокупность открываемых связей между значением и выражением. Внутренняя языковая форма имеет также два вида: она может быть *фигурной*, воплощая в себе результат метафоризации как психической деятельности, или же *конструктивной*. Конструктивная языковая деятельность сводится к упрощению и экономии знака. Слова Марти делит на «автосемантические», то есть имеющие психическое содержание сами по себе, и «синсемантические», получающие такое содержание лишь в связи с другими словами. В указанной книге есть главы о «синсемантиках», трактующие о принципах всеобщей описательной грамматики.

К числу «скрытых тенденций, управляющих языком», относится явление, названное «персеверенцией»¹, под которой понимается психическое явление, состоящее в том, что раз употребленное в речи может воспроизводиться без изменений и способствовать автоматизации моторных компонентов речевого процесса. Это явление в многообразии его форм изучает *Ел. Рихтер* в заслуживающей внимания статье о подсознательных процессах в языке². Сюда относятся, например, различные субституции звучания (*haben > habm*), особенности синтаксического согласования существительного и прилагательного, распространение языкового явления по аналогии (*j'aime > nous aimons* вместо *amons*), контаминации (*nötig haben + brauchen = nötig brauchen*) и т. д. Персеверенция и ассоциации могут действовать совместно в одном направлении, но могут и препятствовать одна другой. Так, персеверенция может действовать как сдерживающая сила, приводящая к сохранению *ī* из и.-е. формы **g^hīō* еще во франц. *vive*, но она же может и способствовать повторениям нового произношения звука, чем вызывается звуковое изменение и т. д. Таким образом, мы имеем «синхроническую» коренную ошибку, за которой следует повторная ошибка, повторение типа эхо, относящееся уже к диахронии. Персеверенция нового означает языковое изменение, персеверенция же предшествующей традиции, тормозящая новое, означает сохранение старого в качестве защиты от распада языка. Оба явления могут быть не осознанными, но лишь до известной степени: противоположностью незамечаемой языковой традиции является предумышленность, грамматическое принуждение, регулирование языка. Чем выше и сознательнее культура языка, тем

¹ Франц. *persévérance* означает «настойчивость, постоянство». Однако данное понятие не совпадает с понятием «устойчивости языка»... – *Прим. перев.*

² *E. Richter, Unterbewusste Vorgänge im Sprachleben («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», Genève, 1939, стр. 31-47).*

более сильной и более консервативной является его персеверенция. Она должна трактоваться по-разному для разных эпох: она может быть простым эхо, коренящимся в духовной неспособности, но может быть и результатом гордости своей традицией.

Принцип торможения, лежащий в основе некоторых звуковых¹ и семантических изменений, действует, по мнению *Вандриеса*², иногда и в морфологии, например во французских *pous avons bu, chanté, mangé*. В индоевропейском языке это могло иметь место только в словосложении, где морфемы составляли интегрирующую часть слова: во всяком случае, нужно отметить снижение семантической роли окончаний в имени прилагательном сравнительно со склоняемым именем существительным. Что касается действия аналогии, то нужно напомнить выводы *Куриловича*³, согласно которым сама грамматическая система обуславливает возможность или невозможность определенных аналогических изменений, но когда и как реализуются такие возможности – это определяется общественным фактором; языкознание же должно учитывать как воздействие системы языка, так и историческую структуру общества.

В области изучения отношений между языком и мышлением можно также отметить кое-что новое. В докладе на Копенгагенском конгрессе на тему «Язык и образование понятий» *Л. Вайсгербер*⁴ изложил идеи, уже известные раньше из его книги «Родной язык и формирование мировоззрения»⁵. По мнению Вайсгербера, в процессе образования понятий следует выделять три основных факта: 1) общечеловеческий дар слова; 2) присущие отдельным языкам живые формы понятийного преобразования окружающей жизни, которыми определяется мышление отдельных языковых коллективов; 3) способность отдельных индивидов к словесному выражению и усвоенный этими индивидами из их родного языка (почему только из него?) замкнутый круг понятий.

В языке каждого народа отражается его мыслительная сфера, промежуточная между действительностью и сознанием, образующая норму духовной жизни человека, так как каждое выражение связано с определенным содержанием, которое представляет собой не простое

¹ См. об этом у *О. Есперсена*, *Efficiency in linguistic change* («Historisk-filologiske Meddelelser», т. 27, вып. 4, 1941).

² *J. Vendryes*, *Parler par économie* («Mélanges de linguistique offerts à Ch. Bally», стр. 49-62).

³ *J. Kurylowicz*, *La nature des procès dits «analogiques»* (*Acta linguistica*, т. 5, стр. 15-37).

⁴ *L. Weisgerber*, *Sprache und Begriffsbildung* («Actes du 4-me Congrès international des linguistes, 1936», Copenhagen, 1938, стр. 33-39). Я хотел бы привести здесь следующие слова *Ельмслева*: «Язык есть форма нашего познания мира. Не может быть объективной теории познания без обращения к фактам языка. Философия не может существовать без лингвистики» («Actes du 6-me Congrès international des linguistes, 1948», Paris, 1949, стр. 151).

⁵ *L. Weisgerber*, *Muttersprache und Geistesbildung*, 1929.

отражение мира, а особый мир, созданный мыслью. Каждый языковой коллектив создает в своем языке особое мировоззрение в соответствии со своими склонностями, жизненными обстоятельствами и историей.

Только по своему названию может быть отнесена к данной главе статья *Б. Коллиндера* об отношениях между мыслью и языковым выражением¹, в которой автор оспаривает утверждение *Кроче* и *Фосслера*, что слово каждый раз заново создается говорящим и что поэтому не может быть полных синонимов. Однако эта полемика отчасти напоминает борьбу с ветряными мельницами. Так, понимание языка как непрекращающейся творческой деятельности (*ἐνέργεια*) Коллиндер пытается высмеять, ссылаясь на то, что если все двести существующих на свете юкагиров спят и не видят снов, то юкагирский язык, естественно, перестает существовать. Коллиндеру можно ответить, что так оно и есть на самом деле. В это время действительно продолжают существовать только некие психические способности отдельных индивидов, которые дадут им возможность воссоздавать речь, когда они проснутся. Но если все двести юкагиров больше никогда не проснутся, с юкагирским языком будет покончено.

Об отношениях между логикой и грамматикой недавно писал *А. Пальяро*²: «логическое мышление и речь сходятся в том, что оба они являются познанием, основанным на общем; они различаются тем, что первое является прогрессирующим познанием, то есть переход от познания одной вещи к познанию другой, а вторая ограничена рамками перевода познаваемого в познанное, закрепляемое языком».

*
* *

Общий характер и причины развития языка затрагиваются в работе *О. Есперсена* «Действенность в изменении языка»³. Есперсен пытается оценивать языковые изменения с точки зрения их действенности и, в частности, с точки зрения затраты на них духовных и физических сил как в процессе самой речи, так и в процессе ее слушания. Он полагает, что в языковой эволюции действуют две противоположные тенденции – *стремление к удобству* и *стремление к ясности*. Первая тенденция имеет индивидуальный характер, вторая – характер социальный. Из этого он заключает, что если рассматривать язык как деятельность,

¹ *B. Collinder*, On the relationship between thought and linguistic expression (Finnisch-ugrische Forschungen, т. 29, 1946, стр. 3-15).

² *A. Pagliaro*, Logica e grammatical (Ricerche linguistiche, т. 1, 1950, стр. 1-57). Ср. также *E. Hermann*, Die Sprache als Sinngebilde («Actes du 4-me Congrès international des linguistes, 1936». Copenhagen, 1938, стр. 83-88); *E. Cassirer*, L'influence du langage sur le développement de la pensée dans les sciences de la nature (Journal de psychologie normale et pathologique, 1946, стр. 129-152).

³ *O. Jespersen*, Efficiency in linguistic change («Historisk-filologiske Meddelelser», XXVII, 4. København, 1941).

направленную к определённой цели, то можно ставить вопрос о том, соответствует ли данный язык или данное языковое явление его целям и является ли то или иное изменение в данном языке благотворным для него или нет. Телеологическая точка зрения, так ярко выступающая в этой работе и последовательно проведенная раньше в книге того же автора «Прогресс в языке» (1894), подверглась критике *Б. Коллиндера*¹, особенно в части утверждений Есперсена о том, что переход языка от синтетического типа грамматического строя к аналитическому есть всегда факт прогресса. На материале истории венгерского языка Коллиндер показывает, что, наряду с тенденцией к анализу в языке, может быть неоспоримо установлено и наличие тенденции к синтезу; в связи с этим он выдвигает справедливое требование – выяснить, действительно ли (мнимая) недостаточность агглютинирующих языков сравнительно с системой синтетического словоизменения является чем-то абсолютным, или же мы имеем здесь дело с не полностью сформировавшейся системой. Если понимать под агглютинирующими языками языки с регулярной и прозрачной для выделения аффиксацией, а под флективными языками – такие аффиксирующие языки, в которых аффиксы неоднозначны и не отделяются с полной ясностью от основы, то можно сделать следующее заключение: агглютинирующие языки в результате фонетических изменений переходят в флективные языки, но флективный язык, чтобы стать агглютинирующим, должен пройти через стадию бедности аффиксацией или полного ее отсутствия, и, таким образом, то, что Есперсен рассматривает как конечную фазу языкового развития, скорее является «терапевтической» промежуточной ступенью.

Факт, что климат и географическая конфигурация могут оказывать влияние на язык, был одновременно отмечен *Н. А. Ниельсеном* и *Э. Перуцци*². Последний проводит различие между воздействием климата на индивида и влиянием, которое на языкотворческий процесс оказывают психо-физические изменения, вызываемые климатическими факторами. При этом Перуцци считает необходимым социальное изучение отношений, существующих между языком и географическими условиями.

О темпе языкового развития в плане наблюдений над глубокими изменениями языка, совершающимися часто за короткий промежуток времени, писал *Кюни*³. *А. П. Кифт* посвятил свою диссертацию⁴ вопросу

¹ *B. Collinder*, Analytische Sprachentwicklung und linguistische Teleologie *Nyelvtudományi Közlemények*, т. 50, 1936, стр. 51-63).

² *N. A. Nielsen*, Klima og Sprogforandring (*Sprog og Kultur*, т. 12, 1943, стр. 126-135); *E. Peruzzi*, Per una ecologia linguistica (*Revue des études indoeuropéennes*, т. 3, 1943, стр. 42-50).

³ *A. Cuny*, Le facteur «temps» dans l'évolution linguistique (*Revue des études indoeuropéennes*, т. 2, 1939, стр. 24-33).

⁴ *A. P. Kieft*, Homonymie en haar invloed op de taalontwikkeling (Leiden – Groningen, 1938).

влияния омонимии на развитие языка (эта идея находила свое выражение и раньше, особенно у *Жильерона* и *Вартбурга*).

*
* *

Большой интерес вызывал к себе в последнее время вопрос о языковой норме. *Б. Гавранек*¹ определяет языковую норму следующим образом: «норма – это то, что обозначается с одной точки зрения как «языковый продукт» (ἔργον), а с другой – как «языковое творчество» (ἐνέργεια) и при этом как «связанное» явление – «связанное» в сфере «продукта» для достижения «творчеством» преднамеренной и соответствующей замыслу цели». Все это сводится в конечном счете к «правильности языка», применимого к литературному языку в большей степени, чем к обычному разговорному. Гавранек ставит вопрос, должен ли языковед быть только наблюдателем процесса развития и нормализации языка или же может вмешиваться в него, и отвечает, что такое вмешательство не только допустимо, но и обязательно для языковеда. *Б. Мильорини*² также выступает в защиту нормализации итальянского языка, принимая за основу вкус и сознательный отбор. Присутствующая в этих рассуждениях идея «языкового чутья» (по Дебруннеру – «чувства языковой правильности») остается еще мало выясненным понятием, толчок к анализу которого был дан *Я. Линдротом*³. Такое же толкование «языкового правила», обосновывающего в конечном счете ценность «языкового закона», решительно защищает *К. Мейнгоф*⁴, который утверждает, что бесписьменные языки дают здесь больше материала для наблюдений, чем языки культурные.

¹ *B. Havránek*, Zur Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Literatur («Actes du 4-me Congrès international des linguistes, 1936», Copenhagen, 1938, стр. 151-156).

² *B. Migliorini*, Divagazioni sulla norma linguistica (Lingua nostra), 1942, 1, стр. 16-21).

³ *H. Lindroth*, Das Sprachgefühl, ein vernachlässigter Begriff (Indogerm. Forsch., т. 55, 1937, стр. 1-16); извлечением из этой статьи является вызвавший дискуссию доклад Линдрота на Копенгагенском конгрессе (см. «Actes..», стр. 108). Ср. также *E. Lerch*, «Ist schöner wie» ein Sprachfehler? Zum Streit um die Bedeutung der Sprachregelung (Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, т. 65, 1942, стр. 329-372); *P. Naert*, Arbitraire et nécessaire en linguistique (Studia linguistica, т. 1, 1947, стр. 5-10).

⁴ *C. Meinhof*, Über die Gültigkeit der Sprachgesetze (Mitteil. d. Wiener Anthropolog. Gesellschaft, т. 69, 1939, стр. 1-10).

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

I
ПРОГРАМА
МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
"LINGUISTICS BEYOND AND WITHIN 2016: CONTROVERSY IN
LINGUISTICS AND LANGUAGE STUDIES"

20–21 october 2016

(John Paul II Catholic University of Lublin, Poland – Люблінський
католицький університет Яна Павла II, Республіка Польща)

Thursday, 20th October 2016

PLENARY LECTURES

John Harris (University College, London, UK). *A fake diphthong in English.*

Jane Willis (Freelancer, speaker and consultant on ELT, UK). *Four aspects of grammar, three learning processes and task-based teaching.*

ORAL PRESENTATIONS

Translation Studies

Dace Liepiņa (University of Latvia). *Interaction of languages in terminological transfers in legal translation from English into Latvian.*

Renata Šimůnková (Technical University of Liberec, Czech Republic). *Non-finite participle forms English to Czech translations.*

Michał Organ (University of Rzeszów, Poland). *Vulgarisms in official and unofficial translations of adult animated sitcoms: A case study of Family Guy in Polish translations.*

Semantics

Åke Viberg (Uppsala University, Sweden). *Frames or primitives? Finding a model for contrastive lexical semantics.*

Myroslava Fabian (Uzhhorod National University, Ukraine). *Semantic peculiarities of the nouns denoting religious etiquette in modern English.*

Piotr Wielecki (University of Warsaw, Poland). *Semantics-based contrastive grammar. Natural semantic metalanguage as a means for comparing grammatical equivalents.*

Magdalena Bator (University of Social Sciences, Warsaw, Poland), **Radosław Dylewski** (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Null objects in the American culinary recipes of the nineteenth century.*

Anna Cichosz (University of Łódź, Poland). *Between V-1 and V-2: Inversion after fronted adverbial clauses in Old English prose.*

Phonology/Phonetics

Leonardo M. Savoia (University of Florence, Italy). *Rounded back vowels preservation in consonantal contexts. C-V licensing.*

Sławomir Zdziebko (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Velars across the grammar: A revision of Kruszewski's classification of segmental alternations.*

Sylwester Jaworski (Szczecin University, Poland). *Remarks on three marked trills: The Welsh aspirated /rh/, the Russian palatalised /rj/ and the fricated /ř/ of Czech.*

Olga Broniś (Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland). *Challenges in the investigation of recent loanwords. A case of paragoge in Italian.*

Morphology

Bożena Cetnarowska (University of Silesia in Katowice, Poland). *Blurred borders between types of derived nominals: On distinguishing between result nominals, simple event nominals and complex event nominals.*

Cristina Fernández-Alcaina, co-author: **María Jesús Molina Quesada** (University of Granada, Spain). *Competition in English plural inflection.*

Syntax

Jacek Witkoś (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Polish case morphology: Do overwriting and undermerge help?*

Gréte Dalmi (Jan Kochanowski University in Kielce, Poland). *Intervention effect in Hungarian disjunctive questions.*

Ludovico Franco (Universidade Nova de Lisboa, Portugal). *On nominalization: Genitives, datives, and elementary predicates.*

Naoyuki Akaso, Seichi Sugawa (Nagoya Gakuin University, Japan). *Sluicing in Japanese as a focus-related ellipsis.*

Ewelina Mokrosz (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Functional samo in Polish.*

Leonardo M. Savoia, co-author: **M. Rita Manzini** (University of Florence, Italy). *N morphology and its interpretation: Romance feminine/plural –a.*

Piotr Ceglowski (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Virtues and vices of labelling.*

Language acquisition

Marco Bril (Vrije Universiteit Amsterdam, Netherlands). *Locality effects in written production of advanced L1 and L2 learners of French.*

Richard Madsen (Aalborg University, Denmark). *Learning vs. Acquisition.*

Marcin Mizak (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland). «So, should I pronounce linking /r/ or not?» *On the obligatoriness of linking /r/ in RP.*

Classroom discourse

Dagmara Gałajda (University of Silesia in Katowice, Poland). *The 45 Minute Manager. On the role of business management in classroom context.*

Ewa Guz, Piotr Steinbrich (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Functions of code-switching in classroom interaction.*

Sociolinguistics

Maia Lomia (Tbilisi State University, Georgia). *Marking ceremonial lexeme in Kartvelian languages and their sociolinguistic analysis.*

David (Deak) Kirkham (University of Leeds, UK). *What constitutes a language? Insights from Esperanto.*

POSTER SESSION I

Phonetics/phonology, sociolinguistics, psycholinguistics, morphology

Gulab Chand, co-author: **Somdev Kar** (Indian Institute of Technology Ropar, India). *Reduplication initiated through discourse markers: A case of Hadoti.*

Tilda Neuberger (Hungarian Academy of Sciences, Hungary), co-author: **András Beke** (University College, London, UK). *Burst spectrum as a cue to singleton geminate stop contrast in Hungarian.*

Valentyna Marchenko (National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», Ukraine). *Language and music: Close alliance or ultimate rivalry?*

Jia-Ling Syu, co-author: **Man-ni Chu** (Fu Jen Catholic University, Taiwan). *The analysis of monophthongs, diphthongs and triphthongs in Mandarin for 3- to 5-year-old children with articulatory phonological disorders.*

Larysa Taranenko (National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», Ukraine). *Energetic potential of a spoken English proverb.*

Rene Altrov, Hille Pajupuu (Institute of the Estonian Language, Estonia). *Interpretation of voice pleasantness across gender and ages.*

Mariia Isaeva (co-author: **Kristina Stroganova**) (Cherepovets State University, Russia). *Foreign ergonyms in the linguistic landscape of modern Russian cities.*

Katarzyna Karska (Medical University of Lublin, Poland), **Ewelina Prażmo** (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland). *Metaphor in medical discourse.*

Magdalena Kolańska (University of Zielona Góra), co-authors: **Michał Wilczewski** (University of Warsaw), **Oleg Gorbaniuk** (University of Zielona Góra), **Ana Ivanova** (John Paul II Catholic University of Lublin). *A lexical study of comparisons with typical users of service brands.*

Tiina Laansalu (Institute of the Estonian Language, Estonia). *When names move. Place name transfer.*

Alba E. Ruz, co-author: **Salvador Valera** (University of Granada, Spain). *On the relation between conversion-related pairs.*

Sebastian Wasak (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Constraints on multi-noun compounding in English: A corpus-based approach.*

POSTER SESSION II

Language teaching, syntax

Marzoog Ali Alhothaly (University of Aberdeen, UK). *Using Arabic in Saudi EFL classrooms: University Teachers' and Students' Perspectives.*

Pilvi Alp, Anu Epner (Foundation Innove, Estonia), **Hille Pajupuu** (Institute of the Estonian Language, Estonia). *The influence of rater empathy, age, and experience on writing performance assessment.*

Izabela Batyra (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *The importance and effectiveness of nonverbal acts of communication in the EFL classroom. An Overview of the Empirical Studies.*

Dorottya Gyarmathy, Tilda Neuberger, co-author: **Anita Auszmann** (Hungarian Academy of Sciences). *Functions of silent pauses in spontaneous speech: Comparison of L1 and L2.*

Ágnes Piukovics (Pázmány Péter Catholic University, Hungary). *An attempt at settling the controversies over the role of the IPA in English language teaching.*

Gábor Alberti (University of Pécs, Hungary), co-author **Judit Farkas** (Hungarian Academy of Sciences, Hungary). *A syntactic solution to the «inverse scope» puzzle in Hungarian based on extraction.*

Anna Dąbrowska (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *The locative syntax of experiencers. The case study of phraseological units as psych-predicates.*

Aleksandra Gogłóza (Humboldt University of Berlin, Germany). *Correlation of external argument Case selection with nominal functional hierarchy.*

Joanna Kolbusz-Buda (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland). *Idioms: The interplay of syntax and morphology or a no man's land?*

Paulina Łęska (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Relative pronoun pied-piping in Polish relatives under Phase Theory.*

Shuaijun Mallet-Jiang (University of Nantes, France). *The Mandarin parenthetical verbs: A comparative study.*

Anikó Sotkóné Grosz (Pázmány Péter Catholic University, Hungary). *Subjects and Topics in Italian – On some controversial facts.*

Wojciech Witkowski (University of Wrocław, Poland). *Reanalysis of straszyć się in the history of Polish.*

Friday, 21st October 2016

PLENARY LECTURES

Gillian Ramchand (University of Tromsø, Norway). *Direct linearisation and word order in Scottish Gaelic.*

Ewa Willim (Jagiellonian University, Cracow, Poland). *On inchoative states. Evidence from modification of Polish perfective psych verbs with degree quantifiers.*

ORAL PRESENTATIONS

Discourse analysis

William J. Sullivan (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland), **Sarah Tsiang** (Eastern Kentucky University, USA). *Roman*

Catholicism and Eastern Orthodoxy: Can semiotic and linguistic analysis clarify their contrasts?

Răzvan Săftoiu, co-author: **Violeta Rus** (Transilvania University of Braşov, Romania). *Humorous activity types in parliamentary debates.*

Anna Wieczorek (University of Łódź, Poland). *Storytelling in political speeches: Blended perspectives and embedded discourse spaces.*

Applied phonetics

Anita Buczek-Zawiła (Pedagogical University of Cracow, Poland). *Contact-induced phonological influence: Word-stress usage patterns in the English of Spanish, Polish and Turkish advanced EFL speakers – A usage-based approach.*

Arum Perwitasari, co-authors: **Marian Klammer**, **Niels O. Schiller**, **Jurriaan Wittemann** (Leiden University, Netherlands). *Perception of English vowels by Javanese and Sundanese learners of English: A.*

Natalia Pałka (Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland). *Phonetics of polite and rude utterances: A comparative analysis.*

Cognitive linguistics

Przemysław Łozowski (Kazimierz Pulaski University of Technology and the Humanities, Radom, Poland). *Retrieval and recovery in the speaker's construing agentless passives in English.*

Dorota Chłopek (University of Bielsko-Biała, Poland). *'TAM' in English constructions v Polish renditions – Selected transference pitfalls.*

Ingie Zakaria (Alexandria University, Egypt). *Identifying a successful translation: A frame-based analysis of (un)translatability.*

Pragmatics

Lucyna Falkiewicz-Wille (University of Rzeszów, Poland). *Political discourse as practical reasoning: A case study of a British prime minister campaign speech.*

Małgorzata Paprota (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland). *Into the light or into the abyss: CDS and Brexit in selected British newspapers.*

Paulina Biały (University of Silesia in Katowice, Poland). *On the controversy over morphopragmatics – Is it really a separate field of linguistics?*

Judit Kleiber, **Gábor Alberti**, co-author: **Veronika Szabó** (University of Pécs, Hungary). *Compositional analysis of interrogative imperatives in Hungarian.*

Margarita Németh (University of Debrecen, Hungary). *Thanking strategies of Hungarian EFL learners: Is thanking a universal linguistic behaviour?*

Morphology

Katarzyna Mroczyńska (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland). *Aspectual notion and realization of antipassive alternations in Polish.*

Ewa Konieczna (University of Rzeszów, Poland) *Illusory emptiness of perfectivising prefixes: A case study of Polish verbal prefix na-.*

Corpus linguistics

Alicia Lara-Clares, Cristina Lara-Clares (University of Granada, Spain). *An online tool for big data sampling in research on competition in English word-formation.*

Jolanta Bachan, Mariusz Owsiany, co-author: Grażyna Demenko (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Creation of dialogue corpus for automatic analysis of phonetic convergence.*

Language teaching / testing

Timea Bánki (Péter Pázmány Catholic University, Hungary). *Information structure in the Second Language Acquisition of Spanish.*

Oleksandr Kapranov (University of Bergen, Norway). *The role of metonymy and metaphor in descriptive essays by intermediate and advanced EFL students.*

Wojciech Malec (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *A comparison of graphical and statistical approaches to evaluating multiple-choice options.*

Semantics / Syntax

Dorota Klimek-Jankowska, co-author: Joanna Błaszczak (University of Wrocław, Poland). *The processing of perfective and imperfective aspect in mismatching contexts in Polish. An ERP study.*

Anna Malicka-Kleparska (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Anticausatives in English without the causative projection.*

WORKSHOP: CELTIC LANGUAGES

Máire Ní Chiosáin (University College Dublin, Ireland), co-author: **Pavel Iosad** (University of Edinburgh, UK). *An acoustic investigation of the short vowel phonemes of Modern Irish.*

Krzysztof Jaskuła (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *A statistical perspective on Brittonic and Goidelic initial sound changes.*

Anna Bloch-Rozmej (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Headless segments in Irish and the problem of phonological strength.*

Sabine Asmus (Szczecin University, Poland) *On the syntax-driven use of Welsh central pronouns.*

Tomasz Czerniak (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Groups on the far right should be disbanded: The fate of word-final clusters in North Welsh.*

Dóra Pődör (Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary). *‘Cód poist’ or ‘postchód’? Two types of compounding in Irish.*

Brian Nolan (Institute of Technology Blanchardstown, Dublin, Ireland). *Differentiating between the syntactic realisation of complex events and complex predicates of Irish.*

Maria Bloch-Trojnar (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Constraints on the derivation of potential adjectives in Irish.*

WORKSHOP: PSYCHOLOGICAL PREDICATES

Ángel Jiménez-Fernández (University of Seville, Spain), co-author: **Antonio Fábregas** (University of Tromsø, Norway). *Avoidance of PCC effects in psych predicates.*

Sylwiusz Żychliński (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland). *Subjects or not subjects: The case of Object Experiencers and adjunct control.*

Anna Bondaruk (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland), **Wojciech Witkowski**, co-author: **Bożena Rozwadowska** (University of Wrocław, Poland). *Stative and eventive passives of Polish Object Experiencer verbs.*

Julain A. Rott, co-author: **Elisabeth Verhoeven** (Humboldt University of Berlin, Germany).

On the typology of psych alternation: Does morphological directionality influence syntax?

Réka Jurth (University of Debrecen, Hungary). *On subject experiencer verbs in Hungarian.*

Adam Biały, co-author: **Bożena Rozwadowska** (University of Wrocław, Poland).

Aspectual composition of Polish stative psych verbs.

Wojciech Witkowski, Paulina Witkowska (University of Wrocław, Poland). *Polysemous movement/psych verbs in neo-constructivist event structure.*

POSTER SESSION III

Discourse analysis, pragmatics, cognitive linguistics, semantics

Alicja Dziedzic-Rawska (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland). *Power is everywhere. The case of prison discourse.*

Ewa Mioduszevska (University of Warsaw, Poland). *Relevance, ad hoc concepts and analogy.*

Boglárka Németh (Babeş-Bolyai University, Romania). *Evaluative morphology and morphopragmatics – Should they be kept apart? (Case study).*

Halliki Põlda (Tallinn University, Estonia). *The linguistic construction of the giftedness discourse according to the children's and parents' perceptions.*

Zofia Smuga (University of Warsaw, Poland). *How many fathers do scientific discoveries have? About the notation of compound surnames in Polish and English.*

Adrian Toader (Transylvania University of Braşov, Romania). *Discursive strategies in follow-ups within the European context of the migration crisis.*

Victoriia Yefymenko (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine). *Text-image relationships in contemporary fairy tales.*

Hajnalka Dimény (Babeş-Bolyai University, Romania). *Sound structure and meaning patterns. The case of Hungarian verbs.*

Patrycja Kałol (University of Rzeszów, Poland). *The concept of COMPETITION in Business English.*

Katarzyna Karska (Medical University of Lublin, Poland), co-author: **Magdalena Goguł** (Ministry of Home Affairs Hospital, Lublin, Poland) *Food-related conceptual metaphors in radiology.*

Agnieszka Grząsko (University of Rzeszów, Poland). *The language of shame? On the synonyms of nakedness in English.*

Magdalena Król (Jagiellonian University / Polish Academy of Sciences, Cracow, Poland). *Is a noun modifier a controversial construction? An LFG scope.*

Dorota Paszko (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Lexicalisation patterns in selected action nominals in Polish.*

POSTER SESSION IV
Translation Studies, historical linguistics, corpus studies

Kateryna Bondarenko (Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, Ukraine). *Slang in animated cartoons: Translation peculiarities.*

Joanna Grzybowska (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *The use of abbreviations by superscript letter in an early fifteenth-century manuscript of Wycliffe's Bible.*

Laura Karpinska (University of Latvia). *Analysis of equivalents in English-Latvian and Latvian-English dictionaries of legal terms.*

Magdalena Kolasa (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Why is Albus Dumbledore called Albus Perkamentus and the Diagon Alley becomes Ulica Pokątna?*

Karolina Kozłowska (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Food for thought – Literary-like challenges posed by translation of non-literary texts presented on the example of culinary translation.*

Oksana Molchko (Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine). *The relevance of cultural and specific sense of simile in translation: The case study of the Ukrainian and English languages.*

Elena E. Razlogova (Lomonosov Moscow State University, Russia). *The problem of conveying narrative schemas and stylistic features in literary translation.*

Valentyna Savchyn (Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine). *Robert Burns in Ukrainian: The controversy over the reproduction of local colour.*

Piotr Tokarski (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *To make or not to make? A possible dilemma of Early Modern translators.*

Piotr Wójcik (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *The discrepancies between the qere and ketiv and their influence on translations of the Bible.*

Jerzy Wójcik (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). *Between manuscript and print – punctuation and abbreviations in the first printed editions of English Psalms.*

Daria Bębeniec, co-author: **Małgorzata Cudna** (Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland). *Complexity as length – Another quantitative look at the old controversy.*

Aleksandra Bartczak-Meszyńska (University of Finance and Management in Białystok, Poland). *German borrowings in contemporary Polish – What they were, what they are.*

II
ПРОГРАМА
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«Морально-етичний дискурс сучасних ЗМІ
в координатах викликів доби»
(27 квітня 2016 р., м. Київ-Буча, Україна)

Інститут журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка; Український гуманітарний інститут;
Класичний приватний університет;
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка;
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди;
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара;
Запорізький національний університет;
Київський національний торгово-економічний університет;
Київський національний університет технологій та дизайну;
Львівський національний університет імені Івана Франка;
Маріупольський державний університет;
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука;
Національний університет «Львівська політехніка»;
Національний університет «Одеська юридична академія»;
Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка;
Російський новий університет;
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
Університет державної фіскальної служби України;
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна;
Херсонський державний університет.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

1. **Dr. Amadeusz Citlak**, *Polska Akademia Nauk, Instytut Psychologii*.
2. **Михайлин І.Л.**, *д.філол.н., Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна*. «Людина в світоглядній публіцистиці з погляду моральних засад журналістики».
3. **Галич В.М.**, *д.філол.н., проф., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)*. «Літературна

критика Віталія Бендера в просторі національно-світоглядної публіцистики».

4. **Лукашевич С.В.**, к.філол.н., *Российский новый университет*. «Риторические приемы в контексте истины и лжи с лингвистической точки зрения в политических, юридических и религиозных текстах».

5. **Шумарова Н.П.**, д.філол.н., проф., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Мовна особистість у соціокультурних параметрах».

6. **Балаклицький М.А.**, д.соц.ком., *Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна*. «Адвентистські мас-медіа в Україні».

7. **Петренко С.І.**, *Український гуманітарний інститут*. «До питання про правду як вищу цінність особистості журналіста».

СЕКЦІЯ 1.

ТЕОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ І ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА. «ІСТИНА» І «ПРАВДА» ЯК БАЗОВІ КОНЦЕПТИ.

1. **Василенко К.М.**, *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Сучасні інтернет-видання у формуванні етичних аспектів суспільної свідомості».

2. **Джолос О.В.**, *Класичний приватний університет*. «Суспільне телерадіомовлення: європейський досвід та вітчизняні перспективи».

3. **Зоріна О.С.**, к.філос.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Критерії і можливості морального вибору журналіста в умовах постмайданівських реалій».

4. **Іванов В.Ф.**, д.філол.н., проф., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Інформація про злочини та нещасні випадки».

5. **Кобинець А.В.**, к.філол.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Газета як друкований засіб масової комунікації в умовах сучасного інформаційного ринку: місце та перспективи».

6. **Кузнєцова О.Д.**, д.філол.н., *Національний університет «Львівська політехніка»*. «Ціннісно-орієнтаційна, регулятивна функції журналістської етики».

7. **Кузнєцова Т.В.**, д.соц.ком., проф., Національний університет «Одеська юридична академія». «До проблеми ціннісно-сміслової динамічності медіатексту».

8. **Лешукова К.С.**, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ). «Маніпулятивні технології в інформаційному контенті друкованих ЗМІ».

9. **Нетребя М.М.**, к.філол.н., Маріупольський державний університет. «Механізми саморегуляції засобів масової комунікації».

10. **Орлова Н.В.**, к.соц.ком., Херсонський державний університет. «Розвиток етичних засад теорії журналістики діаспорними дослідниками (40-і рр. XX ст.)».

11. **Пономаренко Л.Г.**, д.соц.ком., Класичний приватний університет. «Теорія журналістики й журналістська практика: вічні ножиці розбіжностей».

12. **Приходько Є.С.**, Університет державної фіскальної служби України. «Проблеми професійної етики та моралі у журналістиці».

13. **Риженко Л.М.**, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. «Особливості вдосконалення методів журналістської праці в процесах жанротворення відповідно до професійної етики».

14. **Теребус О.Л.**, к.філол.н., Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. «Етичні вимоги до професії журналіста та виклики часу».

СЕКЦІЯ 2. СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТА.

1. **Бірюков Є.В.**, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ). «Портрет українського журналіста в умовах Антитерористичної операції (АТО) на Сході України».

2. **Доценко В.О.**, д.істор.н., проф., Університет Державної фіскальної служби України. «Роль періодичної преси у здійсненні компартійної пропаганди у 1920-х рр.».

3. **Доценко К.О.**, к.філол.н., Запорізький національний університет. «Роль і місце етичних засад формування особистості під час викладання дисципліни «фотожурналістика» на факультеті журналістики».

4. **Кравченко С.І.**, д.соц.ком., проф., *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*. «Професійна модель журналіста у світлі викликів сучасної доби».

5. **Семен Н.Ф.**, *Національний університет «Львівська політехніка»*. «Професійний портрет журналіста Інтернет-ЗМІ в умовах інформаційної війни».

6. **Шульська Н.М.**, к.філол.н., *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*. «Номінативний портрет сучасного журналіста».

СЕКЦІЯ 3. МОВА І ТЕКСТ ЯК МЕДІАЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.

1. **Кобинець А.В.**, к.філол.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Мовні уроки на сторінках обласної газети «Запорізька правда».

2. **Мариненко І.О.**, к.філол.н., *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. «Англомовні запозичення з формантом –*інг* у сучасній українській мові: тематичне багатство й проблеми засвоєння».

3. **Михайленко В.М.**, к.філол.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Комунікативні аспекти аргументативних тверджень у медіатексті».

4. **Мірошниченко П.В.**, к.філол.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Своя» або «інша»: сприйняття мас-медійного образу української мови».

5. **Навальна М.І.**, д.філол.н., проф., *Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*. «Складні слова як засіб зацікавлення аудиторії до повідомлення».

6. **Плеханова Т.М.**, к.філол.н., *Запорізький національний університет*. «Роль політичного дискурсу у формуванні суспільної свідомості».

7. **Романчук С.М.**, к.філол.н., *Університет державної фіскальної служби України*. «Проблема вживання жаргонізмів у ЗМІ».

8. **Романюк Н.В.**, к.філол.н., *Запорізький національний університет*. «Тематична концепція дитячої періодики як засіб формування особистості».

9. **Павленко В.В.**, к.філол.н., *Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*. «Concept War: Meaning and Functioning in War Media Discourse».

СЕКЦІЯ 4.

НАЦІОНАЛЬНО-СВІТОГЛЯДНА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК ПОЛЕ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД ЖУРНАЛІСТИКИ.

1. **Кушнір Г.О.**, *Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна*. «Євген Сверстюк як релігійний публіцист: біографічний аспект».

2. **Проданюк Ф.М.**, к.істор.н., *Київський національний університет технологій та дизайну*. «Періодична преса – важливе джерело з історії української революції 1917–1920 років».

3. **Ульянова К.М.**, к.соц.ком., *Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)*. «Вплив національних чинників на функціонування періодичної преси Донбасу: діахронічний вимір».

СЕКЦІЯ 5.

СОЦІАЛЬНИЙ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА.

1. **Белінська І.В.**, к.філол.н., *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. «Освітньо-виховний вплив розвиваючих фільмів на дітей дошкільного віку».

2. **Дудник Л.Р.**, *Університет державної фіскальної служби України*. «Соціальний та міжкультурний діалоги в сучасних медіа».

3. **Зикун Н.І.**, к.філол.н., *Університет державної фіскальної служби України*. «Сучасна сатирична публіцистика в Україні: у пошуках нових стандартів і форматів».

4. **Хомінський С.Й.**, к.соц.ком., *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*. «Законфесіалізованість української журналістики у висвітленні релігійної проблематики».

СЕКЦІЯ 6. МЕДІАВПЛИВ НА АУДИТОРІЮ. ХРИСТИЯНСЬКІ ЗМІ.

1. **Гвоздєв В.М.**, к.філол.н., доцент Київського національного торгово-економічного університету. «Аудиторія як споживач і учасник медіарозваг».
2. **Крупський І.В.**, д.істор.н., проф., Львівський національний університет імені Івана Франка. «Українська релігійна преса в контексті національного державотворення: історичний аспект».
3. **Москвич О.Д.**, к.філос.н., Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. «Релігійні трансформації в контексті становлення медіареальності (християнський аспект)».
4. **Ципердюк І.М.**, к.філол.н., Класичний приватний університет. «Українська редакція радіо «Ватикан» – традиційні християнські цінності в ефірі».

СЕКЦІЯ 7. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМІРИ НОВИХ МЕДІА.

1. **Балабанов Р.В.**, Український гуманітарний інститут. «Актуальные социо-маркеры морально-этического состояния современных медиа».
2. **Ольховик М.В.**, к.філос.н., Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. «Ресентимент як засіб зміни цінностей в системі нових медіа».
3. **Русанов Р.М.**, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ). «Особливості українського антикорупційного порталу «СтопКор».
4. **Хоменко І.М.**, д.соц.ком., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. «Етика масової комунікації з погляду системного аналізу (до проблеми морально-етичних вимірів нових медіа)».

НАУКОВЕ ЖИТТЯ (РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ)

**РЕФЕРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ
«НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 1, А; Вип. 1, В, 2012), «НАУКОВИХ
СТУДІЙ– XXI» (Вип. 2, А; Вип. 2, В, 2013), «НАУКОВИХ СТУДІЙ– XXI»
(Вип. 3 (Том 5), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – XXI» (Вип. 4 (Том 6),
2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – XXI» (Вип. 5 (Том 7), 2015), «НАУКОВИХ
СТУДІЙ – XXI» (Вип. 6 (Том 8), 2015)**

ЧАСТИНА II НАУКОВЕ ЖИТТЯ (РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ)

**РЕФЕРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ
«НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 1, А; Вип. 1, В, 2012), «НАУКОВИХ
СТУДІЙ– XXI» (Вип. 2, А; Вип. 2, В, 2013), «НАУКОВИХ СТУДІЙ– XXI»
(Вип. 3 (Том 5), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – XXI» (Вип. 4 (Том 6),
2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – XXI» (Вип. 5 (Том 7), 2015)**

НАУКОВІ СТУДІЇ
(культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ).
Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – К.: Вид-во
«МІЛЕНІУМ», 2012. – Вип. 1, А; Вип. 1, В

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 124.3

С. 2–24

ПРЕДИКАТИВНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ В ІСТОРИКО- ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Балута В.В.
Україна, м. Бердянськ

*Аналізується «мета» як предмет пізнання на категоріальному рівні,
окреслюються підходи до визначення й тлумачення категорії «мета» в*

історії філософії на основі порівняльного аналізу концепцій Східної, Західноєвропейської та Російської філософської думки.

Ключові слова: *категорія мети, історико-філософський дискурс, предмет пізнання.*

Анализируется «цель» как предмет познания на категориальном уровне, определяются подходы к определению и толкованию категории «цели» в истории философии на основе сравнительного анализа концепций Восточной, Западноевропейской и Российской философской мысли.

Ключевые слова: *категория цели, историко-философский дискурс, предмет познания.*

The article analyzes the «purpose» as a matter of knowledge of the categorical level on the bases of a comparative analysis of concepts of Eastern, Western and Russian philosophical thoughts. It outlines approaches to defining and interpreting the category of «objective» in the history of philosophy.

Key words: *the category of «objectives», the matter of knowledge, historical and philosophical discourse.*

УДК 32 (091)

С. 25–48

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ И ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕНТАЛИТЕТА

Вельм И.М.

Удмуртская Республика, г. Ижевск

У статті проаналізовано порівняльну характеристику, подану Геродотом щодо різних народів. Вивчено фактори, що впливають на формування народного духу в епоху Нового часу. Реконструйовано проблему народного духу через призму соціально-філософських поглядів І.Г. Гердера. Проведено категоріальний аналіз філософських та психологічних уявлень з позицій З. Фрейда. Розглянуто істотний внесок у дослідження менталітету представниками історичної школи «Анналів».

Ключові слова: *душа і дух народів, психологічні відмінності між народами, проблема народного духу у Гердера, філософські та психологічні уявлення про душу в поглядах З. Фрейда, менталітет, представники школи «Анналів».*

Проанализирована сравнительная характеристика, данная Геродотом в отношении различных народов. Изучены факторы, влияющие на формирование народного духа в эпоху Нового времени. Реконструирована проблема народного духа через призму социально-философских взглядов И.Г. Гердера. Проведен категориальный анализ философских и психологических представлений с позиций З. Фрейда. Рассмотрен существенный вклад в исследование менталитета представителями исторической школы «Анналов».

Ключевые слова: *душа и дух народов, психологические различия между народами, проблема народного духа у Гердера, философские и психологические представления о душе во взглядах З. Фрейда, менталитет, представители школы «Анналов».*

The article presents a comparative analyses of characteristics given by Herodotus to various nations. It also outlines the factors, influencing the formation of the national spirit in the era of modern times. The paper reconstructs the problem of the national spirit through the analysis of social and philosophical views of I.G. Herder as well as Freud's philosophical and psychological ideas. The article also considers an important contribution to the study of the mentality made by the representatives of the historical school of «Annales».

Key words: *the soul and spirit of the nations, psychological differences, the problem of the national spirit by Herder, philosophical and psychological ideas by Freud, mentality, representatives of the school of «Annals.»*

УДК 165.1

С. 49–68

ГЕНЕЗА РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ШЛЯХ ВІД ПОНЯТТЯ ДО СЕГМЕНТА

Голота Б.М.

Україна, м. Бердянськ

Розглядаються проблемні питання генези типів раціональності в їхній історичній взаємодії. Подано аналіз поняття «раціонального мислення» як узагальнюючого до «науки». Окреслено коло наукових проблем сучасної гуманітарної науки, теорії пізнання та філософії науки.

Ключові слова: *типи раціональності, генеза раціональності, раціональне мислення, гуманітарна наука.*

Рассматриваются проблемные вопросы генезиса типов рациональности в их историческом взаимодействии. Дан анализ понятия «рационального мышления» как обобщающего к «науке». Очерчен круг научных проблем современной гуманитарной науки, теории познания и философии науки.

Ключевые слова: *типы рациональности, генезис рациональности, рациональное мышление, гуманитарная наука.*

The article outlines the problems of genesis rationality types in their historical interaction. It presents the analysis of the concept of «rational thinking» as a synthesis of the «science» as well as considers the range of scientific problems of modern humanities, epistemology and philosophy of science.

Keywords: *types of rationality, genesis of rationality, rational thinking, humanities, epistemology, philosophy of science.*

УДК 37.018.262

С. 69–79

ИДЕАЛ РОДИТЕЛЬСКОГО ВОСПИТАНИЯ В НАСЛЕДИИ СИМЕОНА ПОЛОЦКОГО И ДМИТРИЯ РОСТОВСКОГО

Грицай Л.А.

Российская Федерация, г. Рязань

У статті розкривається ідеал батьківського виховання як філософсько-історичний феномен у вітчизняній педагогічній думці другої

половини XVII – початку XVIII століть. Ідеали батьківського виховання розглядаються у працях Семіона Полоцького та Дмитрія Ростовського. Пропонуються переваги зазначених ідеалів, на основі яких робиться висновок про філософсько-педагогічні підходи до розуміння суті виховання дітей в сім'ї.

Ключові слова: батьківське виховання, ідеали батьківського виховання.

В статье изучается родительское воспитание как философско-исторический феномен в отечественной педагогической мысли второй половины XVII – начало XVIII веков. Рассматриваются идеалы родительского воспитания в трудах Симеона Полоцкого и Дмитрия Ростовского. Предлагается преимущественный анализ данных идеалов, на основе которых делается вывод о философско-педагогических подходах к пониманию сущности воспитания детей в семье.

Ключевые слова: родительское воспитание, идеалы родительского воспитания.

The parental education as a philosophical-and-historical phenomenon in the national educational of the second half of the XVII – beginning of the XVIII century is studied in this article. The ideals of parenting in the works by Simeon of Polotsk and Dmitri of Rostov are also considered. The article also suggests the philosophical-and-pedagogical approaches to understanding the essence of children education in the family.

Key words: parental education, parental ideals of children education.

УДК 316(73)

С. 80–88

КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ ОСМЫСЛЕНИЯ HI-TECH КАК СРЕДЫ ОБИТАНИЯ

Дедюлина М.А.

Российская Федерация, г. Таганрог

У роботі проводиться порівняльний аналіз високих технологій як середовища існування на Сході і Заході. Якщо на Заході людське середовище отруєне технологіями, то на Сході фактично дається можливість сприймати високі технології як середовище проживання.

Ключові слова: високі технології, середовище існування, людина, технологія.

В работе проводится сравнительный анализ высоких технологий как среды обитания на Востоке и Западе. Если на Западе человеческая среда отравлена технологиями, то на Востоке фактически дается возможность воспринимать высокие технологии как среду обитания.

Ключевые слова: высокие технологии, среда обитания, человек, технология.

The article presents the comparative analysis of high technologies as inhabitancies in the East and the West. It also gives the comparative analysis of the person in captivity of Hi-Tech and Hi-Hume. It is stated that if in the West the

human environment is poisoned by technologies, the East, in fact, is enabled to perceive high technologies as an inhabitancy.

Key words: *Hi-Tech, inhabitancies, technologies, the person.*

УДК: 09.00

С. 89–109

ФРАНЦУЗСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ XVIII в.: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Казаков М.А.
Украина, г. Киев

Дана стаття розглядає соціальні ідеї французьких матеріалістів XVIII століття на прикладі Гольбаха, Гельвеція, Кондорсе, Барнава і Кабаніса і зачатки в їх філософських системах історичного підходу до вивчення суспільства, розуміння причин соціальної нерівності й несправедливості і їх подолання.

Ключові слова: *французький матеріалізм, історичний підхід, суспільство, нерівність, несправедливість.*

Данная статья рассматривает социальные идеи французских материалистов XVIII века на примере Гольбаха, Гельвеция, Кондорсе, Барнава и Кабаниса и зачатки в их философских системах исторического подхода к изучению общества, понимания причин социального неравенства и несправедливости и их преодоления.

Ключевые слова: *французский материализм, исторический подход, общество, неравенство, несправедливость.*

The given article outlines social ideas of the French materialists of the 18th century on the examples of works by d'Holbach, Helvetius, Condorcet, Barnave and Cabanis, as well as shows the dawn of the historical approach in their philosophical systems to the study of society, understanding of the reasons of social inequality and injustice along with the methods of overcoming them.

Keywords: *French materialism, historical approach, society, inequality, injustice.*

УДК 510.2:511.2

С. 110–119

ІДЕАЛЬНИЙ АЛГОРИТМ ІНДУКЦІЇ

Клюйков Р.С., Україна, м. Маріуполь
Клюйков С.Ф., Україна, м. Алчевськ

Сучасна математика не може дійти згоди стосовно своїх основ, аксіом, виведення істинних знань та перспектив розвитку. Вона не зауважує, що ті ж питання ставилися до розгляду ще Платоном, і вирішені його «Діалогами». Запропонована ієрархія узагальнень дозволяє зрозуміти винайдений Платоном алгоритм індукції, побудовані ним ідеальні числа, їхню математику та використання всього цього для пошуку істини будь-яких міркувань. Індуктивно-дедуктивний метод Платона стає альтернативою аксіоматичному, спрощується навчання та використання математики, вона будується алгоритмом індукції без аксіом аж до Світового Розуму.

Ключові слова: математика, індукція, алгоритм, Платон, ідеальні числа, аксіома.

Современная математика не может прийти к согласию относительно своих основ, аксиом, выводов истинных знаний и перспектив развития. И не замечает, что те же вопросы рассматривал еще Платон и представил ответы на них в своих «Диалогах». Предложенная иерархия обобщений позволяет понять изобретенный Платоном алгоритм индукции, построенные им идеальные числа, их математику и использование всего этого для поиска истины каких-либо размышлений. Индуктивно-дедуктивный метод Платона становится альтернативой аксиоматическому методу, упрощается обучение и использование математики, она строится алгоритмом индукции без аксиом вплоть до Мирового Разума.

Ключевые слова: математика, индукция, алгоритм, Платон, идеальные числа, аксиома.

Contemporary Mathematics cannot reach an agreement as to its principles, axioms, conclusions of true knowledge and perspectives of its development. Besides, it does not consider the fact that the same issues were studied by Plato, who suggested the answers to them in his «Dialogues.» The proposed in the article hierarchy of generalizations allows us to understand the algorithm of induction invented by Plato, ideal numbers built by him, their mathematics as well as the use of all this to find the truth of any thought. The inductive-deductive method of Plato becomes an alternative to the axiomatic method, which without the axioms simplifies the training and the use of mathematics, being constructed by the algorithm of induction up to the Universal Mind.

Key words: mathematics, induction, algorithm, Plato, ideal numbers, axiom.

УДК 140.8 + 378.1

С. 120–129

ПЕРСПЕКТИВИ НООФІЛОСОФІЇ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Корсак Ю.К.
Україна, м. Київ

На прикладі держав Європейського Союзу доведено, що більш ефективно формування високої духовності молоді може стати можливим на основі урівноваженого поєднання в навчальних планах найновіших наукових знань і великого культурно-духовного релігійного доробку. Вказано, що поява перших екобезпечних ноотехнологій дає підстави на створення нового розділу філософії – ноофілософії.

Ключові слова: духовність, суспільство знань, сталий розвиток, ноотехнології, ноофілософія.

На примере стран Европейского Союза доказано, что более эффективное формирование высокой духовности молодежи может стать возможным на основе уравновешенного сочетания в учебных планах новейших научных знаний и большого культурно-духовного религиозного наследия. Указано, что появление первых экобезопасных ноотехнологий

является основанием для создания нового раздела философии – ноофилоософии.

Ключевые слова: *духовность, общество знаний, устойчивое развитие, ноотехнологии, ноофилософия.*

By the example of the states of the European Union become proved that more effective formation of high spirituality of youth can possible on the basis of equilibrium association in curricula of the newest scientific knowledge and the big cultural - spiritual religious heritage. It is specified, that occurrence of the first ecosafe nootechnologies gives the bases to create new section of philosophy - noophilosophy.

Keywords: *spirituality, society of knowledge, sustainable development, nootechnologies, noophilosophy.*

УДК: 18:7. 01; 7.01

С. 130–137

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ АЛЛЕГОРИИ И МИФОЛОГИИ

**Мир-Багирзаде Ф.А.
Азербайджан, г. Баку**

Стаття присвячена символічному розумінню алегорії та міфології. Міфи створювалися стародавніми людьми, а явища природи обожнювалися ними. Події в житті древніх людей (урожай, добування їжі) мали безпосередній вплив і в їх побуті, які пізніше озвучувалися в усній народній мові, а потім у фольклорі. Автором досліджуються погляди західних і російських учених про міфології і алегорії, їх ознаки та відмінності, вивчається символічне розуміння в структурі, як символу, так і алегорії.

Ключеві слова: *фольклор, традиції, міфи, оповіді, символ, культ, алегорія, людина, розуміння, образ, божество, релігія.*

Статья посвящена символическому пониманию аллегии и мифологии. Мифы создавались древними людьми, а явления природы обожествлялись ими. События в жизни древних людей (урожай, добыча пищи) имели непосредственное влияние и в их быте, которые позже отражались в устной народной речи, а затем в фольклоре. Автором исследуются взгляды западных и российских учёных о мифологии и аллегии, их признаках и различиях, изучается символическое понимание в структуре, как символа, так и аллегии.

Ключевые слова: *фольклор, традиции, мифы, сказания, символ, культ, аллегория, человек, понимание, образ, божества, религия*

The article is devoted to symbolical understanding of allegory and mythology. Myths were created by ancient people, and natural phenomena were idolized by them. Events in a life of ancient people (a crop, extraction peep) had direct influence and in their life which were reflected in oral national speech later, and then in folklore. The author investigates sights of the western and Russian scientists about mythology and allegories, their attributes and distinctions, the symbolical understanding in structure, both a symbol, and allegory is studied.

Key words: *folklore, traditions, myths, legends, a symbol, a cult, allegory, the person, understanding, image, deities, religion.*

THE CONCEPT OF IDENTITY: FORMATION AND DEVELOPMENT

Gusev A.S.

Russian Federation, Saint-Petersburg

У статті розглядаються передумови формування теорії ідентичності, становлення і її розвиток як цілісної наукової парадигми в історико-культурному, філософському, психологічному, політологічному та соціологічному контекстах. Автор представляє концепції, що внесли вагомий внесок у процес формування теорії ідентичності. Крім того, акцентується увага на сучасних розробках в рамках зазначеної концепції.

Ключові слова: теорія ідентичності, історико-культурний, філософський, психологічний, політологічний, соціологічний контексти.

В статье рассматриваются предпосылки формирования теории идентичности, становление и развитие её как целостной научной парадигмы в историко-культурном, философском, психологическом, политологическом и социологическом контекстах. Автор представляет концепции, внесшие весомый вклад в процесс формирования теории идентичности. Кроме того, акцентируется внимание на современных разработках в рамках указанной концепции.

Ключевые слова: теория идентичности, историко-культурный, философский, психологический, политологический, социологический контексты.

The article studies the prerequisites of the identity theory formation as well as its evolvement and development as an integral and comprehensive scientific framework within historical, cultural, philosophical, psychological, politological and social contexts. The author introduces the approaches by scientists and philosophers, who made a significant contribution to the identity theory formation. Moreover, a special emphasis is made on the contemporary surveys within the frame of the aforementioned concept.

Key words: theory formation, historical, cultural, philosophical, psychological, politological, social contexts.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81.1:81-115:81'442:81'37

С. 149–179

ПРАІНДОЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЧНА НОМІНАЦІЯ Й ЕТИМОЛОГІЯ

Болдирев Р.В.
Україна, м. Київ

У статті розглядалися проблеми етимологічної інтерпретації фрагментів різних культурно-генетичних пластів у структурі лексики індоєвропейської прамови й у лексичних системах давніх і сучасних індоєвропейських мов, особливо корпусу міжнародних міграційних термінів, з позицій як реконструкції лексикосемантичної парадигми індоєвропейської протокультури, так і з позицій реконструкції певних тематично маркованих серій епізодів доісторичного етномовноміграційного поступу на теренах Євроафразії.

Ключові слова: *етномовноміграційні процеси, міграційний термін, реконструкція, Євроафразія.*

В статье рассматривались проблемы этимологической интерпретации фрагментов культурно-генетических пластов в структуре лексики индоевропейского праязыка и в лексических системах древних и современных индоевропейских языков, особенно корпуса международных миграционных терминов, с позиций как реконструкции лексико-семантической парадигмы индоевропейской протокультуры, так и с позиций реконструкции определённых тематически маркированных серий эпизодов доисторического этнолингвомиграционного движения в континентальных координатах Евроафразии.

Ключевые слова: *этнолингвомиграционные процессы, миграционный термин, реконструкция, Евроафразия.*

The article is devoted to the etymological problems of different cultural-genetic layers interpretation in the structure of Proto-Indo-European vocabulary and in the ancient and modern Indo-European languages lexical systems. Special attention is paid to the corps of international migratory terms, both from positions of reconstruction of lexico-semantic paradigm of Indo-European proto-culture and reconstruction of certain thematically marked episodes of prehistoric Euro-Afro-Asian ethno-lingual-migratory development.

Key words: *ethno-lingual-migratory processes, migratory terms, reconstruction, Euro-Afro-Asia.*

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ МОВНОГО ЗНАЧЕННЯ

Іщенко Н.Г.
Україна, м. Київ

У статті розглядається один із компонентів конотації – оцінний і одночасно оцінне значення, яке формується на основі цього компоненту. Оцінний компонент слова – це позитивна або негативна оцінка, яка міститься у значенні слова або набувається словом із контексту. Оцінне значення – поняття високої абстракції і його зміст дозволяє суб'єкту варіювати референтну віднесеність знаку.

Ключові слова: *конотація, денотація, оцінний компонент, оцінне значення і оцінне слово.*

В статье рассматривается один из компонентов коннотации – оценочный и одновременно оценочное значение, которое формируется на основе этого компонента. Оценочный компонент слова – это позитивная или отрицательная оценка, которая содержится в самом значении слова или она контекстуально обусловлена. Оценочное значение – это понятие высокой абстракции и его содержание разрешает субъекту варьировать референтную отнесенность знака.

Ключевые слова: *коннотация, денотация, оценочный компонент, оценочное значение и оценочное слово.*

The article considers one of the components of connotation – evaluation and, at the same time, the evaluative meaning of the word. Evaluation component is an approval or disapproval, included in the meaning of the word or formed from the context. The evaluative meaning is a concept of high abstraction and its content allows us to vary the referent concerning the language unit.

Keywords: *connotation, denotation, evaluation component, evaluative meaning, evaluative word.*

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
ПЕРЕКЛАДУ**

Калита А.А.
Україна, м. Київ

У статті на підставі аналізу автором окреслено перспективи дослідження проблем перекладознавства та запропоновано концепцію когнітивного підходу до вирішення низки його теоретичних і практичних питань.

Ключові слова: *когнітивний підхід, проблеми перекладознавства, перспективи дослідження.*

В статье на основании анализа автором намечены перспективы исследования проблем переводоведения, а также предложена концепция

когнитивного подхода к решению ряда его теоретических и практических вопросов.

Ключевые слова: когнитивный подход, проблемы перевода, перспективы исследования.

In the article the author on the basis of analysis outlines the prospects of studying the problems of translation as well as advances the conceptual idea of applying a cognitive approach to solving a number of theoretical and practical issues of translation.

Keywords: cognitive approach, problems of translation, prospects of studying.

УДК: 378:33:81'25:005.336.2

С. 202–214

ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

**Машкова І.М., Давидюк А.Р.
Україна, Київ**

Стаття розглядає проблему формування перекладацьких компетенцій у студентів-економістів. Особлива увага приділяється створенню навчально-методичних матеріалів з метою удосконалення іншомовної компетентності майбутніх фахівців економічної сфери.

Ключові слова: компетенції, перекладацька компетенція, соціокультурна компетенція, іншомовна компетентність.

Статья рассматривает проблему формирования переводческих компетенций у студентов-экономистов. Особое внимание уделяется созданию учебно-методических материалов с целью усовершенствования иноязычной компетентности будущих специалистов экономической сферы.

Ключевые слова: компетенции, переводческая компетенция, социокультурная компетенция, иноязычная компетентность.

The article deals with the problem of forming translator's (interpreter's) competences of students-economists. The particular attention is paid to the training and methodical materials aimed at improving foreign language competency of future specialists in economics.

Key words: competences, translator's (interpreter's) competence, sociocultural competence, foreign language competency.

**СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ
ЛОКАЛІЗМІВ ЯК ШЛЯХ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРАМОВИ**

Нечитайло І.М.
Україна, м. Київ

Статтю присвячено теоретичному опрацюванню проблем праслов'янських діалектизмів у слов'янських мовах, визначенню їхніх принципових територіальних, лексико-семантичних та словотвірних особливостей.

Ключові слова: праслов'янський діалектизм, девербатив, семантичні трансформації, семантико-словотвірні моделі, структурно-генетичні типи, ізоглоси, діалектна диференціація прамови.

Статья посвящена исследованию становления и динамики значений праславянских диалектизмов отглагольного происхождения в их связях с другими славянскими и неславянскими языками в синхронии и диахронии.

Ключевые слова: праславянский диалектизм, девербатив, семантические трансформации, семантико-словообразовательные модели, структурно-генетические типы, изоглоссы, диалектная дифференциация праязыка.

The article is devoted to the theoretical elaboration of the Proto-Slavic dialectisms problem in Slavonic languages as well as to the definition of their principle territorial, lexico-semantic and word-building characteristics.

Keywords: Proto-Slavic dialectism, deverbative word, semantic transformations, models of semantic word-formations, structural-genetic types, isoglosses, dialectal differentiation of proto-language.

**ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНА СИСТЕМА КИТАЙСЬКОЇ ІЄРОГЛІФІКИ І
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА КИТАЙСЬКОЇ ТА ЯПОНСЬКОЇ
МОВ**

Пирогов В.Л.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена розгляду лексико-семантичної динаміки китайської та японської мов на тлі знаково-символічної системи китайської ієрогліфіки, зокрема, проблемі семантичної інтерференції зовні ідентичних графо-лексем японської та китайської мов. Ієрогліфи виконують функцію своєрідних накопичувачів парадигматичних кластерів лексичних одиниць в умовах національно специфічних лінгвокультур, тому, незважаючи на зовнішню ідентичність, між окремими графо-лексемами японської та китайської мов існують суттєві змістові розбіжності, що унеможливляють їх вільне перенесення з однієї мови в другу.

Ключові слова: китайська мова, японська мова, лексико-семантична динаміка, ієрогліфіка, інтерференція, графо-лексема., знаково символічна система.

Статья посвящена рассмотрению лексико-семантической динамики китайского и японского языков на фоне знаково-символической системы китайской иероглифики, в частности, проблеме семантической интерференции внешне идентичных графо-лексем японского и китайского языков. Иероглифы выполняют функцию своеобразных накопителей парадигматических кластеров лексических единиц в условиях национально специфичных лингвокультурах, поэтому, несмотря на внешнюю идентичность, между отдельными графо-лексемами японского и китайского языков существуют существенные смысловые различия, которые делают невозможным их свободное перенос с одного языка на другой.

Ключевые слова: китайский язык, японский язык, лексико-семантическая динамика, иероглифика, интерференция, графо-лексема., Знаково символическая система.

The paper is focused on lexical-and-semantic dynamics of the Chinese and Japanese languages associated with semiotic-and-symbolic characteristic of the Chinese character writing system, particularly on the problem of discerning formally identic but semantically different graphic lexemes. The fact is that characters, as we assert, serve a peculiar kind of accumulators of lexical units combined into paradigmatic clusters in correspondence with nationally specific ethno-lingual-cultural environments. Notwithstanding formal identity a number of graphic-lexemes used in Japanese and Chinese languages may have essentially different semantic meanings or connotations. This is why they cannot be used in both languages interchangeably.

Key words: Clines, Japanese, lexical-and-semantic clynamics semiotic-and-symbolic, system, hieroglyphic graphic lexeme, interference.

УДК 811.111 – 112:81'371

С. 271–276

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ BEAUTY В РІЗНИХ ТИПАХ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ «БІБЛІЇ» І РОМАНУ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)

Поліна Г.В.

Україна, м. Буча

Стаття присвячена порівняльному аналізу характеристик концепту BEAUTY у світському та релігійному англомовних дискурсах. Як приклад світського розуміння досліджуваного концепту запропоновано його представлення у романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Ключові слова: концепт, біблійний дискурс, світський дискурс.

Статья посвящена сравнительному анализу характеристик концепта BEAUTY в светском и религиозном английских дискурсах. Как пример светского понимания исследуемого концепта предложено его представление в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея».

Ключевые слова: концепт, библейский дискурс, светский дискурс.

The article is devoted to comparative analysis of the concept BEAUTY characteristics in the English secular and religious discourses. As the example of the secular understanding of the given concept its description in The Picture of Dorian Gray by O. Wilde is chosen.

Keywords: *concept, biblical discourse, secular discourse.*

УДК 811'111

С. 277–286

СТАТУС ЧИСЛІВНИКІВ У ВІЛЬНИХ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯХ

Швачко С.О.
Україна, м. Суми

У статті аналізуються лінгвокогнітивні аспекти числівників у контексті вільних та фразеологічних словосполучень. Фокусується увага на семантичній девіації числівників дискантних мов.

Ключові слова: *числівники, вільні та фразеологічні словосполучення, семантична девіація.*

В статье анализируются лингвокогнитивные аспекты числительных в контексте свободных и фразеологических словосочетаний. Фокусируется внимание на семантической девиации числительных дискантных языков.

Ключевые слова: *числительные, свободные и фразеологические словосочетания, семантическое девиация.*

The article in question deals with the status of Numerals as far as their linguo-cognitive aspects are considered. Attention is being focused upon their semantic deviations in different languages.

Key words: *Numerals, linguo-cognitive aspects, semantic deviations.*

УДК 81'342

С. 287–298

SPEECH ENERGETIC THEORY: SYNERGETICS OF PHONOCONCEPT GENERATION AND ACTUALIZATION

Kalita A., Taranenko L.
Ukraine, Kyiv

У статті на підставі основних положень енергетичної теорії мовлення обґрунтовано концептуально-синергетичну парадигму методології дослідження та опису процесів породження й актуалізації фоноконцепту.

Ключові слова: *енергетична теорія мовлення, концептуально-синергетична парадигма, синергетична модель, фоноконцепт.*

В статье на основании основных положений энергетической теории речи обосновано концептуально-синергетическую парадигму методологии исследования и описания процессов порождения и актуализации фоноконцепта.

Ключевые слова: *энергетическая теория речи, концептуально-синергетическая парадигма, синергетическая модель, фоноконцепт.*

In the article on the basis of main principles of speech energetic theory the authors advance a conceptual-and-synergetic paradigm constituting the methodology of research and description of phonoconcept generation and actualization processes.

Key words: *speech energetic theory, conceptual-and-synergetic paradigm, synergetic model, phonoconcept.*

УДК 81'373

C. 299–312

LINGUISTIC STATUS OF HOLOPHRASIS

Klymenyuk V.
Germany, Stuttgart

На основі аналізу тлумачень ознак явища голофразиса, викладених у наукових джерелах, автором визначено його лінгвістичний статус та сформульовано загальну дефініцію цього явища.

Ключові слова: *голофразис, ознаки голофразиса, дефініція, лінгвістичний статус.*

На основе анализа толкований признаков явления голофразиса, представленных в научных источниках, автором определен его лингвистический статус и сформулирована общая дефиниция этого явления.

Ключевые слова: *голофразис, признаки голофразиса, дефиниция, лингвистический статус.*

Having analyzed the interpretations of holophrasis properties, given in various scientific sources, the author defines the holophrasis linguistic status as well as formulates its general definition.

Keywords: *holophrasis, holophrasis properties, definition, linguistic status.*

УДК 81-373.6:[811.16+811.11+811.13]

C. 313–322

DIE ANREDE-, GRUSS-, UND ABSCHIEDSFORMEN IM DEUTSCHEN UND ITALIENISCHEN: KONTRASTIVER VERGLEICH

Zima L.I.
Ukraine, Kyiv

У статті розглядаються деякі форми мовного етикету в німецькій мові та їх відповідники в італійській мові, виявляються як спільні так і відмінні риси, що обумовлені національно-культурною специфікою мови.

Ключові слова: *форми звертання, вітання та прощання, національні-культурні особливості, прагматичний аспект, міжкультурна комунікація, стилістичний відтінок, фразеологічний зворот, особливості, властиві даній країні.*

In the article some forms of speech-ethics in the languages which belong to different language-groups (German and Italian) are analyzed. There are both common and distinguished features in two languages.

Keywords: *forms of addressing, greeting and parting, national-cultural features, pragmatic aspect, intercultural communication, stylistic shade, phraseological turn, country-specific features.*

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.034

С. 323–330

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА МУЛЬТИКУЛЬТУРНУ КОМУНІКАЦІЮ

**Богданов О.В., США, м. Нью-Йорк
Георгінова Л.В., Україна, м. Буча**

У статті обґрунтовується важливість застосування деяких сучасних інноваційних форм організації виховання конкурентоспроможного випускника ВНЗ з використанням мультимедійних засобів вивчення іноземних мов. Наведено досвід формування ціннісних орієнтацій студентів на мультикультурну комунікацію у практиці студентського самоуправління у навчальних закладах України, Росії, Казахстану.

Ключові слова: *самоуправління, ціннісні орієнтації, Інтернет-технології, лінгвотренажер, іноземні мови.*

В статье обосновывается важность применения некоторых современных инновационных форм организации воспитания конкурентоспособного выпускника вуза с использованием мультимедийных средств изучения иностранных языков. Приведен опыт формирования ценностных ориентаций на мультикультурной коммуникации в практике студенческого самоуправления в учебных заведениях Украины, России, Казахстана.

Ключевые слова: *самоуправления, ценностные ориентации, Интернет-технологии, лингвотренажер, иностранные языки.*

The article substantiates the importance of some modern innovative forms of training competitive graduates with the help of multimedia means of learning foreign languages. The experience of forming students' value orientations on multicultural communication in the practice of student self-governance in educational institutions of Ukraine, Russia and Kazakhstan is presented in the article.

Keywords: *self-government, value orientations, internet technology, language trainers, foreign languages.*

ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ст. (КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

Гайфутдинов А.М., Гайфутдинова Т.В.
Российская Федерация, г. Набережные Челны

У змінах дефініції поняття «принцип навчання» відображається процес формування його змісту. Визнання об'єктивності дії дидактичних принципів на основі існуючих законів процесу навчання можна визначити як один з напрямів їхнього визначенні. Паралельно існує інше уявлення принципів, згідно з яким принципи визначаються як «норма», «постулат» і їх дія обмежують рамками однієї суспільно-економічної формації, педагогічної системи (дидактичної концепції), викладання будь якого предмету.

Ключові слова: *поняття «принцип навчання», дидактичні принципи, навчальний процес, норма, постулат*

В изменениях дефиниции понятия «принцип обучения» отражается процесс формирования его содержания. Признание объективности действия дидактических принципов на основе существующих законов процесса обучения можно определить как одно из направлений в их определении. Параллельно существует другое представление принципов, согласно которому принципы определяются как «норма», «постулат» и их действие ограничивают рамками одной общественно-экономической формации, педагогической системы (дидактической концепции), преподавания какого-либо предмета.

Ключевые слова: *понятие «принцип обучения», дидактические принципы, учебный процесс, норма, постулат*

The changes of a definition of concept «the training principle» reflects the process of formation of its contents. On the basis of existing laws of the process of training it is possible to define recognition of objectivity of action of didactic principles as one of the directions in their definition. In parallel there is an other representation of principles according to which principles are defined as the «norm», «postulate» and their action are limited within a framework of one socioeconomic structure, pedagogical system (the didactic concept), teaching of any subject.

Key Words: *the notion of «the teaching principle», didactic principles, leaching process, norm, postulate.*

УЧЕБНО-ДЕЛОПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ РОССИЙСКОЙ СРЕДНЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ РУБЕЖА XIX–XX вв.

Корнилова И.В., Российская Федерация, г. Набережные Челны

Литвин А.А., Российская Федерация, г. Казань

Магсумов Т.А., Российская Федерация, г. Набережные Челны

У статті здійснено джерелознавчий аналіз навчально-ділової документації середніх професійних навчальних закладів Росії кінця XIX – початку XX переважно на матеріалах Казані. Подано широку сукупність інформації про документальні джерела, систематизація й аналіз яких покликані допомогти здійснити комплексне дослідження багатогранної системи професійної освіти.

Ключові слова: *формулярний список, річний звіт, журнал засідань, прохання, промислове училище, комерційне училище, землеробське училище, Казань.*

В статье проводится источниковедческий анализ учебно-делопроизводственной документации средних профессиональных учебных заведений России в конце XIX – начале XX в. в основном на материалах Казани. Представлена широкая совокупность сведений о документальных источниках, систематизация и анализ которых призваны помочь провести комплексное исследование многогранной системы профессионального образования.

Ключевые слова: *формулярный список, годовой отчет, журнал заседаний, прошение, промышленное училище, коммерческое училище, земледельческое училище, Казань.*

The article highlights the historical sources analysis of training clerical documentation of secondary vocational schools of Russia in the late XIX – early XX century mainly on the materials of Kazan. A wide collection of information about the documentary sources is represented. Systematization and analysis are intended to help carry out a comprehensive study of a multifaceted system of vocational education.

Keywords: *formulary list, annual report, the register of meetings, petition, industrial school, commercial school, agricultural school, Kazan.*

НООПЕДАГОГІКА І НАУКОВІ ЗАВДАННЯ НА XXI ст.

Корсак К.В.

Україна

У статті доведено можливість сталого розвитку людства зі зростанням чисельності та якості життя у разі повної заміни індустріальних виробництв ноотехнологіями. Зазначається також, що освітньо-науковий комплекс може забезпечити цей прогрес через

підвищення навчальних, виховних і дослідницьких спроможностей. Серед нових засобів автор виокремлює – створення ноопедагогіки на основі поєднання кращого у спадку класичної педагогіки, цивілізованих релігій і досягнень точних наук у вивченні людини.

Ключові слова: сталий розвиток, ноорозвиток, ноотехнології, освітньо-науковий комплекс, ноопедагогіка.

В статье доказана возможность устойчивого развития человечества с ростом численности и качества жизни в случае полной замены индустриальных производств ноотехнологиями. Отмечается также, что образовательно-научный комплекс может обеспечить этот прогресс через повышение учебных, воспитательных и исследовательских возможностей. Среди новых средств автор выделяет – создание ноопедагогик на основе сочетания лучшего в наследство классической педагогики, цивилизованных религий и достижений точных наук в изучении человека.

Ключевые слова: устойчивое развитие, нооразвитие, ноотехнологии, образовательно-научный комплекс, ноопедагогика.

The article shows the possibility of sustainable development of mankind under condition of population growth and quality of life in case of full replacement of industrial manufactures by nootechnologies. The educational-scientific complex can provide this progress through the increase of educational and research capacities. Among new means the author names a creation of noopedagogics on the basis of association of the best inheritance of classical pedagogics and achievements of the exact sciences in studying of the human being.

Keywords: sustainable development, noodevelopment, nootechnologies, educational-scientific complex, noopedagogics.

УДК 373.51

С. 370–385

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВА ЛИЧНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОПЫТА УЧАЩЕГОСЯ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Мелекесова Р.М.

Российская Федерация, г. Воткинск

Учні, реалізуючи своє особисте замовлення на освіту через побудову індивідуальних освітніх програм, виходять за межі базової шкільної програми. При наявності широкого спектру освітніх ресурсів учень опиняється в ситуації вибору, до якого не завжди буває підготовлений. У цій роботі пропонується готувати учня до цього вибору через особливий вид освітньої діяльності – освітні проби. Описується методологія конструювання відповідного освітнього простору і досвід створення умов та організації діяльності учнів щодо реалізації вибору змісту освіти, викладача, темпу і способу навчальної діяльності.

Ключові слова: освітній досвід, методологічний підхід, організація діяльності учнів.

Учащиеся, реализуя свой личный заказ на образование через построение индивидуальных образовательных программ, выходят за пределы базовой школьной программы. При наличии широкого спектра образовательных ресурсов ученик оказывается в ситуации выбора, к

которому не всегда бывает подготовлен. В настоящей работе предлагается готовить ученика к этому выбору через особый вид образовательной деятельности – образовательные пробы. Описывается методология конструирования соответствующего образовательного пространства и опыт создания условий и организации деятельности учащихся по реализации выбора содержания образования, преподавателя, темпа и способа учебной деятельности.

Ключевые слова: образовательный опыт, методологический подход, организация деятельности учащихся.

The student, realizing personal necessity in education through making individual educational programs, goes beyond the limits of a basic school program. In the presence of a wide range of educational resources students find themselves in a situation of a choice, to which they sometimes are not prepared. The present paper suggests the ways preparing students for this choice through a special type of educational activity – educational tests. It also offers the methodology of designing a corresponding educational area; as well as describes the experience of creating conditions and organization of students' activities for making a choice of education content, choosing a teacher, the tempo and way of educational activity.

Keywords: educational experience, methodological approach, organization of student activity.

УДК 371.01

С. 386–395

ДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ СУБЪЕКТНОЙ ПОЗИЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Москаленко А.В.

Российская Федерация, г. Дедовск

У статті розглядається процес впливу дидактичних умов на суб'єктивну позицію учнів; визначаються основні дидактичні умови, які сприяють формуванню суб'єктивної позиції старшокласників у процесі навчання в загальноосвітній школі.

Ключові слова: дидактичні умови, формування суб'єктивної оцінки старшокласників, особистість, самооцінка, ціннісна орієнтація, особистісно-орієнтований підхід.

В статье рассматривается процесс воздействия дидактических условий на субъективную позицию учащихся; определяются основные дидактические условия, способствующие формированию субъективной позиции старшекласников в процессе обучения в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: дидактические условия, формирование субъективной оценки старшекласников, личность, самооценка, ценностная ориентация, личностно-ориентированный подход.

The article is aimed at examining the process of didactic conditions influence upon students' subjective position, as well as defines the main didactic conditions, facilitating the formation of senior pupils' subjective position in the learning process in comprehensive secondary schools.

Keywords: *didactic conditions, formation of senior pupils' subjective estimation, personality, self-appreciation, value orientation, personality-centered approach.*

УДК 378:37 (490:)

С. 396–406

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ГРЕЦІЇ

Постригач Н.О.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена розкриттю особливостей реалізації громадянської освіти вчителів у Грецькій республіці. Автор наголошує на тому, що громадянська освіта передбачає наявність відповідних знань і навичок, необхідних для реалізації громадянських прав, обов'язків і свобод, формуванні компетентностей майбутніх учителів для активної участі в житті громадянського демократичного суспільства на усіх рівнях.

Ключові слова: *громадянська освіта, міждисциплінарний підхід, освітня політика, модульна організація навчального процесу.*

В статье раскрываются особенности реализации гражданского образования учителей в Греческой республике. Автор обращает внимание на то, что греческое образование предполагает наличие соответствующих знаний и навыков, необходимых для реализации гражданских прав, обязанностей и свобод, формировании компетенции будущих учителей для активного участия в жизни гражданского демократического общества на всех уровнях.

Ключевые слова: *гражданское образование, междисциплинарный подход, образовательная политика, модульная организация учебного процесса.*

This article is devoted to studying the features of civic education of teachers in Greece. The author emphasizes that the civic education presupposes adequate knowledge and skills necessary for the realization of civil rights, duties and freedoms, forming competencies of future teachers for involvement in the civil democratic society at all levels.

Keywords: *civic education, cross-curricular approach, educational policy, a modular organization of the educational process.*

УДК 378.14.047: 373.3

С. 407–418

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ І СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ АСПЕКТ)

Прокоф'єва М.Ю.
Україна, м. Ялта

У статті розкриваються компоненти системи формування педагогічної рефлексії майбутнього вчителя, процесуально-технологічні

особливості і провідні прийоми і методи, спрямовані на потенційні можливості студентів у процесі підготовки до педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, система формування педагогічної рефлексії майбутнього вчителя.

В статье раскрываются компоненты системы формирования педагогической рефлексии будущего учителя, процессуально-технологические особенности и ведущие приемы и методы, направленные на востребование потенциальных возможностей студентов в процессе подготовки к педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическая рефлексия, система формирования педагогической рефлексии будущего учителя.

The article presents the components of the system of future teachers' reflection formation. It reveals the procedural-technological peculiarities and the chief methods aimed at bringing into use students' capabilities in the process of their training for the future teaching.

Keywords: pedagogical reflection, the system of future teachers' reflection formation.

УДК 378

С. 419–427

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СПОСОБ ПОДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Хлебникова Н.В.

Украина, г. Киев

У статті розглянуто проблеми підготовки кадрів для практичної роботи в журналістиці, а також для навчання журналістів в академічному середовищі університетів і на тренінгах. Автор пропонує нову модель проектної діяльності для місцевих засобів масової інформації, яка спрямована на формування навичок використання інтернет-технологій, та розвиває громадянський світогляд учасників проектів.

Ключові слова: підготовка кадрів, цивільна журналістика, інтернет-технології, проект, соціально-відповідальні ЗМІ.

В статье рассматриваются проблемы подготовки кадров для практической работы в журналистике и для обучения журналистов в академической университетской среде и на тренингах. Автор представляет новую модель проектной деятельности для локальных медиа, которая формирует навыки применения интернет-технологий и развивает гражданское мировоззрение участников проектов.

Ключевые слова: подготовка кадров, гражданская журналистика, интернет-технологии, проект, социально ответственные СМИ.

The article considers the problems of journalism education. The author presents a local media project as a model for journalism teaching. Such a project develops the Internet technology skills and strengthens the civil worldview for project participants.

Keywords: training, civil journalism, internet-technology, media-project, social responsibility of the mass media.

РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УКРАЇНІ З 40-Х РОКІВ ХХ ст. ДО ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Ченбай І.В.

Україна, м. Черкаси

Стаття присвячена історико-педагогічному аналізу процесу становлення і розвитку в Україні сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з 40-х років ХХ ст. до поч. ХХІ ст. На основі теоретичних узагальнень даних архівних та опублікованих джерел, вивчення наукової літератури та статистичних даних цілісно висвітлюється історичний шлях становлення і розвитку таких форм, як усиновлення, опіка, піклування, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

Ключові слова: *сімейні форми виховання, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат.*

Статья посвящена историко-педагогическому анализу процесса становления и развития в Украине семейных форм воспитания детей-сирот и детей, лишённых родительского попечения, с 40-х годов ХХ в. до нач. ХХІ в. На основании теоретических обобщений данных архивных и опубликованных источников, изучения научной литературы и статистических данных целостно освещается исторический путь становления и развития таких форм, как усыновление, опека, попечение, патронат, приёмная семья, детский дом семейного типа.

Ключевые слова: *семейные формы воспитания, дети-сироты и дети, лишённые родительского попечения, усыновление, опека, попечение, приёмная семья, детский дом семейного типа, патронат.*

The article is dedicated to the historical and pedagogical analysis of the development and formation process of family forms of upbringing orphans and parentally deprived children in Ukraine since 40-s of the XX century till the early XXI century. On the basis of theoretical generalization of archive evidence and published materials, as well as studying scientific literature and statistical information the author highlights the historical development and formation of such forms as: adoption, care, patronage, foster family, children house of family type.

Keywords: *family forms of upbringing, orphaned-children, parentally deprived children, adoption, care, foster family, children home of family type, patronage.*

GENDER PEDAGOGY AS A BRANCH OF SCIENCE

Volzhanova O.
Russian Federation, Izhevsk

У статті йдеться про нову галузь знань, яка зараз активно впроваджується в російській педагогічній освіті – це гендерна педагогіка. Запропонований один з варіантів впровадження гендерної освіти в педагогічному вузі. Описані структура курсу з гендерних досліджень, застосовувані прийоми, форми та методи формування гендерної ідентичності студентів, а також наведено результати експерименту по впливу навчального курсу на гендерну ідентичність майбутніх вчителів.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, формування, студент, школа, самоідентифікація, самореалізація, педагогічні умови, гендерна педагогіка, соціалізація, прихований навчальний план, гендерні стереотипи, гендерний підхід, гендерна асиметрія, технологія, проектна діяльність.

В статье говорится о новой отрасли знаний, которая сейчас активно внедряется в российском педагогическом образовании – это гендерная педагогика. Предложен один из вариантов внедрения гендерного образования в педагогическом ВУЗе. Описаны структура курса по гендерным исследованиям, применяемые приемы, формы и методы формирования гендерной идентичности студентов, а также приведены результаты эксперимента по влиянию учебного курса на гендерную идентичность будущих учителей.

Ключевые слова: гендер, гендерная идентичность, формирование, студент, школа, самоидентификация, самореализация, педагогические условия, гендерная педагогика, социализация, скрытый учебный план, гендерные стереотипы, гендерный подход, гендерная асимметрия, технология, проектная деятельность.

The article presents a new branch of knowledge, which is now being promoted in Russian teacher training education – gender pedagogics. The article suggests one of the variants of applying gender education in teacher training institutes. The author describes the structure of the course in gender studies, applied techniques, forms and methods of forming gender identity of students, as well as the results of the experiment on the effect of a training course on gender identity of future teachers.

Key Words: gender, gender identity, designing, student, school, self-identification, self-actualization, educational conditions, gender pedagogics, socialization, curriculum, gender stereotypes, gender approach, gender asymmetry, technology, project.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 658.5.011

С. 475–488

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛОГІСТИЧНИХ УТВОРЕНЬ

Алькема В.Г.
Україна, м. Буча

Проаналізовано роль ресурсного потенціалу в розвитку системи економічної безпеки логістичних утворень. Представлено сучасне розуміння змісту понять «ресурси» та «ресурсний потенціал». Розкрито зміст сучасного підходу до ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємств. Визначено важливість, зміст та структуру ресурсного потенціалу для забезпечення економічної безпеки логістичних утворень.

Ключові слова: логістика, економічна безпека, логістичні утворення, потенціал, ресурси.

Проанализировано роль современного ресурсного потенциала в развитии экономической безопасности логистических образований. Рассмотрено современное понимание содержания понятий «ресурсы» и «ресурсный потенциал». Раскрыто содержание современного подхода к интерпретации ресурсного обеспечения экономической безопасности предприятий. Определены важность, содержание и структуру ресурсного потенциала для обеспечения экономической безопасности логистических образований.

Ключевые слова: логістика, економіческая безопасность, логистические образования, потенціал, ресурси.

The article analyzes the role of the resource potential in the development of the logistic formations' economic security system. It outlines the present-day comprehension of the terms «resource» and «resource potential», as well as reveals the content of a recent approach to the resource supply of enterprises' economic security.

Keywords: logistics, economic safety, logistics movements, potential resources.

УДК 338.240

С. 489–496

ІНТЕРФЕЙСНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча
Третяк М.М., Україна, м. Дніпропетровськ

Стаття присвячена дослідженню інтерфейсної складової економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, які функціонують в Україні.

Розглянуто проблеми інтерфейсної безпеки та запропоновані методи їх вирішення.

Ключові слова: економічна безпека, складові економічної безпеки, інтерфейсна складова економічної безпеки, компоненти інтерфейсної складової.

Статья посвящена исследованию интерфейсной составляющей экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности, функционирующих в Украине. Рассмотрены проблемы интерфейсной безопасности и предложены методы их решения.

Ключевые слова: экономическая безопасность, составляющие экономической безопасности, интерфейсная составляющая экономической безопасности, компоненты экономической составляющей.

The publication is dedicated to the study of the interface component of economic security of business entities operating in Ukraine. This article discusses the problems connected with security interfaces as well as offers methods to solve them.

Keywords: economic security, components of economic security, economic security components interface, economic interface components.

УДК 338.23:330.52

С. 497–505

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2005-2010 РОКАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Бобров Є.А.
Україна, м. Київ

Незважаючи на численні дослідження, розробка проблем у сфері енергетичної безпеки повинна постійно тривати, оскільки динаміка життєвих процесів вимагає реагування на зміни та постійного удосконалення. Наявність цієї проблеми зумовлює мету започаткованого дослідження.

Ключові слова: економічна безпека, енергетична стратегія.

Несмотря на многочисленные исследования, разработка проблем в сфере энергетической безопасности должна постоянно продолжаться, поскольку динамика жизненных процессов требует реагирования на изменения и постоянного усовершенствования. Наличие этой проблемы обуславливает цель предпринятого исследования.

Ключевые слова: экономическая безопасность, энергетическая стратегия.

A number of scientific research are devoted to the problems of energy safety. Despite these numerous works, the development of energy safety problems should always take place, since the dynamics of life processes requires responding to its changes and continuous improvements. This leads to the necessity of this research.

Keywords: economic security, energy strategy.

ВУГЛЕЦЕВІ РИНКИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ: РЕАЛЬНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Бойко Ю.Ю.
Україна, м. Буча

Розроблено класифікацію вуглецевих ринків та подано характеристику кожного з них. Описано та проаналізовано поточний стан справ, визначено сильні та слабкі сторони механізмів функціонування ринків, а також представлено перспективні шляхи їх розвитку.

Ключові слова: *вуглецевий ринок, режим торгівлі, кіотський ринок, європейська система торгівлі викидами, план дій Кейданрен, Регіональна ініціатива по парниковим газам, Чиказька кліматична біржа, Схема по зниженню викидів вуглецю, квота, еквівалент CO₂, парниковий газ.*

Разработана классификация углеродных рынков и дана характеристика каждого из них. Описано и проанализировано текущее состояние дел, определены сильные и слабые стороны рынков, а также представлены перспективные пути их развития.

Ключевые слова: *углеродный рынок, режим торговли, Киотский рынок, европейская система торговли выбросами, план действий Кейданрен, Региональная инициатива по парниковым газам, Чикагская климатическая биржа, Схема по снижению выбросов углерода, квота, эквивалент CO₂, парниковый газ.*

The article aims at classification of carbon markets and characterization of each of them. It describes and analyses the current situation on the markets and identifies their strengths and weaknesses. The article also presents forecasts as for future ways of market development.

Key words: *carbon market, trade regime, the Kyoto market, the European Union Emission Trading System, plan Keidanren, the Regional Greenhouse Gas Initiative, Chicago Climate Futures Exchange, Carbon Pollution Reduction Scheme, quota, equivalent CO₂, a greenhouse gas.*

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ

Бондарь А.Л., Мироненко Т.В.
Украина, г. Донецк

У статті розглянуто проблему обслуговування державного боргу України. Особливу увагу приділено аналізу його динаміки за останні 5 років. Аналізується рівень боргової безпеки України як складової фінансової безпеки держави. Пропонуються шляхи підвищення фінансової безпеки України в контексті управління державним боргом.

Ключові слова: державний борг, управління боргом, фінансова безпека.

В данной статье рассматривается проблемы обслуживания государственного долга Украины. Особое внимание уделено анализу его динамики за последние 5 лет. Анализируется уровень долговой безопасности Украины как составной части финансовой безопасности государства. Предлагаются пути повышения финансовой безопасности Украины в контексте управления государственным долгом.

Ключевые слова: государственный долг, управления долгом, финансовая безопасность.

The problem of the maintenance of the government debt in Ukraine is the subject of this article. Special attention is paid to the analysis of how it has changed over the last 5 years. The level of debt security is analyzed as a part of financial security. Suggestions for the improvement of the financial security of Ukraine are provided in the context of debt management.

Keywords: government debt, debt management, financial security.

УДК 336.73, 334.732.2

С. 527–545

РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВЫХ ИННОВАЦИЙ В НЕБАНКОВСКИХ КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Гришина Е.А.

Российская Федерация, г. Саратов

У статті розглянуто основні підходи до визначення небанківських кредитних організацій: правовий за остаточним принципом. Автором запропонована класифікація за органами управління: небанківські кредитні організації, які регулюються банком Росії, та небанківські кредитні організації, які регулюються іншими органами влади: ломбарди, кредитні спілки, лізингові компанії, ПІФи тощо. В кожному із зазначених видів розглянуто фінансові інновації та визначено тенденцію їхнього зростання.

Ключові слова: небанківські кредитні організації, фінансові інновації, класифікація.

В статье рассмотрены основные подходы к определению небанковских кредитных организаций: правовой и по остаточному принципу. Автором была предложена классификация по органам управления: небанковские кредитные организации, регулируемые Банком России и небанковские кредитные организации, регулируемые другими органами власти: ломбарды, кредитные союзы, лизинговые компании, ПИФы и другие. В каждом из перечисленных видов рассмотрены финансовые инновации и выявлена тенденция к их росту.

Ключевые слова: небанковские кредитные организации, финансовые инновации, классификация.

In the article the author considers the main approaches to the definition of non-bank credit organizations: legal and by a residual principle. The author offers a classification by governing bodies: the non-bank credit organizations regulated by the Bank of Russia and the non-bank credit organizations, regulated by other

authorities, such as pawnshops, credit unions, leasing companies, mutual funds and others. In each of the listed types the financial innovations are considered and the tendency to their growth is revealed.

Keywords: *non-bank credit organizations, financial innovation, classification.*

УДК 336.774.5

С. 546–565

СТРУКТУРА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Гонтаржевський М.Л.
Україна, м. Київ

У статті розглянуто теоретичні засади функціонування банківських ризиків в умовах ринкових відносин. Визначено основні методи управлінської діяльності управління ризиками вітчизняних банків. Доведено, що пріоритетним є забезпечення максимального збереження активів і капіталу на основі мінімізації ризиків.

Ключові слова: *банківські ризики, ринкові відносини, національна економіка, банківський менеджмент.*

В статье рассмотрены теоретические основы функционирования банковских рисков в условиях рыночных отношений. Определены основные методы управленческой деятельности управления рисками отечественных банков. Доказано, что приоритетным выступает обеспечение максимального сохранения активов и капитала на основании минимизации рисков.

Ключевые слова: *банковские риски, рыночные отношения, национальная экономика, банковский менеджмент.*

The article advances the theoretical grounds for banking risks in market conditions. It outlines the main methods of risk management activities of domestic banks. It proves that the priority is in ensuring maximum preservation of assets and capital on the basis of risk propensity minimization.

Keywords: *banking risks, market relations, national economy, bank management.*

УДК: 658.15:665

С. 566–579

БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСАМИ НЕФТЯНЫХ КОМПАНИЙ

Зайцев В.Ю.
Российская Федерация, г. Ярославль

Стаття присвячена питанням фінансового бюджетування. Бюджетування розглядається як ефективний інструмент управління фінансами нафтових компаній. Автором дається визначення бюджетування

компанії, досліджуються основні етапи організації системи бюджетування в нафтових компаніях, вказується на особливості здійснення бюджетного процесу в компаніях нафтогазового комплексу.

Ключові слова: нафтові компанії, бюджетування, система бюджетування, оперативні бюджети, інвестиційні бюджети, фінансові бюджети, планування, аналіз, контроль, центри відповідальності, бюджетний комітет.

Стаття посвящена фінансовому бюджетуванню. Бюджетирование рассматривается как эффективный инструмент управления финансами нефтяных компаний. Автором дается определение бюджетированию компании, определяются основные этапы организации системы бюджетирования в нефтяных компаниях, указывается на особенности осуществления бюджетного процесса в компаниях нефтегазового комплекса.

Ключевые слова: нефтяные компании, бюджетирование, система бюджетирования, оперативные бюджеты, инвестиционные бюджеты, финансовые бюджеты, планирование, анализ, контроль, центры ответственности, бюджетный комитет.

The article is devoted to financial budgeting. Budgeting, is considered as an effective tool of financial management of oil companies. The author defines the company's budgeting, identifies the main stages of organizing a system of budgeting in the oil companies, points out the peculiarities of the budget process in the oil and gas companies.

Keywords: oil companies, budgeting, system of budgeting, operational budgets, investment budgets, financial budgets, planning, analysis, control, responsibility centers, the budget committee.

УДК 336.221.4

С. 580–588

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ

**Заставний Н.І.
Україна, м. Львів**

Стаття присвячена порівнянню податкового обліку, який діяв на підставі закону України «Про податок на прибуток», та бухгалтерського обліку і податкового обліку, які діють згідно з Податковим кодексом України. Відображені основні відмінності податкового обліку від бухгалтерського, описані основні зміни, що відбулися у веденні податкового обліку на видавничо-поліграфічних підприємствах із затвердженням Податкового кодексу України. Охарактеризовано особливості обліку та нарахування амортизації груп основних засобів, наведено приклади методів нарахування амортизації для кожної групи основних засобів.

Ключові слова: податковий облік, бухгалтерський облік, видавничо-поліграфічні підприємства, Податковий кодекс України.

Стаття посвящена сравнению налогового учета, который действовал на основании закона Украины «О налоге на прибыль»,

бухгалтерського учета и налогового учета, действующих согласно Налоговому кодексу Украины. Отражены основные отличия налогового учета от бухгалтерского, описаны основные изменения, произошедшие в ведении налогового учета на издательско-полиграфических предприятиях с утверждением Налогового кодекса Украины. Охарактеризованы особенности учета и начисления амортизации групп основных средств, приведены примеры методов начисления амортизации для каждой группы основных средств.

Ключевые слова: налоговый учет, бухгалтерский учет, издательско-полиграфические предприятия, Налоговый кодекс Украины.

This article is devoted to the comparison of tax accounting being in force on the basis of the Law of Ukraine «On Profit Tax», bookkeeping and tax accounting which operate under the Tax Code of Ukraine. The article shows displaying the main differences between tax accounting and bookkeeping, describes the major changes, having occurred in tax accounting in publishing and printing companies since the approval of the Tax Code of Ukraine. The paper also characterizes features of accounting and depreciation as well as provides assets examples of methods of depreciation for each group of assets.

Keywords: tax accounting, bookkeeping, publishing and printing companies, Tax code of Ukraine.

УДК 339.137:339.9+316.42

С. 589–613

ІНСТИТУЦІЙНА ДЕСТРУКЦІЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І СТРАТЕГІЇ СИСТЕМНОГО АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Зінченко В.В.
Україна, м. Буча

Досліджуються трансформації світових систем суспільств та економік в умовах глобалізаційних змін. Аналізуються світоглядні, економічні тенденції, управлінські моделі, а також перспективи й форми їхнього подальшого розвитку.

Ключові слова: глобалізація, суспільна трансформація, антикризовий розвиток, інституалізація, управлінські системи.

Исследуются трансформации мировых систем обществ и экономик в условиях глобализационных изменений. Анализируются мировоззренческие, экономические тенденции, управленческие модели, а также перспективы и формы их дальнейшего развития.

Ключевые слова: глобализация, общественная трансформация, антикризисное развитие, институализация, управленческие системы.

The author studies the transformation of the world systems of societies and economies in globalizing changes. He also analyzes the ideological and economic trends, management models as well as perspectives and forms of their further development.

Keywords: globalization, social transformation, antirecessionary development, institutionalization, management systems.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ У НЕДЕТЕРМІНОВАНИХ ЗАДАЧАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РІШЕНЬ

Кігель В.Р.
Україна, м. Буча

У статті наведено методи визначення та відбиття індивідуальних пріоритетів особи, яка обирає рішення при розв'язуванні завдань оптимізації фінансових рішень за умов невизначеності та/або ризику; зазначено приклади можливого використання наведених методів у практиці фінансового менеджменту.

Ключові слова: ООР (особа, яка обирає рішення), прибуток, невизначеність, ризик, детермінований еквівалент, індивідуальне ставлення до невизначеності (ризiku).

В статье приведены методы определения и отражения индивидуальных приоритетов лица, выбирающего решение при развязывании задач оптимизации финансовых решений в условиях неопределенности и/или риска; указаны примеры возможного использования приведенных методов в практике финансового менеджмента.

Ключевые слова: ЧВР (лицо, которое выбирает решения), прибыль, неопределенность, риск, детерминированный эквивалент, индивидуальное отношение к неопределенности (риска).

In the article the author reveals the methods of determination and reflection of a person's priorities when making a decision in the process of solving the tasks connected with the optimization of financial solutions in condition of uncertainty and/or risk. The examples of possible practical application of the given methods are also mentioned.

Key words: PMD (person, making a decision), income, risk, determined equivalent, individual attitude towards vagueness (risk).

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Козар В.В.
Україна, м. Ірпінь

Стаття присвячена методології та методиці дослідження формування й використання трудового потенціалу регіону. Акцент зроблено на сутності трудового потенціалу та показано його взаємозв'язок з іншими економічними категоріями. Досліджено чинники, що впливають на відтворення трудового потенціалу регіону.

Ключові слова: трудовий потенціал, відтворення, регіон.

Статья посвящена методологии и методике исследования процессов формирования и использования трудового потенциала региона. Акцентировано внимание на сущности трудового потенциала, показана его

взаимосвязь с другими экономическими категориями. Исследованы факторы, влияющие на воспроизводство трудового потенциала региона;

Ключевые слова: *трудовой потенциал, воспроизводство, регион.*

The article is devoted to the methodology and research methods of formation and use of labor potential. The emphasis is made on the nature of the labor potential and its relationship to other economic categories. The article also examines factors affecting the reproduction of labor potential of the region.

Keywords: *labor potential, reproduction, region.*

УДК 336.71.078.3

С. 653–666

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БАНКРОТСТВА КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И РОССИЙСКОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

Лосев В.В.

Российская Федерация, г. Волгоград

Стаття присвячена особливостям банкротства кредитних організацій в Російській Федерації. Зазначається, що законодавцем при регулюванні питань неспроможності даних суб'єктів особлива увага приділяється заходам з попередження банкрутства. Подано коротку характеристику заходів з попередження банкрутства кредитних організацій. Проаналізовано деякі процесуальні особливості розгляду справ про банкрутство, а також окреслений комплексний характер регулювання процедур неспроможності.

Ключові слова: *банкрутство, кредитні організації, законодавство, Російська Федерація.*

Статья посвящена особенностям банкротства кредитных организаций в Российской Федерации. Отмечается, что законодателем при регулировании вопросов несостоятельности данных субъектов особое внимание уделяется мерам по предупреждению банкротства. Дается краткая характеристика мер по предупреждению банкротства кредитных организаций. Проанализированы некоторые процессуальные особенности рассмотрения дел о банкротстве, а также отмечен комплексный характер регулирования процедур несостоятельности.

Ключевые слова: *банкротство, кредитные организации, законодательство, Российская Федерация.*

The article concerns the peculiarities of bankruptcy of credit organizations in the Russian Federation. It is noted that the legislator while regulating insolvency of these subjects, focuses on the measures to prevent bankruptcy. The author presents a brief description of the measures to prevent the bankruptcy of credit institutions. He also outlines some procedural peculiarities of cases of bankruptcy, as well as points at the complexity of regulation of insolvency proceedings.

Keywords: *bankruptcy, credit organizations, legislation, Russian Federation.*

**ОТРАЖЕНИЕ ОПЫТА В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
НА САЙТАХ ГОСОРГАНОВ**

**Мейкшане Т.В.
Белорусь**

Аналізується зміст офіційних сайтів державних органів України, Російської Федерації та Республіки Казахстан з метою визначення специфіки відображення світового досвіду в галузі державного управління, статусу державного службовця. Робляться висновки щодо потреб освітнього процесу та практичної діяльності державних органів Республіки Білорусь.

Ключові слова: державне управління, державні службовці, компетентність, правовий статус.

Анализируется содержание официальных сайтов государственных органов Украины, Российской Федерации и Республики Казахстан с целью определения специфики отражения мирового опыта в области государственного управления, статуса государственного служащего. Делаются выводы применительно к нуждам образовательного процесса и практической деятельности государственных органов Республики Беларусь.

Ключевые слова: государственное управление, государственные служащие, компетентность, правовой статус.

The content of home pages of state authorities of Ukraine, Russian Federation and the Republic of Kazakhstan has been analyzed with the aim of determining world's experience in public administration and status of civil servant construal. Conclusions are made in the context of the needs of educational process and practical activities of the state authorities of the Republic of Belarus.

Keywords: state management, government officials, competence, legal status.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

**Мірко Н.В.
Україна, м. Київ**

У статті розглядається методологія дослідження внутрішнього ринку промислової продукції. Представлено національну модель ринкової економічної системи з позиції світового господарства. Розкрито функції ринку промислової продукції.

Ключові слова: внутрішній ринок, промислова продукція, модель, функції ринку.

В статье рассматривается методология исследования внутреннего рынка промышленной продукции. Представлено национальную модель рыночной экономической системы с позиций мирового хозяйства. Раскрыты функции рынка промышленной продукции.

Ключевые слова: *внутренний рынок, промышленная продукция, модель, функции рынка.*

The article suggests the research methodology of the domestic market of industrial products. The author advances a national model of a market economic system viewed in the context of the global economy. The article also reveals features of an industrial products market.

Keywords: *domestic market, industrial products, model, market functions.*

УДК 336.22:658

С. 703–713

КОРПОРАТИВНИЙ ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

**Михальчук Л.А.
Україна, м. Буча**

У статті розглядаються стан і проблеми функціонування системи корпоративного податкового менеджменту на вітчизняному підприємстві, його важливість у системі управління на сучасному етапі господарювання. Обґрунтовано її недоліки та запропоновано окремі організаційні заходи щодо удосконалення досліджуваної системи.

Ключові слова: *податковий менеджмент, система управління, підприємство.*

В статье рассмотрены состояние и проблемы функционирования корпоративного налогового менеджмента на отечественном предприятии, его значимость в системе управления на современном этапе хозяйствования. Обосновано ее недостатки и предложены отдельные организационные мероприятия по совершенствованию исследуемой системы.

Ключевые слова: *налоговый менеджмент, система управления, предприятие.*

The article deals with the state and problems of the system of corporate tax management in the domestic enterprise and its importance in the control system at the present stage of management. The proofs of the shortcomings are given and the specific arrangements for the improvement of the studied system are proposed.

Key words: *tax management, management system, enterprise.*

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРМИЧЕСКОГО ОБЕЗВРЕЖИВАНИЯ ОТХОДОВ В УЧРЕЖДЕНИИ ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1»

**Назарова О.А., Самигуллина Г.З., Султан-Галиева Г.М.
Российская Федерация, г. Ижевск**

У статті показано методи обробки медичних відходів, принципи роботи інсинераторних установок ИН-50.1 та newster-10. Подано економічний розрахунок ефективності використання інсинераторної установки. Розкрито етапи і технологічні особливості термічного знешкодження відходів в окремій установі ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1».

Ключові слова: медичні відходи, термічне знешкодження, інсинераторна установка.

В статье показаны методы обработки медицинских отходов, принципы работы инсинераторных установок ИН-50.1 и newster-10. Представлен экономический расчет эффективности использования инсинераторной установки. Раскрыты этапы и технологические особенности термического обезвреживания отходов в отдельном учреждении ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1».

Ключевые слова: медицинские отходы, термическое обезвреживание, инсинераторная установка.

The article shows methods of processing of a medical waste, principles of work of the insineratorny IN-50.1 and newster-10 installations. It also represents the economic calculation of the effectiveness of the use of insineratornxy installation. The article characterizes stages and technological special features of the thermal neutralization of wastes in the individual establishment LPU «BOUZ UR RKB No. 1».

Keywords: medical waste, thermal neutralization, insineratornxy installation.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ: СИСТЕМА І ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

**Нікітан Н.О.
Україна, м. Буча**

У роботі досліджено суть державного фінансового контролю в Україні взагалі та його окремих елементів зокрема. Розглянуто особливості проведення державного фінансового контролю державними органами. Запропоновано основні напрями вдосконалення та розвитку системи державного фінансового контролю України.

Ключові слова: фінансовий контроль, державний фінансовий контроль, контролюючі органи, Рахункова палата, Державна казначейська служба, Державна фінансова інспекція.

В работе исследована сущность государственного финансового контроля Украины вообще и его отдельных элементов в частности. Рассмотрены особенности проведения государственного финансового контроля государственными органами. Предложены основные направления совершенствования и развития системы государственного финансового контроля Украины.

Ключевые слова: *финансовый контроль, государственный финансовый контроль, контролирующие органы, Счетная палата, Государственная казначейская служба, Государственная финансовая инспекция.*

In this work the author explains the essence of the state financial control in Ukraine in general and of its individual elements in particular. The features of the state financial control authorities are considered. The basic directions of improvement and development of public financial control of Ukraine system are offered.

Keywords: *financial control, state financial control, regulatory authorities, the Chamber, the State Treasury, the State Financial Inspection.*

УДК 339.5(477): 339.9

C. 737–750

ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ЯК КРОК НА ШЛЯХУ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Семенюк А.П.

Україна, м. Хмельницький

У статті розглянуто перспективи співробітництва між Україною і Турецькою Республікою в економічній сфері в контексті впровадження стратегічного партнерства.

Ключові слова: *товарообіг, партнерство.*

В статье рассмотрены Турецкой Республикой перспективы сотрудничества между Украиной и Турцией в экономической сфере в контексте внедрения стратегического партнерства.

Ключевые слова: *товарооборот, партнерство.*

The article considers the prospects of cooperation between Ukraine and Turkey in the economic sphere in the context of strategic partnership implementation.

Keywords: *commodity turnover, partnership.*

РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Сотніченко О.А.

Україна, м. Буча

У статті досліджено ефективність запровадження ПДВ та визначено його роль у формуванні доходної частини Державного бюджету України.

Ключові слова: *доходи бюджету, податкові надходження, податок на додану вартість.*

В статье исследованы эффективность введения НДС, а также определена его роль в формировании доходной части Государственного бюджета Украины.

Ключевые слова: *доходы бюджета, налоговые поступления, налог на добавленную стоимость.*

The paper outlines the effectiveness of the introduction of VAT as well as defines its role in the formation of revenues of the State Budget of Ukraine.

Keywords: *budget revenues, tax revenues, value added tax.*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Старостенко Г.Г.

Україна, м. Ірпінь

У статті розглядаються принципи та методи державного регулювання в соціально-економічній системі.

Ключові слова: *державне регулювання, метод, принцип, соціально-економічна система.*

В статье рассмотрены принципы и методы государственного регулирования в социально-экономической системе.

Ключевые слова: *государственное регулирование, метод, принцип, социально-экономическая система.*

The article discusses the principles and methods of state regulation in the socio-economic system.

Keywords: *state regulation, method, principle, socio-economic system.*

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ НА РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТ-ОБРАЗОВАНИЯ И РЫНКА ТРУДА МЕНЕДЖЕРОВ

Шемятихина Л.Ю.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті розкрито сутність оцінки впливу потреб національної економіки на розвиток системи менеджмент-освіти, а також аналіз ринку праці менеджерів.

Ключові слова: менеджмент-освіта, галузі національної економіки, підготовка менеджерів, стандарти професійної діяльності.

В статье рассмотрены суть оценки влияния нужд национальной экономики на развитие системы менеджмент-образования, а также анализ рынка труда менеджеров.

Ключевые слова: менеджмент-образование, отрасли национальной экономики, подготовка менеджеров, стандарты профессиональной деятельности.

The article reveals the essence of the estimation of national economy needs' influence upon the development of a management-education system as well as presents the analysis of the managers' work market.

Keywords: management-education, branches of national economy, manager's training, standards of professional activity.

ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ ПЛАНУВАННЯ ЗАПАСІВ І ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Щуренко Д.С.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню впливу системи планування запасами на фінансові показники підприємства. Запропоновано дві діючі системи планування запасами машинобудівного підприємства.

Ключові слова: система планування, фінансові показники, запас, прогнозування попиту, метод експоненціального згладжування, метод зваженої ковзаючої середньої.

Статья посвящена исследованию влияния системы планирования запасами на финансовые показатели предприятия. Предложены две действующие системы планирования запасами машиностроительного предприятия.

Ключевые слова: система планирования, финансовые показатели, запас, прогнозирование спроса, метод экспоненциального сглаживания, метод взвешенной скользящей средней.

The article is devoted to the study of the influence of the planning system inventory on the financial performance of the enterprise. The author proposes two operating planning systems of the engineering company stocks.

Keywords: *system planning, financial figures, stock, demand forecasting, exponential smoothing method, the method of the assessed moving average.*

УДК 334.7

С. 814–819

IMPROVEMENT OF A MANAGEMENT TECHNIQUE BY EFFICIENCY OF ACTIVITY OF INDUSTRIAL AND FINANCIAL GROUPS

Brutian E.S., Dolgikh E.O.
Ukraine, Kryvyi Rih

У статті розглянуто методики управління ефективністю діяльності промислово-фінансових груп та вплив економічних принципів на результат їх діяльності.

Ключові слова: *промислові та фінансові групи, ефективність, пріоритети розвитку, корпорації, оборотний капітал, інтеграція виробництва, інвестиції в промисловість.*

В статье рассмотрены методики управления эффективностью деятельности промышленно-финансовых групп, а также влияние экономических принципов на результат их деятельности.

Ключевые слова: *промышленные и финансовые группы, эффективность, приоритеты развития, корпорации, оборотный капитал, интеграция производства, инвестиции в промышленность.*

Management techniques by efficiency of activity of industrial and financial groups are considered; the principles by efficiency of their functioning are resulted.

Keywords: *industrial and financial groups, efficiency, priorities of development, corporation, working capital, production integration, industrial investments.*

АНОТАЦІЇ ТА РЕЦЕНЗІЇ

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

10.02.17 – ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ

МОВОЗНАВСТВО

(Болдирев Р.В., Кочерган М.П., Семчинський С.В.).....С. 821–843

АКАДЕМІК О.С. МЕЛЬНИЧУК І ТЕОРЕТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

(Тараненко Л.І., Калита А.А., Нечитайло І.М.).....С. 821-843

ФОНЕТИЧНА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ

(Паращук В.Ю.).....С. 821–843

ПСИХОЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА УСТНОЙ КОММУНИКАЦИИ
(Орехова Н.Н.).....С. 855–858

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ И НАУЧНОЕ ПОЗНАНИЕ
(Олейник В.В.).....С. 859–867

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ХРОНІКА

ХРОНІКА РОБОТИ VII МІЖНАРОДНОЇ ЛІТНЬОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ
«ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИЕ ЯЗЫКИ И ЛИТЕРАТУРЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ
И КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТАХ: КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА И
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ»
(Тараненко Л.І., Гутніченко О.М.).....С. 868–875

ХРОНІКА РОБОТИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ВОСТОЧНОСЛОВЯНСКИЕ ЯЗЫКЕ В ИСТОРИЧЕСКОМ И КУЛЬТУРНОМ
КОНТЕКСТАХ: НОВЫЕ ПАРАДИГМЫ И НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В
КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ»
(Тараненко Л.І., Гутніченко О.М.).....С. 876–880

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 130.2

С. 2–10

СТРУКТУРА І ЗМІСТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ

**Балута В.В., Україна, м. Бердянськ
Голота Б.М., Україна, м. Бердянськ**

У статті аналізується українська національна ідея в контексті її історико-культурних форм та їхнього генезису. Визначаються структура, причини та безпосередні чинники формування національної інтегративної ідеології.

Ключові слова: *українська національна ідея, політичні реформи, історико-культурні форми.*

В статье анализируется украинская национальная идея в контексте ее историко-культурных форм и их генезиса. Определяются структура, причины и непосредственные факторы формирования национальной интегративной идеологии.

Ключевые слова: *украинская национальная идея, политические реформы, историко-культурные формы.*

The article analyzes the Ukrainian national idea in the context of its historical and cultural forms and their genesis. The author identifies the structure, causes and direct factors shaping the national integrative ideology.

Keywords: *Ukrainian national idea, political reforms, historical and cultural forms.*

УДК 130.2

С. 11–15

КАТЕГОРІЇ ОНТОЛОГІЧНОЇ НЕПОВНОТИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ АНАЛІЗІ ТВОРЧОСТІ

**Білик Г.О.
Україна, м. Харків**

Досліджується онтологічний статус неповноти категорії суб'єкта і паузи. На основі феноменологічних і структуралістських аналітик, а також окремих концепцій творчості, розглядається смислотворча роль паузи в

тексті. На підставі цієї смислотворчої ролі аналізується суб'єкт творчості. Прикладом слугує творчість французького письменника Л.-Ф. Селіна.

Ключові слова: суб'єктність, пауза, онтологічна неповнота, суб'єкт творчості.

Исследуется онтологический статус неполноты категории субъекта и паузы. На основе феноменологических и структуралистских аналитик, а также отдельных концепций творчества, рассматривается смыслообразующая роль паузы в тексте. С учетом этой смыслообразующей роли анализируется субъект творчества. Примером служит творчество французского писателя Л.-Ф. Селина.

Ключевые слова: субъектность, пауза, онтологическая неполнота, субъект творчества.

The article examines the ontological status of incompleteness of the subject category and a pause. On the basis of phenomenological and structural analytics as well as some individual concepts of creativity, it considers the semantic role of a pause in the text. Taking into consideration this role, the subject of creativity is also being analyzed. The work of a French writer L.-F. Celine is viewed as an example.

Keywords: subjectivity, pause, ontological incompleteness, the subject of creativity.

УДК 130.2:791.43(450)

С. 16–37

СПІВБУТТЯ Й ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ У КІНОМАТОГРАФІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

Бурий А.Р.

Україна, м. Дрогобич

Визначення людини в екзистенціалізмі і в кіномистецтві нерозривно пов'язане з розумінням суспільного буття. У статті розглядаються способи переформування буття індивідуума. На матеріалі образів фільмів провідних авторів західноєвропейського кіномистецтва актуалізується екзистенціалістська проблема зіткнення особистості та суспільства. Аналізуються трагедія вмираючої комунікації та шляхи набуття людиною гармонії у спілкуванні.

Ключові слова: екзистенціалізм, кіномистецтво, комунікація, суспільство, цивілізація, слово, істинне буття, самотність, відчуження, конфлікт.

Определение человека в экзистенциализме и в киноискусстве неразрывно связано с пониманием общественного бытия. В статье рассматриваются способы переформирования бытия индивидуума. На материале образов фильмов ведущих авторов западноевропейского киноискусства актуализируется экзистенциалистская проблема столкновения личности и общества. Анализируются трагедия умирающей коммуникации и пути обретения человеком гармонии в общении.

Ключевые слова: экзистенциализм, киноискусство, коммуникация, общество, цивилизация, слово, истинное бытие,

одинокство, отчуждение, конфликт.

The definition of a human being in existentialism and cinematography is closely connected with the understanding of social existence. In the article the author considers the methods of transformation of the individual's existence. Viewed on the film material of prominent directors of the west European cinematography, the existential problem of collision of personality and society is being emphasized. The tragedy of dying communication is being analyzed alongside with the ways of a person's acquiring the harmony in socializing with others.

Keywords: existentialism, cinematography, communication, society, civilization, word, true existence, solitude, alienation, conflict.

УДК 323.1(477)

С. 38–44

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СУТНІСНА ОСНОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

**Зайцева І.В.
Україна**

У статті досліджується роль національної ідеї у державотворчих процесах. Автор акцентує увагу на тому, що важливою рисою Української національної ідеї є її вкоріненість в історичному минулому, піклування про історичну долю нації. Як основа функціонування української нації, серцевина її духовних інтересів і наріжний камінь її соціально-політичних прагнень, українська національна ідея є всеохоплюючою і означає державність, суверенітет і соборність. Суть її полягає у віддзеркаленні прагнень українського народу до свободи, завоюванні економічної, політичної і культурної незалежності та повнокровному утвердженні у міжнародних відносинах.

Ключові слова: нація, національна ідея, державність, національна ментальність, історична пам'ять, національна незалежність.

В статье исследуется роль национальной идеи в государствообразующих процессах. Автор акцентирует внимание на том, что важным признаком Украинской национальной идеи является её укорененность в историческом прошлом, беспокойство об исторической судьбе нации. Будучи основой функционирования украинской нации, сердцевинной её духовных интересов и краеугольным камнем её социально-политических стремлений, украинская национальная идея является всеобъемлющей и обозначает государственность, суверенитет и соборность. Суть её состоит в отображении стремлений украинского народа к свободе, экономической, политической и культурной независимости, а также к полноценному утверждению в международных отношениях.

Ключевые слова: нация, национальная идея, государственность, национальная ментальность, историческая память, национальная независимость.

The article explores the role of the national concept in the process of state formation. The inculcation of the national concept in historic past and the concern about the fortune of the nation nowadays are emphasized in the article as its significant features. The Ukrainian national concept is all-embracing. It means statehood, sovereignty and conciliarism as the basis of the Ukrainian nation functioning, the core of its spiritual interests and the cornerstone of its social and political aspiration. Its essence consists in reflection of the Ukrainian people's aspiration to liberty, the achievement of economic, political and cultural independence as well as its full consolidation in international relations.

Keywords: *nation, national concept, statehood, national mentality, historical memory, national independence.*

УДК141. 131

С. 45–53

ТЕОРИЯ ПОЗНАНИЯ ПЛАТОНА

Клюйков Р.С., Украина, г. Мариуполь

Клюйков С.Ф., Украина, г. Мариуполь

Безсистемність перекладів і тлумачень діалогу «Тимей» пояснюють «незавершеність» його викладу Платоном. Математичні терміни здатні дешифрувати текст і вперше виявляють у ньому принципи і методику ідеального і реального математичного моделювання світопізнання. Езотеричне для обраних тепер відкрите для всіх.

Ключові слова: *ідеї, ідеальна математика, математичне моделювання.*

Бессистемность переводов и толкований диалога «Тимей» объясняют «незавершённостью» изложения Платона. Математические термины дешифруют текст и впервые вскрывают в нём принципы и методику идеального и реального математического моделирования Познания мира. Эзотерическое Посвящённых открыто всем.

Ключевые слова: *идеи, идеальная математика, математическое моделирование.*

The article states that the lack of consistency in translation and interpretation of the dialogue «Timaeus» can be explained by «incompleteness» in Plato's presentation. Mathematical terms can decrypt the text and for the first time reveal the principles of ideal and real mathematical modeling of the world cognition. Esotericism of elite is now open for everyone.

Keywords: *ideas, ideal mathematics, mathematical modeling.*

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ДИЗАЙН XXI В. – СРЕДСТВО ГУМАНИЗАЦИИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ОБЩЕСТВА

Крохалев В.С.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

Сучасну людину оточують предмети промислового дизайну, які значною мірою впливають на її світогляд та спосіб життя. Які цілі стояли перед піонерами дизайну і які стоять перед дизайнерами сьогодні? Як промисловий дизайн змінює світ?

Ключові слова: промисловий дизайн, спосіб життя, суспільство, естетичне виховання.

Современный человек окружён предметами промышленного дизайна, оказывающие значительное влияние на его мировоззрение и образ жизни. Какие цели стояли перед пионерами дизайна и какие стоят перед дизайнерами сегодня? Как промышленный дизайн меняет мир?

Ключевые слова: промышленный дизайн, образ жизни, общество, эстетическое воспитание.

Modern people are surrounded with objects of industrial design. These objects make considerable impact on the people's way of life and their world outlook. The article is dedicated to the questions: what tasks were solved by the pioneers of design? What tasks are being solved by designers today? How does the industrial design change the world?

Keywords: industrial design, the way of life, society, aesthetic upbringing.

ДРЕВНИЕ СИМВОЛЫ И СИМВОЛЫ СОВРЕМЕННОСТИ В ПОСТИЖЕНИИ КУЛЬТУРЫ

Мир-Багирзаде Ф.А.

Азербайджанская Республика, г. Баку

Усі історичні формації за період існування людини стали засобом для аналізу її долі та життя, засобом виживання у всесвіті і набуття спокою в собі і соціумі. Символи характеризують соціальний статус людини в суспільстві та її приналежність до соціуму. Існують різні види символів, які впливають на наше життя. Для осягнення світу і спілкування між людьми значну роль відіграє мова, яка розкриває значимий бік знака. Завдяки знанням, людина опанувала мовлення і писемність та уможливила її поширення у якості досвіду для багатьох поколінь людства.

Ключові слова: століття, культура, період, світ, речі, знаки, ідеал, образ, прагнення, ідея, концепція, зміст, символ.

Все исторические формации в жизни человека стали средством для

анализа судьбы, а также жизни человека, средством его выживания во вселенной и обретения покоя в себе и социуме. Символы характеризуют социальный статус человека в обществе, его принадлежность к социуму. Существуют различные виды символов, которые влияют на нашу жизнь. Для постижения мира и общения между людьми большую роль играет язык, который раскрывает значимую сторону знака. Благодаря знаниям, человек овладел речью и письменностью и дал возможность её распространения как опыт для многих поколений человечества.

Ключевые слова: *век, культура, период, мир, вещи, знаки, идеал, образ, стремление, идея, концепция, содержание, символ.*

All the historical formations throughout the life of man have become the means for the human beings' life and destiny analysis, as well as the means of their survival in the universe and coming into piece with themselves and society. Symbols signify the person's social status in the society. There are various types of symbols that affect our lives. A major role in understanding the world and realizing communication is performed by the language, which can significantly help in revealing the content of a sign. Due to the knowledge the man mastered oral and written speech which enabled him to spread it as experience for many generations of mankind.

Keywords: *century, culture, period, world, things, signs, an ideal, image, aspiration, idea, concept, content, symbol.*

УДК 930.1+308:37.013.3

С. 64–71

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ «ОСОБИСТІСТЬ-ІНФОРМАЦІЯ»

**Мудрак В.І.
Україна, м. Київ**

Сучасні підходи до розвитку співвідношення «особистість-інформація» в глобальному інформаційно-пізнавальному просторі розгортаються в системі інформаціологічного забезпечення професійної компетентності в системі вищої освіти. Це передбачає напрацювання новітніх соціально-філософських тенденцій в контексті «людина-технологія-вища освіта-професійна компетентність».

Ключові слова: *професійна компетентність, вища освіта, інформаційно-пізнавальний простір.*

Современные подходы к развитию соотношения «личность-информация» в глобальном информационно-познавательном пространстве разворачиваются в системе информациологического обеспечения профессиональной компетентности в системе высшего образования. Это предполагает наработку новейших социально-философских тенденций в контексте «человек-технология-высшее образование-профессиональная компетентность».

Ключевые слова: профессиональная компетентность, высшее образование, информационно-познавательное пространство.

Modern approaches to the development of «personality-information» correlation within the global informative-and-cognitive space are ongoing under informational support of professional competence in the system of tertiary education. It presupposes the formation of the newest social-and-philosophical tendencies within the context of «person-technology-tertiary education-professional competence».

Keywords: professional competence, tertiary education, informative-and-cognitive space.

УДК 316.347

С. 72–83

МОДЕРНИЗМ И СЕКУЛЯРИЗМ В МУСУЛЬМАНСКОМ МИРОВОЗЗРЕНИИ XIX – НАЧАЛА XX ВВ.

**Мустафаев Радиф
Азербайджанская Республика**

У статті подано загальні уявлення щодо ставлення до модернізму й секуляризму в мусульманському світогляді XIX – початку XX ст. У цьому аспекті характеризуються і суспільно-філософські погляди азербайджанських мислителів того ж часу. З'ясовується, що європейські секулярні тенденції стали поступово переходити і в мусульманський світ, у багатьох регіонах якого також намітилося прагнення до секуляризації і запозиченню європейського досвіду щодо заміни теократичної моделі влади на світську, а догматичного світогляду на діалектичний.

Ключові слова: модернізм, секуляризм, реформаторство, халіфат, божественна влада, теократія, лаїцизм, просвітницький рух, тиранічна влада, релігійна теократія, догматичний світогляд.

В статье даются общие представления об отношении к модернизму и секуляризму в мусульманском мировоззрении XIX – начала XX вв. В этом аспекте характеризуются и общественно-философские воззрения азербайджанских мыслителей того же времени. Выясняется, что европейские секулярные тенденции стали постепенно переходить и в мусульманский мир, во многих регионах которого также наметилось стремление к секуляризации и заимствованию европейского опыта по замене теократической модели власти на светскую, а догматического мировоззрения на диалектическое.

Ключевые слова: модернизм, секуляризм, реформаторство, халифат, божественная власть, теократия, лаицизм, просветительское движение, тираническая власть, религиозная теократия, догматические мировоззрения.

The article presents an overall view on the attitude to modernism and secularism in the Muslim Outlook of the 19th and early 20th centuries. In this aspect the author characterizes social and philosophical ideas of Azerbaijani intellectuals of that time. It turns out that European secularization was gradually moving to the Muslim world, as a result of which many regions were ready to

accept secularism as well as borrow European experience to replace the theocratic model of authority by the secular, and the dogmatic worldview by the dialectic one.

Keywords: *modernism, secularism, transformation, Caliphate, divine power, theocracy, laitisizm, educational movement, tyrannical power, religious theocracy, dogmatic worldview.*

УДК 267

С. 84–87

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО СОЗНАНИЯ В ОТНОСИТЕЛЬНО ЗАКРЫТЫХ ЦЕРКОВНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУППАХ

Новикова Н.Л.

Российская Федерация, п. Заокский

Статья посвящена выявлению специфики развития религиозного сознания в относительно закрытых церковных организациях (монастыри, учебные заведения в форме пансионатов, санатории и пр.). Автор стремится выделить доминирующие факторы, влияющие на духовность в закрытых сообществах.

Ключевые слова: *закрытые социальные группы, духовность, развитие нравственности.*

Стаття присвячена виявленню специфіки розвитку релігійної свідомості у відносно закритих церковних організаціях (монастирі, навчальні заклади у формі пансіонатів, санаторії та ін.). Автор здійснює спробу виокремлення домінуючих факторів, які впливають на духовність у закритих спільнотах.

Ключові слова: *закриті соціальні групи, духовність, розвиток моральності.*

The article is devoted to the specificity of the religious consciousness in relatively closed church organizations (such as monasteries, educational institutions in the form of boarding houses, sanatoria, etc.). The author seeks to identify the dominant factors affecting the spirituality in closed communities.

Keywords: *closed social groups, spirituality, development of morality.*

УДК 316.64

С. 88–94

ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ВНЕШНЕМУ ОБЛИКУ В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ МОЛОДЕЖИ

Погонцева Д.В.

Российская Федерация, г. Ростов-на-Дону

У статті розглядається феномен дискримінації за зовнішнім виглядом. Аналізуються теоретичні та експериментальні роботи російських і зарубіжних дослідників, присвячені різним дискримінаціям за зовнішнім виглядом. Наводяться емпіричні дані дослідження різних аспектів дискримінації за зовнішнім виглядом.

Ключові слова: дискримінація, зовнішній вигляд, молодь, теоретичний аналіз, емпіричні дані.

В статье рассматривается феномен дискриминации по внешнему облику. Анализируются теоретические и экспериментальные работы российских и зарубежных исследователей, посвященные различным видам дискриминации по внешнему облику. Приводятся эмпирические данные исследования различных аспектов дискриминации по внешнему облику.

Ключевые слова: дискриминация, внешний облик, молодежь, теоретический анализ, эмпирические данные.

The article discusses the phenomenon of appearance discrimination. The author analyses theoretical and experimental works by Russian and foreign researchers on various forms of discrimination in appearance. The article provides empirical studies on different aspects of appearance discrimination.

Keywords: discrimination, appearance, youth, theoretical analysis, empirical data.

УДК 130.122

С. 95–101

ЕКОЛОГІЯ ДУХОВНОСТІ МОЛОДІ

Романчук С.М.
Україна, м. Ірпінь

Останнім часом надзвичайно гостро постала проблема аморальності молоді. У статті автор аналізує причини екології духовності, наголошує на її соціальному характері. У праці акцентується увага на тому, що саме духовна праця реалізує людину як особистість.

Ключові слова: дух, екологія духовності, особистість, молодь, суспільство, культура.

В последнее время очень остро встала проблема безнравственности молодежи. В статье автор анализирует причины экологии духовности, отмечает ее социальный характер. В работе акцентируется внимание на том, что именно духовный труд реализует человека как личность.

Ключевые слова: дух, экология духовности, личность, молодежь, общество, культура.

Recently the problem of amorality of young people has become extremely acute. The article analyzes the reasons of ecology of spirituality, focuses on its social character. The author emphasizes that it is the spiritual activity that makes a personality.

Keywords: spirit, ecology of spirituality, personality, youth, society, culture.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОЇ СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сива С.В., Україна, м. Ірпінь
Романчук С.М., Україна, м. Ірпінь

У статті досліджуються особливості побудови нової теоретичної моделі особистості, яка дозволить відобразити її цілісність, урахувати сутнісні особливості, показати моральну свободу особистості як систему внутрішньо самостійну і водночас взаємопов'язану з іншими системами (суспільством, світом тощо) на прикладі творчості Григорія Сковороди.

Ключові слова: *нація, моральна свобода, свобода вибору, моральне виховання.*

В статье исследуются особенности построения новой теоретической модели личности, позволяющая отобразить её целостность, учитывать её сущностные особенности, показать моральную свободу личности как систему внутренне самостоятельную и в то же время взаимосвязанную с другими системами (обществом, миром и т.д.) на примере творчества Григория Сковороды.

Ключевые слова: *нация, моральная свобода, свобода выбора, моральное воспитание.*

The article examines the features of a new theoretical model of a personality, which makes it possible to display its integrity, consider essential features, show an individual's moral freedom viewed as a system internally independent and, at the same time, interconnected with other systems (society, the world, etc.) As an example the article considers Gregory Skovoroda's creative works.

Keywords: *nation, moral freedom, freedom of choice, moral education.*

СОЦИАЛЬНАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (СОЦИОЛОГИЯ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ 2010 г.)

Соловченков С.А.
Российская Федерация, г. Биробиджан

У статті аналізується ситуація з протестною активністю населення в деяких регіонах Росії на підставі соціологічного опитування 2010 р.

Ключові слова: *населення, соціальна безпека, протестна активність, соціологічне опитування.*

В статье анализируется ситуация с протестной активностью населения в некоторых регионах России на основании социологического опроса 2010 г.

Ключевые слова: *населения, социальная безопасность, протестная активность, социологический опрос.*

This paper analyzes the situation of the protest activity of the population in some regions of Russia based on a poll of 2010.

Keywords: *population, social safety, protest activity, poll.*

УДК: 09.00.00

С. 123–134

ПОШАГОВАЯ ГЕРМЕНЕВТИКА КАК МЕТОД ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПРОИЗВЕДЕНИЕ С. РАФАЛЬСКОГО «ПРОЛАПС»

Хорошок А.А.
Украина, г. Чернигов

Дана стаття розглядає метод поетапної герменевтики як новий метод філософського та літературного аналізу тексту, новий спосіб його прочитання, деконструкції та інтерпретації. У якості прикладу обрано твір представника сучасної української прози.

Ключові слова: *поетапна герменевтика, метод інтерпретації, літературний аналіз тексту, метод деконструкції.*

Данная статья рассматривает метод пошаговой герменевтики в качестве нового метода философского и литературного анализа текста, новый способ его прочтения, деконструкции и интерпретации. В качестве примера выбрано произведение представителя современной украинской прозы.

Ключевые слова: *пошаговая герменевтика, метод интерпретации, литературный анализ текста, метод деконструкции.*

The article introduces the method of step-by-step hermeneutics being a new method of philosophical and literal analysis of the text. It is also viewed as a new method of the text reading, its deconstruction and interpretation. The work of the representative of modern Ukrainian prose was chosen as an example of the text analysis.

Keywords: *step-by-step hermeneutics, method of interpretation, text literary analysis, method of deconstruction.*

УДК 342.7:37.014.1

С. 135–140

ОСНОВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ

Чабах О.М.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються демократичні стандарти і гарантії Конституції України.

Ключові слова: *демократія, стандарти, конституція, гарантія,*

система.

В статье рассмотрены демократические стандарты Конституции Украины.

Ключевые слова: демократия, стандарты, конституция, гарантия, система.

The article outlines the democratic standards and guarantees of the Constitution of Ukraine.

Keywords: democracy, standards, Constitution, guarantee, system.

УДК 572.4

С. 141–145

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА: ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Чебыкин Е.В.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті розглядаються дві непримиренні альтернативи походження людини: біблійне вчення про створення та еволюційне вчення. На підставі аналізу існуючого знання автор робить висновки про хибність одного з альтернативних вчень.

Ключові слова: людиноподібні мавпи, проміжні форми, людина розумна, походження людини, еволюція, створення, інволюція, ідеологія.

В статье рассматриваются две непримиримые альтернативы происхождения человека: библейское учение о сотворении и эволюционное учение. На основании анализа существующего знания автор делает выводы о ложности одной из них.

Ключевые слова: человекообразные обезьяны, промежуточные формы, человек разумный, происхождение человека, эволюция, сотворение, инволюция, идеология.

The author scrutinizes the two irreconcilable contrasting theories of the human origin: the Biblical doctrine about the Creation of the world and the evolution theory. The conclusion is made about one of these theories being misconceived.

Keywords: anthropoid apes, transitional forms, Homo sapiens, human origin, evolution, the Creation, involution, ideology.

УДК 27-877.2

С. 146–156

ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ІСИХАЗМ ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ (ПРАВОСЛАВНОЇ) МУЗИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Ярош О.А.

Україна, м. Буча

Стаття присвячена розкриттю ролі містичного православного богослов'я та ісихазму у формуванні української християнської музичної традиції східного (православного) напрямку. У ній проаналізовано характерні особливості традиційної християнської (православної) обрядово-культової

практики та ісихазм як богословсько-містично-аскетичне вчення, в якому зосереджені основні духовні цінності й ідеали православ'я.

Ключові слова: містицизм, містичне богослов'я, ісихазм, аскетизм, апофатика, обожнення, спів, Літургія, Євхаристія, молитва.

Стаття посвячена раскрытию роли мистического православного богословья и исихизма в формировании украинской христианской музыкальной традиции восточного (православного) направления. В работе проанализированы характерные особенности традиционной христианской (православной) обрядно-культовой практики и исихизма как богословно-мистико-аскетического учения, в котором сосредоточены основные духовные ценности и идеалы православия.

Ключевые слова: мистицизм, мистическое богословие, исихазм, аскетизм, апофатика, обожествление, пение, Литургия, Евхаристия, молитва.

The article elucidates the role of mystical Orthodox theology and the sychasm in formation of Ukrainian Christian musical tradition of the Eastern (Orthodox) movement. It presents the analysis of the characteristics of the traditional Christian (Orthodox) ritual and cultural practices as well as analyses the sychasm as a theological and mystical-and-ascetic doctrine which combines the main spiritual values and ideals of Orthodoxy.

Keywords: mysticism, mystical theology, the sychasm, asceticism, apophaticism, worshipping, singing, liturgy, Eucharist, prayer.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'276:811.161.2.

С. 158–164

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ: РЕАЛІЇ ЖИТТЯ

Бернацька С.М., Україна, м. Ірпінь

Домрачева А.С., Україна, м. Ірпінь

У статті розглянуто питання публічної комунікації на сучасному етапі розвитку української мови. Продемонстровано, що використання сленгів у молодіжному середовищі позначається на загальному рівні культури. Запропоновано шляхи подолання ситуації, що склалася.

Ключові слова: культура мови, сленг, жаргон, «мова вулиці», молодіжний сленг, субкультура суспільства, неформальне спілкування.

В статье рассмотрен вопрос публичной коммуникации на современном этапе развития украинского языка. Показано, что использование сленга в молодежной среде отражается на общем уровне культуры. Предложено пути преодоления сложившейся ситуации.

Ключевые слова: культура речи, сленг, жаргон, «язык улицы», молодёжный сленг, субкультура общества, неформальное общения.

The article considers the public communication problem, viewed at the present stage of Ukrainian language development. The article shows that using slang by the youth has an effect on the general standard of culture and nation. The authors suggest ways of overcoming such a situation.

Keywords: *language culture, slang, jargon (cant), street language, youth slang, society subculture, informal communication.*

УДК 81.1 : 81 – 115:81'442:81'37

С. 165–181

РЕКОНСТРУКЦІЯ Й АРЕАЛЬНО-ХРОНОЛОГІЧНА ТА ЕТИМОЛОГІЧНА КОДИФІКАЦІЯ ПРАІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ І МІЖМОВНІ КОНТАКТИ

Болдирев Р.В.
м. Київ, Україна

Стаття присвячена етимологічному аналізу структурно-семантичних особливостей фрагментів різних культурно-генетичних пластів лексики індоєвропейських мов з позицій реконструкції лексико-семантичної парадигми Індоєвропейської протокультури.

Ключові слова: *етимологічний аналіз, давні індоєвропейські мови, сучасні індоєвропейські мови, кодифікація, ізоглоса.*

Статья посвящена этимологическому анализу структурно-семантических особенностей фрагментов разных культурно-генетических пластов лексики индоевропейских языков с позиции реконструкции лексико-семантической парадигмы Индоевропейской протокультуры.

Ключевые слова: *этимологический анализ, древние индоевропейские языки, современные индоевропейские языки, кодификация, изоглосса.*

This thesis is devoted to the etymological analysis of structural and semantic peculiarities of fragments of different cultural-genetic layers in the vocabulary of Indo-European languages, considered from the viewpoint of reconstruction of the lexical-semantic paradigm of Indo-European protoculture.

Keywords: *etymological interpretation, ancient Indo-European languages, modern Indo-European languages, codification, isogloss.*

УДК 811.111 – 112:81'371

С. 182–189

ОСОБЛИВОСТІ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ ТА ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ARCHITECTURE» В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ «САГИ ПРО ФОРСАЙТІВ» ДЖ. ГОЛСУОРСІ)

Гальчинська А.В.
Україна, м. Буча

У статті розглянуто концепт «ARCHITECTURE» в англomовному авторському дискурсі на матеріалі твору Дж. Голсуорсі «Сага про

Форсайтів»; виокремлено його фреймову структуру та визначено засоби його вербалізації.

Ключові слова: картина світу, концепт, фрейм, термін, авторський дискурс.

В статье рассматриваются концепт «ARCHITECTURE» в англоязычном авторском дискурсе на материале романа Дж. Голсуорси «Сага о Форсайтах», а также построение его фреймовой структуры; определены способы его вербализации.

Ключевые слова: картина мира, концепт, фрейм, термин, авторский дискурс.

The paper investigates the concept «ARCHITECTURE» in the English author's discourse based on John Galsworthy's novel «The Forsyte Saga». The frame structure and the ways of verbalization of this concept are presented in the paper.

Keywords: picture of the world, concept, frame, term, author's discourse.

УДК 81'38

С. 190–193

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ЕВФЕМІЗАЦІЇ НАЗВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Гороховська О.І.
Україна, м. Буча

У статті на підставі розгляду мовно-стилістичних особливостей сучасної політичної лексики систематизовано різновиди та функціональне призначення прийому евфемізації військових дій, актуалізованого в політичному дискурсі.

Ключові слова: евфемізація, функція евфемізації, політична лексика, політичний дискурс.

В статье на основе рассмотрения стилистических особенностей политической лексики систематизированы типы и функциональное предназначение приема эвфемизации военных действий, актуализированного в политическом дискурсе.

Ключевые слова: эвфемизация, функция эвфемизации, политическая лексика, политический дискурс.

In the paper on the basis of defining the stylistic peculiarities of political lexis the author systematizes types and functional specificity of military actions euphimisms, used in the political discrouse.

Keywords: euphimization, functioning of euphimisms, political lexis, political discourse.

РЕЧЕННЯ ІЗ СУБ'ЄКТОМ У НЕПРЯМОМУ ВІДМІНКУ В ІСТОРІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кондратьєва Л.В.
Україна, м. Буча

У статті розглядаються речення із суб'єктом у непрямому відмінку на матеріалі давньоанглійської та середньоанглійської мов, зокрема ті риси, які наближають їх до речень із суб'єктом у називному відмінку. Речення із суб'єктом у непрямому відмінку розглядаються як перехідне явище у синтаксисі до номінативних речень.

Ключові слова: *безособові речення, суб'єкт у непрямому відмінку, неканонічний підмет, номінативний підмет, безособові дієслова.*

В статье рассматриваются предложения с субъектом в косвенном падеже на материале древнеанглийского и среднеанглийского языков, в частности те черты, которые приближают их к предложениям с субъектом в именительном падеже. Предложения с субъектом в косвенном падеже рассматриваются как переходное явление в синтаксисе к номинативным предложениям.

Ключевые слова: *безличные предложения, субъект в косвенном падеже, неканонический подлежащее, номинативной подлежащее, безличные глаголы.*

The paper deals with the non-nominative subject in Old and Middle English. The criteria of analyzing this type of subject are studied in order to show whether they are applicable to the data obtained from Old and Modern English sources. It is shown that at least in some cases a non-nominative subject in Old and Middle English sentences behaves like nominative subject and therefore should be considered a transitive phenomenon in syntax that leads to the appearance of nominative sentences.

Keywords: *impersonal sentences, non-nominative subject, non-canonical subject, nominative subject, impersonal verbs.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ СУГЕСТІЇ В РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Кривцун К.Р.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню питань лінгвістичних та екстралінгвальних особливостей рекламних текстів, можливостям сугестивного впливу на адресата в рекламній сфері.

Ключові слова: *реklamний текст, сугестивний вплив, слоган, лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби.*

Статья посвящена изучению лингвистических и экстралингвальных

особенностей рекламных текстов, возможностей суггестивного воздействия рекламной сферы на адресата.

Ключевые слова: рекламный текст, суггестивное воздействие, слоган, лингвистические и экстралингвистические средства.

The article is dedicated to the study of linguistic and extralinguistic peculiarities of the text of a commercial well as to its subliminal influence on the addressee.

Keywords: the text of a commercial, subliminal influence, slogan, linguistic and extralinguistic means.

УДК 82-311.1

С. 208–213

УРБАНІСТИЧНІ ЕТЮДИ: РОМАНІСТИКА ГІ ДЕ МОПАССАНА І В. ПІДМОГИЛЬНОГО

Кроха Г.В.

Україна, м. Маріуполь

Урбаністична тематика розвивалася в літературі у розрізі критики нового для суспільства соціально-економічного укладу, розкриття його негативних сторін. У запропонованому дослідженні теми «людини та міста» автор спирався на тексти двох романів: «Любий друг» Гі де Мопассана та «Місто» В. Підмогильного. У роботі викладено основні теоретичні положення про особливості урбаністичної літератури на прикладі текстів двох романів.

Ключові слова: урбаністична тематика, урбаністична література, роман, Гі де Мопассан, В. Підмогильний.

Урбаністическая тематика розвивалась в літературе в контексте критики нового для общества социально-экономического строя, раскрытия его негативных сторон. В предложенном исследовании темы «человек и город» автор использовал тексты двух романов: «Милый друг» Ги де Мопассана и «Город» В. Подмогильного. В работе изложены основные теоретические положения об особенностях урбаністической литературы на примере текстов двух романов.

Ключевые слова: урбаністическая тематика, урбаністической литература, роман, Ги де Мопассан, В. Подмогильный.

The Urban themes are developed in the literature in the context of criticism of the new socio-economic society, revealing its negative sides. In the study of the theme a «Person and the City» the author used the text of two novels: «Dear friend» by Guy de Maupassant and «City» by V. Pidmohylny. This study outlines the basic theoretical principles of the features of urban literature using the of example the two novels.

Keywords: urban themes, urban literature, novel, Guy de Maupassant, V. Pidmohylny.

ДІЄСЛОВА РУХУ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються дієслова руху в сучасній корейській мові. За основу взяті дієслова, які використовуються для позначення пересувань у воді.

Ключові слова: дієслово, дієслово руху, плавати, плити, спливати, злітати, дрейфувати.

В статье рассматриваются глаголы движения в современном корейском языке. За основу взяты глаголы, которые используются для обозначения передвижений в воде.

Ключевые слова: глагол, глагол движения, плавать, плыть, всплывать, взлетать, дрейфовать.

The article deals with verbs of motion in modern Korean. The basis is the verbs used to refer to movements in the water.

Keywords: verb, verb motion, float, emerge swim, fly, drift.

ХУДОЖНІ ФОРМИ ТА ЖАНРОВА ПАЛІТРА СУЧАСНОЇ КОРЕЙСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються художні форми та жанрова палітра сучасної корейської дитячої літератури.

Ключові слова: манхва, ілюстрована книга, художня форма, жанрова палітра, дитяча література.

В статье рассматриваются художественные формы и жанровая палитра современной корейской детской литературы.

Ключевые слова: манхва, иллюстрированная книга, художественная форма, жанровая палитра, детская литература.

The article deals with the art forms and genre palette of modern Korean children's literature.

Keywords: Manhwa, picture book, art form, genre palette, children's literature.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Павлова А.К.
Україна, м. Ірпінь

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки використання вербальних засобів у юридичному дискурсі як складному комунікативному утворенні. Оцінні поняття, які застосовуються у сфері матеріального та процесуального права, мають не лише юридичні особливості, а й відмінні риси лексико-семантичного характеру.

Ключові слова: юридичний дискурс, право, лексико-семантичні засоби, мовні явища, юрист, науковий стиль, офіційно-діловий стиль.

Статья посвящена определению специфики использования вербальных средств в юридическом дискурсе как сложном коммуникативном образовании. Оценочные понятия, использующиеся в сфере материального и процессуального права, имеют не только юридические особенности, но и отличительные черты лексико-семантического характера.

Ключевые слова: юридический дискурс, право, лексико-семантические средства, языковые явления, юрист, научный стиль, официально-деловой стиль.

The article is devoted to the specificity of the verbal means typical of the legal discourse viewed as a complex communicative formation. The evaluative concepts used in the spheres of material and procedural rights have both legal aspects and distinctive features of lexical and semantic nature.

Keywords: legal discourse, law, lexical and semantic features, linguistic phenomena, lawyer, academic style, official business style.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю

Прокопенко А.В.
Україна, м. Суми

У статті осмислюються структурний та семантичний аспекти політичних інтерв'ю американських веб-сайтів новин, які функціонують у сфері передвиборчого дискурсу; фокусується увага на його текстових категоріях – когезії та когерентності.

Ключові слова: політичне інтерв'ю, структурно-семантичні аспекти, когезія, когерентність, англійська мова.

В статье осмысливаются структурный и семантический аспекты политического интервью американских веб-сайтов новостей, функционирующие в русле избирательного дискурса; фокусируется внимание на его текстовых категориях – когезии и когерентности.

Ключевые слова: политическое интервью, структурно-

семантические аспекты, связность (когезия), целостность (когерентность), английский язык.

The article deals with the structural and semantic aspects of political interview of American news web sites functioning within electoral discourse; the attention is being focused on its text categories – cohesion and coherence.

Key words: political interview, structural and semantic aspects, cohesion, coherence, the English language.

УДК 81'42=111:659.131.2

С. 248–257

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ЖУРНАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ КОСМЕТИКИ: МОДУС МОДАЛЬНОСТІ

**Рева Н.С.
Україна, м. Суми**

У статті розглядаються комунікативні аспекти журнальної реклами косметичних засобів. Увага фокусується на типах речень, їх поліфункціональності та полімодальності у блоках зазначених текстів.

Ключові слова: журнальний рекламний текст, структурно-семантичні блоки, типи речень, модальність, англійська мова.

В статье рассматриваются коммуникативные аспекты журнальной рекламы косметических средств. Внимание фокусируется на типах предложений, их полифункциональности и полимодальности в блоках указанных текстов.

Ключевые слова: журнальный рекламный текст, структурно-семантические блоки, типы предложений, модальность, английский язык.

The article deals with the communicative aspects of magazine advertisements of cosmetics. The attention is focused on the sentence types, their polyfunctioning and polymodality in the blocks of the texts under analysis.

Keywords: magazine ad text, structural-semantic blocks, sentence types, modality, the English language.

УДК 81'271.14

С. 258–262

КОМУНІКАТИВНІ ТА МОВНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА МОВЛЕННЯ СВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

**Романчук С.М., Україна, м. Ірпінь
Сергієнко Н.В., Україна, м. Ірпінь**

Запропонована праця розглядає комунікативні й мовні девіації як бар'єри у формуванні та становленні мовної особистості студентів. Проаналізовано типи лексичних і граматичних помилок, що призводять до непорозуміння між учасниками комунікативної діяльності.

Ключові слова: комунікативна девіація, мовна девіація, мовленнєва культура, лексична та граматична семантика, прагматика.

Предложенная работа рассматривает коммуникативные и языковые девиации как барьеры в формировании и становлении языковой личности студентов. Проанализированы типы лексических и грамматических ошибок, ведущие к недоразумениям между участниками коммуникативной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная девиация, языковая девиация, речевая культура, лексическая и грамматическая семантика, прагматика.

The offered paper examines communicative and linguistic deviations viewed as barriers in the formation of students' linguistic personality. The types of lexical and grammatical errors, resulting in misunderstanding between the participants of communicative activity, are also analysed.

Keywords: communicative deviations, linguistic deviations, communicative culture, lexical and grammatical semantics, pragmatics.

УДК 811.111'367.633

С. 263–269

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ СТАТУС ПРЕДЛОГА В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Семенюк А.А.
Украина, г. Луцк

У статті розглядаються лінгвістичні особливості прийменника на сучасному етапі розвитку англійської мови. На прикладі семантико-синтаксичних моделей аналізується комбінаторика прийменника через призму процесів інволюції та еволюції.

Ключові слова: прийменник, еволюція, інволюція, комбінаторика, модель.

В статье рассматриваются лингвистические особенности предлога на современном этапе развития английского языка. На примере семантико-синтаксических моделей анализируется комбинаторика предлога с учётом процессов инволюции и эволюции.

Ключевые слова: предлог, эволюция, инволюция, комбинаторика, модель.

The article deals with linguistic peculiarities of the preposition at present-day stage of the English language development. The combinability of the preposition is analyzed on the basis of semantico-syntactic models with the processes of involution and evolution taken into consideration.

Keywords: preposition, evolution, involution, combinability, model.

**ВЛАСНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОМОЦІЇ ВИДАВНИЦТВА
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВА «СМОЛОСКИП»)**

Татарко А.Ю.
Україна, м. Київ

У статті охарактеризовано видавничий бюлетень «Смолоскип України», розглянуто його композиційні і жанрово-стилістичні особливості. На основі аналізу змісту «Смолоскипа України» визначено роль його власних періодичних видань у промоції видавництва.

Ключові слова: *видавнича справа, періодичні видання, бюлетень, Смолоскип, промоція.*

В статье дается характеристика издательского бюллетеня «Смолоскып», рассматриваются его композиционные и жанрово-стилистические особенности. На основе анализа содержания «Смолоскыпа Украины» определяется роль его собственных периодических изданий в продвижении издательства.

Ключевые слова: *издательское дело, периодическое издание, бюлетень, Смолоскып, продвижение.*

The article describes newsletter publishing «Smoloskyp Ukrainy» as a type of publication, analyzed its composition and genre and stylistic features. By analyzing the content of «Smoloskyp Ukrainy» the author defines the role of their own periodicals to promote publishers.

Keywords: *publishing, periodicals, newsletter, Smoloskyp, promotion.*

**АНГЛІЙСЬКА ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА ЛЕКСИКА: СУЧАСНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ КОНТЕКСТ**

Чернишова С.О.
Україна, м. Київ

Стаття методологічного характеру містить інформацію щодо покращення викладання юридичної професійно-орієнтованої англійської лексики для студентів немовних факультетів. У статті подано вправи, завдання, а також варіанти типових помилок, з якими стикаються студенти-юристи.

Ключові слова: *викладання, юридична лексика, немовні факультети, студенти-юристи, англійська професійно-орієнтована лексика.*

Статья методического характера содержит информацию о том, как улучшить преподавание юридической профессионально-ориентированной английской лексики для студентов неязыковых факультетов. В статье подобраны упражнения, задания, советы методического характера, а также варианты типичных ошибок, с которыми сталкиваются студенты-

юристы.

Ключевые слова: преподавание, юридическая лексика, неязыковые факультеты, студенты-юристы, английская профессионально-ориентированная лексика.

The article of methodical character deals with the information about improvement of the teaching quality of the legal professionally oriented English vocabulary for the students of non-language faculties. Exercises, tasks, advice of methodical character as well as variants of the typical errors which the law students experience are also presented in the article.

Keywords: *teaching, legal vocabulary, law students, professionally-oriented English vocabulary.*

УДК 811'111

С. 298–304

ЭПИДИГМАТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ДЕКОДИРОВАНИЯ СФЕРЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НОМИНАТИВНЫХ И КОММУНИКАТИВНЫХ ЕДИНИЦ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

**Швачко С.А., Украина, г. Сумы,
Кобзева Н.А., Российская Федерация, г. Томск**

У статті досліджується природа номінативних (НО) та комунікативних одиниць (КО) англійської мови. Увага фокусується на явищах конвергенції та дивергенції, які інтегративно реалізуються у комунікативній функції.

Ключові слова: *англійська мова, комунікативні одиниці, номінативні одиниці, епідигматика, структурно-семантичні тенденції, дивергенція, конвергенція.*

В статье рассматривается природа номинативных (НЕ) и коммуникативных (КЕ) единиц английского языка. Внимание фокусируется на явлениях конвергенции и дивергенции, которые интегративно реализуются в коммуникативной функции.

Ключевые слова: *английский язык, коммуникативные единицы, номинативные единицы, эпидигматика, структурно-семантические тенденции, дивергенция, конвергенция.*

The article in question deals with the nature of nominative and communicative units (NU :: CU) of the English language. Attention is being focused upon the fact that in spite of their (NU :: CU) convergence and divergence they perform intergratively the great mission of communication.

Keywords: *English, communicative units, nominative units, epidigmatics, structural and semantic tendencies, divergence, convergence.*

САГА О КОЛИЧЕСТВЕННЫХ СЛОВАХ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКИХ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ)

Швачко С.А.
Украина, г. Сумы

У статті розглядаються лінгвокогнітивні аспекти англійських числівників, слів міри і ваги. Фокусується увага на їхніх етимологічних витоках, термінологізації, детермінологізації, мовленнєвому модусі, поліфункціональності, вербокреації та синкретизмі. Осмислення онтології зазначених квантитативних одиниць об'єктивує дієвість процесів еволюції та інволюції як маркерів розвитку мови.

Ключові слова: англійські числівники, слова міри та ваги, лінгвокогнітивні аспекти, синкретизм, процеси еволюції та інволюції.

В статье рассматриваются лингвокогнитивные аспекты английских числительных, слов меры и веса. Фокусируется внимание на их этимологических истоках, терминологизации, детерминологизации, речевом модусе, полифункциональности, вербокреации и синкретизме. Осмысление квантитативных единиц объективизирует действенность процесса эволюции и инволюции как маркеров языкового развития.

Ключевые слова: английские числительные, слова меры и веса, лингвокогнитивные аспекты, синкретизм, процессы эволюции и инволюции.

The article in question deals with the English numerals, words of weight and measure. Attention is being focused upon the major aspects of their etymological sources, terminological and determinological approximation phenomenon, polyfunctionality, epigrammatic potentiality and syncretism. Identification of these properties objectivizes the processes of evolution and involution, which are eternal, stable and everlasting.

Keywords: numerals, words of weight and measure, linguocreative aspects, syncretism, processes of evolution and involution.

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ І ФОНЕТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Щербакова О.А.
Україна, м. Буча

Розглядається роль англійських запозичень та їхня адаптація в українській мові. Вивчаються семантичні групи англіцизмів та порівнюються зі словами-відповідниками в мові-оригіналі. Описуються види семантичної і фонетико-граматичної адаптації, які мають місце в українських новотворах.

Ключові слова: англіцизм, запозичення, асиміляція.

Рассматривается роль английских заимствований и их адаптация в украинском языке. Изучаются семантические группы англицизмов и сравниваются со словами-соответствиями в языке-оригинале. Описываются виды семантической и фонетико-грамматической адаптации, имеющие место в украинских новообразованиях.

Ключевые слова: англицизм, заимствования, ассимиляция.

The article examines the role of English loan words and their adaptation to the Ukrainian language. Semantic groups of Anglicisms are studied and they are compared to the corresponding words in the source language. The author describes types of semantic and phonetic-grammatical adaptation, taking place in the system of Ukrainian new words.

Keywords: anglicism, loan word, assimilation.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА – I

УДК 317.214.114

С. 324–333

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Акініна Н.Л.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена концептуальним основам проблеми формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу. У статті розглянуто також принципи гуманізації і демократизації процесу навчання, педагогічного стимулювання, діалогічного спілкування, індивідуалізації процесу навчання та диференціації процесу навчання.

Ключові слова: освітні принципи, гуманізація, демократизація процесу навчання, педагогічне стимулювання, діалогічне спілкування, особистісно-діяльнісний і компетентнісний підходи, контекстний підхід.

Статья посвящена концептуальным основам формирования психолого-педагогической компетентности преподавателя высшего учебного заведения. В статье также рассмотрены принципы гуманизации и демократизации процесса обучения, педагогического стимулирования, диалогического общения, индивидуализации и дифференциации процесса обучения.

Ключевые слова: образовательные принципы, гуманизация, демократизация процесса обучения, педагогическое стимулирование, диалогическое общение, личностно-деятельностный и компетентностный подходы, контекстный подход.

The article is devoted to the problem of forming conceptual foundations of

psycho-pedagogical competence of university lecturers. The article outlines the principles of humanization and democratization of education, teacher incentives, dialogic communication as well as individualization and differentiation of the teaching process.

Keywords: *educational principles, humanization, democratization of the teaching process, teacher incentives, dialogic communication, learner-activity and competence approaches, contextual approach.*

УДК 377. 043.

С. 334–342

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: МЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

**Герлянд Т.М.
Україна, м. Київ**

Стаття присвячена розгляду проблеми професійного спрямування загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Описано методологічний підхід до дослідження цієї проблеми та шляхи її вирішення.

Ключові слова: *кваліфікований робітник, професійна спрямованість, загальноосвітня підготовка, професійна підготовка.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы профессиональной направленности общеобразовательной подготовки будущих квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Описан методологический подход к исследованию данной проблемы и пути ее решения.

Ключевые слова: *квалифицированный рабочий, профессиональная направленность, общеобразовательная подготовка, профессиональная подготовка.*

The article is devoted to the problem of professional orientation of future skilled workers' secondary education in technical and vocational institutions. The methodological approach to the study of problem and its solution are also described in the paper.

Keywords: *skilled worker, professional orientation, educational background, professional training.*

УДК 159.9.07

С. 343–358

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ А. АДЛЕРА И СОМАТИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ

**Гудзовская А.А.
Российская Федерация, г. Самара**

У статті розглядаються проблеми взаємозв'язку хвороби і психологічних особливостей людини. Соціальний інтерес розглядається як психологічний фактор, що сприяє збереженню соматичного здоров'я.

Соціальний інтерес – поняття, введене А. Адлером для позначення почуття причетності, залучення в спільноту, відчуття відповідальності і турботи про неї. А. Адлер розглядає соціальний інтерес як вроджений, що розвивається лише за відповідних умов виховання. Обговорюються результати емпіричного дослідження соціального інтересу 10-12-річних здорових дітей і дітей, хворих на туберкульоз.

Ключові слова: соціальний інтерес, соматичне здоров'я, А. Адлер, виховання.

В статье рассматриваются проблемы взаимосвязи болезни и психологических особенностей человека. Социальный интерес рассматривается как психологический фактор, способствующий сбережению соматического здоровья. Социальный интерес – понятие, введенное А. Адлером для обозначения чувства сопричастности, включенности в общность, переживания ответственности и заботы о ней. А. Адлер рассматривает социальный интерес как врожденный, который развивается только при соответствующих условиях воспитания. Обсуждаются результаты эмпирического исследования социального интереса 10-12-летних здоровых детей и детей, больных туберкулезом.

Ключевые слова: социальный интерес, соматическое здоровье, А. Адлер, воспитание.

The article analyses the problems of the interrelation of an illness and psychological features of the person. Social interest is considered as the psychological factor contributing to conserve physical health. Social interest is the concept introduced by A. Adler for designation of the feeling of participation, inclusiveness in a community, experience of responsibility and care of it. A. Adler considers social interest as an innate concept that develops only with the relevant conditions of education and upbringing. Results of empirical research of social interest of 10-12-year old healthy children and children sick with tuberculosis are discussed.

Keywords: social interest, physical health, A. Adler, upbringing.

УДК 37'930.85

С. 359–368

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА З ПОШИРЕННЯ ОСВІТИ СЕРЕД ЄВРЕЇВ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

**Доценко В.О.
Україна, м. Ірпінь**

У статті розглядаються основні етапи діяльності в українських губерніях Російської імперії Товариства з поширення освіти серед євреїв, аналізуються окремі аспекти поширення серед євреїв світської освіти.

Ключові слова: освіта, євреї, громадська організація, хедери.

В статье рассматриваются основные этапы деятельности в украинских губерниях Российской империи Общества по распространению просвещения среди евреев, анализируются некоторые аспекты

распространения среди евреев светского образования.

Ключевые слова: образование, евреи, общественная организация, хедеры.

The article reviews the main stages of the activities of Society for the spread of education among Jews within Ukrainian provinces of the Russian Empire. It also analyzes some aspects of the spread of secular education among Jews.

Keywords: education, Jews, public organization, headers.

УДК 378.147 (477)

С. 369–378

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

**Дударчук Г.І.
Україна**

У статті подано короткий історичний огляд розвитку проектної технології, встановлено переваги та недоліки проектного навчання. Описано результати формувального експерименту, що демонструють ставлення до методу проектів студентів та викладачів аграрних вузів.

Ключові слова: проектна технологія, проект, проектна методика, метод проектів, опитування.

В статье изложен краткий исторический обзор развития проектной технологии, установлены преимущества и недостатки проектного обучения. Описаны результаты формирующего эксперимента, касающиеся отношения к методу проектов студентов и преподавателей аграрных вузов.

Ключевые слова: проектная технология, проект, проектная методика, метод проектов, опрос.

This article presents a short historical overview of the design technology as well as outlines pros and cons of the project study. It also describes results of the forming experiment that show the attitude to the method projects by students and teachers of agricultural schools.

Keywords: design technology, design, project method, project method, survey.

УДК 37.016:5

С. 379–383

ОБРАЗОВАНИЕ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ МЕГАСИСТЕМНОЙ «КОЭВОЛЮЦИОННОЙ ПАРАДИГМЫ»

**Дуйсебек А.Т.
Республика Казахстан, г. Астана**

У статті висвітлено ідеї освіти для сталого розвитку, що передбачає трансформації від одностороннього технократичного світогляду людства до соціоприродної коеволюції в мегасистемі «Природа-Суспільство-Людина». На думку автора, реалізація цієї концепції вимагає використання

системно-синергетичного, ноосферно-гуманістичного та інноваційно-випереджального методологічних підходів в освіті.

Ключові слова: коеволюційна парадигма, освіта для сталого розвитку, синергетична культура, функціональна грамотність, ключові компетенції.

В статье освещены идеи образования для устойчивого развития, предусматривающего трансформации от одностороннего технократического мировоззрения человечества к социоприродной коэволюции в мегасистеме «Природа-Общество-Человек». По мнению автора, реализация данной концепции требует использования системно-синергетического, ноосферно-гуманистического и инновационно-опережающего методологических подходов в образовании.

Ключевые слова: коэволюционная парадигма, образование для устойчивого развития, синергетическая культура, функциональная грамотность, ключевые компетенций.

This article describes the questions of the transfer to the stable development which covers the transformation of the one-sided technocratic outlook of mankind to the socio-natural coevolution within the «Nature-Society-Man» megasystem. The author considers that realization of this concept in education requires the use of systematic and synergistic, noosphere-humanistic and innovative-outrunning methodological approaches.

Keywords: coevolution paradigm, education for sustainable development, synergetic culture, functional literacy, key competences.

УДК 372.881.111.22

С. 384–393

ПІДГОТОВКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ І ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Зайцева Н.В.

Україна, м. Сімферополь

У статті розглядаються аспекти формування навчально-пізнавальної компетенції як складової іншомовно-комунікативної компетенції у процесі підготовки студентами інженерних спеціальностей індивідуальних творчих завдань німецькою мовою з використанням пошукових можливостей мережі Інтернет.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, навчально-пізнавальна компетенція, пошукові можливості, самостійна робота студента, індивідуальне творче завдання.

В статье рассматриваются аспекты формирования учебно-познавательной компетенции как составляющей иноязычной коммуникативной компетенции в процессе подготовки студентами инженерных специальностей индивидуальных творческих заданий на немецком языке с использованием поисковых возможностей сети Интернет.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция,

учебно-познавательная компетенция, поисковые возможности, самостоятельная работа студента, индивидуальное творческое задание.

The article deals with the aspects of educational and cognitive competence as a component of linguistic competence. It analyses the opportunities of the Internet search applications by engineering specialities students while preparing individual creative tasks in German.

Keywords: linguistic competence, educational and cognitive competence, independent work, individual creative task, search possibilities.

УДК 37.018.1(045)

С. 394–402

ПРОГНОСТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК РЕСУРС ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

Карманчиков А.И.

Российская Федерация, г. Ижевск

У статті розглянуто прогностична культура як ресурс особистісного розвитку і професійного самовизначення. Подано також деякі рекомендації старшокласникам і студентам на етапі їх самовизначення у сучасному суспільному житті.

Ключеві слова: прогностична культура, дослідження майбутнього, мислення, розвиток, самовизначення.

В статье рассмотрены прогностическая культура личностного развития и профессионального самоопределения. В ней также даны некоторые рекомендации старшеклассникам и студентам на этапе их самоопределения в современной общественной жизни.

Ключевые слова: прогностическая культура, исследование будущего, мышление, развитие, самоопределение.

The article deals with predictive culture as a resource of a personality development and professional self-identity. The article also gives some recommendations for high school and university students at the stage of their orientation in present-day social life.

Keywords: predictive culture, the study of the future, thinking, development, self-determination.

**BRITISH INTERNET RESOURCES FOR PRIMARY SCHOOL AND
METHODS OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL IN UKRAINE**

Kolominova O.O.
Ukraine, Kyiv

Стаття присвячена дослідженню дидактичних можливостей використання британського Інтернет-курсу «ЕТТО» у сфері підготовки вчителів англійської мови для початкової школи. Розглянуто оригінальні підходи до використання онлайн курсу. Подано практичні рекомендації щодо упровадження онлайн курсу в Україні.

Ключові слова: *онлайн курс, методика навчання англійської мови у початковій школі, формування методичної культури учителя англійської мови.*

Статья посвящена исследованию дидактических возможностей использования британского Интернет-курса «ЕТТО» в сфере подготовки учителей английского языка для начальной школы. Рассмотрены оригинальные подходы к использованию онлайн курса. Представлены практические рекомендации по внедрению онлайн курса в Украине.

Ключевые слова: *онлайн курс, методика обучения английскому языку в начальной школе, формирование методической культуры учителя английского языка.*

The article investigates the British on-line course ETTO didactic potential in training primary school teachers. Original approaches towards the course exploiting are outlined. Recommendations for the on-line course implementation in Ukraine are given.

Keywords: *on-line course, methods of teaching English in primary school, development of an English language teacher's methodological culture.*

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА В МАГИСТРАТУРЕ КАК ФОРМА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-БИОЛОГОВ**

Мирнова М.Н.
Российская Федерация, г. Ростов-на-Дону

У статті на основі компетентнісного підходу розглянуто принципи побудови програми педагогічної практики в магістратурі, форми її організації і поточного контролю. Розкрито роль практик у формуванні професійної компетенції студентів-біологів ПФУ.

Ключові слова: *програма педагогічної практики, магістратура, професійна компетенція студентів, контроль.*

В статье на основе компетентностного подхода рассмотрены принципы построения программы педагогической практики в

магистратуре, формы ее организации и текущего контроля. Раскрыта роль практик в формировании профессиональной компетенции студентов-биологов ЮФУ.

Ключевые слова: программа педагогической практике, магистратура, профессиональная компетенция студентов, контроль.

The article advances the principles of pedagogical practice structure for students studying MA course, the forms of its organization as well as its current control on the basis of a competence approach. It also highlights the role of practice in the formation of professional competence of biology student of YuFU.

Keywords: programme of pedagogical practice, MA course, students' professional competence, control.

УДК 37.015.3

С. 421–426

ВИКЛАДАЧ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОРГАНІЗАТОР НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

**Мичак Н.Г.
Україна, м. Буча**

У статті розглядається особистість викладача як організатора навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Зазначено, що його діяльність спрямована, у першу чергу, на формування і розвиток особистості вихованця.

Ключові слова: функції педагогічної діяльності, психолого-педагогічні особливості педагогічної діяльності, професійна компетентність.

В статье рассматривается личность преподавателя высшего учебного заведения как организатора учебно-воспитательного процесса. Отмечено, что его деятельность направлена, в первую очередь, на формирование и развитие личности воспитанника.

Ключевые слова: функции педагогической деятельности, психолого-педагогические особенности педагогической деятельности, профессиональная компетентность.

The article views the university lecturer as a leading person in organizing educational and upbringing processes. It is highlighted that his/her activities should be focused, in the first place, on the student's personality formation and individual development.

Keywords: functions of educational activities, psycho-pedagogical features of educational activities, professional competence.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА І СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Олійник А.В.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються актуальні проблеми виховання спрямованості на формування здорового способу життя. Визначено суперечності сучасного стану теорії і практики підготовки науково-педагогічного працівника, орієнтованого на здоровий спосіб життя.

Ключові слова: *технологія, підготовка, формування, здоровий спосіб життя, науково-педагогічний працівник.*

В статье рассматриваются актуальные проблемы воспитания направленности на формирование здорового образа жизни. Определены противоречия современного состояния теории и практики подготовки научно-педагогического работника, ориентированного на здоровый образ жизни.

Ключевые слова: *технология, подготовка, формирование, здоровый образ жизни, научно-педагогический работник.*

The article deals with the topical issue, namely the education of orientation at the healthy way of life formation. The author defines contradictions in the modern state of theory and practice in training the scientific-and-pedagogical workers oriented at the healthy way of life.

Keywords: *technology, preparation, formation, healthy way of life, scientific-and-pedagogical worker.*

РОЗДІЛ III, В

ПЕДАГОГІКА – II

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Олійник Л.В.
Україна, м. Київ

У статті автор досліджує процес управління якістю підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління в системі вищої військової освіти.

Ключові слова: *якість, підготовка, вища військова освіта.*

В статье автор исследует процесс управления качеством

підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління в системі вищого освіти.

Ключевые слова: *качество, подготовка, высшее военное образование.*

In the article the author probes the process of quality management of the future social-military masters' preparation in the system of higher military education.

Keywords: *quality, preparation, future social military masters, higher military education.*

УДК 37.015

С. 442–447

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ ПРОСТІР (БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС)

**Пономарьова Л.В., Україна, м. Буча
Тихонович О.О., Україна, м. Київ**

У статті відображено сучасний стан і перспективи інтеграції України у міжнародний освітнянський простір та приєднання до Болонського процесу; окреслені проблеми, що перешкоджають ефективному реформуванню вітчизняної вищої школи та переходу на європейські стандарти навчання. Показано необхідність формування організаційних, економічних і технологічних зв'язків професійної освіти, враховуючи потреби ринкової економіки у висококваліфікованих спеціалістах світового рівня. Висвітлено нові підходи до навчального процесу на базі впровадження інноваційних методів, що відкриє доступ до необмеженого інформаційного простору.

Ключові слова: *перспективи, інтеграція, європейські стандарти викладання.*

В статье отображено современное состояние и перспективы интеграции Украины в международное образовательное пространство в свете Болонского процесса. Очерчены проблемы, препятствующие эффективному реформированию отечественной высшей школы и переходу на европейские стандарты обучения; показана необходимость формирования организационных, экономических и технологических связей профессионального образования, учитывая потребность рыночной экономики в высококвалифицированных специалистах мирового уровня. Освещены новые подходы к учебному процессу на базе внедрения инновационных методов, что откроет доступ к неограниченному информационному пространству.

Ключевые слова: *перспективы, интеграция, европейские стандарты преподавания.*

In the article the author describes the present-day state and perspectives of the integration of Ukraine into the international educational space and accession to Bologna process. The author also outlines the problems that prevent an effective reformation of domestic higher school and transition to European teaching standards.

Keywords: perspectives, integration, European teaching standards, world's education system.

УДК 94(477)1928

С. 448–461

Д. ДОРОШЕНКО – ІДЕОЛОГ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО РУХУ ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

**Проданюк Ф.М.
Україна, м. Буча**

У роботі розглянуто діяльність гетьманського уряду з розширення території України, з'ясовано напрями забезпечення зовнішньої й етнонаціональної політики України.

Ключові слова: *Д.І. Дорошенко, Гетьманат, дипломатія, державник, зовнішня політика, міністерство закордонних справ, Українська держава.*

В работе рассмотрена деятельность гетманского правительства по расширению территории Украины, рассмотрена сущность и направления обеспечения внешней и этнонациональной политики Украины.

Ключевые слова: *Д.И. Дорошенко, Гетманат, дипломатия, государственный, внешняя политика, министерство иностранных дел, Украинское государство.*

This paper analyzes the Hetman's government activities to expand the territory of Ukraine. It presents the essence and directions of foreign and ethnic policy of Ukraine.

Keywords: *D.I. Doroshenko, Hetman government, diplomacy, statesmen, foreign policy, the Ministry of Foreign Affairs, the Ukrainian State.*

УДК: 378.147:504

С. 462–469

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА І ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

**Слатвінська О.А.
Україна, м. Київ**

Виховання людини в дусі відповідального ставлення до навколишнього середовища, здоров'я оточуючих, до власного здоров'я як до найвищих суспільних цінностей характеризує сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату освітньої сфери – формування екологічної компетентності випускника професійно-технічний навчальний заклад.

Ключові слова: *екологічна компетентність, професійно-технічний навчальний заклад, професійна технічна освіта.*

Воспитание человека в духе ответственного отношения к окружающей среде, здоровью окружающих, к собственному здоровью как к

наивысшим общественным ценностям характеризует современное общество, требующее достижения нового качества конечного результата образовательной сферы – формирования экологической компетентности выпускника профессионально-технического училища.

Ключевые слова: экологическая компетентность, профессионально-техническое образование, профессионально-техническое училище.

Educating people in a spirit of responsible attitude towards the environment and health of others, to their own health as the highest social values characterizes the modern society that requires reaching a new quality of the final result of education, namely the formation of ecological competence of vocational and technical schools graduate students.

Keywords: environmental competence, vocational school, vocational education.

УДК 37.013.77

С. 470–475

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Собильская А.С.

Российская Федерация, г. Ставрополь

Формування етнокультурної ідентичності особистості є важливою ланкою в освітньому процесі, який повинен ураховувати психологічні аспекти індивідуальності підлітків. Цей процес має здійснюватися з опорою на культуру народу.

Ключові слова: особистість, етнічна ідентичність, етнічна самосвідомість.

Формирование этнокультурной идентичности личности является важным звеном в образовательном процессе. Образовательный процесс должен учитывать психологические аспекты индивидуальности подростков. Данный процесс должен осуществляться с опорой на культуру народа.

Ключевые слова: личность, этническая идентичность, этническое самосознание.

The formation of a person's ethnocultural identity is an important link in educational process. The educational process should consider psychological aspects of teenagers' identity. The realization of this process has to be based on the culture of people.

Keywords: personality, ethnic identity, ethnic consciousness.

ИНФОРМАЦИОННОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ «ПРАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ» ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПРОГРАММИСТОВ И МЕНЕДЖЕРОВ

**Тюлепбердинова Г.А.
Республика Казахстан, г. Алматы**

У статті розглядаються аспекти, з погляду яких психологія необхідна для програмування, зокрема, та для інформаційного моделювання в цілому. Викладено, як психологія допомагає програмістові і колективу програмістів в управлінні власною творчістю і колективною роботою.

Ключові слова: *інформаційне моделювання, мислення, програмування, управлінська діяльність.*

В данной работе рассматривается, в каких аспектах психология необходима для программирования, в частности, и для информационного моделирования в целом, как она помогает программисту и коллективу программистов в управлении собственным творчеством и коллективной работой.

Ключевые слова: *информационное моделирование, мышление, программирование, управленческая деятельность.*

The given paper considers in what aspects the psychology is necessary for programming in particular and for informational modeling in general. The author shows the way the psychology helps the programmer and the team of programmers manage individual creativity and the group work.

Keywords: *information modeling, thinking, programming, managerial activities.*

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**Алькема В.Г., Україна, м. Буча
Усик Т.І., Україна, м. Київ**

У статті проаналізовано зміст економічної безпеки підприємства з погляду ресурсно-функціонального підходу та обґрунтовано, що забезпечення належної економічної безпеки полягає в захищеності його стратегічного потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників.

На підставі системного підходу розкрито модель управління стратегічного потенціалу з урахуванням ризиків та загроз функціонування суб'єктів реального сектора економіки.

Ключові слова: економічна безпека, ресурси, функціональні складові, стратегічний потенціал, ризики, загрози, стан захищеності, економічна безпека підприємства, стратегія розвитку, компетенції.

В статье проанализировано содержание экономической безопасности предприятия с точки зрения ресурсно-функционального подхода и обосновано, что обеспечение надлежащей экономической безопасности заключается в защищенности его стратегического потенциала от негативного действия внешних и внутренних факторов. На основании системного подхода раскрыта модель управления стратегического потенциала с учетом рисков и угроз функционирования субъектов реального сектора экономики.

Ключевые слова: экономическая безопасность, ресурсы, функциональные составляющие, стратегический потенциал, риски, угрозы, состояние защищенности, экономическая безопасность предприятия, стратегия развития, компетенции.

The article examines the essence of enterprise economic security considered from the point of view of a resource-and-functional approach. It proves that the provision of adequate economic security consists in the protection of its strategic potential from the negative influence of external and internal factors. On the basis of the system approach as well as taking into account risks and threats to the real sector of economy subjects' functioning, the authors present the model of strategic potential management.

Keywords: economic security, resources, functional components, strategic potential, risks, threats, state of security, expertise economic security, development strategy, competence.

УДК 655.563

С. 496–508

МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ПОСТАЧАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча

Вельбой А.В., Україна, м. Київ

У статті досліджується сутність заготівельної логістики та обґрунтовано цілі її здійснення. Розглянуто механізм організації ефективного постачання на підприємстві.

Ключові слова: логістика постачання, закупівлі, постачання, запаси.

В статье исследуется сущность заготовительной логистики и обосновано цели ее осуществления. Рассмотрен механизм организации эффективного снабжения на предприятии.

Ключевые слова: логистика снабжения, закупки, поставки, запасы.

The article examines the nature of purveying logistics as well as substantiates the goals of its implementation. It also offers the mechanism of the efficient shipping organization in the enterprise.

Keywords: *purveying logistics, procurement, shipping, supply.*

УДК 658.15

С. 509–519

ОПТИМІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Бєліков М.І.
Україна, м. Буча

У статті запропоновано економіко-математичну модель для оптимізації інвестиційної програми підприємства. Модель забезпечує побудову програми ефективних інвестиційних проектів відповідно до вимог ЄБРР.

Ключові слова: *оптимізація, економіко-математична модель, інвестиційна програма.*

В статье предложено экономико-математическую модель для оптимизации инвестиционной программы предприятия. Модель обеспечивает построение программы эффективных инвестиционных проектов в соответствии с требованиями ЕБРР.

Ключевые слова: *оптимизация, экономико-математическая модель, инвестиционная программа.*

The article suggests an economic-mathematical model for the optimization of an enterprise investments schedule. The model is able to provide the construction of effective investment projects according to the demands of EBRD.

Keywords: *optimization, economic-mathematical model, investment program.*

УДК 35.078.7

С. 520–530

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Гонтаржевський М.Л.
Україна, м. Київ

Досліджено особливості банківської діяльності в Україні в умовах перехідної економіки. Визначено сутність державного регулювання ринку банківських послуг та його вплив на функціонування ринку фінансових послуг.

Ключові слова: *банк, банківська діяльність, державне регулювання, фінансовий ринок, державний вплив.*

Исследованы особенности банковской деятельности в Украине в условиях переходной экономики. Определена сущность государственного регулирования рынка банковских услуг и его влияние на функционирование

рынка финансовых услуг.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, государственное регулирование, финансовый рынок, государственное влияние.

The article studies the features of the banking business in Ukraine in transition economies. It defines the essence of government regulation of the banking market and its impact on the functioning of the financial services market.

Keywords: bank, banking, government regulation, financial market, government influence.

УДК 655.563

С. 531–540

ОПТИМІЗАЦІЯ «ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА» ПОСТАЧАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

**Григорусь Ю.О.
Україна, м. Київ**

Стаття присвячена дослідженню оптимізації «логістичного ланцюга» постачання фармацевтичної компанії. Розглянуто шляхи та напрями вдосконалення структури логістичних ланцюгів постачання, які забезпечують доступність товару. Розроблено логістичні підходи до формування ланцюга поставок, а саме утворення віртуального складу.

Ключові слова: логістика, фармацевтична галузь, ланцюг поставок, логістичні рішення, віртуальний склад.

Статья посвящена исследованию оптимизации «логистической цепи» снабжения фармацевтической компании. Рассмотрены пути и направления усовершенствования структуры логистических цепей снабжения, которые обеспечивают доступность товара. Разработаны логистические подходы к формированию цепи поставок, а именно образование виртуального склада.

Ключевые слова: логистика, фармацевтическая отрасль, цепь поставок, логистические решения, виртуальный склад.

The article outlines the optimization of a «logistic network» of the pharmaceutical company supply. It suggests ways and directions aimed at improving the structure of a logistic network of supply that provides accessibility to the goods. The author advances a logistic approach to the formation of a supply network, namely the creation of a virtual warehouse.

Keywords: logistics, pharmaceutical industry, supply network, logistics solutions, virtual warehouse.

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Грушко В.І., Україна, м. Київ
Дзендзя І., Україна, м. Київ

У статті на підставі розгляду теоретичних засад і чинників стійкого функціонування банківського сектору, а також реального стану стійкості вітчизняної банківської системи запропоновано прийоми і методи забезпечення фінансової стійкості банків.

Ключові слова: *банківська система, фінансова стійкість, динаміка капіталу банків, банківські ризики.*

В статье на основании рассмотрения теоретической базы и факторов устойчивого функционирования банковского сектора, а также реального состояния устойчивости отечественной банковской системы предложено приёмы и методы обеспечения финансовой устойчивости банков.

Ключевые слова: *банковская система, финансовая устойчивость, динамика капитала банков, банковские риски.*

In the article on the basis of the analysis of banking sectors sustainable functioning as well as the study of the real state of the domestic banking system stability, the authors suggest techniques and methods to ensure the banks' financial stability.

Keywords: *banking system, financial stability, dynamics of bank capital, banking risks.*

**АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПРЕДПРИЯТИЯ «ЮЖНОДОНБАССКОЕ №1» И ПУТИ ЕГО
УКРЕПЛЕНИЯ**

Денисенко Н.О., Украина, г. Донецк
Гончар М.А., Украина, г. Донецк

У запропонованому дослідженні проаналізовано фінансовий стан ДП «ШУ «Південнодонбаське № 1» та встановлено основні фактори, що впливають на її фінансову стійкість. Визначено провідні напрями зміцнення фінансового стану та можливі шляхи їх реалізації.

Ключові слова: *фінансовий стан, зміцнення, промислове підприємство.*

В данном исследовании проанализировано финансовое состояние ГП «ШУ «Южнодонецкое №1», а также выявлены основные факторы, оказывающие влияние на ее финансовую устойчивость. Определены главные направления укрепления финансового состояния и возможные пути их реализации.

Ключевые слова: *финансовое состояние, укрепление,*

промышленное предприятие.

In this research the financial situation of the state enterprise «Mine Office «Yuzhnodonbasskaya №1» is analysed. The authors outline basic factors that influence its financial stability as well as define directions of strengthening its financial state and possible ways of their realizations.

Keywords: *financial situation, strengthening, industrial enterprise.*

УДК 332.8

С. 561–571

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

**Дудар А.В.
Украина, г. Донецк**

У статті розглянуто нові напрямки реформування регіонального ЖКГ. Проаналізовано перспективи розвитку ЖКГ.

Ключові слова: *ЖКГ, реформування, розвиток.*

В статье рассмотрены новые направления реформирования регионального ЖКХ. Проанализированы перспективы развития ЖКХ.

Ключевые слова: *ЖКХ, реформирование, развитие.*

In the article the author considers new directions for the reformation of the regional housing and communal services. The article also analyzes the development prospects of housing and communal services.

Keywords: *housing and communal services, reformation, development.*

УДК 336.144.2

С. 572–579

СОЗДАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ЗАДАЧ ОРГАНИЗАЦИИ ЭФФЕКТИВНОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЛИНГА

**Думущи И.П.
Украина, г. Буча**

Викладено сутність бюджетування як інструменту фінансового контролінгу. Представлено основні етапи організації бюджетування на підприємстві та можливі типові помилки, що виникають під час цього процесу. Подано шляхи підвищення ефективності якісного впровадження і розвитку системи бюджетування на українських підприємствах.

Ключовые слова: *бюджетування, фінансовий контроль, підприємство, типові помилки.*

Изложена сущность бюджетирования как инструмента финансового контроллинга. Представлены основные этапы организации бюджетирования на предприятии и возможные типичные ошибки, возникающие при развитии данного процесса. Раскрываются пути

повышения эффективности качественного внедрения и развития системы бюджетирования на украинских предприятиях.

Ключові слова: бюджетирование, финансовый контроль, предприятие, типичные ошибки.

The article presents the essential idea of budgeting as a tool for financial controlling. It outlines basic stages of budget planning at the enterprise as well as possible common errors that might occur within this process. The author offers ways to improve the efficiency of implementation and further development of the budgeting system in Ukrainian enterprises.

Keywords: budgeting, financial control, enterprise, common mistakes.

УДК 338.1

С. 580–593

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ В ОБЛАСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

**Ермолаева У.И., Российская Федерация, г. Новомосковск
Пашина Н.Б., Российская Федерация, г. Новомосковск**

Для діагностики стану інноваційного потенціалу сучасного промислового підприємства необхідно здійснювати оцінку не лише внутрішніх складових, але й оцінити, наскільки зовнішнє середовище сприяє його розвитку. При цьому крім традиційних факторів зовнішнього середовища, необхідно оцінити й ефективність державних структур (як на рівні країни, так і на рівні регіонів) у галузі підтримки промислових підприємств, які активно займаються процесом управління інноваціями та інноваційним потенціалом в своїй стратегічній діяльності.

Ключові слова: державна політика, програми розвитку науки та інновацій, інноваційний потенціал підприємства, показники розвитку інновацій у Росії, інструменти розвитку науки.

Для диагностики состояния инновационного потенциала современного промышленного предприятия необходимо проводить оценку не только внутренних составляющих, но и оценить, насколько внешняя среда способствует его развитию. При этом, помимо традиционных факторов внешней среды, необходимо особенно оценить эффективность государственных структур (как на уровне страны, так и на уровне регионов) в области поддержки промышленных предприятий, активно занимающихся процессом управления инновациями и инновационным потенциалом в своей стратегической деятельности.

Ключевые слова: государственная политика, программы развития науки и инноваций, инновационный потенциал предприятия, показатели развития инноваций в России, инструменты развития науки.

For diagnostics of a condition of innovative capacity of the modern industrial enterprise it is necessary to carry out an appraisal of not only internal components,

but also to estimate the way environment promotes its development. Besides traditional environmental factors, it is necessary to estimate the efficiency of the state structures (both at country level, and at the level of regions) in the sphere of support of industrial enterprises which are actively engaged in the management process of innovations and innovative potential in their strategic activity.

Keywords: *state policy, programs of science and innovations development, innovative capacity of the enterprise, indicators of innovations development in Russia, instruments of science development.*

УДК 331.101.2

C. 594–605

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

**Козар В.В.
Україна, м. Ірпінь**

У статті запропоновано основні напрями удосконалення механізму відтворення трудового потенціалу регіону. Проаналізовано його вплив на соціально-економічний розвиток у країні та визначено необхідні передумови для реалізації цього процесу.

Ключові слова: *регіон, механізм удосконалення, трудовий потенціал, соціально-економічний розвиток регіону, трудові відносини.*

В статье предложены основные направления по совершенствованию механизма воспроизводства трудового потенциала региона. Проанализировано его влияние на социально-экономическое развитие в стране и определены необходимые предпосылки для реализации этого процесса.

Ключевые слова: *регион, механизм совершенствования, трудовой потенциал, социально-экономический развитие региона, трудовые отношения.*

The paper offers the main directions for improving the mechanism of labor potential reproduction of the region. It analyzes its impact on socio-economic development in the country and identifies the necessary preconditions for the implementation of this process.

Keywords: *region, improvement mechanism, employment potential, socio-economic development of the region, labor relations.*

ВПЛИВ ЕМІСІЇ ГРОШЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БОРГІВ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НИМИ

Коптюх О.Г.
Україна, м. Київ

У статті показано, що кредитний характер емісії грошей, породжуючи державні борги і сприяючи їхньому невпинному зростанню, не припускає жодної іншої альтернативи. Автор доходить висновку, що вихід – у вдосконаленні методів управління державними боргами.

Ключові слова. канали емісії грошей, державний борг, криза.

В статье показано, что кредитный характер эмиссии денег, порождавая государственные долги и способствуя их постоянному росту, не предполагает никакой альтернативы. Автор приходит к выводу, что выход – в совершенствовании методов управления государственными долгами.

Ключевые слова. каналы эмиссии денег, государственный долг, кризис.

The article states that the credit creation of money, which forms public debt and contributes to its continues growth, does not assume any alternative. The author comes to the conclusion that the only way out is to improve the management of public debt.

Keywords: channels of money emission, public debt, crisis.

О «ВТОРОСТЕПЕННЫХ РАБОТАХ» В СОВРЕМЕННЫХ ОРУЖЕЙНЫХ СИСТЕМАХ

Кулагин А.В.
Российская Федерация, г. Ижевск

У статті досліджуються теоретичні та експериментальні дані штатних нарізних систем артилерійської і стрілецької зброї щодо «другорядних робіт» у ході пострілу. Пропонується можливість більш детального дослідження та універсалізації тиску форсування і сили опору руху кулі (снаряду) як однієї з основних внутрішньобалістичних характеристик «другорядних робіт».

Ключові слова: збройна система, внутрішньобалістичні характеристики, опір руху, тиск форсування.

В статье исследуются теоретические и экспериментальные данные штатных нарезных систем артиллерийского и стрелкового оружия по «второстепенным работам» в ходе выстрела. Предлагается возможность более детального исследования и универсализации давления форсирования и силы сопротивления движению пули (снаряда) как одной из основных

внутрибаллистических характеристик «второстепенных работ».

Ключевые слова: *оружейная система, внутрибаллистические характеристики, сопротивления движению, давления форсирования.*

The article presents theoretical and experimental data on the gun- and shoot-systems in the «secondary works» of shooting-time. The author suggests a possibility of a detailed research of the force pressure and resistance force to the bullet (shell) movement, being one of the leading inner-ballistic characteristics of «secondary works».

Keywords: *gun system, inner-ballistic characteristics, resistance force, force pressure.*

УДК 37.014.54 + 339.138

С. 634–651

МАРКЕТИНГОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОТРАСЛЕВОГО ВУЗА НА РЫНКЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО (КЛАССИЧЕСКОГО) И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО БИЗНЕС-ОБРАЗОВАНИЯ

Леонгардт В.А.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті представлено результати дослідження необхідності проектування процесу управління маркетинговою діяльністю ВНЗ на ринку вищої і додаткової професійної освіти, його структуру та зміст для галузевого (педагогічного) ВНЗ.

Ключові слова: *процес управління маркетинговою діяльністю, маркетингова стратегія, галузевий ВНЗ.*

В статье представлены результаты исследования о необходимости проектирования процесса управления маркетинговой деятельностью ВНЗ на рынке высшего и дополнительного профессионального образования, его структуре и содержании для отраслевого (педагогического) ВНЗ.

Ключевые слова: *процесс управления маркетинговой деятельностью, маркетинговая стратегия, отраслевой вуз.*

In the article the author presents results of his research on the necessity to design the management process of the high school marketing activity in the market of the higher and additional vocational training, as well as outlines its structure and content for a pedagogical high school.

Keywords: *marketing activity menegement, marketing strategy, high school.*

ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕМПІВ ТА ОБСЯГІВ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Мілютіна Ю.С.
Україна, м. Київ

У статті викладено розроблену автором методику прогнозування темпів та обсягів виведення на ринок інноваційного туристичного продукту. Виділено сегменти за ознакою сприйняття інноваційного турпродукту та за критерієм прихильності покупців пропозиції туристичного підприємства. Класифіковано туристичні підприємства за ознакою інноваційного потенціалу. Адаптовано модель Ф. Басса шляхом урахування коефіцієнтів інноваційності (p), імітаційності (k) та реплікаційності (r), ефектів від застосування інноваційних маркетингових інструментів, а також сезонності попиту на туристичному ринку.

Ключові слова: *інноваційний турпродукт, ринок, дифузійна модель, математична модель Ф. Басса.*

В статье изложена разработанная автором методика прогнозирования темпов и объемов вывода на рынок инновационного туристического продукта. Выделены сегменты по признаку восприятия инновационного турпродукта и по критерию приверженности покупателей предложения туристического предприятия. Классифицированы туристические предприятия по признаку инновационного потенциала. Адаптирована модель Ф. Басса путем учета коэффициентов инновационности (p), имитационности (k) и репликационности (r), эффектов от применения инновационных маркетинговых инструментов, а также сезонности спроса на туристическом рынке.

Ключевые слова: *инновационный турпродукт, рынок, диффузионная модель, математическая модель Ф. Басса.*

The article presents the the author's methodology predicting the rate and scope of introducing the innovative tourism product to the market. It also highlights segments on the bases of the perceptions of innovative tourism products and on the criterion of disposition of buyers towards the offers of the tourist business. Travel companies are classified according to their innovation potential. F. Bass' model is adapted by considering the coefficients of innovation (p), imitativeness (k) and replication (r), the effects of the use of innovative marketing tools as well as seasonal demand in the tourism market.

Keywords: *innovative tourism product, market, diffusion model, mathematical model of F. Bass.*

От Редколлегии журнала «Наукові студії –XXI»
Украинского гуманитарного института

Редколлегия «Наукових студій –XXI» Украинского гуманитарного института, публикуя статью доктора политических наук Поповой О.В. (Российская Федерация, г. Санкт-Петербург), подчёркивает, что научная концепция Редакционной коллегии журнала «Наукові студії –XXI» не совпадает с теоретической позицией уважаемого автора статьи в вопросах его оценки проблем формирования элитных политико-административных структур современной российской государственной системы на материале данных 2012 г. о некоторых региональных результатах авторского социологического исследования.

**СОЦИОЛОГИЯ ЭКСПЕРТНЫХ ОЦЕНОК ФОРМИРОВАНИЯ
РЕГИОНАЛЬНЫХ ПОЛИТИКО-АДМИНИСТРАТИВНЫХ СТРУКТУР
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (2012 г.)**

Попова О.В.

Российская Федерация, г. Санкт-Петербург

У статті наводяться окремі результати соціологічного дослідження механізмів рекрутування регіональної політичної еліти. Аналізуються експертні оцінки якості регіональної еліти та чинників успішної кар'єри.

Ключові слова: *Росія, соціологічне дослідження, експертне інтерв'ю, регіональна політична еліта, політична кар'єра.*

В статье приводятся некоторые результаты социологического исследования механизмов рекрутирования региональной политической элиты. Анализируются экспертные оценки качества региональной элиты и факторов успешной карьеры.

Ключевые слова: *Россия, социологическое исследование, экспертное интервью, региональная политическая элита, политическая карьера.*

The article presents some results of a sociological study outlining the mechanisms of recruitment of regional political elite. The author analyzes experts' opinion on the quality of regional elite as well as factors of a successful career.

Keywords: *Russia, sociological studies, expert interviews, regional political elite, political career.*

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ ЛОГІСТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Собко Н.В.
Україна, м. Буча

У статті розглянуто теоретичні основи щодо управління системою фінансової логістики підприємства, розкрито її основні складові та особливості впровадження й ефективного функціонування в системі логістичного менеджменту на підприємстві в цілому.

Ключові слова: логістика, логістична система, фінансова логістика, система фінансової логістики, фінансові потоки підприємства.

В статье рассмотрены теоретические основы по управлению системой финансовой логистики предприятия, раскрыты ее основные составляющие, а также особенности внедрения и эффективного функционирования в системе логистического менеджмента на предприятии в целом.

Ключевые слова: логистика, логистическая система, финансовая логистика, система финансовой логистики, финансовые потоки предприятия.

The article deepens theoretical views on the management of the enterprise financial logistics. The author reveals its main components and features as well as the specificity of its implementation and effective functioning within the system of logistic management at the enterprise as a whole.

Keywords: logistics, logistic system, financial logistics, logistics financial system, enterprise financial flows.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК СУЧАСНА СИСТЕМА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Старостенко Г.Г., Україна, м. Ірпінь
Сурженко А.В., Україна, м. Ірпінь

У статті досліджено особливості функціонування на підприємстві механізму фінансового контролінгу для прийняття управлінських рішень в умовах кризи. Визначено роль фінансового контролінгу в системі управлінського обліку на підприємстві та проаналізовано методи його ефективного впровадження.

Ключові слова: фінансовий контролінг, антикризове управління, управлінський облік, інформаційне забезпечення контролінгу.

В статье исследованы особенности функционирования на предприятии механизма контроллинга для принятия управленческих решений в условиях кризиса. Определены роль контроллинга в системе

управленческого учета на предприятии и проанализированы методы их эффективного внедрения.

Ключевые слова: финансовый контроллинг, антикризисное управление, управленческий учет, информационное обеспечение контроллинга.

The article outlines the features of the functioning of enterprise financial controlling of a decision-making mechanism in conditions of a crisis. The role of financial controlling in the system of management accounting as well as its effective implementation in the enterprise are also defined in the article.

Keywords: financial controlling, crisis management, management accounting, information management controlling.

УДК 33

С. 714–728

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРЕДПРИЯТИЯ И УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ

Суменков М.С.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті запропоновано методологію дослідження економічної діяльності підприємства з урахуванням різноманіття факторів у процесі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: економічна діяльність, підприємство, прийняття рішень.

В статье предложена методология исследования экономической деятельности предприятия с учетом многообразия факторов в процессе принятия управленческих решений.

Ключевые слова: экономическая деятельность, предприятие, принятие решений.

The paper suggests a methodology for the study of the enterprise economic activity. The conclusions are made considering a variety of factors influencing the process of management decision-making.

Keywords: economic activity, enterprise, decision-making.

ВЫБОР ПОДВИЖНОГО СОСТАВА КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Тохиرو Т.И.

Республика Таджикистан, г. Душанбе

Обґрунтовується методичний підхід до вибору рухомого складу як фактору впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства на основі сумісного обліку показників продуктивності і собівартості перевезень.

Ключові слова: економічна безпека, автотранспортне підприємство, вибіркова оцінка, коефіцієнт валентності.

Обосновывается методический подход к выбору подвижного состава как фактора, влияющего на экономическую безопасность автотранспортного предприятия на основе совместного учета показателей производительности и себестоимости перевозок.

Ключевые слова: экономическая безопасность, автотранспортное предприятие, выборочная оценка, коэффициент валентности.

The paper substantiates a methodological approach to the choice of rolling stock as a factor affecting the economic security of the motor transport enterprise. The conclusion is made on the basis of a joint figures analysis of both transportation productivity and costs.

Keywords: economic security, motor transport enterprise, selective estimation, valency coefficient.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И СТАБИЛИЗАЦИЯ ЕЁ ВНЕШНЕГО И ВНУТРЕННЕГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА 2013 г.

Тупчиенко В.А.

Российская Федерация

У статті на підставі аналізу даних Міністерства фінансів Російської Федерації щодо зовнішнього та внутрішнього державного боргів станом на 2013 р. пропонуються можливі шляхи та модель стабілізації державного боргу Росії.

Ключові слова: зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, Російська Федерація, стабілізація.

В статье на основе анализа данных Министерства финансов Российской Федерации относительно внешнего и внутреннего государственного долга по состоянию на 2013 г, предлагаются возможные пути и модель стабилизации государственного долга России.

Ключевые слова: *внешний государственный долг, внутренний государственный долг, Российская Федерация, стабилизация.*

In the article on the basis of data analysis obtained from the Ministry of Finance of the Russian Federation regarding the internal and external national debts as of the year 2013, the author suggests the model and possible ways to stabilize Russia's national debt.

Keywords: *external national debt, internal debt, the Russian Federation, stabilization.*

РЕЦЕНЗІЇ ТА АНОТАЦІЇ

I

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІ Й ТИПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ: ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ ДЕВЕРБАТИВИ

1) ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО МОВНОГО СВІТУ

(Жайворонок В.В.).....С. 752–757

2) СЕМАНТИКА І СЛОВОТВІР ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДЕВАРБАТИВІВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ І ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

(Манакін В.М.).....С. 758–763

3) КОМПАРАТИВНІ ТА ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ: ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ ДЕВЕРБАТИВНІ ДІАЛЕКТИЗМИ

(Черниш Т.О.).....С. 764–771

II

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ВЕРБАЛЬНО-СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ І УКРАЇНСЬКОМОВНІ САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ

(Жайворонок В.В.).....С. 772–777

ПРОСОДИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ І МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕР АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ «МАЛОЇ ФОРМИ»: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

(Болдирев Р.В.).....С. 778–781

ТЕОРЕТИЧНА ФОНЕТИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ДИДАКТИЧНИЙ І ДОВІДКОВО-ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ КОНТЕКСТ

(Нечитайло І.М., Швачко С.О.).....С. 782–783

III

- 1) ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
10.02.17 – ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ
МОВОЗНАВСТВО
(Болдирев Р.В., Кочерган М.П., Семчинський С.В.).....С. 784–805
- 2) СОВРЕМЕННАЯ АВТОРСКАЯ АФОРИСТИКА: СЕМАНТИКО-
ТЕМАТИЧЕСКИЙ И ЭНИГМАТИЧЕСКИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЙ
АСПЕКТ
(Клименко А.В.).....С. 806–816

НАУКОВЕ ЖИТТЯ ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

I

ОРДЕН ВРАНІШНЬОГО СОНЦЯ
(Ювілей Пирогова Володимира Леонідовича)
С. 818–819

II

- АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ У ПАРАМЕТРАХ ЛІНГВІСТИЧНОЇ
КОГНІТИВНОЇ ПАРАДИГМИ (Хроніка).....С. 820–821
- 1) ПРОГРАММА XII МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«НОВЫЕ ПАРАДИГМЫ И НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В КОГНИТИВНОЙ
ЛИНГВИСТИКЕ» (Одесский национальный университет, Кемеровский
государственный университет, июль 2013).....С. 822–832
- 2) ПРОГРАММА XII МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ ЛЕТНЕЙ ШКОЛЫ
«КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ» (Одесский национальный университет, Кемеровский
государственный университет, июль 2013).....С. 833–836

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 234.3

С. 2–7

СТРУКТУРА «КНИГИ ПРОРОКА ЗАХАРИИ»: «СВЯТИЛИЩЕ» КАК КЛЮЧ ДЛЯ ТОЛКОВАНИЯ

Егизарян Э.М.

Российская Федерация, п. Заокский

Статья посвящена выявлению исторического фона и истолкованию первых шести глав книги пророка Захарии. Автор приходит к выводу, что пророчества, содержащиеся в книге, указывают на первое пришествие Иисуса Христа.

Ключевые слова: богословие, христианство, Библия, пророчества, Ветхий завет.

Стаття присвячена виявленню історичного тла і тлумаченню перших шести глав книги пророка Захарії. Автор доходить висновку, що пророцтва, які містяться в книзі, вказують на перше пришествя Ісуса Христа.

Ключові слова: богослов'я, христианство, Біблія, пророцтва, Старий Заповіт.

The article is dedicated to highlighting the historical background as well as interpreting the first six chapters of the book of Zechariah. The author concludes that the prophecies contained in the boo, point to the first Advent of Jesus Christ.

Keywords: theology, Christianity, Bible, prophecy, the Old Testament

УДК 27-31

С. 6–16

ДЕКОНСТРУКЦИЯ ЖАКА ДЕРРИДА И ХРИСТИАНСТВО: ДВА ВЗГЛЯДА НА ОДНУ ПРОБЛЕМУ

Понятовский Ф.К.

Украина, г. Буча

Данная статья рассматривает два взгляда на проблему несовершенства мира. Согласно идеям французского философа Ж. Деррида, наш мир страдает от борьбы, происходящей между бинарными парами. Отмечается, что деконструкция является естественным

процессом, снимающим накал этой борьбы. Согласно Ж. Деррида, это бесконечный процесс, так как пока есть бинарные противоположности, этот процесс не остановится. Ж. Деррида не предлагает радикального решения данной проблемы, а видит лишь надежду в существовании нечто, что не может быть деконструировано. Христианство же рассматривает проблему несовершенства данного мира через призму борьбы добра и зла, что по сути является бинарной противоположностью. Решение, которое предлагает христианство, состоит в полном уничтожении бинарного мира и замене его на мир, где нет места бинарным противоположностям.

Ключевые слова: деконструкция, бинарные противоположности, Ж. Деррида, христианство.

У статті розглянуто два погляди на проблему недосконалості світу. Згідно з ідеями французького філософа Ж. Дерріди, наш світ страждає від боротьби, що відбувається між бінарними парами. Зазначається, що деконструкція є природним процесом, який знімає напруження цієї боротьби. Відповідно до бачення Ж. Дерріди, цей процес є безкінечним, оскільки допоки існують бінарні протилежності, він не зупиниться. Ж. Дерріда не пропонує радикального вирішення цієї проблеми. Він має лише віру в існування чогось, що не може бути деконструйованим. Християнство ж розглядає проблему недосконалості нашого світу через призму боротьби добра і зла, що по суті і є бінарною протилежністю. Рішення, яке пропонує християнство, полягає в повному знищенні бінарного світу і заміні його на світ, де немає місця бінарним протилежностям.

Ключові слова: деконструкція, бінарні протилежності, Ж. Дерріда, християнство.

The article brings for consideration two points of view on the problem of the world deficiency. According to the ideas of the French philosopher J. Derrida, our world is suffering from the constant battle between binary oppositions. It is noted that deconstruction is a natural process that reduces the intensity of confrontation. J. Derrida states that it is a constant process which will continue as long as binary oppositions exist. J. Derrida does not offer a final solution for this problem, but only expresses his belief in the existence of something that cannot be deconstructed. Christianity considers the problem of the world deficiency through the struggle between the good and the evil, being a binary opposition. The solution suggested by Christianity is a complete elimination of the binary world and its replacement with the one where there is no space for binary oppositions.

Keywords: deconstruction, binary oppositions, Jacques Derrida, Christianity.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ КОМПЛЕКСНОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ СУГГЕСТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ
РЕЧЕМУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА СЛУШАТЕЛЯ**

**Калита А.А., Украина, г. Киев
Марченко В.В., Украина, г. Киев**

В статье изложена идея комплексного лингвистического исследования проблемы суггестивного воздействия речемузыкальных произведений на слушателя. В качестве базовых методологических предпосылок ее реализации обоснованы структурно-когнитивные модели функционирования механизмов порождения суггестивного воздействия в речемузыкальной коммуникации и формальная классификация структурных элементов текста речемузыкального произведения.

Ключевые слова: *речемузыкальные произведения, суггестивное воздействие, структурно-когнитивные модели, структурные элементы текста.*

У статті викладено ідею комплексного лінгвістичного дослідження проблеми суггестивного впливу мовленнєво-музичних творів на слухача. У якості базових методологічних передумов її реалізації обґрунтовані структурно-когнітивні моделі функціонування механізмів породження суггестивного впливу в мовленнєво-музичній комунікації та формальна класифікація структурних елементів тексту мовленнєво-музичного твору.

Ключові слова: *мовленнєво-музичні твори, суггестивний вплив, структурно-когнітивні моделі, структурні елементи тексту.*

The article reveals the idea of an integrated linguistic research of the subliminal influence of speech-and-music works on the listener. As the methodological basis of its implementation, the authors present and substantiate a structural-and-cognitive model of generating mechanism of the subliminal influence in speech-and-music communication and a formal classification of structural elements of a speech-and-music text.

Keywords: *speech-and-music works, subliminal influence, structural-and-cognitive models, structural elements of the text.*

**БІБЛЕЇЗМИ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ ТЕКСТІВ:
ГРАМАТИЧНА Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ**

Мельник Я.О.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню ізоморфних та аломорфних структурно-семантичних особливостей біблеїзмів в англomовних та українomовних текстах, а також встановленню їхньої ролі в системі досліджуваних мов.

Ключові слова: *біблеїзм, структурно-семантичні особливості, ізоморфні та аломорфні ознаки.*

Статья посвящена изучению изоморфных и алломорфных структурно-семантических особенностей библеизмов в англоязычных и украиноязычных текстах, а также определению их роли в системе исследуемых языков.

Ключевые слова: *библеизм, структурно-семантические особенности, изоморфные и алломорфные признаки.*

The article is devoted to the study of isomorphic and allomorphic structural and semantic features of biblical expressions in English and Ukrainian texts as well as to defining their role within the system of studied languages.

Keywords: *biblical expression, structural and semantic features, isomorphic and allomorphic features.*

**КОРЕЙСЬКА ПОЕЗІЯ ЕПОХИ КОРЬО: ТЕМАТИЧНИЙ І ЖАНРОВИЙ
АСПЕКТИ**

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються структурні, тематичні та функціонально-жанрові особливості корейської поезії хянга епохи Корьо («Житіє Кюнью»).

Ключові слова: *корейська поезія, художня форма, жанр, хянга, епоха Корьо.*

В статье рассматриваются структурные, тематические и функционально-жанровые особенности корейской поэзии хянга эпохи Корё («Житие Кюнё»).

Ключевые слова: *корейская поэзия, художественная форма, жанр, хянга, эпоха Корё.*

The article deals with structural, thematic and functional-and-genre peculiarities of Korean poetry hyangga of the epoch of Korjo («Biography of Kjunjo»).

Keywords: *korean poetry, art form, genre, hyangga, epoch of Korjo.*

АНГЛІЙСЬКА НАРОДНА КАЗКА: ДЕФІНІЦІЯ І ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

Тараненко Л.І
Україна, м. Київ

У статті шляхом аналізу існуючих у науковій літературі уявлень щодо казки уточнено її формулювання як фольклорного тексту малої форми, обґрунтовано ієрархічну супідрядність її функціональних характеристик та окреслено типові жанрові ознаки.

Ключові слова: казка, дефініція, функціональне призначення, жанрові ознаки.

В статье путем анализа существующих в научной литературе представлений о сказке уточняется ее формулировка как фольклорного текста малой формы, обосновывается иерархическое соподчинение ее функциональных признаков, а также отмечаются ее типичные жанровые характеристики.

Ключевые слова: сказка, дефиниция, функциональное назначение, жанровые признаки.

In the article the author updates the definition of the fairy tale as a small form folk text by means of analyzing existing in scientific literature ideas on its versatile nature. The author also outlines typical genre characteristics of the fairy tale as well as substantiates a hierarchical subordination of its functional features.

Keywords: fairy tale, definition, functionality, genre characteristics.

АКСІОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ДЕНОТАТІВ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Швачко С.О.
Україна, м. Суми

У роботі розглядаються лінгвокогнітивні аспекти параметричного оцінювання референтів на матеріалі слів англomовного дискурсу. Фокусується увага на кількісних словах-номінаціях понять «багато» – «мало». Складність онтологічної природи референтів зумовлено вибір методів їх аналізу: дистрибутивного, компонентного, дискурсивного, концептуального.

Ключові слова: лінгвокогнітивні аспекти, параметричні оцінки, поняття «багато» – «мало», англійська мова.

В статье исследуются лингвокогнитивные аспекты слов в качестве оценивания результатов познания. Фокусируется внимание на номинациях понятий «много» – «мало» в английском дискурсе. Выбор методов объективизируется природой референтов, а также тенденциями

современной методологии, т.е. дистрибутивным, компонентным, дискурсивным и концептуальным анализами.

Ключевые слова: лингвокогнитивные аспекты, параметрические оценки, понятия «много» – «мало», английский язык.

The article in question deals with the linguocognitive aspects of words, the way they assess results of cognition. Attention is being focused upon nominations of notions «many/much» – «few/little». The methods used in the paper are being objectivized by the nature of investigated referents and tendencies in modern methodology, i.e. distributional, componential, discursive and conceptual analysis. The goal of investigation is aimed at taxonomy of linguistic nominations, namely assessing quantitative markers of cognitive proceedings.

Keywords: linguocognitive aspects, parameter assessment of English denotates, notions «many/much» – «few/little», the English language.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 028.42'159.922.72

С. 77–85

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: РОЗВИТОК КОГНІТИВНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Вовк О.І.

Україна, м. Черкаси

У статті досліджуються стилі та способи пізнання й кодування інформації як індивідуальні особливості, що впливають на оволодіння іноземною мовою студентами-філологами. Зокрема, акцентується увага на тому, що стилі і способи пізнання позначаються на індивідуальних репрезентаційних здатностях суб'єктів пізнання й забезпечують якісне засвоєння інформації.

Ключові слова: епістемологічні стилі, способи кодування інформації, ментальні репрезентації, способи пізнання.

В статье рассматриваются стили и способы познания и кодирования информации как индивидуальные особенности, влияющие на овладение иностранным языком студентами-филологами. В частности, подчёркивается, что стили и способы познания влияют на индивидуальные репрезентативные способности студентов и обеспечивают качественное усвоение информации.

Ключевые слова: эпистемологические стили, способы кодирования информации, ментальные репрезентации, способы познания.

The article investigates the role of learning styles and modes of information coding in foreign language acquisition. The idea is highlighted that learning styles influence students' mental representations and individual modes of information coding, among which the verbal-symbolic, visual, subject-practical and sensory are

singled out and described. It is presumed that the learning styles and modes of information coding dramatically effect conceptualization, memorization, assimilation and retrieval of the information under study.

Key words: *learning styles, modes of information coding, mental representations, ways of cognition.*

УДК 378

С. 86–93

КУРС «ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФИЗИКЕ» И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ ФИЗИКИ

Филимонов А.С.

Российская Федерация, г. Самара

Вивчення фізики в школі на рівні сучасних вимог інформаційного суспільства залежить від ступеня універсальної підготовки учительських кадрів, важливою складовою якої є формування необхідних професійних якостей. Майбутній учитель фізики повинен бути підготовленим до професійної діяльності не лише в предметній галузі, але й у сфері освітніх технологій.

Ключові слова: *учительські кадри, професійні якості, професійна діяльність, предметна галузь, інформаційні та комунікаційні технології.*

Изучение физики в школе на уровне современных требований информационного общества зависит от степени универсальной подготовленности учительских кадров, важной составляющей которой, является формирование необходимых профессиональных качеств. Будущий учитель физики должен быть подготовлен к профессиональной деятельности не только в предметной области, но и в сфере образовательных информационных и коммуникационных технологий.

Ключевые слова: *учительские кадры, профессиональные качества, профессиональная деятельность, предметная область, информационные и коммуникационные технологии.*

Studying physics at school at the level of present-day requirements of the information society depends on the degree of the teacher staff universal training, the formation of necessary professional qualities being its important component. The future teacher of physics should be trained for his/her professional activity not only in the subject area, but also in the sphere of educational information and communication technologies.

Keywords: *teacher staff, professional quality, professional activity, subject area, information and communication technologies.*

**ER HAT AN FÜHRENDEN UNIVERSITÄTEN IN DEN USA, BRASILIEN,
ITALIEN UND DEUTSCHLAND UNTERRICHTET UND VIELE BÜCHER
AUF DEM GEBIET DES WIRTSCHAFT UMWELT VERÖFFENTLICHT**

**Ditzhein W.
Deutschland, Berlin**

У статті обґрунтовано доцільність розробки нових підходів до вивчення таких наук, як етика, політологія та правознавство. Зокрема, акцентується увага на необхідності їхнього розвитку за імперативними стандартами і у масштабах гуманістичних параметрів «екологічної картини світу».

Ключові слова: етика, політологія, правознавство, екологічна картина світу.

В статье обоснована целесообразность разработки новых подходов к изучению таких наук, как этика, политология и правоведение. В частности, акцентируется внимание на необходимости их развития по императивным стандартам и масштабам гуманистических параметров «экологической картины мира».

Ключевые слова: этика, политология, правоведение, экологическая картина мира.

The article justifies the expediency of introducing new approaches to the study of such disciplines as ethics, political science and law. In particular, the author focuses on the necessity of their development within the so-called «ecological world view».

Keywords: ethics, political science, law, ecological world view.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
МАРКЕТИНГОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ**

**Алькама В.Г., Україна, м. Буча
Бережна І.М., Україна, м. Київ**

У статті розглянуто теоретичні підходи до пояснення суті поняття «маркетингова інноваційна товарна політика». Розглянуто місце товару в маркетинговій політиці підприємства. Проаналізовано зміст поняття товарної політики, визначено завдання та структуру сучасної маркетингової товарної політики підприємства з позиції можливості прийняття трьох рішень органами управління. Обґрунтовано висновок про те, що маркетингова інноваційна товарна політика в діяльності сучасного

підприємства є важливим елементом його успішного функціонування та запорукою майбутнього фінансового зростання.

Ключові слова: маркетинг, інноваційна політика, маркетингова політика, товар, товарний асортимент, товарна політика, маркетингова товарна політика.

В статье рассмотрены теоретические подходы к объяснению сути понятия «маркетинговая инновационная товарная политика». Рассмотрено место товара в маркетинговой политике предприятия. Проанализировано содержание понятия товарной политики, определены задачи и структура современной маркетинговой товарной политики предприятия с позиции возможности принятия трех решений органами управления. Обоснован вывод о том, что маркетинговая инновационная товарная политика в деятельности современного предприятия является важным элементом его успешного функционирования и является залогом будущего финансового роста.

Ключевые слова: маркетинг, инновационная политика, маркетинговая политика, товар, товарный асортимент, товарная политика, маркетинговая товарная политика.

The paper considers theoretical approaches to explaining the essence of the concept «marketing innovative products' policy». The authors outline the place of goods within the marketing policy of a company; suggest the definition of the notion «commodity policy» as well as present objectives and structure of the company's modern policy of the commodity marketing viewed from the standpoint of the adoption of three management decisions. It is concluded that marketing innovative product policy in the activities of a modern enterprise is an important element of its successful functioning and a guarantee of its future financial growth.

Keywords: marketing, innovation policy, marketing policy, product, product portfolio, product policy, marketing products policy.

УДК 314.3 (477)

С. 116–122

СУЧАСНИЙ ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН У СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

**Бурова О.Б.
Україна, м. Буча**

У статті досліджено стан та тенденції народжуваності сільського населення в Україні, у тому числі в Херсонській області. Виявлено за допомогою кореляційно-регресійного аналізу основні показники, що впливають на рівень народжуваності в регіоні. Запропоновано шляхи покращення демографічної ситуації як в Херсонській області, так і в Україні в цілому.

Ключові слова: народжуваність, чисельність сільського населення, фертильність, коефіцієнти народжуваності та смертності, депопуляція.

В статье исследовано состояние и тенденции рождаемости сельского населения в Украине, в том числе в Херсонской области. Выявлены с помощью корреляционно-регрессионного анализа основные показатели, влияющие на уровень рождаемости в регионе. Предложены пути улучшения демографической ситуации как в Херсонской области, так и в Украине в целом.

Ключевые слова: рождаемость, численность сельского населения, фертильность, коэффициенты рождаемости и смертности, депопуляция.

The article presents the results of the research of the present-day state and ongoing tendencies of birth-rate of rural population of Ukraine, Kherson region including. Using a correlation-and-regression analysis, the author defines the key factors, influencing the birth-rate in the region as well as suggests the ways of improving the demographic situation both in Kherson region and in Ukraine as a whole.

Keywords: birth-rate, rural population, fertility, fertility and mortality coefficients, depopulation.

УДК 338.436:330.341.1

С. 123–131

ІННОВАЦІЙНІ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Чабан В.Г.
Україна, м. Київ

У статті досліджено застосування інноваційних енергозберігаючих технологій у зарубіжних країнах. На прикладі підприємств овочівництва закритого ґрунту обґрунтовано застосування окремих інноваційних заходів, які здатні суттєво скоротити енерго- та ресурсовитрати. Проведено аналіз основних показників енергоефективності, який підтверджує раціональність упровадження енергозберігаючих технологій.

Ключові слова: енергозберігаючі технології, інновації, овочівництво закритого ґрунту, альтернативні джерела енергії, енергоефективність.

В статье исследовано применение инновационных энергосберегающих технологий в зарубежных странах. На примере предприятий овощеводства закрытого грунта обосновано применение отдельных инновационных мероприятий, способные существенно сократить энерго- и ресурсозатраты. Проведен анализ основных показателей энергоэффективности, подтверждающий рациональность внедрения энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: энергосберегающие технологии, инновации, овощеводство закрытого грунта, альтернативные источники энергии, энергоэффективность.

The application of innovative energy-saving technologies applied in foreign countries is being investigated in the paper. Using the example of horticulture business of protected ground, the author justifies the application of innovative activities aimed at a significant reduction of the resource and energy consumption. Having analyzed main indices of energy efficiency, the author substantiates the expediency of introducing the energy saving technologies.

Keywords: *energy-saving technologies, innovations, protected ground vegetable-growing, alternative energy sources, energy efficiency.*

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ ТА НАРИСИ

I

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ (XX–ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ СТ.)

ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ: ПРІОРИТЕТИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ
(Алфімов В.М.).....С. 133–137

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО-
ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ
(Пономаревський С.Б.).....С. 138–143

ВІТЧИЗНЯНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ
КОНТЕКСТ ВИХОВАННЯ
(Жуковський В.М.).....С. 144–147

ВІТЧИЗНЯНА СЕРЕДНЬООСВІТНЯ ШКОЛА: ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ
ПАРАДИГМИ
(Матвієнко О.В.).....С. 148–150

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ: АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ
І ПРАКТИКИ
(Петриченко Н.Г.).....С. 151–152

II

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 10.02.04 –
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА МОВА).....С. 153–197

III

ЛІТОПИС РОДОВОДУ ЧАЙКИ-ЧАЙКОВСЬКИХ: ІСТОРИКО-СОЦІО-
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
(Санникова Т.О.).....С. 198–208

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

ФІЛОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ У КООРДИНАТАХ ЕВРИСТИЧНИХ
ПАРАДИГМ ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ.....С. 209–211

Мейє Антуан

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ МЕТОД В ИСТОРИЧЕСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ (Пер. с
фр. А.В. Дилигенской. Под ред. Б.В. Горнунга и М.Н. Петерсона. – М.:
Изд-во иностранной литературы, 1954).....С. 212–299
Трубецкой Н.С.

МЫСЛИ ОБ ИНДОЕВРОПЕЙСКОЙ ПРОБЛЕМЕ (Вопросы языкознания. –
№ 1. – 1958. – С. 6577).....С. 300–319

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ХРОНІКА. ОГЛЯДИ

I

ПРОГРАМА VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
УКРАЇНИ» (Київ, 25-26 вересня 2014 р.).....С. 321–359

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 1(091):303.725.23

С. 1–10

К ЕДИНОМУ – «ЕДИНСТВЕННЫЙ ПРАВИЛЬНЫЙ ПУТЬ»

Клюйков Р.С., Украина, г. Мариуполь

Клюйков С.Ф., Украина, г. Мариуполь

Стаття присвячена розгляду представленого в працях Платона «правильного шляху» в пізнанні. Зазначається, що «хора» є ідеальною математичною моделлю, створюваною за допомогою діалектичного методу протилежними ідеями за зразком ідеала. Наголошується, що цей метод, реалізований у моделюванні складних об'єктів, стає досяжним для будь-кого в Пізнанні Істини.

Ключові слова: модель, творчість, розум, повна індукція, Пізнання, Істина.

Статья посвящена рассмотрению представленного в работах Платона «правильного пути» в познании. Отмечается, что «хора» является идеальной математической моделью, созданной диалектическим методом из противоречивых идей по образу идеала. Подчеркивается, что данный метод, реализованный в моделировании сложных объектов, доступен любому в Познании Истины.

Ключевые слова: модель, творчество, разум, полная индукция, Познание, Истина.

The article is dedicated to the analysis of «the correct way» of the process of cognition as it is presented in works by Plato. It is noted that «Khora» is the ideal mathematical model created on the basis of opposed ideas according to the ideal using the dialectical method. The article highlights that this method, implemented in modeling complex objects, is attainable for anyone in Cognition of Truth.

Keywords: model, creativity, reason, complete induction, Cognition, Truth.

ЕВАНГЕЛИЕ ОТ ИОАННА: АНТОНИМИЯ В АЛЛЮЗИЯХ КАК СРЕДСТВО РАСШИРЕНИЯ СМЫСЛА

Щеглова Н.И.

Российская Федерация, п. Заокский

Данная статья посвящена интертекстуальному аспекту Евангелия от Иоанна. Поиск решения поставленной задачи осуществляется на стыке двух сфер знания: филологии и теологии. В ходе анализа текста было обнаружено, что расширение смысла в ветхозаветных аллюзиях, по крайней мере, трех фрагментов четвертого Евангелия достигается за счет использования многоуровневой антонимии. В результате формируются новые ценности, способные переформатировать этнические и социальные отношения мультикультурного общества.

Ключевые слова: *Евангелие от Иоанна, кросс-культурный контекст, социум, иудейская и эллинистическая культуры, концептуальный дискурс, текст, подтекст, стилистические приемы, анализ нарратива, интертекстуальность, аллюзия, антонимия, расширение смысла, христологическое прочтение, реализованная эсхатология.*

Стаття присвячена інтертекстуальному аспекту Євангелія від Іоанна. Пошук рішення поставленого завдання здійснюється на стику двох сфер знання: філології і теології. У ході аналізу тексту було виявлено, що розширення смислу в старозавітних алюзіях, принаймні в трьох фрагментах четвертого Євангелія, досягається за рахунок використання багаторівневої антонімії. У результаті цього формуються нові цінності, здатні переформатувати етнічні та соціальні відносини мультикультурної спільноти.

Ключові слова: *Євангеліє від Іоанна, крос-культурний контекст, соціум, юдейська й елліністична культури; концептуальний дискурс, текст, підтекст, стилістичні прийоми, аналіз наративу, інтертекстуальність, алюзія, антонімія, розширення сенсу, христологічне прочитання, реалізована есхатологія.*

The article is devoted to the intertextual analysis of the Gospel of John. Two spheres of knowledge – philological and theological – are being involved in the study. Analyzing narration, the author comes to the conclusion that widening of meaning in the OT allusions is possible due to several rows of antonyms at least in three passages of the fourth gospel. As a result new values appear, which are capable of reshaping ethnical and social relations in the poly-cultural society.

Keywords: *the Gospel of John, cross-cultural context, society, judaic and hellenistic culture; conceptual discourse, stylistic devices, narration analysis, intertextuality, allusions, antonyms, expansion of sense, christological dimension, realized eschatology.*

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'37:811.161.1+811.163.2

С. 20–37

НОМИНАЦИЯ КУЛЬТУРНОГО РАСТЕНИЯ ВАЛЕРИАНА ЛЕКАРСТВЕННАЯ (VALERIANA OFFICINALIS) В РУССКОМ И БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКАХ

Ангелова Г.

Народная Республика Болгария, г. София

В статье изложены способы номинации культурного растения «валериана лекарственная» (болг. дилинка) в русском и болгарском языках. Рассмотрены его основные ономаσιологические признаки, а также представлены модели номинативного ряда исследуемого культурного растения в русском и болгарском языках и говорах.

Ключевые слова: валериана лекарственная, номинация, ономаσιологические признаки, русский язык, болгарский язык.

У статті викладено способи номінації культурної рослини «валеріана лікарська» (болг. дилинка) в російській та болгарській мовах. Розглянуто її основні ономасіологічні ознаки, а також представлено моделі номінативного ряду досліджуваної культурної рослини в російській та болгарській мовах і говірках.

Ключові слова: валеріана лікарська, номінація, ономасіологічні ознаки, російська мова, болгарська мова.

The article describes the ways of nomination of the cultivated plant «Common Valerian» (blg. dilyanka) in Russian and Bulgarian. The author outlines its main onomasiological features as well as provides models of its nominative row in the Russian and Bulgarian languages and dialects.

Keywords: Common Valerian, nomination, onomasiological features, Russian, Bulgarian.

УДК

С. 38–71

ІНДОЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ЛЕКСИКА І ЕТИМОЛОГІЯ: ДАВНІЙ СХІД – ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Болдирев Р.В.

Україна, м. Київ

В статье рассматривались проблемы этимологической интерпретации международных миграционных терминов у координатах реконструкции серий эпизодов доисторического этноязыкового развития Евразии.

Ключевые слова: этноязыковые миграционные процессы, миграционный термин, реконструкция, интерпретация, Евразия.

У статті розглядалися проблеми етимологічної інтерпретації міжнародних міграційних термінів у координатах реконструкції серій епізодів доісторичного етномовного розвитку Євразії.

Ключові слова: етномовні міграційні процеси, міграційний термін, реконструкція, інтерпретація, Євразія.

The article is devoted to problems of etymological interpretation of international migratory terms in co-ordinates of reconstruction of episodes of prehistoric Euro-Asian ethno-lingual development.

Keywords: ethno-lingual, migratory processes, migratory term, reconstruction, interpretation, Euro-Asian.

УДК 81'38

С. 72–78

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПАРАДИГМИ У ТВОРЧОСТІ І. БАГРЯНОГО: РОМАН «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»

Гутніченко О.М.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються деякі літературознавчі та лінгвістичні аспекти роману І. Багряного «Сад Гетсиманський». Увага зосереджена на образі головного героя, розкриваються риси його характеру, зокрема духовна сила і моральна стійкість; проводяться паралелі з образом Христа, з'ясовуються функції біблійних алюзій. На підставі аналізу витоків образу сильної особистості у світовому та вітчизняному контекстах у статті розглядаються психологічні чинники творення образу головного героя (сни, підсвідомість), а також лінгвальні засоби його реалізації.

Ключові слова: образ, особистість, роман, стиль, лінгвальні засоби.

В статье рассматриваются некоторые литературоведческие и лингвистические аспекты романа И. Багряного «Сад Гетсиманский». Внимание сосредоточено на образе главного героя, раскрываются черты его характера, в частности духовная сила и моральная стойкость; проводятся параллели с образом Христа, определяются функции библиеских аллюзий. На основании анализа истоков образа сильной личности в мировом и отечественном контекстах в статье рассматриваются психологические факторы создания образа главного героя (сны, подсознательное), а также лингвальные средства его реализации.

Ключевые слова: образ, личность, роман, стиль, лингвальные средства.

The article outlines some literary and linguistic aspects of the novel «Getsymansky Garden» by I. Bagryaniy. Attention is focused on protagonist's image, revealing his traits of character, in particular spiritual force and moral firmness. His character is compared with that of Christ; the functions of biblical allusions are discussed. On the basis of the analysis of strong personality's image depicted in the world and home contexts, the psychological factors of protagonist character creation (dreams, subconsciousness) as well as linguistic means of its

realization are also examined in the article.

Keywords: *image, personality, novel, style, linguistic means.*

УДК 81'373.43'42:7

С.79-85

ФОРМУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ МИСТЕЦЬКОГО ДИСКУРСУ

Дмитренко І.О.
Україна, м. Суми

У статті розглядається інтеграція термінів позамистецьких семантичних полів у мистецький дискурс та визначається їхня роль у творенні неологічних одиниць. Звертається увага на належність термінів як новоутворених одиниць до семантичних полів сфер, не пов'язаних із мистецтвом. Підкреслюється вплив позамистецьких термінів на значення неологізмів.

Ключові слова: *неологізм, мистецький дискурс, семантичне навантаження, семантичне поле.*

Статья рассматривает интеграцию терминов внеискусствоведческих семантических полей в искусствоведческий дискурс и определяет их роль в образовании неологических единиц. Внимание уделяется существованию искусствоведческих терминов, которые являются частью новых созданных единиц, в семантических полях сфер, не связанных с искусством. Определяется влияние внеискусствоведческих терминов на значение неологизмом.

Ключевые слова: *неологизм, искусствоведческий дискурс, семантическая нагрузка, семантическое поле.*

The article envisages integration of the out-artistic terms of semantic realms into the artistic discourse as well as distinguishes their role in the neologisms formation. The consideration is given to the existence of the artistic terms which are the part of the newly formed units in semantic realms unrelated with art. The influence of the out-artistic terms over the neologism meaning is defined.

Keywords: *neologism, artistic discourse, semantic charge, semantic realm.*

УДК 811'373.46

С. 86–94

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ США ЯК МАРКЕР ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Дяченко І.О., Україна, м. Суми
Попова О.В., Україна, м. Суми

Стаття присвячена процесам термінологізації та детермінологізації у політичному дискурсі США. Виходячи з провідних функцій та характеристик політичного дискурсу США, визначається місце

термінологічної лексики в ньому та чинники, що зумовлюють процес детермінологізації.

Ключові слова: детермінологізація, інтенціонал значення, контенціонал значення, політичний дискурс, семантика, термінологізація.

Статья посвящена процессам терминологизации и детерминологизации в политическом дискурсе США. Исходя из основных функций и характеристик политического дискурса США, определяется место терминологической лексики в нем и факторы, провоцирующие процессы детерминологизации.

Ключевые слова: детерминологизация, интенционал значения, контенционал значения, политический дискурс, семантика, терминологизация.

The article deals with the processes of terminologisation and determinologisation in political discourse of the USA. Considering basic functions and characteristics of the political discourse of the USA, the authors define the place of terms within the discourse as well as the factors that lead to determinologisation.

Keywords: determinologisation, meaning's intentional, meaning's contentional, political discourse, semantics, termonologisation.

УДК 811.111'371

С. 95–108

СУБОРДИНАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ «MARKET» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ

Науменко Л.П.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена аналізу концепту «market» як одному з субординаційних концептів базового концепту «trade», що організовує концептосферу сучасного англomовного бізнес-дискурсу. Досліджується дериваційний, словотвірний та текстотворчий потенціали номінатора концепту market, а також його зв'язки з іншими можливими назвами цього концепту. Розкривається структура концепту «market», зокрема його логіко-поняттєвий, смисловий (смислові центри / семантичні ядра) та схематичний (статичний фрейм) компоненти.

Ключові слова: субординаційний концепт, бізнес-дискурс, смисловий центр, семантичне ядро, статичний фрейм.

Статья посвящена анализу концепта «market» как одного из субординационных концептов базового концепта «trade», формирующий концептосферу современного англоязычного бизнес-дискурса. Исследуются деривационный, словообразовательный и текстотворческий потенциалы номинатора концепта market, а также его связи с другими возможными названиями данного концепта. Разкрывается структура концепта «market», а именно его логико-понятийный, смысловой (смысловые центры / семантические ядра) и схематический (статичный фрейм) компоненты.

Ключевые слова: субординационный концепт, бизнес-дискурс, смысловой центр, семантическое ядро, статичный фрейм.

The paper is devoted to the analysis of the concept «market» as one of the subordinate concepts of the basic concept «trade» which shapes the conceptual sphere of the contemporary English business discourse. The derivative, word-building, text-composing potentials of the word «market» have been studied, as well as its semantic links with other possible names of the concept. The structure of the concept «market» including its logical, notional, semantic (sense centres / semantic kernels), and schematic (static frame) components have been presented.

Keywords: subordinate concept, business discourse, sense centre, semantic kernel, static frame.

УДК 811.111'371

C. 109–132

ТИПОЛОГІЯ СИСТЕМИ ПИСЬМА І ЕВОЛЮЦІЯ КИТАЙСЬКОЇ ІЄРОГЛІФІКИ

Пирогов В.Л.
Україна, м. Київ

У статті розглянуто проблему взаємозв'язку між письмом як особливою системою начертальних знаків і мисленням на основі різноаспектного і докладного аналізу фундаментальних розбіжностей між писемностями ієрогліфічного і буквено-фонетичного типів.

Ключові слова: ієрогліф, архітектоніка ієрогліфа, ієрогліфічне письмо, буквено-фонетичне письмо, мислення, мова, еволюція письма, корпускулярна модель мислення.

В статье рассмотрена проблема взаимосвязи между письмом как особой системой начертательных знаков и мышлением на основе разностороннего и подробного анализа фундаментальных различий между письменностями иероглифического и буквенно-фонетического типов.

Ключевые слова: иероглиф, архитекtonика иероглифа, иероглифическое письмо, буквенно-фонетическое письмо, мышление, язык, эволюция письма, корпускулярная модель мышления.

The paper is focused on disclosing relationship between writing as a system of special graphic signs and thinking through a comprehensive and detailed analysis of the fundamental differences between logographic and alphabetic writing systems.

Key words: hieroglyph, architectonics of Chinese character, logographic writing, alphabetic writing, thinking pattern, language, corpuscular model of thinking.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИКТАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Семенюк А.А.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються гендерні особливості міжособистісної інтеракції між рідними братами та сестрами у диктальному дискурсі шляхом аналізу мовного вираження стратегій і тактик комунікантів.

Ключові слова: *гендер, сіблінги, диктальний дискурс сіблінгів, стратегія, тактика.*

В статье рассматриваются гендерные особенности межличностной интеракции между родными братьями и сёстрами в диктальном дискурсе путём анализа языкового выражения стратегий и тактик коммуникантов.

Ключевые слова: *гендер, сиблинги, диктальный дискурс сиблингов, стратегия, тактика.*

The article deals with gender peculiarities of interpersonal communication between brothers and sisters in make-know siblings' discourse through lingual means of interlocutors' strategies and tactics analysis.

Keywords: *gender, siblings, make-know siblings' discourse, strategy, tactics.*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ УЧАСТІ ФОНЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ В АКТУАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

Тараненко Л.І.
Україна, м. Київ

У статті здійснено аналіз стану досліджень основних питань проблеми участі фонетичних засобів в актуалізації англійських фольклорних творів, за результатами якого обґрунтовано раціональність експериментально-фонетичного пошуку закономірностей енергетичного забезпечення функціонування просодичних засобів в оформленні англійських фольклорних текстів малої форми.

Ключові слова: *фонетичні засоби, англійські фольклорні тексти малої форми, енергетичний аспект, експериментально-фонетичне дослідження.*

В статье проанализировано состояние исследований основных вопросов проблемы участия фонетических средств в актуализации английских фольклорных произведений, на основании которого обоснованно рациональность экспериментально-фонетического поиска закономерностей энергетического обеспечения функционирования

просодических средств в оформлении английских фольклорных текстов малой формы.

Ключевые слова: фонетические средства, английские фольклорные тексты малой форме, энергетический аспект, экспериментально-фонетическое исследование.

The article presents the analysis of research works dedicated to major problems of phonetic means' participation in English folk texts actualization. Considering its results the author substantiates the rationality of carrying out an experimental-phonetic study aimed at defining the energetic basis that ensures prosodic means' functioning in organizing English small form folk texts.

Keywords: phonetic means, English small form folklore texts, energetic aspect, experimental-phonetic study.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 658.378 (477)

С. 157–172

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Георгінова Л.В.

Україна, м. Буча

У статті розглянуто роль корпоративної культури в системі управління персоналом вищого навчального закладу, що впливає на його імідж, реалізацію місії та конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Уточнено сутність поняття «корпоративна культура ВНЗ», проаналізовано взаємозв'язок елементів системи управління персоналом та елементів корпоративної культури вищого навчального закладу.

Ключові слова: організація, вищий навчальний заклад, корпоративна культура, управління персоналом, місія, система цінностей.

В статье рассмотрена роль корпоративной культуры в системе управления персоналом высшего учебного заведения, ее влияние на его имидж, реализацию миссии и конкурентоспособность на рынке образовательных услуг. Уточнена сущность понятия «корпоративная культура вуза», проанализирована взаимосвязь элементов системы управления персоналом и элементов корпоративной культуры высшего учебного заведения.

Ключевые слова: организация, высшее учебное заведение, корпоративная культура, управление персоналом, миссия, система ценностей.

The article outlines the role of corporate culture in the university personnel management, affecting its image, implementation of the university mission as well as its competitiveness in the educational market. The author specifies the essence

of the concept «university corporate culture», analyzes the relationship of the elements of personnel management system and the elements of corporate culture of higher educational establishment.

Keywords: organization, higher education institutions, corporate culture, human resources, mission, values.

УДК 37.092'004

С. 173–177

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Карпенко І.В.
Україна, м. Київ

У статті розглянуті можливості реалізації сучасних інформаційних технологій у процесі навчання студентів вищих навчальних закладів педагогічних спеціальностей. Описані шляхи їх застосування в умовах інформаційного суспільства. Визначено відповідні інформаційні ресурси та комунікаційні можливості учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: сучасні інформаційні технології, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, інформаційне суспільство.

В статье рассмотрены возможности реализации современных информационных технологий в процессе обучения студентов высших учебных заведений педагогических специальностей. Описаны пути их применения в условиях информационного общества. Определены соответствующие информационные ресурсы и коммуникационные возможности участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: современные информационные технологии, информационно-коммуникационная педагогическая среда, информационное общество.

The article deals with the possibilities of modern Informational technologies realization in the process of teaching students of higher pedagogical institutions. The ways of their application in the information society conditions have been described. The appropriate information resources and communicative possibilities of participants of educational process have been determined.

Keywords: modern information technologies, informational and communicative environment, informational society.

УДК 159.99

С. 178–181

МАССОВЫЕ МАНИПУЛЯЦИИ: PRO ET CONTRA

Петров В.Б.
Российская Федерация, г. Магнитогорск

В статье показано, что психологические манипуляции стали привычной частью нашей повседневной жизни. Автор отмечает, что

манипуляции не следует рассматривать только как негативный феномен, а также раскрывает факторы осуществления осознанного или неосознаваемого манипулятивного воздействия.

Ключевые слова: манипуляция, психологическое воздействие.

У статті показано, що психологічні маніпуляції стали звичною частиною нашого повсякденного життя. Автор наголошує, що маніпуляцію не слід розглядати лише як негативний феномен, а також розкриває фактори здійснення усвідомлюваного або неусвідомлюваного маніпулятивного впливу.

Ключові слова: маніпуляція, психологічний вплив.

The article shows that psychological manipulations have become an ordinary part of our everyday life. The author outlines that manipulation should not be considered only as a negative phenomenon as well as names factors realizing conscious or unconscious manipulative influence.

Keywords: psychological manipulation, psychological influence.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 657.30

С. 182–193

АНАЛИЗ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В 2011 ГОДУ

**Жабина О.А., Российская Федерация
Расташенова А.А., Российская Федерация**

У роботі докладно проаналізовано діяльність Центрального Банку в ході формування та реалізації грошово-кредитної політики в 2011 р. Визначено кількісні орієнтири і грошова програма. Розглянуто політику валютного курсу. Вивчено інструменти грошово-кредитної політики та оцінено ефективність їхнього використання. Запропонована робота може допомогти розглянути грошово-кредитну політику Центрального Банку в 2011 р. і зробити прогноз щодо реалізації грошово-кредитної політики в 2012 р. і наступних роках.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, центральний банк, прогноз, Російська Федерація.

В работе подробно проанализирована деятельность Центрального Банка в ходе формирования и реализации денежно-кредитной политики в 2011 г. Определены количественные ориентиры и денежная программа. Рассмотрена политика валютного курса. Изучены инструменты денежно-кредитной политики и оценена эффективность их использования. Данная работа может помочь рассмотреть денежно-кредитную политику Центрального Банка в 2011 г. и сделать прогноз по реализации денежно-кредитной политики в 2012 г. и последующих годах.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, центральный банк, прогноз, Российская Федерация.

The paper analyses activities of the Central Bank during formation and realization of monetary policy in 2011. The article defines quantitative reference and the monetary program as well as considers the policy of an exchange rate. The author studies means and ways of a monetary policy realization and estimates the efficiency of their use. The author believes that this work can help consider a monetary policy of the Central Bank in 2011 and make a forecast on the monetary policy realization in 2012 and coming years.

Keywords: monetary policy, the Central Bank, forecast, Russian Federation.

УДК 3.33

С. 194–204

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ В ОРГАНАХ ДКСУ ДЛЯ НЕДОПУЩЕННЯ ПОРУШЕНЬ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

**Нікітан Н.О.
Україна, м. Буча**

У роботі досліджено суть системи контролю за недопущенням порушень бюджетного законодавства, цільового та ефективного використання бюджетних ресурсів. Розглянуто особливості використання бюджетних коштів з позиції обмінних та необмінних операцій, досліджено казначейський контроль касових видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Визначені основні причини відмов у прийнятті до виконання платіжних доручень з виконання державного та місцевих бюджетів. Запропоновано напрямки вдосконалення контролю виконання видаткової частини бюджету в органах ДКСУ.

Ключові слова: виконання бюджету, контроль за виконанням бюджету, порушення бюджетного законодавства, Державна казначейська служба.

В работе исследованы суть системы контроля по недопущению нарушений бюджетного законодательства, целевого и эффективного использования бюджетных ресурсов. Рассмотрены особенности использования бюджетных средств с позиции обменных и необменных операций, исследованы казначейский контроль кассовых расходов распорядителей и получателей бюджетных средств. Определены основные причины отказов в принятии к исполнению платежных поручений по выполнению государственного и местных бюджетов. Предложены направления по совершенствованию контроля исполнения расходной части бюджета в органах ГКСУ.

Ключевые слова: исполнение бюджета, контроль исполнения бюджета, нарушения бюджетного законодательства, Государственная казначейская служба.

The article studies the essence of a control system for preventing violations of budget legislation as well as of the targeted and efficient use of budget resources. The author outlines features of budgetary funds from the standpoint of exchange and non-exchange transactions as well as characterizes the treasury control of cash expenditures of the budget funds' managers and recipients. The author also specifies the main reasons for the rejection of the admittance of payment orders as to the state and local budgets' execution as well as suggests directions to improve the control over budget expenditures within SCSU.

Keywords: *budget execution, budget execution monitoring, violations of budget legislation, the State Treasury.*

УДК 336:005.51

С. 205–211

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ ТА СТИМУЛИ В ЛАНЦЮГАХ ПОСТАВОК

Собко Н.В.

Україна, м. Буча

У статті окреслено причини виникнення проблем, пов'язаних з фінансовими стимулами в ланцюгах поставок, та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *логістика, поставки, фінансові стимули.*

В статье автор очерчивает причины возникновения проблем, связанных с финансовыми стимулами в цепочках поставок, а также предлагает пути их решения.

Ключевые слова: *логистика, поставки, финансовые стимулы.*

In the article the author outlines the reasons of the problems connected with financial stimuli within a supply chain as well as suggests possible ways of their solutions.

Keywords: *logistics, supplies, financial stimuli.*

УДК 339.133.057.2:339.132

С. 212–229

ЦЕНОВАЯ ЭЛАСТИЧНОСТЬ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Чехлатова Е.А.

Республика Хакасия, г. Абакан

У статті наведено коротку характеристику цінової еластичності попиту та пропозиції, а також формули для її розрахунку. Показано взаємозв'язок величини коефіцієнта еластичності за ціною і характером реалізованого товару. Установлюються причини, які зумовлюють відмінності у величинах коефіцієнта цінової еластичності попиту і пропозиції на різні товари. У статті подано графіки, порівняльні таблиці, розглянуто приклади. Автор робить висновок, що аналіз цінової еластичності дозволяє вибрати вірну стратегію поведінки на ринку.

Ключові слова: *цінова еластичність, попит, закон попиту.*

В статье приведена краткая характеристика ценовой эластичности спроса и предложения, а также формулы для её расчёта. Показана взаимосвязь между величиной коэффициента эластичности по цене и характером реализуемого товара. Выявляются причины, обуславливающие различия в величинах коэффициента ценовой эластичности спроса и предложения на различные товары. В статье присутствуют графики, сравнительные таблицы, рассмотрены примеры. Автор приходит к выводу, что анализ ценовой эластичности позволяет выбрать верную стратегию поведения на рынке.

Ключевые слова: ценовая эластичность, спрос, закон спроса.

The article provides a brief characteristics of the price elasticity of supply and demand, as well as the formula for its calculation. It shows the interrelation between the size of the price elasticity coefficient and the character of vendible goods. The article highlights the reasons that cause distinctions in the values of the coefficient of demand and supply price elasticity, depending on the variety of goods. In the article there are charts, comparative tables as well as examples. The author comes to the conclusion that the analysis of price elasticity makes it possible to choose a proper strategy for the market behavior.

Keywords: price elasticity, demand, the law of demand, supply.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, НАРИСИ

ЧАСТИНА I

СТИЛІСТИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАДИГМИ

1) СУЧАСНИЙ КИТАЙСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: СУГЕСТИВНИЙ АСПЕКТ

(Пирогов В.Л.).....С. 230–236

2) ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ І СУЧАСНЕ ДІЛОВЕ КИТАЙСЬКЕ МОВЛЕННЯ

(Пирогов В.Л.).....С. 237–247

ЧАСТИНА II

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ І РЕФОРМИ В ОСВІТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНА ЛІНГВОДИДАКТИКА Й ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК

ІНОЗЕМНОЇ.....С. 248–249

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 13.00.02 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: УКРАЇНСЬКА

МОВА.....С. 250–306

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І ГЕНЕТИЧНІ, ТИПОЛОГО-СЕМАНТИЧНІ Й
КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ПАРАДИГМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ
КОНЦЕПЦІЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....С. 307–310

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ
Мейе А. (Перевод с пятого французского издания Н.А. Сигал. Под
редакцией, с предисловием и примечаниями В.М. Жирмунского. – М.:
Изд-во иностранной литературы, 1954).....С. 311–355

СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МЕТОД И ОПРЕДЕЛЕНИЕ
ЯЗЫКОВОГО РОДСТВА Смирницкий А.И. (Под общей редакцией
Звегинцева В.А. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1955).....С. 356–410

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА І

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ: ІСТОРІЯ ТА
СЬОГОДЕННЯ (ДО 15-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАСНУВАННЯ).....С. 411–424

ЧАСТИНА ІІ

1) ХРОНІКА РОБОТИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКО
РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ НАУК: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ
МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ» (Український гуманітарний інститут,
Київ-Буча, 2014 р.).....С. 425–428

2) ПРОГРАМА МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ,
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ» (Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут», Київ, 2014 р.).....С. 429–440

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 81'11

С. 1–12

КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬСТВА І ДІАЛОГІКА: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Борисов О.О.
Україна, м. Чернігів

Стаття присвячена розгляду діалогу як форми комунікативного існування суспільства та підходів до його осмислення в історії людської цивілізації.

Ключові слова: діалог, міфологія, релігія, філософія, наука.

Статья посвящена рассмотрению диалога как формы коммуникативного существования общества и подходов к его осмыслению в истории человеческой цивилизации.

Ключевые слова: диалог, мифология, религия, философия, наука.

The article is dedicated to the analysis of the dialogue as the form of the communicative existence of society as well as the approaches to its understanding in the history of human civilization.

Key words: dialogue, mythology, religion, philosophy, science.

УДК 141.7:37.013.73+316.42

С. 13–26

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В МОДЕЛЯХ ОСВІТИ

Зінченко В.В.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена фундаментальним проблемам і ціннісним стратегіям освіти. Зазначається, що рух від загального до конкретного, коли до процесу пізнання постійно залучається соціальний контекст, дає можливість адекватно, в руслі системного підходу, визначити провідну логіку розвитку освіти й виховання. Обґрунтовується необхідність плюралізму парадигм при розробці нових підходів до предмету філософії освіти.

Ключові слова: інституційний вимір, філософія освіти, цінності, соціальний розвиток, педагогічна парадигма, глобальні трансформації.

Статья посвящена фундаментальным проблемам и ценностным стратегиям образования. Отмечается, что движение от общего к конкретному, когда в процесс познания постоянно вовлекается социальный контекст, дает возможность адекватно, в русле системного подхода, определить ведущую логику развития образования и воспитания. Обосновывается необходимость плюрализма парадигм при разработке новых подходов к предмету философии образования.

Ключевые слова: институциональное измерение, философия образования, ценности, социальное развитие, педагогическая парадигма, глобальные трансформации.

The article is focused on the fundamental problems and value strategies of education. It is specified that the movement from general to concrete, when a social context is constantly engaged in the process of cognition, makes it possible to adequately define within a systemic approach a leading logic of the development of education. The necessity of pluralism of paradigms is based on the development of new approaches to the notion of philosophy of education.

Key words: institutional dimension, philosophy of education, values, social development, pedagogical paradigm, global transformations.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'42 + 791

С. 27–36

ДИСКУРСИВНИЙ ТА ТЕКСТОВИЙ АСПЕКТИ АНІМАЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Васильєва О.Г.
Україна, м. Чернігів

У статті розглядаються дискурсивно-текстові особливості анімаційних творів. Останні тлумачаться як послідовності тематично пов'язаних кадрів, створених засобами анімації. В анімаційному творі виділено текстовий та дискурсивний складники, кожен з яких має комунікативно-компонентну специфіку.

Ключові слова: анімаційна комунікація, анімаційний твір, текст, дискурс.

В статье рассматриваются дискурсивно-текстовые особенности анимационных произведений. Последние определяются как последовательности тематически связанных кадров, созданных средствами анимации. В анимационном произведении выделены текстовая и дискурсивная составляющие, отличающиеся коммуникативно-компонентной спецификой.

Ключевые слова: анимационная коммуникация, анимационное произведение, текст, дискурс.

The article presents a scrutiny of the peculiarities of animation communication which uses animated artwork as a means. The latter is a string of cohered frames made by means of animation. In the animated artwork the text and discourse constituents are distinguished, their communication and component specificity being described.

Keywords: *animation communication, animated artwork, text, discourse.*

УДК 81'42+159.955.6

С. 37–41

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

**Гладка М.А.
Україна, м. Буча**

У статті наведено результати дослідження особливостей аргументації у структурі політичного дискурсу на матеріалі сучасних мас-медіа.

Ключові слова: *політичний дискурс, риторика, комунікація, тактика, переконання, доказ.*

В статье приведены результаты исследования особенностей аргументации в структуре политического дискурса на материале современных масс-медиа.

Ключевые слова: *политический дискурс, риторика, коммуникация, тактика, убеждение, доказательства.*

Im Artikel sind die Ergebnisse der Forschung der Besonderheiten der Argumentation in der Struktur des politischen Diskurses auf Material der modernen Massenmedien gebracht.

Die Stichwörter: *der politische Diskurs, die Rhetorik, die Kommunikation, die Taktik, die Überzeugung, die Beweise.*

УДК 811.111'81'373.611

С. 42–47

СЛОВОСКЛАДАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

**Данилюк Л.В.
Україна, м. Буча**

У статті розглянуто складні слова у площині особливостей їхньої структури та функціонування (частоти вживання) у художньому англомовному дискурсі кінця ХІХ – початку ХХІ століть з метою виявлення сучасних тенденцій до вживання цього виду словотвору і його продуктивності в англійській мові.

Ключові слова: *складні слова, композити, структурні моделі, частота вживання, порівняльний аналіз, тенденція.*

В статье рассматрены сложные слова в плане особенностей их структуры и функционирования (частоты употребления) в

художественном дискурсе конца XIX – начала XXI столетий с целью выявления современных тенденций к употреблению этого вида словообразования и его продуктивности в английском языке.

Ключевые слова: сложные слова, композиты, структурные модели, частота употребления, сравнительный анализ, тенденция.

The article deals with the comparative analysis of compound words in English discourse of the end of the XIXth, the mid of the XXth and the early XXIst centuries with the aim to find out modern tendencies in compounding as a way of word formation in the present-day English.

Key words: compound words, structural patterns, functioning, comparative analysis, productivity, tendency.

УДК 811.111'342.9:81'27

С. 48–60

СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ОЗНАК АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ: ФІЗИЧНИЙ І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Деркач Н.В.

Україна, м. Чернігів

У статті витлумачено поняття «темп мовлення» і «швидкість вимови», висвітлено психофізіологічні засади їхньої кореляції. Розглянуто специфіку варіативності темпових показників та її чинники.

Ключові слова: темп мовлення, швидкість вимови, інтоногрупа, пауза, ритм.

В статье истолкованы понятия «темп речи» и «скорость произношения», освещены психофизиологические основы их корреляции. Рассмотрена специфика вариативности показателей темпа и ее факторы.

Ключевые слова: темп речи, скорость произношения, интонограмма, пауза, ритм.

In the article the notions of «speech tempo» and «articulation rate» are discussed and psychophysiological bases of their correlation are elicited. The specificity of tempo showings variability and its factors are viewed.

Keywords: speech tempo, articulation rate, tone-unit, pause, rhythm.

УДК 81'24=81'243

С. 61–67

КОММУНИКАТИВНА ФУНКЦІЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ И ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Закупра Ж.А.

Украина, г. Киев

У статті розглядається роль комунікативної функції художнього тексту в процесі навчання російській мові студентів-іноземців.

Ключові слова: художній текст, готовність до сприймання, раціонально-емоційна ситуація спілкування, мета висловлювання, мовне оформлення, реалізація мовленнєвої дії.

В статті розглядається роль комунікативної функції художественного текста в процессе обучения русскому языку студентов-иностранцев.

Ключевые слова: художественный текст, готовность к восприятию, рационально-эмоциональная ситуация общения, замысел высказывания, языковое оформление, реализация речевого действия.

The article deals with the role of the communicative function of a belle-lettres text in teaching Russian to foreign students.

Keywords: belle-lettres text, comprehension readiness, communicative rational-emotional situation, the utterance communicative aim, linguistic form, speech act realization.

УДК 811.521'373.1:159.923.35

С. 68–87

ЛІНГВАЛЬНО-НЕЛІНГВАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ: ТВОРЧА СПАДЩИНА КЕНКО ХОСІ

Пирогов В.Л.
Україна, м. Київ

Мета дослідження: розкрити роль видатного твору доби Японського Середньовіччя – «Цуредзурегуса» (徒然草, Записки з нудьги) у становленні сучасної японської мови та формуванні характерних ментальних рис японців шляхом вивчення жанрово-стилістичних особливостей цього твору, текстового аналізу важливих естетичних принципів, що містяться в ньому, зокрема, моно-но аваре, вабі-сабі та юген. Крім того, стаття має на меті виявити вплив класичної афористики Китаю на формування сучасної японської мови, зокрема, її лексичного, фразеологічного та паремійного корпусів.

Ключові слова: Цуредзурегуса, дзуйхіцу, моно-но аваре, вабі-сабі, юген, історія японської мови, японська фразеологія, менталітет японців.

Цель исследования: раскрыть роль выдающегося произведения эпохи Японского Средневековья – «Цуредзурегуса» (徒然草, Записки от скуки) в становлении современного японского языка и формировании характерных ментальных черт японцев путем изучения жанрово-стилистических особенностей этого произведения, текстового анализа важных эстетических принципов, содержащихся в нем, в частности, моно-но аварэ, ваби-саби и юген. Кроме того, статья имеет целью выявить влияние классической афористики Китая на формирование современного японского языка, в частности, его лексического, фразеологического и паремийного корпусов.

Ключевые слова: Цурэдзурэгуса, дзуйхицу, моно-но аварэ, ваби-саби, югэн, история японского языка, японская фразеология, менталитет японцев.

The paper is focused on analyzing the role of the famous literary monument of Medieval Japan – «Tsurezuregusa» (徒然草, Essays in Idleness) in shaping the modern Japanese language and mentality by investigating its genre and style peculiarities as well as its vocabulary through textual analysis of the essential aesthetic principles of Japanese culture, particularly mono-no aware, wabi-sabi and yugen. Besides, the paper is aimed at revealing the influence of the traditional Chinese aphoristic literature on the formation of the modern Japanese language, particularly idioms and proverbs.

Key words: Tsurezuregusa, zuihitsu, mono-no-aware, wabi-sabi, yugen, history of the Japanese language, Japanese idioms, mindset of the Japanese.

УДК 811.111'27

С. 88–99

К ВОПРОСУ О ЛИНГВОКОГНИТИВНОМ АНАЛИЗЕ ДИСКУРСА (НА ПРИМЕРЕ РЕЧИ М. Л. КИНГА «I HAVE A DREAM»)

**Полина А.В.
Україна, м. Буча**

У статті представлено результати лінгвокогнітивного аналізу політичної промови М.Л. Кінга «I Have a Dream» відповідно до моделі Т. ван Дейка. На рівні семантичного аналізу розглядаються смислові характеристики концепту «Американська мрія», експлікованого в заголовку і розгорнутого у промові. На рівні прагматики проводився аналіз її комплексного комунікативного змісту. На інтеракційному рівні аналізуються когнітивні (особистісні, професійні) характеристики адресанта даного дискурсивного фрагмента.

Ключові слова: Американська мрія, семантичний аналіз, прагматичний аналіз, інтеракційний аналіз.

В статье приведен лингвокогнитивный анализ политической речи М.Л. Кинга «I Have a Dream» в соответствии с моделью Т. ван Дейка. На уровне семантического анализа рассматриваются смысловые характеристики концепта «Американская мечта», эксплицированного в заглавии и развернутого в речи. На уровне прагматики проводился анализ ее комплексного коммуникативного содержания. На интеракционном уровне анализируются когнитивные (личностные, профессиональные) характеристики адресанта данного дискурсивного фрагмента.

Ключевые слова: Американская мечта, семантический анализ, прагматический анализ, интеракционный анализ.

This article gives the lingual and cognitive analysis of M.L. King's «I Have a Dream» in accordance with T. van Dijk's model. At the level of semantic analysis the semantic characteristics of the concept «American Dream» are considered. They are explicated in the title and are developed in the speech itself. At the level of pragmatic analysis its integrated communicative content is studied. At the level of interactional analysis cognitive (personal and professional) characteristics of the writer of the speech are considered.

Keywords: *American Dream, semantic analysis, pragmatic analysis, interactional analysis.*

УДК 81' 373.6:659.123

С. 100–106

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ І МОВА СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА УКРАЇНИ

Романчук С.М.
Україна, м. Ірпінь, м. Буча

У статті проаналізовано деякі особливості лексичного складу сучасних мас-медіа (неологізми, жаргонізми, застарілі слова та okazionalizmy).

Ключові слова: *лексична система ЗМІ, мас-медійний простір, лексичні інновації.*

В статье исследуются некоторые особенности лексической системы масс-медиа (неологизмы, жаргонизмы, устаревшие слова, окказионализмы).

Ключевые слова: *лексическая система, СМИ, масс-медийное пространство, лексические инновации.*

The paper analyzes the lexical composition of modern media (neologisms, slang, obsolete words and occasionalism).

Keywords: *lexical media system, mass media space, lexical innovations.*

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.091.214

С. 107–128

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Роман С.В., Україна, м. Горлівка
Зєня Л.Я., Україна, м. Київ
Коломінова О.О., Україна, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад укладання навчальних програм для вищих навчальних закладів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів іноземної мови і культури. Визначаються методологічні орієнтири побудови нормативного забезпечення навчальних дисциплін, які є об'єктом укладання програми. Спеціальна увага приділена методичним основам цього процесу з урахуванням перспектив подальшого розвитку системи вищої мовної освіти, а також здобутків теорії і практики навчання мови.

Ключові слова: фахова підготовка майбутніх учителів іноземної мови, функціональне призначення навчальної програми, структурні і змістові компоненти, методичний аспект укладання навчальної і робочої програм.

Статья посвящена исследованию концептуальных основ составления учебных программ для высших учебных заведений, осуществляющих профессиональную подготовку будущих учителей иностранного языка и культуры. Определяются методологические ориентиры построения нормативного обеспечения учебных дисциплин, которые являются объектом составления программы. Специальное внимание уделяется методическим основам этого процесса с учетом перспектив дальнейшего развития системы высшего языкового образования, а также достижений теории и практики обучения языку.

Ключевые слова: специальная подготовка будущих учителей иностранного языка, функциональное предназначение учебной программы, структурные и содержательные компоненты, методический аспект составления учебной и рабочей программ.

The article deals with investigating the conceptual framework of designing the language development curricula and syllabi for trainee teachers' studying at institutions of higher education and taking a foreign language and culture as their major. The methodological guidelines as the object for creating a normative-regulatory provision for learning subjects are defined. Special attention is given to the methodological basis of this process through the perspective of the further development in the system of higher education and taking into account the latest achievements and research findings in the theory and practice of teaching languages.

Key words: educational and professional development, trainee teachers' of foreign languages, functional purpose of the curriculum / syllabus, structural and content components, methodological aspect of the curriculum / syllabus design.

УДК 37.091.212

С. 129–147

СТУДЕНТИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТСТ.: ПРАВОВИЙ СТАТУС, СОЦІАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД ТА МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ

**Яремчук В.Д., Україна, м. Київ
Проданюк Ф.М., Україна, м. Київ**

У статті звернута увага до процесів, які відбувалися передусім у студентському середовищі університетів як базової ланки вищої освіти Наддніпрянської України у ХІХ – початку ХХ ст.: правового статусу студентів, їхнього соціально-національного складу, матеріального становища.

Ключові слова: Наддніпрянська Україна, університет, правовий статус студентства, соціально-національний склад, матеріальне становище.

В статье рассматриваются процессы, проходившие в университетской студенческой среде Надднепрянской Украины в XIX – начале XX ст. Анализируется правовой статус студентов, их социально-национальный состав и материальное положение.

Ключевые слова: *Надднепрянская Украина, университет, правовой статус, социально-национальный состав, материальное положение.*

The article analyses processes ongoing in the students' community of universities as a basis of higher education in Naddnepriansky Ukraine in the XIX – early XX centuries. The authors consider the students' legal status, social and national composition of their community as well as their material condition.

Key words: *Naddnepriansky Ukraine, university, student legal status, social and national composition, material status.*

УДК 37.091.2

С. 148–153

ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСВІТНІЙ ФЕНОМЕН В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Безсонов В.С.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню феномену соціально-особистісного виховання в історії української педагогіки та визначенню основних етапів його становлення в освітній парадигмі України.

Ключові слова: *особистісно-соціальне виховання, соціалізація особистості, громадське виховання, соціальне середовище, соціальна адаптація, формування особистості, особистість.*

Статья посвящена изучению феномена личностно-социального воспитания в истории украинской педагогики и определению основных этапов его становления в образовательной парадигме Украины.

Ключевые слова: *личностно-социальное воспитание, социализация личности, общественное воспитание, социальная среда, социальная адаптация, формирование личности, личность.*

The article is devoted to the study of the phenomenon of personal and social education in the history of Ukrainian pedagogy and to determination of the main stages of its formation in the educational paradigm of Ukraine.

Keywords: *social and personal education, socialization, public education, social environment, social adaptation, personality formation, personality.*

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 330.14

С. 154–164

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Бурова О.Б.
Україна, м. Буча

У статті узагальнено сутність таких економічних категорій, як «потенціал» і «ресурсний потенціал сільських територій». Акцентовано увагу на обґрунтуванні змісту категорії «ресурсний потенціал сільських територій», зважаючи на провідну роль ресурсного забезпечення в соціально-економічному розвитку сільських територій.

Ключові слова: *потенціал, ресурсний потенціал сільських територій, ресурсний потенціал підприємства, природно-ресурсний потенціал.*

В статье обобщена сущность таких экономических категорий, как «потенциал» и «ресурсный потенциал сельских территорий». Акцентируется внимание на обосновании содержания категории «ресурсный потенциал сельских территорий», учитывая ведущую роль ресурсного обеспечения в социально-экономическом развитии сельских территорий.

Ключевые слова: *потенциал, ресурсный потенциал сельских территорий, ресурсный потенциал предприятия, природно-ресурсный потенциал.*

This article summarizes the essence of such economic categories as «potential» and «rural areas' resource potential». The attention is focused on substantiation of the category «rural areas' resource potential», taking into consideration the central role of resource provision in the socio-economic development of rural areas.

Keywords: *potential, resource potential of rural areas, resource potential of the company, natural resource potential.*

УДК: 338.439.4

С. 165–175

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ (ПЕРЕОРІЄНТУВАННЯ НА РИНКИ КРАЇН ЄС ТА КИТАЮ)

Слободян Н.Я.
Україна, м. Київ

Стаття присвячена аналізу конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. Зазначено, що однією з найважливіших умов

підтримання конкурентної позиції країни у глобальному середовищі є виготовлення і реалізація якісної та конкурентоспроможної продукції. Відповідність стандартам ЄС дає можливість виходу українським товарам на європейський ринок, але не гарантує їх конкурентоспроможності. Для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості на етапі переорієнтування на ринки країн ЄС і для забезпечення конкурентоспроможності на глобальному ринку визначальною умовою є підвищення ділової досконалості підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, харчова промисловість, автономні торговельні преференції, тарифна квота, ринок експорту продовольчих товарів.

Стаття посвящена аналізу проблеми конкурентоспособности предприятий пищевой промышленности. Одним из важных условий поддержания конкурентной позиции страны в глобальной среде является изготовление и реализация качественной и конкурентоспособной продукции. Соответствие стандартам ЕС дает возможность выхода украинским товарам на европейский рынок, но не гарантирует их конкурентоспособности. Для повышения конкурентоспособности пищевой промышленности на этапе её переориентирования на рынки ЕС и для обеспечения конкурентоспособности на глобальном рынке решающим условием является повышение делового совершенства предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, пищевая промышленность, автономные торговые преференции, тарифная квота, рынок экспорта продовольственных товаров.

This article analyzes the competitiveness of the food industry. It is indicated that one of the most important conditions for maintaining the country's competitive position in the global environment is production and sale of high-quality and competitive products. The authors remarksa that though conformity with the EU standards enables the output of Ukrainian goods to the European market, it does not guarantee their competitiveness. The key factor of the increase of food industry's competitiveness during its reorientation to the EU markets as well as its competitiveness in the global market is the improvement of enterprises.

Keywords: competitiveness, food industry, autonomous trade preferences, tariff quotas, export market of food products.

УДК 657.30

С. 176–192

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ОБ'ЄКТОМ

Терещенко Л.О., Україна, м. Київ
Скоморохова С.Ю., Україна, м. Київ

У статті йдеться про систему управління економічним об'єктом, зумовлену об'єктивною потребою та закономірностями ринкової системи господарювання, пов'язаними із задоволенням, насамперед, індивідуальних потреб, забезпеченням зацікавленості робітників у найвищих кінцевих результатах, широкому використанні новітніх інформаційних технологій.

Ключові слова: система, система управління, управлінські інформаційні системи, інформаційні технології, сфера управління, управлінські рішення, функції управління, функціональні підсистеми.

В статті йдеться про систему управління економічним об'єктом, обумовлену об'єктивною потребою і закономірностями ринкової системи ведення господарства, пов'язаними з задоволенням перш за все індивідуальних потреб, забезпеченням зацікавленості працівників в найвищих кінцевих результатах, широкому використанні найновіших інформаційних технологій.

Ключевые слова: система, система управления, управленческие информационные системы, информационные технологии, сфера управления, функции управления, функциональные подсистемы.

The article dwells upon the management system caused by the objective needs and regularities of the market system, connected with meeting individuals' needs, encouraging the workers to increase their performance and produce high quality outputs as well as with a wide usage of innovative technologies.

Kywords: system, management system, management information systems, information technology, management, administrative decisions, functional subsystems.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ

ЧАСТИНА I

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАДИГМИ

I. ТИПОЛОГІЯ І ПРАГМАТИКА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОДИФІКАЦІЇ: ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ КОНТЕКСТ

(Бацевич Ф.С.).....С. 198–200

II. ОНТОЛОГІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ І ВЕРБАЛЬНО-НЕВЕРБАЛЬНЕ ДЕКОДУВАННЯ ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ВЕКТОРИ

(Манакін В.М.).....С. 201–205

III. ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛІНГВАЛЬНИХ КОДІВ Й ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНА ТИПОЛОГІЯ

(Карпенко О.Ю.).....С. 206–210

ЧАСТИНА II

ФОНОСЕМАНТИКА І ПОЕТИЧНА МОВА

I. УКРАЇНСЬКА ПОЕТИЧНА МОВА: АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНА БУДОВА І СЕМІОТИЧНІ КОНОТАЦІЇ

(Мацько Л.І.).....С. 211–217

II. ФОНЕТИЧНІ КОНОТАЦІЇ І ПОЕТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ХУДОЖНІЙ
ФЕНОМЕН: ТИПОЛОГІЯ АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ
(Маленко О.О.).....С. 218–224

III. КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНА АНАЛІТИЧНА ПАРАДИГМА І
СЕМАНТИКА Й ПРАГМАТИКА ФОНЕТИЧНИХ КОНОТАЦІЙ
УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ
(Шабат-Савка С.Т.).....С. 225–232

ЧАСТИНА III

ЛЕКСИКА МАЛАГАСІЙСЬКОЇ МОВИ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ
(Пирогов В.Л.).....С. 233–240

ЧАСТИНА VI

Новітнє парадигмальне дослідження Української школи глобалістики:
студентам, викладачам і науковцям (Зінченко В.В. Глобалізація і
глобалістика: Навчальний посібник. – Львів: Вид-во «Новий Світ» – 2000,
2014. – 428 с.)
(Власов В.І.).....С. 240–244

ЧАСТИНА V

ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ. 1. Давні писемності Близького
Сходу (Месопотамське письмо. Єгипетська ієрогліфіка.
Індоєвропейські лексичні єгиптизми)
(Болдирев Р.В.) С. 245–279

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ І ЕВРИСТИЧНІ ПАРАДИГМИ
(Болдирев Р.В.).....С. 280–282

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ
Антуан Мейе (*A. Meillet. Caractères généraux des langues
germaniques. – Cinquième édition revue. – Paris, 1937 /Перевод
с пятого французского издания Н.А. Сигал. Под редакцией,
с предисловием и примечаниями проф. В.М. Жирмунского. –
М.: Изд-во иностранной литературы, 1952).*).....С. 283–360

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ПРОГРАМА НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ І
ПИСЕМНОСТІ ДАЛЕКОГО СХОДУ: НОВІ ПАРАДИГМИ І ТЕНДЕНЦІЇ»
(Міністерство освіти і науки України, Київський національний лінгвістичний
університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди,

Національний університет «Львівська політехніка», Україна, м. Київ, 2015 р.).....С. 361–364

ЮВІЛЕЙНА ХРОНІКА В АНТРОПОЦЕНТРИЧНИХ КООРДИНАТАХ
МОВА – ЛЮДИНА – СВІТ НА ПОШАНУ
КАЛИТИ АЛЛИ АНДРІЙВНИ.....С. 365–376

**НАУКОВІ СТУДІЇ – XXI (культура, освіта – антропоцентричні
парадигми і сучасний світ). Філософія • Філологія • Педагогіка •
Економіка. – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015. – Вип. 6 (Том 8).**

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК [296:1(44)»19»]

С. 1–17

ТВОРЧА СПАДЩИНА Е. ЛЕВІНАСА: ФІЛОСОФСЬКИЙ І ТЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Ношин Я.І.

Україна, м. Буча

Статтю присвячено висвітленню проблеми взаємозв'язку етичної концепції Е. Левінаса, викладеної в його філософських працях (філософський дискурс) та «конфесійних» текстах (теологічний дискурс). Наголошується на відсутності дихотомії між філософськими та «конфесійними» творами Е. Левінаса. Зазначається, що обидві групи текстів формують своєрідний диптих філософсько-релігійних поглядів французького мислителя.

Ключові слова: *етика, феноменологія, діалогічне мислення, Інший, відповідальність за Іншого, асиметрія, талмудичний дискурс.*

Статья посвящена освещению проблемы взаимосвязи этической концепции Э. Левинаса, изложенной в его философских трудах (философский дискурс) и «конфессиональных» текстах (теологический дискурс). Акцентируется внимание на отсутствии дихотомии между философскими и «конфессиональными» произведениями Э. Левинаса. Отмечается, что обе группы текстов формируют своеобразный диптих философско-религиозных взглядов французского мыслителя.

Ключевые слова: *этика, феноменология, диалогическое мышление, Другой, ответственность за Другого, асимметрия, талмудический дискурс.*

The article focuses on the problem of the relationship between E. Levinas' ethical concepts as they are outlined in his philosophical papers (philosophical discourse) and «confessional» texts (theological discourse). The author points to the absence of the dichotomy between philosophical and «confessional» works by

E. Levinas as well as states that both groups of texts form a kind of diptych of philosophical and religious views of the French thinker.

Keywords: *ethics, phenomenology, dialogic thinking, the Other, responsibility for the Other, asymmetry, Talmudic discourse.*

УДК 32. D19.5: 81'42:32

С. 18–24

СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

**Плеханова Т. М.
Україна, м. Запоріжжя**

У статті аналізуються форми й функції політичного дискурсу на сучасному етапі, а також визначаються тенденції його функціонування та чинники впливу на формування громадської думки в українському мас-медійному просторі.

Ключові слова: *політичний дискурс, соціолінгвістичний феномен, комунікативне середовище, інформаційний простір.*

В статье анализируются формы и функции политического дискурса на современном этапе, а также определяются тенденции его функционирования и факторы влияния на формирование общественного мнения в украинском масс-медийном пространстве.

Ключевые слова: *политический дискурс, социолингвистический феномен, коммуникативная среда, информационное пространство.*

This article analyzes forms and functions of a political discourse at the present stage of the society. It also identifies trends of its functioning in the Ukrainian mass media space as well as defines the factors influencing the public opinion formation.

Keywords: *political discourse, sociolinguistic phenomenon, communicative environment, information space.*

УДК 070: 655.11

С. 25–31

ЛУГАНСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА: ИСТОРИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ

**Ульянова Е. Н.
Украина, г. Старобельск**

У запропонованій статті розглянуто ідеологічні (політико-правові) і цензурні механізми становлення журналістики Луганщини. Описано умови видавничої діяльності Луганська і області з погляду цензурного і правового законодавства з урахуванням особливостей суспільно-політичного устрою країни.

Ключові слова: *журналістика Луганщини, преса, цензура, газета.*

В предложенной статье рассмотрены идеологические (политико-правовые) и цензурные механизмы становления журналистики Луганщины. Описаны условия издательской деятельности Луганска и области с точки зрения цензурного и правового законодательства с учетом особенностей общественно-политического строя страны.

Ключевые слова: журналистика Луганщины, пресса, цензура, газета.

The article reveals ideological (political and legal) mechanisms as well as censorship of the journalism formation in Lugansk. The author describes conditions of publishing activities in Lugansk and its region within the framework of censorship and legislation, taking into account the features of a socio-political system of the country.

Keywords: journalism of Lugansk, the press, censorship, newspaper.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811-115

С. 32–41

ЛАКУНОЛОГІЯ VS ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Анохіна Т.О.

Україна, м. Київ

У статті об'єктом дослідження є лакунологія, предметом – її статус в ендозоні перекладознавства. Йдеться про становлення нової парадигми, феномену відсутності, пропусків, білих плям та процеси їхньої елімінації й делакунізації. Фокусується увага на синергетичних тенденціях сучасної траслятології. Емпатується теза про триаду доміантних перекладацьких об'єктів – номінативних, комунікативних та лакунарних.

Ключові слова: лакунологія, перекладознавство, номінативні, комунікативні, лакунарні конструювання.

В статье объектом исследования является лакунология, предметом – ее статус в эндозоне переводоведения. Речь идет о становлении новой парадигмы, феномена отсутствия, пропусков, белых пятен и процессах их элиминации и делакунизации. Фокусируется внимание на синергетических тенденциях современной траслятологии. Эмпатуется тезис о триаде доминантных переводов объектов – номинативных, коммуникативных и лакунарных.

Ключевые слова: лакунология, переводоведение, номинативные, коммуникативные, лакунарные конструирования.

The object of the study presented in the article is lacunology, the subject is its status within the endozone of translation studies. It outlines the stages of a new paradigm formation, represents the phenomenon of absence, omissions, gaps as well as processes of their elimination. The author focuses on synergetic trends in present day translation studies and emphasizes the triad of dominant translation objects – nominative, communicative and lacunar.

Keywords: *lacunology, translation studies, nominative, communication, lacunar constructions.*

УДК 811.1:81' 373.6

С. 42–87

ДАВНЄ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я І ЛЕКСИЧНІ ЗБЛИЖЕННЯ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ Й НЕІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ І ЕТИМОЛОГІЯ

**Болдирев Р. В.
Україна, м. Київ**

У статті розглядаються проблеми етимологічної інтерпретації різних культурно-генетичних пластів структури лексики праіндоєвропейської мови і лексичних систем давніх і сучасних індоєвропейських мов з позицій реконструкції певних тематично маркованих епізодів доісторичного етномовно-міграційного поступу на теренах Євроафразії.

Ключові слова: *етимологія, реконструкція, ізогlossen, індоєвропейські мови, Євроафразія.*

В статье рассматриваются проблемы этимологической интерпретации различных культурно-генетических пластов структуры лексики праиндоевропейского языка и лексических систем древних и современных индоевропейских языков с позиций реконструкции тематически маркированных эпизодов доисторических этноязыковых миграционных смещений в континентальных координатах Евроафразии.

Ключевые слова: *этимология, реконструкция, изоглоссы, индоевропейские языки, Евроафразия.*

The article is devoted to problem of etymological interpretation of different cultural-genetic layers in the structure of Proto-Indo-European vocabulary in ancient and modern Indo-European languages considered from the viewpoing of reconstructing some thematically marked series of episodes of prehistoric Euro-Afro-Asian etno-linguo-migratory development.

Keywords: *etymology, reconstruction, isoglosses, the Indo-European languages, Euro-Afro-Asia.*

УДК 811.112.2:81'373.7

С. 88–92

СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНІМОМ

**Гальчинська А.В.
Україна, м. Буча**

Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць німецької мови з компонентом-орнітонімом. Особлива увага приділяється семантичним характеристикам цих фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, онім, орнітонім.

В статье рассматриваются фразеологические единицы немецкого языка с компонентом-орнитонимом. Особое внимание уделяется семантическим особенностям этих фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологическая единица, оним, орнитоним.

Der Beitrag über der Untersuchung der semantischen Besonderheiten der Phraseologismen der deutschen Sprache die als Komponente Vogelbezeichnungen enthalten.

Deskriptor: Phraseologismen, Vogelbezeichnungen.

УДК 070.445:159.923.2 070.445:159.923.2

С. 93–101

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

Романюк Н.В.

Україна, м. Запоріжжя

У статті розглядаються жанрові та тематичні особливості дитячої періодики. Подаються результати аналізу змісту, тематики матеріалів та основних рубрик дитячих журналів.

Ключові слова: дитяча періодика, дитячий журнал, жанри, тематика, рубрики.

В статье рассматриваются жанровые и тематические особенности детской периодики. Представлено результаты анализа содержания, тематики материалов и основных рубрик детских журналов.

Ключевые слова: детская периодика, детский журнал, жанры, тематика, рубрики.

The article examines the genre and thematic features of juvenile periodicals. The author presents the results of content analysis of children's magazines, the study of their subject matter as well as of the materials of their main rubrics.

Keywords: juvenile periodicals, children's magazines, genres, subject matter, rubrics.

УДК 398.91:811.111+811.161.2

С. 102–119

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ ЖИТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ «АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА» [УКЛАДАЧ – К. Т. БАРАНЦЕВ])

Степанов В.В.

Україна, м. Суми

У статті розглядається процес фреймового моделювання концепту ЖИТТЯ, який здійснюється за формулою «поняття – пропозиція – слот» за допомогою схем базових фреймів (предметного та посесивного) шляхом аналізу глибинної структури прислів'їв англо-українського паралельного

корпусу паремій, представлених в «Англо-українському фразеологічному словнику» (укладач – К. Т. Баранцев). Наводяться ілюстративні схеми фреймової моделі досліджуваного концепту, а також відповідні засоби вербалізації його складових елементів.

Ключові слова: концепт, фрейм та його структура, базові фрейми, прислів'я, глибинна структура прислів'я (тема, рема), корпус, паралельний корпус.

В статье рассматривается процесс фреймового моделювання концепта ЖИЗНЬ, который осуществляется по формуле «понятие – пропозиция – слот» при помощи схем базовых фреймов (предметного и possessивного) путём анализа глубинной структуры пословиц англо-украинского параллельного корпуса паремий, представленных в «Англо-украинском фразеологическом словаре» (составитель – К. Т. Баранцев.) Приводятся иллюстративные схемы фреймовой модели исследуемого концепта, а также соответствующие средства вербализации его составных элементов.

Ключевые слова: концепт, фрейм и его структура, базовые фреймы, пословица, глубинная структура пословицы (тема, рема), корпус, параллельный корпус.

The article deals with the process of producing frame models of the LIFE concept implemented according to the formula «idea – proposition – slot» by means of basic frame schemes (subjective and possessive ones) through analyzing the inner structure of proverbs within an English-Ukrainian parallel proverb corpus, taken from «English-Ukrainian phraseological dictionary» (by K. T. Barantsev). The article also presents illustrative frame-model schemes of the studied concept as well as corresponding means that verbalize its elements.

Key words: concept, frame and its structure, basic frames, proverb, inner proverb structure (theme, rheme), corpus, parallel corpus.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.018.11

С. 120–130

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ І ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Георгінова Л.В.

Україна, м. Буча

У статті проаналізовано вплив сім'ї на виховання емоційно здорової дитини, наведено результати дослідження емоційної сфери особистості дитини шляхом анкетування молоді студентського віку, представлено досвід підготовки студентів до майбутнього сімейного життя та запобігання помилкам при вихованні своїх дітей.

Ключові слова: сімейне виховання, вплив батьків, емоційна сфера особистості, підготовка до сімейного життя.

В статье проанализировано влияние семьи на воспитание эмоционально здорового ребенка, приведены результаты исследования эмоциональной сферы личности ребенка путем анкетирования молодежи студенческого возраста, представлен опыт подготовки студентов к будущей семейной жизни и предотвращения ошибок при воспитании своих детей.

Ключевые слова: семейное воспитание, влияние родителей, эмоциональная сфера личности, подготовка к семейной жизни.

The article analyzes the impact of the family on educating the emotionally healthy child. The author presents the results of the study of the child's emotional sphere by questioning college students as well as outlines the experience of preparing students for the future family life and preventing drawbacks in the education of their own children.

Key words: family education, parental influence, emotional sphere of personality, preparation for the family life.

УДК 37.015

С. 131–140

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ОСНОВА НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІКИ

Мичак Н.Г.

Україна, м. Буча

У статті розглядається народна педагогіка як основа наукової педагогіки. Вивчаються публікації та дослідження, присвячені визначенню поняття, завдань та методів народної педагогіки. Визначаються основні проблеми народної педагогіки, і як ці проблеми переходять у проблеми сучасної наукової педагогіки. У статті виокремлено найкращі запозичення наукової педагогіки з народної педагогіки.

Ключові слова: наукова педагогіка, народна педагогіка, національне виховання, засоби народної педагогіки.

В статье рассматривается народная педагогика как основа научной педагогики. Изучаются публикации и исследования, посвященные определению понятия, задач и методов народной педагогики. Определяются основные проблемы народной педагогики, и как эти проблемы переходят в проблемы современной научной педагогики. В статье выделены лучшие заимствования научной педагогики из народной педагогики.

Ключевые слова: научная педагогика, народная педагогика, национальное воспитание, средства народной педагогики.

The article deals with the popular folk schooling as the basis of scientific pedagogics. It analyses publications, dedicated to the studies of definition, objectives and methods of traditional folk pedagogics. The author outlines its basic problems and how they turned into the problems of present-day scientific

pedagogics as well as points to the best ideas borrowed from traditional folk pedagogics into scientific one.

Keywords: *scientific pedagogics, traditional folk pedagogics, national education, means of traditional folk pedagogics.*

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 368

С. 141–149

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Майданюк К. С.
Україна, м. Київ

Розглянуто питання формування фінансової політики вітчизняних страхових компаній. Визначено особливості та відмінності фінансового менеджменту страхових компаній від управління підприємствами.

Ключові слова: *фінансова політика, страхова компанія, облікова політика, політика управління грошовими засобами, кредитна політика, дивідендна політика, комунікаційна політика.*

Рассмотрены вопросы формирования финансовой политики отечественных страховых компаний. Определены особенности и различия финансового менеджмента страховых компаний от управления предприятиями.

Ключевые слова: *финансовая политика, страховая компания, учетная политика, политика управления денежными средствами, кредитная политика, дивидендная политика, коммуникационная политика.*

The paper outlines the issues of forming the financial policy of domestic insurance companies. The author defines features as well as differences of financial management of insurance companies from the business management.

Keywords: *financial policy, insurance company, accounting policy, cash flow management policy, credit policy, dividend policy, communication policy.*

УДК 658:005.922.1:33

С. 149–158

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Новойтенко І.В., Слободян Н.Я.
Україна, м. Київ

У статті висвітлено складові системи управління безпекою підприємства, визначено загрози, методи оцінки, обробки та управління ризиками безпеки підприємства відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: *система безпеки, міжнародний стандарт інформаційної безпеки, комерційна таємниця, управління ризиками.*

В статье освещены составляющие системы управления безопасностью предприятия, определены угрозы, методы оценки, обработки и управления рисками безопасности предприятия в соответствии с международными стандартами.

Ключевые слова: *система безопасности, международный стандарт информационной безопасности, коммерческая тайна, управления рисками.*

The article outlines the components of the management system of the enterprise safety. It also defines threats and techniques of assessment, processing and management of the company's security risks in accordance with the international standards.

Keywords: *security system, the international standard for information security, trade secret, risk management.*

УДК 377.3

С. 159–166

БІЗНЕС-ШКОЛИ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ: ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

**Петрашко Л.П.
Україна, м. Київ**

У статті досліджено зарубіжні та вітчизняні практики викладання курсів і програм зі сфери сталого розвитку. Акцент зроблено на тренінгових формах навчання студентів.

Ключові слова: *корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), відповідальний менеджмент, сталий розвиток*

В статье исследованы зарубежные и отечественные практики преподавания курсов и программ в сфере устойчивого развития. Сделан акцент на тренинговых формах обучения студентов.

Ключевые слова: *корпоративная социальная ответственность (КСО), ответственной менеджмент, устойчивое развитие*

The article studies the experience of foreign and domestic teaching courses and programs in the field of sustainable development programs. The emphasis is made on the training forms of teaching students.

Keywords: *corporate social responsibility (CSR), responsible management, sustainable development.*

РЕЦЕНЗІЇ. АНОТАЦІЇ. НАРИСИ

ЧАСТИНА I

РЕЦЕНЗІЇ

РОЗДІЛ I

ГРАМАТИЧНА БУДОВА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

СУЧАСНА НОВОГРЕЦЬКА МОВА І ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ

(Сенів М. Г.).....С. 169–174

СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ: АСПЕКТИ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРИЗАЦІЇ

(Любченко Т.В.).....С. 175–177

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

ТЕРМІНОЛОГІЯ І МАСМЕДІЙНІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ МОДУСИ

(Іванова Л.П.).....С. 178–182

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І МОДУСИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

(Озерова Н.Г.).....С. 183–185

ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС МАСМЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ

(Пристайко Т.С.).....С. 186–189

ЧАСТИНА II

АНОТАЦІЇ

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

10.02.04 – ГЕРМАНСЬКІ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА МОВА) С. 190–233

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ І ЛІНГВІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ КІНЦЯ ХІХ–ХХ СТ.СТ.

(Болдирев Р.В.).....С. 234–238

Мейе А.
ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ
(Перевод с пятого французского издания Н. А. Сигал.
Под редакцией, с предисловием и примечаниями проф.
В. М. Жирмунского. – М.: Изд-во иностранной литературы,
1952)[Частина III].....С. 239–302

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА I

ЮВІЛЕЇ

ЮВІЛЕЙНА ХРОНІКА НА ПОШАНУ ДОКТОРА
ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА КАЛИТИ А. А. С. 303–327

ЧАСТИНА II

ХРОНІКА

РОЗДІЛ II, 1

ХРОНІКА ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ,
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ»
(Пархоменко О. М.).....С. 328–332

РОЗДІЛ II, 2

ПРОГРАМА ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, КОГНІТИВНО-
ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ
АСПЕКТИ» (Національний технічний університет України «КПІ»,
м. Київ, квітень 2015 р.).....С. 333–340

РОЗДІЛ II, 3

ПРОГРАМА V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АНТИКРИЗОВИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ
ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»
(Український гуманітарний інститут, м. Буча, 2015 р.).....С. 341–346

**ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ
ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ
«НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ**

(культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ).

ФІЛОСОФІЯ • ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ЕКОНОМІКА»

1. Матеріали до опублікування приймаються від фахівців у галузі філософських, філологічних, педагогічних та економічних наук. Мова публікації – українська, російська, англійська, німецька, французька, китайська, корейська, японська. Публікація повинна містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями;
- аналіз новітніх досліджень, у яких започатковано розв'язання поставленої проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, що розглядається у статті;
- формулювання мети статті;
- виклад основного матеріалу дослідження;
- висновки з цього дослідження і перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

2. Обсяг публікацій у межах:

- Аналітична оглядова стаття – до 1-1,5 друк. арк.
- Стаття – до 0,5-0,75 друк. арк.
- Рецензія – до 0,5 друк. арк.
- Хроніка – до 0,5 друк. арк.

До Редакційної колегії необхідно представити:

- електронний варіант статті;
- відомості про автора(-ів) на окремому аркуші та окремим файлом (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання, посада, телефон, домашня та електронна адреси);

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і бібліографічних посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

Подані до Редакційної колегії матеріали не повертаються.

Вимоги до оформлення рукописів:

- стаття подається в редакторі Word для Windows версія 6.0, 7.0 без автоматичних переносів слів;
- відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом Arial (розмір шрифту 16), під нею в центрі звичайними літерами прізвище, ініціали автора (розмір шрифту 14).
- анотації трьома мовами (українською, російською та англійською чи німецькою мовами) подаються шрифтом 13 Arial курсивом через 1 міжрядковий інтервал, ключові слова – напівжирним курсивом;

- основний текст рукопису друкується через 1,15 інтервали без переносів шрифтом 14 Arial. Поля вгорі, внизу, праворуч – 2 см, ліворуч – 2,5 см. Відступ абзацу – 5 знаків. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

- спеціальні шрифти та символи додаються окремими файлами;
- рисунки й таблиці подаються в тексті файлами у форматі *.jpg*;
- елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються; значення слів, словосполучень беруться у лапки;

- «ЛІТЕРАТУРА» друкується жирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля. Нижче в підбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт за алфавітом.

- підрядкові виноски не допускаються.

Обов'язкова наявність перекладу бібліографічного списку англійською мовою. Переклад англійською мовою повинен бути оформлений таким чином: автор (автори), рік видання у круглих дужках, назва статті, книги тощо, назва журналу або видавництва, номер випуску (якщо є), сторінки журналу (для книги не вказуються), місто.

Приклад перекладу бібліографічного списку:

Myerson, R.B. (1981), Optimal auction design // Mathematics of Operations Research. – 6. – P. 58–73.

Rabin, M. (2002), A perspective on psychology and economics // European Economic Review. – 46. – P. 657–685.

Аналогом перекладу списку Літератури може бути транслітерація латиницею.

Приклад транслітерації списку Літератури:

1. Алькема В. Г. Система економічної безпеки логістичних утворень: Монографія / В. Г. Алькема. – К.: Університет економіки і права «КРОК», 2011. – 378 с. (Al'kema V.H. Systema ekonomichnoyi bezpeky lohistychnykh utvoren': Monohrafiya / V.H. Al'kema. – K.: Universytet ekonomiky i prava «KROK», 2011. – 378 s.)

Особливу увагу необхідно звернути на однотипність оформлення всього списку Літератури за вимогами ВАК України, наприклад:

Монографії

Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): Монографія / Л. І. Белехова. – К.; Херсон: ТОВ «Айлант», 2002. – 368 с.

Василій Великий. Гомілії / Василій Великий; [Пер. з давньогрец. Л.Л. Звонської]. – Львів: Вид-во «Свічадо», 2006. – 307 с. (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV – V ст.; № 14).

Васько Р. В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: Монографія / Р. В. Васько; Відп. редактор А. Д. Бєлова. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – 305 с.

Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні (історія, проблеми, перспективи): Монографія / В. В. Вербицький. – К.: Вид-во «Аверс», 2003. – 304 с.

Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади: Монографія / І. А. Грицяк – К.: Вид-во Національної академії державного управління, 2005. – 236 с.

Жаловага А. С. Антропологічна природа християнства: Монографія / А. С. Жаловага. – К.: ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2008. – 288 с.

Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

Потапенко О. І. Лінгвокультурологія: Монографія / О. І. Потапенко; В. В. Куйбіда; Я. О. Потапенко. – К.: Вид-во «Міленіум», 2011. – 244 с.

Проблеми типологічної та квантитативної лексикології: [Зб. наук. праць / Наук. ред. Каліущенко В. Д. та ін.]. – Чернівці: Вид-во «Рута», 2007. – 310 с.

Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / За редакцією С. І. Юрія, В. Г. Демянишина. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 376 с.

Саламатов В. О. Когнітивні моделі соціальної реальності в державному управлінні: сутність, можливості та механізм застосування: Монографія / В. О. Саламатов. – К.: Вид-во Національної академії державного управління, 2006. – 212 с.

Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В. П. Соловьев. – К.: Изд-во «Феникс», 2004. – 560 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: Монографія / В. М. Шаповал. – К.: Юридична Фірма «Салком», Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Швачко С. О., Кобякова І. К. Вступ до мовознавства: Посібник / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. – Вінниця: Вид-во «Нова Книга», 2006. – 224 с.

Статті у журналах, збірниках

Ажнюк Б. М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство / Редакційна колегія: О. Б. Ткаченко (голова), С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець. – К.: Видавничий дім Д. Бураго. – 2012. – С. 228–236.

Акініна Н. Л. Особливості науково-методичного забезпечення освітніх процесів / Н. Л. Акініна // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут

інноваційних технологій і змісту освіти. – 2008. – Вип. 54, спецвипуск 1. – С. 95–98.

Алькема В. Г. Розвиток компетенцій персоналу в системі післядипломної освіти як чинник економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності / В. Г. Алькема // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – 2011. – Вип. 66, Ч. II. – С. 52–59.

Арутюнова Н. Д. Стратегия и тактика речевого поведения // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. – К.: Вид-во «Вища школа». – 1983. – С. 9–12.

Євтух М. Б. Освіта у XXI столітті: розвиток і формування // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету [ЛІНГВАПАКС – VIII]. Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Серії: Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип. 3, В. – С. 720–731.

Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. – К.: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2006. – 106 с. (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).

Поліна Г. В. Вторинна номінація концепту «любов» в англійському релігійному дискурсі / Г. В. Поліна // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – 2011. – Вип. 68. – С. 254–316.

Психология менеджмента / [Власов П. К., Липницкий А. В., Луцких И. М. и др.]; Под ред. Г. С. Никифорова. – [3-е изд.]. – Харьков: Гуманитарный центр, 2007. – 510 с.

Разумовский В. А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В. А. Разумовский, Д. А. Андреев. – М., 2002. – 210 с. [Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук. 15.02.02, № 139876].

Bolinger B. Two Views of Accent // Journal of Linguistics. – 1985. –Vol. 21, № 1. – P. 79–123.

Searle J.R. What is a Speech Act? // Philosophy in America. – Oxford: Oxford University Press. – 1965. – P. 221–239.

* Підзаголовок монографії, статті тощо подається після основної назви через дві крапки з великої літери.

Дисертації

Басиров Ш. Р. Словотвір дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17 / Ш. Р. Басиров; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2006. – 433 с.

Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05 / О. М. Кагановська;

Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2003. – 502 с.

Мезенин С. М. Образные средства в языке В. Шекспира: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / С. М. Мезенин; Московский государственный университет. – М., 1985. – 380 с.

Толчеєва Т. С. Контенсивна типологія сигніфікативних артефактів у різносистемних мовах: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Т. С. Толчеєва; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 415 с.

Харитонов І. Я. Грамматически значимые признаки семантики слова в современном немецком языке: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / И. Я. Харитонов. – К., 1985.

Автореферати дисертацій

Андреева С. А. Поэтическое слово в когнитивном аспекте (на материала английских поэтических произведений викторианского периода): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / С. А. Андреева; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М., 1999. – 19 с.

Бутенко О. Г. Виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / О. Г. Бутенко; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 20 с.: табл. – (укр.).

Васько Р. В. Первинні фонологічні одиниці в системі консонантизму давньогерманських мов: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Р. В. Васько; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2007. – 33 с.

Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15 / І. О. Голубовська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 38 с. – (укр.).

Горбань О. В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03 / О. В. Горбань; Ін-т вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – К., 2011. – 16 с. – (укр.).

Колодій О. І. Притча і притчевість в українській прозі 70–80-х років ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / О. І. Колодій, Національна академія наук України. – К., 2000. – 18 с.

Курищук В. В. Банківське кредитування експортної діяльності підприємств в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / В. В. Курищук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 20 с. – (укр.).

Левицький А. Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: автореф. дис. ... д-ра. філол. наук: 10.02.04 / А. Е. Левицький; Київський державний лінгвістичний

університет. – К., 1999. – 36 с.

Лукінова Т. Б. Генезис і еволюція квантитативних імен у слов'янських мовах (порівняльно-історичний аспект): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.03 / Т. Б. Лукінова; Національна академія наук України, Інститут української мови. – К., 2001. – 35 с.

Лучканин С. М. Загальномовознавчі теорії в історії румунської та української лінгвістики (зіставно-діахронний аспект): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / С. М. Лучканин; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с. – (укр.).

Марченко Є. О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Є. М. Марченко; Ін-т вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – К., 2011. – 16 с. – (укр.).

Морозова Н. І. Адаптивний розвиток підприємств аптечної торгівлі: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н. І. Морозова; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк, 2011. – 19 с. – (укр.).

Тези доповідей

Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу: Матеріали всеукраїнської конференції молодих учених-аграрників [«Молодь України і аграрна реформа»] (Харків, 11–13.10.2000) / Міністерство аграрної політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Харків: Харківський державний аграрний ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. – 167 с.

Клименюк О. В. Методология формирования объект-предметной структуры педагогического исследования // Пути развития и усовершенствования системы последипломного образования: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции (24–25 ноября 1994 г.). – К.: Міністерство освіти України, УІПКККО. – 1995. – С. 6–8.

Манакін В. М. Актуальні завдання контрастивного вивчення лексики слов'янських мов // Проблеми зіставної семантики: Тези Міжнародної наукової конференції / Ін-т мовознавства Національної академії наук України; Київський державний лінгвістичний ун-т. – 1996. – К. – С. 29–31.

Матеріали IX з'їзду Асоціації українських банків (30 червня 2000 р.) / Інформаційний бюлетень. – К.: [Асоціація українських банків], 2000. – 117 с.

Мерсьє А. Философия и наука // Proceeding of the XVth World Congress of Philosophy. – 1973. – Vol. 1. – Sofia. – P. 29.

Ризикологія в економіці та підприємництві: Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 березня 2001 р.) / Міністерство освіти і науки України, Державна податкова адміністрація України [та ін.]. – К.: [КНЕУ: Академія ДПС України], 2001. – 452 с.

Словники

ЕСУМ (1982-2012). Етимологічний словник української мови: У семи томах. – Т. 1: А–Г / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1982; Т. 5: Р–Т / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Болдирев Р. В. та ін. – К.: Вид-во «Наук. думка», 2006; Т. 6: У–Я (Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. Редактори тому: Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Г. П. Півторак та ін. – Вид-во «Наук. думка», 2012.

CIDE (1995). Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge University Press.

Wood F.T. (1976). English Colloquial Idioms. – L.: Macmillan.

WTNIDELU (1986). Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged / Ed. by Ph. B. Gove. – Springfield: Webster Inc., Publ.

Джерела ілюстративного матеріалу оформляються як монографії або журнали чи збірники; періодичні видання – за зразком Times 12.03.1985; 5.07.1993.

Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», а також має враховувати інформацію щодо вимог до рукописів, позначених, зокрема, у таких нормативних виданнях, як:

- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 3, 2008 р.
- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 5, 2009 р.
- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 9–10, 2011 р.

Опис складається з елементів, які поділяються на обов'язкові та факультативні. У бібліографічному описі можуть бути обов'язкові чи обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язкові елементи містять бібліографічні відомості, які забезпечують ідентифікацію документа, і наводяться у будь-якому описі.

Таблиці, схеми, малюнки тощо наводяться також, зокрема, за Вимогами ВАК України.

**СПИСОК
АВТОРІВ, ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ, РЕДАКТОРІВ,
РЕЦЕНЗЕНТІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ СЕКРЕТАРІВ РОЗДІЛІВ**

Акініна Н.Л.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних соціально-економічних дисциплін Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Алькема В.Г.	доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Анохіна Т.О.	Київський національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)
Бацевич Ф.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
Богачевська І.В.	доктор філософських наук, професор (м. Київ, Україна)
Бойченко М.І.	доктор філософських наук, доцент (м. Київ, Україна)
Болдирев Р.В.	академік Академії наук вищої школи України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор, радник ректора Українського гуманітарного інституту (м. Київ, Україна)
Бріцин В.М.	доктор філологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Виноградов В.О.	доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору африканських мов Інституту мовознавства Російської академії наук (м. Москва, Російська Федерація)
Власов В.І.	доктор економічних наук, доктор сільськогосподарських наук, професор, головний науковий співробітник ННЦ «Інституту аграрної економіки» (м. Київ, Україна)
Вовк О.І.	доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,

	Навчально-науковий інститут іноземних мов (м. Черкаси, Україна)
Ганечко І. Г.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів підприємства Київського національного торговельно-економічного університету (м. Київ, Україна)
Георгінова Л.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, проректор із зовнішніх Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Гімаєва Н. С.	магістрант кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету (м. Київ, Україна)
Гладка М.А.	викладач кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Гнатюк Л.П.	доктор філологічних наук, професор, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Голубовська І.О.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та класичної філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Гонта О.І.	доктор економічних наук, професор (Україна)
Гриценко П.Ю.	доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Гусейнов С.	доктор філософських наук, завідувачий відомством проблем релігієзнавства і філософії культури Інституту філософії, соціології і права Національної академії наук Азербайджанської Республіки (Азербайджанська Республіка)
Данилич В.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романських мов та перекладу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Дегтярьов Є.В.	академік Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності, доктор

	філософських наук, завідувач кафедри філософії Магнітогорського державного університету (м. Магнітогорськ, Російська Федерація)
Денисова С.П.	доктор філологічних наук, професор Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Деркач Н.В.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Чернігівського педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка (м. Чернігів, Україна)
Дмитренко І.О.	(Україна)
Дяченко І.О.	студентка кафедра германської філології Сумського державного університету (м. Суми, Україна)
Жабина О.А.	студентка Хакаського державного університету ім. Н. Ф. Катанова (Російська Федерація)
Жайворонок В.В.	доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Жаловага А.С.	кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та релігієзнавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Закупра Ж.А.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської філології та прикладної лінгвістики Київського славістичного університету (м. Київ, Україна)
Зінченко В.В.	доктор філософських наук, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Іщенко Н.Г.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)

Калита А.А.	доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)
Карпенко І.В.	аспірантка кафедра теорії і методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Кігель В.Р.	кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Клюйков Р.С.	Институт информатики и искусственного интеллекта Донецького национального технического университета (г. Мариуполь, Украина)
Клюйков С.Ф.	Приазовский государственный технический университет (г. Мариуполь, Украина)
Кобинець А.В.	кандидат філологічних наук, доцент Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Колісник О.П.	кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Університету державної фіскальної служби (м. Ірпінь, Україна)
Корольова А.В.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Корсак К.В.	доктор філософських наук, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Костюк В.В.	Рада засновників Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Кочерган М.П.	академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Кудрявцева Н.П.	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)

Кутаєв Ш.К.	доктор економічних наук, професор (Російська Федерація)
Лозовская Н.В.	кандидат искусствоведения, доцент кафедры музыкального образования Заокского христианского гуманитарно-экономического института (Российская Федерация)
Магсумов Т.А.	академік Міжнародної академії соціальних технологій (Російська Федерація)
Майборода В.К.	академік Академії наук вищої школи України, доктор педагогічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Манакін В.М.	доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики, завідувач кафедри видавничої справи і редагування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Мацюк Г.П.	доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
Мичак Н.Г.	старший викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Могилко Ю.О.	викладач кафедри мов і цивілізацій Далекого Сходу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Мойсієнко А.К.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Мустафіна Д. В.	Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (м. Київ, Україна)
Науменко Л.П.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Нечитайло І.М.	доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна)
Нікітан Н.О.	викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського

	гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Ніколаєва С.Ю.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладення іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Німчук В.В.	доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу історії та граматики Інституту української мови Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Новойтенко І.В.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)
Ношин Я.І.	кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Олійник В.В.	член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, ректор Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Онкович Г.В.	доктор педагогічних наук, професор Інституту вищої школи Національної академії педагогічних наук (м. Київ, Україна)
Палієнко А.М.	кандидат педагогічних наук (Україна)
Петров В.Б.	доктор филологических наук, профессор, директор Магнитогорского филиала ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации» (г. Магнитогорск, Российская Федерация)
Патраш Л.А.	викладач кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Петухова О.М.	доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Пирогов В.Л.	кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри мов і цивілізацій Далекого Сходу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Поліна Г.В.	кандидат філологічних наук, доцент, завідувач

	кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Попова О.В.	доктор політичних наук, кандидат соціологічних наук, професор (Російська Федерація)
Рибачук М.Ф.	академік Української академії політичних наук, доктор філософських наук, професор, проректор Українського гуманітарного інституту (м. Київ, Україна)
Романчук С.М.	кандидат філологічних наук., доцент Національного університету державної податкової служби України (м. Ірпінь, Україна)
Рудой Е.Л.	кандидат искусствоведения, Заокский христианский гуманитарно-экономический институт (Российская Федерация)
Самчук З.Ф.	доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Семенюк А.А.	(м. Луцьк, Україна)
Сенів М.Г.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури та класичної філології Донецького національного університету (м. Донецьк, м. Вінниця, Україна)
Слободян Н.Я.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)
Слухай Н.В.	доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Снитко О.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови, заступник директора Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Стадник М.М.	доктор філософських наук, професор кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України (м. Київ, Україна)
Старостенко Г.Г.	доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Національного університету

	державної податкової служби України (м. Ірпінь, Україна)
Таланова Ж.В.	доктор педагогічних наук (м. Київ, Україна)
Тараненко Л.І.	доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна)
Ткачук В.І.	почесний доктор (PhD) (Україна, Російська Федерація)
Филипович Л.О.	доктор філософських наук (м. Київ, Україна)
Чижевська Л.В.	академік Академії економічних наук України, доктор економічних наук, професор (Україна)
Швачко С.О.	академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу англійської мови Сумського державного університету (м. Суми, Україна)
Шевчук А. В.	Рада засновників Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Шинкарук В.Д.	академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Штанько Л.О.	кандидат економічних наук, доцент, ректор Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Щеглова Н.И.	Заокский христианский гуманитарно-экономический институт (Российская Федерация)
Яковлєв Д.	кандидат філософських наук, доцент (Російська Федерація)
Ятченко А.Д.	кандидат філософських наук, доцент, кафедри філософії та релігієзнавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Ραραϊοαννου Kim	Greece, Athens

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ**

Наукове видання зареєстровано в Міжнародній наукометричній базі даних РИНЦ (RSCI – Russian Science Citation Index). Ліцензійний договір № 201-04/2015. Входить до аналітичного інструментарію Science Index. Розміщення – Научная электронная библиотека ELIBRARY.RU.

НАУКОВІ СТУДІЇ – XXI

(культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ).

ФІЛОСОФІЯ • ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ЕКОНОМІКА

ВИПУСК 7 (Том 9)

Відповідальні за випуск та макетування:

Штанько Л.О., Тараненко Л.І., Ношин Я.І.

Комп'ютерний набір, верстка і макетування:

Ношин Я.І., Майданюк К.С., Ношин К.О.

Художнє оформлення Пиріг А.В.

Видавничий варіант макету підготовлений

у видавництві «МІЛЕНІУМ» (м. Київ, Україна)

Підписано до друку 16.12.2016 р. Подано до видавництва 06.04.2017 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial. Друк офсетний.

Умовно-друковані арк. 33,6. Обліково-видавничі арк. 31,3

Наклад 300 прим. Замовлення № 27

Видавничий центр науково-організаційного відділу

Українського гуманітарного інституту

08293, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14,

тел. + 38 (04597) 49 725

e-mail: office@ugi.edu.ua

Видавництво «МІЛЕНІУМ» (м. Київ, Україна)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60

Тел./факс +38 (044) 222-74-35

E-mail: milenium_ofis @ukr.net